नं० ४८८८

नाम — तंत्रराजव्याख्या मनोरमा

कर्ता — सुभगानन्दनाथः प्रपञ्चसारसिंहराजप्रकाशापराभिधः

पत्र संख्या — २७८ पत्राणि सं. × २५९

विषयः — तन्त्रम्

✓

षोडशनित्यातंत्रस्य कादिमताख्य तंत्रराजव्याख्या

मनोरमा दशमपटलादिः समाप्तंना

(तंत्रराजटीका वा)

तन्त्रराज व्याख्या

मनोरमा

४८८८

षष्ठी सप्तमी रिता। तस्य प्रोक्तस्य ब्लूँ कारस्य षष्ठ्यक्षे: हल्ले खापा: मध्यस्यार्ण पोईयोर्मद्यस्य
सर्थ: एतदुक्तं भवति। तस्यास्तु बाला पाश्चिशोवीजानि क्लीं कारोपक्रमाणि ब्लूँ कारावसा
नानि चभवेयु:। क्लीं ऐं क्लीं क्लीं ह्रीं स्त्री: ब्लूँ। एवं रूपा सा बाला साध्य सिद्धास विद्यास्यादिति। सा
ध्यसिद्धासन मिति सर्वासां साध्यानाममभिमतानां सिद्धीनामुपलब्धिस्थानं। अखण्डा
त्मकस्वरूप विमर्श सिद्धिरित्यर्थ: अत्र हेत्वे संमर्चनादिति आसन चतुष्टयेप्यन्वेति। एतस्या
सनचतुष्टयस्य मंत्र योजनाप्रकारं पंचमे पटले वक्ष्यति। सप्तम्येत्यादिना सप्तमी रितमभिलत
नार्द्धचन्द्रेनके न ल्योकेन सप्तमी मावाहनविद्यामुपदिशति। तत्र सप्तम्याविषये तिशेषः।
नमा सायुक्ता ये तिशेषः नमः शब्दात्तपेत्यर्थ: उक्तात्रिखंडयामुद्रपेति शेषः। उत्तरत्र वक्ष्य
मारां मपरिक्त मिति। सर्वत्र कथयति। हंसत्ह द्वा हसयुक्ता सेवस्यात्सप्तमी मता। एवमु
क्तं भवति। हकार सकार रेफाह्रदरे: त्र्यखकं त्रिषुवीजेषुयुक्ता कुलसुंदरी विद्यात्र्यावाहन
विघेत्यर्थ: मध्यमेद्दाहयोगस्तुव्यंजनांते समीरितः। मध्यमवीजस्यहकार सकारोपु

४८-८८

त॰वृ॰टी॰ 31 रस्तात्तं संपोज्य रेफं लंकारां त्रे योजयेदिति स्पर्शः। तेन ह्‌कार सकार ककार लकार रेफ ईकार वि
न्दुभिर्मध्यमं बीजमायातं। तृतीयस्मिं स्तु सकार स्वर योर्मध्ये रेफं योजयेदिति स्पर्शः। तेन हकार
सकार द्वय रेफ औकार विसर्जनीयैस्त्यं बीजमायातं ह्सैं ह्स्क्लीं ह्स्सौः नमः इति। वियदि
त्यादिना श्लोकेन ललितायाः श्रीचक्रावस्थितानां शक्तीनां पूजानामरूपमंत्राणां प्रशांत्ररत्नं
वमूर्तं बीजद्वयमुपदिशति। तत्रादिमं तशकारः सहाहव ह्निस्वं रेफ ईकार विंदुसहितं श्री
इति शक्त्याद्यं हल्लेखाद्यं एतद्‌क्रं भवति। हल्लेखा श्रीबीजोपक्रमैः पूजानाममंत्रैः सर्वाः
शक्तीः पूजयेदिति। हाहं भूमिरित्यादिना श्लोकेन वशिनीकृदाह्यार विद्योकामेष्वरेकूराह्यार
विद्याचोपदिशति। हाहं भ्रमीरसात्मा स्वे रेफ वकार लकार ऊकार विंदुभिः। ब्लूं इति। प्रा
णो रसा शाक्तियुतः। प्राणाः ककारः रसा लकारः शक्तिर्हल्लेखा तेषु ककार लकार
हल्लेखाभिः कूटं। क्लीं इति। रूपमित्यादिना श्लोकेन मोदिनी विमल कूटाह्यार विद्या राम
द्वयमुपदिशति। तत्र आद्यं नकार अबुरस्य वह्निस्वयोगात्। वकार ऐकार विंदुयोगाद्धि 31

ति। तन्त्रे नैनैव प्रथमेन पंत्रेण तासां कन्यकानां स्वस्थस्वरूपे गतोवेशानं नेनैवोवक्रुर्यात्। तास्मिन् प्रथमे पंत्रे कन्यकां स्थापयित्वा सर्पः
। मन्त्रं। मलविघ्नं मूलविघ्नानन्यपीडितं वनामं पीठा सर्जे रवैः समन्तरसोऽत्र मधुप इत्याविशेषः। आविष्टे देवतायामाविशेत्रान्तिर्णा देवता।
विष्टां कन्यकां आचष्टे साहिवनाविष्टकन्यके विनिशेषः। अभ्यर्च्य· चं· मलविघ्नपां· तां देवतां· नत्त्वात्मा। देवतात्मा· तासां कन्यका
नां अमैरं विशायदाहितिभिः। अस्य प्रथमस्य पत्रस्य धारणाहमिष्य कपुरस्सरणाहि विशेषः॥ अन्तरस्थापनाहितमन्त्रपः। नयोरिति विशे
षः। तस्यां हि मायपंत्रस्य विशापिचेन तोपे नैविपिष्टहीद्वारसेन लर्पः। कर्पूरेण द्विजपैरे मन्मपेकपाले वापस्तां तरे॥ चुस्यघः। अ
ष्टमं नकाधः। तोम्याग्वतत्र पांनहाले विशेषः। इंद्रनीलपंत्रा घटने चेष्ट ते· पुरके न· हविरिरिस्तारसेन नेपुने घामगलस्तपेवुः स्तोत्र
पिभिमपष्येकाहितः। तपं चमेनेने स्वाहिभिः प्रयोजकामिसोनेष्वनुभिः स्तोकेरेन दुर्लभं भवति स्तोकेषु पंचपंत्रेषु पंचमाहिरष्टमांतपंत्रत्र
तुष्टस्तागाहिषुहितु पुनस्तत्तनुषंकवकाहिषु कोणाहिसु वसवमध्ये स्तोकानां पंचमेनवमेपंत्रे प्रोक्तं क्रमेणास्थापनतः प्रोक्तफला
निस्युरिति। प्रयोजाकं प्रयोकारं वैरिपमस्यं तत्त्वमितवलमितिसर्पः॥ निशा। प्राग्वत् किपं ठम्रोग्वन्॥ इंदुः कर्पूरं॥ काश्मीरं कुंकुमम्
जपत्रेमणेत्वे विनाललिपेनहरितालली। म्नेनेत्युपोनमित्रितिमध्यतः। मितत्रिमध्यतः। राजकं· जाघान्· राजहूमाक्काघानूणवैरिमरस्वाहाण
पित्तुहाहितः वैरिहूतनहु दुस्त्रपोगाहितः। दृक्कहूयेणा। स्वणोपहाहित्तुविविलिनेखितेवनः धनेनेवं एवेघनेन· अभिष्येकाहि। विधिना
धातेनध्याङशेन पंत्रेणलक्ष्येः। एजचोरग्रहारि नहस्तत्रेऽग्रहादेवताणाविशेषाः। आदिशावः शत्रुहूतनहु दुस्त्रपोगादि विषयुः
॥ ॥ ॥ इतिश्रीकाश्मीरामतंत्रे पुस्त्रीकाहि मत्रव्याख्यापरिपूर्णा सर्वतंत्रसप्रपंचसारं मिंहताआमिधानेनमममगानां रत्नापेन विरचि

८० नापंसमतोरमात्योपांमान्योपंतिलाक्तिन्नानित्याविद्या विधानमत्र काशनपंरंनवमेपटलं ।। इति श्रीरविपटलमष्टं ।। ग्रंथसंख्या एक
सप्ततिसंख्यानिपंत्राणि ।। ७१ ।। नवमेनपा ।। व्याख्याग्रंथाः शतं ७ त्रिपाद्दमेकोनविंशकं ।। पर्वस्मिन्नवमे पटलेचतुर्थ्यात्मिका ।। क्लिन्नानित्या
पाविधानमुपरिष्टपानेनत्रंपं च म्यामेहं आनित्यापाविधानमुपरिशाति ।। अथाप्यौ उशीत्यादिनाम्नापद्संठेनश्लोकशत्तरूपेणाद्दशमेन
पटलेन नत्राणा आप्यौउशत्याद्दिभिः क्रमादिसैनेत्रिमिश्लोकैः पटलार्थानुद्दिशति ।। तत्रकोकीलस्यपाणानंः साधनस्य च स्वादिकी
लकस्यापनेनवै रिनिग्रहविशेषान्- आद्यंतद्त्यादिनापार्वतीसंतेनश्लोकद्वयेपेनमाब्दनामसनातादि शक्तिनित्राद्यंतद्वयमध्य
स्थैः आद्यमेकमसरं आंतनोद्दयो चत्वारिंशद्वर्णैः पउं गानिकर्णादिसर्पः । हं घ्रं ब्रह्म रं घ्रं । अष्टा- क्रमोर्मध्ये । एद्द्येपां द्व
द्वर्ये अक्षरद्वयं । मन्त्रकान्यासद्द्वंके रुपरिष्टा द्वयमात्रमात्रकान्यासपुरस्सरमितिसर्पः । व्याद्येत्यादिभिरष्टकमित्येनैः पं
चभिः श्लोकै एवरतणशक्तीरुपदिशति ।। तत्रयुगशक्तीः । कृतयुगशक्तिः ।। त्रेतायुगशक्तिः । द्वापरयुगशक्तिः कालियुगशक्ति
रितेताः । अत्रंत्रात्यापद्वशक्तीः पाधिमादिदिति — स्पैतेषुद्वारेषु देवीरत्ति एमागादिपार्श्वयोः पार्श्वयोस्य कृतयुगादि
शक्तीर्वाद्यादिकोणेषुप्रादक्षिण्येनेसर्पः । तत्रयोगतः । बीजद्वपासप्तातरीमध्येतत्त्वामयोजनप्रादक्षिण्यादियोगतः । सर्वेत्रप
रिवारशक्तीनां विशेष्यानुक्तौ सामान्योक्तौ च बीजद्वयमाहात्र्यतेसप्त हरीयोजयेदितिसंप्रदायः । तथानेर्ऋतादिगादिवनु प्रत्र द्वय
मित्यादिभिरवनपमित्येनैः त्रिभिश्लोकैर्दध्यानित्यासपर्याचक्रमुपदिशति । तत्रप्रकारान्तमपुरद्वंद्वान्- एत्राहान्तंमावति । प्राक्
प्रसकलसमस्तं कृत्वातस्यास्तत्स्यमानंदधशधामितातेनेषुप्रयोगान्तःकीर्णांशावसानेपत्रिमाग्राद्यतत्रोनेनविर्द्रः कृत्वातस्य सं एम

त्रस्य पूर्वाग्रमत्स्यस्यांतयोः पश्चिमचिह्नमानेन पश्चिमाग्रमत्स्यस्यांतयोः पूर्वचिह्नमानेन मत्स्यमध्यान्तु दक्षिणोत्तरयोः पार्श्वयोर्मत्स्यद्वयं
निष्पादयन् मत्स्यद्वयमध्यावष्टम्भेन दक्षिणोत्तरं सूत्रमास्फाल्य पश्चात्तन्मध्याद्धस्तपञ्चमारत्न्यामष्टमाष्टमानेन चतुर्षु पार्श्वसूत्रेषु चिह्ना।
नि कृत्वा तत्र चिह्नमवष्टभ्य मध्यहस्तपरार्धाधिकमानेन चतुर्षु कोणेषु मत्स्यान्निष्पादयेत्। चिह्नानि कृत्वा तत्तच्चिह्नमवष्टभ्य मध्यहस्तपरार्ध
धिकमानेन चतुर्षु कोणेषु मत्स्यान्निष्पादयेत् मत्स्यमत्स्यमिति क्रमेण सूत्रचतुष्टयमास्फालयेत्। एवं कृते चतुष्कोष्ठोपेतं समच
तुरस्रं भवति। तत्र मध्यहस्तपरमध्यममवष्टभ्य चतुरस्रकोणमानेन बहिर्भ्रमेण तत्कृत्वा मध्यसूत्रद्वयाग्राच्चतुष्टयं तद्भागवि
भिकास्य प्राग्ग्राग्राद्दक्षिणाग्रं दक्षिणाग्रात् पश्चिमाग्रं पश्चिमाग्रादुत्तराग्रमुत्तराग्रात् प्रागग्रं च सूत्रचतुष्टयं चास्फालयेत्॥
एवं कृते चतुरस्रद्वयेनाष्टसूत्रीरहुकाराष्टकोणं निःसंभवतीति। एवं सर्वत्राष्टकोणनिर्माणक्रमः॥ नादशाखत्रसहितं माहेशीछत्र
सहितं चक्रविरचनाक्रमोपपत्ता॥ चतुर्दिक्षु द्वारयुक्तं चतुरस्रद्वयं पथामानेन कृत्वान्तरं तद्वृत्तं विधाय तद्रेखान्तरदलं पंचदलं कृत्वान्तरं द्वादशप
द्मामानमष्टास्रं कृत्वान्तरं तद्वृत्तं। तदन्तः षोडशदलपद्मं कोणेषु कृत्वान्तरं तद्वृत्तत्रयसहितं समन्त्रिनाभिरेखापीठं निष्पादयन् तत्र रेखासु क्रमेण
पञ्चपीठेति॥ अत्र पूर्वमित्यादिना श्लोकेनार्घकलशं वालिरामादिकं चोपदिशति॥ तत्राद्यं तयोरपि प्योऽपार्श्वे नैवद्वलिरघादिसा
र्पाः। क्रमाद्बलिद्रव्यमुद्रासहितं आप्यानं आप्याध्यानं इत्यादिभिः सहार्घ्यसंतैः पंचभिः श्लोकैः सपरिवारां पारे ब्रानित्यापयोध्या
नामुपदिशति। तत्रावामोद्वे हस्तादिद्वादशांगुलं दक्षिणोरत्र —— गुणानि कल्पयेत्। अन्यदा प्रायोगेषु तद्वत्। पूर्वो
क्तवत्। एवमित्यादिना श्लोकेन पू— नित्यमुत्तमुपदिशति॥ तत्रेयमिति प्रादक्षिणं पंचबीजद्वयसहस्रसंख्येन तत्त्वान्तः। पूर्वोक्तवि

१

८१

८६।

धिनेति। अन्नव्यंजनादिकं कल्पयति। स्नानलेपनादिभिः निहन्तिचेत्तैः त्रिभिः श्लोकैर्विधानसाधनप्रकारान्तरं द्विविधो गक्रमसमन्वयक्रमकर
णोपलक्षणायपंचोपदिशति॥ तत्रगवलक्षकमिति। विशेषविधानेन केवलमग्रहसखेलहमित्यर्थः। प्रप्रसुतेन केवलं नैष्फल्यं स्वाभिनाशनर
मीयर्थः। द्विताय्याये रित्यादि नाश्लोकेन विधायीनिग्रहानुग्रहरूपोपयविधानां ग्रात्रिभिर्जानाति॥ सलेत्र अध्यान्ये सुत्रिभिः श्रं संदृपेना
चशांति कांक्षपदिरित्रिशोष्यः॥ प्यद्रोणोमित्यादिभिर्यमसिसंनैरेकादशभिः श्लोकैर्विधानाद्वितीयं त्वारादिप्रधानेयंत्रं नेनपंत्रेणावि
द्वेष्यणां। गांहविजयं उच्चाटनामारणं चेति चतुःप्रयोगानुपदिशति॥ तत्रद्वितीयार्णो क्रोकारः॥ अनन्यत्रपे· मंत्रस्पलनीयचतुर्थष्य
ष्टाह्वराणि त्राशिः· आधारेषुसमापनानि। प्यष्टकोणेषु अधः स्थेषु त्रिषु नामाक्षराणि विसर्जनादपसहितान्यालिखेदित्यर्थः
॥ उपरितनानां बिंदुपुटालमेवप्रादक्षिण्येन पंचनाक्षरद्वारशाकलेखनानेकं स्वाध्याहारलेखनेन रूपीति॥ ताद्विद्वितीयान्तमापचतुर्ण
ष्यष्टानक्षराणि चत्वारि तत्र अष्टमलयोरपेप्यनूविउलः॥ अखुः। मध्यकः। नवपंत्रां। नयंत्रंमन्त्रेविद्वेषणोत्स्योक्तं यंत्रं॥ नामनेह्स
मलनविद्वेष्यणप्रयोगकायनं। द्वेपिवद्ध्रुत्वहिगोमुखलिखेत्। खवडशमुपरिष्टाद्रूपमारणं। हरितालोपवेशितं न्यग्रमुखेवर्म
णिउमरेगोमुखेचर्मणि। उत्तराधरं॥ हसं तोपेनेचमे॥ उत्तरस्यां दिपुटं तोपेनेत्रधः॥ स्थितं चासंधध्यायोः। प्रातस्तनेसापेनस्योः॥ हस्त
क्रमेणवि· वाहविजपेत्संमनप्रोक्तपार्थिवपहृशास्त्रेरैवैष्टपेत॥ कृतकालनः। प्राग्वद्दृष्टमेराघ्रा विलापो॥ नमोपमित्यादिभिर्व
मकादिसंनैरेकादशभिः श्लोकैर्विधानं नीपाद्वारादिप्रधानंयंत्रं विधानं नत्स्यपोगां द्वयोरशब्दोपदिशतितिनिवरणरत्नद्वितीय च
तुष्पर्यष्टाक्षरान्विलिखेत्॥ सायनमंत्रपोनैः। प्राग्वत्॥ उत्तम त्रसमाहितान्वयः॥ ह्रीशोहृष्टावजेरितान्वयः। नान्येवयंत्राणीतिशेषः॥ एम

सोऽस्मिन् महिम्ना तु अस्मिन्प्रकारेण यंत्रमिमं संसुकरं ॥ तत्षट्कोणैरित्यादि मिश्रानुभावतः स्वं नैर्घण्ठ्या ह्रिंसिः श्लोकैर्विधायां प्रथमं पंच
मासप्रमाणं ग्रुप्या सौरैः येच यंत्राणि तेन रक्तकर्पूरयोगाणां शांतिप्रयोगं चापहि शालि ॥ तत्र ध्यानं ध्यानपटले वक्ष्यमाणं ॥ अस्मिन् प्रके
तः यंत्र मध्यनिवेशितैः प्राग्वत्तह्रस्वरजपचक जपादिने त्यर्थः ॥ प्राग्युक्तैः शांतिकर्माणि प्रोक्तानि तत्र चंदनकर्पूरादिलेखनद्रव्याणि तत्र प्रस्तावेषु
विनियोगतः ॥ धारणसेकादिना ॥ तत्र द्रुतं भवति ॥ यथा मातम षट्दलं पद्मं तद्बाह्ये हिर्दिक्रमत् पंचविधाय तत्कोणिकामध्ये प्रथमा हंस
प्राधं मालिख्य हिर्याहिप्राद् सितायेनाष्टसु दलेषु पंचमसप्रमाष्ट मन्त्र मासराणि हि तालि खेकाराववत्तगोप्या मध्यादि प्राह्ति
रापनाहिचांतं मातृकामालिख्य कोरिसैतन्मप्रथमं यंत्रं ॥ एवमेव प्यामपि चतुर्णामप्यरणां प्रयतेलेकोपसुध्वतालिवेशानानु ॥ तहिनतरव
षट्नक्ष्वत्वारि संमपपंचयंत्राणि प्राग्युक्तोपद्रवशांतिकाराणीति ॥ वितपमित्यादि मिर्धवेरिचांते रद्वीये स्वयेरण्यमिः श्लोकैर्वि
धामवरविंशकतासरणाणी तस्सं वोंतैर्यंत्रनिर्माणं तस्यापि योगांश्चोपहि शालि ॥ तत्र मत्रा मत्रा स राणि प्रसेमाकतिपत्रा अपन ह
कासरयोजनं तानविवहितं ॥ तावंति एव हस्तरसंरव्याणि चतुष्कलारिशाहधिकशत संरव्यानी त्यर्थः ॥ समतनः ॥ समचतुरस्र
रूपतः ॥ अष्टास्त्रं प्राग्वत्तानि विधासराणि तवमातृकाव्याभिः ॥ मातृकासरसाध्याहरैः विरचितं ॥ घंयनरीरूतं ॥ लिखेत् ॥ प्रा
गित्यादिभिर्नसंहितांतैः श्लोकैः तुर्भिः श्लोकोरेतद्रुक्तं भवति ॥ समानतरालामिति प्राकप्रमाणग्राणि हहितोत्तराग्रामीचतुरस्र ये हृशकोण
सप्ताणमास्यातद्वहिः कोणस्य पष्टाप्य षट्काया प्राग्मेवाष्टवंते हक्त्वात् तद्वहिः प्राग्वच्चतुरस्रद्वयेनाष्यष्टास संकृत्वा तद्वहिरेकोणु
लोनरालं वत्तद्वयं विधायतत्कोष्ठेषु शिवादिनिर्गसंकनामनिस्व राविका तान्यासराणि प्रतिपंक्तिनमाणि एवं हस्तिणि वसानेचस्ता

८२

82

नवसप्तालिख्यनत्रमंत्रा सरनवकोपेनवकोष्ठेषुसाप्रगनाप्तलिख्यान्तर्द्धहिरग्रारिमाहस्ति एवेना प्रमुको एकेषु विंशाद्विनीपासाल
दीमष्टा सराशि लिख्य प्राप्यामात्र तंरहष्वको लोनएले प्रष्टव्या लि एवा ब्वा हिर्व्जनपो ष्पांमात्र का सरसा ध्या मेरिं रर्भिमा निनव गेभा
घा हृत एन सप्तालिखेद्दिति पस्य मंत्रवर्णस्या स्वपोजने हृते पास्मिन्क्चरेपो हितेमंत्रा ह्वरं मवगनिर सरंपास्मिन्कोष्ठे पनिमंत्रसा ष्ठेलिखेत ।
एवंमंत्रास्य नवकृवर्णास्त्रप कोष्ठेषु स्त्रन्नं नगस्विलु के मंत्रस्य द्वितीयवर्णस्य ओंकारयोजनेमंत्रस्यचतुर्थवर्णस्यावं ई कारयोजनेमंत्र
वर्णत्व पर्थवसानेषु पिनक्रम साध प्तालिखेन मिति । नरेवनघंत्र मेवन्नानेन रये । शंनिाष्ठ । स्थिनरा प्रपुरपकालेनदेव पंत्रंधिषणो हृदये धिष्यणो
व हस्या निसत्यो हृदयः प्रामवनपुरंनस्या नु । जनानिशोप्यः त्रिघंत्र पूर्वाकं । एकारश्रा समुघमे । साध्यस्य जन्मलग्नराशे श्च इलयरा पेणीरा कार
शेरा शोलग्नोदितु मध्येवीन्ना जप्त्वा हितसामृप्सा नसर्वमंत्रा कगजोहिकं । वद्धपेमवेमृकद्धधे ममवेदिलर्षः वोजानो साहि मिलता सिद्धय
हसेनेः प्यो श्शामिः स्लो केविघा सरैनंगमित्रं वपंत्रा विरखनं नोहिनिपोगांसलसा लानिचो पहिशानि मूत्रत्वे जन्मस्ल हंसं जन्मत्र पंम गा कमिसु
क्रपारा के कनेस त्रेण चामिष्ये को प्यमिहि नः । एष्या मन्यार्थः सुगमः । मे हंडामित्यारि नाष्ठ्रा को नविष्या पहरणा मुपरिनि तोर्थः सुग
मः ॥ त्रैलोक्येत्याहि मिएपिकाहलैनेरध्योर्द्ध चक्रहुर्मिः स्लोको त्रैलोक्यमोहनविद्यायोगमुपदिशति । मनत्रयामहूपश्नशेष्यनत्रसा
घापालारा एनेसाघाके । एनद्धिघा मन्नपरं ॥ सर्वश्रावा गामिनम नेनास्त पर्णः । विघाणमा बल काककारा णामुष्ठपेमंत्रनोपिगा । सारका
सा मंतोग्नसेकं विघापामन्ना एगा मेन पुनिकं पहिसर्षः स्रोकमिसाहिजा प्रा कल्पानमिसं गेना हो घेमस्लोकद्वपेनैत्रैलोक्यमो
हनविघायात्रामिष्ये कनेवपंत्रा णोविलेवेड्वा । तोपस्या कमंनव्योपादशामिनत्रणानपात्रैलोक्यमोहनीविघणानगनांप एम

त्रकल्पनामिति व्याख्यानं व्याख्यातं तैत्रे सार्धैर्मिश्चिंशत्यधिकैर्नैभिश्चतुर्भिः श्लोकैर्नैतानां यन्त्राणां तत्काम्यप्रेक्ष्यकालादिमिप्येकयोगस्थानामिप्येकतन्तुःश्चि
णा प्रहारम प्रहरणेन प्रत्यवायोपचारो पदिश्यति॥ तत्र विन्नप्राप्ताधिक्यनिस्तरणं। अथ तत्र सुगमं ततः। अभिप्येकफलमिपस्यादिभिर्मन्त्रपरस्तैने
नैर्गमिः श्लोकाम्श्लोकैराभिषेकफलमुपदिश्यति। तत्र पावकाः तद्शेषतरनिशेषः। कैसतुभोनामभिसहासारिक इकारो प्योगविशेषः।
तत्सुकाले। ध्यानिशेषः। मनपः। शिवामलः॥ ॥ ॥ इति षोडशाह्निकसारार्थे सूत्रोक्ताहिकमत्रत्यस्य परिपूर्णाल्पतनमत्र सप्तपञ्चसा
दशभिरानप्रकाशाभिधानेन सुभगाम्भं दृत्ताप्ये न विरावेताया प्रमतोरमाख्यापांचाख्यापंसेहं उतिसाविघापौर्धाविशेष्यः। तत्र सुका
पाविधानप्रकाशनपरं शाम्भपटलं। परिपूर्णोपरामथः। ग्रन्थसंख्या २ ग्रन्थसंख्या॥ इह प्रामपटले सप्तियंत्राणां एपिकानविशति। अथ
द्वाषष्टात्नरशतेनं व्याख्यानं ग्रन्थाग्रे ख्यपपा॥ एवं स्मिन् दशमपटले पंचम्यामेतं गानिसाविधानमुपदिश्यानंतरं प्रख्यातद्विगासिनीनिरा
विधायाविधानमुपदिशति॥ अथ षोडशात्मादिसु विरत्नेनश्लोकाशानन्तयेणकाष्ठेन पटलेन॥ तत्र अथ षोडशात्मादिमप्रि
पत्नेनासद्वाधिकेन श्लोकाद्धेनपटलाप्योनुपदिशति॥ तत्र कापित्ता। नतेपिपटले। अत्र सुगमं॥ विघेस्वादिभिः समीरितहृत्से
रद्वाघोपंचभिः श्लोकैश्चतुर्विधमासादिकमुपदिशति॥ तत्र ख्यातेरोधन्निधनपेन॥ माघांता स्वेत्रविघ्नं प्रात्। आहे ऊर्ध्वे आः
इत्येताम्बर्ड्रेष्य ध्वं स्वान्कथापति॥ नवरे घेप्पु इकाश्लोत्राना साद्ध दे प्पुष्य द्वु प्प द्वु र्णोन॥ अस्मन्ममभेहतषपुष्पत्रिपुत्रपं
हतिक्रामेणानवं ध्रेप्पुनगास्तणाणि॥ इच्छितोघर्देविमसोत्तुत्थाप के प्रागत्॥ मातृकापाः प्पउं गामितिमातृकास्यामन्त्रे। तत्पा
गमासंवपंचदशोऽत्रलातुंदरीपटलेवस्त्रमाणाणलादि हन्तव्याकारांमिनमकांचनेसादिमिर्विंशत्यधिकशतसहाभिश्चतुःपंचभिःश्लोके

८३
83

ईश्वराः सप्तजीवास्तयानित्यसपूर्वाध्यानमुपदिशति तत्रापुर्वानित्य ध्यादिगमसहस्रियामोः कचस्यपेतज्ज्वालिनीत्यादिभिर्द्वावत्रिंशत्सं
ख्यैरष्टभिः श्लोकैर्ईश्वरागवरणत्रिकोणसत्त्वजननप्रकारं तत्रतोत्रयोजनामन्त्रकारं चोपदिशति तत्र कीटव च्छिद्रकस्थितसर्पाः । कोणादिसु
गाम्बादिंमया पादूह्लेखा । सप्तशासार्णकुतत्त्वजन्यादिधप । तत्र ये दिव्यादिभिः तत्रमित्येतैः पंचभिः श्लोकैर्ईश्वरानित्याम्नाय यांचक्रं
तत्रनित्यसपर्याक्रमं चोपदिशति ॥ तत्र चक्रनिर्माणं तत्पूजागमे । जपहोमयोः प्राग्वत् । ललिता पूजा वसा नवत् ॥ तद्वत् ॥ तद्वत्ला
ताम्नायतत्वत् ॥ एतद्देकात्तु दिनवासरान्तानं मन्त्राणां संख्यानुक्रोएष्यापितवाणीलाद्यन्ते लिताद्दिस्यार्थः । अमुना । आसिन्
तत्रैसर्वपदश्रोक्ताप्यगीकारेण । काम्यहोमविधिमित्यादिभिः तमीमवेदित्यन्तैः सप्तभिः श्लोकैरेकाकृतिविधानं काम्यहोमवि
धिप्रयनाफलं चोपदिशति । तत्र संस्कृते तले होमार्थं विधानमत्रानिष्ठिते । सिकथ्यकं । आत्मपिण्डं स्थाप्तिं तेशकादान्यहितांत
स्या । प्रतिपद्धोमवत् । विशेषोत्तावह्निगासिमान्त्रसाधारस्यातिथिलाभः प्राग्वत्प्रतिपद्धोमवत् ॥ तस्यां पंचमयां । सितेपुष्येरि
तिशेषः । कानिम्नवर्गा । तेसवेदा । घृतहोमाद्दवामन्त्रो । तो । धृतहोमात्सर्वगणिष्या तिगत्तु । निश्रवगमन्त्रोत्रीस्य न्वमः । व्रतीमवेत् । स्वसंस
सिद्धितः ॥ प्रणतिपदित्यादिभिरा चरेदित्यन्तैः पंचभिः श्लोकैः पंचदशानां नित्यानां यथाक्रमं पंचदशाति । थिमपत्रं तत्रतिथिष्पुनत्त्वद्धिया
प्राप्तिमत्त्वतविशेषं चोपदिशति । तत्राएकोकविग्रहाः । एकोकातिथिरूपाः व्रतसंकल्पः प्राग्वत् । पतिथोयामुविधिविधाविसर्पः
। आखिलात्मप्रयोगादिः विधाप्राप्तिविधिमित्यादिभिः समीरितमित्यन्तैरष्टादशभिः श्लोकैरादिमित्रांत्रैसार्वसांविधानांसाधारणोवि
धामाप्तिप्रकारं प्रश्नपूर्वमुपदिशति ॥ तत्रापत्रेन विधिना । प्रोक्तक्रमसमेपेतमष्टत्रिशत्कलायां चेतनादिप्राग्वत् ॥ नित्याक्रमेणे । मध्य ८५

र्भमित्यत्र ईशानदिगुच्यते॥ ततः पंचभिः श्लोकैः तासामित्यादिनाश्लोकेन पंचरश्मांतं निरूपणांतेन मित्रैककाम्यविधानमुपदिशति॥ त
नत्रमप्रतिनिष्ठाघनत्वात्रिसप्तपयोचक्रमस्त्रोः॥ आयुधाद्वेनपूर्णामित्येकाकृच्यते॥ पूर्णामित्येकस्य नत्र त्रिसप्तपर्यवक्रेण॥ आद्या
मित्यादिना विधानकमित्येतेनाद्वाकेनश्लोकद्वयेन पंचरश्मांतं निरूपणानामन्त्रोमां गिरेनानिरूपणेन मित्रैककाम्येषु च घ्यानोपदेशः श्लो
कानि गमनचकरोति॥ तत्र न्यासविधाः॥ अग्निनित्यासमानरूपाः॥ अत्र स्वरांषट्य कपकाख्यसांगिवपरजासुगस्य ठलोहितं॥ ध्या
नुपठलो ह्लिं एतत्क्रमस्रकारणाविधाहस्यादिनामंत्रकाद्यंतेनाद्वितीयेनैकेनश्लोकेन प्रश्नपर्वकमविधानमत्रयोर्भेदमुपदिशति॥ तत्र
लहेवसाः ह्रीं रेवसाः मईवसाः पुंरेवसाः॥ पुनरित्यादिभिरशोप्यनरस्तैरध्यहैः पंचभिः श्लोकैः ध्योऽन्यापत्राणपुपदिशति॥ तत्रत्र
साः वह्निवासिनीनिसाविधायाः॥ अनावृत्ताम्नसहराणि अष्टौ ः ईकारः हकारः फकारः वकारः नकारः सकारः पकारः मकारः ८॥ अपुनस्त्वा
मत्रावापघुघंसपर्यः॥ संवत्रासंपुरुत्स्वरोजाहानंमवमिस्वराणां चापुनरुक्तकलेवर्गनः॥ व्यंजनानामसरस्तिसर्वत्रसमपः॥ ततो
द्वपं अष्टकोणानवेत्रपोईयंकुलेसर्पाः नारेणाप्रणवेन नानूप्राग्वत्प्राइदिग्पेनननैः स्वरविन्दुनाहरैः॥ पंत्रागिरवनात्मेपपत्या
इष्टमानेनत्रमेणएकांगुलांतरालेवक्त्रद्वयेनिष्पाघनमाध्ये प्राग्वदष्टकोणात्कलानंदं नरक्षितवत्रद्वयेविधधार्यानेप्पुत्राष्टसुकोणे
षुत्रयाहिप्रारभ्यिनारोपनविधायाश्रुष्टाविशेसधिकाशतसंख्येषुस्वरविन्दुनाहरेपुत्राहिनः॥ आष्टोसमालिख्यसंमाध्येहल्लेखां॥
प्राग्वन्नाम स्त्रहितांप्रणवेनवेष्टिनामा॥ लिरव्यअंतर्वक्रीनतराकामीनुरूपाणिपववमत्रात्तराणि दशसमालिख्यावहिकेनतोध्याम
याहिप्रारभ्यतेनत्रवाकाराहिहकारादिहसहकारांतानेकापंचाशद्वराणिपलिखेत्॥ एतस्यपत्रामपत्रे॥ अस्येवाष्टसुकोणपत्पुपूर्वंम

५

८४

वीं लिखित्वा विधानवित् । एकाशाहस्तात्स्वकाद्युपरि नमस्तात्स्वकमस्तकोर्ध्वे लिखेत् ॥ तेन षष्ठ्योऽर्धपंक्त्या ऽऽसंभवन्ति ॥ तेषां नामपिण्डस्तेषां साध
येदिति ॥ अत्र प्रथमे मिश्राणि दिक्षु मूर्ति रसंत्रैरन्ध्रैर्धे रूपाणिं शाद्रिः श्लोकैः श्लोके पुष्पोद्भावे त्रैपुर्णोऽपि चतुर्थपंचमषष्ठसमासमासमोः षा
ड्विंशत्रौ निग्रहानुग्रहाः एकादशानां निग्रहानुग्रहात् ताभ्यां षोडशाः समासमा निर्दिशन्ति ॥ तत्र तन्दसे । रुक्मवह्निरसे रुक्मवह्नि निमरकचित्रकं ॥
रवारिंशगारे । रुद्रिरैधनांगारे ॥ तेन परेकोनद्व्येणा । अत्र । मिन्दकरणोसवैन्द्रद्व्यानुकोनापनेरवारिंशगारे ॥ श्लोकमकाले । प्राग्वत् ॥ अ
पितावच्छेः । इति संबन्धः ॥ सर्वत्र ॥ निंद्यरसाद्विनाद्विपोः पंत्रयोः । द्वयोर्द्विषष्ठमोर्योः । त्रापिलेखनद्वयोर्ब्रसाहि । एदेवाद्विमिन्नि
न्नियद्ग्रकरणोद्व्यानुक्रोद्व्याधिष्यणोद्रपः प्राग्वत् ॥ चाः षड्ढांनरे ॥ सितत्वे । त्रिक्रमसपे । सितमध । छिद्रषष्ठमये ॥ त । लिङ्गमिति शेषः ।
तन्नेव । अन्सूसोवीरेरा त्रिरमेनहरिदलसेन । परेणोयवदर्शनः ॥ अत्रानुग्रहप्राकरणोद्व्यानुक्रोपदीतादि ॥ द्वात्रिंशदस्य । हेमप
दीतलकोणो ॥ अधिःमाजम्नापीडा । अत्र द्वादशस्थानमः श्लोकाः प्यदुरणागाथा ॥ ॥ ॥ ॥ इति षोडशनिसानतन्त्रे षुश्रीका
दिमतारव्यष्यस्य परिपूर्णस्य तन्त्रस्य प्रपञ्चसाराद्वितत्प्रकाशाभिधानेन सुभगानन्दनाथेन विरचितायां मनोरमाख्यायामायाप
वह्निवासिनीत्यानिघाविधानप्रकाशानपरंराकारनापञ्चलंपरिपूर्णप्रयास ॥ श्रीप्रमोदध्यायः ॥ ए ॥ पश्चात्त्राणोष्षोडशाध्या ध्यायान्य
द्विधिकामचेत ॥ चतुःषष्टिरितिप्रेरस्य श्लोकमेकादशोऽध्याये ॥ सर्वेषाम् तेकादशेपटले षष्ठ्यावह्निवासिनीनित्यापाचिषानमुपदिश्या
नन्तरंसप्रम्यामहाचक्रेश्वरीनित्याविधायाविधानमुपदिशति ॥ अथ षष्ठ्योडशोत्सादिनाकमगामयेदस्वं तेनश्लोकरानस्ये णाद्वादशोनपंच
लेमानतम षष्ठ्योडशोत्सादिमिर्यपाविधिदस्यैतो स्त्रिभिःश्लोकैः पठलायोनुद्दिशति ॥ तत्रा । प्रमोदस्वनोपपटलो ॥ दपमिताद्विनाक्र तम

५

मादित्यं तेन श्लोकद्वयेन मासक्रममुपदिशति ॥ तत्र एकैकं मासि रः । शिखपो रिति शोष्यः । मापया हृद्ने खेपा · अगा निहृद्पारीति क्रमा
त् ॥ नयति पुरुषा निशा ति पुरटि ते: हृद्ने कोष्णुठिकैः रश्मिः हृद्ने कोहृप वजे गम्वहोना मि शुखेपु । एकैक मिति शोष्यः ॥ गुरुत्वं नाममेह
न ॥ रक्ता मि लादि तृपिका मिसं ते पंचमिः श्लोकैर्द्वमाः स पकिारया निसय जाध्यानमुपदिशति ॥ तत्र अयुधकल्पे । ग्रामो द्वहल्ला
दि रक्षिणा धारहस्तां ते ॥ गामरक्षिणा वामाह दिक्षिणा क्रमेण । अहस्पवक्रो णा ग्रमहापुरे वक्रमध्ये ॥ एतद्द्रुक्कं भवति ॥ सामत्रिरेखां
को निंग धायनद्वहिर्पम्या मानेषक्रो ण कुलान क्तास्येद्वारशापत्रं पद्मं विघापनक्तास्येघो उशारदलं पद्मं कुलान द्वहिस्व तुर्द्दिसुद्वा
रोपे ते सम च तुरस्रद्वापेक्षु र्यात् ॥ तत्र च कोसु खासीना ता चिनये हितु ॥ अरुणं मोधोः ॥ शोणं लुधो ॥ रक्षेत्या दि मि पन्ले हि तैते:
सप्तभिः श्लोकैर्द्वमाः पृथिवारशाक्तोरुपदिशति ॥ तत्रेष्व सुधास्याः ते स्यापि क्रमेण ॥ महानानुरः । मरनाहति · मरनानुरहति व
द्वशक्तौ । कलितेको नुकं का तिनाकोनुकारति च द्वेशक्तौ । कलकारमेः काला काहनाइति च द्वे · मरोन्मसूचे · मरा न्मक्ता ना च शति
द्वे ॥ हिकृद्वारेषु हितु स्थिते पुद्वारे । हिपलपर्वः । पर्श्वेपुद्वाराणां मितिशोष्यः । प्रपमेप । श्रीमाहि च तुहिक द्वारेष्वप्ये पध्यु पश्वा
द्वाघादिको गादि तु प्रारहूपेनाचयेत् ॥ सर्वत्रा त्रावरणेषु अश्वासार । स्तिरपे नम जपेत् ॥ कलेष्वादि सिस्समीरि तस्मि लोकेषु
नुभिः श्लोकैर्द्व्यामिलम ज्ञाक्रममुपदिशति ॥ तत्र प्रोकरूप अग्निसोमसूर्यात्मका भावनादिपुते । शोणाखिः । शोणसागरः तत्र
सिंहासने स्थितायमिति शोष्यः । माग्रावत् ॥ तिवंउमुद्रारिमिः । मापात्र स्रो तरीमध्यगातैः हृद्ने कोस प्राहरीमध्यगे जितैः ॥ शो
णसागरराशानापि खोवरामराणमेवमंत्रयोजनक्रमः ॥ सप्राहरीमध्यगे जितैः ॥ लो शोण गाएराना मापि राव मेव मांत्रयोग

नक्रमः॥सप्तमासप्राप्तेनकृतंजन्मत्राघातिघमासर्वत्रंअंत्यवलोवृद्धिप्रतुक्तोऽजन्माघातिघमावलिंहघान्॥पत्ताविधिश्रन्त्ना
प्रुपेतं॥श्रागमनन्॥तेजोजोरूपपा॰स्वात्मयोजनादि॥ठसानकालेहत्वाहिभिः प्राधकल्सनेरध्यर्द्धरेकाहश्राभिःश्लोकैः सर्वत्रवि
85 धासाधानसारणेगुणाविधानमुपदिशति॥तत्रहविष्याशी॰निलेवणाप्रकृतीहितंतुलाहाणि॥क्रतसकल्पसाधानः॥क्रतसु
संकल्पयोगेणक्रमः॥तत्रवकौतुकात्तानित्तमनजनमिरतान्॥नहितेप्तुरश्चरणाहितेप्तु॥अंतेपुरश्चरणावसाने॰श्लोकैः
पंचभिःश्लोकैः॰तंगुहद्दंमेमिप्याल्वरूप॰निर्वहणालाक्षेत्रणाभिनिशेष्पठिधानाकोवलंलसत्रपंजपोहस्तर्पणः॥तावत्कृ॰हशांश
तः॥हिनशाः प्रतिहितं॥अत्रपपुरश्चरणेगिधोप्तोक्रमाछिलेसकालविधापुरश्चरणेसाधारणं॥एवंत्क्रमप्रकारेणा॥प्रुहम
कोरत्साहिता॰तेप्सितमभिलंतनार्धाघेनश्लोकद्वयेनपुरश्चरणेमंत्रेराप्रिप्रयोगायोग्यलाभान्नष्पकालोप्रत्सवापंचोपरि
शति॥तत्रश्रन्मपाः अन्मःतेर्वविधापुणाहतर्पणाः॥श्रतहौरित्यादिभिर्विहितैःतेः सप्तविंशत्याश्लोकैर्नीतविघौर्ध्वेहोमादिका
नानाविधविधफलागमान्विमुपदिशतितत्र॰मांडलाख्यावतुर॰॥तोहिताविधि॰प्रणीहितानावधितहितेप्तुसर्वप्रयोगाहितेप्तुप्र
वोक्रमत्वविधाविहः॥कृकरूपतः॥मधुरसप्तापादि॥एणतत्सर्वप्रयोगसाधारणं॥तावहित्याघुक्तासर्वहोमाभ्यास॰णं॥रशांदि
मासाताहशांदिहशांनामितर्पणः॥सप्तमीप्तु॥तिथिषु॥अमसमासावासनागुहमुरोहवगंतवाप्या॥एकाहाष्टीपठलेस्वत्वतिथि
प्तुनित्यानोविशेषतः परजाहोमाहिविषानान॰अत्रप्तुष्टोघातिविधानघनेक्रमम्॥नहिगर्भसप्तम्यां॥हिजन्मर्क्षत्रिप्तुस्वजन्मसं
त्रतनहरामेकोनविंशातिभसत्रेप्तु॰नुधाशने॰नपात्रश्रागतः॥निरातकः॥अग्नाक्रलः॥गुलचीश्राममतागुलल्लस्याहोनिद्रीहिद्रव्या एम

।।रोजन्मत्रयेपथ्याक्रमेणुद्रुपात्।।वापस्थांनरेत्रिपुजन्मा।शिनिशेष्यः क्रमात् पथ्याक्रमाद्वर्गत्रिकैः।।त्रिसंख्याभिर्द्वर्गासिरिसर्पः।।त्रिखादु
संयुक्तैः।।क्रिमधरसिकैः।महारोगेषु।महारोगानामेगनाहपोऽष्टौ।।छिन्नोद्भवैः।अमनालनाभिः।एकैकेरिशेष्यः।त्रिभिः।द्वर्गारिभिः।समुरि
नैः।वापस्थांनरेनोद्भवेषु।महारोगस्त्रीकारप्रयोगाद्देनेषु।नत्त्रोपोः।अभिमन्त्रितजलैः।।पाकाद्यंअन्नाद्यनैरेव।जलैरेवनैः।साध्यहवं वद्गृ
र्गारिभिः समुरिनैः।अर्द्धमध।छिष्टसमनित्नमांश्रद्धाश्यामध।छिष्टसहितैः प्राशुक्तैः कृतं।।नामाभिषेकहस्तादिसर्वक्रूरप्रयोगायमर
कृतं।अभिषेकस्तुमन्द्रैवनानिरसस्यपर्वचक्रेण।अष्टमेराशौ।निखनेद्रिनिसंवधः।सर्वत्रक्रूरप्रयोगान्तास्त्रमस्यअष्टमेराशौकूर्पार्।
नांपुत्तलिकां।स्मशानेनिखानेनं।एतत्सर्वपात्रयात्रं।।नक्रगासरैः।मासाहिभिः प्राग्वल्कनेसविलस्त्वाक्स्थापनेहितं।।नामेव।साध्यनहस्तवद्
त्नकृतं।।नपाद्वालिपुनं साध्यपोनिव्वालिपुनं।।निरनानायोपं पथ्याक्रमेव वृडिकाश्यास्त्रांगेहे।नद्विधानेन।अष्टमराश्यादि।।महाचक्रमिमारि
मिकापानुरूपनस्यमेरेकाद्दशाभिः।स्पोकोर्म्महावज्राद्विपंत्रस्त्रालाव्यपर्वमहाक्रूपंत्रनिर्माणक्रममुपरिशातिनः।नत्र।प्राग्वत्।एकाद्दशानाव्
त्राखराणि।।प्राग्रकोर्वविधिना।प्रारह्निएपप्रवेशागतानेप्यांष्टमष्ट्रसमस्तविकशनंसंख्यस्वटष्टिकृतविद्याहराणां।।समभ्चिनं।शिष्टविकृनासार
ष्युष्ठप्पद्विमितिन्नोप्यः।चक्रायेद्विकृतविद्याहरस्यसहितमितिशेष्यः।अनन्मुग्गमं।लेखेनक्रमस्यसंप्रदायप्राप्तप्रकारपमत्रविलेखनक्रमः
।।पथ्याप्रावप्रस्तागर।हिरोरहक्वसमांनरालानिविंशतिविशनिसन्त्रा।रोपालपेत्।एवंकृतेहान्प्यंघष्टपष्टिकृशानत्रयकोष्ठानिसंभवंति।नेषुबहु
हिंस्तुसवेमध्यकोष्टष्टवदष्टप्रजं।।वात्यवाप्यांकोष्ठान्मतान्मभिनः प्रतिकोणं समम्हद्दशसप्तद्दशामार्जयेत्।।नदंनःद्वितीयपदीप्याप्रागनाम्
कर्णपरिस्मक्रकोष्ठपार्श्वपुरकमेकोकोष्ठंपरिम्मजअनानित्नघोहनात्रयोद्दशालोष्ठानिकोणमभिनोमार्जयेत्।नदंनरपि।नतीयवीप्यां

७

८६ म्रास्ववा॥ एकमेकं त्यक्त्वा प्रतिकोणं नवकोष्ठानि मार्जयेत्॥ तदनन्तरं तुर्यवीथ्यां प्राग्वदेकैकं त्यक्त्वा प्रतिकोणं पंचपंचकोष्ठानि मार्ज
येत्॥ तदनंतरः पंचमवीथ्यां प्राग्वदेकमेकं परित्यज्य प्रतिकोणमेकमेकं कोष्ठं मार्जयेत्॥ एवं कृते एकाशीत्यधिकशतकोष्ठरूपं प्रतिदिशं ए
कादिप्रतिपंक्तिप्रतिपार्श्वे एकैककोष्ठाभिव्याप्तावज्राकारं रूपं तेन तेषु चतुर्दिक्षु प्रथमद्वितीयपंक्तिस्थकोष्ठचतुष्टयं मार्जयित्वा तत्रो
पान्त्यरेखाग्रहणावष्टंभेन त्रिकोणं कुर्यात्॥ एवं कृते पंचपञ्चाशदधिकाशीतकोष्ठानि रूपते तेषु पूर्वपंक्तिस्थकोष्ठपंचकमध्यको
ष्ठमारभ्य सर्वगत्यवीथ्यां प्रादक्षिण्येन पञ्चसप्ताधिकशतसंख्येषु स्वरविसर्जनविघाद्यरे द्यादितः पञ्चत्रिंशदक्षराणि लिखेत्। तदनंत
रं द्वितीयवीथ्यामपि मध्यकोष्ठमारभ्य सर्वाले लिखित्वा स्वरोर्द्ध्व त्रिंशदक्षराणि प्राग्वद्वा लिखेत्। तदनंतरं तृतीयवीथ्यामपि लिखित्वा स्वरोपरि ते
न नामष्टाविंशत्यास्वराणि लिखेत्। तदनन्तरं चतुर्थवीथ्यामपि क्रमशः सुक्ता स्वरक्रमेण चतुर्विंशत्यक्षराणि प्राग्वद्वा लिखेत्। तदनंतरः पंचमवीथ्यां तु
द्रत्। विंशत्स्वराणि लिखेत्। तदनंतरः षष्ठवीथ्यां चत्वारिंशं मध्ये चतुष्टत्वारिंशदधिकाशीतक्षराणि लिखेत्। ततः शेषास्वराद्यो त्रिंशत्के
स्वरेषु क्रमेसोकाविंशतिवर्णैः सह पंचविंशापठलवद्ध्यसमारोपयेत् पनिसावर्णाम्पद्ध्यकूष्पद्धुसमालिख्य तदनुपुगघटिकासुरद्ध्यंप
पासंप्रदाय मेक कस्मिन्कोष्ठे समालिख्य तन्नोद्धारश्च तु कोष्ठेषु विघायाक्षरविकृतानि द्वादशाक्षराणि समालिख्यावशिष्टपोद्दपोः
कोष्ठयोर्लिखित्वा सरद्ध्यपयसध्येप्रगवद्वदयलोत्साध्यमुपरिष्टात्साधाक कर्मणि च समालिखेत्ये चतुर्दिक्षु त्रिकोणेषु प्रागादिक्रमाद
क्षिणेन मन्त्रास्वराणि दिक्क्रमाद्या लिख्यावशिष्टविकृतविघात्वरैकाद्याक्षरा प्राक्याश्रिमपोद्द्यपंत्रपंरत्नेणोत्तरपो द्दपंत्रपंचाल
खेदिति॥ ॥महामृत्युञ्जयाविर्वर्णपदिस्येद्दिसंतेचेत्रमिः श्लोकेर्महावज्रपंजरप्रापोगविशेष्याशलफलानि बोधरिशति॥ तत्र॥ प्रोक्तं एम

८

मानत्लालिनाम्रो ल्क क्रमनः प्राग्वत्त्रिंशैः मासाहिमिः । गजेन्स्याघयेलेनिशेष्पः । निराने कष्पडंगः प्युडंगाक्तिनाम· अमात्सपतष्ठदुर्गकोष्णवसुहत्सं
शानि ल्हाम्पुमसजेनानि । अमत्सुगमं ।। अपेत्साहिमिर्णालख्योरित्सनेस्त्वतुर्भिः श्लोकैर्व्जानरन्निमाणमुपोरिश्यति ।। तत्र· पूर्ववत् ।। वच्म्पकारेणा·
हशाकोणेष्पुनेष्पुकोष्ठष्पुचतुर्षुकोणेषुष्पुप्रतिकोणांहशाकोष्ठानि मार्जयेदित्यर्थः । छिष्ठेष्पुकोष्ठसुनष्पाप्राणिरिशंएककोष्ठेमार्जयेदि
त्यर्थः । त्रिकोणानिगिविलिखेदितिसंबंधः । तानि· कर्मानुरूपाणिभ्नाहृणेणि । अवशिष्टेषुसप्तत्रिंशत्संख्येषुकोष्ठेषुमेत्राणान्· द्वादशे ।
निशेषः । द्विशः· द्विपेद्वयं । नयामामात्रागाहिप्राहहिणेपेनैशाक्तिजहरे· हृल्लेखामघाष्ठे । लिख्येनक्रमोपयामान्नाक्षात्साग्रहिणींहृल्लसमांत
णालानिहशास्त्वाणपास्फाल्म· तत्र· पूर्ववत्साणिकोष्ठकेलत्वनीष्यासप्रकानरेनाद्विनीपवीष्यांद्वयंनरेहृत्नीपवीष्यासेकमेकमेनारशाके
णांर्ल्वत्विनीष्यांसप्रकेनरेनाद्विनीपवीष्यांद्वयेनरेहृत्नापवीष्यासेकमेवंक्रमेणाहशाकोष्ठान्यमिनोमार्जयित्वाचतुर्द्विगानकोष्ठचतुष्टयेमर्भ
र्जयित्वानक्रत्रिकोणानिविधायत्रिकोणेष्पुनेष्पुप्राग्वन्मम्नाहृणाणाणा । लिख्यानतलेष्पुसप्तत्रिंशत्कोष्ठेष्पुद्वयांमंत्राक्षाणाणाप्राग्वत्
पउवत्साविलिखेत् ।। सवेमप्रोगनेकोष्टेहृल्लेखांसासाधांलिखेदिति । एतदेवनाथाहिमिरभिवद्वयेरत्पेनैस्त्वतुर्भिःश्लोकैःलसत्प्रयोगा
ननस्फलानिवापरिदृशाते । नित्रहशाकाःकावबेः । अनत्सुगमेविधापेत्साहिमिर्जापनहत्यनेस्त्वतुर्भिःश्लोकैःसोममप्पाकारंपंत्रमुपरिदृशाति । त
त्रा ।। एतदुक्तं भवति ।। पप्यामानेषाङ्कोणांक्लकालानेदनवक्लकत्ताङ्काहिरेकेकांगुलोनणलंवक्लद्वपंक्लला· नक्रत्रांहवाच्यांयथासप्रहाये
हृल्लेखांवेष्टनेनहृत्थगेष्यांमालकाष्टरवेष्टनेअपारिप्राहसिसेनकुर्यादिति । अमात्सुगमे ।। अत्रतंत्रेसवेहृल्लेखांवेष्टनेक्रहेषुक
र्मसुरेफांशेनकुर्यात् ।। अत्यतत्रचतुर्णात्संशेवकुर्यात् ।। प्रत्रमाहित्रेरित्साहिमिवोषपरत्सोनैःष्यप्युद्भिःश्लोकैःष्पेटशापष्पामुपरिदृश

८७

तिः॥ तत्र ग्रागुक्ते मप्युसुवर्णोहि अधिकरणोप्युः। तत् उक्तं भगवता। विधापात्र नावक्का मास्तेकादशास्तरा। तिस्वरस्यसरणस्य एवं प्रवृत्तस्य अधिकरणात्
संख्यातिमवेति॥ तेष्वस्य स्तरप्युराहितः प्रथमप्रथममस्तरं कर्णिकामध्ये विलिख्य तस्स्वरमध्ये द्वितीयमस्तरं तत्रान्तरं घोघरिकास्तरस्थाने तृतीयमस्त
रं व्याहिरष्वनुराहले सुअयाहि प्राहस्ति एषेन अष्टास्तराद्विति राव मेकादशास्तरा। ति। अहो रात्रस्य प्याद्र श्रात्मके प्युखंडे प्युत्र प्रथममस्तं
ड स्यतेन दृष्टिकास्तरं तत्र तत्र तदात्महाविलिखेत्॥ तत्स्त्रप्रथमे पद्मे॥ अनेन रं यद् वे। लिखितासारेकादशाकात्रु पारि तत्रे। एकादशाकं प्राग्वत्
विलिख्य अहोरात्रस्याद्वितीयरवेड स्यतत्र तत् घटिकास्तरं प्राग्वद्वि द्विलिखेत् एतत् द्वितीयं पद्मे स्थं॥ एवं क्रमेण। मासि वृत्तु दशापस्थानिक्रमा
तत्र तत्र तदात्मदारेणाद्वत्नाहिष्यवामिः॥ मानिप्याड शापस्थानि स्वरणीहि प्याड शाको ष्ठात्मकोमंडले प्रतिकोष्ठमेकोप्राग्वद्विलिखेत्
जनाश्च प्रागुक्ता सिद्धिरिति॥ ॥ ॥॥ ॥ इति। प्याडशानिस्तानंत्रे पुश्रीकाहिमता व्यस्ययारिप्र स्यन्त्र स्व मपेच सरस्निंहर ज्ञप्रका
शामिधाने नेसुभमगानंहताष्पे तविराचितापां मनोरमाख्यायां व्याख्यायां महाभद्रेस्वरीविनिस्ताविधाविधानप्रकाशनपरं द्वादशां पटलं।
पूरिम्हरणं प्रथमषष्टं॥ ग्रं पमग्रं रव्याम एकोनविंशधिका। पिनाका व्योग्रपाः प्रतासारं॥ द्वादशापासुहिरिहेवे संद्वादशो पटले सुतः॥ ए
वं अस्मिन् द्वादशे पटले समग्रमणामहाभद्रेश्वरी विस्तापाविधानमुपरिष्टानंतरमष्टमाणिवाद्व तानिस्ताविस्तापाविधानमुपदिशति॥ अ
पप्याडशे स्तारिहिविधानककिमित्यनेनश्लोकाश्वानरूपेणव त्रयो दशेन पटलेन तत्॥ तत्र। अथ पप्याडशेस्तारिहिः समस्तस्येत्ने स्वनुर्भिः श्रो
कौः पटला र्थानुदिशति॥ तत्र। एवं ततोयपटले अनंतस्तु यम्म॥ क्रपोरिस्तारितापावेति इत्येनेनश्लोकाद्ध्येन मासविधिं अर्घ्यसाध
नादिकाद्यो पारिहशति॥ तत्रतत्क्रमेणगोतः। शीर्घस्वरप्रकृ जतिपुरुके गोप्य पापार्णः तेनोवंह इत्ने व्याख्या श्रोत्रादि पंचम्नुपपाक्रमी। श्रोत्रत एम

क्रमसुर्जिह्वा घ्राणत्वक्स्युर्हीनशोष्युः ॥ तु क्रालचित्तासंयोगे ष्युरुक्त ष्युस्त्थानेसुहृत्त्वे त्वाषुष्टिनैनैकैकेनच रोर्नमसेरिसर्पः विह्वसेस्या ।
हिमि ॥ निशित्तमिलंनैप्पाङ्कु स्त्रास्त्रोके हैसाः परिवारशक्ती हपमुपहिंशानि ॥ तत्रामहत्स्मातिनी ॥ महगामा ॥ लिनी चेति द्वयक्षोः व
चतुरस्त्रेद्वारपुरस्सपार्श्वपौ प्रत्येकां द्वपमेवं चतुष्पंकोण चतुष्टपे चतुष्कपं ॥ ॥ तत्ररद्दहिणाहिशोर्द्धपं ॥ एवं शवतुराम्रमाः ॥ च
तुष्टिनारत्सर्पः ॥ ॥ पञ्चाष्टकशाक्तपः ॥ ॥ अष्टपत्रस्पशाक्तपः ॥ सर्गीरत्सुन्त्या त्र्यात्र अविन्ध्या घाच्छ्रया हार भापाद्दिसिरोपना
वेपेन ॥ ॥ वष्ठ तस्य वस्याबंतु प्रागवन्निर्ऋतिको णादिषुने नहा ॥ किनारा ॥ किनीसाकि मोला ॥ किनीकाकिनी ॥ गा ॥ केनीहत्सेवपूजाक
मः ॥ ॥ शिवामित्सारयोगिघापाहिन्तीपासराणिरनामशाक्तपः ॥ सेविग्रहवसीसेविग्रहेत्सर्पः ॥ हेमिपजनंनतन्त्रामाभिः सप्तासंपत्रै
र्वावाहिनिर्ऋसंत्तैमारहिरोपना ॥ तस्याहृत्साहिमिन्वीशान्ता मित्संतैः पंचभिः स्त्रोकोर्हैव्यानिसपरजोध्यानमुपहिशानि ॥ तत्रपिरण
नुष्मणुर्हीति परंवत्रान्वपः ॥ एतन्सर्वहोवनसमाने ॥ मुजेपुपाशांकृथाहिकं ॥ ॥ कृधीर्दिगामहसिलाक्रमेणकाल्यपेन ॥ ॥ कहारं ॥ अ
त्रिधनुः दुन्तोनिगशनी ॥ साम्य गिवेकाम्रहानात्न ॥ वता द्वपमित्साहिमिरंते हुतत्र्हसेन ॥ त्रिभिः स्त्रोकोर्न्निसपरजा चक्रं कनत्र
पजानिगामनंविघासाघनानिरे शावेपरिशानि ॥ ॥ तत्रा ॥ मपुरेचतुरस्रद्वपं ॥ ॥ वङ्क्रिकावासिन्याः ॥ वङ्क्रिवासिनानित्यासप्रपंच
क्रवेनचंतरंस्त्रद्वपं कुपारिसापाल्मनः चक्रनिर्मोणोत्सुगमं ॥ तपानपणालगिलिनीषाङ्काक्रमागीण ॥ युगान्तु हृपमस्त
रत्निलसारिकं ॥ ॥ प्रागवन ॥ ॥ कामेश्वा हिंमिर्हिनैरित्यनेर्हणा ॥ मिः स्त्रोकेर्ह्यविशेष्पहोमात्मलविशेष्यप्राप्तिमुपाहृशानि ॥ ॥ त
त्राम्रहणोसलम्रागवनर्काकेरवे ॥ ॥ मधुकाल्पूर्वा ॥ णिगुजालाहीनिपंचद्व्यारिलाणेलक्ष्मीकराणि ॥ पुन्नागजैः ॥ प्रस

६

८८

नैरितिशेष्वन्तःचयंपकादीनांपुरुषाणांमातॄणांचतुर्णांऽष्टानांत्रिमूर्ध मन्त्रेष्वीकृर्पीतम् । मा हि ष्यैरित्यां दीनि आ जेयोरिसमां ऽऽशाप्वणा ।
सितपत्रे पुरं शार्कोणस हितं । नैलाम्बपोर्मि श्रीमूलपोरिति शेषेः । अन्तमन्तु । अन्त्र मि मि नि शेष्वः । हयारिसन्न पृः । छायोमे
ष्वः । अष्टपंचाशीत्यरिमिर्दैर्दुत्पतेः सप्तमिः म्लोकोर्दशपंत्रा एषु परिहिशानि । तत्र एत दुक्तं मसति ॥ दष्ट प्रमाणं प्रामेणा लंबनद
पंनिष्पाद्य नद्बहिरष्टकोणं प्रास्वच्छिद्यापतत्काणाग्रसप्ताष्टाष्टा । ष्टिकपाक्नद्वादं पंशिधापानद्बहिरं तर्वहि हिर्भागेन
घंगुलो नत्तलेसमच मचतुरस्रं दपंनिष्पाद्य सर्वं मध्ये विद्यायां दृष्ट्वेलोसनामासतमा लिख्या अशिकलोविघाशोष्वासरेष्वद्वमं
नवंनवे ष्वामालिख्य स्वरांशिक्तनाश्च रेषष्वाधिक रात्रु संख्यो पुरुषादितः प्योउशासरणा लबहिरष्टसु कोणेष्वुमत्रिकोण
मामूमास्म्रप्रारसिरपेनद्वपंदपंसमालिख्य बाह्यवत्त वीष्यामापिकमीनुतूष्टम नास्मणाणि तथा सामा लिख्या । बहिश्चतुर
स्रवीष्यां तष्टेरमात् कासाराणि प्रतिद्वादि तंद्वद शाद्वदशार्दशाग्निरूं सिवाद्घारि हिसमालिखेत् ॥ तद्विलेखनेनुनेपुमातृ
कासरेष्वुत्पराणामामंत्यपोर्विहि विसर्जनीयपोविंदुं चतुर्दशासु स्वरासरेष्वुसंयोजनाय्यः । विसर्जनीय कादितानासरं
पुवत्रु हित्रिंरसुसपोनाअसेतं सकोरंवनुरस्रके कोणा चतुष्कां म्पतटेअष्ट कोणावहिर्वेत्त द्वयाद्ध हिस्सागिसर्जनी यमालि
सेवेत् ॥ एतत्प्रथमपंत्रं ॥ द्वितीयादीनि पंत्राणि अस्येव पंत्रस्याष्टकोणेषु द्वितीयादत्तरिष्वोऽशाकां प्राहा लिखेत् । अ
न्यानिदशसुसमानीति ॥ प्रथमाभिसाहिभिः समीरितादसनैरध्यर्द्ध त्रपोविंशतिभिः म्लोकैर्दशविधपंत्रप्रप्रयोगाल्लफसो
निचोपदिशानि ॥ तत्र प्रथमे पंत्रे पूजेत् । नित्यकामनः सिद्धाशकोणापायसादीनि क्रानीतिलिंगैः । तद्विनासप्रमर्पा । नावर्त् । एप

६

म्रागुक्तमेद्धलारिमजेन्मनिसक्रमतः। अत्रयाप्रकरणे सर्वत्रार्थनंनिसक्रमनः। नपैवपर्वगम्॥ हितीपूंत्रेपजनाम्॥ नागद्दितंप्रा
गवम्॥ नप्याहितीपपंत्रपत्नाज्ञानिवेघरत्या सहितेषिद्विग घाम्॥ सहजाक्रत्रिमानन्नाक्रसहजः। स्वक्रुलोसनः। क्रतिमन्त्रिमश्राय
राघक्रन्॥ नप्याप्रणुक्तनिवेघद्व्यसाहितेणपसोहिप्रतिसंधिमके कोनेपंत्रविलि। विनलिघाद्दरैः। नसैम्· आमिप्पेक्रे। असोआ
मिप्पेक्ता। आत्राह्विनिसंधेसंवेवजपद्॥ शाक्षानसहस्तुवानन्मध्यगतेष्ठशामपंत्रमधागानेतिप्पाप्राग्वम्॥ नाहनीनित्पाली
सांतहिने प्राग्वन्नंडलारिसिः। हशोवःतानिप्रत्येकामिनिशेप्पः॥ आमिपजपप्राणप्रतिपद्यापुरस्सरंतराहिने। विनासदैः। सिकंप्प
मघहिहिष्ठीनन्पंत्रमितिशेप्पः। हरोत्यसिनि। वस्यमाणप्रकारन्तः। नहेवपुत्राधिष्ठितेहोउं· आस्य· प्रयोक्तुः॥ मंत्रपुरि
दितिमूवेत्रानपः॥ प्राणोत्माहिनाम्हाकोनेराद्दगसर्वतंत्रसाधारणप्राणिष्टाविधामसोलेति॥ वानहस्याहिभिपनुरिस्सर्पने·
पाद्रिःस्त्रोकेस्वलारिशहत्रणेप्राणप्रतिष्ठाविधामुपाहिशति॥ तत्र· वानेःअकारः। नमो· धरापुक्तो। मुरति॥ स्पर्शो
वाप्प्रनेमत्रमंपुः। प्पइति। जगरहमरहधुक्तः। प्रठप्राहेति· आमाप्पिमरहापुतंणइति। आग्निः ईकारः। हसोहः। पर्गो।
वीर्गोरहसास्पमर्वववैणेप्राणाहेति। आहित्रप· अमुप्पइति· जपागद्रिपुत्काजीति। अंवगकारः। प्पष्ठसप्तमको· इह
ति। अपहत्रिष्ठपणिपुतं॥ स्पिइति। मायाविसर्जनायः। रपागः तकारेपरिस्थिना·। तःइति। आहित्रपंमखनम्॥ अमुप्पइ
तिअहरत्रपंपं। हहत्तसकारः। हाहांहांखुग्रचरैः स्वेनर्वहस्पेकांत्रपेगिंशशामहरंजगोत्राहाग्निभिः परे· द्विहस्पेनत्वतुर्वि
शामसंरं॥ द्विहस्तत्र आहो। बलिहुः संपप्रशपप्राम्नः। व्याप्नमनस्समोपेन· पाइति। आमाग्निगमनेनरोणइतिप्पाहु॥

महांश। आयतनं। अमुं प्रत्यक्षतां नयेत्॥ अस्य मूलमन्त्रस्य सहितो महर्षिस्मर्यतः। स्मरति। पुनमस्या पुत्रं। छन्दसि। एकत्रिंशमक्षरम्मि-
ति शेषः। अनन्तं सापाद त्रिंशति नोमा पाविमसजेमोनीयः। नः इति॥ अनुष्टुप् छन्दश्च महतामपुनः। प्राह। इति। त्वं सा इयं यदा पुरुषा। ग्रतुः इति।
हृदयं तु महतः इति। स्वाहा इति। हंसः सोऽहं महतामपुनः। हा इति। एवं चत्वारि शाह हृदः। प्राणप्रतिष्ठामन्त्रः। एष मन्त्रो जन्त्रे यथा पुरुषदेवं तत्र पुत्तलि-
काभिषेककर्तुमहं देवतादेवशाहीनं प्राणप्रतिष्ठामन्त्रः। पाहीत्यादिना श्लोकेन प्राणप्रतिष्ठाविधानं पदङ्गादिन्यासमुपदिशति॥ तत्र-
हृदि पागतः। असरह पयोजतः। वद यद्भ्रसदभ्यां हृदयं। रलाभ्यां शिरः। लवाभ्यां शिखा। वशाभ्यां कवचं। शाभ्यां नेत्रं। षसाभ्याम-
स्त्रं। एवं षडङ्गानि जातिभिः सहितेनेकु पठितेत्यर्थः। तत्पादि प्रलगस्ट अत्र समे हो। स्थि मनः पुत्तके पुस यत्र सुधातु तु। तान्येव प्राणमुक्ता-
नि पादिन्यां नाभिम्न स्वाप्ता सदा। शक्ति पुरःस्थिते। एतान्क्षि पावि शेषपणो। सन्न सुप्रतसरं। हृदये लो पुटिनं पयासोम पात तत्र मा-
मपुत्रके पुत्र हृदोर्ध्व पमलाप एलका हृद पुरहत हि पा। पापाद सुगारणो पुत्र स्थाने पुहृदं पतत्रसहितमन्त्रं दायार्थः। ध्याये हिंसा-
हिभिर्मध्यतः स्वैः। त्रिभिः श्लोकैः प्राणशक्तिध्यानमुपदिशति॥ तत्र। प्रसन्नविपिंडः॥। रक्तेषोऽदे व्याः प्राणात्मकत्वात्। तत्र।
प्राणानं प्रसव विदं रक्षाशाहिभिः प्राणादिरिति भिः। अनन्त शक्तिपुत्राभिः। प्रसेकाभिनिशेषः। प्राणेत्यादिना श्लोकेन प्राणशक्ति-
ध्याः परिवारशक्ती हृदयदिशति॥ तत्र प्रधाना प्राणशक्तिरेव समष्टिरूपा॥ चतुरक्षदश मिन्यादिभिः सा यपेद्दिसमे। त्रिभिः श्लोके-
मात्मजा मंडलं तत्र जातम्मेत्रस्त्रा घृतस्त्राकारं चो पुदिशति॥ तत्र तत्र द्वय पंच नदपा। अत्र मुख्यक्रमित्रिमर्मा तां मूलगमे॥ इतार्थः प्रागुक्त॥
लक्ष्म्याग गवना। सितेः गौरेः। तत्रास्मिन्नित्यादिना श्लोकेन तत्र सर्वत्र पुत्तल्यादिस्थानप्राणप्रतिष्ठाविधानमुपदिशति॥ तत्र मन्त्रं नेपुः ॥म

अस्मत्कुगमे।पं त्रामित्यादि।मिमिर्मवेदि सैंनैर घोरैर्श्चतुर्भिः श्लोकैः उक्तयंत्रविधानं तत्प्रयोगं चोपदिशति॥ तत्र जाप्यस्य तत्पुत्रका।
साध्यजीवागमतः। विनश्यत्येतत्। प्राणप्रतिष्ठा विधा सार्धत्रिभिः श्लोकैः॥ प्रागुक्तं। रेखान्तं मारितं दृश्यपेन। प्रवेशनः। अभ्युक्त
मंत्रं गोहिता नूपकारादि सप्ताख्याणि। पंत्रानिमोरो अस्मत्कुगमे। स्पष्टानन्यंत्राणमिति श्लोकः। श्लोकः॥ तेन उक्तोपायतत्पुत्रकं म
वति पूर्वैश्लोकैः साध्यपुत्तलिकाकारणमुक्तं नानितिरक्त्याप्ति पंत्रे निधापवाते पुरश्लोकोपपु यंत्रे विधायापवाने ईश्लोकैः पुत्तलिकां कुर्यादिति
साधयेत्पादिभिरेव नरसैंनैर घोरैश्चतुर्भिः श्लोकैः पुत्तलयात्मादि पुत्तसाध्यजीवाघानापन्नमुपदिशति॥ तत्र।मंत्रवीर्यस्य
चात्रिंशपटलेव रुपमामासाणात्यादिहितोच्यते॥ तपासास्मात्सासार्हमिति श्लोकः। तदेहगर्भतः। साध्यदेहाम्भेतरं यथा अर्थात्
हरिपार्थात् हृष्टा।तावंश्चात्मानां तेनुलगास्पृशां समेदास्यमतमस्पृक्षेजः सहातष्ठधानं स्मरिंदृहृति पार्श्वमष्टासारारोसर्वो
सेसपोम्पतनुतत्वहातुनामोच्चारणात् नतरं अस्याक्रूपं प्रतिष्ठाप पाम्पुत्रक्यपम्पोपदेशामात नपेहितम्यंः। अस्यतेनपुत्रकेहृचो
भवति घ्राणाद्वानिष्ठाविधाया अमुष्याहितिरासरांते पुत्तधनामानिपोजपादिति।तावहलेनतः सद्यासम्बाहपाम्बू हृदेन
ता॥ छिने।।पुत्तलीचिते॥ एवमित्यते प्रागुक्तपंत्रमध्ये पुत्तलांसस्याप्यासाध्यजीवाघानपगोतत्कुर्यादिति। साधपस्यात्यादिना
नाहोमकोइत्यनेन श्लोकाद्वयेपुत्तलानुसाध्यप्राणिनोजान्मनहस्त्राणि रशाविधानमुपदिशति।नात्रनक्षत्रजन्मलग्नसेनातेन
जातेनगाशास्त्रोप्रधानक॥ एतदुक्तं भवति।पस्यजन्मसमयलग्नंपन्नगोलस्थवाशविशिष्टमेताक।नत्त्वगशगिशिष्टनहस्त्रचा।
तस्यप्रधानमिति।अभ्याविवनन्नाणाणि अनोन्योन्यसमानिजोणाना सर्वैः नानेवग्रहसासमन्वपात्।नहस्त्राणामति

८.

90

शेषः॥ सच्चाशयेन श॥ होमके होमपरं दलोऽपि योऽपि साहि भिरा चारे हिंसने अभि श्वि श्वि श्लोको केः पुनसौ निर्माणे गुणावि धाने पहरौ
के निगमने च करोति॥ नन्वत्र मनोमारणप्रयोगा विरुद्धा हि हिंसनत्वात् अहिंसा वेदन आक र्णग विहृ पूर्णोहितपा॰ साधनस्वके रण हि
हितपा॰ तन्नान्न श्लोक दृष्ट्यानि मिति पान तत्र प्रयोगहिति शेषः॥ सर्वत्रैसा हि नामरणा हिंसने न श्लोक हृ पेन अभिचार प्रयोगेष्व
मि चार्थस्य ग्रहानुकूल्य प्रतिकूल्य गहणेन पेन प्रप्रसवा यच्छे परिहरति अत्र॰ साध्य स्य ग्रहसंस्थितिः साध्य स्य प्रधान नक्षत्र
राशास्थोग्रहाणां बलं च नक्षत्राणां साधनस्य च ग्रह हृदृशा प्राप्त जन्मनक्षत्राणां न वानां॥ अष्टकवर्गके आहि ला
हि स्व ग्रहाणां जन्मलग्नस्य चास्य अन्योन्यानुग्रहापकं मेति श्यात्मन्मुपापमष्टवर्गांकमिति कथयति॥ दशा स्थिति स्थितिमा
कालचक्र महादशा हि स्थितिं ग्रहाणामानुकूल्य प्रामुपा पमष्टवर्गा कमित्या वे स्यणं मारणे कर्म स्वेवा नास्त्र॥ ब्राह्मणामि
त्यादि नाम हिंसने नाला धर्म्येन श्लोके नाना मि चापीत तद्दृ मि चारणप्राप्त वा यो यो परिहरति॥ नात्राधार्मिकाभिति भ यमितस्य
विशेषु णा अनि चारे मारे मारणे अमत्स्य गंमा॥ अभिचारे साहि भिः पानको संनेर द्वा घे॥ हिंसाभिः श्लोके रभिचा यो नुयहिशति॥ न
त्रणैमारणो कर्मभिः पानको साधाकार इति शेषः॥ कृत्वे सो हि भिर्विधान तरं संनो हिंसाभिः श्लोको रभिचारकारणप्राप्त॥ इम तत्रमु
परिहरति॥ ननत्र आशुद्र इति परछेद॥ हाविष्यभुक् हविष्यं नाम तिलेव्रणा पक क्षीरी हि तं तुलाानं भनल्ताये॥ अभिचार कारणसे॥ ए
वसाच कः॥ स्थिति उत्थानि तान तत्र शुभ्री का हिमना चार्यापरि पूर्णास्य नेत्र स्य प्रपंच साधिहिं हराज प्राकाशाभि धाने नसु भगानं हना
ये वविरिचिनापाप मगोरमा ध्याप्या व्याप्या श्वि वद्वे सीनि लावि घा विधान प्रकाश तनपरं ना पारहशा पठलं परि दसी परामष्टम॥ ग्रंथ एप

संख्या ॥ पंचाशत्येकादशाख्याः स्मोग्रंथाः प्रोक्ताः शतानां तरं ॥ सहईसपूरहैगस्तुः पटलोक्तिमिंसन्नपोहशो ॥ पर्वशिमिसन्नपोहशो पटलेऽत्र षट्स्माह
नीतिसापर्वविधानमुपदिशन्तीनोनरेंनवस्मात्स्वात्मना भिसापार्वविधानमुपदिशत्सप्याषोडशोत्सारिपार्वतिहसंतेन श्लोकशतानुरूपं गणचतुर्दशे
नपटलेन ॥ तत्राषष्यषोडशोसरितामनंतामिसतेन श्लोकद्वयेन पटलार्थानुद्दिशति ॥ तत्र प्रागेव ततो वै पटलो ॥ शिरोऽभ्यापातिः स्वात्म
त्मनापांशिसिद्धिं करोति ॥ विधेत्सादिभिः पंजनमित्संते द्विभिः श्लोकैर्मीसरि पदिशति ॥ तत्र तथा पथा प्राणप्रतिष्ठाविधापांम्भं एवमा
वंधेनषडंगपोक्तेः ॥ जानुजंघापारयोर्कैकेः ॥ द्वितीयेपार्श्वमध्यस्यो द्वितीयपात्रस्त्वेबोद्धव्यं तास्य समीपमुपेतां तत्पोस्पाद्यं स्पर्शमंत्रा
र्गो ॥ नितरे रपि ॥ नाराधेः ॥ एतदुक्तं भवति ॥ प्राणायामे हृत्स्थले त्वा नदनुप्राणगतानकपोलेहल्लेरकाभितो वंक्रमेणामान्मंत्रेणौनमो हिफर
उत्तानशासंसरव्यान्मान्त्रोक्ताधुदृशामुस्थ्यानधुमसेहिति ॥ स्वयामव एवं मित्यादि मिवेनाभित्संतौरधेर्द्वः पंचभिः श्लोकैर्हैव्यानितम
पर्णी ध्यानमुपदिशति ॥ तत्र द्विद्विक्रमादित्यादिनाविग्रहेरित्सांतेनाद्वाघेनेकेन श्लोकेनेतदुक्तं भवति ॥ द्विद्वक्रमात् त्र्याघणस्तत्रि
वैशाशपशरुद्रजातिमिरष्टमिर्मुतेमैतुः ॥ क्रमात् ॥ कालिमितता ठकोगरहनसमता न्तपूपुरपुगतामिति ॥ अत्र चातुर्वर्णोपेतास्त्रिक्रमेण
भगणकाल्पनेतामितिवोद्धव्यं ॥ यत्त्ववांशुकासंसवीतो किसलपश्चाद्व्यवोपरि धानं ॥ वार्हिवर्हकृत्कृतापीडं ॥ आपीडं चूडा ॥ तच्छत्रं गा
र्हिवर्हच्छत्रं ॥ ततसानाकीर्तीततादूकूः ॥ आपुधकाल्पतेवामोमर्द्दाहिरण्यहिरण्मरहत्वात्त्रे गामहरितेणक्रमेणांत्रोतलोत्वरितां ॥ रेखा
त्सत्वरितांत्रोतलातरीतिनामानि ॥ तदग्रस्थे त्सांरिमिम्मर्भमथाहत्सांतेरर्घैः पंचभिः श्लोकैर्देव्यावाः परिवारवक्यादिकामुपदि
शति ॥ तत्र शारदाप्रकारेस्त्वलाधनुगेणोस्त्वलकरपुष्यता प्रासाहेत्रामिमुखो श्रागेन श्लोकेन हैव्यागामानितीहः ॥ कहापतिः अ

स्नापिपाणिद्वयंवर्वरः कुटिलाः। किं कराः द्व्याः प्रोच्यमनोमस्तानिशोषः॥ नत्सरदशेनादेवना समानवर्णास्व णीवेत्रे वल्कलकरांबुनोऽनपोरपृष्ठवाह
दृढं। ह्रीं हूंकारौ ह्रींकारौ हूंकारीति चद्वयं ह्रीं। लोकपाल समाः। वसोपुधगाहनेतिविशेषः मंत्राणीं शाकृपः। तीरनाहरसाकपः। पाशिच्य
रुद्रशान्क्तिभिः स्नातसाककरनिशेषः। भन्मपः सर्वाः। हिप्रपः कामवत्वात्म दृष्टोनेन ह्योभयतीसर्पः। म्र। तिसारिभिः समापयो हिंसांतेः प
त्रि शूलो केदै द्व्यानिलसपर्याक्रममुपरिशति॥ तत्रवतृषं उंगामनालाम्भांदशां सर्वाधिष्ठात्री। अष्ट। सिंहं। द्विके। अष्टसिंहपारसाहिते॥
विद्धद्याहिताविभूषेत्सां तेनपाशांघंतेनष्टो कोत्तरार्द्धेन। द्व्यानिलसपर्याक्रममुपरिशति। तत्र एतद्वृत्तं मर्गला॥ पाश्चेम ह्यरापेतं वृद्धहस्ते
द्वयं विधापतरत्नहेत्नद्वयो पेतमष्टदलपद्मं सकर्णिकं गहधाप्याहिति॥ अत्र च क्रे आवाह्यकर्णिकामध्ये इति शेषः। मुद्राहस्तेन पर्यस्याप
नादिमुद्राचतुष्टयं पर्यं। एतत्संवेसाधारणीं पयेरितं। आग्नारिप्राद्वि हि एणेन। अग्रपश्चाग्रके। अग्रएनाग्रकं। अष्टदलानादेव्याम्बदला
ग्रो ठत्नमध्ये पप्रगाह्यास्यवत्र द्वयमीष्यो। पुरोहितो। फद्वारिकिंकरो। नेयपाश्चमस्त्रदलाग्रवृत्तवीप्योदेव्यै पेहिसर्पः। वलिं। अ
न्याभितिशेषः। द्वयग्रेः प्राग्वज्रावासांभिधो। सर्वत्रवलिदानं तत्र मूलहेतना संनिधो प्रागुदीरितैः अस्त्राघैः। तन्मंत्रेरिति शेषः।
प्रागुदीरितमस्तुले। वृत्तमघ्यो। प्राग्वत्तलिनासपर्यासमाप्रिवत्॥ कानदसाहाभिरिंसीमांते। त्रिभिः श्लोकैर्विधासाधानं सिद्धविधृस
विषहरणविधानं चोपदिशति॥ तत्र पत्राघ्रोः आघपूवेन पुष्पमलकाद्यफलाम्यभिषधीपत्र। जपेत्पुनानुरूपम रुदलस संख्यके।
दशांशानुहूयाहिसत्वपः। मंत्रितेनाशतकापिभितिशेषः। तत्कर्णिकोदृष्टसकर्णिकापोजपरत्नजीवपोदिति शेषाः। कापद्गत्ने। ज पुसिद्धपा:
कण्ठस्थविकापातिपामहस्वकारजापसिद्धपामनेफाणिंध्यानः तस्याणपेद्य एषनतोपः पहू॥ काम्पहोमं रसाहिभिः प्रियेदसं तम

नैः पंचदशभिः श्लोकैर्द्रव्योप्तैर्नानाधिद्रव्यहोमान्नानाविधफलावाप्तिमुपदिशन्ति तत्र प्रोक्तकुण्डमध्ये कुण्डे पद्मदलवक्ष्यमाणप्रकारेण कु
ण्डे कृकाटनमध्ये योनिं कुर्यादित्यर्थः ॥ एतत्सर्वहोमसाधारणं। तत्र प्रायो मंत्रमात्रोप्यापि तेष्विति शेषः। विधिवत्प्राग्वत्। अग्निमुखादिकं
कृत्वेत्यर्थः। एकशः एकैकैः। अरुणोत्पलं प्राग्वत्कोपादैः। शिवे दिनेति शेषः। विचकिलानि गुरुमुकुटे हवनयानि स्मितैनैः। विकसितैः। अम्बु
दिपुंजैः करवीरपुष्पैः। गुडूचीप्रागग्रहम्लानालेन। सितैः शर्करादिभिः एतेन ह्रीं रितैः तिलानि सिरिति शेषः। मधुरत्रीण्यां तैः त्रिमधुसिक्तैः
।माधुसिक्तत्वं सर्वसाधारणमेव एकैकेति निसर्गप्रयोगसाधारणमेव। धन्मोहिमिरित्यन्नादिशाब्दः प्राणविषमध्ये होरात्रम्प्रस्तुतैः केव
लद्रव्यान्माध्वैः सिल्लादिभिः सर्वैः षट्त्रिंशद्द्रव्यैः हुतैः क्रमेणाष्टोहोमं कुर्यादित्यर्थः। हीनैकैः केवलहीनैकैः हुतैः क्रमेण होमं कुर्यादित्येष
वत्॥ एतदुक्तं भवति॥ तिलादिभिः सितान्तैः षट्त्रिंशद्द्रव्यैः हुतैरपयोगेषु प्रोक्तैः क्रमेण त्रिमधुक्तैर्हुयादिति प्रथमः पक्षः। केवल
हीनैकैः सत्तैर्जुहुयादिति द्वितीयः पक्षः। केवलहीनैकैः स्तोर्जुहुयादिति तृतीयः पक्षः इति॥ मस्तुः काश्मीरतंदुलैः सर्षपपांसु
तैः। केशरम्मुस्तमांसैः शकुनस्तत्र पोतिमांसैः। नकुलेवरिमसर्वे। पोन्नुतास्य रुतं जोन्मादिनः। सध्यतत्र पातिरु धियापाचितं।
फ। गोशीर्षस्तुचास्तुकुभूतेनाच्छन्नेनमुक्तामपेषणेनेत्यर्थः। निहन्तुवैरिणं वैरिनिधनायहुनेदितिएवत्रत्र घः। तस्याफलेमस्तुफलैः
।पत्रैः तत्पत्रैः। मस्तुपत्रैरित्यर्थः। चतुरंगुलजैः। आसणप्रासनैः। तत्र वैभगं दिशा एकदेशा एकादेशानन्तदंभवंश्च एवित्सन्नयः।
अपापत्राणोत्थादिभिस्त्रिदिवसैः पंचभिः श्लोकैरेकविंशत्यधिकाशतकोष्ठानुगग्रहयन्त्रं तद्विनियोगं तत्फलानि चोपदिशन्ति तत्र त्रि
शिखोनि प्रत्यग्रं त्रिशूलानिमध्यगे कोष्ठे सवेमध्यस्यं कोष्ठे माययातल्लेखया सार्द्धमिति शेषः। तत्पत्रमिति शेषः॥ एतदुक्तं भ

वति॥ प्राक्प्रत्यगग्राणि दक्षिणोदगग्राणि च समान्तरालानि द्वादश द्वादश सूत्राणि पातयेत् तत्र मितोऽष्टचत्वारिंशत्संख्यानि तद्व्याप्ति
प्रत्येकं त्रिशत्कोष्ठसहस्रकाणि शतसाधकश्रान्तसंख्यायुक्तोऽष्टसु सर्वमध्यास्यकोष्ठमध्ये प्रणवं नाम गर्भं सामालिख्य। श्रीगादिप्राहा। स्तिरप्रवेशे
नामुक्तक्रमेण मूलविद्यापादः प्राणाः शीर्षोपाय मत्स्यल्लेखा ओविधुरं दृश्या हता। णि द्वितीयपल्लेखा हरेद्वाद्वशाकृतः समालिख्य प्रोक्तत्रसे
सेनाविमपादश्रित॥ प्राग्वत्वारि नावेष्टपरिह्रितेन श्लोकद्वयेन चतुःषष्टिकोनष्ठानुग्रयंत्रमुपरिहानि॥ तत्र एतदुक्तं भवति॥ प्राक्प्रत्यग
ग्राणि दक्षिणोत्तराग्राणि च समान्तरालानि नव नव सूत्राणि पातयेत् चतुःषष्टिकोष्ठानि कृत्वा तत्रेशिवमिश्चिकोष्ठारंभपंक्तिशो
दक्षिणोत्तराणवसानेऽनुष्टुभः पंक्तिकेवर्णमालाः सर्वतोभद्रस्य। श्रीविद्यानुष्टुभमालिख्य नद्धिः प्राणादिपुत्रनस्थितु दिस्रुरशादी
शान्तं चतुरावर्तितद्वादश रेखास्पष्टीलोरं नाविद्यामन्त्रगानव पद्मकादेहेषोत्तरेरै वेष्टपरिह्रिते ऽनुग्रहमित्साहिमिः संकल्पस्पाने सः
प्राभिः श्लोकैः प्रालाव पर्वसर्वतोभद्राकारानुष्टुप् श्रीविद्यां हृदं भवं चापरिहानि॥ तत्र सर्वतोभद्रविद्यासानुष्टुभ सर्वतोभद्रप्रातिपाद
कत्वं तु चस्तु पंक्तिषु प्रातिलोमानुलोमतोऽष्टवर्णा वाचनसिद्धेः॥ हाहव द्विपुतं बाघं विपान दाहवा वक्रिम्यासमेतेविपदस्तं श्रीविद्या
यां श्वाघम स्तुरमिसाखः। श्रीहृति। हतमस्तानन्तः। सारतिद्वितीयपं॥ नमश्व महत्मे येनेमाइतिसित नीपं। वाव्याप्रेनेसाद्विनं। तेन महताक
दिति चतुर्थे नए ताक्षेत्र क्रमाद्यास्थितानि चत्वारिपदानि तेषां विलोमान्यपि क्रमविपर्यासेन वरण्यापारः॥ एतदुक्तं भवति॥ तत्क्रमास्थि
तानि चत्वारि पदानि तत्क्रमविपर्यासातो वा विलोमानि तान्येव मामासाक्षीदृत्येव घ्नानन्तराणि श्रीविद्यानुष्टुभः प्रथमः पाद इति॥ द्वितीयपा
दे तितीयं स्मान्। प्रोक्तः प्रायमपादस्य द्वितीयपा संरं द्वितीयपादस्याद्यास्य समस्तामितस्थः॥ साह इति द्वितीयपादस्याद्यमक्षरं। मरणाद्धि तम

तीयकं तातो इति द्वितीयमक्षरं तृतीयं तु चतुर्थं स्यात् प्रथमपादपर्यां विलोमं च तृतीयं च रणं प्रोक्तं क्रमास्थितानां चतुर्णामक्षराणां प्रतिलो
मापठनेन तीयपादः स्यात् पूर्वः। मतो विद्यायाः मतृरिति मत्वा विश्वघोः साधारणाः शाक्तः। चतुर्थश्चास्या विद्यायाः रहस्यं यामस्तं चतुर्थपा
दस्य पञ्चाक्षरमन्त्रः इत्यर्थः। द्वादशाक्षरकारो द्वितीयो विलोमकः प्रोक्तः क्रमास्थितानामेषां चतुर्णामक्षराणां विलोमपठनं चान्यानामन्त्यं चतुर्थ
पादो भवतीत्यर्थः। एषां एवं प्रोक्तः सर्वगाशानो प्रयोगादिविशेष — । एवमेषां प्रयोगः। सर्वतोभद्राकारकाल्यनुष्टुभुक्ता॥ वाग्निम
स्वाहितिभिः शिवहस्तेनेत्यनुष्टुभिः — सर्वतोभद्राकारं यथानुष्टुभमुपदिशन्ति॥ तत्र वाग्भवप्रकारः। प्रथममक्षरं काली तृतीय
केल्यनुष्टुभस्य तीयमक्षरमाइति अस्या द्वितीयमक्षरं मरुतां तु सामन्त्रितेवाहं स्मितं तीयमक्षरं नादः दकारः चतुर्थमक्षरमि
त्यर्थः। एषां विलोमे एषां चतुर्णामक्षराणां प्राग्वत् विलोमपठनात् प्राथमः पादो प्रयोगस्य दाहाग्नेः पतिरिविंदुयुक्तो रेफो वहरेव
ह्निमानतविग्रहं॥ वह्निमानतविग्रहश्चेतनामाक्षरतोनुभाक तद्वापि कृणलेः तु अनुष्टुभिः। कलेवरं शरीरं सो दाह हंसा चपुनः मंत्र
इतिग्रासो दाहहंसयावगः। हूं इति। प्रमादादहंसायावपुनाम् हूं इति। हंसो दाहादि हंसं पुनः। हूं इति॥ प्राणोमनसमोप्तेनः काहीन
हीवक्ता यस्यपुनाना सम्भ्वितीलीढ इति। नमोमहद्युतेमा इतिराहरेफः। चतुर्णां प्रतिलोमतः प्रथमं चरणोस्या — ॥ एतेदुक्तं भवति॥ क्र
क्रमास्थितानां च चतुर्णामक्षराणां प्राग्वत् प्रतिलोमपठनात् काली विद्यानुष्टु — पादः स्यादिति द्वितीयं चास्या विद्यायाः प्रथम
पादस्य द्वितीयमक्षरं द्वितीयपादस्य प्रथममक्षरं मिलय्य —लीइति स्मृत्येन कारो द्वितीयमक्षरं नमो भुवा वामो इति तृतीयमक्षरं ग्रासः रू
कारः। चतुर्थमक्षरं एतत्प्रातिलोम्यात् द्वितीयपादः प्रोक्तः क्रमास्थितानां चतुर्णामक्षराणां प्राग्वत् प्रातिलोम्यतो द्वितीयः पादः इत्यर्थः।

८/३
।नमोऽपञ्चमपादे हस्वतनीयं मात्रादुत्सत्रम्पूरं ततीयपादस्यप्रथमात्पूरं ममवति।एकादशांशं मध्यमस्यानुप्रवेशः एकादशोमोऽहमिति द्वितीय
मक्षरं गोत्रा चतस्रो हि मात्रेद इति तृतीयमक्षरं एकोनकारः।चतुर्थमक्षरं मक्षरं चतुर्षु चतुर्षु कोष्ठेषु विलिखेदिति।तत्राभिमानमक्षरादौ ध्यपा
दान्तो।नत्वीममक्षरौ।।नृसीमनाक्षरैः।नृसीमत्तनाक्षरोणोकामफट्पदं विपुल्कामि।वषट्पुल्कादिवन्दा।तो विधाक्षराणि।अवशेषु
नवं इति केवलं वर्णस्वरोऽयमालाकालिनह पिण्डाक्षरो मातृकाक्षरालिखित्वाविग्रहणोसार्द्धं इति शेषः।।सद्याघोरं तं।अघोरेणालः
रुद्रोघो मुखोऽम्भोपद्मास्मामुपेतं कुंभमित्यर्थः।सपत्नापरेवनामिति शेषः।अमस्यपत्रमिति शेषः।पूर्वोदितेषु एकादशपत्रपुर
पकालेषु तत्तद्रासिस्थाने पुष्पमिति शेषः।।एतदुक्तं भवति।।प्राकृप्रत्यक्षदक्षिणोत्तरसमानं तलमास्कालितेद्दशाभिः सूत्रैरेकाशीति
९३
पदानि विधायतत्र सर्वमाध्यकोष्ठे तत्पाटिविंदुयुक्तं ठकारोदरं नामालिख्याऽनन्तकोष्ठपार्श्वस्थं।किंचतस्य पुरुषमेपणायादिप्राद
क्षिणेन जंहसामक्षरैः हस्वक्षरं ककारं।षलदति चतुर्षु चतुर्षु कोष्ठेषु चक्रमध्यंतराणिगमनगत्याविलिख्याऽनंतशादिको मिनिर्म्मा
दिकं च प्रागुक्तां श्रीविधानपुष्पमंबमध्यवीथी चतुष्पवर्ज मालिख्य सर्वगात्रेऽभिमन्त्र्येशादीशानतेन नृसीमनाक्षराणि चतुर्वस्याप्रा
ग्वत्समालिख्य सर्वमध्यकोष्ठमाध्यमवष्टभ्य चतुर्कोणस्य नृसीमनाक्षराणि मानेन प्रामेणावृत्तंनिष्पाद्य तद्वाह्येंगुलमानेन पाद्यं तं
लिप्य घटपरितमारोचक्रं धाभावमध्यनस्थनुपंलो तत्सांवक्तदपं मात्रो धिवानदृचक्र चतुष्पत्मनामवक्रं समानत एलमुपरिवृत्तं रं गुलकुं
भमुखोऽकारं पद्मासमवति तत्पासमुखात्मनत्कुंभेमुखेतिर्यकारेखोद्धपंप्रसर्पनं कुंभ मध्यीमध्यं अत्यो नस्याष्टवकारमालपार्श्वे खला
रूपपाश्रं तमुखेपासपामापपेसर्वत्रोपरि विंदुसमालिख्य कुंभाघस्तात्म ध्वंकालिकांस्य कुंभमुपयाममति पाशमालिख्य कुंभमुखे चक्र एप

घोमुखमङ्ग्नालं चपद्मसमालिख्यप्रोक्तक्रमेणमत्वोषितेषु विन्यसेत् गाप्रोक्ताविफलामिति चसुरिति॥ निग्रहमित्यादिमित्सुरेरपीसंते
रष्टाहशामिः श्लोकेरेकाशीतिपदोपेते निग्रपंत्रेणत्रलेख्या निकूठाह्रु एणलि॰ सर्वतोभद्राकातेकालाणिः षण्तिघांतप्याविषंपममेत्रेणस्फले
चोपदिशति॥ तत्रप्रस्यनिग्रहरूस्यपादृतिचतुर्थमहरं द्वितीयोपपादस्यान्तमिपमहर्मे चरित्सर्थाः। स्याचसाम्रचतत्वः। स्याज्जकारः अ
कारः अमन्त्रकारः चरएकारः त्रिरितिचतुर्थमहरं मेवन्त एतेषामुक्तक्रमस्थितानांचतुर्णांमक्षराणांचरणं प्राग्वत्। एवंद्रुकं भवति॥ प्रो
क्तक्रमास्थितानां चतुर्णांमक्षराणांवमन्तःपादोत्साहरितिक्रमं पठेत्तस्या अनुष्टुभो द्वितीयः पादोमवेदिति अन्तोपतुर्ण्ये पदानःप्राप
मपादस्यान्तोपचतुर्थाक्षरे मापादृतितृतीयपापारस्यप्रथमद्वितीयपादस्यरेस्यानामिष्याषेः। हलावघ्रागद्विनात्स्त्रीद्वातंषानन्त्रापन्नली
हतितृतीयपमास्तंडलामानघुक्तालाहतिचतुर्थमेस्तरंएतानिलोमं। प्रोक्तक्रममास्थितस्यासरचतुष्टयस्यप्रातिलोमेलालीपामाद्
तितृतीयः पादो भवेदित्यर्थः। तृतीयकेचरणामिति शेषः। पादृत्यर्थः। चतुर्थाद्धारंविंशतस्वैत्रस्याविघापावन्यपमत्सरंद्धाहशांते
हत्सरं विशतारद्वानन्सहरंतस्रूवंएकोनविंशतीहत्सरमोवर्णचलायें हृणेणप्रोप्रोक्तामेणभवेयुः। तद्विलोमगाडक्रमास्थिता
एतेचत्वारोवर्णाविलोमतः पठितास्थलपादृणांष्टकंचरणंप्राग्वत्॥ एवंद्रुकंभवतीति॥ क्रमेस्थिताश्चात्वारोवर्णाश्चात्क्रमविलोमाप
ठिताश्चपादेलीलीलीलालोपाहसोववर्णाष्टकंतस्याः श्रीविघानुष्टुभश्चतुर्थःपादोभवेदिति। सर्वतोभद्ररूपेणाः। एवंद्रुकं भवति॥ प
वींक्तचतुःपाष्ठिकोष्ठेपुरुद्वीरेषुप्रथमाद्वितीयतृतीयचतुर्थपंक्तिषुस्वीरेरसौन्तचतुरःपादान्सामालिखेत्तानेवपादान् अध
स्यः पंक्तिषु चतस्रषुसर्गांधलान्प्रथमाप्रापमापारोयथाभवतितथानवत्स्वस्त्रतिलोमेनसमालिख्यपश्येत्तदास्यपंक्तिषुचतसृषु

प्रतिलोमानुलोमरूपतः प्रथमपादे ह्रस्वरूपो सर्वत्र द्वितीयपंक्तिषु चतसृषु तथाविधो द्वितीयस्तु पादः स्वरूपान्तात् तथा तृतीयपादे सु चतसृ
चतसृषु पंक्तिषु तृतीयपादपाद्यस्त्वरूपेत। तद्वच्चतुर्थीषु पंक्तिषु चतुर्थपादः स्वरूपेऽन्ते इति। अ सो च्चीं गि यो नि शो ष ः॥ इ श्रीमता रिभिः संपरूइसं
नैः सप्तभिः श्लोकैरेकाशीति पदरूपेणात्मन्तं कुम्भाद्यपेयं वन्तं द्विनिपेयांगत्फलानि चोपरिशामित्व दावः वकारः। तन्मध्यरेखित्वत्तु यः। ज्याधराभैः
जं इति मायया तत्वविससज्ञीतीयतसाहित्वसाकारः। सः इति। अनुस्वकारः। स्पर्शाग्राइलावलइति सृतानि चत्वार्यहू णानि सर्वमध्यस्य का
ष्ठपार्श्वस्य चतुःपंक्तिस्यकोष्ठचष्टपेष्य मध्ये नराणि गामितगता क्रमाराणि गिरवीरितिसंप्रदायार्थः। अत्र काव्यसंप्रदायभिन्न स्वतसृषु पं
क्तिषु चवार्पलानि पंक्तिक्रमेण एकैकेइ प्रयोगस्सराइ गर्भरूपरिविंद पुत्कारेफो हरेव क्रिमाद्यन्तविषमग्रह। वटक्रिमाद्यन्तविग्रहच्चनामा
सूसरतोनुभावनस्वपैः तालैरैस्वनुर्कि। कलेलेवरशीरं सोहाहस्मत्वपुनः मं इति आसोहाहस्मपात्वगः सं इति। अमाहाहस्मात्वपुनाः छं
इ इति। हंसो हाहारिसंपुटः। ह्रुं इति। प्राणामात्सस्मोपेतः का इति इलावह्ना साम सहितालो इति। नमोमस्तत्व उमा द्विति राहे फाः चतुर्ण
त्रिशि लोमतः प्रथमा च रणो णास्यात्। एतदुक्तं भवति। ऊ क्रममास्थितानां चतुर्णामस्वराणां प्राग्वत् प्रतिलोमपठता तालीविघतुपुमः
पादः स्यादिति। द्वितीयस्त्वस्याविषयाः प्रथमपापादस्य द्वितीयमस्वरे द्वितीयपादप्राथमास्वरमित्यर्थः। तोहुनिश्चर्यं मकारो द्वितीयमसंरेत
भोमवामोः इति तृतीयमस्वरं पादः। सकारः। चतुर्थमस्वरं। एवं तृतीयादिलोम्यात्। द्वितीयकाप्रोक्ताक्रमस्थितानां चतुर्णामस्वराणां प्रातिलो
म्यतो द्वितीयपादस्वरसर्पः। जनीताप्यं प्रथमपादस्य तृतीयमाइस्वरं तृतीयपादस्यप्राथमासमभेवति। एकाहशमंन्त्रतुष्कमाएकारहषा
मोइति द्वितीयमस्वरं गो त्वाचार्यरेवित॥ हेइति तृतीयमत्र स्वरा एवमकारः चतुर्थमास्वरं एषां विलोमाच तृतीयवर्णानां क्रमशोऽस्थिता राम

नांचतुर्णामक्षराणांप्रतिलोमपठनात्‌तत्रापपयादरत्नाय्पंः।मेनोःविघापाःमनुरितिमंत्रविघयोःखाधारेणाःशाद्‌ःावत्‌र्थोत्रस्यावि
घापाःरुइतितनुर्थमक्षरंचतुर्थपादस्यत्राघापाःमनुरितिमंत्रविघपोःखाधारेणाःशाद्ःावतुर्थत्रस्याविघायाःरुइतितिचतुर्थमक्षरंचतुर्थ
पादस्यत्राद्यमक्षरंतुर्थः।द्वादशाक्षकारोद्वितीयंविंशतकारस्तृतीयमक्षरंरपोद्याप्यःनकारःअंघात्रयुनास्वालेस्वातंत्रातमध्वरतिचतु
र्थमक्षरं।विलोमकेप्रोक्तक्रमस्थितानामेषांचतुर्णामक्षराणांविलोमपठनात्‌चतुर्थपादोभवतीत्यर्थः।एषाएवंप्रोक्तासर्वनाशनाप्रयो
गादितिशेषः।एवमेषाप्रागवत्‌।एसर्वलोमप्राकासकालानुष्टमुन्नपाप्राप्तमितोहिमिः।शिवेद्रव्याणेचतुर्भिःश्लोकेस्सर्वलोमप्राकारो
पमानुष्टुभमनुपरिशति।तत्रा।व्यापपप्रंपकारः।प्रथमसांरकालात्‌नीयंकालानुष्टमस्त्तीय– दर्हंमा इतित्रस्योद्वितीयमक्षरं
मन्त्रांबुसमाचितवा इतितत्रापमक्षरं।नादशघरठकारःचतुर्थमक्षरंमित्सध्यः।तिघ्नविलोमंएषांचतुर्णामक्षराणांप्रातित्‌विलोम
पाठनातपथ्यामा।पादोभवति।प्रमोपमसंमंत्रे।एतद्वितानीयचतुर्थोवायतस्यपममंत्रस्योद्वितीयचतुर्थोचरेद्वितीयपादस्यप्रथम
द्वितीयाक्षरेमाठरतिमवतः।नमःसामःमोइतितृतीयमामाक्षरंनारकाठकारश्चतुर्थमक्षरंएतेषांप्रतिलोमप्रोक्तकामास्यतानांच
तुर्णामक्षराणांप्रतिलोमपठनात्स्वत्‌द्वितीयःपादस्यार्थः।अंबुयुक्तोमालूतवारतितृतीयपादस्यप्रथमाक्षरं।त्रा।स्मित्रोकारशंत्र
स्मिन्ममंत्रेःमोइत्सकाद्यप्रमक्षरंनाजतीयपादस्य।द्वितीयमक्षरंसः।स्मयाभइतितृतीयमक्षरंत्राग्निराहोरिइतिचतुर्थमक्षरं।
प्रातिलोमानएहत्कंक्रवृत्तिप्रोक्तक्रमस्थितानामेचतुर्णांवर्णानांप्रागवद्विलोमपठनात्तृतीयःपादइति।नाहोनादःठद्यं।चतुर्थ
पादस्यप्रथमद्वितीयाक्षरेठरतिमवतःराहवक्रिरितितृतीयमक्षरंरपोद्यालइइतिचतुर्थमक्षरंप्रातिलोमंचतेषांप्रागवत्पा

८४

क्रमाल्लिखितानां चतुर्णां मध्ये सप्तार्णां प्रतिलोमपठनाच्चतुर्थः पादः स्यादित्यर्थः। आद्यद्वादशाभ्यां पकाररेफाभ्यां क्रमसामान्ये चेत्। अनु किङ्किणीं
नादं हेऊं प्रलम्बहेऊं गरलपौ नानाप्रकारमुक्ता रत्नस्वपमेवं स्मृतिरित्यपि नेत्रकोणा आचक्रान्तं च प्राणा प्राणघनिष्ठा हेशाहिणमिसन्त्र आदिया
क्रमस्य ग्रामनगाहोब्धवर्णदाहपोषित्रयः। मारीजनपदेनाशाकरीशा। कैः॥ नियहपंत्रविशिवाक्रमलक्षणशह पूर्णनोपणा। आकासगधूसिणो
गग्रैः समानराले ईशामिः सत्रैरकाशीतिपदानि निष्पाघन्त्रासक्रमध्यकोष्ठकपरिविदुसहितेन रफोहरेमामालिख्य आखनन्तनलाश्चय
क्षिपुचवनसत्पुचतुर्पुकोपुयाप्राग्गुरुक्रमेरावूसंग्रहदलदलेनुष्ठं श्रमध्ये नराश्रेर्गमिवगतला अभितः समालिख्य। अभिचार्पः पु
रूपच्चनहंतः कालनुष्ठमगोहेपमिमन्त्रेवनितावेत। अतः पर्यमन्त्रं गहिः कालीविघांच समालिखेत्। लेखनेनुद्धश्यादिकं निर्कर्साहिकव
कालीमन्त्रे अस्य खनपाममन्त्रे विलिख्य अन्यनरवांहरीशाहि निर्गलसंतनिर्गलाहिशां नेचनिरंतरं हिद्विपालिख्य नद्धलिलद्वत्रिरंतर
विहपुत्रं पकारेफं च रेशाहीराशांतेपथाक्रमं मन्त्रवोहिर्दिभागेनसमालालिख्य मकानीषीमेपुविनिपुंज्यानाएनत्रिसेपेचलीमेतृपाल्कर
पन्नायएकाधलासुरूपश्चेत्कांल्याघापानताप्राएगघूत्नाच्चस्वमेहिति। आवहित्याहिमिः कोष्ठमाध्येनेहसंनेत्रिमिः श्लोकोश्चनुः
षधिकोष्ठायेतेविग्रहएकाघाहुनिपोगफलादिविशेषं चापहिरशर्ति। तत्र प्रथमामन्त्रे रावेष्टनकल्पनेपुरुष्यनिग्रहविष्यपः एतेनस्त्रीनिग्रह
विष्यपेश्चनपेममन्त्रमर्वति। वहिः श्रीकालीमन्त्रवेष्टनेचवोद्धव्यमिति संप्रदायार्थः। चीजद्वयेन विंदुसहितेन रेफपकाराभ्यां पूर्ववद्वेष्ट
येत्। अनुक्तेष्वपीमु। कैः श्लीविष्यपा। अत्र कालीप्रममन्त्राम्नाप्रसिद्धमासोघविग्रहमुक्ता नस्याविप्रातीकारत्वीरिनाविघानुग्रहप
रविधानेमाप्रगातेरतदृष्टमेवमन्त्राणामंभिनिग्रहकल्पनमामुंत्रविरेवाक्रमोपाप्या। प्रारभ्यन्त्रयमिः सत्रैश्चतुःषष्ठिकोष्ठानि ८ण

हृत्वा तेषु हेशादिकं निर्मलाहिकां चक्रमित्यपेः पुरुषस्येश्वरं ततः कालिकामनुं वर्हिर्यमे मन्त्रं ध्याचेद्धन्पूर्वमन्त्रं वहिः ला कालीविद्यां च प्रा
ग्यमुसमालिख्य पर्वोक्तामध्याविंदुसहितान्यं घृतपकारे फलमंप्रागुक्तमेणावेष्टयित्वा प्रोक्ताक्रमेण प्रोषुपुत्राने पुत्र घोसुखे स्थाप
येत्तेन पर्वोक्तानेव फलान्युपितलचरोत्सा ह्यामप्लोको न गिह हप त्र लेखना र्थविषख्नेरूपमुपदिशति । तत्रज्ञा षणाञ्जषः महत्वुःप्र
वः । अमत्र ः चित्रकं । अस्मरणाधमुखाहवगान्तवं । विघोत्साहिना च पतेनत्रिणहाधिकोन श्लोकाद्धयेन मूलविधानरघु इशामिहशोमिरसरे हि
शापेत्र विधानमुपदिशति । तत्र प्रोक्ता स्वाविधानतः । पूर्व चेक्रिरविंदुकर्षेखेलाद्रूपवाकाराक्षरमामालालावेष्टनतनः । एतदुक्तं भवति
त्युष्टदलपमं विधाप तत्काणिकामध्ये विपोअपमहद्धे तोन तु हदे विघाघमतानप्रणावंतनम ध्ये नाम चालिख्य शोषाणप्ष्टोमंत्रा सरणेण
लघुत्रे खेद्धपफट्काश्रणवेषु रुतियाहि प्रारत्तिगपनाष्टसुदलेषु समालिखेस्मान तस्ये द्धितीयदलहुन्ने वेषाङ्कक्रमेणावेष्टनेद्धहिः
प्रागवतसविंदुकर्शं खेलिननवकाणक्ष रमोलोयतंरुपपंधवश्च पवद्धयो पुनेकुपति । एतत्तस्यामंत्रा । एवं अस्य सम्बपंत्रस्य काणिकमध्ये हृ
त्वाहरे विघान्नीपाहणाक्रमेगाए कांनाममगांभविन्यस्य तदहंतराहि नत्रवत्रिप्रागवदेभिरसेरेई लक्ष्यपर्वोक्तेनसीढ नवपत्राणिहृ
ल्लेखेनोमध्येसगाके फट्कारमालिख्यप्रख्यप्रणवंविषुरेखानीयाहिभिः शोषासरैः प्रागवद्दलस्यैद्धशामेचाएवेदृशपत्रा । तिकुापोहि
शानाभिसाहिनात्मापुपाहिस्मानेनेपाहाधेन श्लोकोन रेशानांयत्रां णाक्रमेणा असाधारणानिरेशाफलापुनुपदिशति । तत्र अघुमर्पः सु
गमः । अनाहत्रानीत्साहिभिवैरत्सेरया धोद्वेशमनुर्मिमीश्लोकेः । स्वरविकरूनमुमर्विलविधाहृरेदेकाहशाप त्राणघुपदिशति ति
तत्र शाक्तिरंहृषां पंषहलेधितपेः । तस्यातस्मंमापयात् हृल्लेखेणाहन्नपोरेलरापद्मगाद्यच्चत्र हृदणेश्यांहृन्नपोरेतणामायवेष्टपरि

तत्त्वपः। बाह्ये सर्वगात्रेषु अङ्के प्रासकम्। सविदुकारन्त्र वलिनवकारमालासहितं। एतेन तक्रं भवति। षोडशाद्यालं पञ्चविधा पद्महिर्दु न्दपेकञ्चलान
द्वहिः प्रागवत्सर्वेङ्कारस्यं वलिनवकारमाला सहितमुपपेपब्रह्मपद्महृपोपेतेकं भवविधापतल— कारीकामावेनामगर्भो हृत्स्रष्टेमा लि
लेपोच्छादले पुटिघापः स्वरविकृतेषु पङ्कजसशधिकशसखेघ सुरेषु श्रीहितः षोडशासनारित्र यादि प्राहास्रिरपेना लिखेप— वाद्यर
न्नपोनराहले वेपासमा॥ ॥वेष्टपेन। एनत्पमंपं स्त्रा। एवमस्येत्पत्रस्थेषाउ शदलेषु श्रमानि चषोड श्रारुतारेसमालिखेनारे
वंघोक्रोनसार्द्धं सकार यु पं त्रा। तिभवे नीति। विविपोतेगसादिमिः कापं क्राहिसंनेरद्वा घेः सप्तभिः स्त्रोके ले षां पंत्रात्तांविनि पोगा
परिशानिनित्रंडरस्तकेसेनाररलोक मितसर्प॥ प्राक् प्राक्राविधिनापुनरमिति प्रासप्रारतिघाम षेकधाररतामवेनेवोव्यनेरिशमेका
राश्रापोः प्रपोगस्य समानवानृ। ष्टपृकेनपमितृतः। सविधागाञ्जस्येतिशेषाः। नृपंटं। नामिलिखितास्सस्तातातनेरोशेगात्रे
प्रपोक्तारं आभिचारकृत्साहीनामिति शोषः लयामतः सर्वकार्यकृत्। एतानि सर्वाणि पंत्राणि मध्ये नामा सरवित्रास कोशला
तूलवर्तकावेकारंतोसपर्णः। समर्गसामृपोत्स्वरिनाष्लोकसर्वासानित्सानामिति शेषः। षोडशारोनत तनीपपठ लावसानेके
नमंत्रे लेति शेषः। श्रीः। रतिषोडशासानंत्रेषु स्वकारादिमतान्वापरि एतं स्पंत्रत्रस्य प्रपंचसार संहिताज प्रकाशाभिधानेन सुभगो
नेहनार्पर्नाचर। चिनापामानोरमा खापंस्या व्यापोलरिनानित्याविघाविधानप्रकाशनपरं चतुर्दशं पटलं। परिएतं पिताम्ह समा
श्रीः। ग्रंथसंख्याशरिशानि स्तपंत्राणि व्यागंग्रथाः शाशानद्दमानूसार्द्धपाराविंशतिस्वपटले। समिस्वतुर्दशे पर्व। स्मि स्वचतुर्द
शपटलेनवमाश्विरिनानित्सापाः विधानमुपरिश्यानंतरंदशाम्पाः कुलसुन्दरानित्याविद्यायाः विधानमुपरिशाति। अथ पोपरशोमारि

न्यसेदित्यंतैरर्द्धषष्ठैः श्लोकैः षडंगन्यासक्रममुपदिशति ॥ तत्राद्याभ्यां विद्यान्तरस्यैं
शोध्यत्वादेवं क्रमात् ॥ विद्यान्तरक्रमात्वांते त्रैषडंगमित्यादिनार्द्धश्लोकद्वयेन तयापाद्याधिक
श्लोकेनार्थः ॥ प्रागेवास्माभिरभिहितः ॥ तत्रचैषसर्वांगे ॥ युजेत्तमेतेन ॥ मायौ ॥ उद्दा पादयोरेक
मक्षरमिति शेषः ॥ अरूपोमित्यादिभिर्मदालसामित्यंतैस्त्रिभिः श्लोकैर्देव्यानित्यसपर्याध्या
नमुपदिशति ॥ तत्राद्यचतुर्भिर्वर्णैर्मिर्वामो ध्यादि वामदक्षिणक्रमेणाध्याहत्य वमित्यादिभिरद्धे
ताद्द्यंतैस्त्रिभिः श्लोकैः सप्तावरणाशक्तीरुपदिशति ॥ तत्र मोहेत्येकाशक्तिः श्यामोदयेति च
चतुरस्रदलत्रयमित्यादिना श्लोकेन देव्यानित्यसपर्याचक्रममुपदिशति ॥ तच्चक्रं निमातौ सुख
करं ॥ फलात्र्चेदिति शेषः ॥ अपूर्वमित्यादिभिस्त्रिरोंदित्यंतैस्त्रिभिः श्लोकैर्देव्यानित्यसपर्याक्र
ममुपदिशति ॥ तत्र प्राग्युक्तदेवतिसर्वत्र साधारणा ॥ द्वारपार्श्वे स्थितिर्ति एतद्दुक्तंस्यात् ॥ मह
विलाघाः दशद्वारशक्तीर्श्चतुरस्रे पश्चिमद्वारदक्षिणादिगा तक च्चामाद्या वायुसोमेशानदि
शो पूर्वद्वारस्य उत्तरदक्षिणयोः अग्नेयो वह्नियमनिर्ऋतिदिक्षु च पूजनीयादिति पश्चिमादिक्र
दक्षिणां ॥ देव्याः अग्रमारभ्य प्रादक्षिण्येन ॥ एतदत्र सर्वपरिवारशक्तिसाधारणं ॥ ताः मि

८९

साधाः तिस्रः सौम्भिरापाद्याः। उक्तविधानतः सर्वमुक्तक्रमेणोत्पर्कः॥ वाग्धीश्वर्यादि षडङ्गाव
रणार्चनक्रमः सर्वत्राप्यादि षडङ्गार्चितविधाने साधारणः। पुटितो देवतायाः। उपचारैः। स्तो
ऽष्टाभिरिष्टोपः॥ त्रवर्णवत्षोडशाद्दारमंत्रं कुरु कुरु त्रिविधाम्नायं लिखितं नमाध्यं तयोरित्यर्कः॥
॥ उक्तक्रमेण। प्राग्वद्दक्षिणमुखा विकंकत्वेत्यर्कः। अंघसा। अनेन। प्राग्वत्। नित्यपूजाक्रमे
णा कुर्यादित सर्वांगं पदशाश्वसंवांतत्वाहुवे नक्रमप्यथी। मूलविधया। पूर्ववत्तेजः स्वस्व
रा स्वांत यौजिने॥ स्तोत्रयुगलांप च श्लोकद्वादशा श्लोकरूपे च स्तोत्रयुगे। जपः सर्वनित्या
साधारणः॥ तन्मयः। प्राग्वत्सविधायाइत्यादिभिरन्यपाइत्वेनैः चतुर्भिः श्लोकैर्विधायुरश्च
रणा प्रकारमुपदिशति॥ तत्रादितः साधनतः। त्रिसंध्यार्चारतः त्रिसंध्यासु ललिता साधनव
त्याम नेनेपटः। प्राग्वद्ध्वेदो विधाया भगानुरूपमत्तर लक्षक्रमेण। मधुकपुष्पैरित्यादि
ना श्लोकेन पयः क्रमं पुरश्चरणहोमतर्पणादुक्ता तिकपयति॥ तत्र त्रिमध्वक्तैः त्रिमधु
सिक्तैर्मधूकपुष्पैर्जुहुयादिति शेषः। उक्तोऽस्त्र योगाच्चनित्यार्चनानिरतइत्यादिना एतदु
क्तमवति। पुरश्चरणानंतरमपि नित्यार्चानिरतः प्रतिदिनं सहस्रनाया विधा गुरुमत्कः॥ राम०

प्रयोगाद्यमित्युक्तं॥नान्यदिति सर्वदेवतासाधारणमेतत्॥यच्छ्रीरित्यादिभिर्वक्ष्यमित्यन्तैः षड्भिः श्लो
कैर्नानाविधद्रव्यहोमतो नानाफलावाप्तिमुपदिशति।तत्र समानरूपवसायाः स्रुक्स्रुवस्याग्रतस्त्व
र्धः॥प्रतरैः तेपस्कैः॥वायद्योतरोतस्तैलाक्तैः सर्षपद्यतैलाक्तैर्न्निते लाक्तैरित्यादिभिर्घ्यात्वतैः
स्त्रिभिः श्लोकैश्चातुर्विध्यफलार्थं होममुपदिशति।तत्रातद्बीजैः आरुष्करबीजैर्होममेनयथोक्तं
फलप्राप्तिः॥मरिचैरित्यादिनावक्ष्यमित्यन्तेन श्लोकद्वयेन वश्यताकर्षणे होममुपदिशति॥
तत्रास्त्रगमोर्धः॥अन्नाद्यैरित्यादिनाभवेदित्यन्तेन श्लोकद्वयेनान्नादिद्रव्यहोमविधानात्त
त्फलाप्तिमुपदिशति।तत्रान्नं चाक्कार्धः॥वाक्यमिदं घेयसाध्यदेवताः॥सो॥ध्यात्मा मे तत्र व
द्वात्रिंशद्भिर्मासैः प्रविंशतिन्द्रत्राणां व वान्तरत्रैरेवमेव व स्पर्शैरात्मीसर्पः॥
लोकांसप्त तद्गुणैर्भवति।साध्यजन्मनक्षत्रप्रोक्तैव होरासाध्यांशकप्रोक्तमानोपेतां प्रत्त
लिकांवा साध्यपादरजःसमेतापि च मध्येन विधांवासर्षपमरिचैलवणैर्मसूराप्रेषितैः
कृतांवा प्रोक्तक्रमयानुकुर्यादिति।प्रपदाभ्यां पार्ष्णिसंधिच्छिन्नाभ्यां अग्रपादाभ्यां गुल्फा
भ्यां जानोरथ संधिच्छिन्नाभ्यां जानुभ्यां तत्संधेरूपरिच्छिन्नाभ्यां ऊरुभ्यां ततः कटिसंधिच्छिन्ना

तन्त्रटी० त्या नाभेरधस्तात् नाभिदेशात् छिन्नेन खंडेनेत्यर्थः ॥ आ हृदयात् आभिन्नेन खंडेनेति शेषः
८८ ॥ आकंठतः कंठात् छिन्नेनेत्यर्थः । शिरसा च आभितिः परिस्थेनाक्रमात्यानं क्रमेणैतानि छि
न्नानि तैर्जुहुयादित्यर्थः ॥ अनस्यपोगतः ॥ स्वात्मैकभावनयेत्यर्थः । पिष्टत्वादिभिर्मरणावधी
त्यैतैश्चित्रैर्मिः श्लोकैः पुत्तलिकामन्त्रोत्तरं नारं न पापहिथसमुपदिष्टानि ॥ तत्र पुत्तलिकां प्रागव
दुत्तिभिर्मिः श्लोकैः पुत्तलिकमानोपेतां हृदि ॥ पुत्तलिकाहृदये प्राग्वद्विशिखं तसाध्यसं
98 मित्यर्थः ॥ संनाम हेम संपाते धृतां साध्यनाम संहितां विधाहोमं त्याजुत्यवक्षोप्यितधृतेऽत्य
र्थः ॥ तां पुत्तलिकां अभ्यर्च्य प्राणप्रतिष्ठां विधाय ॥ तद्धृताभ्यक्तां संपातघृताभ्यक्तां ॥ तद्विपासा
ध्यमहृदयविपाटेरवेत्यादिना तदर्द्धकमित्यंते न श्लोकद्वयेनापूर्वविशेषमन्त्रयोनवराशरणा
मुपदिशा ॥ ति ॥ तत्र तैरेवापूर्वोक्तगुडादिपुष्पैः च तं मंडलं अपूपमित्यर्थः । प्राग्वत्संपातघृतया
चनादिभिः ॥ तानरादयः ॥ वस्त्रपं अत्यंतसंयोगद्वितीया ॥ वस्त्रं वस्त्ररेणेत्यर्थः ॥ मधुरित्यस्यादि
वत्वाद्रूपं न चिं त्वाभ्य याग्रहित्यर्थः ॥ तत्रामार्गान्वितैः ॥ हृत्स्थितैः प्राग्गजौपविष्टसाध्यनामाभिरू
१ पकृत्वेत्यर्थः ॥ तथा प्राग्वत्संपातघृतादिना वीक्षितात्रादानात् तदर्द्धकां स्वरमासां प्राग्वद्वितीया ॥ रा० २

प्यरामासेनेर्थः॥नालिकेरेत्यादिभिर्विघ्ननाशकमित्यंतैस्सार्द्धैरष्टभिः श्लोकैर्नानाकाम्यतर्पणप्रयो
गानुपदिशति॥तत्र नारिकेलफलांभोभिः नालिकेरफलोदकैः॥नमेरुः। सुरपर्णी॥मंडलात्॥मंडलं
नामरणकोनपंचाशद्दिनानि॥ इक्षुकर्परं॥ आढ्यः। धनधान्यादिभिरित्यर्थः॥ चिंचेत्यादिभिरा
वहेदित्यंतैरर्द्धैर्द्वादशभिः श्लोकैर्वैरिनिग्रहतर्पणमुपदिशति॥तत्र चिंचाफलांतिंतिणीफ
लं॥ अतोसारादिभिः रक्तोत्पलाद्यैर्भिः॥ अपर्यंतारीत्यादिभिस्त—त्यंतैरेकादशभिः श्लोकैरविकृ
तमूलविधानैः पंचपंचाशद्यंत्राणितत्फलानि चोपदिशति॥तत्र मृतवादप्रीत्युक्तिर्पत्राणीफ
लप्राप्तिहेतुप्रतिपादनपरा॥ कोणांतरालतः उत्के बीजवत्कुष्ठपस्मर्प्यस्यकोणादि हृद्॥ मूता
लेराणाक्रमशोदशतानि उद्धारसंकेतोक्तदशाद्वाराणि॥ पत्त्रकोणानिम्यादिभिः पश्चादित्य
तैः षट्पादाधिकैः सार्द्धैः श्लोकैरेतदुक्तं स्यात्॥ अभीष्टमाने नव तत्त्वं कृत्वा तन्मध्ये प्रोक्तक्रमेणा
पत्त्रकोणाविधायतद्बहिर्नाडिकैःकांगुलमानेन वृत्तं॥ तद्द्वयं मंत्रमेवाति व्याघ्र॥सर्वं बाह्यवृत्त
वीथ्यामकारादिक्षकारांतानेकपंचाशद्दत्ताराणि सबिंदुकानि अयात्मादक्षिणपनालिखेत्॥
सर्वमध्ये मूलविद्यादिभिर्नीताहृदये ख्यांशाग्रवश्यनामाद्वरामालिखेत्॥ विद्याद्वितीयावराद्यस

ष्वास्त्रं तानि प्यउद्वारपत्रेषु । मद्भृकोणेषु यादि प्रादक्षिण्येन आलिखेत् । विद्यायाः शिष्टाक्षरचतुष्टय
। षट्कोणबाह्यवृत्ते वीथ्यामि यादि प्रादक्षिण्येन वृत्तस्य चतुर्दिक्षु समालिखेत् । तद्बाह्ये कोणादि
क्षु च तस्य चतुर्वापस्यादिनि दर्धं तं तद्भूतान्तराणि दश शाकम्भर्यानुरूपाणि हृद्यन्त्रं च इति क्रमे
णालिखेत् । एतत्स्थापं मयन्त्रं ॥ अस्यैव सर्वमध्ये विद्याद्वितीयाद्वितीयाक्षराभितः क्रमेण शिष्टाक्षरा
णि । वमध्ये लिखित पूर्वोक्तमालिखेदिति द्वितीयं यन्त्रं । अस्यैव सर्वमध्ये एवमेकादशाना
मक्षराणां विद्यागतानां तृतीयादिवर्गान्तं तत्प्रत्येकमनुक्रमेणाविलेखनादुक्राम्पांसा
र्द्धमेकादशयन्त्राणि संभवन्तीति । राघोवष्णु त्येके श्रोक्तक्रमात्त्वभूतान्तरदशाकविन्या
समभेदात्त्वयं चाष्टाधंत्राणि भवंतीति । विनियोगे । नेप्यां पंचपंचाष्टाघंत्राणामिति शेषः
वश्यं त्रयं । ह्रीमुरूप्यराजविप्यपतह्यिविधे वश्यं यंत्रत्रयं ॥ आकर्षणो आकर्षणे । स्त्रीपु
रूपपोरन्योन्यविप्ययतो द्विविधे आकर्षे द्वयं । श्रीस्त्रो । उपद्रवोत्पातविषयतो द्विविधा राम

या॥ शांत्याख्यं त्र्यक्षयोः॥ दक्षे द कल्पनं॥ यंत्रभेदकल्पनाएव मुक्तप्रकारेण॥ तत्फलभे
दः॥ यंत्रफलभेदः॥ सप्तविंशतिधा॥ वश्याकर्षणशांतिभिस्त्रिस्त्रिभिः स्तंभनादिभिश्च
तुर्विंशतिभिः स्त्राव श्यं त्रयमित्यादिभिस्सप्तत्वे तेषु पंचभिः श्लोकैरेतदुक्तं भवति॥ श्रीका
न्ति पंचपंचाशद्यंत्राणि॥ वश्यविषये त्रीणि॥ आकर्षणविषये वक्ष्यी शांतिविषये
च षट्॥ अन्ये स्तंभनादौ नामं ५ लक्षणानां च तुर्विंशति विधानां प्रयोगाणां
त्येकं द्वयं द्वयं॥ एवं पंचपंचाशद्यंत्राणां सप्तविंशति विध फलयोजनं॥ तेषु सर्वत्र
नामाक्षराणि न्यासप्रकारे कौशलेन तत्र तत्रैव विधादिकल्पनं॥ तेन सर्वपेता
नि पंचपंचाशद्यंत्राणि एकैकं सप्तविंशति विधफलप्रदानीति॥ विधायामित्या
दिना योजनमित्यनेन सार्धाधिकेन श्लोकद्वयेन स्वरावृतमूलविधान्तरैः षोडश
यंत्राणि पुनराह॥ तत्र॥ एकादशाह्न कारादि रेफान्तकारः तकारः पकारः ककारः ल

तन्त्री.
१००
100

कारःमकारःहकारःवकारःसकारःसकारःनात्रासंयुक्तस्वराभावात्स्वरोपादानं प्रोक्तान्ते
त्रेषु पंचाशत्प्रोक्तं पंचारेरवाविन्यासत इत्यर्थः॥ एकादशविभागतः प्रोक्तस्वरविभक्ता
क्षराशिभिरेकादशोकादश त इत्यर्थः॥ तत्रैतदुक्तं भवति॥ प्रोक्ते तस्मिन्यन्त्रे मध्ये षट्को
णकोणषट्कं तद्बहिर्वृत्तवीथ्यां मध्यस्थं च चतुर्दिक्चतुष्पत्रकं मातृका तत्तदेकादशाक्षराणा
लिख्यो बाह्यवृत्तवीथ्यां मातृका मते विशपाषे तात तदन्तर्गतया ऽभिधया सहस्राद्वि
प्राप्ताष्टीतापे नाः लिख्यो सर्वमध्याद्वृत्तमध्ये च प्राग्वन्नाम समालिखेदिति॥ एवं तदक्ष
रैर्विलिखिते कादशाच्चतुर्था यदि स्वरैरेकादशाभिरेकादशाभिरक्षरैः षोडशापंत्र कल्प
ने॥ मातृकांते मूलयोजनं तदंते नामाक्षरयोजनं कृत्वा तेन वेष्टनमिति संप्रदायार्थः॥
षोडशानामित्यादिभिर्ग्रन्थादिना तद्व्यन्तैरर्धाधिकैः पंचविंशत्या श्लोकैस्तेषां विनियोगक्रममु

राम०
४

४

तद्रूपेणापं वर्णनपटलेन । तत्रास्य यथा उक्तेशोत्पादिप्रस्थानिमित्तं तेन श्लोकद्वयेन यद्गलार्थानु दिशति । तत्राद्य त्वावतीय
पटलो ऽभिशेषः तत्त्वध्यानं विनियमपर्यार्थमिति विद्योतते तत्र । सत्तामुखलांबुजोषः तत्साधनं विधानसाधनं तयोः विधायि वितयो
लोस्मिंस्तामिसादिभिरपेक्ष्यपादे संतैर्द्व वभिः श्लोकैर्निसपूजाध्यानं का प्य ध्यानभेदा श्लोप दिशति तत्र । षट्सु खांबुजोद्ग
र्द्वभाकरदृष्टिगोदकस्थितमाप रत्न स्तुपरिष्टा द्रुक्रमासेसपमेवव स्मृति सर्वेषां प्रयामसर्ववे दृशहू भाषाम पार्श्व
पद्मं रत्नचषकं । लेगीमानुलंग द्वत्विगो भुजे रीसन्वपः अरुणोत्तंसलं रत्नकोरं वा । अत्र उभयथा सुयो रूपं बाभुध
वल्लभं । विग्रहापवाधिश्लोकेशाय तत्र रूपेण ध्यानस्य योगानुग्रहेण । त्रिभिः रीसादिभिर्वर्णकरिसंते पंचभिः
श्लोकैन्नोसत्क्रममुपदिशति । तत्र आदिमध्यवसाने पूजपदानि बीजपसमयसंकल्पितसंख्या पात्र ह्वाणाव
सानं तत्र व्यासक्लात्र माह्रीदां जपेत जपमध्ये न्यास अस्य कुलसंदर्पा एव । सप पांस ध्यमावा हेनासृ
वें जपमध्ये न्यासः कालवजे अत्र मेन्यासका लाः सर्वसाधारणाः क्रम्मतयथा क्रमं द्रीवे सरमन्ति तैः प्रथमे कृत्र हांद्वें
त्पोर्जनं नाम तस्य सखसदृहाद्वात अं रं रूं पे औं अः इति केवलहोर्वपक्षोघारणा एवं सर्वत्र हला हो सु द्रासरयो जे नत्र म
पोः प्रागवत् । करांगवक्त्राणां करांगपोः प्राग्वत् । वक्त्राणां तु वक्ष्यमाणप्रकारेणानुविनिसंततासे । एं कान नमः शवृमध्य

१०१
त॰

101

गतैः तैः वक्त्रनामभिः तद्वात्मसु तत्र मुल्मस्थानाकारेषु ःवेदिनि त्तत्स्थहं गवीजानां क्रमात् एकैकमेकैकानने ऐं ओ ऊ
र्ध्ववक्त्रायनमः । इति ऊर्ध्ववक्त्रेन्यसेदिति संप्रदायार्थः पूजासमये नवावाहनानन्तरं देवतापात्तत्र वक्त्रेषु प्रथम
कूपयहारवह्निनतन्त्रमन्त्रैः पूजयेत् । एतदुक्तं भवति विद्यायाः कुलहृदयं पर्यां स्वापिवाजामे कैकमुक्तक्रमात् दे
र्वसरघक्पोजनात पोद्धापोदाहू वासभूयाणा दशसंख्य पुअहरेषु प्रथमकूटाहारपह्वेनष्टजान पविधिसमारं
भेप्रोक्तक्रमेणाकारां गवक्त्रन्यासत्रपं कुर्यात तन्मध्ये द्वितीयकूटाहारपह्वनप्रोक्तक्रमेणान्यासत्रपं कुर्यात् । अव
साने तृतीयकूटाहारपह्वेनप्रोक्तक्रमं न्यासत्रयं कुर्यादिति । आधारेत्यादिना श्लोकेन मूलविद्याहारैस्त्रिभिर्न
ववारं न्यासक्रममुपदिशति । तत्र प्रथमं पादतिलोपः एवं द्वितापमिसाहास पिवाद्वारवाचीति । पादराणा दहृदयेपा
दाहृदये पादहृदये च एवं चतुष्पेपि एकैकस्मिन्मूलमध्याग्रेषु त्रिषु स्थानेषु षट्वारं समं वारमष्टमं वारं नाभेम
वारं च एवं पूर्वोक्तैः स्सहनधाम्यसेत्सेदित्यर्थः एतदुक्तं भवति । अत्र आधारादिषु नवसु त्रिकोणाकारेषु विके रम॰
षु उद्दिष्टक्रमेण तत्तत्स्थानेषु त्रिभिर्विद्याहारैर्नववारं न्यासं कुर्यादिति । पूजाजपविधानान्तरं भमध्यावसाने पु
या पंकां तमेवेतामोक्तान्न्यासान्कुर्यादिति संप्रदायः भासेत्यादिभिः सिद्धये इत्यन्तैर्भिः श्लोकैर्दया परिवार

रा क्षोह्रूपदिशति। तत्र आनन्दकात्तुके आनन्दाकोत्तुकाचेतिद्वेशालीनवयोनिषु मध्ययोमंत्रिपुकोणेषु मध्य
मंदशमामकारशीवा। पूजयेत्। तथाव हुमागापकारेणाशन्तेतेन्न मिश्रिः दुन्द्रशाक्षीमादि। मा गवत्सप्तान्नपतिव
तुरस्वरूपमिस्मादिभिवै। संतैश्चतुर्भिः श्लोकैः त्रिंशए जावक्रेए जा क्रमं वोपदिशति। तत्र चतुःहि
पंचावत्वारिभागतः हस्तमासेसेतिरापः चत्वारितिवातंत्रोत्ति। एतदुक्तं भवति। हस्तत्रयात्मेमाक्षत्रसमरूपं ब्रह्मस्तं
भ्याततषोऽशधाविभसमामादिचतुष्कपंकोषेषु विहानिविधापते षुविहेषु त्रिषु तिर्यकसूत्रत्रयं हस्ताव
सानके। निष्पायते षु मध्यसूत्रमर्दहस्तोत्तरेवत्तसंधिरूपमा। अमब्रह्मसूत्रमपश्चिमहस्तसंध्यवधिसूत्रं द्वयमा
स्फालपश्चिम सूत्र मर्दहस्तेणोत्तरसंधिमा। अमब्रह्मसूत्रमपूर्वस्यहस्तसंध्यवधिसूत्रं द्वयमास्फाल्य ततः प्राक
सूत्रं हस्तेणोत्तरेवत्तसंधिरूपमा। अमपश्चिमसूत्रा द्यकं कमसंनयपोनिकर्के निष्पन्नंभवति। तदुहिष्टं कंपम
हे षाततद्व्यग्राकामस्गृहायुक्ते चतुरस्ररूपहस्ताउक्तक्रमेणानाएजपेदिति। एकादशश भागो दस्तुशक्ति
षितिरोषुःश्रृंतशीतिहस्तमात्रानंदाख्योशक्तिमेकादशांकोत्तुकास्यां शक्तिः मध्यपो नेहृपा सर्वपोः
मध्यस्यपायोमाऽत्रादहस्ताणापाः कोणपोर्द्वे पदः प्रथमायाभावाव्यापाः शक्रे मर्हेपोम प्रकोणस्यां नेत्रप्र

२

१०२ तत्पूजनं तु मध्यपीठे निशाक्रियापार्श्वेनानंतरं । (ततो) कपालांतशक्ती अनंतश्च स्वराक्षी द्वाररूपे पूर्वपश्चिमयोरिति शे
ते षः एतदुक्तं भवति । पूर्वद्वारस्य दक्षिणपार्श्वे उं ऊं इति शक्तिः उत्तरपार्श्वे अनंतः स्वराक्षी द्वाररूपे पूर्वपश्चिमयोरिति
शेषः एतदुक्तं भवति । पश्चिमद्वारस्य दक्षिणपार्श्वे ऋं ॠं इति शक्तिः । उत्तरपार्श्वे अनंतशक्तिः पश्चिमद्वारे दक्षिणपा
(10 र्श्वे लृं ॡं उत्तरपार्श्वे चलणाक्तिः अमावास्यातत्त्वहृदि हृत्समर्चयेदिति विशेषः एष मध्यपीठे नैरुक्त्यपार्श्वे पीठे सायुक्तः
अघ्रद्वद्वेपस्लेनवर्णो नि धुव अग्र्या द्वारभुमादक्षिणपार्श्वे एजपेत वत्तु (लिंगं) उक्त्वा मेण पूर्वद्वारमारभ्य आदक्षि
णपनाव यो द्वैमिपावत्तसामान्यं एवं क्रियाविसर्थः एवमुक्तप्रकारेण । प्रातरि सादिना श्लोकोक्तेनार्घ्येन न्नो
न सिद्धपापमुपदिशति । तत्र वि पात्रसिद्धपे केवलपात्र्नयाकुलसंदृशिविपयात्रिवारजप्त जनत्र चुलुक
सलिलपानेन सम्यक्ज्ञानष्ट्यात्मशुद्धिः स्यादिति यावत् । वेदनेसादिना सिद्धपरे संतेनार्घ्यर्द्धेन श्लोकद्व
येन साधकस्य एजांभेगुणविधानं देवा एजांगधूस्थाणांवोपदिशति । तत्र मगसेहमहेः मृगहे हैः मगमहे ताम॰
स्व हृत्तान्तः कारणैः देवताहं भाहं भावनयेति शेषः एज पेद्व चकारेण निशमुखे दसाङ्क षने । एतेषां धे संदृणा
दिभिर्दृशांभिर्द्वयैः सर्वाभिरिसादिनाम सिद्धा श्रीसं तेनार्घ्यद्वैनेव केनश्लोकेन सर्वनिसाभिर्मविद्याभिः सर्वे मंत्रैस्स

कथासिद्धिमयोगमुपदिशन्ति। तत्र सर्वाभिः षोडशभिरिति शेषः। विद्याभिः अष्टाभिरिति शेषः। एतदुक्तं भवति
। प्रातःसंध्यावसाने कुलवृक्षे नोदकमाहापतन्मध्ये वक्रमा ग्रामातृकापत्रे द्विभाव्य मातृकामकारादिहकारा
न्तां मे कं पंचाशद्वर्णात्मसहस्रं बिंदुमन्तां त्रिवारं संजप्य पश्चात्ताभिमन्त्रितानि स्नानसां विद्यां मन्त्रे वा त्रिवारि
वारं संजप्य तत्सलिलममृतमयं भावयन् तमृतं धारा तु जिह्वाग्रान्तं मरसंतीं नां उरोदापशिख्या कालोष्ठा ता
न स्नां होम क्षिपा आवामेत्। एवं प्रतिदिवसं प्रातर्विदध्यन्मुमुक्षुर्विधेया गिड संस्नानं स्नानं च नियतं सर्वतामु
पकारः संप्रदायार्थः। पाग्व हि साहिनासाधक इसं ते न श्लोकद्वयेन यां साधनप्रकारमुपदिशन्ति। तत्र यावत्तल्ल
लितावत् तावत् हृशोरं त्रुटिः। हृमाघनुपहेतोः अविच्छिन्न इतैः हंत स्थैः हे त्या इसा हि मिवैभवा इसते
त्रिभिः श्लोकैर्विद्याख्यान्ति वैभवादिकं प्रत्योति। तत्र द्विधा वर्णो द्विमहेन सिंता केवल सकसि ध्ये इसा हि पूर्वोक्ते
न द्वे वा वर्तो हृपभेहेन्न त्रपामयं त्वं वेदमपत्वं विद्याया अकुलहंद्र पद्वि नि श्रेषः वाथेवा वकारूपस्पर्शादृत्तं नाश्च थी
त्मा ताच पाग्नात्मास्तं त्वपरमोत्कृष्टं वेदान्त्रं मे परतं देशकालाकारे रनियं तित्वात् अकारादि हि सादि भिर्वीर्यं त्मनेस्मृत
भिः षर्त्रीशके क्रियाया प्रथमकूटस्य बाह्यवस्त्व त्रयामपत्वमुपदिशन्ति। तत्र एतदुक्तं भवति। सा मर्वेदस्वत्र

तः दिभूतामकारं तस्माच्च आमदृस्या दिभूतमकारं नभयोरप्युपरि पञ्चवै दृस्यादिभूतमिकारं च विलिख्य एवं शाका
रेणाइकारयोगात गुणसंधा एकारं उक्तरेणाकारेणाते नैव एकारेणाचौ क्रमकारेण वृद्धिसंधा ऐकारं च निष्पन्न
एवं त्ररूपो प्रथमाह्वानिष्पन्नताईकारस्य त्रयः प्रथमाह्वारत एव उपरितनयोर्ह्वासं दृश्मेस वाजां कुरवतत्तेषोका
रणात्वाद्गम्यमतां ईकारस्य च त्ररूपामयवृंभक्तमितिमर्द्धमेसादिना अहिताद्रूसंनेन श्लोकद्वयेन वियायाविशिष्य
संदृभरूपं त्ररूपामयवभुक्तां श्रशेषशद्वानामशेषाणां तावामोन्मयाक्षिरूपं ताविद्या पाश्रृकारपदि शतितान
त्र एतदुक्तं भवति विद्यापादिताषाह्वरगत ककारलकारपोर्मध्ये व्यंजनात्ममातृकादिभूत लात्लकारस्य पंचभू
तादिभूतपृथिव्यह्वानात्मकत्वाल्लकारस्यैव मादिग्रहणावलादृशोषःशद्वेशषःपंचभूतात्मको वाचवाचकरूप
मपंचस्य एवमभिन्नरूपो नयाविधया व्याप्य इतिपरारूपमितादिना श्लोकेन सर्वविद्याया प्रथमद्वितीयाह्वर
व्याप्तिमुपपश्यंततीयाह्वाव्याप्यादिकमुपदिशति। तत्र एतदुक्तं भवति। आरुपदिष्टत्रिंशकाव्यामममग्नोक्तरूप एम०
एविद्यारूपत्वाद्दृस्या। विद्यास्तासु तोयपवर्गस्य तस्यास्वत्रोक्तं मैजनमन्येयरूपत्वं श्रवोवातनरूपत्वं विस
र्जनीयस्य तात्रूपस्य तात्रूपत्वं च एवं तात्रस्यानस्य रूपत्रिकात्मकविश्वात्मकत्वमस्या स्ततीयस्तागुरु

मिति ॥ एवमसौ विद्या यामिस्तिभिः स्वाऽऽत्मस्वप्रकारतो शक्तः विश्वात्मतां प्रतिपादिता ॥ एवं स्वरूपतो मेयत्वं च स्वरूपतीयादि
लात्वयत्कं तेन अनया विद्यया नासौ मस्ति सतत्संप्रहापतः साधकस्येत्यर्थः स्वरूपाभिहाः अस्या विद्यायाः स्वरू
पमेतदानस्य शिष्यस्यर्थः शिवाक्षाद्विभिरात्मिकाद्दसंतत्त्विभिः त्र्योर्वैः संकलत्रैपुरविद्यार्णशिकं हृद्भूतासं केतत्वि
द्यात्वं परमरहस्यमनुत्तां विद्यामुपदिशति ॥ तत्रादौ शिवाद्याद्वाकवह्निरूपाद्यमावामवास्वहाहृशस्वरविग्रहादि
तो यावहो ॥ स नोत्त्यमात्र काद्याकारणाभूतबिन्दुविसर्जनापेक्षस्वरूपशिवशक्त्यात्मकस्तुतुर्थः स्वरः ॥ तेन वा न
न तत्परस्वरेणा विश्वात्मरूपा सा प्रतिपादिता शिवबह्निरूपेणा चतुर्थस्वरेण सा विद्या विश्वात्मरूपा एकत्वाद्दिव्यं प्रनयो
गसंभूतानामसंख्यानां त्रैपुरविद्यार्णानां भवस्वभूतेत्यर्थः ज्ञातृज्ञानज्ञेयरूपा प्रोक्तेत्यर्थः वनंतरतीयं केवल
स्वतुर्हृत्स्वरस्तु तीयाविद्यामाप पाद्येनवा विसर्जनीयेन विद्धनावेत्यर्थः त्रैपुरकेऽदे तिसकेतेति वा सा विद्यायाः
संज्ञे ॥ तत्रकं ह्वल्कं हस्वा अस्या विद्यायाः त्रिपुराख्याः स्तुवह्नमारीकव्यादिरूपं जनयोगसंभूता वामसंख्यना
२ त्रैपुरविद्यार्णशीमिसंभूतलभूतेत्यर्थः ज्ञातृज्ञानज्ञेयहेपग्गरात्तेजस्वरूपात्मिका एषा त्र्यक्षरा भवति ॥ ज्ञातृज्ञान
ज्ञेयात्मत्वेन वा तत्पित्तप्रलेभ्यरूपत्वेनस्वव्रजस्तमोरूपत्वेनाग्निसूर्यसोमात्मकत्वेन वा शोभविमर्शस्यापूर्वविति

न॰ ष्टतऽतिा त्र्यसारुत्यादिनात्र्या स्मनाइंसन्तेन श्लोकद्वयेनास्यादिविद्यापामध्यमेककारलकारयोगाउपरमेसकारयोगाद्व

प्रागुप दिष्टं सख्यासिंत्रिषु रवेगेउ मुह कारकारयोगा द्यास्निवासनां वोयदिशतितत्र त्र्यस्याः संकेतविद्यापाः कार

 णेतिसात्तेत्र्योक्तिः कारणतेन र्थः त्रिकविम्बात्मतात्त्वात् ज्ञानहेप्रख रूप विद्यात्मतात्ते षुत्रिषु कूटे हि तिशेषः

ञ्जेगमस्याव्रात्मता। एतदुक्तं भवति तिषु त्रिषु वाजेषु प्रसेकेहकारसकारसंयोगात्तस्याः संकेतविद्यापाजांमस्या

व्रात्मत्ववासनोक्तेति एवकूटसादिनाश्लोकनतस्याः संकेतविद्यायाएककूटादि संजनयोगादिनात्र्यसंख्यातत्

पत्वमुपदिशति। तत्र एतदुक्तं भवति। तस्याः संकेतविद्यायास्त्रिषु सत्रिषु हित्तीयस्तत्त्वविधुरं प्रथमेवाप्रथ

मतत्त्वापविधुरं द्वितीयेवाप्रथमद्वितीयविधुरं तृतीयेवातेसप्तमविधुरमितरयोवर्सि सत्ते षु वो कादि हांताद्य

णां पंत्रिंशत्तसंख्यानां त्र्यमखुत्क्रमापत्रमतएकद्याद्विसमायोगात्पार्विद्याः सम्भवतिनासां संख्यातत्पंचोत्तरवर्ते राम॰

यानकेनापिशक्यमिति। एवमित्यादिनास्त्रिद्विहारइंसन्तेन श्लोकद्वयेनवक्ष्यमाणासेपुरस्त्वभूता विद्यास्त

वनमुखेनप्रस्तौति तत्र सा संकेतविद्यातामकद्यादिसमूतात्र्यसंख्याता विद्याः कामानमप्रधानभूत्वारेखिकामुष्मि

कस्थानमयाररमुत्वाच्यसमा यानतदूपप्रतिपादककविद्याभ्योविशेषयपति। विद्यायाइत्यादि मिास्य तात्र्यतंतैःषष्टि॰

= श्लोकैरेवाष्टादशविद्यास्वरूपोपदेशः संक्षेपप्रोक्ता तन्नां तंत्रेषु २२ तत्र मूतानां विद्यानां संख्यानियमे नवकोटितास्तत्र एतं ऽ ऽ
भवति । कुलसंकृत्या त्रिषु खंडेषु यदि यत्र एकं हकारयोजनात् विजया सा सर्वेषां मे हि कामुक्षिक जा न प्रदृष्टा नात्सर्वे
ह्राक । विद्यासु हकारमयास्मत तत्र सकारयोजनाद्विस्त्रं चैतन्यरूपिणा जीवाख्या विद्या तेषु तत्र हकार एवं सकारयोज
नात् मंत्राख्या मेत्र सकार पूर्व हकारयोजनाद्विधाख्या विद्या ते षु त्रिषु कूटेषु प्रथमे हकार सकार रूपाख्य स्पाहेसयोर्वी
जनो ते वरेफयोजनाद्विस्त्रमपा विद्याख्या विद्या । केवल क्रमे कुलसंदृष्टौ सि स्वंराज निप्रस कं हस्लेखा भां पुट पेत
सा विस्त्रमोहिनी विद्या पुनरपि तत्र सा एव हस्लेखा भां पुटनात् त्रिपुरा मताख्या विपोतत्त्वजा नात् सर्व लोभात् संयो
गता विग्रहा । तस्याः कुलसंकृदर्पाः प्रथमं कूटमपास्य तत्र हस्लेखा योजनात् मोहिनी नाम विद्या । तथा मध्य खंडम
पास्य तत्र हस्लेखा योजनात् ज्ञोभि...नाम विद्या तद्वत् चरमखण्डमपास्य ने हस्लेखा नियोजनात् क्ले हानो नाम विद्या । पुन
स्तस्याः कुलसंदृष्ट्याः प्रथमखण्डमपास्य तत्र श्रीकारयोजनात् षहोदयाख्या विद्या एवं त्रिपुराकं ठाख्य सं केत
विद्यातद्वत् कुलसंदृष्ट्याः प्रथ दृशी विद्या ... पंसमंता विजया हि कामहोदयं ताः एकी दश विद्या सं भूपत्र योऽदश विद्या
त्वपुरस्याख्या । समाहिता इति व्यासाभिप्रायादिना श्लोके नतासां त्रयोदश विद्यानां पंच त्रिंश पटले ... मायक्रे

त

105

मस्यान्त्यस्य योगात्पुत्संकेत्प्रसंकेतरूढतः संभूयाष्टसप्ततिसंख्यातादियान्तसंप्रपंचितविधानं लक्ष्यमाणाख्या
गमेनैवसमुपदिष्टमिति वोपपदिष्टं शान्तिसंपत्कारसादिभिः समुच्चयेन हि संतैरेकादशभिः श्लोकैर्न्नसंख्यावम्
र्वमन्वर्थसंज्ञशायंत्कारि विघ्नोपदेशेन तथ्यानोपदेशेनतद्विधानोपदेशं प्रवेक्ष्यामि सम्प्रति विधानामुपास्ति
क्रमातिदेशं चकरोतितत्र्यालोग्रासामन्तदूर्ध्वसंयोगाद्दावमारीतिम्। ककारलकारओकारईकारविंदु
भिर्लस्वाः प्रथमं कूटमुक्तमितियावत्। अत्र आकार ईकारयोर्गुणसंधिर्नभवति वतेनवर्णत्वाभ्यां हि ता
पंचक्षकार एकारविंदुभिर्द्वितीयं कूटं अत्रापि हद्विसंधिर्नभवति। हसहहनमायाभिस्तृतीयं। हकारस
कारओकारविसर्जनीयैस्तृतीयं कूटं पञ्चमं एति देवीसंबुद्धिः करणगयोः करंगमासयोः विंदुयुक्तेन
हीयं सप्तपुञ्जान्तृतीयवीजेन कुर्यादित्सर्थः इत्येवं मासारायकारेण स्वास्तिकासानां स्वस्तिकसंज्ञकेनन्यास
तेन स्थितां मंहितामिति स्वान्त ओकोक्तिः मंहितामित्सर्थः करेपुटं द्वितीयार्द्धादिवामाधरान्तं धार्यमिति पार्श्वक्रमेणक रा॥०
ल्पयेत अकारादिसकारान्तसेव्यं शान्तपकल्पिते। अकारककारयकारापेक्षमविसर्जनीयतकारसकाराव
सानत्रिरेखासर्वत्रत्रिकोणाद्भ्रुप्तिः तन्मध्ये शिष्टहल्लोपत्रिद्वधाक्रादारार्थप्रपंचवति ग्रहणमाशक्तिः स्थितेतिशानि।

मंत्रे धुपमोपह्वाः संप्रदायोऽर्थः कुलासनं नाम एवं विशिष्टं वक्रं त्रिकोणाकं तद्विषयाद्विने तत्र द्विषपार्श्वहि
ते एतत्कुलासनं विशेषणोर्ध्वं संकल्पः प्राग्वत्। एवं गाः वामावर्तक्रमेण तद्वत्त्र्यग्रा द्विवामावर्तक्रे
मेण त्र्यष्टमातः वाह्यायाः प्राग्वत् शक्तीः शक्तीरूपानभागा द्विस्थिता निसर्थः अष्ट सप्त सा विधाना मिति
शेषः अष्ट सप्त तिविधानां विधानामेतद्दैव विधानमित्यर्थः वलिहृयं आयं तपोरि निशेषः होमं निसहेषं
प्राग्वत्॥ एतदुक्तं भवति॥ पूजा हैषोडशाक्षरेणामंत्रेणावसाने कुरुकुल्लासमस्ताहृपी च प्रोक्तक्रमेणाव
वलिहृपं दद्यान्निसर्गक्रमतो होमं च कुर्यादिति अमतस्थायं तपो मंत्राणां बीजद्वयसमारूढं योजना
दि। आसनानि समर्पयेच्च क्रविस्त्र नार्चयेत्॥ प्राक्सदृशोपेतं समचतुरस्रं हृदयविधाय तदंतराष्टदलप
द्मं विधाय तत्कर्णिकायां यथामानसम त्रिरेखोपेतं विधाय तत्र पोक्तक्रमेण प्रोक्ताः शक्तीः पूजयेदि
ति॥ चतुर्गुणो सा हि नाक विरिसंतेन श्लोकद्वयेन ब्राह्मोपहृतो साद्दन विधिंते नभूतनम् कस्याकस्मिद्धि
योगं गोपदिशति॥ तत्र ब्रह्मास्त्रावचेणहृमुखात् द्वयं तवेन सपिंडितः एतदुक्तं भवेति। संपादने पद्मतमान
स्य चतुर्गुणांगुलाहस्तसमानं पद्मतमानं चतुर्थांशेन वामानं पद्मतमानसमानं हीरए वह्निक्रमानंत क्रमेणा वर्वा

ते · रिसंयोज्य त्रिभिर्हृन्नर्महृद्भिर्नामसंपादविकृता घृतमांजेषं शोधयावतार्य ॥ रि ॥ शिरेत स्मिन्त्वसुमाता मातृकापत्रं जत
पदे विधायकृतप्राणप्रतिष्ठं तत्र मस्मिन्नवृते निक्षिप्य कुशाद्भवेद्दर्भे घन्यतमे तद्वृतं संस्थाप्य सविंदुकां मातृकामयुतवा
रजपित्वा पश्चात्प्रोक्त विधानात्स्यात समं चतात्संख्यं जपित्वा समाहितं निक्षिप्य क्षविविन्त्रिं संध्ये मातृकायाविधा यावसमर्चयन्
मातः प्रातर्मार तत्काविधानात्रिधामसि जप्त्रे निषिक्तत्रयमानं ततश्च तंलिहत्तः संवत्सरात्सोत्तमफल सिद्धिरिति ॥ शिवइसो
द्दिहुने द्दिसं तेनस्त्रो । कद्रूपेनत्रको द्विसप्त वाताग्नांप्रति वां ददेवताद्धयं तस्मूजा दिकं तस्य योजनं वोपदिशति तत्र मातृहमी
: श्रारः भौमः सित सौग्यः इति स्यातं त्रातसितं सो शइ सर्थः सितः गुरुः सेपुसप्तसक्षौ दिविशितिशेषः ता न्यो शातद्विविधा
नतत्वद्दिनज विधयात त्वद्दिनानि ताविवघ्या नाम सप्तमा हृ । ापु त्वा तत्र न्यामत दंते चै समा हृ ापु स्कै सर्थः
कृने तज्जकृपाते तेनवं । छित शिद्धिः स्याद्धिति शेषः एतदुक्तं भवति । अर्कादिषु सप्तसु वासरेषु प्रतिपदां स्रो
ज्ञानतद्वि विधा चारेशाश्रो तत्क्रमेणाद्धौ वेतत्र द्विन निस्ता विधापुत्रेनसप्ता हृ पतेनतत्र त्वामसंत्रे गात्तत्र न्याग
लेपत्रानतर्प्रेशा होमादि नावंछित सिद्धिरिति ॥ वेरौषिधा स्यादिनायाव दृष्ट पुपसि संतते न श्लोक द्रूपे नवहृ मारा रामं॰
विषयामातृकावरौषिविभक्षनामातृकायंत्र लेखे नप्राणाप्रतिष्ठापुरस्मरं विधामपरकाभिजप्तेन विषया स्मेतया ।

र्मेतत्कथ्यावक्ष्यमाणामातृकाङ्केऽस्थाने पुत्रकस्य प्रणामं ध्ययोः स्पर्शतः सर्वोपद्रवो रक्षा भवति सर्वेषामिन्दुपरिश
ति॥ अङ्कुशेषित्साहिभिर्भूजल्लेऽस्मिंन्ते श्रुतुर्भिः श्लोके त्वेव ग्रहस्य जया विपत्ताराणां प्रदिशति॥ तत्र एवं वक्ष्य
माणविंशपटलवक्ष्यमाणप्रकारतः मंडले नवकोष्ठे नवकोष्ठगते तन्नवमंडले इत्यर्थः मध्येस्वाहिना ग्रहाणां व
क्त्रमाणां हि दिक्षु भागं स्मारयति शुभाशुभक्रमात्तान्नवग्रहान्तैः उक्तप्रकारैः हिननिस्तासप्राकृतिमध्यगतेन्द्र
वमिन्द्रोमंत्रैः त्रिविधेरुत्सत्सउसौतेरुतत्रा व्यपः तद्धिह्रदि प्राविहंगांधनुतेन त्र्यर्चेनाहिना। एतदुक्तं भवति॥ आ
मध्यस्थह्रिणो हृग्ये श्रुतुर्भिः सूत्रैः स्तम्भितानां नवकोष्ठानि निष्ठाघ्यते पुत्रक्रमेण नवग्रहाणां प्रष्ठाविंश
पटलवक्ष्यमाणानि मंडलानि विधायतत्र तद्धिनिस्तासप्राकृतिमध्यगते स्तनन्मामसंत्रैस्त्रिविभिः पूजातर्प
णहोमाद्हिनातन्न हृद्विधाविहंगं पूजनं सर्वाणिहितानेन नव सर्वोपद्रवो विघ्नः सुखाभवतीति॥ कृशासाहिभिर्मि
सेद्विसंतैरघ्निभिः श्लोकैर्मातृकापडूंगन्यासाहिकं सातृकान्यासं प्रदिशति॥ तत्र तथैवं त्रमातृकायंत्रं दपंमांस
पंत्रंचवप्रवत्र सिन्पटले ततः पटले मातृकापटले त्र्यविलं त्र्यमवदति शेषः। तुस्तासाहिनारत्य सिसंतेन त्रिपा
हाधिकैनैकेन श्लोकेन एतदुक्तं भवति। खरेपुत्रकत्रालल्लदतिवल्लागरिषं ठक्कृणाणां तत्र जितोमैर्दहशभिः त्र्यरउत्रं

107

त॰ अइतिषड्ह्रस्वैः आईऊऐऔअः इतिषड्दीर्घैः सविसर्गैः सबिन्दुकैः कचटतपवर्गान्तपंचपंचवा हृल्लेखया दिकं हृच्छाक्षरं वर्गेव
सबिन्दुकान्तान्प्रोक्तक्रमेणापूर्वतान् कृत्वान्ते पञ्चत्रिंशत्तोजातिषु क्रमेण मंत्रैः काराण्यासं कुर्यादिति॥ आदिहृल्लेखान्तं सादि
भिन्नमिति संततैः पादादिभिः पञ्चभिः श्लोकैर्द्विहेमातृकान्यासक्रममुपदिश्येतितत्र मूलमध्यं सध्योः मूलसंधाविति द्विः१
कोर्ध्वयोः मध्यसंध्योरिति मतिविद्युद्वंश्यो लोमकेवेसेते। पादयोर्मूलमध्यपादाग्रेनकटौ जानुनाउसेते तत्रमध्य
संधिद्वयमितिप्रपदाङ्गुलिसंधावुसंते। पंचमं वर्गमिति शेषः व्यापकान वर्णानिति शेषः यादिहृल्लेखान्तानेवव्यापकं च
तेषां धातादिस्वरूपत्वात्। प्राणाशक्त्यात्मप्राणापशक्त्यात्मनोऽपिधा ठेच्छेते धाते। ते धातून्नाभिहृत्पार्थे पृष्ठ
धातनिसर्यः अथवा पहृल्लेखान्ते त्रिके अपगमेहृदपादुसपादाग्रहृहृदपादिहस्तयोः प्राबधिपामशनस्कारहृ
दपादिपादपुगाप्राबधिपामशनहकान्तमसेदिसर्थः हृन्नृ दृये सादिभिर्वितच तेस्संनैस्तन्नाभिः श्लोकैः
मातृकायन्त्रनिर्माणं तद्विनियोगं तत्फलानि वोपदिशति॥ तत्र हंसहृदृनशक्तिजबूदं ... कासका अ ओकार राम॰
विशार्णं नाथैः संहतैरेकं कुराङ्गांसाकसरेषुपोऽश वराक्से पुसतिदलमलं हंद्रश्मोलिखेत्तवर्गान्काद्री
न्संवपं वाह्नरोऽपेतावर्गानित्सवपः सप्तेति शेषः हावाबूठकारवकारौ दिह्रठकारं विदिह्व वकारंवालिखेदिति केवनक

पंपत्तितद्रस्मात्केना सिपत्ते। उभयमप्यहृतदिहृलेप्यपिसमस्तंसंप्रशयार्थः अपुनरुक्तपंचस्वरागेवस्रमात्रानिध्य
ष्टमेदले लिखितसिद्धर्थः अमानितुपंचदे अमेषुसन्नमदले षुपंचपंचाहृतारिालिखितानिवैरितिहेतोः सर्वव्यंजनाव्य
जनत्वमेदतःस्वराणांस्थितिर्द्विविधाव्यंजनाश्लिष्टा एकाम्सपराजंतश्चेतिस्वरेशाहृनिर्वाहात स तत्रावा अष्टतेनाष्टमदलवे
स्वरपोद्विस्वपः एतदुक्तंभवति। स्वरेषुवहमाणा मपुनरुक्ता निपंचाहृताणि। अष्टमेदले विलिखेदिति। तत्राष्टमेदलेपं
चैवाले वनेतुअमेषुसन्नमदलेषु पंचपंचाहृतराणि लिखितव्यानि तस्य एवं व्यंजनसहितत्वेन व्यंजनारहितत्वेन च स्वराणां द्वि
धास्थितिर्वातत्र द्विविधोभवतीति। सर्वाताणि धारासेनशक्तिः अकारइकारउकारविंदुमहितोविसर्जनीयः त संवकेः
अपुनरुक्तस्वराहृतपंचकेः एतदुक्तंभवति॥ अकारइकारउकारविंदुविसर्जनीयाहृताणि सरेषु पुनरुक्तानि रत्नाणि ते
षामेवसवर्णाहृद्योतितः संभूतानि तत्रचत्वारि षोडशा॥ अकारसहितरफेलकाराणि विभक्तरूपाणि तेन ते षां पंचानामेव
स्ववर्णाहृद्योत्येषु मम मात्रिकादशाहृणि संधिमात्रादिसंभूतत्वात्पुनरुक्तान्यप्राधान्यमनीति॥ यंत्र विरचनाक्रमोपयथा॥ सा
मितमात्रेनत्र्यमेणावृत्तं कृत्वा तद्बहिश्चएकांगुलमानेनवृत्तं कृत्वा द्वितीयवृत्तव्यासार्द्धमानेनतद्बहिश्च वृत्तं कृत्वा तद्
तरह दलानि द्विविभागेन कृत्वा तदवृत्तः कैसरस्थानं कर्मात्रालपोडशारेखाभिः षोडशधाकृत्वा तद्बहिरेकांगुल

मानेव तुर्यं हृन्ने विधापतस्य तंत्रा गुला हृद्धि स्वतुर्यमेकं रेखा ग्राह्य शूलो पेतं हृत्वा कर्णिकायां हकारसकार औकार विसर्ग जेनो पेपे
तां शान्ति मासाद्य व्यामेकाकृत्य रूपां विद्यां हकारसकारांतरालस्थ नाम वती मालिख्य केशरस्या षु षोडश स्वरा द्विप्राद्द्विर्णे
न षोडश स्वरान् आलिख्य बहिः स्थ दलेषु प्राद्दिप्राद्द्विरणक्रमे णा कचटतपयशाद्वीम् अंशा क्षत्ता न्स प्र वर्गान् स प्रदलेषु
समालिख्य त्र्यष्टमेष्व रुं ऊं अं अः इति पंचाक्षरा णि समालिख्य चतुर्थ वृत्ता द्धति रष्टस दिक्षु प्राग्वा तठ कार लेका रो बहि
ष्टो समालिखेत् सर्वा णि प्रो क्ता न्यक्षराणि कर्णिका स्या हंसमन्त्रेणा सह विद्युन्मालि खेदि ति एतत् यंत्रमि ति शेषः
त्नो हृदयाल्मिते यन्त्रं इति शेषः पूजना दिसस्यो ते नाच पः स्यापनात यंत्र मे ति शेषः आदि ग्रहे ग्रामादि विषयः गए
गयंत्र मेखा दिनाक्षो के न सकल देवताचक्र प्रतिष्ठाह हेम जततान्म्रा णाम न्यतमे न कृतेप दे यंत्रमुत्कीर्य मध्ये संनिधेही
ति नामाकृ रो पेतं सप्राण प्रतिष्ठं मासमात्र मभ्यर्चितलकृ जप्रमात क मध्यमं तत्त्ववित प्रणास्मा हुए जितः संस्थापतन्म
ध्ये सकलदेवतावेश स्थापये त एवं कते नास्मिन्न्वै सांसांतासां देवतानां सर्वासां समीचीनं भवतिस्थापयितुर्मनोषितफलं

वसं भवता सुप दिशति॥ विद्यामिसा दिमि भव दिस वैष्य तुर्णि श्लो के कुलसद्द्र विद्यायाः प्रयोग विशेषैः फल विशेषानु

पदिशति॥ तत्रतो कुल संहृति विद्यां मूर्धचस्त्र सः जङ्गेवाल आधशाकृततर्प्याण होमादि विषय समस्त मतां शिवसमतां त्रैकृ णरो

नानि कुलमंत्रं दृष्टिविद्यापाद इतिशेषः सप्तधावर्ष विधायिनं इंदु महाकुलक्रमतः मनुं कुलमंत्रं सुदृष्टी विदीर्णां द्विभावयन्ति सत्त्वपः जपेत
मनुमिसत्त्वपः आदिशक्तेः अवहाभूतानि विषयः देवतात्मा देवाताहं भावनया का दृश्य वहा आदिषु सर्वत्र देवता हं भावन
पात्तत्त्वकः ॥ द्विजपा भवेदिति संध्येः यंत्राः ॥ सादिनाम्नो येन षोडशपटलेनि स्मानि स्माप्रोक्तानि यंत्राणि विषयेरेकत
प्याद्स्माभृतास्मपियंत्राणि साधारणानां सन्ति दिशति ॥ तत्र तषंत्रातिदेशाद्र्हे ॥ तं पंचद्वयं वनिसानिसा साधारणाः सषोड
शस्तपा सादिनाम्नोके न षोडशानिसानां सर्वासां विशेषसामान्यविधाराणादि मजते । तत्र अस्मदितिजपतर्थ्याः । होमावासे
कभावनादिकं एकापोगतः आसीषोडशानामेकरूपपरमार्थयोगतः एतदुक्तं भवति । सर्वासां षोडशानां नित्यानां नांत
जसटलप्रोक्तानि यंत्राणि विधुरागीश योगजानां नैमित्तिकानां सामान्यरूपाणां वारणानीति । वृत्तयुग्ममित्यादिना विद्याः
नसेतेनमंत्रो कद्रूपेन विद्याशोभाविजयप्रदं यंत्रमुपदिशति ॥ तत्र मध्याद्य मध्यतः कुलमंत्रं हरिविद्यायाम स्पष्टकूटस
आघस्य ककाराकारः सप्तधा ध्येयः सर्थः तत्रार्थं विधा कुलत्रयं मायया विशालेनापेन त्र्यग्निकोहतेत्र्यस्रो भवति । दिषो भवाः
सर्थः यंत्रविसनात्र मोपधारः स्वमानेन मेरा वृत्तं विधाय तन्मध्ये प्राग्वदभिमतमानेन षट्कोणं विलिख्य तद्बहिः रेकां गुल्ममा
लिख्यतत्र षट्कोणे मुख्यवस्य पुत्रिगुमध्या द्विमादक्षिणेन विद्यां ह्रां त्रां सविंदून् निक्रमात् समालिख्य उपरिस्थेषु त्रिगुको

न. तोपुत्रमन्त्रप्राप्तिहेतुक्रमाद्दीक्षसर्जनीयोपेतानिता निसमालिख्य वहिर्वृत्तवीप्सामानादिप्राप्तिहेतोपेन सविन्दु
कामकारादिहेतुकारं तान्येकपञ्चाशद्वर्णात्मिकां समालिख्य पूर्वलिखितं संप्रोक्तक्रमोपेतमास्थे तां धृत्वा तन्त्रजि
109 ह्वायां विभावयन्मोक्षाभिफलान्यवाप्नोतीति ॥ अथ तिथिषोडशनिसान्तं त्रेधा आकादिमतात्पर्यस परिपूर्णमन्तं
त्रमयपंचदशसहितं हरजप्रकाशाभिधानेन नमस्कारमाणानं दृनाद्येन विरचितायां मनोरमाख्यायां व्याख्यायां कुलसंह
ति निसाविद्याविधानप्रकाशनपंचदशमं पटलं परिपूर्णम् मङ्गलमस्तु ॥ अथ ग्रन्थसंख्या अत्र पंचदशपटलोक्ता
व्याख्याग्रंथाः शततत्रयान्तरा सत्रिपाद्देन विंशश्च ॥ पंचदशपटले ॥ पूर्वस्मिन्पंचदशपटले दशम्या कुलसंहरि
निसा विद्याविधानमुपदिश्येदानीं तदीमे काद्यशपा निसानिसा विद्याया विधानमुपदिश्येति ॥ अथ षोडशे पटले
सर्वतन्त्रसन्तेन तस्मात्कथं तत्त्वे षोडशेन पटलेन ॥ तत्र अथ षोडश्यां ऋषिः क्रमादि संतेषु ... त्रिभिः श्लोकैः
पटलार्थान्नुदिशति ॥ तत्रपदार्थसंत निसानिसाधाने जगत्येजगमेदेहस्थितिकारत्वात ॥ पूर्वं तत्रापे पटले रा०
तद्विधानं विद्याविधानं समस्तजीवानां समस्तप्राणिनां देहस्थितिविधायिनीषडाधारादिस्थितत्वात्संस्थि
तिदेवतानामिति शेषः एतदुक्तं भवति ॥ षडाकिन्यादीनां षण्णां देवतानां षण्णां देवतानामस्मास्थितिं तदृषित्वात्तद्रूपत्वेन

नित्यानित्यायाः स्थितिं च वक्ष्यामीति षड्विंशत्या द्वैवताभिः ईशीन्यादिभिः फलाकाङ्क्षिं कालेन देवतापाः एकाग्र्यार्थिनं च ॥ दी
र्घस्वरेण दीनां पुनःसिद्धं तेनार्घ्यं तेन श्लोकेन न्यासक्रममुपदिशति ॥ तत्र दीर्घस्वरसमेतान्यं प्राग्वत्तत्त्वहंसहृद्यौं स्का
रसकाराभ्यां स्त्रीकारैः स्त्रा दिभिर्जातिपुंक्ते मंत्रैन्यास्य सं उर्णानि न्यसेदिस्यर्थः विद्यान्तरे फलाकूटशेक्तानि हकारादि
वुकारांतानि संकेतविद्या विधुरणीश उद्धरणीविंदुयुतानि न्यसेत्केवलं विंदुयुक्तानि ॥ एतदुक्तं भवति ॥ विद्यायां हकारा
दीन्येव हस्त्यानेषु क्रमाद् एकैकमस्मिहिति ॥ व्यापकं प्राग्वत्समस्तेनात्रिभिः कूटैः सकृत विद्यो पैतेः ध्यायेदि
त्यादिभिः अनन्यधीः संतैरष्टविंशतुभिः श्लोकैः हृयानि तत्स्वरूपध्यानमुपदिशति ॥ तेत्र सर्वा त्रिकास्वर्धचैतन्यरूप
त्वात् चैतन्यरूपं च तु धातुरूपदेहात्मिकानां गुणविन्याद्दीनाम्न अधिष्ठातृरूपसात्मरूपत्वात् वक्त्रषट्कसमेत जितो नवद्रूव
रूपत्रयविंशजितामित्यर्थः भुजे मा पुस्तानमुर्द्धादिकल्पे पेते खेटं चर्म मंडलाग्रं खङ्गं विशेषः कपालं ॥ अनंतारसा
दिभिरानन्नाः संतेषं च भिः श्लोकैः हृदयाद्यावरणध्यानं रूपदिशति तत्र ॥ अनंतारसवशक्तानाम महाविपद्रत्वात्त्रवंतु
शाक्तानि हृद्यानि अनंतशक्तिप्रविशति त्वं तु समानरूपत्वात् कामसुन्दर्याद्यवर्णाश्च हृसमानाः शक्तारि तिशेषः पूर्णामं उत्तव
र्णाः अकारादयः प्रोक्ताः संख्याः रेपानां पूर्णा मं उत्तत्वे पंचविशेषः रलेवर्णाम्नाम सन्धादि हृनोषतेषां महाविद्याः नाममूरूप

९।२०

110 त:

विद्याद्वादशाक्षरा: ह्रीं श्रीं अघशक्तिपादुकां पूजयामि इत्यादिका: ह्रौं श्रौं ऊर्ध्वशक्तिपादुकां पूजयामीत्यन्ता: एवं कलेशा
द्वादशाक्षरा: इत्यर्थ: तासां शक्तीनां वर्गक्रमेणाष्टादशदलानि षट्त्रिंशत्संख्यानि षट्कोणादिषु हि: कृत्वा तेषु
दलेषु ता: शक्ती: पूजयेदिति संप्रदाय: अथवा वर्गद्वयक्रमेणाद्यास्त्रिंशद्दलानि अष्टादशपद्मानि कृत्वा तेषु ता:
समर्चयेदिति सप्तपर्यायार्थ: नाष्टानां षट्कोणेषु त्रिकोणानि स्थानानि पूर्वमेव व्याख्यातानि। मूलदेवीस
दशाविग्रहा: नित्यानि सास्मानरूपा: तन्मकुटा: तत्र द्वादशधोपेतमकुटा: नता: कुचभरनम्रा: तत्र कुञ्जस्थान
स्थिता: सर्वसाधारणमेतत्।। इतेष्टादिशिर्गता इत्यंते: पंचभि: श्लोकैः पूर्वक्रमविशेषमेव त्रिविधं पूजात्रमस
पदिश्यति।। तत्र अर्थसंकल्प: भगवत्संकल्पमात्ररूपोक्तमभ्रमात्र। यथादितं भगवतश्शास्त्रेकदलान्वितं।
एकपंचाशद्दलान्वितमित्यर्थ: अकारादिक्षकारान्तैकपंचाशद्वर्णांशक्तिभि: अष्टद्वयषट्कै: षोडश ताम॰
दलै: शक्तीनां विंशतिं प्राग्ग्रहादिलोकपालानां तानामष्टादशशक्तीनां निपतिकालशक्तिद्वयेन विंशतिर्वर
तदुक्तं भवति।। इदमानेन क्रमेण द्वन्द्वकृत्वात् दृढि: षट्कोणोपेतं द्वन्द्वकृत्वात् दृढि: संप्रदायाशो जगशद्दला
निषट्त्रिंशत्संख्यानि कृत्वात् दृढि: संगलोपलक्षितव्यावपदकृत्वात् तत्र पूर्वसप्तदिक्षु द्वात्रिंशद्दलानि कृत्वात

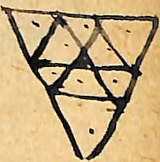
त्र सर्वमध्ये देवी वह्निः षट्कोणेषु प्रोक्तक्रमेण ॥ अकिन्यादिषट्कं गद्वह्निः पूर्णा मंडलाद्भ्र । शक्तीर्वर्गक्रमेणाष्ट
ष्टक्रमेणा चत्वद्द्वात्रिंश मध्ये षु तत्त्वस्तोर शष्टलेषु वप्रोक्तक्रमेण । भं तान्निर्मितमनाप्ताष्ट जयेन । तद्बहिः स्त्रलो
त्वेवं तत्सषु द्दिक्षु पत्रिमद्वारद्वृषपार्श्वादिस्तद्धामपार्श्वे तं प्राद्द्विक्षिपक्रमेणा वत्तुर्ह्रीं पार्श्वाष्टक स्थानेषु ब्राह्म्या
द्यष्टशक्तीः प्राद्द्विक्षिणाक्रमेणा र्च्चयेत । तत्तत्स्त्र पर्वद्वारोत्तर शासोद्दिउक्त द्वाहक्षिणाशाखासमानं प्राद्द्वि
णपक्रमेणाष्टसशाखासु इंद्रा दीषांतं लोकपालशक्तीर र्च्चयेत तद्बहिस्तत्रानंतब्रह्म नियतिकालपातालशके
यादिषु दक्षिणांतेषु वत्तुर्षु दिक्षु कोणेषु मा द्वहिः णपक्रमेणा र्च्चयेदिति वंसप्रदायार्थः ॥ अथवा प्रोक्तषट्कोणाद्बहिः प्राग्व
त्सम्प्रदाया तद्वात्रिंशत द्वात्रिंश द्दलाग्याष्टाद्दशपद्मानि हेतालानत्रवगहृपक्रमेणापूर्णा मंडलवर्णा शक्तीः सममप्
र्च्य चतुरस्त्रे प्राग्वद्दचपिदेष पद्म । जेतनसः मध्यापता । प्राणुक्तषट्कोणाद्बहिरेकपंचाशद्दलपद्मक्रत्वा तद्दलेषु
कारादिक्षकारान्तकपंचाशद्वर्णशक्तीः समग्राग्वत्तसमर्च्य दीतिलहु प्रक्रियायां षट्कोणाद्बहिः षोडश
लं तद्बहिर्द्विरशद्दलं तद्बहिः द्वाशद्दलतद्बहिः पञ्चद्दलं तद्बहिः स्वद्विदलं तद्व । हिर्विंदलं वपद्मं कृत्वा मत्राग्वद्बहिलि
प्यते षु पद्मे षु तत्तद्दलेषु लकाराशक्तीः हि ताक्रकारादिक्षकारांतपंचाशद्वर्णा शक्तीः प्रगाधरोक्तपूजाक्रमेणाप्र

तं· गवद्दर्वये तारस्तस्यं बंत्वपः प्रकाशतेः विद्यादि मायादिभिः कृ विहितं संज्ञैः हि मिश्रलोकैः विद्यासाधनविधिमसिद्धस्य प्रयो
गकरणीय स्वांपं विद्यायाः अनुभावं वोपदिशति। तत्र प्राग्वत्प्रज्वलिता विद्यावतप्यो व्रतः क्षीणाहारीत ध्यानपरस्यां
॥। शतः तदेवं तु देवताः इत्यत्र तत्स्वरूपः सर्वेषां षड्गुणत्वध्येशत्वात् तत्स्वरूप यो भूः विधेत्यादिना श्लोकेन विद्याङ्गाणां
स्वपोषेण चांत्रार्थः विस्तारमुपदिशति॥ तत्र समन्त्राना तत्रानिता निप्रथमं क दशकरणानि। इत्तद्वयेत्यादिना षे
तृशोसत्तेन श्लोकद्वयेन स्वाधिकृत विद्याङ्गैः षोडशपंत्राणि उपदिशति॥ तत्र मायाख्यं हृत्त्वं खन्यं एतदुक्तं भ
वति। अभिमतमानेन भ्रमेण हृत्तद्वयमेकाग्र लांत तालमंतर्वर्हिविभागे नकृवा तद्द्विः षड्कोणां तद्द्विःस्तथा
विधं इत्तद्वयं कृत्वा सर्वमध्ये यो स्तेषु स्वरविहीनेषु द्वादशांश विकशत संख्येषु विद्याङ्गेषु आद्यं नाम माभ हृत्ले खो
हरेसमालिख्य दितीयादि षडङ्गाराणि षट्सु कोणेषु अग्न्यादिमाहेन्द्र्यपना लिख्यांतर्हृत्त विद्या कमलानु
पातिमेतान्तराणि पालिख्य वा ह्य हत्त वा ध्यानमध्यादिमाहेन्द्रिपेन यावत् कोणं विन्दुकामालिखेत। एतत्प्रथ
मं यंत्रं। एवं षड्कोणमध्य ध्येयः कोणाग्रे स्व एवं सप्तभिः सप्तभिः पूर्वपूर्वं लिखितो परितनैः स्वाधिकृत विद्याङ्गैः ११०
रम्या। निपंचदशपंत्राणि भवंतातेवं प्रथमेन सहषोडशपंत्राणि भवंतीति प्रथमेत्यादि भिन्नाख्या हृत्तं सैन्त्रैविभिः

श्लोकैः षोडशानां यंत्राणां समस्तरोगशांतिषु विनियोगात्सर्वत्राभिषेककर्म आदिकं चोपदिशति॥ तत्राद्यौ दश व्याधिः
गुल्मादिः परमेश्वराति देवासंवृद्धिः श्रोत्रजानां रोगाणामिति शेषः परेण चतुर्थेन ताप त्रेणेति शेषः कुष्ठानां षष्ठेन यंत्रेणे
ति शेषः आवतपाद्यजाः रोगा इति शेषः अतणाधिस्याः अंतराधिरिति कटे हृदकं ठाधुस्तात्करहृपाधस्ताद्हृत्सप्तमे शांत
नस्या रोगा इति शेषः निधनाश्रयाः मारणाश्रयभूताः अतणाधिस्याहसत्रासावृपः ज्ञानेंद्रियगताः श्रोत्रत्वङ्गाक्षजिह्वा
ख्याणां समुत्पन्नाः गदा रोगाः पौणाक्षवमेन यंत्रेणेति शेषः कर्मेंद्रियगा वाक्पाणिपादपायूपस्थसंभूताः रोगा इति शेषः
अनिलोद्भवाः वातदोषसंभवाः गदा इति शेषः कफोद्भवाः श्लेष्मदोषसमुद्भवाः अस्मिन्नकारणे अनुक्तो विशेषः षष्ठरोगा
इमे तद्विशेषं त्रयोदशेन यंत्रेणेति शेषः दोषाणां सन्निपातसमुद्भवाः वातादीनां त्रयाणां दोषाणां संनिपातात समुद्भू
ताः येभवात आतिशयादिसर्थः यंत्रेणोमे तदस्मिन्नकारणे यंत्रानुक्तो सर्वत्रावति महाभूताघाशिवे इति देवासंवृ
द्धिः तत्स्वरेण पंचदशेन महाँरोगाः वाता दृषदेश्चेन षष्ठे तेन धतेन षोडशेन यंत्रेणेति सर्थः अत्र प्रकरणे सर्वे साधारणाच
न से कस्याप नादि मिश्र विनियुज्यादिति संप्रदायार्थः व्याधिना तपो सर्वव्याधिशांतये। एतदुक्तं भवति। एतानि सर्वाणि
षोडश यंत्राणि अन्येष्वन्येषु रोगेषु तत्तद्व्याधिशांतये धारणाहानि कुर्यादिति। एतानि सर्वाणि प्रत्येकं सर्वरोगहराणि भवंतीति स

ते र्यः सर्वत्र अस्मिंस्तत्र इति शेषः असिद्धा असम्यक्प्रोक्ता असम्यक्करणेन फलमेवः एतदुक्तं भवति। अस्मिंस्तंत्रे सर्वसाधनानां
यंत्रेणाभिषेकं कृत्वाभिषेकं कुर्यात् सन्तोषविज्ञानविवहत्वात् समभिवर्धनेन तस्मात् सेवेति विद्युत्सु यंत्रधारणां कुर्यात् एवं कृते तत्फ
लमेव असम्यक्ज्ञानफलं सेवति। कुर्विहाने साहित्यनाम्नेकेन पंचकूटविद्याविधानं तस्मात्सुतेत् द्विसंधानं तत्त्वोपदिशति॥
तत्र कुर्विहाणाः कारविहाना नभिहृता तयोः षट्कूटपंचकूटविधयोः तद्विधेतादिनाम्नेकेन निसानिसा विद्याकूटानां
संदृष्टभेदसंजातस्वरूपसंख्यापूर्वं वज्रस्वरूपयंत्रनिर्माणादिकं प्रस्तौति। तत्र तद्विद्याभेदाः षट्कूटविद्यायाः पंचवि
शत्सप्तविंशतिमात्राक्रमेणाक्षराणां क्रमपौर्वापर्यात्स्वरूपभेदाः तेषां संकेतविद्यायां उपपौर्वापर्यात् तत्तत्का त
रजनितत्सर्वविंशतिः तत्र पाधिकचतुस्सहस्रेषु संकेतविद्याप्रथमं द्वाउपपौर्वापर्यात् तत्तत्क्रमेभेदैर्वषट्पंचत्रि
र्माणमत्रोक्तं तैः कूटभेदैः प्रियेदृतिहेवासंवुद्धिः मानिसादिभिः शिवेदृसंतेरष्टमिश्रोकोष्ठस्तंत्रविद्याकूटाक्षरे
भेदैः कोष्ठवज्राकाराणि वज्रपंत्रमवत्वा पंग्राणि त्रिकोणानि कुर्यादित्यर्थः चतुष्कोष्ठेस्तु पूर्ववत्। प्रतिदिशं चतु रा४०
भिस्तु तुर्भिः कोष्ठैरित्यर्थः तस्य यंत्रस्य मध्याधः कोष्ठं त्र्यधःस्थ अस्योपरिस्थापत्तिस्थ कोष्ठपंचकमध्यस्य कोष्ठत्र्यावृत्ता
न्सर्वं विति शेषः तानकूटान विंशतिसधिकशतसंख्याकानि षट्संगतेषां क्रमेण विद्याक्षराः षट्कोपक्रमत्वात् तत्तदक्षरं त्वामध्ये

वशिष्टनवके वामदक्षत्र पङ्क्तेर्ध्वमिस्थेषु नवमकोष्ठेषु ऊर्ध्वाधःक्रमस्थितेषु त्रिपङ्क्तिकेषु कोष्ठेषु षितसर्ग्यः प्रतिलो
मानुलोमात्मविधाद्धपंक्तिसानि सा विधायास्तासां वगानि कुर्यादिसर्ग्यः प्रतिलोमानुलोमक्रमेण लिखेदिसर्ग्यः
द्विरेखाभिर्वीकृतं प्रतिकोणं समान्तरालं मध्यत्रिस्त्रिरेखो मात्रानुगुणेन द्विक्रमेण द्विरेखाभिर्नवत्रिको
णानि कुर्यादिसर्ग्यः मध्यवृत्तालिखेत्तेषु तेषु त्रयो द्वास्थत्रिकोणनवकेषु पिधाद्विमदक्षिणापार्श्वस्थत्रिकोणात्रय
प्राग्वद्द्विधामध्यत्रिकोणत्रयेष्वधकादिनामाङ्कराणि च लिखेदिसर्ग्यः पञ्चभिः स्वसंज्ञैः निसानि सा विधायाः प्राग्
क्तरूपैः प्रसेकविंशत्यधिकशतकोष्ठात्मिकरीतिशेष पञ्चवज्रपत्राणां तिशेषः एतदुक्तं भवति। प्राक्प्रसङ्कु
द्दिगोष्ठगयाणिकाग्रह्या दश सूत्राणि समान्तराला निकृत्वा तैः संजातेषु नवाशीत्यधिकद्विशतसंख्येषु को
ष्ठेषु चतुर्षु कोणेषु प्रानिकोणं षड्विंशति त्रिंशत्कोष्ठानि प्राग्वन्मध्ये वज्राकारानुगुणेन मार्जयेत्। पश्चाद्व
शिष्टेषु वज्ररूपेषु पञ्चचत्वारिंशदधिकशतसंख्येषु कोष्ठेषु चतसृषु दिक्षु अतिदिशं चत्वारि चत्वारि कोष्ठानि मार्ज
यित्वा तत्र प्राग्रूपक्रमेण प्रतिदिशमेकैकक्रमेण चत्वारि त्रिकोणानि सूत्रत्रिरेखानिर्विधाय तत्त्रिकोणानि रेखा
त्रयं त्रिभागीकृत्य तेषु मध्ये मध्ये बिन्दुद्वयं विधाय बिन्दुत्रयं तत्र रूपानुगुणेन द्वयं द्वयमिति क्रमेण षड्रेखाः समा

म० लिखेत् ॥ एवं कृते ऽस्याधःक्रमेण त्रिकोणेऽन्ते पंचसार्द्धपोऽर्द्धपो त्रिकोणद्वयं त्रिकोणद्वयं तत्सार्द्धपोरेकमेकं त्रिको
णं वह्नस्यैवं नवकोणानि संभवंति तत्राधस्य त्रिकोणोपरिस्थ पंक्तिकोष्ठ पंचकमध्यस्थ कोष्ठमारभ्य वामवीथी
कोष्ठेषु यावदुपक्रांत कोष्ठं तत्संख्यानि कूटाक्षराणि प्रथमखंडकूटाक्षरैर्बालिख्य मन्त्रक्रमं ततः प्रविश्य द्विती
यपंक्तौ वामाग्रद्वारा लिखेत् एवमंतर्यावद्दिशस्थितकत्संख्यावसान विद्या प्रथमकूटाक्षराणि विलिख्य मध्यतो ऽव
शिष्टेषु नवसु कोष्ठेषु मध्यगतेषु त्रिषु कोष्ठेषु पूर्ववद्वारा तत्क्रमेण सर्वककर्मे साध्याक्षराणि विलिख्य तेषां
वामभागस्था पंक्तिगत कोष्ठत्रये पश्चिमधरकोष्ठाद्दूर्द्धकोष्ठान्तं द्वितीयाभागपंक्तिकोष्ठत्रये पश्चिमोर्द्ध्वकोष्ठादधःस्थ
कोष्ठान्तं विद्यात्रिपुरसमालिख्य वह्निसूत्रोर्द्ध्वं विलिखित त्रिकोणाद्दरस्य त्रिकोणानवके षट्सु विद्यानामाक्ष
राणि मध्यवत्समालिखेत् । एतत्स्थं वज्रपंजरं । एवमन्यान्यपि पंचवज्रपंजराणि विद्याः पंचमुखैः
कुर्यात् । एवं पूर्वोक्ते नसाद्गुण्ये पंजराणां सामर्थ्यापादने नार्थमंदुपवर्तिका निर्माणं तत्र तेषां स्थापनं तत्रेदेव
तामन्त्रिपञ्चकप्रतिष्ठां तद्द्वाराधनप्रकारं तत्फलानि फलकाष्टयोन्त्रपंजराणि विलिख्य तद्दाराधनस्य फलं तोप णम०
दिशाति ॥ तत्र शिलायां हस्तद्वितयं हस्तद्वयं वा चतुरस्रां दीर्घां हस्तविस्तारोत्सेधिकां गोमयेन प्रलिप्तां सेकं वाप

113

ध्यात्वा क्रमेणैकैकं सर्वाणि वा सर्वत्रैव गणेशं त्राणीव ञ्च रूपाणीकल्पयेदित्यर्थः पूजापंत्रस्येति शेषः इत्राणि
ल्लोहत्रयपसि लादिलिखितानि षडंगात्राणीति तत्रैव संस्थापिते पुष्पवरेषु तानि मानि तांत स्थापनप्रदेशेव स्वपंत्रष
र कस्थापनप्रदेशे तत्तेविन्यासः प्रध्यातः मंडपस्येति शेषः एकं पंत्रमिति शेषः बहुकं पंत्राणामिति शेषः उक्तक्र
मेणपगुविन्मा ह्यतां प्रागुक्ता रहोवा पुष्पात्र वह्नौ शवन्ना दिव्र स्थापना दित्यर्थः प्रोक्त शक्तिभि : अविन्मा ह्याना
प रिवार भूताभिर्वक्ष्यमाणाभिः जा वो ह्रेतु रसं तेन भयोह्रेनि सो ह्रेणा भान्नह्रे पितद्दृतं स्थिरो हृये स्थिर रणेश्च हृय
भस्यु हृये स्वास पटलं वक्ष्यमाणा पृथिव्यु हृयेत पंत्रमिति शेषः तत्र वेदिका सभ्या दिशश्रीणा विमा दि विषः पः मूर्धि
सर्ववेडा विन्मा ह्यानां षुसंमोहे बाम्स्व तिशेषः तसु रतासां हि निषेधो विद्याभञ्जनं मूलविद्याभजनेनकारयेदित्यर्थः
हृद्रकमेस्थिपाऽः विद्विषणादिमयो गजाः ह्रेशाः विद्यापत्रानुभावतः उभयोः सामर्थ्यात द्वा प्रपूजातः कृप
पत्र षड्क्षपूजनात्तामंउल्लासाग्वते। एतदुक्तं भवति॥ प्रोक्तानि षड्व्स्त्ररूपाणि पंत्राणि देवीनि सपूजाचक्रे
चल्ला हृत्रपे शिलापात्राउक्तक्रमेणाप्रमुक्ताः यः ते षांस्थापनार्थं प्रोक्ता यामविस्ताऽ पताकाधुतलं कृतं मंडपपरिक
ल्प्यस्थापना पयंत्र मेकं वेन्नन्म ध्य तः प्रोक्तो तेधायामवित्स्ताराम्येकां वेदिकां कृत्वा स्थापना पानि यंत्राणि षड्

115

ते॰

वेसंष्ठे हिकाप्रोक्त हिक्लैप रिकल्पतन्न षष्ठेचे कांवे दिका मुसाघतत्र प्रोक्ताक्रमेणाष्टधं त्राणि निवेशप मध्ये वेदिका
यां हृदेवानि सपूजा चक्रं निवेश्य गंधपुष्पधूपाद्यैर्लिभुं यत्रे मुद्रां कि न्या हृदि भिर्वन्हिमा णामिस्तस रिवारशन्ति
भिहृदेवाव हिन त्रयं समाराध्य मति हिं न सह स्रवां जपि त्वा तद्दशांशं हुत्वा हृहस्प दुत्रे द्वि विधतरगोर त्रेत तथा
विधे वास्थिय राशुद्रपेवाखवा मनासा पुटे पृथिवी स्थान मध्ये सोदये वाता निर्यंत्राणि ता ससुवेहिका हप्रोक्तक्र
मेणांसस्थाप्य शिला भिर्हृढमाबध्य तासु वेदिकासु मतिवेदिकं द्वा कि न्या हृता नां षसंमादे साष्ट मूर्तिं मन्नक मुसा
घ प्रतिष्ठाप्य प्रमम्भर्तृता सां संनिधौ मृत्तिका भजनं ग पिकारयेत्। एवं पञ्च त्रि पतेत्तत्र प्रोक्ता मंमंगलानि
न संभवंति। प्रोक्तानि मंगलानि भवंसेव। एतानि सर्वाणि वा एकमेवं वा फलफायाप टेवा कृत्वा निजमंदि
रे घटवित्स्था पयित्वा पूजनात मोक्षकालात समस्तवोंछितमाप्नोतीति। व्याहाभिसाहि भिएाम्स हमितेते स्वप
देशभिः स्तोत्रैः पञ्चाध्यायस्यानानि तत्राभाति तत्र कृतां वुजानि तत्र हृदं वुजस्यान्स कृत्यात्र तत्र हृद वुजगतानि हृदे व
तानि तत्र हृदं गंतत्र द्वनुग्रहार्थं पूजाक्रमं तत्तन्निग्रहार्थं पूजाक्रमाद्दिकं चोपदिशाद्दि। तत्रञ्चासंज्ञाकिन्ना राम॰
दीना देहस्थितानिं सर्वप्राणिनां देहे हेष्टुस्थितिता:-देव्यः रसत्राद्वयः ड किन्या हृय इति शेषः ज्ञानपूजिताश्चासादेहा

धिष्ठातृरूपेण । मार्त्थ्येग रूपत्वात् तत्वाद्येजिता इत्यर्थः वह्निम्बुमंडलेवशमाणात्मरूपेणजां वह्नेः इमत्त्वाद्युपः
तत्समाकृतिं मूलदेवतासमाकृतिं । आसां वर्णानि तत्र हृद्यांबुजसमानः विग्रहत्ति मूल देवतास
मानः तथा पूजपाध्वजमूले मेरुहनमूले । पद्मध्वजांतरागुदरं धेमेरुहनांतरालमध्ये देशे । आत्मस्थ ध्यते जनः स्मा
विता । कुंडलिनी तेजोरूपा तथा समस्तप्रपे । विज्ञातालोकनकारिणी । हाकिनिमित्तत्राद्युपः साधकस्यवि
न्नेषु भूतभविष्यद्वर्तमानकार्यज्ञानसामर्थ्यप्रदायिनीमित्यर्थः अतर्वह्निः पञ्चाधारेषु वशमाणात्मरूपेवा
ग्रातपंचेवतथा प्रजनेत्रैतर्वह्निः उन्नवशमाणात्क्रमानुलोमपूजनमित्यर्थः एतदुक्तं भवति । मीत्रे
पुकदाहिषु भूमध्यांतेषु षट्स्वाधारेषु मेळरूपाणां पद्मानां मध्ये दाकिन्यादिहाकिन्यंताः षड्देना मूल
देवतासमानविग्रहास्तत्रस्थाधारांबुजाग्रोक्तवर्णसमानरूपवर्णाः स्वसमानाकारा एताभिरुक्तशक्तिभिः
ः प्रत्येकमाधारांबुजमध्ये क्तदलसंख्याभिरावृताः प्रोक्तक्रमेण ग्रहाणां सृष्टिक्रमपूजां कुर्यादिति । तत्रवा अष्ट
पाद्यानि दलषट् नामानि समन्ध्रपतानि तत्पूजाविधाः तत्र न्यासविधापूजा तेमूलविधपात्र पूजपेत । तत्रस्व
रतारा शक्तीनाम ह्रस्वादिकादीनां निसानिमा विसर्जोक्तदा इत्याह । विधपाद्या सामवमानभूत हाकिन्याद्यु

२५

११८ पञ्चममभूत ग्राकिंसंतापूजा विग्रहाख्यासं हारक्रमपूजा। एवं मंतर्वहिः ष्यानुग्रहपूजां वकुर्यादिति॥ भूसावि
म: ताहि मिाईंपे दिसं तै ष्वनुभिः ह्लोकैर्बाह्यानुग्रहचक्रं तत्र पूजनापशक्तिध्यानं ततसृजाक्रमं चोपदिशति।
115 तत्र प्रोक्त दिक्क्रमात निर्ऋति वायुराक्रे वह्नी शवरुणाम मध्यादिक्क्रुमा तमध्ये वतत्र तस्मिन वचक्रे सर्वम
ध्यप स्यषड्के मध्येगंधादिभिरितिसत्रादिशाहृन षो उपचारा। ऽसंतेतततेषु मध्य षड्कोणेषु ततषट्क
तत्क्रमात ग्राकिन्यादिषाक्ति षट्के तिर्यसादिप्रोक्तक्रम दिक्कोवास्वेषु पिवत्र पिवेत समञ्चपेवहि: षट्को
णाषट्के। तां ग्राकिन्यादीः प्राग्वत तिर्यसादिक्रमेण प्रोक्तवर्णाः हसाधारप्रोक्तवर्णाः तथादि
क्रमा दिक्क्रमेण समादेव्याः तन्त्रमध्ये देवतास भानवर्णा पाद्युधा रत्यर्थः प्राग्वत्सारेभुपंचसु :क..नर्हं
द रापद्मलप्रोक्तमात्रकापंचत्र स्याष्टमदलात् ह्वाणिनानि [illegible] इति पंच [illegible] पूर्वाः [illegible] :का
दिमांताः पंचविंशत्वर्णा इति शाषः षोडशयवलक्षार्णाएहेताः यादिक्षांतेषु दश [illegible] वर्णा [illegible] पवलह्ववर्णा ाम०
चतुष्टयपरहिताः तेषां चतुर्णां पुरतः [illegible] देशा सविधिं स्मवत्वात् पकारवकारयोः च्यमयोः क्षलत्वयो
रमेदवात ककारपकाररूपत्वाच्च ह्लकाससेनैः षट्त्रिंशारह्नैरेः तथाप्यानुक्रमहरा ह्ल [illegible] तथा कारादिककां।

ताःषट्शक्तीः प्रथमेवक्रे पूजयेत् ॥ एवमन्येष्वपि यथाक्रमं षट्सु षट्शक्तीः पूजयेत्
॥ एतदुक्तं भवति ॥ अन्योन्यानुगुणा रेखाभिः संबद्धानि षट्कोणानि मध्यरहो वा
युगान्तवह्निशिखावृत्तादिगतानि वृत्तावार्धाशाशाक्रच्छिन्निर्मितिस्तु षण्णामाग्रकाणि विधायते
षु मध्यस्थषट्कोणामध्ये प्राग्वत्तावृत्ताविग्रहाणि सानि तानि मावा स्वषोडशोपचारैः सम्यक्तत्को
णषट्के तु ऊर्ध्वाकिमादिहाकिन्यंताः षट्शक्तीः सम्मध्यस्थानि तानि समासमाना युगविग्रस्त
त्रहाधारपद्मवर्णिस्य ध्यानध्येयाभिः स्वषोडशोपचारैः सम्यगर्चिता एवं ऊर्ध्वाकिमादि वहिन्नेक्र
सा हि हिंगात षट्कोणषट्कू कुमध्येषु प्रोक्तक्रमेण तावाहयेत् स्वितमातमिमुखो श्राधारवध्यात्वा

116 तं समभ्यर्च्य तामामभितः षट्कोणेष्वपि तन्त्र द्वावराराशक्तीः षट्त्रिंशतं तत्र ह्यभिमुखाः निर्ऋतादि
मोक्तक्रमेण तत्र द्वादशाङ्कुरविद्याभिः षड्भिः षट्क्रमेणावस्थाप्य तत्र त्रिवेद्य विशेषोपचा
रसहितमर्चयेत् । एवमपि यमनुग्रहे पूजा सर्वसंपद्दवाप्रिका ॥ इति ॥ अमन्त्रकासापंविरचना
क्रमस्तपोदशभिश्श्लोकैः सांकेर्थाख्यापते ॥ चतुर्विंशांगुलायामभ्रमात्र
वृत्तं विधाय तु तत्र मध्ये त्र्यस्रं कृत्वा तस्मार्द्धमानतः तस्मर्द्धयोर्विध्यपुंगाद्वेते ताम॰
कृत्वा तद्वान्यतः विधाय त्रियुगलं विद्धान् द्वयोरपि कृत्वास्त्रद्वयं तिर्यक्पश्चिमाग्रयुगं तयोः

ब्रह्मसूत्रस्य पूर्वाग्रावधि सूत्रद्वयं भवेत् प्राक् सूत्रे द्वे ग्रेयान्त्र कुर्यात् सूत्रद्वयं ततः पश्चिमब्रह्मसूत्रांतमित्थं षट्
कोणकं भवेत् । ततस्तद्वद्वह्निकोणाद्द्विवायुकोणांतगं ततः तद्वीशादिव रक्षोंतं ब्रह्मसूत्रद्वयं भवेत् । प्रत्येकं
ब्रह्मसूत्राणि त्रिधा कृत्वानु विन्यकं । कृत्वाभितो थ वृत्तानि तन्त्र द्वे द्वोशतो भ्रमात् तेषां कं ब्रह्मसूत्रेषु चतु
र्विंशति भागकं । कृत्वा तद्दशमांशेषु षट् सूत्राणि निपातयेत् ॥ द्विकोणान्नत्रपर्यंतं वा यद्वत्ते षुषट्षपि । व्र
त्तस्य कू सूत्रयुग्मां मध्ये मध्ये निपातयेत् । सूत्राणि षट् तत तेषु वृत्ते कोणेषु मध्यतः कृत्वा त्रिब्रह्मसूत्राणि भा
जें पंक्तिक्रमुन्नमं । रेखामाहृत शक्तो ग्रेशिवबाणगतानि च । धूम्रसिंदूरनीलो वक्ष्यनुहे सेतु भांसि राम ध्यकोष्ठे वि
धायेत्स्यं ३ कि न्यात्सम समर्चयेत् । षट्पद्मविंबा भे नित्यानि सांव्रम ध्यमे । एतच्च क्रमविनिर्माणं मजानन्मांत्रि
कोनः निग्रहानुग्रह विधौ यतमानो विनश्यति ॥ रोग्गन्नौ द्वंद्वपुद्धे च शत्रूणां च निपातने । तथा मनोप्सित प्राप्तौ सि
द्धिः स्यात्सर्वनाद्भवम् ॥ अतः परं व्याख्येपानि ॥ एषामिसाहिमिर्माणापवेदं तैस्तैः षड्भिः श्लोकैः षट् च चक्रेषु निग्रहाद्वप्र
जो वक्र स्पाद्दशति ॥ तत्र वक्राणां सफानां षट्कोणानां मिति शेष : शाक्तीनां तत्र तन्वो क्रम षट् शक्तीनां विद्यो मत
: श्री मिश्रहह : क्राथ तो पामिसंपूर्णान् । शत्रुन कृत्वा स्प कया प क्षयित जलपूर्णान तद्योनि वलिखानतः शत्रुन

117

हृत्रयोनीस्थि वा वलिदानतः ते कुंभाः कलेवरानुष्ठानाया यो निक्षेनशत्रुनक्षत्रयोनिहस्थितेनैववहनाफति
शार्थस्तुवा भुजंगमस्य फणां छित्त्वा सकृत् तेन तेन फणेन सर्पः हषासाध्यमिति विशेषः तन्त्रनुशत्रुदेहं गुलं च्छक
लिका एतत् ह्नं भवति प्रोक्तेषु सप्तसु पर्वकोणाचक्रेषु तन्त्रष्ठक्रोः स्थावरणाभी मरूपा लिंष्ठता वा यतेत्र द भिमुखा
ध्यावा तन्त्रब्र स्यानस्थितापगान प्रदपूजाक्रमपतितो मतः सच क्रहृतिशक्रा कां वज्ञमागाव लिंनिवेषहोमस
हितं पूजयेत तेष्ववसप्तसप्तवर्कोणावक्रषु मध्यवक्रवर्जं षट्सां मध्ये षुषटुकुंभान्निधायते षुकुंभेषु शत्रुनक्षत्र
हृहृकषायद्विचयितजलास्य भिपूर्य प्रोक्तभामरूपाः सवर्षां वर्गादिधावी शाः प्रागवन्त्रद भिमुखा लिंहंताः शत्रो
स्तत्रवर्गादिधातूनाह्नस्पतन्नकुंभेषु संपूर्य तद्देहं तायुधैः सकलाकृसपिशाचे भो विकिरता स्तेभज्ञमा तन्त्रहूहं भाव
यन् तदिदियमनः प्राणान् सर्वेनसा प्राणाम तिष्ठा प्रोक्तप्रक्रियया मध्ये देवतायां नियोजयन् नत्रानुग्रहपूजो क्तत्र
मप्रतिलोमसतः पूजयन् शत्रुनक्षत्रयोनिबलिं छिंदन् तद्धक्षेनं सपादितचहणा निवर्षं च कुर्वस्तेनहोमं फणाफ ।म॰
णास्तुवा कुर्वन्नेवं पूजयन्नो क्तफलमवाप्नोतीति आसां षणां जादिमा हांनां वर्गाहानां वनिस्ता निसा विधासं
वंधाधारादिषु तन्नान्निग्रहानुग्रहे पूजनेषु हृत्सार्थं वसत हमुखे देवावगंतव्यं वक्र मित्यादिभिर्महंनामितं तेरध्यहे

ःषड्भिः स्तोकैर्न्निग्रहकोष्ठवत्र निर्माणं तत्प्रयोगविशेषं तत्फलं चोपदिशति ॥ तत्र चतुःकोष्ठे प्रतिदिशमेकैकं कोष्ठं
मार्जयित्वा तत्र त्रिकोणानि कुर्यादित्यर्थः मध्याधःकोणात्प्रभृति सर्वमध्यकोष्ठस्याधःस्थितं कोष्ठमारभ्य प्रादक्षिण्येनामु
के क्रमं निर्गमनागमालिलिखेदित्यपतिमोमज्ञमपंचत्रिंशत्पटलवह्णमाणक्रमभेदे प्रतिलोमतः क्रमरूपान्नाष्ठ
यं मयमजा-शत्रुनक्षत्रपो निरुक्तेन पिष्टःवृष्टःतद्वक्षौ द्वःशत्रुनक्षत्रक्षक्षौ द्वः पंकः प्रोक्तासमपेत्रणातेर्वै नाशि
कनक्षत्रेश्वरष्ठमगाप्युद्दपेत्रा दिशाष्टौदेवादिविषयः तत्र तत्रापित्रष्टमगाद्धिस्थाने इति उक्तमकोणात्रारिमर्द
नेशत्रुनाशकरामेतिपावत। एतदुक्तंभवति प्रागवदेकाशीतिकोष्ठानि कृत्वा तिषु कोष्ठेषु प्रतिकोणं द्वरादश
कोष्ठानि मध्यावज्याकोणमार्जयित्वा चतुर्दिक्षु प्रतिदिशमेकमेकं कोष्ठं मार्जयित्वा तत्र तत्र त्रिकोणानि विधा
यते षु त्रिकोणेषु मध्ये वह्नाध्यमातिमेसर्वमध्यकोष्ठाधःपंक्तिमध्यकोष्ठमारभ्य प्रादक्षिण्येनामुक्तक्रमेण निर्ग
मनागमाभ्यां पंचत्रिंशत्पटले वह्णमाणक्रमभेदविधाकृष्टानुप्रतिलोमजानप्रतिलोमजान षड्संकीर्तविधा
नितषट्प्रकारं संवंधान् एवं क्रमेण षट्त्रिंशत्कूटानालिख्य साध्यनक्षत्रपो नाम स्पष्ट स्वनक्षत्रवृक्षप
केनातिलेख्य प्रोक्तसमरादिषु प्रोक्तस्थाने षुस्थापयित्वा प्रोक्तं फलमाप्नुयादिति अनयहमितसाहिभिः तद्युद्विग्रहहर

तेराद०- ष्यंते सहविषयैः श्लोकैः प्रागुक्तानुग्रहचक्रे पूजनं तत्तद्देवतानां निवेशविशेषं तस्मात् समग्रतास्तु सर्वेन मनुग्रहेकामु
वज्रपंचे तत्र पूजां क्रमं तत्फलानि चोपदिशति॥ तत्र पूजां च चक्रविधानतः पूजा विधानतः चक्रविधानतः तत्र पू
जाविधानं तु शाक्तिमाहात्म्यं युवतीनां च चक्रविधानं तु वज्रपंचाशिताः ज्ञाकिन्यादीः प्रोक्तरूपा दूसनेनाधारचक्रे म
118 क्रवर्गीः मूलदेवी समाना वा क्रमुद्घोष्येति वेष्टते सप्तदेव्यारक्तचक्रमेव षट्कं मध्यस्थाया देव्या इति शेषः तद
गीः आधारप्रोक्तदेवतामूलदेवतासदृशवर्गीः मांसवर्गमध्यादिप्राग्नं ताः शाक्तीभोजनं तत्तद्देवताप्रोक्ते
आदिशब्देन पावकशक्तिदृष्टिगोरूपं विज्ञेयो वर्तेता सुपुवतिसुताः ज्ञाकिन्याद्याः एतदुक्तं भवति। प्रागुक्ते सु
समहचक्रे पुष्पोक्तक्रमेणप्रोक्ताः शाक्तीः प्रोक्तक्रमेणास्मां वा ह्याभ्यर्च्य तन्नन्निवेशपुरःसरं भूषणादिभिस्तास्संपु
समावाह्य संपूज्य तत्र तन्निवेशं तत्तद्देवतायै निवेशतन्निवेशषट्कं संमुहित मध्यदेवतायै निवेदयेत्। तेषु वसप्त
हचक्रेषु तत्तद्देवतासमानवर्गीः सप्त युवतीश्च संस्थाप्य ताः सुताः शाक्ताः प्रोक्तक्रमेणास्मा वा ह्याभ्यर्च्य तन्नि
वेशपुरःसरं भूषणादिभिस्तास्संपुवतीनां तोषणांतं तत्स्वरूपः परितुष्टाः समस्तकांक्षितं ददतु इति। प्राग्वच्चक्रे· ाम°
नियह प्रोक्ते एकाशीतिकोष्ठप्रोद्दवज्रपंचे त्रनुतोभजानपंचत्रिंशत्सठलोक्तक्रमभिन्नविधानुलोमरूपातः षट्त्रिं

शद्विधाकृटान उक्तसमारंभान सर्वमध्यकोष्ठाधः पंक्तिमध्यकोष्ठसमारंभान प्रोक्तेषु सर्वासु घधिकारेषु मैत्रा
दिषु नक्षत्रेषु एकादशाशास्वपुरूपे । एकादशराशिस्थानेषु वेतसर्थः प्रोक्तभूमिषु गृहमंडपादिषु प्रोक्तानामेव फलानि स्युः
त्र्यायुः कीर्त्तिविजयादिलाभरूपाणि ः योगः प्रयोगः लघु विग्रहः अनयासरूपः एतदुक्तं भवति । प्रागुक्तरूपे वज्रयंत्रेम
ध्यकोष्ठाधः पंक्तिमध्यकोष्ठमारभ्य प्रादक्षिण्येनामुनैव क्रमेण निर्गमेन गतापंच त्रिंशत् सप्तदलवज्रमालाक्रमभिन्न
विधानुलोमरूपानुष्टसंवेतविधाजनितनवद्व्यकारसंपुक्तान वेषट्त्रिंशत्संख्याकूटानालिख्य प्राग्वन्मध्येच
तुर्दिक्षु गात त्रिकोणेषु च साध्यास्याम ति विप्रोक्तक्रमेण प्रोक्तेषु कालेषु प्रोक्तेष्वधिकारेषु तत्कार्यप्रोक्त भूमिषु प्रोक्तेषु
प्रोक्तेषु स्थानेषु स्थापनातो तावाञ्छितफलावाप्तिः स्यात् ॥ एवमेषमयोगषट्कत्रयपन्नसाध्यमिति ॥ आदिदिक्षांतेषां दिभिः
प्रोक्तेषु स्थानेषु स्थापनातो तावाञ्छितफलावाप्तिः स्यात् ॥ एवमेष ... नामं तन्मंडले समर्चनात् भाष्टफलावाप्तिरुपदिशति ॥ तत्र
सर्वतः संतैः षड्भिः श्लोकैः कालवृत्तिकाहृ पपं नाशन्ति पुनानांतन्मंडले समर्चनात् ... ।
एतदुक्तं भवति ॥ संमाते रालेमावय्रसगदृक्षिणोदृक्कु नवसंख्यापास्यात्मतत्रचतुःषष्टिपदे चक्रे मध्यतत्पुर्वी धो द्विर्द्विक्रमेणा
वतुः कोष्ठानेकीकृत्य तत्रैवेषंचदिशो सप्तदलवज्रमारावप्रति यया नवदिग्विनिसाविधाकृष्णापो... प्राप्तिमनाषितप्रार्थनमध्य
मे लिख्यतदनंतरवाधाधः पंक्तिस्थमध्यकपरदिक्षिणाकोष्टमारभ्य प्रादक्षिण्येन क्रमेणामुनक्रमेण निर्गमेन गतास्ताच क्रवामंप

र

न·
१२८
119

त्सर्वकं कोष्ठावधि तेषु पंचविंशत्पटलव ह्यमागो हृद्याकृ राहीनि मातृका प्रोक्तं पंचाशद् हृत्कृ गा ले पगा तत्को कारमपगात
विशार्जनीयं वासकारोपेत ह्लेवो ग भ स्थितमालिख्य शि हे म हृ शस्त कोष्ठेषु पुनरप्यु हृ या ह्रीं नि हृ शाहृ गाणि
समालिख्य तेषु लिखित्क्रमेण ३ हृ या द्विषु ष ह्रि व टिका स त त्रन्निमिषु ना निषो ३ शमितृप वी रिम र्ष त त्रस्फलम
वानुपार तन्नं त्राक्ष वीजद्वयानंतरं श्रहृ पिगा शक्ति पादुकां पूजयामासादयः तच्छक्ति विद्याः पंचाशत् । षुनापि
वीजद्वयानंतरं श्रहृ पक्ते त्रेश पादुकां पूजयामासादि पत्नात्के त्र हेत्रपालमंत्राश्च पंचाशत् । एवं प्रत्येकं पंचाशद्हृ
दे· पंचाशत्संवर्द्धशहृ हृयात्मभिर्विद्यामंत्रेषु तानि मंत्रेष्वनि पूजयेदिति: अस्य चक्रस्य चक्रगज्ञां । भात अप्रा हृक्रि
रूपेत्क्रमेण लेखनाई नातः निग्रहो भवतीति सप्रहृयार्थः श्रीः इति षोडशनित्यातंत्रेषु श्रीकादिमतानुस्य
परिपूर्णस्य तंत्रस्य प्रपंचसार सिंहराजप्रकाशाभिधाने नहृप्रधानंदेनाथेन विरचितायां मनोरमाख्यायां व्याख्या
यां नित्यानित्याविद्याविधानप्रकाशनपरः षोडशः पटलः परिपूर्णोऽयं समाप्तम् ।। श्रीः ग्रंथसंख्या ।। षड्विंशति एम°
र्षपंचाशीतिर्व्याख्याग्रंथाः शतद्वयात्पंचाशत् तिः साहृ पाहृ षोडशपटले समाप्ताः एवं समिश्रोऽत्र षोडशे पटले
एकाहृस्या नित्यानि त्या विद्यापाधिधानमुपदिश्यानंतरं द्वादश पाहृ पातालकानि त्याविद्याया विधान

मुपदिशतीति तत्र अघोरेशादिभेदभिन्नं तेन श्लोकशतद्वयेनास्मिन्पटलेन ॥ तत्र अघोरेशादिभिः पर
स्तान्तैः स्वतुर्भिः श्लोकैः पटलार्थमुद्दिशति ॥ तत्र विधानतृतीये पटले प्रोक्तं त्वादिहनं कथिता दीक्षानन्तरं मासन्न
पः स्नानमास्त्रनामभिसादिविधानं तत्प्राणाः शाक्ती आवरणाङ्गानां साधनं विधायाद्यिति शेषः सिद्धविघ्नपुत्रस्प
स्येति शेषः विजयादीनां सिद्धानां दशानामपरिच्छात्मकमेव वक्ष्यमाणात्वादिहस्तप्राणानोच्यन्ते यन्त्राणि त
स्मात्साधनार्थानि यन्त्राणि संदिशन्तो सिद्धानां ॥ मूलविद्येशादिभिर्यथाविधानं सततैस्त्रिभिः श्लोकैर्मासमका
रमुपदिशति ॥ तत्र द्वितीये पटले अघोरेशः क्रमेण मूलविद्यापाठ्यमप्रहितापद्मामकृतं ह्रां ह्रद्वयं तद्द्वनं तैश्चतु
र्भिः शिरः तदुपरि शिखा तदनन्तरेशौ केन कवचं तदुपरिस्थितैः केन नेत्रं तदनन्तरेशौ केनास्त्रं अत्र
वशिष्टयोर्मन्त्राणोः पूर्वमेवकृतं पमन्त्रे विनियोगात् पुनरस्मानोपादानं । क्रमेण षडिता रितैः रितैः संवमेदत्र
मेणा इति ते जाः सन्तु वर्णाः षडङ्गानि कथ्योक्तं पुरस्तात्समस्तं प्रथमः प्रथमः पदोति द्विपादानं समस्तं पविकारार्थं । द्वा
त्रपुनस्तत्र शेषः श्रोत्रेशादीनां यथाविधानं तेन श्लोकद्वयेन मन्त्राणां न्यासक्रमं समस्तं पवर्कं सासमुपदिशति ॥
तत्र वाक्यरूपं नामाधोमुखं पञ्चवक्त्रैकं मेघ पद्मं श्रोत्रादिनासिकापर्यन्तं धित्र येष्वदं पद्मं तत्र राम

पादन्यासस्त्रपानंतन्नामनसपादन्यासस्त्रपं। एवं मूलविद्याङ्गानि सन्नद्ध शोधितस्थानक्रमं मन्त्रसेतदिस
र्थः आपकं च समस्तेन विदध्यात्स्वपथ्या विधिः समस्तेन मूलमंत्रेण मागव्यापकत्वा संच कुर्यादितिपावत ॥ देदूनाल
नि भमिस्तादिभिः क्रमेस्पृष्टैतैः पंचभिः श्लोकैर्दृष्ट्वा: सपरिवारायानिलस्य सपर्याध्यानमुपदिशति । तत्र मौलिर्मुकुटः पं
च वक्त्रो तदद्रव्यस्थानमकारस्तदूर्ध्वं चतुर्दिक्षु च तत्पर्थः ऊर्ध्वं स्यंमुखेसाधकाभिमुतिसंमृह्यः त्रिनयनोप्रतिवक्त्रं मि
त्यर्थः दशहस्तो सम्भूपेतिशेषः शार्ङ्गचापमित्येकं । अंगास्य चत्वारिपद्म तेषामुभयपत: क्रमस्मृ शार्ङ्गिकं समेपेत पद्मवि
ष्टो वक्त्र मालामहाप्रे आस्यमुखं ॥ त्रिखंडेसादिनाहिवामितं तेन श्लोकद्वयेन नित्यसपर्यामंडलविधानेतत्र पूजा
प्रस्तावं वक्ष्यते हि ॥ तत्र त्रिषट्कोणायुतं त्रिकोणेन षट्कोणेन च युतं । ततो बहिरष्टदलपद्मावृत्ति: भूपुरावृ
त: दिग्विदिग्भूतकोणान्त: वृत्ते इति हि वचनं तत्सुरम्भकं भूपुरद्वयमित्यर्थः वृत्तेति पूर्वत्रान्वयः तत्र मंडले
। एतदुक्तं भवति । अत्र भागमाने नवस्त्रभागाभागेन समचतुरस्रद्वयमंतर्बहिर्विभागेन च बहुवाचवादिति कोणामंत
र चतुरस्रो वा गोरेवी स्वच तत्र समस्पर्शेन चतुष्कोणानि क्रमाद्वावत सद्रुदिक्षु मध्यतो मध्यतः शाखाद्वय शाखा द्वयो पे ताम०
तानि चत्वारि द्वाराणि निर्म्मीयतदंतरं तेनामंतस्य चतुरस्रस्य प्राक्पश्चिमं च तत्र तद्वंतरापेका वृत्तानि तान्ने हन्ते विधापतद्वर्त्तम

मध्ये समांतराले सूत्रेण चतुष्पदं परिलिखेद्दिग्गतानां प्रागग्रं। वृत्ते त्रिकोणे तं कृत्वा तिर्यक्कोणगं तं समस्त्राग्रां सूत्राग्रमथ्य स्तः त्र्यासं लालना
दृष्टकोणानि विधाय पक्षस्त्रं च चतुष्पदं मार्जं मध्ये समांतराले सूत्रं च चतुष्पदं परिलिख्य दिग्गतानां प्रागग्रं स्थापतं तत्र षट्कोणे कोष्ठकम
ध्ये स्वस्थं सर्वं वेत्रं दृश्यं प्राग्वन्निष्पाद्य तत्र तत्र स्थूलं तंतुलमानेन वृत्तं रूपं प्राग्वन्निष्पाद्य तत्राष्ट दलानि पद्मामानेन कृत्वा तन्मध्य
कर्णिकायां प्राग्वत्स्वकोणान्तं मध्ये वृत्तं रूपं तं कृत्वा वृत्ते स्यसमानांशान्क्रमात् स्वकपुंसां समिपुरवं समत्रिरेखं त्रिको
णं च कृत्वा तत्र सपरिवारां देवीं वज्रमालाक्रमेणावेदयेदिति ॥ इच्छेत्साहिभिः समापये दिसं तैस्ति भिः श्लोकैर्दृश्याः
पंचावरणार्चनक्रमगुपदिशति ॥ तत्र प्रीतः क्रमादित्युक्त्वा उक्तिमाहीनां प्राग्वत्स्थितानामेवाग्रादिमादृङ्क्तितेन
एजनमित्यर्थः तत्त्रास्क्रमस्यागो वज्रपोदृशपटलेदृशमे श्लोके व्याख्यातो स्माभिः तत्कोणे पुरुष कोणे पुरवाहिस्व
तुरस्त्रनिसानिसादिपूर्वादि इति प्रागुक्तानि दृष्ट्वा पद्मत्वा च पुनरुक्तिदोषः तत्रादिशब्देन दूतानि सोच्यते। तेन तस्य
दलेकः स्मरुतलोघाश्रपुकोणशक्तयः प्रोच्यन्ते ता ४ शक्ति स्त्रुतवितत्रोक्तां भक्रमेण एजयेदित्यर्थः अनेनात्र
त्रास्मादिनां द्विरावनमायान्ता षोड शाक्तान्कुलकुलास्पाक्रमां पद्यात्क्रममाघं तपोरितिशेषः प्राग्वत्-आधारत्रये
ते जस्त्रूपभावनादिसहितमित्यर्थः सर्वत्रेमादिनास्लोके नरव्यानुक्तो सर्वदेवतासाधारणानि नित्यहोमद्रव्याणुपदि

५

त॰ दाति॥ तत्र प्रोक्तं॰ उक्तप्रकारतः द्व्यमितिशेषः विशेषस्तावदिमितदूतीरितिमितस्तैर्लिखितः श्लोकैर्विद्यासाधनादिकमुपदिश्य
१२१ ति॥ तत्र प्रथमकुलस्य प्रतिपत्केषु पुराणेषु देहेतौ तत्र प्रथमा दिवातु वपघनाष्टमयोरुश्रास सदृशाङ्कराणि विज्ञतुर्भेदानि पं
चमसप्तमनवमैकादशदादशवतुर्दशाङ्कराणि द्विभेदानि। दूतमत्रयोदशपञ्चदशाङ्कराणि त्रिभेदानि विद्याङ्क
राणि सप्तदशैतदर्थः तत्र संख्यमिति विशेषविद्यानात्म वपुगेष्ठ पत्निपं वाशन्नवमि सर्थः पयो व्रतः क्राराह
121 णे। तदृशांशाश्रकुलेष्वष्टदशमांशमितिपावतावासनापांवा। सनापठलेरुदोरितं। प्रासुखत्वकारणं॥ तत्तद्रसा
दिनाफलानि वेतंते तेन श्लोकद्वयेन सिद्धविषमदृशाक्षिद्विसाधनयोग्यतोपदेशपुरःसरं मूलविद्याक्षरबीजरूपोद
श सिद्धविद्याः प्रत्येकं सिद्धिविद्यावन्ता मितत्त्वासिद्धसिद्धिरूपा णीतत्फलानि चक्कप्रमानिप्रत्तोति॥ त
त्र सिद्धिषु विजयादिषु दशसु कौतुकं॰ आह॰ तद्विधानं दृशसिद्धिविधां॰ नविद्याया स्वरूपभूतानामक्षराणां भि
दां नः वक्ष्यमाणानां प्रकारयोजनतः सर्थः तासां सिद्धानां विद्यानां स्वमितागतं॰ उपरिष्टात्स्वरूपमेवस्फुटं वक्ष्यमाणानां॥ ग्रंम०
सिद्धाः॰ आसां सिद्धानां एतदुक्तं भवति। मूलविद्यायाः स्वरूपबीजनाभेदप्रकारजनितविद्याविशेषात॰ सिद्धानां दृशानां सिद्धि

ध्यानां प्रत्येकम् अवान्तरभिदासंख्याः ताः सिद्धीः तासां तानि सर्वाणि पटले शेषे वक्ष्यमाणानि प्रक्षोतीति ॥ विद्यादीनां यथा
विधी तं तेन श्लोकद्वयेन वक्ष्यमाणानां प्रत्येकं सिद्धिविधानविशेषाणां स्वरूपं प्रयोजनासाधारणं कूटाक्षरपुटनादिकमुप
दिशति ॥ तत्र विद्यादिकूट· मूलविद्यायाः आदिभूतसंपुटाक्षररूपं· आद्ये· अत्रापि द्विवर्नं सिद्धिमंत्राणां माद्यमक्षरद्व
यं योजयेदित्यर्थः दशसु सिद्धिषु विद्यानामिति शेषः तासां संपुटाक्षराणां संपुटयेत· सिद्धिमंत्रान्ते योजयेदित्यर्थः उ
परीतान्· उपरिष्टाद्वक्ष्यमाणान्· दशानां चेतिकाः कान्तावत्स्वपर्ययोरन्वेति· तत्रांतस्य द्यो: सिद्धितद्विद्यावान्तरा
भिधानसंख्याः ताः सिद्धीः प्रस्तौति· सिद्धिसंख्यां सिद्धिस्वरूपोपदेशानन्तरं तत्तद्भेदानां प्रत्येकं सिद्ध्यवान्तरभेदानां मं
त्रान् तत्संख्यादिभिः चतुर्विंशत्यादिभिः प्रसादनेरंसंतैः पंचदशभिः श्लोकैर्दशानां सिद्धीनां स्वरूपं तद्भेदसंख्यां तद्विद्या
भेदसंख्यां श्लोकैरुपदिशति ॥ तत्र· चतुर्विंशत्यादिना श्लोकेन विजयसिद्धिस्वरूपादिकमुपदिशति ॥ तत्र द्वंद्वयुद्ध इति शेषः तत्रामे वैरि
णाः प्रधानयोर्मेषमहिषयोः संयुद्धं सर्वतुरंगके· शेषं प्राग्वत् गजितुरगसंज्ञाते शेषं प्राग्वत्· तेषां विजयानां च तु विधानां प्रकामे
त्यादिना कामरूपत्वसिद्धिरूपादिकमुपदिशति ॥ तत्र शक्तिः सामर्थ्यम् शक्तिः कामरूपमहः· पादुके इत्यादिना अत्रांतरिक्षगमनं इत्य
तेन श्लोकद्वयेन पादुकासिद्धांजनसिद्धिः स्वरूपादिकमुपदिशति ॥ तत्र विद्यावैभवासपादुकासिद्धिविद्याप्रसारकृते ॥ पा

तं ·
१२२

दृष्टोऽस्त्वस्येति शेषः । तत्र द्वे शते मंत्राः पादुकामंत्राः तथैव यथा पादुकालाभः तन्मंत्रसंख्यां वा येनांजनेन । खड्गश्च ता
दृशोऽस्मादिना श्लोकेन खड्गसिद्धिस्वरूपादिकमुपदिशति ॥ तत्र तादृशः मंत्रविद्याभ्यां करस्थेन खड्गेनेति शेषः । अहि
ताः पिपवः प्रवेतालाः इत्यादिभिरायुषमितं तैस्त्रिभिः श्लोकैर्वेतालादिसिद्धिस्वरूपादिकमुपदिशति ॥ तत्र अस्य
साधकस्य ते वेतालाः तिर्यङ्मुखाङ्गकाः मृगमुखा मृगाद्याः वज्रविग्रहाः प्रोक्तविग्रहान्तरेणापि सर्वे वेतालाः
अस्येति एवंविधे वेति ॥ पिशाचा इत्यादिना एतैरित्यन्तेन श्लोकद्वयेन पिशाचसिद्धिस्वरूपादिकमुपदिशति
। तत्र तादृशा नानाविधा इत्यर्थः । क्रुद्धाश्शपाः अल्पसत्त्वाः तेषां साधने इति शेषः । तपो विधायाते पिशाचाः । तैः पि
शाचैः अर्हता तत्र अप्रमत्तकं षट्त्रिंशदित्यादिभिः समन्तादित्यन्तैस्त्रिभिः श्लोकैर्यक्षिणीसिद्धिरूपादिकमुपदिशति
। तत्र षट्त्रिंशद्रूपसंयुक्ताः षट्त्रिंशत्संख्या इत्यर्थः । असहायाः परिवाररहिताः ताः यक्षिण्यः तासां यक्षिणी राम०
नां ताः विद्याः याभिर्विद्याभिः चेटकेत्यादिना श्लोकेन चेटकसिद्धिरूपादिकमुपदिशति ॥ तत्र ते चेटकानां
तं त्समाः चतुःषष्टिसंख्या इत्यर्थः । ते चेटकाः ते प्रागवतार इति साधकस्येति शेषः । मायेत्यादिना श्लोकेन मायासि

द्विरूपादिकमुपदिशति ॥ तत्र मायासंख्या इति स्वातंत्र्योक्तिः मायाशक्तरूपः असंख्या इ सर्वः चित्राणिव स्वजीति संबंधः।
अस्य साधकस्य तां मायां तत्र सादने मायाप्रसादने प्रासादने प्राप्तिः एतदुक्तं भवति । विजयानां घटिकानां चैत्कानां
विद्यापद्यात्रकं मंत्रतत्त्वे इत्येव त्रिंशच्चावतुः षष्टिअभ्यासां संज्ञानां प्रत्येकमेवैकरूपतो विद्या सप्तसंख्यपदशतां सिद्धानां
विद्यासंख्याः एकादशाधिकं शतमिति । विद्यायाः इत्यादिभिः व्याकुलक्रमक्रमादिति ते ऐकत्रिंशत् श्लोकैः सिद्धानामागत्येकादश
अधिकशतसंख्यामंत्रस्वरूपाणामुपदिशति ॥ तत्र विद्यायाः मूलविद्यायाः उद्दीरितेर्वर्णमालो दशविद्या इति सिद्धये रूपोक्तिः
ताः विद्याः नित्येत्यादिना श्लोकेन विजयसिद्धिविद्यां चतुर्विधामुपदिशति ॥ तत्र नित्य इति मंत्रयोजना विजयप्राप्यावतु
र्धद्वंद्वयुद्धादिषु विजयप्राप्स्यामित्यन्वयः विजयसिद्धिविद्याया एकादशाक्षरूपा सर्वत्र विधं द्वंद्वयुद्धादिप्रोक्तानामविशे
षयोजनातः यथा द्वंद्वयुद्धे चतुरंगयुद्धे कूटयुद्धे दुर्गयुद्धे इति तानि विजयशब्दात्पूर्वं योजनीयानि तेन पंचदशाक्षरापत्ति
त्रिः एका सप्तदशाक्षरेति अतिरहस्यत्वाद्विधा ओंजस्येन नालिख्यं तैर्मे ॥ मदेत्यादिना श्लोकेन कामरूपासिद्धिविद्यामु
पदिशति ॥ तत्र मदे इति मंत्रयोजना उक्ते विशेषः अस्मिन्मत्रकलो उक्तेस्यायनुक्ता वुक्ते विशेषः तथा कल्पहृद्ये नेत
र्थः अनागमं अनि प्रत्येत्यादिना श्लोकेन पादुकासिद्धिविद्यामुपदिशति ॥ तत्र तथैव यथा नित्ये इति मंत्रे योजना

तं. १२३

123

विधेति एवं परयोरन्वेति। पादुके इति द्विवचनं ॥ तथ्येत्यादिना श्लोकेनांजनसिद्धिविद्यामुपदिशति ॥ तत्र तथ्यायं घा पादुकाविद्या।
योजनं। निसमहूइति मंत्रयोजनात् तद्रूपेण कूटद्वयेन। ह्रादशार्णा विद्येति शेषः। ऊर्ध्वनिम्ने इत्यादिना श्लोकेन। भूरूसिद्धिविद्या
मुपदिशति॥ तत्र ऊर्ध्वनिम्ने इति मंत्रयोजनात् तथा द्रूपेण ह्रादशार्णा विद्येति शेषः। सिद्धमार्गद्धेषः निसेत्यादिना श्लो
केन वेतालसिद्धिविद्यामुपदिशति। तत्र निसहूवइति मंत्रयोजनात् तथामार्गवद्रूपेण। ताचेतालानिति शेषः। पिशा
चानिसादिना श्लोकेनापि ताशाचसिद्धिविद्यामुपदिशति। तत्र पूर्वं पिशाचशब्दात् निसमहूवे इति मंत्रयोजना। ह्या
म्यां वाज्याम्यामिति शेषः। षट्त्रिंशदित्यादिभिः हुं हः। संतैः पंचभिः श्लोकैः नामविद्यामन्त्रावपूर्वे पंक्तिः। नामानु
पदिशति। तत्र तासां षट्त्रिंशत्सीनां॥ विचित्रेत्यादिना श्लोकेन दशनामान्युपदिशति। तत्र। महाभया इति दशभा
माहेश्यादिना श्लोकेन दश नामान्युपदिशति। हलोचनेत्यादिना श्लोकेनाष्टनामान्युपदिशति। तत्र हलोचने इति चतु
र्हस्तं नाम सशोभः तत्र सकारः सहार्थः सविलासिनी इत्यत्रापि सकारस्तद्वत् ॥ प्रमोदेत्यादिना श्लोकेनाष्टनामान्युपदि॥
शति तत्र सपति पिते सत्रापि कारः पागवत। कन्नादहे तेसेकाः अष्टमानि नामानि हगमानि ॥ इति सादिना ईक्षितमि ॥म०
त्यंते न श्लोकद्वयेन मोक्षनिगमनं पंक्तिः। सिद्धिविद्यां चोपदिशति॥ तत्र तां सपंक्तिः। नोक्रमेण वक्ष्यमाणो न तद्राजहृस्य

पुटैः स्थूलैर्विद्याधिपतिबीजद्वयपुटितैः षडौँ श्रुतनामभिरित्यत्रोक्तान् श्लोके नान्वयः नि स्पष्टत्वमहरति मन्त्रयोजना : एतानि
स्थूलविद्याधिपतेः सुन्नामाख्यस्य पोपहैशानिबीजद्वयपुटेन सहितानि षडक्षराणि पञ्चाशद्विद्यासर्वसाधारणानि ॥
उक्तनामभिर्विवृत्ते वाच्ये: षट्त्रिंशद्भिर्विद्याषडक्षरां त्रेयोजिते तैर्ग्रीमभैरवमंत्रमेदः तासामिसाद्भिः पराद्यस्तैस्तैस्वनु भि
श्लोके विधानं प्रत्येकमत्र संख्यामनुपदिशति ॥ तत्र तासां पञ्चाशतां अतिमा षट्त्रिंशाच्चतुष्पुत्र: विधाहतिशेषः पंचदशाक्षः
पंचदशाक्षरा स्वर्थः सैकत्रिंशद्वेतस्पष्टाद्दशाद्दशाक्षरा स्वत्रावपः एवं संभूयष्टादशाक्षरा विधाः षट्तद्वत्सु चतु
र्दशसमन्विताः षट्तत्वाद्दशाक्षराः तद्व्रतुर्दशाक्षरा स्वर्थः तद्द्विगाइति ॥ अष्टविंशस्वर्थः त्रयस्त्रिंशाद्विकास्ति त्रत्सपत्तिं
शाद्विका: पंचत्रिंशांतास्तित्र इत्यर्थः संभूयचतुर्दशाक्षरा विधाद्दशत्रयोदशयुताः परा अन्याः षोडशविधास्तयो द्दशाक्ष
रा: त । म्प्रथमहिताप चतुर्थपिष्टुमप्रमेकाद्दशाद्दशचतुर्दशषोडशसप्तदशैकोनविंशत्र्योविंशाषड्विंशैकोनत्रिंश
त्रिंशद्वात्रिंशाः तत्र तासां नामानि विद्याषडक्षरांते सेतु ... पाणियोजपि व्रातं दत्तेवीजद्वयं मार्गवयोजनायामिति संप्रदायार्थः
वेटकाना मिस्याद्भिः कीर्तितादृशं तेरहभिः श्लोके तन्मंत्रमस्ताव पूर्वं वेटकानां नामान्युपदिशति: तत्रते भवेयुरि
त्यर्थः तेवेटकाः विश्वभीमाद्भिः नामश्लोकेनएकादशानामान्युपदिशति ॥ वाग्भवाक्षरादिनाश्लोकेनद्दशनामा

८

तं न्युपदिशति॥ मातंगइत्यादिना श्लोकेनाष्टनामान्युपदिशति॥ भक इत्यादिना श्लोकेनाष्टनामान्युपदिशति॥ तत्र सिंह
१२४ वक्त्रक इति पंचाक्षरं नाम हयवक्त्रक इति पंचाक्षरं नाम॥ महो दूरेत्यादिना श्लोकेनाष्टनामान्युपदिशति॥ मनोहरेत्यादिना
श्लोकेन नवनामान्युपदिशति॥ कपटेत्यादिना श्लोकेन दशनामान्युपदिशति॥ मनोहरेत्यादिना श्लोकेन नवनामा
न्युपदिशति॥ कपटेत्यादिना श्लोकेन दशनामान्युपदिशति॥ तत्र मयद इति पदच्छेदः अन्यत्सुगमं॥ वाजेत्यादिना सहे
124 श्वरीत्यंतेन सार्धद्वयेन श्लोकेन चेटकानां मंत्राण्युपदिशति॥ तत्र मदनितम्बे इति मंत्रयोजना- नामभिः विप्रमादिभिः चतु
र्दशभिः द्वितीयांतैः द्वितीयाविभक्त्यंतैः संपुटितानि- एतानि मूलविद्यायाः प्रक्रमरूपाणि षड्दशाणि सर्वमंत्रसाधा
रणानीति- नामभिरेव मंत्रभेदः मंत्रयोजनक्रमो यथा वाजदूपं मूलविद्यायाः षडक्षराणि॥ तत्र न्यान्यासत इते वाजे इयं
विलोममिति- एवमुक्तप्रकारतः तेषामित्यादिना क्रमादित्यंतेन सार्धेन पद्यद्वयेन चेटकनाममंत्राक्षराण्युपदिशति
।तत्र तेषां मंत्राणां चतुर्दशाक्षराणि पुनर्भवे त्राः समासिताः ते पुनर्मंत्रे पुनर्नवमंत्राश्चतुर्दशाक्षरा इत्यर्थः तेचत्वारि पूर्वका
दशषोडशैकोनविंशद्वाविंशत्तमपंचाशत्सप्तत्रिषष्ठितमाः पंचदशार्णाः स्युः षट्त्रिंशत्तितेवमध्यमद्वितीयपंचचतुर्थपंचमनव ॥म
नवमदशमः चतुर्दशपंचदशसप्तदशाष्टादशद्वाविंशत्रिंशद्द्वात्रिंशच्चतुस्त्रिंशत्सप्तत्रिंशद्विचत्वारिंशच्चतुश्चत्वारिंशत्संख्याशद्वैकोना।

लसंलं मायांशे वालाब्धोरेफांशे तदं तालेसिद्धिदे होतिसमालिख्य तद्बहिः प्रागादिप्रादक्षिण्येनाष्टसु कोणेषु स्वरान् विकृतमूल
पि यावत्तेषु चतुर्विंशतिस्वरिकद्विशतं संख्येषु आदितो एकं तद्बहिः षोडशाग्रेषु केतद्बहिः षोडशपत्रेषु षोडशाव एवं द्वात्रिंश
द्दलानि लिखेदनन्तरं तालव्या त्रये अन्तर्वेपोनिबाह्यागत वृत्तद्वय पत्राव्यंत्रकारादिविशर्जनीयांता षोडशस्वराना
लिखेत् मध्यस्थायामष्टकेषाग्राह्यगतवृत्तद्वयवीथ्या अकारादिविसर्जनीयांता षोडशस्वरानालिखेत् मध्यस्थायाप
मष्टकोणाबाह्यगतवृत्तद्वयवीथ्यां ककारादितकारांता निषोडशाक्षराणि लिखेत् षोडशदलबाह्यगतवृत्तद्वयवाथ्या
थकारादिसकारांता निषोडशाक्षराणि तद्बहिश्चतुरस्रकोणताले षुव तुर्षु हलक्षशषहरत्रपंमतिकोणांतरालेसमा
लिखेत् एतत्स्थमंपंत्रे अन्येषु षट्सु पत्रेषु पूर्वपूर्वलिखिताक्षरद्वात्रिंशत्कद्वात्रिंशकोपरितनमुपरितनं द्वात्रिंशत्कं
च विलिखेत् एवं सप्तपंत्राणि कृत्वा सर्वेत्राकादिकेषु सप्तवारेषु प्रोक्तक्रमेणाविनिपुंज्यादिति॥ मातृकायाद्वयमूल
तः मातृकायास्त्र ष्टोत्तरपूर्वं विधानानि साकाम्यकथने कथिता तेनाष्टौ स्थानान्यापततानि सिंधुतारवनेनदीतालस्थव
नेषु स्मर्यः एवं संभवद्वादशस्थानानि संभवंति त्रिशः एकेकस्मिन् द्वादशस्थानेषु एकस्मिन्नेकस्मिन्नत्रिस्थित्रोपहि
ताः साध्येति स्मर्यः वर्णाल हंतद्विधा पाः तच्छेदे जपसंख्येयते हयमीरिन्त लोहितेः रक्ताकावीणुश्वेती स्मर्यः ततः

१·

तं· स्यादीप्सितमिसंतच्छ्लोकचतुष्टयोक्तपद्धतिर्णमसद्भीकरणात्कृ कार्याणि मतद्भुपासनादिभ्यस्थार्थः॥ राम॥ तेषु स्थानेषु ए
१२६ कस्मिन्संपुंपंच। एकस्मिन्नेकस्मिन्स्थाने पंचपंच पंचचेटकाः। सिद्धुत्तरेनव द्वादशे स्थाने नव चेटकाः। एवं यद्धिणाप्रोक्त
द्वादशस्थाने षडेकादशे षट्के कस्मिंश्च स्थाने पंचपंच। द्वादशे सिद्धुत्तरे नव स्थाने नव चेटकान्। एवं चतुःषष्टिं नैकमेकं
126 चेटकं साधयेदित्यर्थः। एतानि स्थानान्यन्यसर्वसिद्धिप्रदकसाधनसाधारणानीति संप्रदायः। वर्णालक्ष्मीमंत्रसारादिनेषु
साधनदिनेषु एतत्सर्वं साधारणं। द्विवादिशांशवर्दिदित्यर्थः। सर्वेषां प्रोक्तानाममन्येषां विजयादिमादीनां नामच्छानामन्येषां
च। अमुं साधकं। तत्सुः साधकपुरः प्रत्येकं एकएकश्चेटकहर्षः। अस्मद्देहे तत्र चपः। ते चेटकाः तथैव सादिश्लो
कशेषः साधकप्रार्थनाश्रवणं। नित्यशः ततश्चेटकसिद्धनंतरं तत्क्रमात्समेते चेटकाः समाहितं साधकस्येतिशेषः
शत्रुगणामिसादिसमाहितसाधनामकाः। एतत्तु क्रमभवति। चेटकेषु साभिमतं सामिन्नमेकमेकं चेटकं प्रोक्तक्रमात्
साधयेदिति। तत्र चेट चेटनानि सर्वचेटकसाधारणानीत साधनाहरीति संप्रदायः। एवं मायामिश्रविधानादिकं वि
जयादीनां सप्तानां विधानादिकमप्येवं॥ नित्ये सादिभिर्भवेदित्यन्तैः पंचमः श्लोकैः षोडशनित्यासिद्धलक्षणान्युपदि राम॰
शति॥ तत्र अन्ये दशमाजापसादिभिः सिद्धसमाहितगत्वा सप्तदः। सिद्धसमाहितस्य गत्वा सप्तदश सर्थः पूर्णिशायाः ता

तथ्यविक्षेपेज्ञत्वात् निक्षेपकृदिति विज्ञातृविषयः अपरे दुधीरिति पृष्ठेद्वः परे देवऋणापाङ्गमुखेइसर्थः आवयोः
शिवशक्त्योः। आ इति षोडशनित्यातंत्रे सुधाकादिसत्ताकृस्यपरिकसितंत्रस्य प्रपंचसारे सिंहराजप्रकाशाभिधाने न
सुभगानंदनाथेन विरचितायां मनोरमाख्यायां व्याख्यायां नीलपताकानित्याविद्याविधाने प्रकाशनपरं सप्तदशो
पटलं परिपूर्णतां प्राप्तम् शुभमस्तु ॥ अथ संख्या ॥ यंत्राणि सप्त मोक्तानि व्याख्याने ग्रंथसंख्यापा। पटले स्मिन् सप्तदशे स
षोडशशतद्रूपं ॥ पूर्वस्मिन् सप्तदशे पटले द्वादशरूपा नीलपताकानित्याविद्याया विधानमुपदिश्यानंतरं त्रयो
दशरूपा विजया नित्याविद्याया विधानमुपदिशति ॥ अथ षोडशोसादिसमारिताइसंमेतं श्लोकशततत्पेणाष्टाद
शेन पटलेन। तत्राथ षोडशोसादि नामहानि संतेन श्लोकद्वयेन पटलार्थानुदिशति ॥ तत्र वृपोरदशा विजया नित्ये
सर्थः प्राकृततो येपठले। ध्यानार्थैः द्वितीयाद्विवन्दने। ध्यानं वा वीचेसर्थः तदंत्रविनियोगान् तयंत्राणि तद्विनियो
गोश्चेतसर्थः ॥ विद्याया इत्यादिनापूर्ववहिसंतेन श्लोकद्वयेन मूलविद्याक्षरैः करांगन्यासेऽपि पद्धन्यास विधानादिकमु
पदिशति ॥ तत्र विद्यायोथेजनेद्दीर्घस्वरयुक्तैस्वतुष्टयं षोडषाभ्यांवद्द्वंकुर्पातापुङ्गानि करांगपोरितं संतेन श्लोकेन
तदुक्तं भवति। आंमांत्रूपेइंसंते मूलविद्याया दीर्घस्वरपुक्तर्यंजनाक्षरे स्वतुर्भिः सविंदुकेः सजातिर्हृदयशिरःशिखा

खाकवचान्विमर्शस्य द्विधायाः शेषखरा ह्रद्घेन श्रीकार उकार रूपेणा सविंदुनादो ष्वजातिषु जानेत्रास्तेषुः एवं षडंगानिव
र्ण्या सर्वं विद्ध्या दितिहानेंद्रियादिषु श्रोत्रादिषु श्रोत्र त्वक्चक्षुर्जिह्वा घ्राणेषु तत्र त्वविदिक्सासो व्यापकवत् । अत्र
म्यते व्यापकं एवं वतः समस्त याविद्यया प्राणनाविधानेनेत्यर्थः एतदुक्तं भवति । श्रोत्रादिषु पंचसु ज्ञानेंद्रियेषु मन
सिः समष्टव्यष्टिस्थानेषु श्रोत्रादिषु त्रिषु हृदयस्थानेषु मतिं हृदिः एकमेकं अन्ययोर्विकमेकं हुतेषु वं सर्विदुकानि भंमरं पंचश्री
ं कृतेता निर्मलविद्यायाः षडक्षराणि क्रमेणा विमर्शस्य समस्तरूपा विषया व्यापकं चन्यसे दिति ॥ पंचवक्त्रा मिसादिभि
रपास्तं तेः षड्भिः श्लोकैर्द्व्यास्त परिवाराया नि तासपर्याध्यानं प्रयोगध्यानं चोपदिशति तत्र पंचवक्त्रावस्थानं नालपा
ताकाया श्लोक प्रकारेणः दृश भुजामिति च तद्युता भुजेषायुधानि वामोर्ध्वादि दक्षिणोर्ध्वादि च बोद्धव्यानि । प्रयोगेः स
मता द्विविजयप्रयोगरूपत्यर्थः उपासनेः नित्यभजने सिंहोपरि कृतासनां ॥ सिंहारूढां ॥ समरे ए जनः समरविजयार्थे ए जन
द्रूत्यर्थः सिंहाधिरूढां प्रयंकरां व्याघ्ररूढां ऽभिः सर्वसमाना भिर्शक्तिभिः परिवारितां युद्धविजयार्थं ध्यात्वा एजपेदित्यर्थः
अन्येषुः वश्यादिषुः पूजायांः नित्यायांः अपीति भिन्नक्रमः सर्वत्रापीत्यर्थः शान्त्यपरति शेषः एतदुक्तं भवति । व ।।म०
श्यादिप्रयोगेषु नित्योपासनपूजायां च मुख्यामता नां सपर्यावाणं दीध्यायेदिति । चतुरस्त्र पद्मिसादिभिः षड्भिरसंतः पंचदशभिः

श्लोकैर्द्वैर्नित्यासपर्यामण्डलविरचनात्क्रमं तत्र चतुरावरणां नित्यासपर्याक्रमविधानमभ्यासां पंचदशनित्यानां चंद्रक
लाधारणावासनां ललितायास्तद्धारणावासनां चावरणशक्तीनामानि वोपदिशति ॥ तत्र प्राग्वत्चतुरस्रे नित्या
नित्यार्चवह्नीत्यर्थः तदंतश्चतुरस्रान्तः तत्र चक्रे तथावत्क्रमाणां प्रकारेण ॥ नित्यासपर्यामण्डलविरचनात्क्रमो यथा ॥ अन्तर्व
हिर्विभागेन पद्यामानं चतुरस्रद्वयं प्रत्येकं शाखाद्वयोपेतं चतुर्द्वारं विधाय तदंतर्वृत्तद्वयमंतश्चतुरस्ररेखा षट्कोणं द्वे वि
धाय तदंतरष्टकोणं प्राग्वत्कृत्वा तदंतः षोडशदलं पद्मं कृत्वा तदंतरष्टदलं विरच्य तत्त्वकर्णिका पार्श्वपरिवारान्देवीमावाह्याभ
र्च्येदिति ज्ञाविकल्पे बलिद्वयं प्राग्वत् प्राग्वत् तेजस्त्रयं भाषामानं द्विना सा तन्मयी सा ललिता अत्र रूपं चंद्रकलानां पिण्डरूपा इत्य
र्थः अनेन श्लोकेनैतदुक्तं भवति कृष्णपक्षप्रभृति चंद्रकलाः पंचदश कलारूपाः पंचदश तिथयो नित्यत्वे वृद्धिं न्याः सर्वा अप्येकैकस
र्वकलाकारणत्वानुस्मृतरूपया षोडशपाकलया गृहपयाससहिताः किलभवंति तेन ललितारहितानां पंचदशानां नि
त्यानां पंचदशतिथिरूपत्वात्तासामप्यरूपषोडशचंद्रकलाधारणां भवति। ललितानुसर्वेति थिमयत्वात् नवच्छि
न्नासर्वकलाकारणरूपा द्वेपा षोडशी कला भवति तेन तस्या मंद्रकलाराहित्यमिति ॥ मायासंसहस्रक्रमध्यगतैर्ह्रल्लेखा
यीरसमाकृत्पंतैरित्यर्थः नाममिर्मंत्रै रितिशेषः ताः शक्तीः तेषु चतुरस्रादिस्थानेषु तासामावरणशक्तीनां अंतःस्थितो ष्टको

९९

त । गोष्ठः चतुरस्रादिकस्तेतिशेषः उक्तविग्रहाः जयाभिस्ताघनं तत्र श्लोकद्वयमाह ॥ अष्टकोणोग्निरस्याहि रूपाद्दानं संहे
१२८ पवित्तान्हपवाहोषः भक्तिः तः इज्ययेदितिशेषः तद्वृत्तः अष्टकोणातः ताः ताः अनंतरं विद्दारिकाभित्यादि श्लोकद्वयव
हमाह ॥ विद्दारिको विद्दारिणामित्यर्थः विस्ताविमञ्जिकां विम्बविभेजिना मित्यर्थः विविधाभिति । पंचदशपानामप्रो
क्तास्तेसमन्विताः मूलदेवतासमानाइत्यर्थः अर्चयेदित्यन्वयः तद्वृत्तः षोडशदलान्तः शक्तीः मनोहरामित्याघनं तत्र श्लो
128 कद्वयमाह ॥ उक्तविग्रहाः भाग्वता अस्या आवरणार्चनक्रमो वाह्याद्यभ्यन्तरं तस्मै वेशतः एवं । प्रोक्तरूपतः एवं स्था
दिनापणाविधाद्वर्यं तेन श्लोकद्वयेन पुरश्चरणविधानं कृतपुरश्चरणस्यैव प्रयोगविधानयोग्यतां चोपदिशति ॥ त
त्र । पूर्वोक्तक्रमतः नीलपताकामोक्तक्रमतः तेन मूलविद्यायां लक्षजनविद्दृग्वर्णान् पृथक्कृत्य गणयित्वा तद्वृत्त
रसंख्यालक्षं जप्यादित्युक्तं भवति तदक्षरसंख्यातु सप्तत्रिंशदिहत्र्यक्षरगर्भा कमलेरित्यादि निर्दिष्टमितिं तैरहीं क्षेके ति
भिः श्लोके : सप्तद्वारेषु प्रोक्तः सप्तमुष्टिएजाहोमविधानक्रमतः प्रोक्तां विजयसिद्धिमुपदिशति ॥ तत्र रक्तैः सितैरित्यस्य । एम
कमलैः कैरवैरिसुभयत्रान्वयः तेन रक्तैः कमलैः सितैः कमलैः रक्तैः कैरवैः सितैः कैरवैश्चेत्युक्तं भवति ॥ त्रिमधुक्ताव
मेनेषां होमविधावेव होमादित्यन्वयः पंचमी होमं कृत्वेत्यर्थः सप्तसप्तवारेषु रविवारादिषु प्रोक्तेः सप्तसप्तभिः पुष्पैरितिशेषः प्रो

क्रयारेशयोः ऽकुलसंहतिपटल इति शेषः तत्संकलतः तास्म पितृत्रैवश्री क्रान्तिपदृष्ट्वा विंशतिपटलेवेदृ गायाति:
एतदुक्तं भवति । श्रीक्रौरजकमलसितकमलशङ्कके रव· सितकेरव· सोगंधिकोत्पल· सुगंधिशेफालिकाद्यैः सप्रसि
:पुष्पैः हृहृष्टक्रमतोर विवाहादिषु समस्तः तद्वारेशाद्पस्पतत्संकल्पेऽर्घ नतो मूलविघघाते होमतस्त्वोक्तफल
सिद्धिरिति ॥ समभोदितिवद्ध्मागामप्रकाविपयः दृष्टव्यं भागवतः सूतकृत्ये· सजीवनि जीवरूपे· सर्वत्र· अत्रमेषु
विवाहेष्वपि ॥ चतुरंगुलजैरिसारिनाध्रुवमितं नेनार्घघेनक्षोकदृपेन सर्वद्रव्यार्घ्यैः समस्तद्वारेषु सम
सिः पुष्पैश्च होमविधानाद्धि फलं भनाहिक सपदिशति । तत्र चतुरंगुलजैरण्यवधोत्थैः नमेरुजैरापत्रापि तु
ष्पैः राजवृक्षजैः आरवधपुष्पैः प्रागतः वारेशार्चनपूर्ववारेषु समस्त विवाहादिषु समसिः कर्णिकाद्यैः
अत्रागवसप्तिरूपाद्रव्ये सर्वद्रव्यतस्तसवारेषुवलोमविधानार्थं· श्रीजेष्ठपुत्रदपुत्रादिषु ॥ एतदुक्तं भवति । श्री
तेः पुष्पैः सप्रसिः भागवतः सर्ववारेषु तत्तद्वारेशार्चनपूर्वमागावधेः सर्वद्रव्य होमात्रोक्तफलसिद्धिरिति ॥ शत्रौ गिसारि
तेः संशयरूसंततेरेकविंशत्याशक्तिवेलि । तिथिवारादिषु द्रव्यविशेषैर्होमविशेषविधानातः विजयप्राप्तिप्रकारानु
पदिशति ॥ तत्र तत्सासिद्धिः ससोगितिशिपानिधनेनः शत्रुवलस्येति शेषः तदुद्भवैः आर्कसंभवे क्रमातन्तुदि

मे छक्रमेः पत्राद्यैर्मूलांतैः पंचभिरंगैरित्यर्थः सवर्णात्मा वत्सापाः अन्यत्मा वर्णा वत्साथाः अरुणावर्णायाः गौरीत्यर्थः हुते
सिक्ते पूर्वोक्तपंचांगैरित्यर्थः मंडला प्रागवत् एकोनपंचाशद्दिनैरित्यर्थः अत्र त्रिकोणकुंडमित्यर्थः तस्य पलाशस्य पं
१२८ चांगैः पत्रपुष्पफलकांडमूलैस्तद्भूतात्मुतैः सवर्णावत्सात्मगोक्षीरेण तान्मुतैः प्रागवदिति विभक्रमः प्रागवद्भवेदिति
विजयो भवेदित्यर्थः तस्य एवंविधस्य पंचांगानि प्रागवत् ततश्च तान्मुतैः प्रागवत् ततः विजयाफलं [illegible]षि
द्धिः अपामार्गसमिद्भिः पूर्वोक्तफलसंसिद्धिः विजयसिद्धिरित्यर्थः तद्दिनैः मंडलादित्यर्थः तत्रिपाभवेदिति
शेषः सर्वत्र तत्रेत्यर्थः तत्र नित्यार्चनमिति तत्र हि दिवसमासांते तत्र तिथिप्रोक्त नित्यां वार्यपहिसमिधने अन्यथा
नित्याहपार्चौः करणे अन्यथा निष्फलानि । एतत्तु तंभवति । सर्वत्रैतंत्रे सर्वप्रयोगेषु तज्जित्यप्रयोग दिनमासांततन्त्रति
थिमासांनिसांत द्वारेण द्धंपवपूजपितापश्चात्प्रयोगात् कुर्यादिति । पिप्पलाग्नौ अश्वत्थेधनवह्नौ तत्तुत्थैरश्व
त्थसमिद्धिरित्यर्थः ततश्च तस्मुतैः सवर्णावत्समृधगोक्षीर तान्मुतैः तत्फलाप्तिः जयप्राप्तिः तद्दिने प्रागवन्मंडलात् उदुंब रामº
राग्नौ प्रागवदुदुंबरेधनवह्नौ तदुद्भवैः उदुंबरसमिद्धिरित्यर्थः तन्निसिक्तेः पूर्वोक्तसमृधगोक्षीरतन्निसिक्तेः तद्दिने प्रागवत् त
तजपफलमिति शेषः शमीवह्नौ प्रागवत् समिधनेग्नौ तत्तुत्थैः शमीसमिद्धिरित्यर्थः जुहुयात् मंत्रवारे इति शेषः

कृष्णगोहृतैः सर्वाणि वस्त्रकृष्णगोहृतैः तद्दिनात् प्राग्वत्सं उत्पातात् तत्फलानि जपफलानि इति प्रोक्त
रूपतः विजपोभिहित इति एवं त्रानृपः हवनादिति। पूर्वापयोर्द्वेति पूर्वस्मिन्नेव मुहूर्ते प्रकारान्तरमस्ति सर्वारे
षु वजपोभिहित इत्यर्थः अपरस्तु तिथिवृद्धरूपो हवनात् वक्ष्यमाणं विजपं शृणु इत्यर्थः ताभिस्थितिसमव
सुमात् विजयमिति शेषः तथा षष्ठ्यादिभिः दृष्टमर्यताभिः पंचतिथिभिः मासक्रैः एकस्मादिभिः पंचभिर्भिः
प्रतिपदादिभिः पंचमंताभिः पंचाभिः निःकृषैः विगतत्वगादिभिः मासनं फलं विजपफलं तद्द्वृद्धे पंचके एका
दशादि पंचदशपर्यंते ते तिथिपंचके इत्यर्थः समस्तैः एकस्मादिभिः पंचभिरेकादशपर्यंतैः लक्षपैः कृष्णसितरू
पैः कृष्णदशपाकृष्णरूपैः तयोर्दशपंचमितरूपैः श्वेतिलैः गुडयादि इत्यर्थः सितान्नैः केवलान्नैः तैरत्र तु दशपंचपायसैः पं
च दशपंचमिश्रैः रूपालादिभिः समस्तपंचकादिभिः तथा ताभिस्तिथिभिः प्रदीप्तफलमाप्तैः विजपफलमि
त्यर्थः नक्षत्रवृक्षोत्सवकैः विषवृक्षादि तत्र नक्षत्रवृक्षैः ध्मेद्धवर्के। तैस्तैः तत्तन्नक्षत्रवृक्षांगैः तत्तत्समिद्भिरि
त्यर्थः मधुक्षौद्रहवनात् निसर्गः तन्मात्रेः विजपमाप्तिः एतद्युक्तं भवति। अश्विन्यादिषु सप्तविंशतिसंख्ये
षु नक्षत्रेषु एकस्मिन्नेकस्मिन् क्रमात् तत्तत्रक्षत्रोक्तवृक्षैः ध्मे तद्द्वक्षौर्नानाद्यक्तसमिद्भिर्मधुमिश्रैः होमात्तस्य

तं
९६०
130

जावाग्निरिति। विद्या मि साहि भिरामुपादिसंतै स्वतुर्भिः स्त्रोऽकैः४ स्वाविकृतमूलविद्या पंचकजनितारी तत्कृतनिर्मिते
कोष्ठयंत्रपूजनेन विजयप्राप्तिमुपदिशति: तत्रः प्राग्वत्‌ अप्रपुनरुक्तानां समर्थः पंचतानि अकारः मकारः रेफः पका
रै कारान्कृराति। कुकाविंद्वोरन्वेपाह्नाने स्वरत्वपोनरुक्तात्‌ स्वरैः षोडशभिः तथा प्रागुक्तक्रमादि समर्थः सतु मस
कृरेफो ऽशस्वरयोजनारूपः तैः अकृरैःयं ज्ञातिवक्ष्यमाणानि। दृशसत्वनिपातनात्‌० समांतरालमिति शेषः
तेषु कोष्ठेषु तानि: विद्याकृरालपशातिसंख्यो नाति शेषः क्रमानत्र प्रातत्याह्निलिपमवेशगते समर्थः मध्यको
ष्ठे एकाशातितमे: अभिधोसाधकसाध्यकर्मणाः प्रागुक्तविधिना उन्नराधरांतरा [illegible] षि समर्थः रेखाग्राणा।
चत्वारिंशात्संख्यानि अत्र पत्रे तो विजयानितसा उपासात एजाजपादिनानितं स्वनितक्रमं विद्याक्
मंत्रपोगार्थ अस्मिन्मंत्रे स्वनितसत्रमंमयोगार्थ विद्याक्रमेव पूजयेदि समर्थः यजेता मोक्षमकारेणा तत्फल
विजयफलं अपमत्रयंत्र विरचनाक्रमेणाये। प्राक्वत्सगृह्णिणो हह्मसमांतरालं दृशसत्वापाप्स्यस्स
तेम संजाते षु एकाशीतिसंखेष्वु कोष्ठेषु सर्वाधस्थपंक्तिस्य मध्यकोष्ठमारभ्य मा हह्निणपमवेशागत्या ।।म०
स्वरविकृतमूलविद्याक्षरालपेदातिसंख्यामालिख्य शिष्टे एकाशिन्मध्यकोष्ठे प्रागुक्तलेखनक्रमतः साधका

दि त्रयाभिधामालिखेत् पंचस्वविंशतिरेखाणां चत्वारिंशद्गणानि बहिः किं विद्धिकास्सः प्रत्येकं फ त्रिशूलाङ्कस्ततास्मिंम
त्रे विजयानित्यां तामावाह्य पूर्वोक्तं नित्यसमपर्यामं उलमपास्य ततः स्व निसकर्मनित्यसमर्पयेत् तस्मिन्नये गार्थं
विधाक्रमं वार्चयेत् तेविजयफलसिद्धिरिति। आसि त्वादिभिः पुष्कलाभिसंततेर ध्वर्द्धैः पंचदशभिः श्लोके
र्नवकाष्ठस्य पद्मयंत्रमभिषेकार्थं नादिनाविजयादिफलाकाङ्क्षिमुपदिशति तत्र तु त्तः सूत्रनिपातनातः समंत
तालमितिशेषः अत्र सूत्रपातमदेशे तेषु नवकोष्ठेषुः तेषु पद्मेषु नवसु नामगर्भं मकारोदरो साध्यकस रेफो
शेसाध्यस्यांतरतगलेकर्मणा प्रालेख्य नतः तां विधांत्र तिकृ तांतद्बहिः कर्णिकाबहिः तेषु सर्वस्वरविहृतविधा
ह्लरेषुः अरातिषु अष्टौ वर्णान् विंदु नामसहेतिशेषः तद्बहिः मध्यपद्मात्तवहिः स्थितेषु पद्मेषु एकैकं एवं एवं
त्रिविद्धिताष्टकाद्रुपरितनं उपरितनं बहिः कर्णिकायाः अष्टौ कर्णिकाया लिखितान्नात्रिवितान्त्रा दुपरित
नमष्टकमष्टसदलेषु एवमुक्तरूपतः अष्टसमध्यस्थपद्मवर्जितेषु सर्वाधस्थपंक्तिमध्यकोष्ठस्थानेषु पद्मे
ष्विन्यर्थः माया विसर्जनाः चतुरस्त्रपवनुरस्त्रपातालवायाद्यये इत्यर्थः जन्मान्तका स्थानेवाद्ये चतुरस्त्र
त्रपातः अग्रे यंत्रस्यास्य वाद्ये इत्याचपः हस्तयुगममानेन नवकोष्ठ इतिशेषः नवकोष्ठेहस्त द्वयमानं कुर्यादित्य

त.
२५
(3)

र्थं. तं कुंभ. प्रतिकर्णिकमिति शेषः पूर्ववत्. फलपल्लवादिभिः अभ्यर्च्य. तिलकमादित्तः विधां अविकृतां.
अप्लुतसंख्योक्तिरेकाकृत्य त्यातान्तैः जलैः ततः अभिषेकतः मोक्षेषुः समग्रः अस्मिन्पटे तत एवं त्रत्रिंशत्तमश्लोक
मोक्षेषु हृद्वपुप्रादिषु समग्रस्वकीनिसिमध्यारिसेतद्यां स्थितहृपं. विष्णुजन्मस्थः प्रागवत्। कारयेत्. अभिषेकमितिशे
षः एभिर्न्यवभिः श्लोकैरेतद्वयं भवति॥ मांकू. मत्सक्. हृद्विलोरक च हलत द्व प सितेष दै शेस मांतरालं चतुःसूत्रनि
पातनात्रवकोष्ठानि कृत्वा तेषु नवपद्मानि अष्टदलोपेतानि कृत्वा तेषु मध्यकोष्ठस्य पद्मकर्णिकामध्ये वि
धामविकृतां प्रागवत्रामगाभीमालिखेत्। विकृतमूलविद्याङ्गरेषु शातिषादित्तो ष्ठकं अष्टसद्लेषु अग्न्यादिमा हृदि
एपात्. प्रतिदलमेकमेकं सविंदुकमालिखेत्. तद्बहिस्सर्वाधस्य पंक्तिमध्यकोष्ठस्यादिष्ठ ष्ठसु प्रादक्षिण्येनात्रूर्वं एवं लि
खिता ष्ठवातु परितनोपरितनात्मकमत्त्वं स्वसाध्यं कर्णिकायां तदुपरितनोपरितनकोष्ठाकृपष्ठकमष्टदलेषष्ठदले
ष्वग्न्यात्हक्षिणेनालिख्य एवमशातिशिन्हारैन्नवपद्मोदरं नवकोष्ठपंत्रं कृत्वा तद्बहिर्मूत्रास्वहृपमेकां गलांता
लमेकां गलांतराले कृत्वा तद्रातालवीथ्या द्व्ये अन्तर्वीथ्यां मातृकां विलोमां सविसर्जनां पामालिख्य तद्बहिर्वीथ्यां मा
मेवसबिंदुकामनुलोमं मालिख्य सर्वपंत्रं वाह्ये ग्रेलंह्रे रसन्झाहृद्वपं वालिख्य तेषु नवकोष्ठस्य पद्मनवककर्णिका

मध्ये प्रतिपन्नमेकमेकं कुंभं निधाय विधाय वरौषधिक्वाथजलेन पूर्णमावर्तं संपूज्य नित्यक्रमतः फलपल्लवादिकं निधाय
तत्र देवीमावाह्य नित्यक्रमतो भर्गसंज्ञं त्रिभुजन्यासाभिषेकाद्योक्तफलसिद्धिरिति। एतच्च वप्रोद्दर नवकोष्ठरू
पं तत्र पंत्रे तथा संपूज्य नित्यक्रमतः तथा यथाभिषेके। त्रिसप्ततिसप्तमात्रान् एतदुक्तं भवति। त्रिरात्रात्सप्तरात्रा
देकविंशतिरात्रा इति विश्वं वज्ञमानाराजादिमेयं होन्तिः अखिलान् उक्तरोचान् तिर्यगादीनपि मालिनः
कृत्वा नवकोष्ठा पंत्र मिति शेषः शाव पीः उद्बोधः स्य पो रमोन्तां भिमुखो भिष्ट मुखपोः वादिकल्मेशपनस्यानक
स्यापपिचेति शेषः सहस्रं प्रतिसंध्यं प्रोक्तकालेन त्रिरात्रादिना। अखिलं वश्यमाणं वादि तर्केऽवार्वःप्रतिपादिनस्त
त्पंत्रे प्राग्जन्माभिद्रव्यैः अष्टमपटलोक्तैर्मृदनागुरुकर्पूरकस्तूरीकुंकुमैः तत्र पंत्रे तां विजयानि त्यां प्रयोगदिनेषु स
हस्रं प्रतिसंध्यं प्रोक्तकालात प्राग्वत् पुष्कलां राजश्रीसमां॥ अयामादिसादिभिः समारितानुस्तं तैर्दैवैः षड्दुःशास्त्रा
त्रीके स्वरविकृतमूलविधानैः काशीतिकोष्ठवज्रयंत्रनिर्माणं तत्प्रयोगांस्तत्फलानि चोपदिशति॥ तत्र त्र्य
तिवेभवं अन्येभ्यः प्राग्वत् प्राक्पश्चिमतः दक्षिणोत्तरं च द्विसप्तसूत्राणां चतुर्दशसूत्राणां सैकविंशतिं प्रतिकोणा
मिति शेषः मध्ये वज्रे प्राग्जन्मरूपतः एककोष्ठतः प्रतिदिशमिति विधौ अविकृतां नामोद्दरां। प्राग्वत् प्राग्वत्सर्वा

त: धःस्थपंक्तिस्थकोष्ठत्रयमध्यकोष्ठादिप्रादक्षिण्यप्रवेशगणनानुसृतक्रमादित्यर्थः वर्णान् स्वरविकृतानशीतिसंख्यान्।
१५५२ एतदग्रचतुष्कसंस्पर्शीति यंत्राग्रभूतचतुर्दिग्गतत्रिकोणचतुष्काग्रस्पर्शीत्यर्थः त्रिचतुरस्रकः त्र्यंतर्वहिर्वि
भागात्तचतुरस्रत्रयमित्यर्थः तत्र तदंतरालवीथ्याद्वये प्राग्विधानतः सविसर्जनीयां विलोमां सबिंदुकामनुलोमां चेत्य
र्थः एकेन त्र्यस्रनिरपेक्षेण यंत्रविरचनाक्रमो यथा। प्राक्‌प्रत्यक्‌ दक्षिणोदक्‌ च चतुर्दशभिस्सूत्रैस्स्फा
132 लितैः समांतराले नवषष्ट्यधिकं शतं कोष्ठानि प्रागुक्तक्रमेण निष्पाद्य तेषु कोणचतुष्येऽपि मध्ये वज्राकारं यथा भवति
तथा प्रतिकोणमेकविंशतिमेकविंशतिं कोष्ठानि मार्जयित्वा। शिष्टेषु पंचाशीतिकोष्ठेषु चतुर्दिक्षु समं तिर्यग्दिशमेकैक
कोष्ठमार्जनतस्त्रिकोणचतुष्टयं कृत्वा शिष्टेष्वेकाशीतिषु कोष्ठेषु सर्वमध्यस्थकोष्ठादिगतत्र्यस्रचतुष्टये वा विकृ
तो प्राग्वन्नामसंपुटितमूलविद्यां लिखित्वा ततः शिष्टेष्वेकाशीतिकोष्ठेषु सर्वाधःस्थपंक्तिकोष्ठत्रयमध्यकोष्ठादिप्राद
क्षिण्यप्रवेशगणनानुसृतक्रमेण स्वरविकृतमूलविद्याक्षराशीतिं क्रमात्समालिख्य दिग्गतत्र्यस्रचतुष्काग्रस्पर्शी दंतर्ब णम०
हिर्विभागाच्चतुरस्रत्रयं विधाय तदंतरालवीथ्याद्वये प्राग्वन्मातृकां विलोमां सविसर्जनीयां तामेवानुलोमां सबिंदुका
मंतर्बहिर्गतां विलिख्य अनेन यंत्रेण स्वनिरपेक्षेण विनियोगतो विज्ञपादिसर्वफलप्राप्तिरिति। प्रोक्तेषु अष्टम

पठल्लोक्तलोहितपादिषु-मोक्षेष्वपि वसमसः। अस्मिन्पठले त्रिंशत्तमे न श्लोके नप्रोक्तद्वंद्वं पुरुषार्थिषु समस्तवि
सर्थ० यंत्रं वज्राकारं। कुर्वन्तो न प्रायवत्-देशे भूमौ इति शेषः तत्र गहदेशयोः एतेष्वन्यत्र यंत्रे-यत्र कुत्रापि देशे
त्र इति शेषः पूर्वोक्त स्थापनात्-राजधानी-स्थापितभूः पत्तनं-स्थापित देशः स्थानं-यंत्राधिष्ठितं-वज्रस
दृक त्रिकोणान्तरालात्-चतुर्दिग्गतत्रिकोणान्तमध्यावकाशानि सर्वाः हाहुम्मा प्रेरोफट्पकारौ-हामिति विंदुः तत्स
गमध्ययोः त्रिकोणान्तरालगतत्रिमध्ये खापार्श्वदेशगावययोः एतदुक्तं भवति। माग्रत्नावज्र दिग्गतत्रिकोणागतम
ध्यावकाशे त्रिशूलं कृत्वा तत्पृष्ठंगयोः रेफफट्पकारौ वह्निमा हता तत्कोण विंदुकोविलिख्य-तत्र वह्निमाणां प्रयोगं
कुर्यादिति॥ तत्र त्रिशूलोपेत वज्रे तेगदितं यथा-गदः-यंत्रं-त्रिशूलरहितं तोक्तमाभूमिः नवस्थानापेक्षया-नवछ
स्थानेषु ते त्वभावतः यंत्रभावतः चंद्रचंद्र नकाश्मीरैः समितेः हाहज्वालान्नमिति शापये दिस त्रान्वयः म-गदी॥
तद्विशक्तपोरोगविमुक्तपे। एतत्-वज्ररूपं-ताडयन्-निस्साराणां न तत्क्षद इति-निस्साराणां दिशद्भः तत्कंठे-कुक्कुट्य
दृकंठे। जपमाप्नोति दूर्ध्वतनो नरः तिशेषः विधामूलविधा। वा विकल्पे लोहितान्हतिमिति-यंत्रस्यापि विशेषणं। तदालो
हिताहृतासर्वेतितस्य ध्यातुः भवति रिपुरिति शेषः तद्बलात्-ध्यानबलात्-उक्तप्रकारतः श्री इति षोडश निसान्तं त्रिपुत्री

१७

तं॰ कादिमताख्यस्य परिपूर्णस्य तंत्रस्य प्रपंचस्य सिंहावलोकनप्रकाशनाभिधानेन सौभाग्यानंदनाथेन विवृतायां मनोरमाख्यायां
माख्याया विजयाति साविधानप्रकाशनपरमषोडशं पटलं परिपूर्णं प्रागमद्भ्रम॥ श्रीग्रंथसंख्या। पंचाशीति द्वादशशत्या
१५३ व्यो ग्रंथास्तु षोडशे शतं। सार्धपादत्रिपादौ द्वौ हीनव सा पुनंस्मृताः॥ पूर्वस्मिन्षोडशे पटले त्रयोदश्या विजयानि
त्यापाविधानमुपदिश्य अनंतरं चतुर्दश्याः सर्वमंगलानित्यापाविधानमुपदिशति अत्र पंचदशे सार्धद्वित्रिपिवे संतश्लो
करूपेण पटलार्थानुदिशति॥ तत्र कथिताः तत्रान्ये पटले विनियोगादिका मंत्राहानामिति शेषः मूलविद्येत्यादिना
133 श्लोकेन न्यासजातक्रममुपदिशति॥ तत्र मूलविद्याक्षरैः मूलविद्यायाः सकारवर्णाद्विंदुभिः पिंजभूतैरित्यर्थः अत्र
बहुवचनं। अर्वां तत्र पापेक्षया द्वौ वैसरभिन्नैः प्रागवत। एतदुक्तं भवति। ह्रां इत्यादिक्रमेण मूलविद्याक्षरैर्व्यस्तैर्यु
न्यासजातिकया हृदि न्यासपूर्वकं मंत्रन्यासं कुर्यादिति॥ तानि दीर्घस्वरयुक्तषड्विधविद्याक्षराणि॥ त्वक्श्रोत्रादिषु
ज्ञानेंद्रियेषु पंचसु मनोबुद्धि॥ मनः षष्ठमित्यर्थः तत्र श्रोत्रादिषु चतुर्षु द्वंद्वस्थानेषु अपि मति द्वंद्वं एकमनेकमक्षरं स्म राम॰
सेदित्यर्थः तत्र त्वचि न्यासः प्रागवत् सर्वन्यासजातस्यानंतरं व्यापकं प्रागवन्न्यसेदिति संप्रदायः सर्वांशादिभिः स्थि
ताद्दशांतैः पंचभिः श्लोकैर्द्वे आः सपरिवारायानित्यसपर्यामंडलनिर्माणागभनित्सपूजार्घ्यतादिकमुपदिशति॥ तत्रने

त्र्यष्टपत्रैः स्वदृग्धामभं राङ्कुरेकाहाप्यमारसूर्यामृतांभ्रूनेत्ररूपामित्यर्थः स्वामतेनापरोक्षे ब्रह्माणारूपे मंडलेस्मिन्स्थितामित्यस
र्थः अष्ट षोडशनद्वयैः पत्रैः तद्द्वयैरिति षोडशद्वयैरित्तिपावत द्वात्रिंशत्संख्यैरित्यर्थः एतदुक्तं भवति। अंतरस्त्रमादष्ट
पत्रैः षोडशपत्रैर्द्वात्रिंशत्संख्यैरूपेतमिति सर्वतो द्वाभूस्वधपुरगे। चतुर्दिक्षु चतुर्द्वारं पुनश्चतुरस्रत्रयरूपमध्यगे इत्यर्थः। ता
न्त्रिसमस्यामंडलनिर्माणक्रमो यथा यथा मौनमंतर्बहिर्विभागरूपं चतुर्दिग्मातचतुर्द्वारोपेतं समवस्तु। स्त्ररूपं त्र
त्वात तन्मध्ये द्वात्रिंशद्दलं पद्मं तदंतरष्टदलपद्मं चक्रत्वात तत्कर्णिकायां देवीमष्टपत्राहितु परिवारशक्तीः स्वावापूजयेत्
इत्यर्थः वामेनकारपंकजेनेति शेषः शक्तिभिः निमावाणाशक्तिभिः षड्समन्वितैभिः अष्टत्रिंशन्मि पुनरूपाभिः अ
मामिरित सहृरोस्य शक्तिविशेषणं। अष्टहृल्लाभिः ब्रह्माणाभिः मातृकाभिः सोमसूर्याग्निरूपाभ्यां शक्तिभिः अ
न्वितामयोगोच्छ्रितिसंबंधः अस्महानित्यसपर्यात्विति संबंधः उक्तः इत्तिकां ब्रह्माणाभद्रादिशक्तिकां समरेदित्यंतिम
कारणशेषः शक्तीनित्यपूजावरणशक्तीः एतदुक्तं भवति। नित्यसपर्यायां भद्रादिशक्तिसहितामेवमयोगादिष्वृताभि
र्वब्रह्ममाणाभिरमलादिभिर्मातृकाद्युरोत्याभिः सोमसूर्याग्निकलाख्याभिः षट्त्रिंशन्मिपुनरूपतः षट्समस्तति
भिः शक्तिभिः स्वाविता। प्रोक्तरूपतो ध्यात्वा पूजयेदिति। मद्राभिसादिभिः सह स्वकभिसंतैर्न्विवभिः स्त्रोकैर्नित्यसमपर्य्यावि

ने०

२५४

134

णां पंचकशक्तिनामानि पूजासमाप्तनादिकं चोपदिशति ॥ तत्र भद्राभिमतादिनाश्लोकेनाष्टपत्रपूज्यशक्त्यष्टकनामा
न्युपदिशति ॥ कलाभिमतादिनाश्लोकेन षोडशदलपूज्यशक्तिषु द्वादशशक्तिनामान्युपदिशति ॥ विवेकाभिमता
दिनाश्लोकेन षोडशदलपूज्यशक्तिषु कादशशक्तिनामान्युपदिशति। विवेकाभिमतादिनाश्लोकेनावशिष्टशक्ति
चतुष्टयनामानि सर्वाः शक्तीः। प्रादिप्राद्यक्षिणात्पूजयेदिति चोपदिशति ॥ तत्र चाष्टयुग्मके। षोडशदलेषु कामिनाभि
मतादिनाश्लोकेन द्वात्रिंशद्दलपूज्यशक्तिषु एकादशनामान्युपदिशति। पवित्राभिमतादिनाश्लोकेनावशिष्टासु एकविं
शतिशक्तिषु नव शक्तिनामान्युपदिशति। दुर्गाभिमतादिनाश्लोकेनावशिष्टासु द्वादशशक्तिषु दश शक्तिनामान्युप
दिशति ॥ तत्र यागीश्वरी मितिसप्तविंशतिशक्तिनामसु निर्मलाभिमतादिनाश्लोकेनावशिष्टशक्तिद्वयं तत्पूजादिकं चो
पदिशति ॥ तत्र षोडशद्वये द्वात्रिंशद्दलेष्वित्यर्थः प्राग्वत्प्रदक्षिणं दशादिलोकपालाख्याः इंद्राद्याः शंतास्त्र षोडश
कोः स्त्राः रूपाः द्वारेषु पार्श्वद्वय पार्श्वद्वयसहितेषु पश्चिमादि चतस्रः पश्चिमादि चतुर्दिग्गतद्वारेषु चतुष्षु चतुर्थप्र व
तिद्वारं च तस्तत्रा तस्रः पूजयेदित्यर्थः चतस्र इति शब्दस्यार्थद्वयवशात् द्विरावृत्तिर्भवति। तेनान्त्यान्तरचतस्र इत्यनेन गम०
स्वहननियतिकालशक्त्यपञ्चकं ते। प्रोक्ता विग्रहाः संभूय विंशतिशक्तीश्वरः जयेदित्यर्थः निसानि तासा पटलं मो क्षां

भवत्वनुरक्तदिग्गतद्वारपार्श्वस्थानगा इत्यर्थः एतदुक्तं भवति ॥ आग्नेय्यादावाग्नेय्यष्टमात्पूर्वं दिग्द्वारपार्श्वेशांतीच्य
ष्टलोकपालशक्तीः एवं संभूय षोडश शक्तीः अनुरक्तद्वारस्थत्वेनैव प्रति द्वारं तत तत्स्थानस्थात इति क्रमेणोपूजनेन तु
आग्नेय्यादावष्टौ पश्चिमद्वारदक्षिणपार्श्वादितः क्रमपार्श्वं तिनाष्ट लपा स्रेषु पूजयित्वा । ततश्चानुरस्त्र पूर्वद्वारो
त्तरपार्श्वादिषु नैरृत्य पूर्वपार्श्वावसानमिंद्रादिलोकपालशक्तीरष्टौ समभ्यर्च्य ततोऽनंतब्रह्मनियतिकाल
शक्तीश्चतुरः आग्नेयादीशं तेषु कोणेषु विन्यसेत् एवं त्रिरावर्तनात्पूजने कृते सति दिशं पश्चिमादिचतुर्दि
गतद्वारेषु चतस्रश्चतस्रः कोणादिषु एकैकावेव विंशतिः शक्तयः पूजिता भवंति ॥ वलिद्वयं भागवतः समापन्नः आ
पन्ने जस्य प्रभावनादिना तस्याः देव्याः भागवदिष्टादिभिरुदिता निसंतैः त्रिभिः श्लोकैः पुरश्चरणविधानकं तत्पुर
श्चरणस्य प्रयोगविधानयोग्यतां अन्यथा करणे प्रत्यवायादिकमुपदिशति ॥ तत्र भागवतः सुप्रतस्य ध्यानत्रयपूज
नादिभिः वा विकल्पे अन्यथा प्रोक्तसाधनादीनामकरणे तस्य साधकस्य विदध्यात् विधिविशेषः तेन कार
णेन । तां मूलविद्यां आराध्य नित्योपासनादिभिः समाराध्य पुरश्चर्यां पश्चात्साधनादेः मंगलान्प्रयोगानति
तिशेषः मंगलोदितान् सर्वमंगलोक्तान् एतत्सर्वमंगलापटलोक्तान्मंगलान्प्रयोगानितिसर्वे प्रयोगेष्वादिमभवेत्

तं इत्थं तैस्तैरूपोदश १० भिः श्लोकैः षट्त्रिंशत्कलारूपमिथुनीभूताः आकृष्टास्ताः मातृकाक्षरेभ्यः श्लोकेन प्रयोगार्थमुपदिशति ॥ तत्र
प्रयोगार्थाः पूर्वप्रयोगे षिसंतं स्मारयति ॥ वर्णशक्तीः मातृकायाः ताः पूर्वोक्तरूपसंख्या मिथुनरूपतः सोमसूर्याग्निरूपाः
१२४ मातृकायावर्णमालाक्रमात् अक्षरविभागतस्तद्रूपाः ताः मिथुनीभूताः शक्तीः अमन्तेत्यादिना श्लोकेन षोडशसोमक
लाश्चतुर्दशशक्तीरूपदिशति ॥ तत्र पूर्वेति टावन्तः पुष्टिरतिः पुष्टिरतिः इति पदच्छेदः पूर्णेत्यादिना श्लोकेन मि
135 : कलाद्वयनामानि तासामेकैकस्याः षोडशस्वराणामेकैकस्याक्रमायोजनादिकमुपदिशति ॥ तत्र कामदा यिमः इ पु
मदाः अत्र वह्नि वरुणे षोडश चापेक्ष्यपास्त स्वराः स्वराणां षोडशानामेकैकस्याक्रमेणाद्यो योजनात — — — — — इत्यादिना श्लोके
न सूर्यकलाद्वादशनामान्युपदिशति ॥ क्रमात् उद्दिष्टात् विलोमतः भादिडान्तानि द्वादशाक्षराणि विलोमरूपा
णि तासां मूलोक्तक्रमाणामादौ प्राग्योजयेदित्यर्थः धात्रेत्यादिना श्लोकेन द्वादशार्कनाम द्वादशक दश नामान्युपदि
शति ॥ तत्र समनन्तरः नवमस्य दशमस्त्यर्थः तत्र वह्नेत्यादिना श्लोकेन शिखिनामद्वयं त दशाक्षराणि चोपदिशति ॥ तत्र कादि १४०
वांतानि नव अनुलोमतः ककारादिठकारान्ताक्षर द्वादशकं तन्नामादौ योजयेदित्यर्थः तत्रेत्थं त्रयोजनाक्रमः पूर्वो
क्तत पिन्यादिशक्तिनादक्षरसहितः पथ्याकं भं धा तत पिनी भ्यां नमः इत्यादयः ठं डं विष्णुरूमाभ्यां नमः इत्यतासां द्वादशमंत्र

रः एवं द्वादशदशमिथुनरूपेणार्ककलादेवतास्तु चतुर्विंशतिः। धूम्रेत्यादिना श्लोकेन वह्निकलादशकनामान्युपदिश
ति तत्र हव्यकव्यवहे इति हव्यवहा कव्यवहा च। यादिक्षान्ताक्षरमपाः यकारादिक्षकारान्ताक्षरदशकपूर्वा इत्यर्थः तेषां द
शानां वह्निनां वासनोक्तानि पञ्चत्रिंशे वासनापटले। अग्निर्वह्निरित्यादिनोक्तानि। एतदुक्तं भवति॥ यकारादि
क्षकारान्ताक्षरदशकं क्रमेण वह्निकालानामेकैकस्यादावेकमेकं च वह्निनामानि च तदन्ते योजयेदिति। तन्मं
त्रा यथा। यं अग्निधूम्रार्चिर्भ्यां नमः इत्यादयः क्षं ग्रीसकव्यवहभ्यां नमः इत्यन्ता दश मन्त्राः। एवं वह्निकलादेवता
मिथुनदशकरूपा विंशतिः। द्वाविंशन्मिथुनानि सौराण्याद्यदर्शिनपानि दश। एवं सम्भूय कादिक्षान्ताक्ष
राणां द्वाविंशन्मिथुनानीत्यर्थः। सोमकक्रमेण तत्र क्रमोऽस्माभिर्दर्शितः सतन्त्र तारः स्वपेयाज्जते इति निर्वचना
त्स तत्रावासरमप्रतातत्। तत्स्थदशनामरूपाः शक्तिनामानि मिथुनेतानि योजयेदित्यर्थः। एतदुक्तं भवति स्वराणां स्वत
त्रैवाष्टदश विद्याश्च षोडशकपः सोमकलाः एवोक्ताः अमृताद्याः षोडश हं तत्रासीन ततः॥ ता॥ स्वराणां रूपमानं स्वस्वा
धु भिन्नानामानि पुमन्तानि योजयेदित्यर्थः। एतदुक्तं भवति॥ स्वरादिकानि तानि स्वान्तानि वर्णाजनायानि। तन्मन्त्राय
था। अं अमृतायै नमः आं मानदायै नमः इत्यादयः अः पूर्णामृतपूर्णामृताभ्यां नमः इत्यन्ता षोडश। एतानि सोमकलामि

तं थुनानि सर्वमीथुनानां मातृेरव्यानि। अत्र सूर्यकलाशक्तिमिथुनानां प्रत्येकं वर्णद्विधात्मकत्वं तन्मिथुनभेदविव
क्षयोपपन्नं। अमेषो मिथुनानामेकाक्षरात्मकत्वं मिथुनैकविवक्षयावोपपन्नं त्रिंशद्दशो अष्टत्रिंशदित्यर्थः
२६६ एतदुक्तं भवति॥ सोमकलाशक्तिमिथुनषोडशकेन सूर्यकलामिथुनद्वादशकेन वह्निकलामिथुनदशके
नवैवेमष्टत्रिंशन्मिथुनैः परस्परतः कलामातृकाक्षराणां स्तंति। तान्युक्तक्रमेणावतिनिपुण्या इति। तत्वेजस्त्वयात्म
136 नि प्रोक्तमिथुनार्चनतः शिवे इति संबुद्धिः प्रोक्तानि। सर्वतंत्रे पूज्ञानिरतानि मतासंगिदेवतानीत्यर्थः। अभ
र्चीतत्क्रमतः तत्तेजस्त्वयदेव्यात्मता सर्वदेवतानां सोमसूर्याग्निमयमातृकाक्षररूपत्वात्तद्देवतात्मतेत्यर्थः। अभि
वेषस्येति शेषः। वातेताद्रिभिर्वह्नमिते संतैस्त्रिभिः श्लोकैर्मूलविद्यायाः स्वरूपवाद्दूल्लोपदेशतद्विनियोगप्रस्तावं
वकरोति॥ तत्र वातायेग्रीसमायांतैरकाराद्यैः क्षकारान्तैर्मातृकाविसराक्षरैः प्रोक्तसंख्यैरित्यर्थः शतैः पंचभिः पंचवस
तैरित्यर्थः एतदुक्तं भवति। अकारादीनां षोडशानां स्वराणां ककारादिक्षकारान्तानां पंचत्रिंशतां चक्रमस्यैकं षोडश शम०
स्वरप्रोजनतः षोडशानां षोडशानां चैवं संख्यया द्वसप्ततिधिकं पंचशतसंख्यानां मातृकाविसराक्षराणां मूलविद्याया
श्चाष्टौक्रमशः प्रत्येकं प्रोजनतः षट्सप्ततधिकं पंचशतसंख्यानि विद्याक्षराणि भवंतीति तत्सावनस्थाने मूलविद्यायाश्च

उद्दिष्टशब्दस्थानेष्वरानन्तरोद्दिष्टं योजयेत् षोडशाक्षरक्रमशः प्रत्येकं योजयेत् । नित्या विद्याः सर्वमन्त्रास्तानि नित्याविद्या-
पाः एतदुक्तं भवति ॥ पूर्वोक्तैर्विद्यादिभिर्योजितैः षट्सप्तत्यधिकपञ्चशतसंख्येमितका विकाराः कृतैस्तत्संख्यरूप-
भेदाः पात्रं ते प्रत्येकं क्रमात् षोडशाक्षरयोजनतः षोडशद्विशताधिकनवसहस्रसंख्या विद्यातत्त्वरूपा ॥ भवन्तीति
तैः प्रोक्तसंख्यैर्विद्यारूपैः प्रयोगान् पञ्चत्रिंशति शेषः वृत्तद्वयमितसाधिभिः क्रमादिसंख्यैः षड्भिः श्लोकैः प्रोक्तसंख्यावि-
द्यारूपैरेकैकाद्यन्तित श्रुतत्वाञ्चत्वारिंशदधिकशतत्रयं त्रापुपरि दिशतिः तत्र त्रयस्य वृत्तद्वयस्य तद्वृत्तिः षट्कोणं द्वृति
सद्वृत्तिः त्र्यष्टपत्राद्वृत्तिः तन्नपाद्वृत्तत्रयं कृत्वेति सर्वत्र न्यपः तेषु स्थानेषु विद्याकूटान् मूलविद्यायाः प्रोक्तसंके-
तरूपानित्यर्थः उक्तक्रमेणावक्षमाणक्रमेण तेषां प्रोक्तसंख्येषु कुण्डेषु मध्यतः सर्वमध्यतः साध्य-
समेतं सकारस्याधस्ताद्धकारमालिखेत् योनिध्यानतालग्रहेष्वेवसाधकादिक्रयं लिखेदित्यर्थः वहिस्साध्या-
नवहोरिववारिप्रतिकोणो नानिवमक्षालिखिता कृणहानिः सभूपवहृकोणलेखनापाकृणाणि चतुर्विंशतिश्च
लिः षट्कोणात् प्रत्येकं पंचपंच प्रतिदलं पंचपंचाक्षराणि । लिखेदित्यर्थः संभूयापाष्टपापत्रलेखनायाक्षराणि ॥

तं
२५७
137

न्त चारिंशत्त। एवं संभूये कर्णिकायां त्रैलोक्यनीयान्यष्टारा। ॥ चतुःषष्टिः बहिः अष्टपत्रात् षोडशारं तस्य तु। अष्टपत्रबाह्य
गतवृत्तत्रयान्तरालवीथ्यादये। मायया विशोध्य न्यायेन। तेन विन्दुना। अतः षडन्तरालेषु अङ्गानि षट्कोणा षडन्त
रालेषु पर्यायदिनसंभवे नित्ये प्रत्येकमष्टारत्रयात्मकतया षडष्टारूपे विषये सर्वतः यत्र स सर्वस्थानेषु एवमुक्त
योगतद्दसत्वात्र्यपः उक्तयोगात् इत्येतदुक्तं भवति॥ पूर्वपूर्वलिखिताष्टारचतुःषष्टिकाद्युपरितनचतुष्परितनं चतुःषष्टि
कं बहिर्बहिरेवं क्रमेण ॥ क्रमसंख्यया विद्याष्टारेका द्वित्रितः प्रोक्तसंख्यानि पत्राणि ॥ जायन्त इति पत्रलिखनाक्रमोप
॥ प्राग्वत्क्रमानन्तरं षट्कोणं वृत्तद्वयगर्भं क्रमात् तद्बहिः षोडशदलं पद्मं वृत्तात्पद्मस्य त्र्यन्तरालवर्तिन्यां पद्मविधाय सर्वमध्ये स्ये चतु
शाद्विरात्ताधिकनवसहस्रसंख्यमात्रकाविसारसंयोगाद्युत्पत्त्रयोगा संजाते षु विसारूपे षष्ठाध्यायमाग्रत्स नामकमालि
ख्य तद्बहिः षट्कोणेषु प्रतिकोणामध्यालिखिताष्टाराणि वाखिवार्पद्मराणि संभूय चतुर्विंशत्यष्टाराणि लिख्य त
द्बहिः षट्पत्रे षु प्रतिपत्रे षट्कोणा भिलिखितचतुर्विंशकाद्युपरितनानि पञ्चपञ्चाष्टाराणि संभूय तत्र चत्वारिंशदष्टा
राणि लिख्यैवं संभूय चतुःषष्टिसंख्या महाष्टाराणि लिख्य तद्बहिः त्रयान्तरालवीथ्यादये मातृकां विलोमां मध्ये विजन्यायामं १५०

तद्वीथ्यामालिख्य । तद्बाह्यवीथ्यामनुलोमं सविंदुकामालिखेत् । एतत्प्रथमं पत्रं ॥ एवं पूर्वं एवोक्तं पत्रं लिखित्वा तत्तु:षष्टिकादुप
रितनमुपरितनं चतु:षष्टिकं । एवं क्रमेणोक्तसंख्यानां विधाकृतानामेका वृद्धिस्ततो बहिर्बहिर्लेखनं तत्र तु चतुश्चत्वारिंशदधिकशत
संख्यानि यंत्राणि जायंते इति । एवमित्यादिभिर्वृद्धिं तं तं अंतुभिः श्लोकैः पूर्वोक्तानां चतुश्चत्वारिंशदधिकशतसंख्यानां यं
त्राणां मेलाकृतमास्थानभेदेन जातानां यंत्राणां संख्यामन्यानि तानि पंचदशकसाप्येवं क्रमेण यंत्राणि भवंतानि चोपदिशति
॥ तत्र एव मुक्तप्रकारेण अमानि कूटानि प्रोक्तानि । पूर्वेषां प्रोक्तसंख्यानां पत्राणां मध्ये लिखितकूटात्कृतादुपरितनमु
परितनं कूटात्कृतात्परितनानां प्रोक्तसंख्यानां पत्राणां मध्ये मध्ये लिखेदित्यर्थः तद्यथा ॥ तत्र प्रथमप्रथमं यंत्रे प्रथमध्य
मध्ये लिखितात्कूटाद्द्वीनि चतु:षष्टिसंख्यानि सप्तविंशतिसंख्यकैः सहस्रैः सप्तविंशतिसहस्रैरित्यर्थः तैर्यंत्रैः एतदुक्तं
भवति ॥ यथा पूर्वोक्तानां चतुश्चत्वारिंशदधिकशतानां यंत्राणां प्रथमस्य पत्रस्य मध्ये षोडशद्विशताधिकनवसहस्र
संख्यानां विधाकृतकूटाकृतानां प्रथमं मध्ये विलिख्य तद्बहिःस्थानेषु प्रोक्तेषु लिखितेर्मध्ये लिखितप्रथमाकृताद्विकैश्चतु:
षष्टिकूटैः प्रथमं पत्रान्वितां पंचषष्टितमकूटादिकैर्बहिर्लिखितैश्चतु:षष्टिकैः एवं क्रमेण सर्वप्रथमकूटेकर्णिकास्थ
एवोक्तसंख्यानि यंत्राणि लिखितानि । तथाद्वितीयं कूटं तत्प्रथमस्य यंत्रस्य मध्ये विलिख्य बहिःस्तद्द्विकैः चतु:षष्टि

न· कैस्तु :प्रश्चिकैर्लिखितैश्चतुश्चत्वारिंशदधिकशतसंख्यानि पत्राणि जायन्ते। एवं ते घातेनान्तर्यातव्याए कैककूटे मध्यस्यस्य वलेखना
त्प्रोक्तसंख्यानि पत्राण्येवमेव मध्यतः प्रोक्तसंख्यानां सर्वेषां कूटानां क्रमात् यावन्नन्नत्क्रमेण कूटसंख्या हि लेखनं ततः षोडश
१२८ दिपाता विकर्तव्यमहत्त्वसंख्यपत्राणां चतुश्चत्वारिंशदधिकशतकं संभूपत्रपोदहलक्तं। चतुःसप्तशताधिकसप्तविंशतिस
हस्त्रोत्तरं पत्राणि भवन्तीति॥ तत्र पूर्वपूर्वचतुश्चत्वारिंशदधिकशतपत्रप्रथमप्रथमपत्रमध्यमध्यलिखितकूटात्कू
138 टास्पूर्वपूर्वकूटाकृताणि तत्तच्च। मचरमपत्रस्वचरमचरमाकृताणि भवन्तीति। एवमासां तु नितानां पत्राणि सु एपकूट
यकः। एतदुक्तं भवति॥ षोडशानां नितानां प्रत्येकं हल्लेखावतीनां दशानां तत्स्पां हल्लेखापा एवं सर्वमंगलाचतुर्दश घंतपो
मीत्रकाविसरखरषोडशकपोजनतः सर्वमंगलोक्तसंख्यानि तत्स्पारूपाणि भवन्ति· ते सप्तहृत नात्संख्यानि पत्राणि चविधे
पानि। हल्लेखाविहानानां पंचानां सर्वमंगलाचतुर्घकृताणामाघंतपोमीत्रकाविसरखरयोजनतत्संख्यानिरूपाणि
ते सप्तत्ता निवपत्राणि भवन्ति· सैसैसत्तास्ताः सिद्धपश्च भवन्तीति· तत्र मेरू उकुलहंहा निसपोाघत्कूरस्पहल्लमात्राभ
वान्मा। त्रकाविसरमाविहेत्वात्तस्य विघाहूरासस्थानेप्रत्येकं षोडशसंयोगेन तन्नत्संख्यासंपादये दिग्वस्तुपदेशः एवमत्रा तिर
हस्यमपिनाघात्पासर्वं विविच्यसमीचीनमुक्तमस्माभिः श्राभिः पंचदशनितामिः श्रसाध्यानि कार्याणि। कदाचित्काले। कुत्रचि राम॰

त्स्यानवते तु: कार्यं चुपत्तिं विंतत: एकदेशतः अशेषतो वर्तत। साकल्येन तन्मात्राध्यानिकायो॥ अहमपि वक्तुं नवक्रमेणे
त्यर्थः। नाथात्मकानां सादिमिजपादिनेसं तैस्तैः षोडशभिः श्लोकैः प्रोक्तमंत्राणां विनियोगप्रकारान्तुपदिशति॥ तत्र
नाथात्मकानि येन नवसंख्यया आहरणीयमंत्राणां निःशेषत्वात्‌ तानि यंत्राणि नवक्रमेण भिन्नानि नवकं नवकं विभज्येत्त
घः षोडशधामित्वेति संबंधः। पूर्वं विभक्तं नवकं षोडशकं षोडशकं विभज्य विनियोगं कुर्वीत। तेन षोडशभिः षोडशभि
र्नवकैर्विनियोगं कुर्यादित्युक्तं भवति॥ विशालमध्यचिन्तासंप्रति कोष्ठं यंत्र विनिर्माणयोग्यमध्यविकाशं। विधायत
पकोष्ठकं। यथा॥ आचत्रगृहक्रिलोदृष्टं चतुर्भिः सूत्रैः संमानान्नमास्फालितैस्त्रैव कोष्ठानि कुर्यादिति। भागादिम
ध्यपर्यंतं प्रादक्षिण्येन क्रमाल्लिखेत्। नवानि नवस्य प्रागादिगात पंक्तिस्थकोष्ठत्रयमध्यकोष्ठमा। प्रथमध्यमध्यस्य
कोष्ठं तं प्रादक्षिण्येन युक्तक्रमेण नवयंत्राणि लिखेदित्यर्थः। तेषु नवसु यंत्रेषु आवृत्तौ। प्रथमेषु नवसु क्रमेण। द्वितीया
दीनि नवनक्षत्राणि। द्वितीयनवके मघादीनि नवनक्षत्राणि। ततीयनवके मूलादीनि नवनक्षत्राणि। एवं पादवसुलावा आपु
परितनेषु नवकेषु पि सर्वत्र येषु नक्षत्राणि नक्रमेण पुनःपुनर्लिखेत्। सप्तमा विभक्ता। सप्तमा विभक्तं तं नक्षत्र त्ले
वैनमिति पावत्। नाथानः। एकास्मिन्नेकस्मिन्नेकमेकं देवीरितियंत्रवाक्यमापेक्ष्य पावकवसनैः। नाथानदेवीः पूजयेदि

त॰ सुप्तत्रश्लोकेनान्वयः तत्क्रमात् प्रागादिक्रमात् प्रोक्तवासंसे तत्स्थानितानि देवताः प्राग्वद्धु॰ वचनं केदारादिषु केदारमिति
क्रे त्रमुच्यते। अत्रादिशब्दः उद्याननिष्कुटादिविषयः एवमित्यादि सन्क्षोऽर्थः मीमांसकमति॥ वक्ष्यमाणावश्यादौ निरूपणया प्रोक्त
१४८ मन्त्रिः ययेत् समर्थः परसंख्येत्यादिना एतदुक्तं भवति॥ सर्वमंगलामेतामंतरे॥ मासां पंचदशानां निम्नानां प्रोक्तक्रमतो निर्मि
तानां वा संख्या पूर्वोक्तसंख्यासमेतानां यंत्राणामपूर्वोक्तक्रमतो यमेव विनियोगात्र सरति। तथा यथा लक्ष्मीप्राप्तौ तेषु यंत्रेषु त
त्क्रमात् प्रागुक्तक्रमतः षोडशसु सप्तसु तथांते षोडशांते यथाक्रमं नवनवक्रमतः तेषु वश्यादिषूक्तेषु मुख्यमेव षिधे समर्थः नव
139 मकाः पूक्तानि षोडशषोडशनवकानां समर्थः प्रथमादिषु तिथिषु पूज्ये यदि तेषु नवकोऽन्वयः प्रथमे नवके एवास सर्वमंगला। षोड
शयंत्रे नवकविन्यासार्थं मंडलं संप्रदायप्राप्तं लिख्यते यथा प्राच्यसक्रदक्षिणोत्तरं पंच पंच सूत्राणि॥ लेख्यामानातत्समांतराला
निकृत्य तेषु षोडशसु कोष्ठेषु प्रत्येकं मध्ये मध्ये तिर्यग्रेखाद्वयसमांतराले रेखाद्वयविन्यासेन नवनवकोष्ठानि कृत्वा तेषु षोडश
सोडशानामादिमध्यांतप्रवेशगतानां तरं तत् तेषु नवनवसु कोष्ठेषु प्रागादि प्रादक्षिण्येन प्रवेशगतानां मध्यांते वैवं क्रमात् तेषु सर्व ताम॰
त्रपंचराश्यो कस्मात् पंचादि इति संक्षेपेण तदुक्तं भवति॥ प्रोक्तसंख्यानां यंत्राणां नवधाहारा निःशेषतया नवनवयंत्राणि
पूर्वोक्तनवकोष्ठमंडले प्रागादिप्रागादिप्रादक्षिण्येन मध्यपर्यंतं विलिखतं यंत्रमध्ये समसमो विभक्तंतानामष्टिमादीनि समाहा

ति । मूलादीति । चनवनवनक्षत्राणि तत्र तत्साध्यसहिता मालिख्यैवं क्रमेण पुनः पुनर्विलिख्योपरि नवनवकेषु पितन्न
क्षत्रेषु तथैव त्वार्द्रादिकं यावत् । फलावाप्तिकुर्यात् । किंच प्राग्वत्पत्रे नवनवषोडशकं प्राग्वत्ततो नवकोष्ठगर्भे षोडश
कोष्ठे मंडले । प्राग्वत्क्रमेणाविलिख्य प्रतिपदादिपंचदश्यंतं पंचदशसु तिथिषु प्रतितिथि एकस्मिन्नेकस्मिन्नवके द्वितीय
नवकादिषु पंचदशसु नवकेषु प्रथमसंख्या सती सतिथिषु पूर्वमार्द्रादिगात प्रथमनवके संपेत । एवं यावत् फलाप्तिः तदु
परि तन्नामपि नवकषोडशकमालिख्य तिथिषु पूजनात् । सर्वफलाप्तिः । सर्वमंगलेति ॥ अत्र परसंख्यावांतरसं
ख्या वर्तुलसंख्यावाटि शरदधिकशतरूपा नवसंख्याभरणात् प्रतिनिःशेषा भवति । परसंख्यापि तथैव । तेन नाम्नात्मकं च
षोडशनित्यात्मकत्वं वैधामिति सम्प्रदायः । लघुपंचदशी सा दिभिः पूजापरिदृतं तेरथ्यैः संख्यातुभिः कौलतम्भ्रु
त्तरस्मप्रस्ताव पूर्वं वक्ष्यमाणा पालघुमंत्रक्रियायां पूजापायां षोडशनित्यासाधारणायां करंगन्यासमसर्धीविधा
धानं पंचत्रलेख नरस्याक्षिष्ठानादिर्फं वो पदिश्यति ॥ तत्र लघुमंत्रक्रियायां लघुमंत्रान् लघुक्रियां वेत्सर्थः । त्रासां
षोडशनित्यानां पूर्णां लघुवपरिमाणप्रमाणं मंगलकामराज्ञ्यादित्यात्मतात्पाकुलं हृदयां चक्रं त्वस्मात्
दशकोणरूपं । तदिति चक्रविशेषणं । एकेन दृष्ट्वा विधापेति सर्वत्रान्वयः । तत्र चक्रे । ताः विसाः उक्तरूपं वक्ष्यमा

न· णास्तत्पंपघां त्वा द्विधृत्केषुः प्रधानतिसाकामो क्रेषु-प्रतिष्ठाप्य चक्रमिति शेषः अरचक्रे ।। वृत्तसेत्या द्विनामसमाप्रका
मित्संते नाड्यायेन श्लोकद्वयेन द्वादशारचक्रनिर्माणक्रममुपदिशति ।। तत्र आयामविस्तारद्वयेनैकतुल्यपतः आ
१२५० याम विस्तारयोरन्यतमस्य चतुर्थांशप्रमाणं तत्र स्यर्थः ते षु विक्षेषु सूत्राणि। द्वादशेति शेषः अपं विक्षानां द्वादश
कोणां त्वक्रमिति शेषः तेषां मर्मसु सूत्राणां द्वादशानां रेखाद्वयसंगतिस्थानेषु मध्यमस्य मध्ये-पानिं स्वामि
मुखं त्रिकोणां एतत्तु त्रं भवति। अत्र भाषु मानभ्रमेणा वृत्तं निष्पाद्य तस्य सामान्ये चतुर्विंशतिधा विभज्य तेषु अंशे
षु वृत्तात्स्य पूर्वांशाद्द्व तत्स्य दृतः षष्ठांशाद्द्व तस्य वृत्तद्वयं पृष्ठे तत्सर्वेषां पूर्वं ऋ सम मध्यस्या मस्या याम विस्तारयोरन्यत
मस्य चतुरंशाक्त तस्य चतुर्थांशतः सर्ववाह्यवृत्तं । मितो द्वादशावि क्षानि विधाय ते षु विक्षे-षु त्रिविक्षं तानि तेषु वि
क्षा त्रिविक्षमिति सेवं क्रमेणा द्वादशसूत्राणामुपस्थाप्य सर्वमध्यवृत्तमध्येमाप्राग् तस्मात्रि कोणाभिमुखं पानिं कु
र्यात् एवं कृते तत्र मेद्वादशकमस्य पानि वृत्तेनोपेते सर्वमध्य वृत्तं तगतपो निकंपो त्वरूपं द्वादशारं चक्रं भवती राम०
ति ।। प्राग्वदित्यादिना पञ्जेद्रिंसंते नश्लोकद्वयेन तद्यत्रे मोक्षोष्णालक्षुपजाम उपदिशति ।। तत्र प्राग्वत मध्यस्था
यां उपरितनाः तत्कोणेषु सर्वमध्यस्य त्रिकोणात्रये-प्रदक्षिणं अग्रादित्रमानतिसमोनिसाध्य-अनेषु वा हृस्थेषु

कोणेषु द्वादशसु द्वादश नित्या इति शेषः क्रमात् पश्चात्क्रमं । अग्न्यादि त्रिकोणमिति पूर्वेण संबंधः वलि
ह घात् पूजांत एव पश्चाद्विधिः अन्यादि रेखे मध्ये पाव समाप्ता कुर्या केवल या कुरुकुल्लयेति शेषः अस्य
हस्य वलिं ह्याद्विसत्रान्त्वपः केवलां न लितां ललिता नित्या स्तस्य ता पर्व ३ अपि ललितेति नाम ।। नामि सर्थे
एत त्प्रधान नित्या यामगतिव पूजने । अत्र मासां पंचदशानां मगितव पूजने तत्र द्विधा त्र पेरित सर्थः ललिताविद्या
या यान्त ताय स्वं गुप्त फलत्वमन्य स्य स्वं ३ द्रूपस्य हृतो यपटले सप मे वोप दृ ष्टवान् । एव मुक्तं भवति । प्रारान्ते द्वाद
शाहेव त्रैम ध्यपो निमध्ये ललितां विद्यात् तोपस्व ३ नाम पर्यंत योनिषो ।। त्रये त्र्ययादि प्रद ह्र्ि ।। तत् तिस्त्र: कामे
श्वर्यव जे श्व । भगमालिनी : समाप्याद्य तत्र द्विधा भिन्ना प्यावृत्त दश नित्या निस क्लि नो ही र्यो दशा को णो ष्व प्रादि मा
द द्विः प्रेन तत्र द्विधा भिर्द्वयेत् कुरुकुल्ला समाप्ता र्यावलि मंते द्वा केवलत ता पर्व ३ अपे त । अन्या नां पंचदशा
नां मंगांगिव पूजने षु तत्तु प्र ीत ना नि स्वस्व द्विधाभिः प्राप्य हृत्य स्व तत्तु प्रीत ना द्वादशनित्या पश्चात्क्रमं द्वादशको
णेषु तत्र द्विधाभि रेखे पिवास र्वासां कुरुकुल्लासमाप्ता र्यावलिर्द्वात तत्र द्विधाजपेत् तत्र पूजने । अंत र्द्वादशो द्वादशको
णे मध्य स्थां पूजये दिति ।। नित्यानामित्यादि भिन दृता ३ संतै: पंचवक्ति श्लोकै र्नित्यानां षोडशानां नामरूपा विद्याः प्रतेकं

तं. २५१

141

तदृक्षसंख्याताभिर्नामविद्याभिश्च तस्मिन् षोडशारचक्रे पूजाविधानं चोपदिशतीति ॥ तत्र नाम तः तृतीयपट
लप्रोक्तत्रिपुरसुंदर्यादिनामभिः नित्यासप्ताक्षरीत्यस्याः नित्याइत्यक्षररूपं प्राग्-क्तसप्ताक्षरीतिसुरिसनयोः प्र
र्यायपर्योरन्वयः तेन इति प्रोक्तप्रकारविद्याः स्फुरित्समर्थसर्वदृष्ट- नित्यानां ताभिः नामरूपाभिरिसमर्थः विद्यात्रयस्या
पि दशपंचकमित्सत्राद्वयः पंचम्यादिसादिपदत्रयं विद्यापदविशेषणानां प्राग्वत- त्रयोदश- अक्षराणि । एकाद
शपा इत्यादित्रयप्राग्वत- द्वादशोदिताः वर्णा इति शेषः एतदुक्तं भवति षोडशानां नित्यानां तृतीयपटले षोडश
विद्याप्रदेशे यस्याः त्रिपुरसुंदर्यादिरूपनाम प्रोक्तं तन्नाम्नैते नित्या सप्ताक्षरीति सर्वासां नवाक्षरयोजनमादौ स
म्प्रदायात्- सर्वासां प्रत्येकं क्रमेण प्रणव ह्रीं श्रीं बोधे उनेन कुर्वीत- तासां तत्तदादित नामाक्षरसंख्यानुप्रदाक्षरूपेणौ
व्याख्यापतेऽस्माभिः यथा सा मस्तोमवनासं ॥ मूर्ता तास्तावताचतैः इत्यममर्त्तोः षोडशभिः संख्या नामार्णात्र
मादृतिः ॥ एवं प्रोक्तसंख्याक्षरनामविद्याः षोडश समाहेन पूर्वविद्यास्व नामरूपाभिः प्रोक्तद्वादशारचक्रेऽष्ट ॥म०
दौक्तक्रमेण षोडशनित्याः समभ्यर्च्य पदिति ॥ अस्मिन्वित्यादिना समापितमित्यंते नष्टौ फ द्येनोपदिश
द्म मात्रार्त्तमिः प्रथमांगिनित्यायाः ललितायाविद्यायाः समस्तरवत्र्यक्षराणां पाषमावतुक्तमेहजनिताभिस्तु

विंशतिभेदजनिताभिश्चतुर्विंशतिभिर्हांगिविधाभिस्तत्संवाद्ध्रें रेप्रभेदस्थाभिर्द्विशताधिकशतसंख्याभिर्विधाभिस्तत्व
उक्रारजनिताभिर्विंशत्यधिकसप्तशतसंख्याभिर्विधाभिश्चाभिर्ब्रह्मादशारे भोक्त्रे चक्रे तत्स्थः ललिताप्ताः समा
एधुनमुपदिशति॥ तत्रताभ्यामपि विधाभिर्वर्तितैः विधास्वरूपभेदैः पंत्रे पुत सटलवद्दमारोप्यः आसां प्रोक्तस
ख्याविधानं। पूजाजपाद्येषु आधश्रावृत्तप्ते होमादि विधपः समारितं विधानमिति रोषुः आसां विधानामुक्त
संख्यानां पूजादिषु पंत्रेषु च विधानमुक्तमित्यर्थः अत्र पंत्रे षिति द्विरूपाद्यानं संक्षेपविंबरात्मकः। एतदुक्तं भवति॥
प्रधानमिसापा ललिताप्तालक्षद्दशारचक्रे मध्ये पूजाविधौ तद्विधानामतीव स्वेडाक्रारप्रभेदजनिताभिः प्रोक्तसं
ख्याभिर्विधाभिश्चार्चयेत् ताभिर्यंत्रपर्लेटे वद्ममाराः यंत्रे षपि पूजादिकं कुर्यात् एतद्दिताद्दिभिः कोणात इसंतेरष्टभिः
स्त्रोवैः षोडशानिसानाम विधाभिर्ललिताचतु विंशतिभेदैः श्रीकोष्ठरूपवज्ज्रपंत्रनिर्माणक्रमम पदिशति॥ तत्र एतत्
वद्दयमाणः तेव स्वामातिशयः ते नयं त्रेणा तत्रोक्तम विलेखयेत् षोडशानिसा विधा क्रमपद्याताप तः पंत्रपटले
तपेः कोष्ठकोणात्मकमः पत पंत्रं सुत्राद्विपक्षम इति स्वांते अंक्षमम इत्यर्थः तेषु कोष्ठेषु नवविंशत्यधिकपंचश
तसंख्येषु कोष्ठेषु कोणाष्टकं षड्भिः सहितानां तिशेषः षट्कोष्ठिको ष्ठानामित्यर्थः पूर्ववत् मध्ये वज्ररूपं यथा भवेत्तत्

तं· तथेत्यर्थः तेषु पंचदशाधिकद्विशतसंख्येषु कोष्ठेषु रत्नुयैः प्रतिदिशं। अधोमध्यकोष्ठारंभात्सर्वाधस्त्यपंक्तिस्थको
ष्ठपंचकमध्यकोष्ठरूपवास्यकोष्ठारम्भ त्रिकोणाद्येन लिंताति कंनाम विद्याकूटानि संभूय पंचविंशत्यधिकद्विश
१४२ तसंख्यानीत्यर्थः अवशिष्टेषु चतुर्विंशतिकोष्ठेष्वित्यर्थः लिखितानि चतुर्थहृजानि तानि तस्य चतुर्विंशतिमित्यत्रा
त्वपः नामशक्तिपुटं। तच्चतुर्विंशतिगतहृल्लेखोदरे प्रागवन्मालिखेदित्यर्थः लिखितान्ता·त्रीपं·साध्यगर्भं प्राग्व
142 त्-हृल्लेखागतसाध्यं·मध्यकोणान्तः मध्येव त्रिकोणेष्वित्यर्थः तेन प्रतिलोमतश्चतुर्विंशतिरूपा विद्या लिखेदि
त्यर्थः एवं कृते अनुलोमरूपाश्चतुर्विंशतितत्त्वालि। रविता मध्ये भवन्तीति पावत्-तामेव त्रिकोणचतुष्टयेषु च
लिखेदित्यर्थः एतदुक्तं भवति। प्राक्प्रसंगद्विगुणोद्धृक्समंतराल्लाश्चतुर्विंशतितत्त्वात्मपेक्ष्यालानवविंशत्य
धिकपंचशतकोष्ठानि संपाद्य तेषु चतसृषु कोणदिशाषट्पञ्चविषट्षष्टिसंख्यानि च एवं संभूय चतुःषष्ट्यधिकद्वि
शतसंख्यानि कोष्ठानि मध्ये चतुरस्ररूपेण मार्जयित्वा मध्ये चतुरस्ररूपावशिष्टेषु पंचषष्ट्यधिकद्विशतेषु कोष्ठेषु आ
गवच्चतुर्विंशतिकोष्ठचतुष्टयमेव संभूय षोडशकोष्ठानि मार्जयित्वा तत्र समन्त्रिरेखं त्रिकोणचतुष्टयं कृत्वा शिष्टे ॥म०
ष्वेकोनपंचाशदधिकद्विशतसंख्यकोष्ठेषु सर्वाधस्त्यपंक्तिकोष्ठपंचकमध्यकोष्ठमारभ्य प्रादक्षिण्येन मवेशगतसामुक्तक

मंत्रिवन्यादिकं लिखितानि तानि षोडशानि तान्यनामरूपविधानक्रमेणैव पंचविंशत्यधिकद्विशतसंख्यानि यावत्संख्यापरिसमाप्ता
विलिख्यांतरावशिष्टे पुनश्चतुर्विंशतिकोष्ठपूर्वं लिखितं नतरां कोष्ठाग्रमुपांत्यप्रदक्षिणरायावेशरागसालं लिखितावच
तुरङ्क्रमेण जनितं तत्तत्कोष्ठकोष्ठांतस्यापि साधकाद्दक्षिणभागसहितं विधाय चतुर्विंशतिकामनुलोमरूपां तत्त्वमथ मध्यमभूतं लालि
तामनुरूपेण यथा भवेत्तथा विलोमतः समालिख्य सर्वमध्यगतानुलोमरूपं लिखितात्सूक्ष्मकोष्ठात् प्राग्वन्नाममंत्रं पंक्तिलिखित्वा
तामेव चतुर्दिग्गतत्रिकोणावनुष्टुपेऽपि साध्याङ्गमालिखेदिति । एवमिमामादिनाम देहिसंजीवनश्लोकद्वयेन पूर्वोक्तं पंचप्रयो
गफलाम्नुपदिशति ॥ तत्र लाङ्गुलत्रयादिषु शुक्लादिशाद्युपलत्वादि विषयः संस्थाप्य निधाय प्राणप्रतिष्ठादि पुरस्सरं त्रि
मंगलकथा अर्चनं गन्धमिति शाब्दः । तस्मिन्निति शेषः एतावत्के मादिना अमयस्यकमित्संतेन श्लोकद्वयेन पूर्वोक्तं द्वा
दशकोणावत्त्रे षोडशोत्रो वैः प्राग्वत्कपूजाक्रमेणाग्रे तस्यानेषु प्रतिस्थानमेकैकनाममंत्रलेखनं तद्बहिर्हृत्तवाष्ट्यां
मातृकालेखनतत्तद्विविधोगमुपदिशति ॥ तत्र एतदुक्तं भवति ॥ द्वादशारचक्रे सर्वमध्ये लिखितां प्राग्वत्साध्यमालि
ख्यानेषु स्थानेषु पंचदशानि तानि नामविधाः पूजाक्रमेणोलिखितामवमवाद्यवृत्तवाष्ट्यां मातृकामनुलोमां सबिंदुकां
मालिख्य पूर्वोक्तदेशस्थापनादिपूर्वोक्तफलं सिद्ध्यतीति ॥ तस्मिन्नित्यादिना श्लोकेन प्रागुक्तं द्वादशकोणचक्रे सर्वस्या

तं ते पु सर्वमंगलाविद्यालेखवतो विनियोगात पूर्वोक्तफलसिद्धिरित्युपदिशति ॥ तत्र मध्यमाध्याहृतोपेतो- नामत्रेतिपादवतः प्राग्
न्तेसादिनाशांत येइसंतेनाक्षरैर्नश्लोकद्वयेन प्राग्वत्त्रयं त्र्यष्टादशकोणाचक्रपोरभिषेकविधानतो वाभव्यानि फला
१५३ न्युपदिशति ॥ तत्र तद्दशांभूरुद्वे। तद्दगि विद्यावर्गाप्तौ क्तोष्टविंदा दृशकोणोवज्रे वाललितापाएवविद्यायास्त्रंगिरूपतयाः ज
न्महेत्रिपुत्रिजन्मसः पूर्वसंपत्समध्यैः पूर्वोक्तफलसमृद्धये। तथाम्नदृष्णासादिभिः क्रणगादित्सैतैर ष्टधैः षड्भिः श्लोकैः सर्वमं
गलानित्यायाश्चाष्टं तपो मातृकाविसर्गोऽशश्याजनतोऽनितानांप्राक्तसंख्यानां विद्यानां जपादिना फलमुपदिशति
143 ॥ तत्र प्रयोगं वक्ष्यामीति शेषः। द्वारि द्रत्वनहावाग्निः। द्वारिद्रंना मातृ छिः पापोनामाविमर्षकारित्तासकोचरतिउर्वास
ना ॥ संततो षः स्वरूपानुभवः प्राग्क्ताक्षरसंभिन्नां मातृकाविसर्गोऽशसौराष्टंतपोः संभिन्नाभिति। विद्यां सर्वमंगलां च
कारे भिन्नक्रमः पूजयेद्व सर्वमंगलां नित्यांसोऽभ्याष्टैः सलिलेरितिपूर्वत्रा चपः श्रुभ्रेरिति- ललतं तु लपेविशेषसंः। सं ६४०
स्याप्यद्यादृशगुणितादिष्वयतमइ सर्थः प्रोक्तां चतुर्णां मूलविद्याक्रूरोषधक्षाधांतुभिः समुद्रगाव हतसलिलसपैहंकुभि
र्वाप्रगी। समस्तं ततः प्रोक्तसंख्या रूपमेकवारं। एकाक्षिति तःसंजप्पेत त्राचपः तेर्नते द्वेशाभिचारक्रूसां दिदुःखेभ्यः आदि
शत्रोग्रहादि विषयः ते आभिरिक्तं ॥ समुद्रगेसादिभिरप्पिंतुसंतेतिभिः श्लोकैः ४ सर्वमंगला याः प्रोक्तसंख्या विद्याजपादिभिः पाप

नाशादिकं फलमुपदिशति॥ तत्र प्राग्जन्मार्जितो श्रीरतनदुर्वासनाभिः तथैव प्राग्जन्मार्जितैर्मुचितस्सार्थः एवं ऽक्रमप्रकारतः॥
सकलकल्याणसकलमंगलस्वरूपा इत्यर्थः। कृपयेति एवं त्रैतन्त्रान्वयः फलदानत इत्यादिनाखिलानां पदानां नामानुरूपेण तत्र
त्रयः इष्टौ स्वाहान्तः स्वरूपानुभवतः इति षोडशनित्या तंत्रेषु श्रीकादिमतास्वरूपा एतास्तंत्रसप्तपंचाशात्सिंहराज
प्रकाशाभिधानेन सभगानन्दनाथेन विरचितायां मनोरमाख्यायां व्याख्यायां सर्वमंगलानित्याविद्याविधानप्रकाशन
परमेकोनविंशपटलं सम्पूर्णम्॥ श्लो॥ ग्रंथपंत्रसंख्या॥ कुलविंशोनुपटलव्याख्याग्रंथाः शततत्रयात्॥ त्रयस्त्रिंशाद्विंश
श्लोकाः संख्याताः सम्यगीक्षणात्॥ अत्र पंत्री॥ शील श्लो॥ पोडशतथा पुनः षट्कुत्तरशतेनापि सहस्त्रमति
विंशकं २ १ ३ ल २७ म १ श ६ श्लोः एवं स्मिन्नेकोनविंशेपटलेचतुर्दृष्ट्या सर्वमंगलानित्याया विधानमुपदिश्या
नंतरं पंचविंशे ज्वालामालिनीनित्याविद्याविधानमुपदिशत्यथ षोडशो नित्यादिभवेदित्संतेन श्लोकशतरूपेणावि
शेनपटलेन॥ तत्र अथ षोडशो नित्यादिनाक्रमादितं तेन श्लोकद्वयेन पटलार्थानुद्दिशति॥ तत्र ज्वालामालिन्युदाहृता
इत्यतां येपटले ज्वालामालिनी विद्योपदिष्टेत्यर्थः॥ श्लो॥ आवरणगाः विनियोगान्तातेषां पंत्रणामिति शेषः क्र
मात्प्रोक्ताक्रमादित्यर्थः एकेतादिनाश्लोकेन कर्णगमासमुपदिशति॥ तत्र आदितः मूलविद्यायाः इतठकं भव

त॰

१५४

154

ति॥ मूलविद्यायाः आदिभूतेन प्रणवाङ्कारेण हृदयं तद्रूपरिणतेप्रताङ्काररूपेण शिरः तद्रूपरिणताङ्कारचतुष्केण शिखां तद्रू
परिणताङ्कारपंचकेन कवचं। तद्रूपरिणताङ्कारचतुष्टयेन नेत्राणि। तद्रूपरिणताङ्कारदशकेनास्त्रं। एवं क्रमेणामीभिः सजाति
भिः मूलविद्याक्षरैः ष्टादितः संभूय षड्विंशत्यक्षररूपैः षड्भिर्मंत्रैः षडंगानि करन्यासपूर्वं न्यसेदिति॥ ज्वलदित्यादि
भिरष्टाभिः संततिभिः श्लोकैः देव्याः सपरिवारायाः निःसमपर्याध्यानमुपदिशति। तत्र षट्कं ऊर्द्ध परं चतुर्दिग्गतो
नि एतानि। हृदयाभुजां मतित्रक्रोद्धि द्विक्रमात् अत्रायुधक्रमस्तु वामोर्ध्वादिदक्षिणाधरांतमेकैकस्ता हस्तेति नि
बोद्धव्यः क्राद्युणावृतांप्रतिवक्रमितिशेषः ध्यायेदितिशेषः ध्यानवसादिनाप जैरितं तेन श्लोकद्वयेन ध्यानमनि
गमनपुरः सरं निःसमपर्यावक्रनिर्माणमुपदिशति॥ तत्र एवमुक्तप्रकारतत्तैः षोडशभिः तां मूलदेवतां समा
श्वचतुर्षु द्वारेषु शाखोद्दशाखोद्दयसहितमित्यर्थः अंतः अष्टपंत्रेतः ततः अष्टाद्वतः अंतरितिशेषः मध्यतः म
वेमध्ये तस्यार्थः एतद्वृत्तं भवति। प्रागवृत्तं तद्बहिर्विभागेन चतुरस्रद्वयं सशाखाद्वारचतुष्टयोपेतं विध्याप्रतेदंततः सह ग्राम॰
त्रद्वयमष्टपत्रे पद्मेतद्वृंतरपि सहत्रद्वयमष्टाष्टप्राग्वद्वृंतरपि सहत्रद्वयं प्राग्वत्स्वतः तदंतरपि सहत्रद्वयं समर्थितं त्र
त्रेव यथामानं कृत्वा तत्रार्चयेदिति रत्नेत्यादिभिः समानीतामितैः पंचभिः श्लोकैर्निःसमपर्यायांपंचावरणागताकितं

स्रजं गोपदिशति॥ तत्रक्रमात्। अग्न्यादिमाहेश्यन्तेन षट्कोणेषु षट्कोणकोणेषु निसानितापटलोक्तवन्निर्वृत्तमादि

ग्गतकोणक्रमेणावस्थापितृकाः अनन्तरश्लोकेवक्ष्यमाणाः वक्ष्यमाणास्तेतादिनाश्लोकेनाष्टास्वष्टसु पूज्या अष्टशक्तीरुपदिश

ति॥ तत्र अग्न्यादिमाहेश्यन्तेन पूजनं बहिः अष्टास्वाततरेताः वक्ष्यमाणाः अधितासुधाः मदहंसान्नश्यादि एनत्तउक्ति

मादिवर्ज सर्वसाधारणं॥ अदिंसादिना एकरूपिणी मितंसतेनाद्दृष्टेनाष्टपत्रेषु पूज्याः शक्तीरुपदिशति॥ ब

हिर्द्वारेषु चतुरस्रद्वारेषु मार्गद्वारितः एतदुक्तं भवति॥ निसानितापाविधानपटले प्रोक्तप्रासादारस्याविंशद्वारशताल

कपालशक्तीरष्टावष्टौ नेतव्या निपतिकालशक्तीर्व्यस्तरस्रचतुरस्रेतत्रतौ षौ भक्त्यानेन पूजयेदिति। प्राग्वत्तत्र गमूलाभ्यां

चक्रे मातृकैः। तां देवीं प्रोक्तक्रमात्। अभ्यन्तराद्बाह्यविनिर्गमनगत्या अग्न्यादिमाहेश्यन्ते क्रमतः बलिहोमावसानान्तं। एतदु

क्तं भवति। आदौ षोडशावृत्तेरावान्तेकुलकुलात्मसामान्यार्घ्यबलिं दत्वा प्रोक्तक्रमतो होमं च कुर्यादिति सर्वैः समापितं पूजन

मिति शेषः। अष्टलक्ष्मिमसादिना श्लोकेन विधायाः पुरश्चरणक्रममुपदिशति॥ तत्र हविष्याशी प्राग्वत् जितेन्द्रियः

अष्टलक्षमित्यादिना श्लोकेन विधायाः पुरश्चरणक्रममुपदिशति॥ तत्र हविष्याशी प्राग्वत् जितेन्द्रियः स्त्रीसेवना

न्नापाह्नाद्धितात्। ततः जपसंख्यायाः जपितं च वकाररादशांशमिसाहूयते। गोदुहैः अजादिघृतनिह्वसर्थं गोत्र

तं

हरं॥ एवमित्यादिभिर्ध्रुवमित्यंतैः सप्तभिः श्लोकैर्द्वादशयंत्रनिर्माणोपदेशं तद्विनियोगादिप्रस्तावं च करोति॥ तत्रैकं पत्रा
णि-वक्ष्यमाणानि चतुरस्रे वृत्ते दिते विधायः चतुर्दलस्यांतरे त्र्यं च उत्तमं तरेण चतुरस्रद्व पंचविधा ये सर्थः तत्र पंचयंत्रे। त्र
१५५ क्रैरणिं ज्वालामालिनी विद्यायाः यथाविधि वक्ष्यमाणविधिना। सर्वमध्ये त्रिकोणमध्ये तारगर्भो विद्यादिभूत
मणावमध्ये श्रीं मूलविद्यापंचचत्वारिंशद्वर्णरूपां हल्लेखां। त्र्यं विद्या द्वितीया क्रूण हिति त्रिषु कोणेषु त्रिकोणास्ये
145 त्यर्थः षट्सु कोणेषु तिष्ठेषः षट्कं। पूर्वो तत्र यादृपरितनं। अष्टषु कोणेषु समेपः अष्टकं मातृकाषट्कादुपरित
नं। बहिरप्येवं। अष्टपत्रेषु मातृकाषट्कादुपरितनमष्टकं लिखेदिति यावत्- बाह्ये द्विकनवक्रमात्- चतुरस्रे प्रतिदि
शं तव नवकमेणावतुर्दिहलसं मू.५७३ त्रिंशद्वर्णाराशिमातृकाषट्चत्वारिंशन्मात्रादिहल्लेखां विध्रुणाणि लिखेदि
त्यर्थः मूलाक्षरैस्त्रिषष्टिसंख्यैः तेन पंचत्रोण। अकारादीत्यादिना समष्टितमित्यंते नाध्यर्द्धेन श्लोकेनैतदेव भवति
अकारादिक्षकारांतैः षट्त्रिंशत्संख्यैरक्षरैः प्रत्येकं षोडशावयोगात् समसप्तधिकपंचशतसंख्यैर्मातृका
विसरक्षरैश्चतुर्वर्गफलं चतुःषष्टिक्रमतः प्राग्वत्यंत्रविद्याक्षरैः समेतं। तत्रस्थानलिखितैर्लिप [illegible] सर्वं ॥म॰
मध्यपलि। वितन चतुःषष्टितमवतः षष्टितमलेखनतः सप्तनवपंचाणि प्राग्वद्भिः केवलमूलविद्याक्षरैरेकं यंत्रं वसंम

पद्दशपंत्राणि संज्ञातानीति तिथियंत्राणां विनियोगात् यंत्राणामिसम्पूर्णफलावाप्तिः विनियोगेऽथ वि
नियोगेः दृशपंत्रविरचनाक्रमोपपत्त्या ॥ अंतर्वहिर्विभागेन हंसैर्तं चतुरस्त्रद्वयं यथामानं कृत्वा तदंत
रष्टदलपद्मस्य कृत्वा तदंतर्वृत्तं हृद्दिग्विदिक्स्पर्शस्पर्शकोणमष्टकोणं प्राग्वत्कृत्वा तदंतः सद्वृत्तंमा
ग्वत्स्पर्शकोणं कृत्वा तदंतः सद्वृत्तं त्रिकोणं समत्रिरेखं कृत्वा तत्र सर्वमध्ये त्रिकोणमध्ये मूलविद्यायाश्चा
द्याक्षरं प्रणवमालिख्य तदुपरि विद्यायाः षट्चत्वारिंशदक्षराणि हृल्लेखां नामगर्भमालिख्य त्रिकोणा
स्यत्रिकोणेषु ग्राहिमाद्यक्षरत्रयेण विद्याद्वितीयाक्षराणि त्रीण्यक्षराण्यालिख्य तद्बहिः षट्कोणस्य त्रि
कोणे षट् ग्राहि कुमारस्य ग्राहिमाद्यक्षरत्रयेण पूर्ववत्त्रिविवर्पपरितनानि षडक्षराणि समालिख्य तद्ब
हिः अष्टकोणस्याष्टकोणे कुमाग्वत्क्रमेणाष्टकोणे लिखिताक्षराद्युपरितनानष्टाक्षराण्यालिख्य तद्ब
हिः अष्टदलपद्मस्याष्टदलपत्रेषु ग्राहिमाद्यक्षरत्रयेण पूर्ववल्लिखिताक्षराद्युपरितनानाष्टाक्षराण्यालिख्य
तद्बाह्यगतचतुरस्रद्वयं तरवाश्रौ पूर्वलिखिताक्षराद्युपरितनाम्यक्षराणि मध्यपत्तिलिखित हृल्लेखां पश्चि

२०

ते: मादिभागस्य सति दिग्बंधनं वक्ष्यमेणावस्पष्टु दिङ्मध्ये त्रिंशद्वर्णाणाम्लिख्य: एवं मूलविद्यायास्त्रिषष्टिसंख्यामक्षराण।
णां त्रिष्वेतेनपंत्रणामर्वकोष्ठितानि साधयेत्॥ एतत्प्रथमं पंत्रं॥ प्राग्रक्तपंत्रस्य मूलविद्याक्षरैः सार्द्धषट्क्समस्त्राधि
१५५ कपंचदशांतसंख्या मातृकाक्षरेषा दितश्चतुर्वर्गाक्षराणां चतुःषष्टिसंख्यानि विद्याक्षरस्यानेषु विषष्टिसंख्येषु त्रिषष्टिसं
ख्यानि मध्येपुनरपि शिष्टमेकमक्षरं लिखेत॥ एवंवर्णानि मध्ये द्वित्र्यक्षरैर्द्वयेतेरर्तद्वितीयपंत्रं॥ एवमन्यान्यपि मातृ
146 काविसर्गाक्षराणि पूर्वलिखितचतुर्वर्गाक्षरचतुःषष्टिकोपरि ततोपरितनचतुर्वर्गाक्षरचतुःषष्टिकालेखनतो यावत्
परिसमाप्तिः पूर्वोक्तामप्यांपंत्राभ्यां सहदशपंत्राणि संभवंति तेषां षट्सु विनियोगानुरूपीति॥ द्वितीये सार्थविधानतः
स्पंतैरेकोनषष्ठ्याक्षरैः सौक्ष्मानांदशानां यंत्राणां प्रयोगविशेषानुपदिशति॥ तत्र द्वितीयादीनां दिग्भिर्विनवृत्त
द्संतैः षड्दिः श्लोकैर्ज्ञा मालिनीनित्सायामहनवग्रहैस्तांतत्र द्वारेषु पूजनादशयंत्रेषु प्रयोगमुपदि
शति॥ तत्रः द्वितीयादीनि केवलविद्याक्षरविनमप्यमपंत्रविधुराणि नवपंत्राणि स्पर्धः मातृकाणांपुत्तानि। एभ"
प्रागुक्तमातृकाविसर्गाक्षराणि पेतानि। तद्दिशि अष्टाविंशपदलवत्समाना क्रमात्मध्येविः सर्गादिमाह द्वि
तीये नमहादिह्वंचंद्रादिम्भुभयहानवधाद्वीतां ताहवनसमुद्विहस्तिक्रूरयहा म्बोत्सर्थः ते पुनर्वसपंत्रेषु। मध्या

नेत्रे रवौ परिस्था – क्षितिशेषः देवार्चनात् ज्वालामालिनीपूजनात्। तेन नव ग्रहाः राशिस्थाः दिनाक्षोकैं तेषां दै
नतु नं भवति॥ यस्मिन् यस्मिन् राशौ गृहे केतुर्नियुक्तः तत्र तत्र राश्यधिपवारे एव तपोबलेन तस्मिंस्तस्मिन् वारे तत्रोद्यापि
पपूजनान्तं तत्र तत्स्थाने पंचेते पोः पूजां कुर्यादिति॥ षष्ठ्यां स्नातः लेखयेत् षट्कोणं तत्र लेखयेत् अष्टकोणं तत्र लेखयेत् ग्रह
नाम प्रतिष्ठं तत्र लेखितेषु भजने समालिखेत् इति सर्वपः एतत्तत्र लं भवति॥ षट्कोणं तत्र चेद्यष्टकोणं तत्र लेखयेत्
मंत्रं तत्र तत्र हृत्क्षिप्य प्रासादे नाम हृद् तापान्ते समरूपा मापामि तिवाक्यान्ते विलेखेदिति॥ अथ मातृकावि
सरा क्रूराहिते प्रोक्त क्रमं प्राकृत तत्र केहमासहिलिखेत् मध्ये देवपूजनादिकं। सर्वेषां नवानां ग्रहाणां तान् ग्र
हान् तत्र नामालेखनस्थानेषु नितरां ज्वालामालिन्या क्रूराः आदित्यांगारकशनिराहुकेतवः पंच क्रूरस्थाः
क्रूरस्थाने स्थाः जन्मद्वादशाष्टमादिस्थाः एतन्नवग्रहसाधारणं। सौम्याः प्राग्रूपे च ग्रहे ताः बुधवारः सौम्यग
तानां तिथामिति शेषः सौम्यस्थानानि एकादशादीनि एतत्तत्र भवति॥ प्रोक्तं तत्र दिग्गतेषु दिक्पालानां पुनर्वसु
पंचे पुत तत्र दिक्षु आग्नेयस्थानेषु तत्र राशिप ग्रह नाम प्रोक्तक्रमेणालिख्य सर्वमध्ये देवाम् अभ्यर्च्य नामालेखनस्था
नेषु तत्र पूजा सपूजः नित्यावरणशक्तीस्तत्र स्थानेषु पूजयेत्। प्रथमं पंचत्रिंशेद्युवारेषु तत्र दिग्गतं कृत्वा तत्र

तं दृष्ट नामपूर्वोक्तस्थानेषु प्रागवत्संलिख्य तत्र प्रतिवारमेकैकं ग्रहार्चनात् सर्वमध्ये देवमर्चनात्सम्योक्तफलसिद्धिरिति। दृशाक्षितस्यादिमिमवद्धो
दृष्टं तैः सप्तभिः श्लोकैः प्रोक्तं दृशयन्त्रैः समस्यावेशप्रकारादिकमुपदिशति॥ तत्र दृष्टमपि च एकस्मिन्नेकस्मिन्निति शेषः अर्चितेषु तत्रलि
१५७ खितविद्याक्षरादिकैः वाचिकस्य मुख्यांशस्य लिखितेष्टिं यं। तथा विधाय स्वभूमावयवास्खलिते धियं चारित्युक्तो। विधया ज्वालामालिन्या शतवा
रमभ्यर्च्य तदर्थः स्पष्टः शार्धिः आवेशस्य तत्पार्श्वपतत् शतवारं पूर्वोक्तार्चनाप्रकारे अर्थ्यापि वेति विकल्पार्थः यावत्कार्यावसानकं। देवता
याः समावेशावधि। तस्मिन् देवतासमाविष्टविकराद्ये। तां देवतां उपचारैः संपूज्येति पूर्वत्रान्वयः। प्राग्नैः षोडशभिः विधया मूलवि
157 धया। उपचमंत्रभूतया प्रजपन् विधामिति शेषः तां देवतां सा देवता अन्यत्वं ति तस्या देवतानां देवतां प्रागवत् षोडशोपचारैः संपूज्ये
ति। तां विद्या पूर्णा सा देवतात्वैकेन। एतदुक्तं भवति॥ प्रोक्तेषु दृशयन्त्रेषु अन्यतमस्मिन् प्रागवत्संपूजिते मध्ये प्रोक्तरूपं कुमारं कन्यकां
वा संस्थाप्य मूलविद्ययाभ्यर्च्य शतवारं प्रोक्तैः पुष्पैर्गन्धादिभिश्च तद्धितं स्पृशन् मूलविद्यां शतवारं जपित्वा पुनरपि प्रागवदभ्यर्च्य
गुग्गुलधूपं देवतासमावेशावधि दद्यात्। देवतासमाविष्टे तस्मिन्नधिकरणादये। अन्यतमस्मिल्लं देवतां षोडशभिरुपचारैर्मू राम॰
लविद्ययाभ्यर्च्य तां विद्यां जपतस्तां देवता मातृमनोभीष्टं भूतं भवत्भविष्यद्वा पृष्टोत्तया सर्वस्मिन्नज्ञा तेकथितेमति। प्रागवदुपचा
रैरभ्यर्च्य प्रागवत्स्वात्मसमुद्वास्य पूर्णाशापः ह्यावाविर्चेरेदिति। तथैसादिनाश्यपयातिवेतंतेनत्रोक्तद्वपैतरोगावेशार्थं यरकोराष्ट्रयंत्रनि

र्गाणां तत्र योगादिकमुपदिशति ॥ तत्रादौ हंकं विद्यागतं तस्य स्फुटत्वं प्रोच्याथ मारणादेः फं । तत्र षट्कोणमध्ये गर्दिनं
रोगिणां । दृष्टीतिक्रमात् विद्यायंत्रलिखितात् रसप्रकाश्यं । रोगिणां रोगमावेशस्तत्त्वपः तत्कालं रोगकारणाय
। ततस्त्वावेशकारणं । तस्य मंत्रिणः अपयाति । सेगरतिदोषः एतदुक्तं भवति अभीष्टमानस्य मेलं षट्कंत्र निष्पा
द्य तत्र प्राग्वत् मातृ षट्कोणं कृत्वा तन्मध्ये वरुणकोणेषु वमूलविद्यागतेरेफसमस्तकमालिख्यैनं विद्यया वेतषट्वत्म
भ्यर्च्य तत्र मध्ये रोगिणां संस्थाप्य शतवारं मूलविद्यया अभ्यर्च्य तामेव तच्छिरसि हिकपाशतवारं जपेच्चारोगिणां
तं रोगमावेशात् तदावेशकारणं एवातेनतस्मिकारणे कथिते अपेहीति साधकस्यादेशेन सरोगोऽपयातीति
॥ प्रथममभिसारादि भिर्धुवमिसंतैः चतुर्भिः श्लोकैः प्रथमयंत्रेणाकर्षणावेशाकरणादिकमुपदिशति ॥ तत्र प्रथमं
यंत्रं स्त्रीकपालस्य मध्यस्थं प्राग्वत् क्रूं ध्ये स्त्रीकपालमध्ये प्रथमं यंत्रं लिखित्वेत्यर्थः तापयेत् अंगारैः प्राणप्रति
ष्ठाविद्यया तद्वा जपपुरस्सरं अंगारैः तापयेदिति संप्रदायः विद्यां जपन् । तापनकाले सा रस्याध्यं तं दृष्टितत्कालस्व
साध्याः निरस्ताः सज्जा वा अनन्यतरी तो अभिपाति स्वयमेवाभिसरतीत्यर्थः साध्या तत्प्रथमं पुंकपालस्थं ।
प्राग्वत् तापयेत् प्राग्वत्प्राणप्रतिष्ठादिसहितं प्रजपेत् विद्यां तथा यथा स्त्रीकपालस्थं तेनैतदुक्तं भवति पुंक

नं पालनि स्विनं तत्र यंत्रेङ्कृतं यागाप्रमतिष्ठादिकं निशित्रं गारे विघ्नं जपन्साध्यं स्मारं तापथ वह्नमाला न्वशपतीति। दृशावतम्नूचात्र
स्य साधकस्य राज्ञा दृयः साध्य वर्गः सर्वासामित्थादिभिस्तत इत्यं तैस्त्रिभिः श्लोकैर्वक्ष्यमाणरूपस्य वेधस्य स्वसाधारणरूपं यामल
१५८ 148 वेधमुपदिशति। तत्र सर्वासां चोड्शानां निःसानामुपदेशः। विषादेस्तपोरैसारूप्यात्। तेशिष्यं तत्र त्रक्रस्सतत्र त्रिसप्तचक्र
स्य वाञ्चात्रोत्तदृशयंत्रेष्वनामस्यवेत्यर्थः अत्र निःसप्तचक्रस्योपाद्यं न[illegible] भविनासिद्धिं तैः शितं विषयं विद्याजपावि
नं तत्र त्रिसानां वह्निज्वालापरीतां भावयन्। निःसप्तगचक्रस्थेतंनरेऽवलाग्निज्वालान्वितरूपं शिष्यं प्रोक्तरूपं त्रयं
शकान्ततमगतश्चेतन्तत्कृतरेफसमकरूपवह्निज्वालावृतरूपं च भावयन्नित्यर्थः इंद्रियाणि ज्ञानरूपाणिः श्रोत्रादीनि पं
चमतः षष्ठानि। मनो येषां षष्ठं तानीति। मनसा भावनया प्रागत यागाप्रमतिष्ठोक्तप्रक्रियया स्वात्मनस्त्रं हृदं च ततो विसं
सं-ॐ विनिपातितं। तन्नु सर्वेषुं जलं हि स्वासमुत्थाप्य ततः प्रागुक्तप्रक्रियया धारस्त्वये विघ्नं तेजस्त्वयरूपिणां सानां दृगावाग्र॥
सस्थाप्य। तज्जीवकर्णौ विघ्नं वदेदिति॥ एष-दूसादिभिः समइत्यं तैः सप्तभिः श्लोकैर्द्विविधे वेधे द्विवेधरूपादिकमुपदि राम०
शति। तत्र एषः एवोक्तः साम्यान्मरूपोपामलवेधः त्रिधा प्रोक्तरूपेण श्वासनावह्नमाणाभ्यां च। प्रत्ययकारकः गुरुदेवतात्मै
काविश्वासकारः द्वयोः शाक्तशांभवयोः ऐक्यात्मयामलात् प्रोक्तरूपयोर्द्वयोः शाक्तशांभवयोर्वेधात्मरूपाधामलादिसर्वः म

लाघवादिस्थानेषु पुद्गलिनि तिशेषः ब्रह्मरन्ध्रके । एवं संभूय समस्तस्थानेषु इत्यर्थः । स्मरेत् इति हाहारिकान् मध्ये तु तत्के इति शिष्यस्य

भावनाय गुरुः प्रदेशे । हाहारिकान् मूलत्विधाग्रतरेफसप्तकं । आगवतः अग्निज्वाला वृत्तां गत्वा इति । एतत्सर्वं वेधसाधारण्या

·दिदृष्यात् उक्तरूपतः सिद्धविषया उपदेष्टव्या । एतदुक्तं भवति । प्राणरूपं व्रमध्यगं तच्छिष्यगुरु मूलाधारादिब्रह्मरन्ध्रांत

स्थानसप्तके विधाग्रतरेफसप्तकं स्मरेत् तत्त्वात्मा आगवदुपदेष्टव्यविषयावोक्तभावनादिना भुवि निपातितं आगवदुत्थापयेत्

त्तद्विधाः वदेत् । एष शाक्तवेध इति ॥ शांभवमिता दिभिः समसूत्रैः तैः शिष्टैः इत्थं स्वतुभिः श्लोकैः पुनरावृत्तिकरं शांभव

वेधमाप्तमल्लवेधफलोपदिशति ॥ तत्र शांभवं वेहा मासारूपे । अहुतविग्रहे । सघत्र पुनरावृत्तिकरत्वात् । तत् श्री संस्थापितं

प्राग्रुक्तस्थाक्तवेधभावनाहिताहितेन । तत्रैव बके । निःसमसपर्यावक्रादिषु । तद्वात्मना शिष्यात्मरूपेणात्तपंगुरुः प्रविश्य सर्वा

त्मभावनया । तद्देहं शिष्यदेहं प्रविश्य सर्वपूर्वः एकीभूत्वा शिष्यात्मादिभिस्तुनः स्वात्मादिभिः शिष्यात्मादीनामेकाकार

तास्थैर्यानंतरं । स्वके देहे गुरुरितिशेषः समागतः सके इत्यत्रावयः श्रात्मरूपेणास्वात्मरूपेण स्वात्मविलापनेनेत्यर्थः । त

दात्मने । शिष्यात्माने कृतमाससजपार्थः स्वात्मनः तत्त्वंतु शिष्यातनुं मत्ता मिमस्य वह्निना दहेत । मत्तवाह्यमिमात्कुर्यादि

त्यर्थः । आत्मनोवेधः प्रोक्तरूपः । एतदुक्तं भवति । तत्रैवके इति सद्गुरुः प्राग्रुक्तभावनाविरहितं तत्त्वं शिष्यस्थापयित्वात्दात्मरूपेण

तद्दृढं सर्वात्मभावनया प्रविश्य तद्धाम सम्यक् मिरेकीभूतः प्राप्तनः स्वशरीरमागत्य स्वात्मनि शिष्यात्मानं निःशेषविलीनं विभाव्य कृतन्यासाद्विक-
तं· ।शिष्यशरीरं स्वतेजसा समानं नीत्वा ग्निसात्कुर्यात् एवं शंभ्वो वधः केवलमोक्षेच्छोरिति प्रोक्तः प्रागेव विंसद्दो निपतेत् हि सानि नावेधत्र
१५८ यं वेधत्व स्वात्मना सन्निहितं नहि स्फुरणरूपपरिपूर्णापराहंतात्मना शिष्यात्मनः संकुचितरूपस्य एकीकरणात् ततः पूर्वोक्तपरा
हंतात्मस्वात्मसाम्यकारणं। एवं मितानि त्रीणि शांभवादीनि नामानि तत्तत्सिद्धं तत्सिद्धानि भावनासिद्धिस्वकं। गुरोरशेषः यामले
149 स्यादिना एतदुक्तं भवति यामलरूपे वेधे शिष्यात्मनः समाकृष्य स्वात्मनैकीकृत्य प्रतिष्ठापनतो विद्धुं न स्वनन्तदृढं हितमस्मिन्
गुरुणा तेजसा नादिकं स्वकं तं स्वक्रमे तत् तेन गुरुः समः शिष्य इत्येष विशेषो भवतीति रत्नमालायामस्योक्तिः। रत्नं चंदनमित्यादिभिः सार्धपंक्तिभि
तेनैव पाठविशस्या श्लोकैर्दृश भिर्यंत्रैर्दीक्षणादि प्रयोगानुपदिशति॥ तत्र रत्नं चंदनेत्यादिभिः शिवेइसं ते। पंचभिः श्लोकैस्तेषु प्रथ
मयंत्रे एकादशाध्यायमुपदिशति॥ तत्र प्रथमं यंत्रमिति शेषः लोहे धरि विततपट्टे त्रिलोहनिर्मितपट्टे तत्रापि कुंचंदनमेव स्नेह
·फलका शिलातलयोरपि तद्वेव वा विकल्पेत तत्र यंत्रमध्ये शक्तिभिः निसपूजावरणानाभिः दिनं एकमितिशेषः मंडलं प्राम्य एम°
तः रेखं वसुमारोवक्ष्यादिकं शक्तिं लं लाभमिति सविधः अम्नतः प्रक्रमः अर्थं ना तनिसोत्तत्त्रम ततः प्रोक्तानपद्मपठतेकमप्र
कारणात्प्रोक्तान्वहमाणानं प्रमेहादिभिः अज्ञानि वा विलम्बनं अविज्ञान न्यूनातिरिक्तानां नाधिकाराप मागमवाहः अर्थः

नीतिशेषकः शिव इति देवीसंबुद्धिः द्वितीयश्लोकादिभिर्मानसरःसंतेत्र्यष्टभिः श्लोकैर्द्वितीययंत्रसाध्यानुपदिशति।। तत्र द्वितीययंत्रे प्रो-
क्तेषु प्रथममयंत्रप्रोक्तकलोहादिषु तेष्वपि हरिद्रेऽमेवद्रव्यं उक्तं गते उक्ता शिभूतमेषस्ये आदिमे चैत्रमासः स र्थः तत्रापि शुभ्रका-
ले पूजयेत् देवी नित्यपूजाक्रमः इति शेषः प्रोक्तकालेन दिना दितः उक्तानि वर्णाहानि विलिख्य द्वितीययंत्रे तत्रापि द्रारिद्रमे-
वद्रव्यमस्यानन्यत्रे निमादिधात्वामालिनाविधा तद्धमितांवुभिः यंत्रोषितजलैः पाकजातेत्र न्नादिः उक्तदिनं त्र्यस्मंत
संयोगे द्वितीययंत्रप्रावद्दिनानि त्रिविधैः दोषत्रयपातुर्बधातु मूत्रपालीतितक्राकारमेहवारिको रोगविशेषः सस्यमानम
श्राधिताहिमात तृतीयमित्यादिना विनश्यती संतेन श्लोकद्वयेन तृतीययंत्रप्रयोगे वैरिनिग्रहमुपदिशति।। तत्र तृती
यंत्रेतलेफलकापामित्यर्थः तत्र यंत्रायनतमप्रदेशे प्रोक्तैः दिनादिभिः तत्यंत्रसलिले जलाशये विनश्यति हारुच्चरेणा
रिपुरित्यर्थः चतुर्थमित्यादिना वैभवादिस्तेन श्लोकद्वयेन चतुर्थयंत्रप्रयोगादघृतादिभुजयमुपदिशति।। तत्र चतु-
र्थयंत्रे प्रोक्तपूजनादिसु क्रियाधिकरणामपरिवादेवनादिवससंख्याविषयानत्राधिकरणादीनि प्रथमयंत्रोक्तानीति
संप्रदायः प्रोक्तेषु वहुमार्गोषु वा दीर्घिषु स्नेहेषु परावेधषु एतेसमर्जितस्य यंत्रस्य।। पंचमेत्यादिना श्लोकेन पंचमयंत्रप्रयो-
गेन मन्माद्विवश्यमुपदिशति।। तत्र पंचमयंत्रे अविकारणादीनि प्राग्वत् तत्र जनाते नित्यक्रमतः दिने प्राग्वत् षष्ठमित्यादि

त. नाध्रुवमितिसंतेन श्लोकद्वयेन षष्ठयंत्रप्रयोगेन शत्रुस्तंभनमुपदिशति ॥ तत्र षष्ठयंत्रे तामसं पुटं एतत्सर्वयंत्रसाधारणं मंत्रे द्वे

शानौ तुलाराशिस्थे तत्रापि तदुच्चकाल इति संप्रदायः सुवर्णेन इष्टकापुटे इष्टका मध्ये यंत्रसन्निवेशानुरूपं रंध्रं तदिष्टकोत्से

१५० धार्द्धमात्रमानं कृत्वा इष्टकां तरेणाश्लेषणावेष्टितया सुवर्णपात्रे तन्माबद्धमिति सर्वं दिक्षु स्थापयाति ॥ सप्तममित्यादिना

शाक्तपरं संतेन श्लोकद्वयेन सप्तमयंत्रप्रयोगेणालक्ष्मीप्राप्तिमुपदिशति ॥ तत्र सप्तमे यंत्रे तथा प्रागुक्ताधिकारेण पूजा

क्रमेण इत्यर्थः तत्र यंत्रे तां देवीं । तद्दिने प्रागुक्तदिनादिभिः महेशानि इति देवीसंबुद्धिः अष्टममित्यादिना ऽवाप्नुया

दित्यंतेन श्लोकद्वयेनाष्टमयंत्रप्रयोगेणावासोभूषणावाप्तिमुपदिशति ॥ तत्र अष्टमे यंत्रे अगुरुक्षोदैः अगुरुरूपं

कैः तत्र यंत्रे गणावुच्चगते बृहस्पतौ कर्कटकस्थे तदुच्चकाले तद्राशौ न भोमध्यं गते । एवमक्तिर्हीनामपूर्वः कालः

तथा निसक्रमतः मृगास्यदेहात्यादिना ऽनुभावतरसंतेन श्लोकद्वयेन नवमयंत्रप्रयोगेणालोकस्ता वश्यसिद्धिमुपदि

शति ॥ तत्र नवमे यंत्रे आलिख्य प्रागुक्ताधिकारेण अभ्यर्च्य निःसक्रमतः तां ज्वालामालिनीं । तदालि मोव्रजेत् राम०

एजो नेत यंत्रेमार्जयित्वा तन्मृगास्य हालिप्तः सर्वे तत्रस्था जनाः तं साधकं वनिता यादि साध्या अस्य प्रयोगस्य

। विलिखेदित्यादिना श्लोकेन दशमयंत्रेण प्रागुक्तनवयंत्रवाप्यफलानमनेन प्रासुप्रयोगेऽधिकमुपदिशति तत्र प्रा

क्रमाद्द्रव्यैः सर्वैः प्रथमयंत्रप्रोक्तकुंकुमादिभिर्नवमयंत्रप्रोक्तमगतैरंतैर्नवभिर्द्रव्यैः समेतैरित्यर्थः एकशः किं
त्वार्थः एकैकेन वा तैः नवभिर्यंत्रैः सर्वग्रहोपद्रवनाशाकरविन्यासमिदं ततः एतद्दशमं यंत्रं। प्रोक्तेषु सिद्धादिना अशेष
तदंगतेन श्लोकद्वयेन प्रोक्तेषु दशसु यंत्रेषु अभिषेकविधानाद्ग्रहदोषशांतिमुपदिशति॥ तत्र दशसु यंत्रेषु तिथिशे
षः विधिना ग्रहपंचत्रिंशत्कलामिश्रुनादिनादिपुरस्सरं जपित्वा विधाग्रहं प्रतिकूले तद्ग्रहस्य। अशेषतः एवं सर्वयंत्रेष्वित्य
र्थः एतदुक्तं भवति। प्रोक्तेषु दशसु यंत्रेषु मध्ये क्रमात् तत्तद्ग्रहमाश्रे यंत्रे तत्तद्ग्रहप्रातिकूल्ये प्रोक्तक्रमाभिषेकात् तत्तद्ग्र
हप्रातिकूल्यशांतिरिति। तथैतस्माद्विता अपि संगतेन श्लोकद्वयेन प्रोक्तेषु यंत्रेषु मध्ये क्रमतो नवग्रहाणां प्रातिकूल्य
शांतिकरं पूजनमुपदिशति। तत्र तद्वेषे प्रतिकूलग्रहोक्ते तत्पूजां प्रतिकूलग्रहपूजां। निवेद्यं च वक्ष्यमाणापायैः सं
गृह्यते। ते प्रतिकूलाः तिसृशो यजनादपि। कालपजनमंतरेणापि। एतदुक्तं भवति। प्रोक्तेषु दशसु
यंत्रेषु तत्तद्ग्रहस्य प्रोक्तक्रमप्राप्ते यंत्रे तत्तत्कालवत्प्रतिकूलग्रहोऽपि काले तत्कालमंतरेणापि तस्य शक्तद्ग्रहपूज
नेन देवपूजामंतरेणापि तत्तन्नाममंत्रैः अन्नाजपापयसैः होमेन च तत्तद्विवेद्येनार्घ्यपुरस्सरेण च तत्तद्ग्रहाः प्रीताः सम्यगनु
कूला भवंतीति॥ एवमेतस्मादिभिर्विधानतरसंगतैः त्रिभिः श्लोकैः यंत्रांकितसर्वापद्धादिहानेन तत्फलानाह

प्रश्न

तं
२५२
151

मुपदिशति ॥ तत्र तद्यंत्रेषु । दशास्त्विति शेषः अभ्यसतमं तत्र द्रुहमाप्नेत्रेभ्यसै विद्याविदं तद्विद्याविदे ज्वालामालि
नीनित्या विद्याविदे । सप्रजितं तंयंत्रे । षोडशद्वादशोत्तर हीनमानमशक्तं विषयं । एकां पूजयितुः षोडशनित्यासु
वा विकल्पे । दशादित्रिति द्विजत्रिः प्रशस्तावविस्तारार्थवाहुदोषः पश्चिमामुखं ग्रहरूपवान्तं । तस्मै विद्याविदे ग्रहरूपाय
एतदुक्तं भवति ॥ प्रोक्तयंत्रेषु तत्र द्रुमाप्नं यंत्रप्रोक्तकाले सवर्णादिपदे विकार्यं तद्यंत्रो किं तत्सर्वपदं विद्याया पू
जितं ज्वालामालिनी नित्या विद्याविदं वा षोडशनित्याविदं वा एतासमेतमसतम नित्याविद्याविदं वा पश्चिमाभिमु
पेभूत्वा विलिखितेन तद्यंत्रेस्थाप्यं गन्धादिभिस्तद्विद्याभिसद्रुहतत्पं ध्यात्वाभ्यर्च्य तस्मै दद्यादिति ॥ विद्येत्यादिना
श्लोकेन जठराग्निहृष्टपापमुपदिशति ॥ तत्र विद्याजपसंपुटानेन ज्वालामालिन्याः तत्र जपसंख्या अष्टोत्तरशत
ते ॥ विद्याहीत्यादिना भुवासंतेन श्लोकद्वयेन मोक्षेषु दशसु यंत्रेषु एकस्मिन्नेकस्मिन्यंत्रे त्रिवासरं क्रमात द्वादश
शासु मासेषु भास्करादिदेवताद्वंद्वात्तद्वाप्यानि फलमुपदिशति ॥ तत्र मण्डितशिरोभानाविस्तुत्सावेत्र मासमार स्मं०
भ्येति प्रत्येकं त्रित्रिवासरं । एकस्मिन्नेकस्मिन्यंत्रे त्रिदिनमित्यर्थः एवं प्रतिमासमेकाहृत्ति भवति । एजपेत्ः । भा
स्करसहितां देवीं । तत्र मासक्रमेण स्थानं प्रागवत पद्मरशा विसादिनात्र पिवेत्संते नश्लोकद्वयेन तेषु यंत्रेषु सर्वग्रह

समाराधनाफलमुपदिशति॥ तत्र अथ वा विकल्पे दिनेषु तत्र दृशि तत्र क्रूरावस्थानदिनेषु तत्र घोरे षितस्यर्थः तत्र क्षेत्रेषु काले

षु प्राग्रन्थेषु तत्र देवनात तत्र धर्मेषु तत्र कृहे समं देवतार्चनात् अस्मिन्नवकाशे सर्वग्रहार्चितेषु मूलदेवतापासाद्ध

पूजनं तेन गुणसकं जपदानादिना एवं क्रिक्रमतः दानस्वर्णपहस्यपंत्रांकितस्य। नवसिताद्रिश्च भ्रमपुरितं तेन श्लो

कद्वयेन प्रोक्तेषु द्वितीयादिनवपत्रेषु प्राग्वजय्रहपूजया शत्रुमर्दनं सप्रदिशति॥ तत्र तन्नेते होमं विलिख्यातः साध्य

स्य शत्रोः प्रतिकूलग्रहं कर्णिकास्थाने देवहन्ते आदिसः होमपाविसादिलिखेदित्यर्थः [illegible]

हणो रविरूपोरितसंबंध [illegible] सिखेदित्यर्थः वै मिमदूने प्रयोगो उपगागेग्रहणो रविरूपोरितसंत्रयारि

[illegible] हित्यर्थः वैमिदूने प्रयोगो उपरागो ग्रहणो रविरूपोरितसंत्रयः

आप्रयुक्षात्रवः विषेताद्रिभिर्विभञ्जक मितसंतैः पंचभिः श्लोकैः सर्वविषाहृतौषधभस्मसाधनतद्विनियोगाद्दिकमुपदिश

ति॥ तत्र कर्ण्णनिष्ठत्रये एतन्मानसपुनरुक्तानां विषाहृतौषधानां पुनरुक्तानां तुप्रा स्वतेदा ससंख्या गणिताः भांडेन

वेतत औषधं। विषपाः संस्कृतेन तन्मूलविषपासे स्कृते तत्तुहृद्गोस्थिते। भांडेहृहेस्थिते वह्नौ दृत्वा महस्त्रवाराद्दहि

ने तत्र भस्म निः तत्र भस्मगते पंचे हे वार्त्ता तयानि समक्रमतः अर्चयेत तद्भस्म। सर्वाभिः षोडशानिस्याभिः तत्र हे भस्माधि

पत्रे ७१ श्लोक २३५०

द्वि ४

तं॰

१५१

161

ष्ठिते॰ आ वं ग्राघे : वेदंतकुंकुमाघे : एतन्न्यूनं भवति॥ नवे भां उ बोरिमानं पंचगव्यं सर्वम मो शो ततः कुपास मेत्र विधादिभि
र्निरीक्ष्य तत्र सर्वमंत्र विधापुनरुक्ता न्हरो षधानि तत्र द्विधाजपसहितं प्रोक्तमानतो निरीक्ष्य तत्र द्विधासंस्कृतेव क्तो
द्दष्ठपिहित भांडमुखं पायतततत्कुंभो दप्रोक्ष्यैव क्तो तत्र द्विधयासह स्ववारादहानं हृत्वापश्चान्नेन्द्रस्मादापतत्कृतत्रस्
त्वम्भूतलमाकाशएवगो मंपगहान्वातेन हुस्सविलोरापिंडक स्स्मेशोध्यसकरांवदग्धापश्चान्नत्रोषधसहितपिंडमस्य
दापपटलोऽपि तेतस्मिन्तस्माद्दशयंत्राणि निधाय सामंतत्त्वं समर्पयंत्राणि निधायतत्र ततत्रदेवतामावाह
नितक्रमतो भर्यसहस्रवांजप्ला तद्दशस्रमुद्रबंधे निधाय प्रतिदिनं तत्र द्विधया पुष्पांजलिं विधाय प्रोक्तविधानतः
मोक्षफलसिद्धिरिति॥ वस्त्रहे रोषितमादिभिरितीसंतेरख्विभिः श्लोकैः पंचभूतमोक्तामेपाहारादशक्याभ्यामोऽस्य मे[illegible]
तमंत्यो क्तौदैक विंशतिपंचाशितेजेंठराग्नि द्विपयोगादिकमुपदिशति॥ तत्र वक्त्रो हो पुपंचभूतान्हरानाम भ्यो द्रुस्थैः
तानिदकारातिक्षकारांतानि दशसमभि॰ आदिगतस्वात्र पाहिते॰ कवर्गादि वर्गाद्दितापरेफक्षाकारैः एषकुमति
यं जनं स्वरत्रयं॰ ३३ एते तद्दहिम जमहास्वत्रयं॰ तानिसस्वत्रय सहितानिषंजनानि॰ न इष्टाणीयथा॥ स्तिवाखेदसाद
नि॰ हिं हा हौं हृसंतानितदंतः त्रिकोणाद्ययांतः नामन्तासद्इतिशेष : साध्यादीनामितिव॥ आद्यं खं इसहौर॥ स्तत्रपवे

एम॰

षु एकविंशतिसंख्येषु आग्नेयखं जनाक्षरैर्खायंत्रमात्। एकस्मिन्नेकस्मिन्नेकैकत्रमात् पार्वतीतिसंबुद्धिः चतुर्दशतया त्र
मात्। स्वस्ववामपार्श्वे आधारादिक्रमेणात्ते वेकैकं पंचकं दक्षिणपार्श्वे ऊर्ध्वाधः तत् पंचकमग्रे दक्षिणाग्रिकामंते चतुष्टयं तत
द्वंते पंचदशमस्थाने साधकादित्रयं वा लिखेत् पंचदशानपि विंशतियंत्रेषु पंचदशस्थाने ष्विसर्थः। अनेनोक्तं तयोर्द्वाना
मक्षराणां तैः एकविंशतिभिः त्रिकोणाकारकेपट्टे कुर्यात् प्रिवर्द्ध नमयोगार्थमेकविंशतियोगाधिकारात् रूपे इत्यर्थः तानि
यंत्राणि तत्क्षरीकृतसंपुटौ। प्राग्वैकविंशतक्षराणि विधाया आद्यंतयोरनुलोमरूपेणापेजपिवा जपेदित्यर्थः ततः पंत्र
पट्टं जपपूजितं उक्तरूपया विधया विधयापाकः प्राग्वत्तत्राद्भिमवति महाष्टिरिति तत्रान्वयः प्राक् जन्माघरूपेन। पू
र्वजन्मपापनाशात्। अभिषेकादिकृतात्। जायते महाष्टिः जायत इति निगमनपरं विसानामित्युक्ताः एषप्रयो
गः सर्वसाधारणादित्यर्थः इतिमोक्तादितिशेषः एकविंशतियंत्रविरचनाप्रयोगक्रमोपथा पंचभूताक्षरेषु वत्सक्षरा
णि अनोमसंमेलनजनितैकविंशतिसंख्यानिमोक्तरूपाण्यक्षराणि त्रिकोणाकारकेनाम्रपट्टे वा यां मंतस्योगात्सम
त्रिरेखत्रिकोणाद्दयं प्रागग्रमालिखेत् तदंतर्हितमंतर्गतत्रिकोणरेखात्रयमध्ये स्थं विधाय तत्तः प्रागग्रक्रमानेन षड्को
णं विधाय तत्राति लिखेत्। पश्चात्सर्वमध्ये आद्याक्षरं नाममगर्भसमालिखेत दहिः ष इत्यकोणेषु अग्रादिमादक्षिणाप

तं

१५२

162

नवदूताणापालिखेत द्वादिश्चिकोणाद्यां तत्र लवीथ्यां तस्य वामपार्श्वे धोभागमारभ्य तदूर्ध्वभागांतं पंचकं दक्षिणा
पार्श्वेर्ध्वभागादितदधोभागांतं पंचकं अग्रे दक्षिणापार्श्वे हि वामपार्श्वेतिचतुष्टयं तत्रतत्र हं तेसे पंचदश मध्याने साध्या
दूतीरएवं साध्या दूतानां निशिष्टानि चतुर्दश दूतापालिख्य एवं संक्षेपेकविंशत्सद्दूतानालिखेत॥ एतत्प्रथमं यंत्रं॥
अस्मिन्नेव यंत्रे सर्वमध्ये द्वितीयादीनां विंशतेस्तद्दूतानां वहिः प्रागुक्तक्रमविनिवेशनात्पूर्वोक्ते न यंत्रेणास
हमेकविंशतिर्यंत्राणि संभवंति॥ एषु मतमं यंत्रं विषपातहरणमुदितं पापनाशमिति हं [redacted] दि
न शः [redacted] तत्कृत्वा जपपूजितं दिनशः शतवारदहनेवि
धयातद्धरणमुदितं पाभिजप्तप्रगितं तोयभांडे निक्षिप्य तेजलैः हृतः पानं पाकाभिषेको अस्य स्थिरं तन पापा निना
शयि वाजाद्धरागिहिकृतार्भवंतीति॥ श्रीरुद्रतिषोडशनित्यातंत्रेषु श्रीकादिमत्तात्रयपटले नित्यतंत्रप्रपंचसा
रसिंहराजप्रकाशनपरे विंशतिमपटलेप्येतदाम्पामस्वमः॥ अथ ग्रंथसंख्या॥ यंत्राणि विंशेपटले द्वात्रिंशद्ध्या
त्रिपात्कृतानाश्च ध्यहषाहरदिनं त्रिशतं ग्रंथसंख्यया ७ एवं स्मिन्विंशेपटले पंचदशपञ्चलामालिनो नित्या विद्याया वि गम॰
धानमुपदिष्टं षोडशस्याश्च सावित्र्या विधानमुपदिश्य षोडशे सारिनाअयणीस्तिंतेन श्लोकसस्तत पेशीकनपटले

नाऽत्र त्र्यब्धो उ शोभादिभिः । अमितमितसंतते स्त्रिभिः श्लोकैः पटलार्थो नुदिशति ।। तत्र शिव इति सबुद्धि तत्वसंतक्षणं न
। प्रागेव तता प पटले । शक्तिः आवारणा स्याः साधनं पुरश्चरणामात्त स फलानि सिद्धविषस्य फलानि एतैः होमादिभिः वि
धेत्यादिना श्लोकेन ष ड्ग माशोपदेशं मातृकामासातिदेशं चक्रेति तत्र विधाय वा पुना विषादि भूते न चक्रोणा ।।
दी क्षेस रघुजा मा ग्वत वो वाइत्यादि रूपेणाव श्यापूर्वं ॥ ए तत्काकाङ्क्षिव दर्थवशात्स्व विधयो रवेति । तेन पूर्वत्रान्वपेज्ञा
तिस हितं त म से हि सर्थः परत्रान्वये तत्रास्था नेषु प्राण्णे पुनर्मस्यैव सर्थः विष पाप्रागुत्त मास क्रमातिदेशो नैवैकेना हरेणा
ते पुना मितिशेष स्मसे तकुल संहृ शपटलोक्त क्रमादि सर्थः उक्तदिशादि भिन्नं वयो निगामितसंतते स्त्रिभिः श्लोकैः स विशेष
नि सम पयामिं उलातिदेशमर्हे आनिसमप र्वध्यानमुपदिशाति ।। तत्र विचित्र पंडहाशुको ज्वलं । विचित्र पट्टं शुक्ल परिधा
नामिस र्थः म वीन न्नमयं । आनंदहृत पवित्र ग्रहवंतो । वनुभु जामिति पुन र्हन्नि रायुध धारणाप्र स्तावी ध्यव्याहरमुपगंतव्या ।
अत्रायुधत्रमम र्हीदिवोमहद्दिशात्क्रमेणामंगलापद्ध्रुक र्णिकान वयो निगं ।। सर्वमंगलानिसानिसए । जाचक्रादृशा
धि कां क र्णिकामध्यगत नवयोमेवा एतदुक्तं भवति तत्रोक्तं चतुर्दश महितं चक्राराद्पंत दं गर्भ त्रिंदृलं पद्मं तदंतः श्रो
उ शद्दलं पद्मं तदंतः ष्टदलं पद्मं तत्कर्णिका यांन वयो निप्राग् क्रमा नेन कुर्या दिति ।। तच्छक्तिभिरित्यादिना त्र्येतिके इस

ॐ

तं

१६३

163

तेन श्लोकद्वयेन देव्या नित्यसपर्याक्रमं वक्तुं वरणानुपदिशति ।। तत्र तच्छक्तिभिः सर्वमंगलावरणावृतु स्वपशक्तिभिः तथैव चाभ्य-
भ्यंतरात् । वासनिर्गमनक्रमेण ।। अष्टवर्गयुताः अकचटतपयशा इति वर्गाष्टकं एवं वा । तेन ब्रह्माद्यानां द्विरष्ट नमायाते ।
परि । तम ध्यात्रिकोणाद् बहिः स्थितं तद्धुजं तिके । दक्षिणाधरभुजादिका माधरभुजी तंत्राद् दक्षिणापेनेन्यर्थः एतदुक्तं भ-
वति । पूर्वोक्ते सर्वमध्यकर्णिकागत नवयोनिमध्ये विशिष्टे सर्वमंगलानित्यपूजा वक्रे सर्वमध्ये चित्रा नित्यामावाद्योप-
चारैरभ्यर्च्य तत्र दृष्टभागे प्राग्युक्तां तत्कालेन नवनाथपंक्तिं प्राग्वत् त्रित्रिक्रमतोभ्यर्च्य सर्वमध्ये चित्रा नित्यामावाद्योपचारैरभ्य-
र्च्य तत्र दृष्टभागे प्राग्युक्तां तत्कालेन नवनाथपंक्तिं प्राग्वद्यो निकोणेषु तद्बहिः कालान त्रिपाशक्तोल तद्बहिः ईश्वा लत्तद्धुजोतिके
दक्षिणाधरा द्विमाधरांतं प्रादक्षिण्येन तद्वाग्धा मध्यर्च्य तद्बहिरष्टकोणेषु अग्न्यादि प्रादक्षिण्येन नवगोपेता ब्राह्म्या-
द्या अभ्यर्च्य तद्बहिः स्थ दलद्वयेषु सर्वमंगलाद्याः षड्लोकाभङ्गावयवाः क्रमेणाभ्यर्च्य तद्बहिः स्थ दले उपाधपत्रेषु तत्रोक्ताः
कलाद्याः षोडशशक्तीः अभ्यर्च्य तद्बहिः स्थ दत द्वात्रिंशद्दलेषु तत्रोक्ताः कामिन्यादि द्वात्रिंशच्छक्तीः सममभ्यर्च्य त- ।।श०
द्बहिः स्थ चतुरस्रे प्राग्वत् तत्रोक्ताः पश्चिमद्वारात प्राद्याद्याः पूर्वद्वारादिद्वारादिका अग्नेयादि पाषनैऋत्यादिका अप्रजये इति
। तत्र बलिद्वयं पूजा समाप्त्यादि प्राग्वत् ।। सर्वा साभिः साहिना हमा हंसं तेन श्लोकद्वयेन सर्वासां नित्यानां साधारणां नवनाथा

वर्तितोपदेशं तत्तन्मंत्रजालादिपुष्पप्रक्षेपर्वतर्पणादि देशं वक्करोति ॥ तत्र तत्र होमकाले न मध्यमध्ये देवीमहद्दशरूपादिकान्
तत्तन्मंत्रैः द्वितीयपटले प्रोक्तैः यथाविधि त्रित्रिक्रमपंक्तितः आधारसंज्ञाः आधारपात्रलिताया: से छोल्लास
रूपत्वात् । आसां सर्वं गुरुमंडलमपपीदिकं तत्क्रमानमेवेत्यर्थः साधनमिति साहित्या श्रीकेनपुरआगमति
दिशति ॥ तत्र तथा पथ्याललिताया: तदंगहवनं साधुनं गोहोम: तथा भागवततेनाहार त्रिलहुं कृतपुनेन दहशल्कं
जपं दृशं शरामन्त्राजा हि भिरं हि मंचकुपीत्यर्थः कामहोमसिसाहि भिस्वेतन रसं तैः समह दृशाभिः सत्त्रौ केनैतना
ही मद्द खे त्रिंशत्संख्यान्मंगलरूपाद् होमविधानुपदिशति ॥ नत्रपेन विधिनाते वृजैः कुसलैः कैः एः कृकु
मदेही सर्थः केदवेः सितेति तिशोषः कुसलैः नालोमलैः तदहैत्रैः आज्ञाक्तैः चतुर्विधं आग्वहादि न्चकविल्ब
रूपन्वतास्त्वतः लभते पात्राते आयन्नादि निपदइष्टदः समितावर्कराकर्कामिलिलं वाविकल्पेत इति विकल्प
र्यत स्येववनहपमदसर्थः तद्क्तप्राम्वते आन्याज्य तिलते कुलमर्दाहतापुष्पवं धूकपुष्पहोमात धनहेपमोभ
वती सर्थः सितरक्तैः पुष्पैः गुरुषा प्राम्बाहमताल तपाच कारेगा गहानेजपे हि साहृष्यते । प्राविवरस्त्र हृनेनाशतपत्रके
तन्नामगुरुमुखोद्वगांतव्यां पातां श्रिपं आप्तो तासर्थः मुभेपुगाकृतादि हितैः आविजितैः निर्दहः निहयमः त

तं:
१५४
164

ध्येवव स्त्रमामृपाद्दिसर्थः क्षपाजीवाः वेश्याः सितहोमतः शर्कराहोमतः पापिष्ठचेतनः अविवेका तस्मात्त्वमीड्यमापत्वात्सौ
नीरेसादिभिर्ध्रुवमिसं तैः शुभैः श्लोकेनैव संक्षेपं निग्रहहोमम् उपदिशति॥ तत्र अर्धेन्दुकुण्डेव स्त्रमारणा तद्वाजे अष्ट
वीजैः तन्त्रैलाक्तैः निंबतैलाक्तैः तथा विद्धि द्वाभवं तासर्थः तद्वत्तयत्नैः तिनः सगोगैः मस्पुपंवोगैः तद्वत्तैः निंबतैलाक्तैः
सर्वविनाशः सर्वजंतुविनाशकरः तत्तिलैः निंबतैलाक्तैः तद्वित्तैः मंडलादिभिः तद्यो निपिशितैः शत्रुः नक्षत्रयो
निमांसैः तैश्च नक्षत्रवृक्षैर्वैश्च। पक्षाक्षवीजानि राजमुखाद्रवांते यानि तैलाक्तैः तिलंसभव तैलाक्तैः एवमित्यादिना
नाशये द्दितं सतेनश्लोकद्वयेनाभिचारकर्तुः सरक्षाविधानक्रमम् उपदिशति॥ तत्र त्रिगुंथैः आत्मसमसत्वैः देवैः मस्तं
जपेनचतुस्त्रिंशत्सद्वस्त्रमाणेन वा विकल्पे। अन्यथा रक्षाविधानं वैपरीत्येन॥ मारणे तैन श्लोकेनाभिचारणस्य वि
धानमुपदिशति॥ तत्र मारणार्त्रं षोडशपटलेनवतितमादि श्लोकत्रयोक्तानामेवेसर्थः आचरेत्॥ निग्र
हे। अनभिचार्याशांतत्रोक्तानामित्सर्थः निःशक्तिनेसादिना श्लोकेन तत्प्रशमनं तिदिशति। तत्र तानि तत्रोक्तानि
॥ अथ व्ययपत्राणि सादिभिर्विवक्षणारसं तेरक्षाविधिः षड्भिः श्लोकैर्विधाय। आर्धमातृका विस्तराक्षरयोजनान्तर सं ॥म०
जातेषु षट्समस्तसप्तविकं पंचशतसंख्येषु रूपेषु द्वितः षोडशाधिकचतुःशतसंख्यैः वर्गक्रमतः षड्विंशतिविधानियंत्राणु

पद्दिशति॥ तत्र सर्वे साधकाः साधुज्ञलिपिज्ञौ तावर्धचन्द्रकाकारौ द्विसूत्राणां तानि षड्भिः समसमधिकं पञ्चदशातं सम्यगानद्दे
रानि विधायान्यान्द्दे एकमेकयोजयेत् तिनतत्संख्यानि विधारूपाणि संभवन्ती सर्वथः उक्तेषु वृत्तमाशेषु प्रमेय
॥ तद्देवी संबुद्धिः त द्दपं वृत्तद्दपं तद्द्वितीः षट्कोणाद्दितीः तत्र्यं वृत्तं त्र्यं पात त्रिकोणेषु युं त्रसमर्वमध्यात्त्रिको
णात्रये इत्सर्थः अमानि द्वितापाहानि। तत्र पंचदश स्थानष्टितसर्वाः अन्तं वृत्तं तारुद्दे त्रिकोणावाद्दवृ
त्त इपवायांषुड्कोणावाद्दवृत्तवीथ्यां वेसर्थः त्रिपोवितानास्तं मनवसाद्दि त्रिपोवितान पार्थिववर्गोद्दिनत
त्र लेख नक्रमः प्रतिवाधिकं दशाद्दशक्रमात समाध्य क्रमेवरौक्लिं त्रंतेम द्वितमितिशेषः मायाविंदुयुक्तां क
मोत्क्रमात॥ एतदुक्तं भवति॥ प्रसमकूरं विसर्जनीयपुक्तं प्रतिलोममातरकां सर्वेवाद्यवृत्तांतरखायाद्देपेत्
तद्वृत्तवाथ्यामभितः समालिख्य मध्ये कूर्मविंदुयुक्तामनुलोमां तामेव बहिर्वीथ्यामभितः सम्यालिखेदिति॥ एवं भद्र
शतिविधं वर्गाक्रमतः षष्ठिशतियंत्रविरचनाक्रमोपप्या॥ इष्टप्रमाणाभुमो वृत्तं संपाद्य तदर्धेन तदर्धकोणप्रमाणेन
वृत्तदृयं पंचदद्याततद्वृत्तं ततं वृत्तंगुरुपमानने वृत्तं कृत्वा तत्रषड्दलानि कृत्वा ततो नां एकांगुलमानेन वृत्तं संपाद्य तद्वृत्तवा
साद्दमानतः स्यारवसरकोणांमुत्वातद्देनं तत्संधिमध्यास्य वृत्तं विधाय तदर्धे तरेकांगुलमानेन वृत्तंनिष्पाद्य तदृत्त

१६५ तं· 165

रेखास्पृष्टसंस्पर्शसमत्रिरेखत्रिकोणं विधाय तत्र सर्वमध्ये मूलविद्याया आद्यो मातृकाविभागसंयोगसंजातेषु सप्तदशस्वरतधि
कपंचशतसंख्येषु कूटरूपेषु चक्रकूटसमस्तानामकमालिख्य त्रिकोणस्य त्रिषु कोणेषु च ग्राहिप्राद्विरूपेण
द्वितायाद्यानि त्रीणि कूटाक्षराणि लिखेत इति: षट्सु कोणेषु अग्राहिप्राद्वित्रिरूपेण पंचमाद्यो निष्कूटकूब
न्कूटाणि पालिखेत इति: षट्सु पत्रेषु एकादशाक्षराद्यानि षट्कूटाक्षराणि । समालिख्य एवं षोडशाक्षरा
णि तेषु कवर्गजानि समालिख्य त्रिकोणाबाह्यवृत्तद्वयांतरालवीथ्यां षट्कोणाबाह्यवृत्तद्वयांतरालवीथ्यां च कवर्गोत्ति
तानि भूताक्षराणि ग्राहिप्राद्वित्रिरूपेण दशदश लिखेत् पद्मबाह्यवृत्तत्रयांतरालवीथ्यां द्वयोर्विंदुविसर्जनीययु
क्तमनुलोमप्रतिलोममातृकाचानेसाध्याहिसहितां बाह्यवीथ्यां भूतमाम्नादिलिखेत् अष्टमे पत्रे सप्ताधानं
तरमस्मिन्नेव पत्रे शक्तिवर्णक्रमतः प्रत्येकं पाव सद्विंशत्तिम वर्गे षोडशषोडशाक्षराणि लिखेत् ततः पूर्वोक्तेना
पत्रेणासां द्वयद्विंशतिसंख्यानि पत्राणि संभवंतीति । परस्ताद्भिः सुभगित्संते सर्वधर्वे पंचभिः श्लोकैः मूलविद्या (स०
याः प्रागुक्तषड्विंशतियंत्रविनियुक्तशिष्टैः कूटरूपैः षष्ठ्याधिकपंचशतसंख्यैः कोष्ठवज्रयंत्रनिर्माणं तत्र भावं
वोपदिशति ॥ तत्र परस्तात् विनियुक्तकूटरूपेभ्यः पत्रिंशत्वर्जितैः सर्वैः चतुस्त्रिंशत्प्रतिकोणमिति दोषः तत्र यथाविधि

मव त्र्याकारं समध्ये वृशिरं च मध्येत । तद्दक्षिणमानेन तद्यंत्रं रचना या योनेर्या योनि साम्यः शतात्मकं शतकोष्ठात्मकमिति सर्वथैः ए
ककोष्ठतः प्रतिदिशं विंशाम्यु द्व रूपं मूलविधा । तत्र साध्याङ्गरुलेख नैककाराग्रे प्राग्वत् वृत्तानां तिस्त्र विंशतिमपरंगस्य
यमाकृताद्दक्षिणे लेखं उत्तरं से स्त्रिषु त्र्याहित । अन्वायं तत्र । एवमग्रेकोणात् । मादृक्षिण एवाग्रं तु चतुष्कोणान् प्रालिखेदित्यर्थः प्राग्वद्दा
रभ्याग्रस्त्रिकोणा इन्द्र पंक्तिं कोष्ठे पञ्चकेन मध्यकोष्ठमारभ्य त्रिकोणावतुष्कालिखितात्कृत्वा चतुष्टयं पंक्तिना नासर्थेः एते
षोडश रूपा एत कोष्ठव त्र्यं यंत्र विरचना क्रमो यथा । माक्षमस्तदृक्षि णोरक्षसमानं तराल मासक्तालितेर छाद्दशभिः सूत्रैरे
कोन नवत्यधिक द्विशतसंख्यानि कोष्ठानि निष्पाद्य तत्र पारेतः [illegible] घ पंक्तिं मार्जयित्वा ततस्त्रातस्य पुदिक्षु
सर्वमध्यं पंक्तिं पर्यंत पंक्ति द्व पवाष्ट्ररेखाद्व्याग्राग्रा त्रिकोणान् कारागा कृत्वा ततस्तद्दंतत्रत्तुष्कोणाप्रतिकोणाद
शपमानं बाह्यवीथ्यां नवनव कोष्ठानि मार्जयित्वा ततस्तद्दंतःचतुष्कोणप्रतिकोणाद्दशपमान वाह्य वीथ्यां पंच पंच
कोष्ठानि मार्जयित्वा ततस्तद्दंतःचतुष्कोणप्रतिकोणाद् दृश्यमानं वाह्यवीथ्यां त्रीणि त्रीणि कोष्ठानि मार्जयित्वा
तमःपैवं प्रतिकोणं द्वात्रिंशतद्वात्रिंशतद्वात्रिंशत्कोष्ठानि संभूयाष्टाविंशत्रिकोणवजमष्ट विंशं सर्वाधिकशतकोष्ठा
निमार्जयेत एवं कृते वत्तमष्टुदिक्षु प्रतिदिशं त्रिकोणावतुष्टयं तत्तालस्यानं तातालस्य पंक्त्या पंच पंच कोष्ठानि तद्दंत

१८८ क
तं

166
1

रालस्थानां तरालस्य पंक्तिद्वये प्रतिदिशं सप्तसप्तकोष्ठानि तद्वत् तरालस्य पंक्तौ प्रतिदिशं तत्कोष्ठसप्तकादधिकं चतुष्कोण
षु चत्वारि कोष्ठानि प्रतिकोणमेकैकक्रमेणैष्वद्वि- गतानि भवन्ति। ततस्तद्वत् ततः समचतुरस्रस्थानि एकोनपंचाशत्को
ष्ठानि चैवं संख्यया सर्वबाह्यगतत्रिकोणचतुष्टयेन सार्द्धमेकषष्ठ्यधिकशतसंख्यानि विषमेऽस्मिन् चक्रे पंक्ते संभवन्ति। अत्र स
र्वत्र समसूत्रे एवं कृतया शाहाभिमतं चैव संततस्पृदि तु वाह्यतो द्वितीयपंक्तौ समसंख्यकोष्ठेवा तत्र सर्वमध्यको
ष्ठे प्रणवं विधायानन्तरं ककारादिरगतसाध्यादित्रयाणामावर्तमालिख्य सर्वबाह्यदिग्गतकोणचतुष्टये त्र्यग्रादिप्रादक्षि
ण्येन प्राग्वत् संख्येषु मूलविद्याक्षरेषु पूर्वोक्तवर्गक्रमजनितषड्विंशतिपंक्तिलिखितषड्विंशतिवर्णात्मको दशाधिक
चतुःशताक्षरेऽस्मिन्निह दशवर्णात्मकषष्ठ्यधिकशतसंख्येष्वादितः चक्राराकूटहपाहराणि प्राग्वत् साध्यगर्भाणि
समालिख्य तत्परिगत पंचकूटाहानि षट्पंचाशदधिकशतसंख्यानि कूटाहराणि शिष्टेषु तत्संख्येषु कोष्ठेषु अत्र त्रि
कोणोर्द्ध्वस्थपंक्तिगतकोष्ठपंचकमध्यकोष्ठमारभ्य प्रादक्षिण्येन पंचविंशत्यासप्तनक्रमं विधाय मध्य सर्वमध्यकोष्ठवर्जमालि ॥म०
ख्येति॥ एतद्विषमसमहद्यन्त्रं भोगफलसिद्धिप्रदमिति। सप्तविंशतिसाहस्रिकानुपातस्य संतोषाय शमितं श्लोकैः संभू
य सप्तविंशतिपंक्ते सप्तविंशतिनक्षत्रेषु तदात्मना सर्ववर्गादिकं वा ष्ठु चतथा चैतत् तत्स्थित्य सर्वनादिक्रमेणोपदिशति।

नत्रसप्तविंशतिपंचाशीतिश्चनंतामृतविद्भिनसहस्रसप्तविंशतिपंचाशीत्सर्थः तेन कारणेन तामेव सप्तविंशतिनक्षत्राणि
वी विभक्तस्याह्नमिति शेषः ता मेवे सप्तवारावाह्वयः साध्यं प्राग्वत्तत्तान्निपंचाशीतित्र हिने घुतघंवप्राप्तेषु स्त्रश्चिन्मादि
षु नक्षत्रेषु तेषां पंचाशाणं चामेश्चरातिपुंवु स्थिः स्मातश्चस्य मिद्मात्वात्तमृके पक्षसवथा राशिःश्विवाविकल्पे प्रोक्तदृक्षा
णीवक्ष्यमाणानि कुर्वंदनाडीनिवा विकल्पेतत्र पंचेनि धाय प्रोक्त दिवसप्रजानं तरं सप्तयोगहाद्गृतिशेषः प्रोक्तेषु
मान्य क्षेत्रेषु कार्येषु वक्ष्यमाणेषु प्रोक्तेषु सेटुं सकर्पूरस्फाटद्वा मिः कुर्वंदना दिनक्षत्रयुक्तं तो तेजले स्पृक्तसूयैः वा
विकल्पे सद्य्योपमितेर्धुच्येरिति शेषः हितापपंच मिति शेषः प्रोक्तरूपतः नक्षत्रकृत्यादिषु तत्तद्दिनएवजवाभिवर्तातः
त तावन्येषु तुतीयपंचाशेषु नवसु पंचेषु एकादृशांतेष्विति शेषः दृष्यात्मरूपात्र देवामपवित्रहांततेन कारणेनत्र
स्यसाधकस्यतेः प्रहेतत्रहाविनतत्रद्वारेषु कर्तव्य मितिसंप्रदायः राहुकेत्वोर्वीणी प्राग्वत सा दृशेन प्रोक्तनवफातप
रेण पंचेणोतिशेषः प्रोक्तक्रमविधानतः स्वामनक्षत्रेन हिनार्चनादितः त्रयोदृशाद्येः एवंक्रासारे तिथिमये पं
चदृशसंख्या विशिष्टत्वात प्राग्वत्समस्तिनेरिति शेषं तिथिहिनाधिपान्वक्ष्यमाणारूपानवारेशान्कुलसंदृीप
टलक्षो सातरद्धि विक्षानस्तो देशीमेर्हृविते तिथ्यादीनां श्रियंराज्ञोवाधी शहिगाने तिथिनक्षत्राणेशद्वपप्रसहयैः प्रोक्त

२६६ ख

नः

166

क्रमाद्दिगाते ऽदेवतैरित्यत्राहुयः रोगशांतिप्राप्तुं त्वां समुद्योगफलानि प्राप्तुं कार्यफलानि ।। वाराणामित्यादिभि
र्गजा २ सं तैरेकादशभिः श्लोकैः प्रागुक्तवारदेवतास्मरणपुरस्सरं तिथिनक्षत्रदेवतानक्षत्रस्वर्नक्षत्रयोनी
श्चोपदिशति। तत्र प्रोक्ताकुलसंदृशापटलेतथायोनाःनक्षत्रयोनास्तिसर्थः वह्नीत्यादिना श्लोकेन तिथिदेवता
पंचदश सद्व्या दृशा देवता उपदिशति। प्रमदसादिनाश्लोकेनावशिष्टास्तिस्रस्तिथिदेवताः समुपदिशन्नक्षत्रदेवता
प्रस्तावं च करोतीति अश्विनादिसादिनाश्लोकेन सप्तविंशतिनक्षत्रदेवताः ततंसंख्याताः स द्वादशनाम्नामनुपदि
शन्नक्षत्रदेवताप्रस्तावं च करोतीति अश्विनादिसादिनाश्लोकेन सप्तविंशतिनक्षत्रदेवताः ततंसंख्याताः स द्वादशना
मानुपदिशति।। तत्र शिवो दितिः शिवः अदितिरिपदच्छेदः। दिनकृदित्यादिनाश्लोकेन शिष्टामुपंचदशसंख्या
कृतास द्वादशनामानुपदिशति।। तत्रं द्वाग्नीद्देसेकस नक्षत्रस्य द्वे वेते।। वसवरसादिना श्लोकेन शिष्टास्त पंचद
शोक्तावशिष्टदेवतापंचकनामैप द्वितीयोक्तनिगमनं च करोति कारस्कर इत्यादिना श्लोकेन सप्तविंशतिनक्षत्र
वृक्षेषु तत्तस्त्विषु द्वादशवृक्षनामानुपदिशति।। आमलको ऽदुवर इति द्विवचनसंधिः आमलकः उदुंबर इत्यर्थः प एम०
लाशेत्यादिना शिष्टेषु सप्तदशसंख्येषु तेषु एकादशवृक्षनामानुपदिशति अर्केत्यादिनाश्लोकेन प्रोक्तावशिष्टपञ्चवृक्षना

मोपदेशं प्रोक्तनिगमनं च करोति ॥ तत्रादौ तिथिमेव मधुक इत्यत्र पदे एव सां मधुकरत्वर्थः भानां नक्षत्राणां । अश्विन्यादीना
मेकेन सप्तविंशतिनक्षत्ररूपो निषुतत्संख्याकनक्षत्ररूपो दशपो निनामा मनुमुपदिशति । तत्राधिष्ठितिकाश्चाव विजलाकान्वित्स
र्थः वृषभ हि पावृषभस्वमहीपीवेत्यर्थः व्याघ्र इत्यादिना श्लोकेन शिष्ठपो निनामा मनुमुपदिशति ॥ तत्र महिषस्याग्री महिषवत्र
व्याघ्रीवेत्यर्थः मृगाश्वनो मृगाश्वमा वि लितुत्वादिपद्यं । अत्र तिथिदेवतादिनक्षत्ररूपो मन्तानां सर्वेषां नामानि गुरुमुला
द्वगंतव्यानि ॥ यदेत्यादिना श्लोकेन ज्वरादिरोगाणां भस्मसमर्पणेन रोगशान्तिसमपत्तानो पापमुपदिशति ॥ तत्र एतदुक्तं
भवति ॥ पटाज्वरादिरोगार्तस्य तापस्मिन्नक्षत्रे पुरोगाणां भस्म तत्प्रोक्तक्रमतो रोगशान्तिः क्रूरेषु नक्षत्रेषु चेत रोगिणां दोहे हसा
ग इति संप्रदायः आधारेत्यादिभिः कन्दवनेत्येतैः चतुर्भिः श्लोकैः प्रोक्तानां सप्तविंशतिसंख्यानां यंत्राणां मूलाधारादि
षु षट्स्वाधारेषु उत्पत्तिभेदक्रमप्राप्तं यत्र विभावयतः फलावाप्तिमुपदिशति ॥ तत्र प्रोक्तेषु सप्तविंशतिसंख्येषु तत्वितिचक्रा
रे इत्यर्थः इति क्रमात । प्रथमयंत्रादिक्रमतः तत्तत्तिथिदिनेषु पंचस्वाधारेषु ॥ एतदुक्तं भवति ॥ प्रथमादीनां यंत्राणां प्रोक्तसंख्याविभि
न्नाव भुक्तात्रेयं क्रमात्तत्तिथिदिनेषु मूलाधारादिषु प्रतिदिनमेकैकस्य भावनमिति ॥ षोडशी चित्रा निसा शिवो व्यापकः । ननु
सर्वत्र सर्वाणि सर्वाधारेषु सर्वाणि यंत्राणि लिखितप्राप्रोक्तसंख्याविभावनापानि ॥ उक्तप्रथमादिविभेदक्रमतः प्रोक्तेषु प्रोक्ता

त॰ न्येवमावनीयानि॥ भावनायामित्यादिना वामसौरी संहेतेन श्लोकद्वयेनाधारेषु भावनायामशक्तानां वहिस्तन्त्रद्वाधारपद्मा
निशागवन्तुद्वातनंत्रमध्ये तन्नेत्याशेषं पत्रमालिख्य तत्रनिधिथिवासनन्तु त्रेहेवी समागाक्षमागुन्तु त्रिःसमाधारिनैः प्रोक्तानि
फल्गा स्ववाल्पयादि समुपदिशति॥ वलिमित्यादिभिर्द्वा इत्यं तैश्चवमिः श्लोकैर्द्वियाः आपूक्तं पंचाशक्तिमिथुनावावव
लिदानप्रकारं तत्फलानि चोपदिशति॥ तत्र तेषु ववासरेषु पर्वोक्तपंचप्रयोगवासरेषु अन्यदापि मंगलार्थमिमं
न्यप्रतिबद्धानार्थं वनिसदा स्वपंचाशन्मिथुनवलिप्रदानं कुर्यादिति संप्रदायः पंचाशन्मिथुनानां षोडशपटलोक्तानां
प्रोक्तचक्रे तत्रैवोक्तं॥ एतदुक्तं भवति॥ षोडशे पटले ब्रह्मद्वनवाते तमश्लोको नेत्वंतः षष्ठिप हेवनकेमध्यानस्व तु ष्को
ष्ठान्येकाकुन्तसत्तत्रहिरणानि सांप्राध्या गर्भमालिख्य वहिरन्यादिष्वष्टदिक्षु॥ निगमनतूदिकाक मतो मिथुनानाम
र्चनबलिप्रदानादि कुर्यादिति संप्रदायः आत्रसायंतनोः चक्रास्थानो कूटविधायकीनां मूलशक्ति सहितानां बलिंद
धादि समत्रात्नुयः ऐश्वर्याति देवीसं बुद्धिः शक्तिमंत्रवतः मिथुनोक्तशक्तिमंत्रवत च क्रमागमितां कूटानामि सत्रान्वयः एत राम॰
दुक्तं भवति॥ एवं पंचाशन्मिथुनशक्ति विधावद्दश्चोक्तं पंचाशत्विधाकूटशक्तामिनोविशेषोक्ताभिः प्रत्येकं पंचदशाकू
टामिः कूटसहितामिर्विधामिः पूजनं वलिदानं च कुर्यादिति॥ ता विधा पञ्चाः प्रथमं वानद्वपूर्वं तत्र कूटमध्ये तमोपिता

शङ्कीमुक्तातत:समाहृशिवोक्तं।तेनतंपंचदशशाकार्थ:पञ्चसममधिकपंचशतविधा:संभवंतीति।तै:मंत्रै:तेषुकालेषुप्रागुक्तसंध्या
त्रयादिषु इरितै:वह्निमासौ:दैत्या।विन्त्रानिमाणा:अनुयहमोक्षनिरोधे:षोडशेपटलेनवतितमश्लोकोक्तपायश्चात्वगुरु
न्नमुद्गभिन्नान्नहरिद्रात्रतिलाज्जकेवलमधुस्यात्रैरिमर्थ:क्षिव्यकंपिंडभिस्पर्थी:प्रत्येकमितरादिनेतदुक्तंभवति।।प्रधान
दैवतायाएववह्नि:समेतेर्वतिस्मात्समीखागगामविधातस्मात्तत्सरिवारणांमिथुनानामपियुग्ममएकमेवंवाद्वयकूट
यानितिकावलिहोनेपक्षत्रयचतुष्टयमुक्तंभवतीति।।अत्रपूर्णाद्विवनवकंपूर्वोक्तानिवेद्यद्रव्यसहितंभवति।तन्त्रामानिग्र
रुमुखाद्यंगतव्यानि।अत्रविकल्पे।वा।विकल्पार्थ:स्मरणात्मिथुनानांकालहापिचानुसंधानात्।।मिथुनानामिसा
हिभिरयणादिसंतेश्चतुर्भि:श्लोकैर्मिथुनवलिद्रव्याणिनिसर्देयानितद्वर्थंनफलंचोपदिशति।।तत्रवलिद्रव्याणितानि
सद्देयानिप्रयोगदेयानिचद्दविभक्तंद्विधिमित्रमन्त्रमिस्वर्थ:सितभक्ताभ्यामोवाफलं।शर्करामिलितान्नकंदृत्ताफलानां
स्वर्थ:एतान्येवनित्सवलिप्रदानेसप्तपोगवलिप्रदानेसमिथुनानांद्रव्याणि।अत्रमोक्षार्थक:आ:उतिपोशतानिसांतंत्रेषुश्री
नृनाथेनविरचितेतावोमनोरमाख्यायांव्या
कादिमताख्यमस्यपरिपूर्णा।स्पतंत्रसप्तपंचमार्समिहराजप्रकाशाभिधानेनसभगाननृनाथेनविरचितेतिपं
स्यापांवित्रानित्याविधाविधानप्रकाशनपरमेकविंशतिमपटलंपरिपूर्णंसपादमष्टमम्।।त्रयस्त्रिंशः।।सप्तविंशतिपं

ने १६८ 168

त्रा॥ व्याख्याग्रंथाः शतद्वयं पादाधिकचतुराः सुपञ्चलेखकविंशके॥ पूर्वस्मिन्लेखकविंशे पटले षोडशप्रणाम्नित्रा नित्यापविधा
नमुपदिष्टाः नेतरे सर्वासां नित्यानां बलिदेवतापाः तस्मात्तस्मात् दृष्टयाभ्यूतापाः क्रमकृत्याद्यादिविधानमुपदिशति॥ अ
थ षोडशी सा दिनान्तदिक्षिते नश्लोकशतरूपेण द्वाविंशेन पटलेन॥ तत्र-अथ षोडशी सा दिभिरभाष्टहारैः सं नैविद्विभिः श्लो
कैः क्रमक्रमकृत्याविधायाम्नतीयपटले क्रमसमूपत्रैविध्यं तेष्वंत्रयाशांभवज्ञानं प्रसेके तत्मो क्रामनमहूराम्य ख्याति देवता
पावोंछिन्नतृप्तिवेदोपदिशति॥ तत्र पंचविंशाह्नो दिताः तृतीये पटले इति शेषः तत्र पंचविंशाहूपमत्र प्रथमदिता
पवंदश्च ह्यतितिपातृतीयखंडभूतामूलविधिवे सर्वे सैव पंचविंशाह्नैव॥ त्रिविद्या॥ त्रिरूपभेदा॥ तत्रैव तृतीय पटले रेम
॥तृतीयायामासांखंडदयमूलभूताविद्या ततीपखंड३सर्वःसा क्रमकृत्या॥ रश्मिसाहिता श्लोके तमर्वा॥ नित्यापाललिता
या म्बुतुर्थदिपटलेत्रपश्रो क्रमपूजाक्रमस्मारत्तोन अत्रत्र्यस्याः क्रमकृत्यापात्तेहेगत्वमभिप्रेति॥ तत्र नित्यविनोदानं
दितो मगीता दिभिः तत्रारेरसादिना श्लोकपूर्वार्द्धेन प्रसंग॥ तत्तस्या ललितायाश्च गाम्भूताभु पतीननपटलवह्नमा॥ वि
धानोमस्या क्रमकृत्यापाः पूर्वमेवाभ्युर्वे तीपलामं वमांवा॥ हायपजेदिति प्रस्तोति॥ तत्र तत्वारेर ह्ठमागतारे॥ ाम०
तस्य चतुर्णां प्रथमत्वात् रह्स्यागाखेलीयांवा॥ हाम्बर्वपेत्ततरेसार्द्धिगमांच रोक्रलाद्ध॥ तत्र तमाः समवस्थानंद द्विता

पश्चिमकोणाद्दिक्ब्रह्मदेशोल्लसिताभिमुखमिति संप्रदायः तस्मात् गोरेखिसादिना समर्दयेदित्यं ते नार्घ्यपात्रेन श्लोकेनास्याः क्रुरुक्रु
न्त्रायाः ष्टजाम्रत्ताव पूर्वं तत्रा। ल्पेपात बलिवक्रा वं नमुपदिशति॥ तत्र तश्शागरेखु पंचमम धिष्ठितती रसाणा दिपु र
ल्पपोतचरी क्रुरुकुं त्रा। तदा लयान्तौ पालिकायाः पंचम्यास्तमनुरूपाः सागरेखुतस्याः क्रुरुकुन्त्रायाः ष्टजनसमव
स्थानमिह्नुसागरे उत्ता। पश्चिमकोणोऽल्पपोतचरामिस्तुस्मासाध्यकाभिमुखमिति संप्रदायः तुतेदक्षिणाय पश्चिमको
णो पंचम्यास्समवस्थानात्। रल्पपोता। रल्पनिर्मितं प्रवहणाकरूपं श्रधतनमवहणास्तरूपवदिति संप्रदायः तन्त्रा
म्नेवरल्पपोतनाम्नेव नमोन्तेनवह्नमाणविसर्जनापह्नन्नेलाप्रर्वेणा। यथा ह्रीः रल्पपोताय नमः इति तशम
र्वयेत। बलिचक्रं चावह्नमाणरूपं। तेनैव नाम्नेव प्रास्वनमोन्तेन विसर्जनीयपात्रार्घ्येन यथा॥ ह्रीः बलिवक्रा
यनमः इति समर्पयेत॥ तन्मध्ये रल्पपोतमध्ये पूर्वं सादिना समर्पयेदित्यं ते नार्घ्येन श्लोकेन देव्याः क्रुरुकुल्ला
याः निस्मसपर्या च क्रमस्वरूपमुपदिशति। तत्र पूर्वपश्चिमदिक द्वारेषु तमिस्त्र श्राखानिर्माणानुक्राव पिउन्त
रत्रद्ददत्वाखाद्दीसु स्मामतिद्वारं शाखाद्वयोपेतं लचतुरस्र स्पोक्तमिति संप्रदायः वाह्य पश्चिमामानां एतदुक्तं भवति॥
प्राक् पश्चिमतः सशाखाद्वयद्वारयुग्मं समवलम्बे द्वपं कोणेषु दिक्षु च देवतास्थानविधि तं विधाय तन्मध्ये द

ह्र

त· तद्रूपोपेतमष्टदलं पद्मं कृत्वा तस्य कर्णिकायां नवयोनिचक्रं मातृचक्रं च तत्त्विंपंचचतुरंशी विद्यापतन्नाममंत्रेणार्चयेद्वि
येदिति। एवं रूपमित्याहि तन्त्रालोके त्रिंशतितमाह्निके एवं रूपमासमभ्यर्च्य साधकं तं वा प्रदिशन्ति॥ तत्र- बालपाञ्चलमुद्रा वि
१५८ धया। सना तिकये तिरोधपः तेन- एवं रूपेण- मूलविधया पापावविन्द्रा सह्यूराग्या त्रिवारादहीनमभ्यर्च्य पेश-त्रिस्वरूपमा
दिभिरावाहन पूर्वकं तंत्रिभिः श्लोकैरावाहनमुद्रां मंत्रपुरस्सरं दर्श्य संपाद्यगारात्वानिसपपीध्यानमुपदिशति॥
169 तत्राधेन- समानाधारूपेणामन्त्रेतोतिरोधपः इत्येवं श्लोकाः एवं पत गंधादिभिः पजेदिति शेषः नमोहृदंबरादे
व्यादि गंधर्वत्वकपनं संविष्टानं इमयत्वात आनन्दततमिन्तुपक्वः सम्प्रदायार्थः आनंदविग्रहां। संविद्यानं
दरूपत्वात् आयुधचक्रमस्तु दहिणाध्यादितदुत्तराः तं आञ्चादशिषापातः॥ सत्तु त्वाताः स्फुरघोन्मः एतद्द्रात्र
पिस्याधारणं॥ तस्याः शातुल्ग तत्वस्फुरदघोतितकथनेनाग्रकृत संनिदानं दमपत्वं निसोल्लासाति शयत्वमिति
संप्रदायः अस्यालंलितांगत्वप्रजननेषूपे तद्देवध्यानं॥ नतु तत्समानमितिच संप्रदायः हृत्पद्मे लेसादिभिः पूजये राम०
दिति तैरध्यर्घः षड्भिः श्लोकैः इत्यावुपचारादेवं मावरणचतुष्टयं निसपर्यान्नमनुप्रदिशति। तत्र- द्वन्द्वेत्वयान्म
विसर्जनीयपपेतिसंप्रदायः तथा तन्त्रालोकादि गतपाश्चात्यसर्वशाक्तीयजेदिति। स्थापनाहीनः आदिशद्व्यः संनिरोधादि

विषयः । उपचारान् - अर्घ्यपाद्यादीन् ॥ तद्गृहस्थाः देव्यास्तथा - आमिषांशं प्राविशांप जेत् - तयोरवस्थानं तु रत्नपीठ पूर्वपश्चिम
कोणयोः गृहेशाख्यो हि देव्याः पश्चिमाभिमुखो पादत्राणपाद्युशाख्यो हि आह ह्यिणाप्युपहिणः ॥ अत्र बहुवचनात् । तासांच
गृं शान्तस्वरूपा विशिष्टत्वात् । तन्मन्त्रो यथा । क्लीः पहिणाय पिशाचोम ग्रह बहुवचनात् । तत्पादुके पादुकाः पूजयामीति ।
श्रीमासां तत्वतन्त्रं मंत्रेण पादुकां पूजयामीति । एवं वत्ति ॥ अथ आदिमाह ह्यिणापेन तथा रूपिणाद्यान्या इति सहिते । अर्चयेत् ॥
अनादिमाह ह्यिणापेन अर्पितः सा च वत्सभ त्रिकोणाग्र ह्रिद्रमितलचतुर्तोतिकेशपा ह्यिणापेनः पद्माग्रवत्स्मेमात्त
न्मध्ये त्रिकोणमध्ये । संविद्दासनमिति - देवतापाभन्नमूर्तसंविदात्मकं । पुरुषमितिमंत्र हृदयः तत्र - देवतावस्थानम
का हस्वावरणेश क्लीनामवस्थानप्रकार स्वगुरुमुखादेवावगन्तव्यः तन्मंत्रो यथा - हृीः संविद्दासनाय नमः इति ।
पंचविंशार्णमूलमंत्रेण - स्वरूपप्रकाशितमूर्तेन तत्तीपेनेत्यर्थः तत्तत्स्वादिनापुष्पकेशरसंतेनाकोधेनक्लीकरूपेन देव्याः प्रेमा
न देवताहरूपलालितांगलेनस्थितिमिद्धादिसागरएजांबोपहिशाति ॥ तत्र हृदस्या - क्रमकल्वात्तया । परीतं भवेदितिशेषः प।
श्चिमं पुष्पागमितिलल्लिताद्देव्यानिस पूजापटलोक्तनवात्म दीपाग्रं तु स्वपुष्पागमयलात्र तस्मापति ॥ पराप मानेन
परितो आमयमाणकाले - तत्र तत्र - तत्रप्रदेशे इति शेषः पश्चिमादि विलोमतः प्रोक्तक्रमेण इदृशसागराहीन् । नमोते लो

म० मपिः एवं पूर्वमिति बीजहृदयं स्थापयति। बीजहृदयं नाम भिराह्रीं संयोज्य तैरित्यर्थः तन्मंत्रा यथाः ह्रीं श्रीं रहसामगरापनमः
इत्याद्यः नवात्मित्याहिना ईश्वरीत्यंतेन श्लोकद्वयेन ललितापादेव्याः समाराधनविशेषफलविशेषमुपदिशति॥ त
त्र- प्रागुहारितं- ललितानित्यपूजनोपदेशो प्रक्रमरूपतः एवं प्रागवता॥ प्रसीदति। प्रयच्छति। देवी इति शेषः ईश्वरी
ति देवीसंबुद्धिः हे वामित्यादिना श्लोकेन कुरुकुल्लायादेव्याः ललितेत्र पूजाक्रममतिदिशति। देव्या इत्यादिभिः परमेश्व
रीत्यंतैश्चतुर्भिः श्लोकैर्देव्याः कुरुकुल्लायाः सततं त्रिनित्यपूजायां बलिं तद्विधां द्रष्टाङ्गीतया बलिदानं चोपदिशति॥ तत्र दे
व्याः कुरुकुल्लायाः मन्त्रः सेनापुनक्तीति शेषः ॐ इति मन्त्रतायुक्तोऽर्थः ता इति ह्रहसवरान्वितः रे इति। इ योधरान्वितः तु
रेति। रयधुग्मं रुग्धुतं। ह्रा इति। एतन्मन्त्रतायं च षष्ठस्यात्मैतस्याएव विद्यायाः रे इति ततायमक्षरमेवोऽस्याः षष्ठमक्षरं स्यादि
त्यर्थः चतुर्थः चतुर्थं सप्तमं चास्याएवविद्यायाः चतुर्थं तु काराक्षरमेवास्याः सप्तममक्षरं भवेदित्यर्थः षष्ठं तदष्टमं ः अ
स्याः तस्या विद्यायाः पञ्चमं रेफरे इत्यक्षरमेवास्याः अष्टममक्षरं विद्यात् जानीयादित्यर्थः हूं बुमहुश्रान्वितं॥ स्वा इति॥ नवमम
क्षरं॥ हंसम्यमन्त्रतायुक्तः स्वाहा इति। इदं नवममक्षरं भवति। अनयाप्रोक्तया दशाक्षर्या अस्याः कुरुकुल्लायाः बलिं॥ अंतएव राम०
॥ विद्यया॥ तारा शक्तेः सर्वपूजा होमो द्वारीन्नतत्पिरितिसमंत्रहायः परमेश्वरीति देवीसंबुद्धिः ध्यानमित्यादिभिः श्लोकैरदि

संते त्रिभिः श्लोकैः बलिदेवतायास्तारायाः क्रोडे बलिसमर्पणध्यानमुपदिशति। तत्र त्र्यस्याः तारायाः क्रोडेः पश्चात् कारणात्त
स्मतेः चक्षुमाराध्यानादित्यर्थः वरपंकजे। वाम हस्तद्वितये त्रिभिः आहृतामिति पूर्वत्रात्वपः न्प स्तपणा हंबुज
युगं॥ बलिग्रहणार्थमञ्जलिपुटमायोतीमित्यर्थः होममित्यादिना श्लोकेन देव्याः कुरुकुल्लायाः नित्यहोमद्रव्याण्यु
पदिशति। तत्र चाविकल्पेः प्राग्वदित्यादिनात्रिपामिसंतेनाध्यर्धमैकैकेन श्लोकेन पंचविंशत्यर्णाया मूलविद्यायाः
पुरश्चरणमुपदिशति। तत्र व्रतसंकल्पविधौ पंचविंशसहस्रां॥ नित्योदितेहममतमेतान्नित्यहोमोक्तेपुरश्चपु
ष्पादिद्रव्यमतमेनः एवमित्यादिनार्धाधिकैकेन श्लोकेन कृतपुरश्चरणस्यैव प्रयोगप्रयोगपंताप्रयोग
प्रकारान्योपदिशति॥ तत्र नित्यावानितः पुरश्चरणानंतरमपि तान् प्रयोगान् घतेत्यादिभिः कुसुमद्रव्यैरिसंते
सप्तभिः श्लोकैः चतुर्दशभिर्द्रव्यैर्होमान्नानाफलप्राप्तिमुपदिशति। तत्र ताःवनिताः नैलाक्षैः तिलसहैः हान्तेः।
त्रमान्सामंताहानपि नमकौतुकैः प्रणापोलंकंठाभिः प्राप्तरणान्विमान॥ वशोपेदित्तसत्वपतया विकल्पे। सितपु
तैः पाकरासंमिलितैः प्राग्वत्कालतः मंडलादितः श्वाधः अंबुजकह्लारपोपि विषय कुमुदद्रव्यैः रक्तसि
तैः उत्पलैरित्यादिभिः प्रियद्रव्यैस्तैस्त्रिवाभिः श्लोकैर्नानाद्रव्यैः पूजने नानाफलप्राप्तिमुपदिशति॥ तत्र सितैः

१८१ म०

171

पश्चेरितमन्त्रयः स्तोहितैः तद्रत-ऊमुद्राभ्यां प्रागवत। जयाहिभिर्गि। श्रीलाभाय॥ सौगंधिकैः कल्हारैः सम्प्रभिः शैगं
धिकाहिभिः तथा। समस्ताभी हलाभ१ समर्थ्यः वत्सश्राधनासिद्धये। कर्पूरैरिमन्त्रपः सम्गस्तेहस्मद्राभ्यां। भ
गस्तेहैवस्मगमहैनवेसर्थ्यः ततः प्रजनतंगैतैः कर्पूराहिभिः जागंधैः भहितैः हुतत्रयभिस्ताहिभिः स्थापनाहिनेस
नैरध्यर्हैर्हिविभिः स्त्रोकैः पंचविंशसहस्रायानन्तापपामूलविधपापंत्रानिमीलोपहेशंतद्धिनिपोगप्रकाप्रेम्ला
वेत्रकरोति॥ तत्रतन्मध्यतः अष्टदला ज्ञमध्यतः तथा कुलसंहारपटलोक्तप्रक्रियया। अत्रमध्येसर्वमध्यस्थ
पोनिमध्यो। मापां। प्रागवत हल्लेखांसविसर्जनापां। पंचविंशसहस्रविधापामेकादशसहस्रभूतां। अष्टसंख्यो
रोप्युमध्यकोणाविधुरेषुमत्राणांछंकंप्रथमहितापत्वे३ अष्टकृतिमतपंचविंशतारमूलविधानहस्रं पंचविंशप
ष्ठ-श्राहितोहुताष्टकभिसमर्थ्यः श्यालिखेत॥ अन्यत्र दक्षिणामितिसंप्रदायः बहिः नवपानेः तथा प्रागुक्त
क्रमस्तवकः ह्रिह्विक्रमेण। प्रतिदलंचपोनिलिखितविधाहस्रनवकादुपरितनानिपोडशाहस्राणि तिके ग्राम०
ष्टः बहिः अष्टपत्रपद्माद्बहिः गीतहस्रत्रयंतदलवाप्याहपेमापामसगपाः विसर्जनापपुक्तपाविद्युक्त
पाव। क्रमेण-अनलोमेनवः स्थापनाहिनेसत्राहिताहो लिपिकादिविष्णपः पंत्रविरचनाक्रमोपध्या। अभी

ष्टमानं भ्रमतोऽन्तर्बहिर्विभागेन ह्रन्तत्र पंसमष्टपस्तत्रे निरपाय। तत्रा छपलेप मंविधायं। तत्कर्णिकायां प्राग्व
त्त्ववपोनिवद्धे विधायातत्रस। वेमष्ठपस्य पो निमध्ये मध्यमहितायलं उमकृतिभृतपं व विं शाह्नरतत्ता
प मूलविद्या यामेका द्दशाह्नरभूतां स विसर्जनापि हृद्ये लां साधुकादित्रपपुक्तामालि ख्यबाह्यकाणे
ष्य हृत्स ग्राहिमाद ह्विणान्तन्मूलविद्याह्नं। शिह्नाह्नरथै उशकमतिद्दलं द्विघह्नाक्रमात। समालिख्य
न हृद्य गतह्नन्तत्र पंा तणलवीष्या हृपेश्चं जवा। ष्यं मातकपादिवसर्जनाप पुष्कपाप्रतिलोमयाप्राग्व
त्सवेघवस्माणा एजाहित्रमेणाविनियोगात्सर्वफलसिद्धिरिति। पंत्रमिता। हिभिः सर्वोद्दसंतैर्ष्टी
द्वेः समाभिः स्त्रोकैस्तस्य पंत्रस्य प्रयोगपंचकमुपदिशति। तंत्र यंत्रस्थोकैरालिख्य तिपद्दष्टद्व वावि
कल्पे॥ सिवस्य स्त्रः सधूछि ह्स। ततण्लिकान्तंतपंत्रे। प्राणकैर्मं उलाहिभिः द्दहेनः प्राग्वत। एत
त्पंत्रा। वाविकल्पाथ्यः तत्त्र पंत्रमध्ये। एजपेतानि सक्रमतः तेप्राग्वत। वशे भवेदिति। एवंत्र
सर्वधः तारह्मप्राघ्रः तिपंग्ज्ञातोः पातुष्याज्ञातोः वशायेहिति शेषः। सिंधुतारो प्रभरतारो। वाविकल्प

नं

१७२

172

र्थः अत्रापि तिलतण्डुलैः आलिखेत्. तत्र तत्त्वसमूहे मूलतत्त्वे इति शेषः तत्र पंत्रे। पूजयेत्साम्बवत् तदुद्दिष्टैः साम्बवता तत्र द्वादशनाडि
स्त्रव पः तत्रेति। त्रिंशुतारादि विद्युद्धनादीनां तासां मात्रेति वाच्यम् आज्ञा. चराचरालंघनी यच्च नन्तः बाधत्वं.
विकृसार्थ प्राक्स्सतीः साहिभिस्संनिभा इतं तैर्द्वे शाभिः श्लोके स्वरूपे द्वादशात्ममयाद्भिता पद्मामूल विषपाके षट्कवज्रे पंचत्रि
र्मितां तेन पंत्रेणामयेनावतु षट्पंदोपदिशति तत्र त्रीणि प्रतिकोणानि इति शेषः शेषैः कोष्ठैस्तु षोडशभिः स्वरान्
पः तन्मध्ये पंत्रस्य सर्वमध्यकोष्ठे ।। शक्तिं मायाख्यां। शक्तिरिति विसर्जनीय हृल्लेखाया ईकारस्यापि नाम: अत्र
संभवहृतापात्रकारणाद्वि विसर्जनीयस्य नाम। मायेति च पूर्वोक्तानां नाम। अत्र साम्बवत् हृल्लेखाया माया नाम तेन वि
धायामेका दश द्वात्रिंशत् विसर्जनीयहृल्लेखास्थं यथा भवति तथेत्यर्थः: आख्यां साधकादीनां. ततं मध्यकोष्ठतः व
हिरिति शेषः विधा.स शक्तिहृल्लेखादिध्रुतां द्वादशात्मां तस्मिन्यन्त्रे पूजयेत्. देवाः पंत्रविरचनाक्रमेण यथा ।। साक्रमत राम०
वा द्वि हिरण्यकसंमांतरालानि षट् सत्रा। ता स्फाल्य पंच विंशतिकोष्ठानि निरामा वतेषु कोष्ठेषु प्रतिकोणं प्रतिकाणां च तु
र्षु कोणेषु त्रीणि त्रीणि कोष्ठानि समूह द्वादशकोष्ठानि मध्ये च द्वादश पंचधा भवेत्तथा मार्जयित्वा षोडशकोष्ठत्रयोदश

के सर्वमध्यकोष्ठमध्ये त्र्यपोहशाह्वाद्वितीयमूलविद्याक्षरत्रयी हृदाके। एकादशाक्षरम्, तां स्वविसर्जनीयांतहृल्लेखां प्राग्वत् साधकादि
त्र्यपात्याधुक्तामालिखेः तस्यां पंक्तिकोष्ठमध्यात् त्रिकमध्यकोष्ठमारभ्यामुक्तक्रमेण प्राहक्षिण्येन निर्गमनात् साधिष्ठकोष्ठद्वादश
केमध्यकोष्ठलिखितसविसर्जनीयहृल्लेखाविधुरं द्वितीयमूलविद्याक्षरद्वादशकमालिखेत्। तत्र पूजादिभिर्वश्यमारणोच्चाटनयोगे वश्य
मारणफलसिद्धिरिति। ताम्राजटले। तालपत्रे सर्वार्थः यंत्रे प्रोक्तं पटुलवाणां मागधिकापिप्पलीसिक्थगं प्राग्वत् द्वीपवेष्ट
द्वीपरूपाग्नौ। तद्दिग्वक्त्रः साध्याशाभिमुखः दिनैः मंडलादिभिः नवागच्छेत् साध्यापद्वितिशेषः तत्र यंत्रे स्थिता त्र्यवस्था भिस्त्र
दृशाभिः नयनमासादिभिर्मरणांताभिः मतिभिरितिदशमावस्थास्वरूपे वा विकल्पे। तत्र यंत्रे मधूच्छिष्टमतिकृते साध्यपादैः त
भिर्मार्गानेकविशेषपटलेवहृस्माणां शकानुगुणात् तथा विद्याजपसहितं हृापाग्नौ प्रोक्तं दिनानीहसर्वः अत्र नपशाहृ सामंतादिति
षपः ते प्राणिनः प्रतीपाः प्रतिकूलाः कज्जलैः मषीभिः सितेत्होमविशेषाणामेतत् अथर्ववेतिविकल्पार्थः जपिताप्रणप्रतिष्ठा
दिसहितं मूलविद्यां आलिख्य पंक्तिमिति शेषः ततः पंत्रसहितां नं। हृत्ताहृये सादिभिर्ब्रीहिरित्यं तैर्दृशाभिः स्तोकैः समासादणपाय
यमयामूलविद्यापंत्रनिर्माणक्रमं तेनयंत्रेणप्रयोगकं चोपदिशति। तत्र तत्र षट्कोणास्त्र मूलगर्भगतं। मरीतिनुकारैः स्तुभिति
विंदुः अथ मम मूलविद्याद्विवर्णाभ्यंतरसबिंदुकत्र्यपोहशाक्षरार्भगतमित्यर्थः नाम प्राग्वत् पञ्चद्वारा। मध्यलिखितप्रथमाक्षर

त॰ भूतप्रणावविधुराणि। सप्ताहूर्णाः मूलविद्यायाः क्रमेण। अग्राद्रिमार्तृ ह्रीपरूपेण। एतत् लिखितेतिरोपः अथ परे सप्ताहापेवि
घोसप्ताहूर्णां। तत्पंत्रं। तद्दिने निक्षेपद्दिने पंत्रस्यापंविरवनाक्रमः यथा। अभीष्टसानभ्रमरोणां तर्हि हि र्विभागेते ह्रन्नद्वयं विधा
१६३ य। तत्रांतर्व्रमध्ये प्राग्वत्स्वट्कोणं विधाय। तत्षट्कोणमध्ये स्वम भूतसप्ताहाम्मूलविद्याब्जूहा भूतंप्रणावं प्राग्वत्साध्यनामभिा
लिख्य। बहिः षट्सु कोणेषु अग्राद्रिमार्तृ ह्रीपेन मध्य लिखितभूतप्रणावविधुराणि। मूलविद्यायाः सप्ताहूर्णाः षडूह्नाणि
लिखेत्। एवमेतत्पंत्रं भूर्जादिषु समतमेऽलिखित्वा सप्ताहंप्रतिष्ठं सप्ताह्नाविघात्मेपुतं जपित्वा। तत्पंत्रस्य वल्मीके निक्षेपणान्तत्र
173 स्थाः सर्पास्तद्दिन एवोच्चाटिता भवंतीति। तत्पंत्रं ऊर्मिकादौ धृतं ऊर्मिकेसंगलापकं। आदिशद्बोबलपांग ह्राधाभरणावि
ष्वपरं द्वृतः पुरुषस्य ह्रस्तिकाद्या। आद्यशब्दोल्लूतासप्पिकादि विष्वपः तत्रास्थावितगह विशेष्यगांतत् ऊर्मिकादिलि
खितं पंत्रं। अनपांप्रथमपासप्रवर्णाया। आसेकः अभिषेकः स्वल्लनाशनः सर्वविघ्नापहाः तत्पंत्राधिवासिताम्भि
सेकः देहगमिति। विषविशेषणं। त्रिविधं स्थावरजंगमं। कृत्रिमात्मकं। एतदुक्तं भवति पंत्राधिवासितास्मि नसं
जलंपीतं जठरागतं विषं देहगतं त्रिविधं च नाशयेदिति तत्पंत्रं तद्रूपं पंत्रलिखितनालिकेरपत्ररूपं स्मरन्त्रिसन्ध्यात्व
पः पाठितं पाठितमिति द्विचत्वाहंगाकरणां पं। पंत्रपाठनास्माटनास्माजितः पाठितश्चैव सर्पः एवं ऊर्ध्वरूपतः त्रिप्रकारा। गाम०

भागवत। १२ ॥ यंत्रे-वालुकास्त्र। सिकतासु यंत्रे। प्रोक्तं। तत्र यंत्रे। तैः तामिरिति सर्व वालुकावीथी घृताद्भवात्। अत्राऽपि दिक्षु द्वाद्‌
विंशं व्रजेत। प्रबुद्धोऽपि भोगा बहिः वालुकावेष्टनात्। अनाहतानी मातृकानाम हे स्त्री। संतेन श्लोकद्वयेन पञ्चविंशाक्षराणां
एवं उद्धृप मन्त्राति मूलतापांत तीर्थायां मूलविद्यायां भागवद्युगनरे क्रैस्त्र योदृशं। भिरक्षैः सा प्रसाराणाद् द्विशोत्तर द्विशतसं
ख्येऽस्मिन् यंत्रो पटकमुपदिशति। तत्रादिविद्यायां। सर्वप्रकृति मूलापां पंचविंशाक्षराणां मूलविद्यापां त्रयोदश॥ तानि तु अक।
कार। उकार। रेफ लकार। एकार। ॐकार। हकार। मकार। सकार। वकार। ऋकार। नकार। शकार। ह्राणि। अत्रासंयुक्तस्वरद्धोऽपि
मौ गृह्यमपे ज कान्ति लक्षुनेन संयुक्तस्याऽपि सारस्य ग्रहणं। त्रयोदशेऽस्तु क्लिमावल्मान। तयोर ह्रयोरनाहतत्वसमस्येवाऽतैः
अनाहताक्षरैः तानि। अष्टोत्तर द्विशतसंख्यान्यक्षराणि॥ पूर्वोक्तयंत्रे पूर्वोक्ते सु यंत्रेष्वाद्ये यंत्रे आम्भिन्ने च पटले एवं त्र ह
त्रयमिश्राद्वेक पंचाशत्तमाद्येन श्लोकत्रयेनामोक्ते। मध्यतः सर्वमध्योद्धृपं। अन्नापोः बहिः मध्यायोति तत्रानाहव द्विलिखे
दिति संबंधः तैः अष्टोत्तरा द्विशतसंख्यैः अक्षरैः अष्टौ। संभूयाम हे स्त्री। इति संबुद्धिः एतदुक्तं भवति। पूर्वोक्तेषु यंत्रेषु आद्येन
साद्‌भ्यं ताम्बेशक्रमाद्‌ तत्र याद्य पत्रांबुजनवयो निरूपे यंत्रे सर्वमध्ये सारविकृतपंचविंशाक्षरमूलविद्यानाहताक्षरत्रयोद
शकसंजाताष्टोत्तर द्विशतसंख्येभ्यक्षरेभ्याद्धितो ह्वाद्धंपमस्त्राह्रां साध्या भुवेनमालिख्य। तद्वाह्यगतकोणे घ्पास सर्वमध्यलिखि

न· ९८४ 174

ताम्रपट्टोपरि तन्नामधाम्ना लग्नात्मा दृह्निरेखालिख्य। तद्दहिः पत्रे पुत्रतिपत्रे हृपंदूयमिति क्रमेण नव पोनिविलिखि
ताम्रं द्दशाकादुपरितना। तिषो उपरा म्रा। सा पाग्व द्दालिख्य। एवं संभूप षट्ठिंशास ह्मणारीं क्रमा द्दिलिख्य वाह्य दृत्तत्रयां
तरालवीथ्याम्बु पे- प्राग्व न्माद्रकादे छ नं कुर्पात। एतत्प्रथमं पंत्रं प्रथमस्मिन्नेव पंप्र वे पूर्वलिखितात्म्रण्य त्रिंशतिकादुप
रितन मुपरितनमद्ध्राप्य त्रिंश तिकमह्वरष त्रिंशतिकं क्रमालिख्य। एवमेतेन यंत्रेणास हाष्टौ यंत्राणि संपाद्य येद्दि
ति॥ तेष्विसा द्दिभिर्जन्मना मिसंतैः षड्भिः श्लोकैः स पंत्राष्टक विनियोगादिक मुपदिशति॥ तत्र तेषु। अष्टह यंत्रे
षु च्चाद्यं यंत्रमिति शेषः। उद्दारितैः वश्या कर्षणे साद्दिप्रद्दशाति तम श्लोकेन वक्ष्यमाणेः सप्तद्दतिपद्दद्धेद्दः मान्वारि
चारके। आदिशब्दात् स्तोमंगारकेतुबधद्दहस शिमुक्रशनैश्वराणि ग्रहाः। तेषां वारे वृत्तस्थः प्रोक्त कर्म स्व वक्ष्यमाणाक र्षणं।
आद्यालेखनं एवं कं। प्राग्वत्साध्यादिनामालिखनपूर्वकमिसर्वः वाचः ध्यासाध्याधः साधपेति। तद्दितीयं लेखनीय
वाक्यरूपं॥ एतदुक्तं भवति। सर्वमध्यगताम्रपट्टपमध्ये अस्मेकस्मिन्वारेण न्नाधपे सद्द्र-णाणपाधपेह द्द्वौ तमालिखे एम
द्दिति। आद्यपंत्रतः अष्टमिति शेषः प्रोक्तक्रमेणेतोतिविषिनेन्सस्य विशेषणं। सविधिस्तु मांगा प्रतिष्ठापुरस्सरं धारणस्या
पनादिः अर्चनतः तत्रदेवाराजनतः तथेति समुच्चये। एजितं। तत्तत्सवारेषु नाशपंताति पं सतमक संख्यापे द्दूपाद्द

वचनं॥ शिवे इति देवीसंबुद्धिः। तेषितिवार विशेषणं॥ उक्तानियंत्रणीति शेषः। ते आगवन्म उ ज्वालादिभिः तानि रोगशा
मा एतानि च इमारणानि मन्त्री हिजन्मिनामित्यत्रादिशब्दो ऽमासमासामं तादि सकलमाहात्म्य विषयः आक्रम्य सनि
त्यादि शिवे इसं ते: सप्तभिः श्लोकैः आह तैः खामसारी ते रष्टोत्तरद्विशतसंख्ये मूलविद्याक्षरैः विकृतमूलविद्याक्षरैः यं
चविंशतिकैः स्वैकविंशमधिक द्विशतकोष्ठरूपयंत्रनिर्माणं तद्विनियोगं श्रीपदिश्यति। तत्र-क्रमात् द्वाविंशतिं।
माक्रम्य ग्ध्वा विंशतिं। हृद्विणोदक्ष विंशतिमिसेवं क्रमादित्यर्थः ततः आस्फालनतः तेषु एकचत्वारिंशदधिकचतु
रशतसंख्येषु। कोष्ठकोणेषु चतुर्षु एवं क्रमध्येव अन्याका संख्या भवति। क्रमात् एवं पंचाशत् प्रतिकोणं पंचपंचाशत् कोष्ठानि
रसेवं क्रमादि तिपावत्। संभूय चतुर्षु कोणेषु विंशत्यधिक द्विशत संख्यानि कोष्ठामार्जयेदित्यर्थः। अस्मानि मार्जना
वशिष्टानि कोष्ठानीति शेषः। तेषु एकविंशत्यधिक द्विशतसंख्येषु कोष्ठेषु इत्यर्थः। चतुःकोष्ठैः प्रतिदिशमेकैकको
ष्ठामार्जननतः इत्यर्थः। मा उमध्यतः आदिगतपंक्ति कोष्ठेषु मध्यकोष्ठमारभ्येत्यर्थः तानि। अष्टोत्तरद्विशतसंख्यानि स्व
रविकृत मूलविद्याक्षराणि लिखेत्। पावदंत्यपर्यवसानं मध्ये। पंचत्वमेति शेषः। नवकमध्ये। नव मुमध्यकोष्ठ इत्यर्थः
नामोद्धृतं ॥ साध्यकादिनामार्णाः। मायां पंचविंशार्णा मूलविद्यायाएकादशाद्वरभूतं॥ तद्दृमितः तदंतर्गतमध्यकोष्ठे

नं.

२८५

175

नंतरमाकपंक्तिमध्यकोष्ठमारभ्य प्रादक्षिण्येन निर्गमनगासा त्रित्रिक्रमेणामध्यकोष्ठवर्जं प्रतिकोष्ठमिति शेषः। त्रिको
णेषु वेसत्त्रवकारान्चतुर्षु त्रिकोणेष्वपि मायाक्षराणि मातृकाक्षराणि लिखेदिति तात्पर्यं। तत्र वज्रमिति शेषः। यंत्रविरचना
क्रमाप्यथा। प्राक्प्रत्यग्दक्षिणोत्तरक्रमेण तानि द्वाविंशति द्वाविंशतिसूत्राणि स्फाल्यते नैकचत्वारिंशदृधि
कचतुःशतसंख्यानि कोष्ठानि निष्पाद्य तेषु चतुर्षु कोणेषु प्रतिकोणं पंचपंचवाशत्कोष्ठानि संमृज्य विंशत्यधिक
द्विशतसंख्यानि कोष्ठानि स्वस्तिकाकारं यथा भवति तथा मार्जयित्वा तत्र स्वस्तिकाग्रे द्विसप्तति द्विशमेकैककको
ष्ठमार्जनतः स्वस्तिकान्त्रिकोणानि लब्ध्वा शिष्टेषु सप्तदशाधिकद्विशतसंख्येषु कोष्ठेषु सर्वमध्यमावानपंक्तिस्थकोष्ठत्र
येमध्यकोष्ठमारभ्य प्रादक्षिण्येन वेशागसा। मुक्तक्रममष्टोत्तरद्विशतसंख्यानि स्वरविकृतमूलविद्याक्षराणि न्या
वद्द्वारपर्यवसानमालिखेः। ततो मध्यतः शिष्टेषु नवसु कोष्ठेषु सर्वमध्यस्थकोष्ठमध्ये पंचविंशार्णां मूलविद्या
माएकादशाक्षरात्मकं तद्बाह्ये खंडाद्यष्टमौ मालिख्य शिष्टेष्वष्टसु कोष्ठेषु मध्यकोष्ठानंतरमावानपंक्तिमध्यकोष्ठ
मारभ्य मुक्तक्रमं प्रादक्षिण्येन निर्गमनगासा। प्रतिकोष्ठं पंचविंशाक्षरमूलविद्याक्षराणि द्वाद्वे वा विधुराणि त्रीणि त्रीणि वा। राम°
णिपालिखेत्। चतुर्ष्वग्रगतत्रिकोणाग्रचतुष्कोणेपि मध्यकोष्ठवशात्मां द्वाद्वे मालिखेत् तेन यंत्रेणावष्टमाणान्विनिष्पो

गान्कुर्यादिति ॥ वा–विकल्पे । स्मसितेः इति होमविशेषणं ॥ ह्रतिः पंचमिस्मन्त्रान्जपः तेन कर्तृभूतं पंचमिति । प्रागुक्तानि
अत्र प्रोक्तानि कार्याणि । प्रोक्तेन प्रागवमं ज्वलादिना । शिवेरुतिर्देवीसंबुद्धिः तामिसादिभिस्ततस्तं तैस्त्रुतुभिः श्लोके
मंत्रदेवता भावनाकर्षणावशीकरणात्रैविध्यं तस्याः आलकृस्त्रायादेत्यागमि । न्यादिशत्रुहकपरिहृतत्ववामनांवो
पदिशतीति । तत्र । तामिसस्मोत्र एश्लोके चात स्मान्विततेने नान्वयः साध्यमितस्य पदस्यास्य श्लोक स्योक्त एव गताकर्ष
तामिसनेनान्वयः विधा पंचविंशतानां । अथ वेति पक्षान्तरव्यावृत्तौ । प्रागवद्धादिना गह्वरहेति–प्रागवत । आकर्ष
णादेर्वीसमान्विधाजपे इति सर्वः भवेत् । प्राग्गताः साध्यवर्गः मंत्रा हृणणां–पंचविंशतासंमूलविधा ह्रतागणांत
था विधां । ह्वर इति भावरणादियन्त्रे । स्वपमेवात्र आकर्षणादते–एतदुक्तं भवति । साध्यं आहूतं तेजोभिः परीतं
तेजः सहनाशक्तेः तस्मात् प्रागवद्धावरणादिपुक्तः स्वपमेव देवताकर्षणादिवताभंतः स्मरान्विधांजः सहनाशक्तेः ला
त्वागवडावरणादिपुक्तः स्वपमेव देवी वशीभि दिशति । येन ललिताविग्रह ताकर्षणादिवताभंतः स्मरन्विधांजपन्व
शयतीति । एवं प्रोक्तरूपतः ते इति देवीति दिशतीति । येनः ललिताविग्रहवल्कारणेन–ततः कारणात्तु श्री ॥ इति
श्रीउत्तशानिताततत्रेषु श्रीक्रादिमतावस्य परिपूर्णस्य तंत्रस्य प्रपंचसारसिंहराजप्रकाशाभिधाने तस्य श्री लभगानंदृताश्र्व

त: १७५ 176

नविरचितायां मनोरमाख्यायां व्याख्यायां षोडशनित्याबलिदेवतारूपकुरुकुल्लाविद्याविधानप्रकाशनपरं द्वाविंशपटलंप
रिपूर्णमगमत् ॥ श्री ॥ अस्मिन्पटले एकोनशततमश्लोकद्वयं पंचदशाधिकनवशतगाथात्मके ग्रंथसंख्या द्वात्रिंशत् ज्ञानि यंत्राणि
द्वाविंशोयन्त्रियागताः ग्रंथाः स्युः साईपद्देकवत्तारिंशच्छतद्वयात्ता। श्री। पूर्वस्मिन्द्वाविंशे पटले षोडशनित्यानां बलि
देवतायाः कुरुकुल्लाया विधानमुपदिश्यानंतरं षोडशनित्यासंगभूतायाः पंचदश्याख्यायाः श्रीविद्याया विधानमुपदिश
ति सप्तषोडशो साधारणे पंचसप्ततश्लोकशतरूपेणात्र त्रयोविंशेन पटलेन। तत्र अथ षोडशसादिनामसिद्धये इत्यंतेन
श्लोकद्वयेन पटलार्थानुदिशति॥ तत्र पूर्वं तत्तत्पटले साधनं। विद्याया इति शेषः। अंगानां सादिना श्लोकेन ष
डंगन्यासमंत्राननुपदिशति॥ तत्रांगानि षट्: कृत्वा इत्यस्य उत्तरश्लोकोत्तरार्द्धेन तत्तत्पूजये दिग्मंत्रान्वयः मंत्रा
णां वक्ष्यमाणास्वाक्रमाभिन्नैर्मूलविद्यायामादितः संभूय त्रिचत्वारिंशताक्षरैः षड्युगेन षड्भिरक्षरैः शिरोमंत्रः
षड्भिरक्षरैः शिखामंत्रश्चतुर्थः जातिभिः हृदयपपनमःस्वाहादिभिः षड्भिः अन्वित क्रियाविशेषणमेतत्। त्रिकोणोसादि
भिरित्यंतेनेः षष्ट्रिः श्लोकैर्देव्या नित्यपूजाचक्रसावरणोद्देशपूजाविधानं। नित्यभजनक्रमं। तत्फलं चोपदिशति। तत्र क्रम ॥५०
मन्त्रिपूजाचक्रं सावरणोद्देश्यपूजाविधाने नित्यभजनक्रमं। तत्फलं चोपदिशति। तत्र समन्वितं चक्रमित्यस्य विशेषणं।

।नित्यपूजाचक्रविरचनाक्रमो यथा। अभीष्टमानमग्रमाहृत्य बहिर्दिग्भागेनैकोणुल्लान्तराले वृत्तद्वयं विधाय। तद्बहिर्वृत्तद्वहि-
र्मध्ये प्रागुक्तमानतः षट्कोणं विधाय। तन्मध्यतः संधिरेखामध्यस्पृष्टं वृत्तं विधाय। तन्मध्ये प्राग्वत्समत्रिरेखत्रि-
कोणं पश्चिमोपरिदेशं विधाय। तत्र देवीमावाह्य वक्ष्यमाणक्रमेण पूजयेदिति। सनात्रावाहनमबिन्दुकहृल्लेखाद्येन नाम्ना
द्वितीयान्तेन क्रियापुक्तेन। तन्मन्त्रो यथा। ह्रीं वाग्रहीमावाहयामीति। पूजयेत्। वक्ष्यमाणक्रमतः दृशोऽन्त्रशतद्वि-
यो। तत्तापपटलोक्तया। प्रिये इति देवीसंबुद्धिः सर्वमध्ये। चक्रस्य सर्वमध्यत्रिकोणमध्यपूरुस्थैः वामदृष्टाग्रको-
णातः दृष्ट्या: चतुर्भुजामिस्तु [illegible] मयि। अस्याः परिवारशक्तीन्नमो नेत्री मम मन्त्रैश्चतुर्थ्यन्तैः पूजयेदिति संप्रदायः
आयवास्सघालोरित्सनेनेनेतदुक्तं भवति। क्रोधिनीस्तम्भिनीं च तत्र त्वामाद्यहरेस बिन्दुकेक्रां इति स्तिरुति। नोद्यापत-
तस्तत्वामम्भां चतुर्थ्यन्ताभ्यां नमोन्ताभ्यां मन्त्रैपितातत खं गोद्यं गं तुमारकां साहाभूतह कारसंघायध्यंतुंकारप्रकरणा-
प्तातबिन्दुं स्वते संयुतं हृौं इत्युद्धार्पतदनेनतां णांऽपर्प्रोक्तं क्रोमिति वौ स्वार्पतत्त स्वउं अं झं उपेन मर त्सुक्तार्थ येदिति। अत्र त्रै-
लोक्ये मारिन्त्रिपस्तहृल्लेखावैधुर्यं सखबीजाद्य लादिति। संप्रदायः वामतः अस्यादिहिनेनात्र चैपेत हृल्लेखाद्यैर्नमो-
न्तैर्नाममिः। अत्रांशश क्तीनां सप्तानां हृल्लेखाद्यं तत्सखबीजाद्यादिस्यादिति चर्मस्पसपः हृन्नेः सर्वबाह्यगत हृन्नद्वयवीथ्यां॥

१७७ तं

देव्या अग्रे। अभिमुखं वामास्ताल हूंतसंगीतादिमाष्टन्नाभिरनंताभिः शक्तिभिर्द्देवत्वद्वपीठ्यंपरीतः स्थिताभिः परिस्थिताभि
र्महाज्जलजाभिरिति संप्रदायः पंचमीवाग्हूं मूलदेवतां मध्यतः प्राग्वत्। तथा मूलविद्यया त्रिवारादिहानमिति शे
षः। अत्र वपेद्दिदिपूर्वत्रान्यपः एतदुक्तं भवति। चक्रमध्ये देवीमावाह्य तदनंतरं सविंदुकपाद्गल्ले ख्यपास्थापनादी
नुपचारान्विधाय मूलविद्यया एकवारमाभ्यर्चेत दक्षिः प्रोक्तक्रमेणाक्रोधिमादिका स्त्रियं पंसत्ती जाये द्गल्ले खो
विधुरैर्ल्नमौ ते र्म्योमं भिम्भर्वीतद्ध हिः षट्कोणपुष्पास्या घास्वामुखं ताः षट्कोणस्व सर्वबाह्य वत्रद्धपवीठ्यां दे
व्या अग्रे अभिमुखमासीनां प्रोक्ता जे विद्रूपस्थिताम हाल्लजांवेवं संभूपसमशक्तालत्र ल्लामम मंत्रै र्ह्लेलावे र्ल्नमौं
नेरवं पित्वा पुनरपि मध्ये देवीं तद्विद्यया त्रिवारादिहानमर्चयेत्। इति। बलिं तु षोडशार्णेन। प्रोडशाहारेण। बलिमंत्रेण
पूजां भावस्नानसमये बलिं प्राग्वत्कुर्यादिति सर्वः सर्वत्र बलिद्धपप्रदानं मूलदेवताग्रभागे इति संप्रदायः उपचारकैः प्रो
क्ताभिः आवाहनाद्यनंतरपूजां तेवं अत्रावस्थापनमनुक्रमपि पूर्वमेव साधारणोक्तात्र ष्ठं ङगमूला भ्यां प्राग्वत्। प्र्या ।।म०
पयेदिति मुख्या नमः तां दृशोन्नोशत्ताह्रूं। अथवा विफल्यार्थः पापहृतं तरेः इति। प्रोक्तानि सभेजनतः जितेंद्रिपरसादि
भिर्वैभवाद्दपासंतोषिभिर्ल्लोके मूलविद्यायाः स्वारणं कृतपुरस्त्वारणाप्समप्रयोगार्हत्वं वोपदिशति। तत्र जपेल्लहसंख्यके

177

वलं·अर्चनं·हवनं।जपदशांशमर्चनं हवनं कुर्यादिति।सर्वमंत्रसामान्यां सिद्धमंत्रः प्रोक्तरूपतः ध्यानान्वित इत्यादि सिद्धमं
त्रलक्षणां वै मवाप्तः हे ध्यायेत्स्वरूपातः।। अपि ८ समस्त्ये। ध्यायेदित्यादि विविश्रुत इत्यंते चतुर्विंशता श्लोकैर्हे व्या
स्सपरिवारायाः स्वतंत्रनित्यपूजाप्रयोगेषु च ध्यानावाहनविशेषादिकमुपदिशति। तत्र ध्यायेदित्यादिभिः शिवेत्यंतैः
स्त्रिभिः श्लोकैर्हे व्याः स्वतंत्रनित्यपूजासु ध्यानमावाहनं चोपदिशति।। तत्र ध्यायेद्रुद्रे वामि त्यत्र चकारोऽप्यादेव्याः सपरिवा
रपालक्षितां उः पूजायां तत्समानायुधाकारात्मकध्यानमंत्रोऽवतस्तंत्रनित्यपूजादिषु वक्ष्यमाणक्रमेण। ध्यायेदिति सं
मष्टा यार्थः कोलास्मो वा कुमुंभी। श्रीकंठवानिता रूपमिति सनेनकंठार्धोरूपविग्रहस्य वाहात्मकं प्रमादेनापिन
चिंतनापमिति परिहृता इति पावतः। ज्वलत्सिंगशिखो हहां ज्वलद्विकुष्टी ग्रपिंगलकेशां।। सारं। हलं। अत्रायुधक्र
मस्तु। अथ भुजेषु दोर्द्विरिणा वामदक्षिणागामक्रमेण।। हृधानां भुजैरितिशेषः विविंतयेदिति नित्यपूजां हं वक्ष्यमाणा
हृदि तत्स्वावाहनध्यानपरिवारार्थं हान्यपुनरुक्तिदोषः। तद्धर्क्कोः परिवारालीः स्मरेदिति। नित्यपूजासु इति पूर्ववत्। अत्र पः प्र
योगेष्विष्टादिना ८ वा इत्येद्यंतेन श्लोकद्वयेन सर्वप्रयोगेषु सामान्येनावाहनध्यानादिकमुपदिशति। तत्र शक्तिभिः
परिवारशक्तिभिः सहेति। योऽपः वक्ष्यमाणक्रमेण। अमृतार्णमहसाहिता श्लोकेन वक्ष्यध्यानमुपदिशति तत्र· अमृतार्णवकल्लोप

न

१७८

178

मार्गादिभिः कृत्वा कुसुमं । पीताभिमादिना मन्त्रोदकेन स्तम्भनप्रयोगमुपदिशति । तत्रः पीतशाज्ञावतां । पीतवर्णाभिः शक्ति-
भिरावृतां । श्यामाभिमादिभिः सम्वादैस्तैः पंचभिः श्लोकैर्दुर्गमसमागाज्ञाविधानमुपदिशति ॥ तत्र श्यामांनताभिः प्रत्येकमसंख्या
ताभिः क्रोधिन्यादिभिरावरणस्थाभिः अक्लिष्टवैभवः अथ श्रोतादिभिरप्यक्लिष्टपरिच्छदादियुतः भामैरितिसिं-
हासीनां सर्वेषां विशेषणं । अमैः शातातपगादिभिः आकुले । निविडे । अरणपसंकटे । अगोपैः पिहितमार्गे अत्र हु-
मार्गे इतः पूर्वम मानुष्यगोचरत्वपेतिविशेषः तथा विधेऽपि एवं त्रिगिरिश्चोरे रण्येनान्वयः उत्तमसूपे । श्यामाभिमानानिदु-
ष्लोपकेनेति विशेषः निरातंकः क्लेशरहितः अजेदित्तिप्रोकोपसंहाराथीता न्वपुनरनात्रिदोषः समरेषुदिसादिभिर्भवद्दोहते-
रिसंतैः पंचभिः श्लोकैः समरविजयध्यानमुपदिशति । तत्र-दु रिंते प्युमारणनिरोधनपलायनाद्यपजयविशेषैः रेस-
वहसमारणप्रकारेणः छुरिका । असिधेनुः । भापसविप्रहाभितिदेवीविशेषणं । अमैः पामैः अत्र हृभिर्बाहुभिरितिशे-
षः तत्र आयुधानां नोमामाराध्यमुद्वोहवं गतव्यानि । अत्रायुधक्रमस्तु उभयपार्श्वयोरप्यधरादूर्ध्वमितिमिसवगं गम०
तव्यं । नीलांवर्णानिति विशेषः स्वशक्तिभिस्तद्रूपाभिः शक्तिभिस्समाहितामिति पार्वतापरिवृढः देव्याः परिवारशक्तीनां च
दहिंसापापैर्वर्णिहितत्तापभुजस्यैः तदुपरि सेनोपरि । कदलीकेतुसंकुलं । कदलीनिभा गजपताकासंकुलं देशमिति विशेषः

मानुमंडलेसादिना ज्वरादिसंतेन श्लोकद्वयेन ज्वरोगारिपुमारणप्रयोगमुपदिशति। तत्र मानुमंडलेस्या दिनेनेतदुक्तं भव
ति। पूर्वोक्तषोडशभुजविग्रहतापुधांतो लाभीदेवी मानुमंडलमध्ये निजदृष्ट्याग्नेः सूर्यचिबुतुर्थभूतभुजस्य मूलमो
तारिविग्रहां। तद्दृष्ट्वा ज्वालासप्तारुदक्राकृततप्ततुलां विचिंतयन्निति। ज्ञानसुधा : एकाग्रचित्तः देव्याः सादिनो समुन्नोदि
संतेन श्लोकद्वयेन रिपुमारणप्रयोगविशेषमुपदिशति। तत्र हेव्या : षोडशकायुधं नीलवर्णां विशिष्टविग्र
हापादिति शेषः। फेरुः क्रोष्टा क्रव्यादाः पिशाचाद्या : क्रूराः सारमेयः भस्ममार्गा पूर्वोक्तैः फेरुप्रमुखैः भागवतांक
टमात्रे जले। तावद्दिनैः सप्तदिनैस्त्रिदिनैर्वा। तत्र कंठमात्रजलापेक्षापाप्रयोगतस्तेति। वारिहंतजलेस्थं तेरिपुमिति
शेषः। हिमांशुजामित्यादिना श्लोकेन रिपुमारणप्रयोगध्यानमुपदिशति। तत्र साध्यजिह्वाहृदंबुजे छिताप्राह्निववन
मेनतत् ॥ पमं ॥ मस्तु ॥ एतदुक्तं भवति॥ साध्यं रिपुमत्त्वानशायितं भूमौ निपात्स्य तदुरस्कंठपोः पादद्वयं विन्यस्य एकै
नकरेणातस्य हृदयांबुजं कृत्वेरणात्तस्य जिह्वाचेतसा टंपंती धूम्रवर्णां दंष्ट्रा संविंसजपनशत्रुं मारयेदिति संप्रदाया
र्थ इति। तथाविधामित्यादिना श्लोकेन क्रोधनंतं भजनध्यानमुपदिशति। तत्र तथा विधां। साध्यजिह्वा हृदंबुजोत्पाटना
पिनाच्चर्चदेवी। चतुर्भुजा। साध्यं कृष्ट्वा वामभुजस्थहस्तेनाकृष्यतदृष्ट्याग्नि जस्य मुसलेन च हृत्सप्राग्वदुत्पाटयंती।

तं॰ ध्यायेदिति संप्रदायार्थः तान्त्र्यादिष्ठामिसादिनान्नगाणा दिसंते नार्घ्याधिकेन श्लोकेन लिपुसेनाविद्रावणमुपदिशति॥ तत्र॥
९७५ तां देवीं। तान्त्रिगणोगृहाम प ह्यमानतमूर्छितामिसमपु त्रतत्रसेनामितने नान्त्य पः झागात- सत्तिमात्रेण। तथैवं सादिनाद्दे
णादिसेनार्द्धद्वयेनारातिसेनाविनाशनध्यानमुपदिशति। तत्र- तथैव- गरुडस्कंधाधिरूढां। शक्तिभिः ताश्चाधिरूढ
भिरितिशेषः तथैव जपादिना- ह्रागात- प्राग्वत। विकारोसादीनाम्नपरसंते नार्घ्याधेनश्लोकद्वयेनारिसेनाविना
शनाध्यानमुपदिशति। तत्र- अरुणावाश्वाः अरुणकंचुकश्वरः इस स्योन्नात्वन्नपरत्सने नान्त्यपः इषेः सदितर
179 तिशेषः- त्रिशूलाग्रप्रोतपत्रसवारसौदितिशक्तिं हृदविशेष्यगां। किंह विरोरिस्थितां। देवीमितिशेषः एतदुक्तं भ
वति। तरहयादिवाहनाधिरूढैः शक्तिहदेः स्वसकरस्थशूलाग्रप्रोत रिपुसेनाप सस्थवारसौदृशिंतकोः आविनोद्दामा
णोकामेरपातः सिंहासन संस्थां देवीं ध्याय पन्नेरुणकंचुकधरंस केशा न्विकीर्पहपदं हसाहितो ह पा हू ठो न्पःश
त्रुसेतां स्वबले नीशाये दिति। पानेसादिनाह्वनाह्वणादिसंतेन श्लोकद्वयेन पूर्जानहपुष्पादिविशेषेण। तंभन ृतम॰
प्रयोगं स्तंभनीयपंचांगादिकं चोपदिशति तत्र पातामादेवीमितिशेषः स्तंभनाय- अभिमतानामितिशेषः अ
तानामिसप्तगसादिभिरंबमिपंचभिः प्रत्येकमन्वपः ह्रागात ता प्राग्वत॥ अरुणामिसादिना श्लोकेन लिपुवस्त्राधूपुष्प

विशेषात्पूजाविशेषमुपदिशति॥ तत्र अनन्तानां॥ अनन्तानावर्णाः देवीक्ष्यति तिशेषः अनन्तौः अनन्तनवर्णाः मघारा
त्रतः मघारात्रेः विषनाडीमादिना नयेदिसंते नाष्टवर्ग्णेन श्लोकेन कालविशेषपुपूजादि शोध्येणारिपुमारणप्रयो
गमुपदिशति॥ तत्र रिपुनाशके: नाशयोगमाह हितेपमकंटककाले। रव्यादिसप्तवारेषु क्रमेण पंचमचतुर्थततीयद्वि
तीयप्रथमसप्तमषष्ठसंख्याई यामसहितकाले विषनाड्यः सुपथा। अस्मिन्नानन्ह्यत्र सपंचाशतघटिकानंतरं खत
त्रीनाड्यः विषनाडिकाः एवमग्रेपि तथा वोक्लो अस्त्राह्णीनां क्रमात तेषां स्वतस्त्रो विषनाडिकाः॥ वोह्ना ५० जि
नात २५ विंडगात ३० वाढु ४० रिन्द्रा १८ लुपहा: २१ वाग्ने ३० नवोन २० पद्गत ३५ वोमे ३० र्च्छवा २०
हृष्टा हृषा १८ त्रतः कुदस्रा २१ द्विशाते २० खेंद्रो १० रींद्रात १४ वेंद्रो १० स्वतुर्दशात। १४ षट्पंचतो ५६ जि
ना २५ दुंशा २० दुशः १० पंक्तेः १० समते १८ नपात १२ जिना १४ त्रयाचावाग्नेस्मु ३० तानाड्यः प्रोक्ताः स्थिताः क्रू
क्रूः क्रूरमवर्णाः तथा विधाः क्रपूःवर्णा। तदिति: त्राणक्रमं उत्तायैः श्रपामामिमादिनाविश्वातहसन्ते नाड्यो धेन श्लोके
न पूजापुष्पादिविशेषेण लक्ष्मीप्राप्तिप्रयोगादिकमुपदिशति॥ तत्र श्रपामां॥ श्रपामवर्णा॥ तैः श्रपामवर्णाः भदितैः वासरै
रितिपूर्वत्राज्वपः [illegible] रसंतेषु चतुर्दशात [illegible] विशेषादिकमुपदिश

तितत्रः होममित्यादिभिर्धूततिलरहसंतैर्मधुत्रयदुग्धादिभिः श्लोकैर्होममाह तथैव संतैः त्रिभिः श्लोकैः संधन होमद्रव्यविशेषानुपदिश
ति॥ तत्र तथा रात्रौ मध्यरात्रे इत्यर्थः चतुरस्रे ॐ ३ फट् लवणमाशाल हरोमहिर्मिलितैः हरिद्राचूर्णमिश्रितैः एतद्
न्नादिचतुर्णां द्रव्याणां विशेषणं। शाकल्याकरणसाध्यादि नाममिलेरसनाद्यि कंता। नपत्राणामेव निशाघृतसमेपेतैः हरि
द्राचूर्णघृतसमेपेतैः तालदलैरीतिपूर्वत्राचय ः हेरितान आराति गासादिपंवके। मिश्राचूर्णैः प्रागवत् मंत्रोक्तादिभिः हुतोक्तैः
हुतः परिलुतैः अर्द्धरात्रइत्यादिभिर्मणुरारसंतैः त्रिभिः श्लोकैर्माराणप्रयोगहोमविशेषंतेनतंत्रसाधारणमारणप्रकारविशे
षं मुणपदिशति। तत्र श्मशाने दहलेह्वङ्कौ। शत्रु नक्षत्रहहस्रमणूतका घृवङ्कौ। तयोर्मिदेहजैः सत्रु नक्षत्रयोर्निदेहसमङ्गलैत
देहसंभूतसेहान्तैः साध्ययोनिसद्भूतमसेहाप्युतैः दिने श्रमागवन्मंत्रोक्तादिभिः अनेवाप्रादिभिःमामादे ः अनवधाने
केटकादिभिरित्यादिशतहृः शंकादि विषयः निर्घातः अग्नेः प्रयोगा मा प्रयोगाः अमाइतिहिष्यवासस्थेः ः मंगुरः निष्क्र
न्नाः धूम्रामित्यादिना विहृतंतानक मिसंतेन श्लोकद्वयेन मारणहोमविशेषमुपदिशति॥ तत्र धूम्रां सूत्रवर्णानि खराघ्रापुषे
पुतां। पूर्ववन्नावरमित्यादि षष्ठीं शान श्लोकमोक्तषोडशभुजस्यैरीतिशेषः छागः अत्रविशेषः मरीचैः सर्षपैः एतद्वयं वृत्ताह्य
तेहि संप्रकिरोषां। तद्दिनैः प्रागवत् वहतांगकं अमसाध्यनंगां। नालार्कमामित्यादिभिः त्रिभिर्मितसंतैः अष्टभिः श्लोकैः सर्षपप्राति

करणाहोममुपदिशति। तत्रत्र्यश्रं षडहेतिभिः संयुतं लतं तत्र निस्वपजोकोणापुधाहृकसंयुतं। शिवांपंक्तं। सहस्रपवस्त्रां रुणा
गोघृताक्तैः निजसदृशवर्णविरसाहसार्वर्णगोघृतासुतैः बुभेश मुकुलपतितमज्ञानशीर्षजेतलहृषितश्रान्तंगास्वपुरहि
तैः प्रसूनैः रितेत तस्मिन्सर्वत्राहरोरितमस्मविधौ स्यंकर्त्तव्यं। करवीरसमुद्भूतैः श्रृङ्गारितिविशेषः रक्तैः रितेत तदुत्पलकमल
पाटलानां विशेषणात्। श्रीगोः ध्रुवत्रवामहादिभिः परिच्छिदैः श्रृङ्गाराभिस्मादिनाभूततल्लइत्संते तेन श्लोकद्वयेन वश्यादिक
र होमविधातमुपदिशति॥ तत्रनखाष्टे पूर्वत्रासिम्सटलेखर। त्रिंशच्छ्लोकोत्तं नावणघुघुधकोडशके तत्समाहि
तः त्र्यस्रमवित्तः प्रोक्तैः। हृनेःप्राग्वनंमउत्तादिभिः त्रिपिवात्रिपिवेसर्थः विलिखेत्सादिभिरानयेहिसंतते त्रयत्वारिंशत्ताश्लो
कैरेतद्विधावृजनिता निस्तंभनादिकणाणदूपंचाशीतिविधावैभवं वोपदिशति। तत्र। विलिख्येत्सादिभिर्वा ह्रीनामि
संतेः पंचभिः श्लोकैर्लोकपालस्य शत्रुसेनाद्याः स्तंभनकार्यं तत्रमुपदिशति। तत्रमध्ये। भूपस्य। तद्वाह्ये भूपु
बाह्ये भौमात्रहारोपिंचमषष्ठत्रयोदृश लापुरस्यकादिवर्गात् क्रवाह्ये रातामसविंदूनि दृशंसखान् नि त्र्यतितः प्रा
दृक्षिणापेनवहिः भौमाकृतदेसुनात। तत्र तेषुदलेषु क्रमात् त्रयग्रादि प्रादक्षिणाप क्रमात त्रतुराः षडु षडुरा णिः प्रति
दलमितिशेषः तद्वहिः पद्माद्बहिः तत्र चत्वारिंश्यां पार्थिवानागान् प्राग्वत् बहिः स्वयुग्मात् तत्कोणेषु चतुष्कोणकोणे

तं पु० अंतरोक्तेषु कोणेषु तत्तल्लिङ्गपद्मस्य मंत्राणि न्यसेत् भूदशारे वितानः अष्टदललिखितशिष्टान् प्रागुक्तभूदशारे सहितान् मूलविद्यावर्णा
न् प्राग्वत् प्रतिष्ठाने षट् षट्क्रमेण। अपि तः अग्रादिप्रदक्षिणं बहिः षट्कोणात् तन्त्रवीथ्यां मस्य विलिख्य वहिः वृत्तद्वया
१८१ त् वृत्ते इति पूर्ववत् चापः मूलविद्यया स्रहेति शेषः पूजयन् निसोक्तक्रमतो देवीमिति शेषः अरिरवाप्नोति। शत्रुसेना चक्राणेत्रा
ध्या हार्यः अथ मन्त्रविलेखनक्रमः अर्धाङ्गुलमानेन प्रोक्तलक्षणं भूपुरं विलिख्य तद्बहिःकोणाग्रस्पृष्टास्रहिकपालवृत्तं कृ
181 त्वा तद्बहिरेकाङ्गुलषडङ्गुलमानान्तरालोपेतं वृत्तद्वयं कृत्वा तत्र वासवि शालवीथ्यां समष्टदलपद्मं विधाय पद्मबाह्यवृत्ताद् बहिःस
त्तमेकाङ्गुलमानेन कृत्वा तद्बहिः सदृत्तमध्यविष्कम्भार्धमानेन वृत्तं कृत्वा तद्वृत्तालेखाविम्बवत् षट्कोणं विधाय षट्कोणाग्र
वृत्ताद्बहिरेकाङ्गुलमानेन वृत्तं कृत्वा तद्बहिरेकाङ्गुलमानेन चतुरस्रं कृत्वा सर्वमध्यस्य भूपुरमध्ये साध्यं साधककर्म्म तत्पुप
पंधौ तरालक्रमेण लिखित्वा तद्बहिर्भूपुरबाह्यवृत्तद्वयवीथ्यां पश्चादिप्रादक्षिण्येन नमो मानि। ॐ ॐ अं गं जं डं दं वं लं क्षं तिह
शाक्षराणिममालिख्य तद्बहिः पद्मदले षट्श्लावग्रादिप्रादक्षिण्येन मूलविद्याक्षरेषु दशोत्तरशतसंख्येषु प्रति दलं षड्षट्क्र रामे०
न्ने गणाष्टवर्णादिप्रादक्षिण्येन लिख्य तद्बहिर्वृत्तवीथ्यां प्राग्वत् क्रमेण भौमात्कृत्दशकमालिख्य तद्बहिः षट्कोणकोणा
सु प्राग्वदग्रादिप्रादक्षिण्येन पूर्वमष्टदललिखितमूलविद्याक्षरशिष्टेषु अक्षरेषु द्विषष्टिसंख्येषु षट्त्रिंशदक्षराणि प्रतिकोणं

षड्षड्क्रमेणालिख्यते तस्य कोणान्तरालेषु षट्सु चक्रस्यान्तराले प्राग्वत्क्रमेण प्रकोणोत्तरपेन्द्री दिग्दृष्टारापाश्चं तस्य षट्कोणालि
खितविधाहृतशिष्टाहृतषट्त्रिंशत्तिकं सोमाक्षरहृशकं वंसंभूपषट्त्रिंशद्हृतानि षट्षट्क्रमेणालिख्यते तद्बहिर्द्वितीयव्याख्यामशादि
प्रादृष्टिषेन विलोमं मातृकां विसर्जनीयमालिख्यते तद्बहिर्वृत्तभूपुरान्तरालेन वीथ्या माशाहृतांतं प्रादृष्टिषेन मातृकाहृत
णोपक्रं पञ्चाशत्संविंद्हृति मलविधाहृतहृशोन्नशतकं वंसंभूपेकषष्ठ्युत्तरशतान्हृतानि प्रतिदिशं चत्वारिंशच्चत्वारिंशद्हृतानि उ
त्तरसंदिशेकचत्वारिंशद्हृतानि वा लिख्यते तत्र देवीमावाहयेत्तत्रानिसपूजाक्रमेण पूजयन्मोक्षं फलं प्राप्नोतीति॥ नवा
त्मविस्तारितः परमेश्वरस्यैतैः स्मृतिभिः स्त्रोतैः सर्वस्तंभनकारं यंत्रं मुपदिशति॥ तत्र नवात्मनवयोनिं नवस्वरं प्राग्वद्दृष्ट
कोणं तद्बहिर्वृत्तषट्षट्नवकोणेषु अष्टकोणेषु वसतिकोणामिसर्पः अष्टान्तरालेषु अष्टकोणावाक्षवृत्तं तद्बहिस्तन्नरालवा
यंत्रा तु सम्पुटरूपे प्रतिलोमकं वृत्तवाद्यं प्रलोमं चतुरस्रे नुलोमं च सर्वतः अष्टधाक्षरेव वस्योनेषु एवमुक्तानां प्राप्तिगस्था
दीनां परमेश्वरीतिसे बुद्धिः अयं मंत्रविलेखनक्रमः अमावस्याने नहृत्वं हत्वा तन्मध्ये प्राग्वन्नवयोनिं हत्वा तद्बहिरेकोग
लान्तराले हृत्तं हृत्वा तद्बहिर्भूपुरद्वयरूपाहिर्विदिग्गतकोणमष्टकोणं कृत्वा तद्बहिस्तत्कोणाष्टकस्रघास्राष्टकयावृत्तं विधायत
द्बहिरेकाग्लान्तराले हृत्तं हृत्वा तद्बहिरेकांगुलान्तराले वत्तुरस्रे कृत्वा सर्वमध्यस्थयोनिमारभ्यानिर्गमनान्तासामार्गे द्वहिषोपक्रमेण

तं॰ नवसुकोणेषु प्रतिकोणं पञ्च पञ्च क्रमान्मूलविद्याक्षरैः प्रोक्तसंख्येष्वादिक्षत्रहुः पंचाशद्वर्णान्विलिखेत् द्विरष्टकोणेषु षट्सप्ताग्वद्
प्रादिमाक्षराणि न पूर्वलिखितमूलविद्याशिष्टाक्षरैः षट्पंचाशत्प्रतिकोणं षट्षट्क्रमेण षट्चत्वारिंशद्वर्णान्विलिखेन्नष्ट
१८२ कोणान्तरालेषु त्र्यष्टत्र्यग्रकोणोन्नपार्श्वमात्रमतद्वक्षराणि षट्त्रिंशच्छिष्टविद्याक्षराष्टकं प्रत्यंतरालमेकमेकं विलिखेत् द्वाचत्वारिंशद्वर्णा
न्तरालवीथ्यां प्राग्वद्वर्गादिमाक्षराणि न विलेखनीयानि विसर्जनीयान्तमातृकां विलिखेत् द्विरष्टदलान्तरालेषु प्राग्वद्वाशाद्वाशान्तं
182 माक्षराणि तत्प्रति दिशं त्रयोदशत्रयोदशाक्षरक्रमेण तान्यपि द्वादशक्रमेण चतुःषष्टिमातृकाक्षराणि पञ्चाशत्तमं विंदु
निःसमालिख्यतवर्णाक्षरलेखनस्थाने षोडश विंशति प्रसाधकादिनामपत्रे पंचविलिख्य तत्र निसपूजाक्रमोक्ताष्टभुजो देवीमावाह्य
पूजयन्तानि तानि दिक्षु संपूजयेत्॥ पूजनमास्यादिभिः त्रिपदिसंपन्नेद्विभिः श्लोकैः संभवन्तीत्युपदिशति॥ तत्र त्र्यत्रपत्रे एकं
मध्ये सर्वमध्ये मूलविद्याप्रथमाक्षरं त्रिकोणाकारं लिखेदिति संप्रदायः मध्ये सर्वमध्यस्य प्रथमाक्षरस्य त्रिकोणमध्येका
पि भिन्नादिषु तंत्रेष्वस्यापि तस्य देशे॥ अथ पमत्रविरचनाक्रमः अभीष्टमानमत्रमेणाद्ध त्रं हत्वा तद्धि सद्धत्तविषं भाद्ध्मा ता०
नेष्टं तद्धत्वा तद्धं तान्तालेप्राग्वत्समत्रिरेखं त्रिकोणं कृत्वा पुनस्त्रिकोणाभावाद्धं माद्धिसद्धत्तविषं भाद्धमानवृत्तं कृत्वा तद्धंतराले
प्राग्वत्षट्कोणं कृत्वा तद्धिरेकाग्रुलमानेवृत्तं कृत्वा तद्धहिः प्राग्वदष्टाग्रं कृत्वा तद्धहिः षट्कोणाग्रमष्टासष्टिकमाद्धत्तं कृत्वा तत

द्वहिरेकांगुलमानेन वह्नं तत्कृत्वा तत्र सर्वमध्यस्थवृत्तमध्ये मूलविद्याक्षरपद्माक्षरं त्रिकोणं कृ पंचमसाधकादित्रयपश्यन्तीसमविं
दुकं समालिख्य तद्बहिः त्रिकोणकोणेषु त्रिषु मूलविद्याया क्षरादिद्वृशमाक्षरांतं प्रतिकोणं त्रयं त्रयं प्रादक्षिण्येन
नवाक्षराण्यालिख्य तत्कोणांतरालेषु त्रिषु एकादशाक्षराद्यानि एकोनविंशाक्षरांतानि प्राग्वत् त्रित्रिक्रमेण अष्टकोणेत्वा
पार्श्वद्वितद्बहिःराः पार्श्वेतं नवाक्षराणि विलिख्य तद्बहिः षट्कोणकोणेषु प्रादक्षिण्येन विंशतितमाक्षरादा
नि सप्तविंशाक्षरांतानि प्रतिकोणं त्रित्रिक्रमेणाष्टाविंशाक्षराण्यालिख्य तत्कोणांतरालेषु प्राग्वदष्टत्रिंशाक्षराद्यानि पंचपंचाश
त्तमाक्षरांतानि षष्टदशाक्षराणि पालिख्य तद्बहिः षोडशकोणेषु पंचाशत्तमाक्षरादेकमेकोनाशीतितमाक्षरांतानि चतु
र्विंशत्यक्षराणि प्राग्वत् त्रित्रिक्रमेण लिख्य तदंतराले केचाशीतितमाक्षरादेकोनाधिकशततमाक्षरांतानि चतुर्वि
शत्यक्षराणि प्राग्वद्द्वाभ्यां क्रमाद्विलिख्य चतुरधिकशततमाक्षरादीनि शिष्टमूलविद्याक्षराणि तद्वृत्ते भौमदृशा
क्षराणि शिव संभूयस्य सदृशाक्षराणि त्र्यष्टकोणवाह्ये वृत्तद्वयांतरालवीथ्यां मांगवद्विभेतो विलिख्य तत्र देवीमावाह्य प्राग्व
त्संपूजयित्वा तत्र षट्त्रिंशद्वावाहृत्य संपुटितं कृत्वा मिसादि पुष्पं स्थाप्य तत्र प्रतिदिनमभ्यर्च्य तत्र बलिं दद्यात्पूर्वोक्तरूपफलं प्राप्नोति
। कुवेत्साहि भिद्वापे हि संते सप्तभिः सर्वरोगशांतिकां पंत्रपुष्पादि [redacted] शांति॥

त॰ ।तत्र षट्कोष्ठकोणानि षट्सु अष्टकोणानि इति पदच्छेदः। अतः षट्कोणानि विदिक्षु कोणानि चेत्यर्थः। एषु एवं एषु कल्पमात्त्रिको
णा वृत्तान्तरालानि षट्कोणसंयुतानि पूर्वं लिखित षट्कोणाष्टकोणयोः षट्कोणसंयुतान् षट्कोणसंयुतान् त्रिकोणाष्ट
१८३ को तरालप्रदेशान् पृथक् पृथक् प्रत्येकं षट्कोणानि कुर्यादिति ग्रन्थयोजनाक्रमः। वा द्वात्रिंशत्कमलमध्ये। वाह्याष्टकोण
राकोणानि हि सर्वसंध्यगतं षट्कोणाकोणमध्ये तन्न कृत्वेति षड्विधायुक्तां साध्याह्वालेखनस्थाने षष्ठीति शेषः। द्विपिश
द्रस्मरशक्तिपुटाभिसन्त्राक्षपः मातृकां विसर्जनीयरहितां पञ्चाशद्धस्वेतीप्रसमन्त्रं विसर्जनीयपेणगाह्नत्वाहि संशो
183 ङ्क्तिसंयुतां। इतस्याकारह्रपस्यार्थरूपमाराध्यमुखो ह्रदवगतं तं लिख्येत्तेष्यान्वा विसर्जनीयप्रसक्तितां मूलविद्याक्षरसहितां
चेति। समसमुभमध्ये षट्कोणासम्बन्धस्यसप्रमपमध्ये षुम्भस्थः विलिखेद्वाच्यकोणपूर्वोक्तरूपं त्रेवंद्विधादिशास्त्रान्तरदृशकं
भो मातृका दृशद्वेच बाह्यदृत्तवीथ्यां विलिखेदिति कोष्ठः समासूत्रतत्त्वसिसंप्रदायार्थः। अग्रदृष्टिरांस वर्णातृकामक्षरामिमा
पाद्यस्थैसंतह्र्ह्लेखपाक्रोणलसतं। भूतप्रेतपिशाचादि वां तैः। श्रद्धिदृशत्त्वनायस्मरादृयः तैः ह्रूतपाउ शंतसे। गजवादोष्ठादि राम॰
द्वमात्रा द्विशहेतगोमहिष्यजादृ यत्रैतुष्टाउ यंते॥ अथ मन्त्रविलेखनक्रमः। अभीष्टमानप्रमेयाहस्ते ह्रवातत्र निस्पानिस्ता
पटलेमोत्कानुग्रहेत्वक्रमेणा। इष्कोणमस्तकमालिख्य तद्बहिः पार्श्वद्वष्टकोणांकृत्वा तद्वहिस्त्वष्टकोणाग्र स्पष्ट स्पष्टिकपाद्र

व

तं कृत्वा तद्बहिर्दुकोणं गुलमानेन त्र्यं कृत्वा तत्र षाष्टकोणाष्ट यकोणादि प्राग्दिक्क्रमेण समविसर्जनीयान्मातृकावर्णानादितैः षो
डशमा लिखेत्षट्कोणमूल विधापात्रादितः षोडशाक्रोरेषु मतिकोणामे कृत्तिके वेव मष्टद्वारा पापादितः समालिखेत्तत्कोणांत
रालेषु त्र्यष्टसम्मातृका विधायात्र नवमात्रा हीति तो उ शाक्रांतमष्टाष्टकराशिषाग्वत क्रमाराल्लिख्यते तद्बहिः तः षट्कोणाम्भ
प्राग्दिक्क्रमेण प्रतिषट्कोणांषट्कं समष्टकं स्मकोणेषु तद्वत्तालेषु षट्कषट्कमुवसम्मेव तु शांतिसंख्येषु स्थानेषु मातृकाद्याविधा
पात्र समष्टशाक्रमात्रा लिपं चाशन्नमातृकां ता तिवत्तु त्रिंशदष्टकराशिं च तुस्त्रिंशत्स्थानेषु लिखेच्छिष्टेषु पंचाशत्स्थानेषु पु
नः प्रथकारादि निविसर्जनीयादि ताविष्णुकारांता निप्रसह्यं विसर्जनीयपुरुका निमातृकाक्षराणि पंचाशत्संख्यानि मूलविधेकं प
चाशन्नमातृकादिभिः शततमाक्षरातैः पंचाशद्भिरक्षरैः सह प्राग्वदक्षरेषु मालिखेद्विधाधि प्राक्प्राद्दशकं मौमाणि ह्यद्रक्षकंस्या
ग्वत्स क्वाद्यवर्णां दापामालिख्य षट्कोणाम्बक मध्यमकेत ते योगादि वृत्तमध्यासन कृत्वा तिथिवाणं म्सम म्यन्नानालिख्य तत्तद्
परिसाधका त्रिवर्णं प्राग्वदालिख्य तत्सर्वं यंत्रं हल्लेख पाशु पाणि गतवत्तथा स्वरोगात्क्रोध क्रमतत्र हृवामावा साम्य र्षं प्रोक्तक्रमस
धारणात्सोक्तफलसिद्धिरिति ॥ प्राक्प्रसाणिता दि सिद्धपोगीस्तंतैः पंचमि ः श्लोकैः स्तंभनकरं कोष्ठ यंत्रमुपदिशति ॥ तत्र तन्मध्याग्रे
च पार्श्वपाः तन्तष्ठेलम ध्यरेखाग्र तन्तष्ठूल मध्यरेखापार्श्वयोस्त्र स्तंभयेतिस्तंभ यदृति त्र हृसा ॥ पथा क्रमं त्रिसूलम ध्यरेखाग्रेत दृ

६०

तं. ह्रिणा वामपार्श्वयोश्च पमध्यकोष्ठे । सवीपश्चस्यकोष्ठमध्ये समर्वमध्यकोष्ठाधः पंक्तिमध्यकोष्ठमारभ्य निर्गमनान्तेर्थः ओमम
मविन्तान्ओम वांसिमह्रिताऽस्मंत्र वर्णान्नग हपन्नयोः निमीनहल्ब पनेतत ग तासंगल्लतम नेवाइतिशेषः लोहहृषहृः सूर्ये
१८४ क्ताधिकाराणां वतुष्टसमध्ये तालेन हरितालेन । भूर्जमनोहंक्रमतः शाणादि संपुट नात्क्रमतः यावत्फलावाप्तिस्तावत्कु
र्वीत जपार्चनादिकमिसर्थः निपतं प्रतिदिवसं ॥ पंचविर नाक्रमे यथा ॥ प्राक्सूत्र सगं हृ ह्रिणो दक्ष हा हृ पा ह्रा हृ शोरवाः
184 समालिख्यैकविंशमधिकृत्य तत्संख्यानि कोष्ठानि निष्पाद्य तत्र त्रेङ्गारा ष्टचत्वारिंशाङ्कं परितः प्रसेकं त्रिसूत्रे कृत्वा त
त्रत्र सर्वमध्यस्थकोष्ठमध्ये साधकादि त्रयं प्राग्वद्दालिख्य । तत्कोष्ठाधः पंक्तिस्थमध्यकोष्ठमारभ्य प्रादक्षिण्ये निर्गमनगत्या माय
हृ स्रः रसमालिम्रूलविधाह्रणाणि विलिख्य शिष्टकोष्ठदशके ओं मा ह्रूम हृदक्ष माणि लिख्य वाह्यागस त्रिसूत्रे तेषु मध्यगत रेखा
प्रतहृ ह्रूं वामपार्श्वे पो च्चरतं मपलं सपेति त्र हृ ह्रू रंप्रति त्रिसूलमालिख्येत पंत्रे भूर्जा व विकराणां वतुष्ट पाचन्मतमस्यं
प्रोक्त दृच्योणा विलिख्य प्राणप्रतिष्ठादिकं कृत्वा तत्र दैवीमावाह्याभ्यर्च्य तत्प्राग्वच्छाणादिपुटितं .. कृत्वा मोक्त स्थानयोः
तं स्थाप्य तत्र संध्याद्वये यथाप्रति दिवसं गंधपुष्पैरभिष्ट सिध्यव धिरजपन्न माष्ट फलमवाप्नोतीति ॥ प्राकप्रसगि सादि सिद्धं वमि ॥ राम०
मंत्रे रष्ट भिः श्लोकैः समस्ता भीष्ट फलप्रदं महावज्रं यंत्रम पदिशति ॥ तत्रैतैः सूत्रैः तेषु कोष्ठेषु त्र्यष्टादिंशति कोष्ठानि प्रतिकोणा

मितिशेषः शिष्टेषुत्र्येऽष्टदशाधिकपञ्चशतसंख्येषु कोष्ठेषु गणेकैकतः एकैककोष्ठात् । साध्यसाधककर्म च साध्यसाध

ककर्माणां समयः अथ गणतेनाल्लिखेद्धिमनेनाह्वयः उपर्यधोमध्यतः इति पूर्वत्र साध्यसाधककर्मैवं समनेनाह्वयः तदन्ते

तेन प्रकारेण परिकोष्ठे साधकमध्यः कोष्ठे साध्यमध्यकोष्ठे कर्मेति चेति शेषेषु दशोत्तराष्टशतसंख्येषु प्राक्क्रमाद् द्विगुणप्रवे

शान्मातृशोत्तरशतान्यक्षराणि मन्त्राग्नि-लिपयः उपसर्गाः उपद्रवाः नमः स्वं तान्ति पूर्ववत्त्राह्वयः ममाङ्गसत्रात्रिंशद्भेदकार

मिति भागादिविषयः गेहं गञ्च ततः गृहे स्यापि तेन तत्पञ्चत्रिंशत्सर्थः हूं इह्रीमन्त्रादि दशाह्वः पिशाचादिविषयः अथ मन्त्रवि

लेखनक्रमः प्राक्सूत्रसंग्रहहिंशाष्टकषोडशसूत्राण्यालेनेन पञ्चविंशत्यधिकपञ्चशतकोष्ठानि निष्पाद्य तेषु कोष्ठेषु चतुर्षु को

णेषु प्रतिकोणमष्टाविंशत्यष्टाविंशतिकोष्ठानि संभूय द्वादशाधिकशतसंख्यकोष्ठानि प्राग्वन्मध्ये वज्राकारं यथा भ

वति तथा मार्जयित्वा शिष्टेषु त्र्यष्टाधिकपञ्चशतसंख्येषु कोष्ठेषु चतसृषु दिक्षु मतिदिशामेकैकं कोष्ठं संभूय चत्वारि को

ष्ठानि मार्जयित्वा तत्र त्रिकोणनिष्पाद्य तस्मिन् चिरेखाणीकृत्वा तत्र सर्वमध्यकोष्ठे कर्म तदुपरितनकोष्ठे साधकं

तदधः स्थितकोष्ठे साध्यं वा लिखेच्छिष्टेषु चतुर्दिग्गतत्रिकोणाच्चतुष्टयसहितेषु द्वात्रिंशत्पञ्चशतसंख्येषु कोष्ठेषु अथ प्रतिकोण

द्विमात्रद्विगुणप्रवेशात् सप्ततिसंख्यातिमूलविद्यान्यर्णानि विलिख्य एतत्पञ्चत्रिंशत्प्रोक्ताधिकरणास्पतमगतक्त्वा प्रोक्तेषु दे

ह्री

नं॰ शेषु प्राणप्रतिष्ठादिषु स्वस्वरमन्त्रार्थस्थापनात्मोक्तरूपत्वसिद्धिरिति । वाधितमादि सिद्धं तनतरत्वं तैः समभिः ह्नोकैर्जनकयामि
धंयत्रं तद्विनियोगादिकं चोपदिशति ॥ तत्रतैः स्तैः नेषु वक्तरूपको ऽष्टेषु मध्येसर्वमध्यस्थवज्रकोष्ठे । साध्यनामा साधक
१८४ साध्य कर्मणि ॥ अग्रातमध्य कोष्ठाधःस्थ कोष्ठां भ ततः अभितः प्रादक्षिण्येन अन्ना ति कोष्ठेनि । अग्रहारणि मल्लविद्या
णि । अन्येषु कोष्ठेषु अग्रहाराणि लिखेदित्यर्थः महीवर्णपूर्वाणि । पूर्वे भौमाक्षराणि विलिख्य शेषकोष्ठेषु विद्याक्ष
185 राणि लिखेदित्यर्थः शिवेति संबुद्धिः शिलातां हृ सत्रादि इत्यादौ भूर्जपत्रपटादिविषयः आमानि रात्रस्य पितहृ साकान
भस्माहीनि मोक्षे पुरोगादिषु । आर्तिषु पाउास प्रोक्तरोगादि संजातानापजातित्यर्थः तद्व्रंवज्रवक्त्रेम ध्येसर्वमध्य
स्यकोष्ठमध्येतु विशेषो ह्यारहुकाव्य पुरितं । अत्र अथोदुवर्गस्ल हृदयानां चतुर्णां हृदयहृदयांत्रयि । मलहृक्षायितैः प्रशमितेऽष्ट
त्वादिमाने तोषैः पूरितं निधापयेत् सस्यएवं त्रावयः देवी पंचमं सलिले कुंभस्थे इति शेषः आत्मवान अधिगतः तेजस्वी । यं
त्रविधादि एक्ति संक्रमतः कलितानुभावैः अयमत्र विलेखनक्रमः इष्टमानमभ्रमेणा वृत्तं कृत्वा तत्र प्राक्प्रस्य क एम॰
दक्षिणोत्तरं ततः तावधिव्रलसूत्रं द्विपमात्मस्थापस्यप्राक्पश्चकव्रहास्सूत्रस्य ग प्रादक्षिण्येनाव्रलसूत्र दक्षिणग्रंतंत
दग्रा प्राक्पश्चिमं ब्रलसूत्रपश्चिमाग्रांततदग्रा दक्षिणोत्तर ब्रलसूत्रोत्तराग्रां ततदग्रा प्राक्पश्चिम ब्रलसूत्रप्रागग्रं तं आर

पंसत्त्वं तुष्टयमस्फाल्य त्रम्मस्तत्र द्वय पस्मद्वत्र सवमा र्जेता द्विगातको णावत्तु ष्टपंसमवतारंष्ठ विधापवामुद्रिकास्थरेखा द्विवक्रि
द्विवक्रस्थरेखांतं तैर्नैस्रत द्विकस्थो हा द्वीश द्विकस्थ रेखांतं वसंमात शल दृश मत्र स्पस्का लेनतवज्रव ज्राका मैक विंशसधिक
यातसंख्य वज्ररूप कोष्ठसहितं तं यंत्रं विधापतत्र सर्वमध्यस्थ कोष्ठमध्ये साधकसाध्यक मंत्रा णाग्व द्वालिख्य तदधःस्थव
ज्रकोष्ठमारभ्य प्रादक्षिण्येन निर्गमनागमौ मात्रकादेशकं वज्रकोष्ठदशकेविलिख्य शेषेषु दशो त्राशत संख्यवज्ररूपकोष्ठ
षु तत्संख्यानि मूलविद्याक्षराणि विलिख्य तद्यंत्रं प्रोक्ताधिकारो षु मतमगातं कृत्वा स्थापनेन पूजनेन च तद्यंत्रं प्रोक्तं सामि
षेकेन वा प्रोक्तफलसिद्धिर्भवतीति ॥ विधेसादिना स्त्रोक्तेतमोक्ते षुमप्रस्तयंत्रे षु यंत्रत्रयं विधा श्रामसमिषे केष्वपि द्विश
ति ॥ तत्र तु विशेषवज्रे स्मिन् अनंता पूर्वोक्तव ज्व वज्राक्षि धसत्तमे यंत्रे कोष्ठवज्रके । कोष्ठवज्ररूपेषु यंत्रेषु सैकविंशशतेत ।
सैकविंशशत संख्य कोष्ठरूपे पंचमे यंत्रे । तद्विकस्मात षुत्रिषु अमत मयंत्रेष्वसमर्थः चेदंगुलेषा द्विभि त्रि तुर्भिर्वा कोष्ठ
न सिद्धिकरं यंत्रं विधायैवमेवं चोपदिशति ॥ तत्रैवेद्वंगुलपरिश्रांसा प्रातिदिशं चतुरंगुलमान परिमितो सात तत सडृत्तात ॥ द्व्यंगुले
द्व्यंगुले त्र्यंगुलमाने द्व्यंगुलमाने एकाद्व प्राहत्ता नातिशेषः तेषु वृत्तेषु द्व्यंगुलमानेषु स्वेकादशांसमद्दिते ह्यिति शेषः एतस्मा
नमंतर्वृत्तत्रये वोक्तेति पंक्तिसत्वाणि सर्वमध्यवृत्तात सर्वबाह्यवृत्तांतं गृहाणीत्यर्थः तेषु कोष्ठेषु पांच ध्या तासर्वमध्यवृत्तांत

तं भूतप्रदेशात्पकर्णिकायावद्दिक्षुसूत्रं तत्वा ध्यांग्रां ग्रध्यकोष्ठात्तरेखा प्रातीबाह्यवृत्तगते काद्दशांसे द्वेनातिरेकः साध्यांव
मध्यतः रेखत्रवकारे ताकर्णिकायां सर्वबाह्यवृत्ता द्वाचत्वा भाग ग्रध्यकोष्ठोत्तरकोष्ठेव साधक साध्यकमीणा लिखेदिति
१८५ संप्रदायार्थः प्रागवतापाराणभतिष्ठापुरश्चरणमर्चनधारणस्थापनादिभिः त्र्यदिलविमिनियोगेषु प्रोक्तेषु विशेषः अप
मत्र विलेखनक्रमः प्रतिदिंशवतुरंगुलमानभ्रमेणाहृत्तंनिष्पाद्य तद्बहिर्द्वांगुलं द्व्यंगुलमानेतस्मात्रवहेकादशहृत्तानि नि
186 ष्पाद्य तत्र सर्वमध्यहृत्तेत त्सर्वबाह्यवृत्ते च तत्र द्विकं भमानं त्रिगुणाकृत तत्रन्मानमेकादशधा विभज्य तत्र हृदे
षे कादशाविकृतिप श्चिमादिविधायत्तत्सर्वसध्यवृत्तस्य चिह्ने कादशकमारभ्य तत्सर्ववाह्यवृत्तस्य चिह्ने का दृ
रा विहाय वध्ये कादशास्त्रापास्य शस्य तत्सर्ववाह्यवृत्तस्पर्गे कादशारेखा ग्रं किं चित्सार्धप्रत्येकं त्र्यूलाकार
कावारं वृत्तमध्यकर्णिकायां हशास्त्रापास्य शल्यात्तत्सर्ववाह्यवृत्तस्पर्गे कादशत्वापं किंचित्सार्धप्रत्येकं त्रयू
व हिरक विंशत्सुत्तरशतकोष्ठसहितं हत्ताकारं वहिः त्रयोपेतं यंत्रं निष्पाद्य तत्र तत्कर्णिकायां साधकाद्दानिप्रा विशलि राम°
ख्यात हृंसरेखा वहहत्तवीथ्या प्राग्ध्यकाष्ठमारभ्य सत्तचक्रमात्प्राहृहि गाणि गमिनगस्या दृशोत्तररात संख्येषु
कोष्ठेषु विधास्या गोतत्से स्यानि विलिख्य पश्चिमेद्वे कोष्ठेकादशकेमो माह दशकमा लिख्य पश्चिमे द्वे कस्मिस्त्रागवत्साधकादिव य

मात्रिवेत स्यो त्राधिकारो टोष्टुम्न नमगतं कृत्वा प्राग्वत्क्रो क्रमप्रयोगेषु आप्ताप्रतिष्ठा पुरस्सरसर्वेनादिभिः प्रोक्तफलसिद्धि
र्भवेदिति ॥ इति षोडशनित्यातंत्रे चतुश्शतिकाद्रिमतागमस्यपरिहृतास्यतंत्रस्य पंचमः सिंहराजप्रकाशाभिधानं तृतीयभाग
न हृनाध्येन विरचितायम मनोरमा व्याख्यायां यस्माप्राप्तो षोडशनित्यांगभूतपंचमी विद्याविधानप्रकाशनपरत्रयोविंशपटलपरिर
तिपरामृष्टं ॥ ग्रन्थसंख्या ॥ त्रयोविंशेऽस्मिन् पटले पञ्चाशीतिम् नित्याविद्या ॥ ग्रन्थानन्तरं शतमेकाशीतिरवधार्य कं श्रीपूर्वस्मिन्
यो विंशे पटले षोडशनित्यानां मंत्रानुष्ठानपावाराद्या विधानमुपदिष्टम् अनन्तरं षोडशनित्यानां विविधानि ध्यानानि । तासां च सक
मेणांगीत्रक्रमं तैः प्रयोगादिकं चोपदिश्य तस्य षोडशे सादिसिद्धिक्रमादि ॥ संप्रति श्लोकशतरूपेण चतुर्विंशेन पटलेन ॥
तत्र प्रथमषोडशसादिनाक्रमादिसेन श्लोकद्वयेन पटलार्थानुद्दिष्ट इति ॥ तत्र एरद्रुमान । एरद्रुममसदृशानि अभिमतार्थ
मद्यानादिषु समेषु नयेतिपावत । एकैकं । एकैकक्रमेण । तासां नित्यानां । तच्छक्तिभिः तन्नसपरिवारशक्तिभिः सह इति शेषः । वा
च्यमं तरतः तन्नसहस्वरूपे हृतः ध्यानानां ॥ तिपूर्वत्रावपः क्रियेयं इत्यादिना श्लोकेन श्रीकामेश्वरीजपवश्याकर्षणं सुस्माममध्या
नमुपदिशति ॥ तत्र वश्याकर्षणादिरूपे वश्यसिद्धये श्रीकामेश्वर्यास्सिद्धये च सस्मस्ताः षोडशनित्याः सपरिवाराः लोहि
ताकारमंडनाः स तत्र मंडले नरगहोदमन प्रयोगामालानु लेपनादिविषयः विधा सावित्र्यादिना श्लोक एवार्थेन विधा

सांशांतिकंमुक्तिसिद्धिकं सामान्यध्यानमुपदिशति ॥ तत्रेन्दुकर्पूरसंनिभाः इन्दुसंनिभाः कर्पूरसंनिभाश्च । कांतिवर्णाभा
ने सितिशेषः । विदेहपरोसादिना हृता इत्यनेनार्द्धश्लोकेन श्लोके न विदेहपोषणात्मनिसिधननिग्रहेषु सामान्यध्यानमुपदिशति
। तत्र श्रुक्लिताः आकाशवसनमाल्यभूषणानुलेपनादिभिरितिशेषः धूम्रप्रावृट्कालादिभिरितिशेषः वाक्किसे । सर्वा
१८७ : नितः सर्वत्र प्रोक्तेषु ध्यानभेदेषु ॥ हिंसादिंसादिना वश्यामिते इत्यनेन श्लोकद्वयेन परिछिन्नरूपाः पराः शक्ते
: परिच्छिन्नाकारतया विविधवर्णासूपलब्धिकारणं तत्तदुपलब्धिशक्तीनामसंख्यातत्वादिकंवोप
187 दिशति ॥ तत्र हिंसादिभूतैः पृथिव्यप्तेजोवाय्वाकाशैः सत्त्वादिगुणैः सत्त्वरजस्तमोभिः एकैकं संहतैः पृथक् पृथक्स
बद्धैः परस्परमितिशेषः एकद्व्यादिसंमार्द्धे ॥ भूतानां पृथक् पृथक् संबद्धगुणानामेकद्व्यादिसमसमांशविषमवि
षमांशपरिकल्पितैः [illegible]र्णाकारैः संजाता इतिशेषः आसां शक्तीनां कोध्यानं तु को वहेत् को वा [illegible]गणोति साकल्यात् । सू
वक्तुं श्रोतृणां च निसंख्यादितियावत् । ततः तस्मात् । किं विदित्वा इत्यस्तु शक्तिभेदेषु मंत्रेषु तत्त्समाराणरूपस्येक णम०
देशत्वात् ॥ एतदुक्तं भवति सत्त्वादिगुणैः पृथक् पृथक् नितसंबद्धानां हिंसादिभूतानामेकद्व्यादिसमविषमांशपरिक
ल्पनाभेदभिन्नवर्णाकाराणां शक्तीनामसंख्यातत्वात्तासामाकारभेदमनुभाव्य वक्तुं श्रोतुं वा शक्यत्वात्तेषु शक्तिभेदेषु विश्वरूपत्वा

णार्थं शङ्कितः किं विदध्मीति ॥ भौमाकारा इत्यादिभिः स्मृताः इत्यंतैः सार्धैः अधिकैः द्विभिः श्लोकैः एकैकगणोपयुक्तानां पंचभूतशक्ती
नां क्रमेण ध्यानं तत्प्रयोगं चोपदिशति ॥ तत्र भौमाकाराः भूमिरूपाः पीतवर्णाः दिव्यरूपवसनभूषणानुलेपनमाल्या
दिभिरितिशेषः सर्वाः सपरिवारान्विताः स्तंभनकारकाः भूमेः स्तंभनात्मकत्वात् । आप्याः जलात्मिकाः शक्तयः सत्वगुणाः स
त्वगुणोपयुक्ताः सर्वाः प्राग्वत् । सिताकाराः प्राग्वत् विग्रहादिभिः ताः सर्वाः जलरूपाः शक्तयः जलशक्तीनां तानादिप्रध्वंस
घ्नात्मकत्वात् तैजसा लोहिताकारसंयुताः प्राग्वद्विग्रहादिभिः आग्नेयानां शक्तीनां वश्यादिप्रदत्वं ग्रासाद्यात्मकत्वात् । वायु
रूपाः शक्तयः इति शेषः धूम्रवर्णाः प्राग्वद्विग्रहवसनादिभिः द्वेषादिकारकाः इत्यत्रादिशब्देन उच्चाटनादिविषयः वा
यो रुच्चाटनादिकारकत्वं चलनात्मकत्वात् । नाभसाः आकाशात्मिकाः सद्रूपः नीलवर्णाः प्राग्वद्विग्रहादिभिः ता
ः सपरिवारान्विताः मारणोत्सादयोः उत्सादो नाम सर्वतव दृकिंसिद्धत्वात् तयोः कर्मणोरिति शेषः स्मृताः ध्याताः आका
शात्मकशक्तीनां निधनसिद्धिकरत्वमाकाशस्य विग्रहत्वात् । वा पुनः भसो राजसगुणात्मकत्वमस्तीति संप्रदाय । आ
सान्निध्यादिनोक्ता इत्यनेकधादि समविषमांशयोगसंज्ञातानां तासां शक्तीनां मुखभुजदेहस्वरूपभेदविधानं प्रस्तौति ॥
तत्र पार्वतीति सबुद्धिः एकत्र्या इत्यादिना शतानन्ताद्यन्तेन श्लोकद्वयेन गणानां भूतानामेकद्व्यादिसमविषमांशाः ॥

तं
१८८
186

नयोगात्तत्संवक्त्रसंख्याभेदध्यानमुपदिशति ॥ तत्र एकवक्त्राः एकवदनयुक्ताः चतुर्वक्त्राः प्राग्वत् । अपराः क्रमाः शक्तय इ
ति शेषः । षोडशास्याः षोडशमुखाः । का अनघा प्राग्वत् शक्तयः क्वापि प्रयोगविशेषे चत्वारिंशद्वदनाः एकोनपंचाशद्वा
ननाः एकाशीतिशताननाः एकाशीत्याननाः शताननाः अभूतानामेकाद्यादिदशांतानां शतानां गुणानामेकाद्या
दिदशांतैः रंशैः समसंख्या शक्रमेणास्य गुणनादेव संजात संख्यवक्त्राः शक्त्यः षोडशविधा दर्शिता भवति ॥ ता
सामुखक्रमस्तकेऽवपाठापरि एकवक्त्रे । चतुर्वक्त्रपक्षेतु पथ्यमवक्त्रे परितस्त्रिर्यग्रूपेण वक्त्रत्रयं । तेन सह चतुर्व
क्त्रं । नववक्त्रपक्षे तदुपरि चतिर्यक् पंक्तिरूपेण पंचवक्त्रं तैः सह नववक्त्रं । एवमुत्तरत्रापि उपर्युपरि संस्थानवैका द
शात्रयोदश पंचदश सप्तदशैकोनविंशति संख्या नवक्त्रपरिकल्पनात प्रोक्तप्रोक्तसंख्यवक्त्रा भवंति इति च संप्र
दायार्थः । बहुनेत्यादिना वाच्छ्येते । एतेन श्लोकद्वयेन नामरूपाति गायाललितायाः प्रोक्तक्रमेणोन्नत्रापि
भूतानां गुणानां शतानां सम संख्यगुणनादेकाद्यादिदशदशांशगुणनेन भवसंजातानां शक्तीनां संख्यातत्वासांबु राम०
खभुजादि भेदपरिकल्पित तद्ग्रहादेः साधकाभिमतानुगुणत्वमुपदिशति ॥ तत्र बहुनादि ग्रहविशेषपरः शतेन
वक्त्रे वक्त्रे भुजद्वयं प्रोक्तानां मुखसंख्यानामेकैकस्य मुखस्य द्विद्विभुजक्रमेणाया वत्संख्यत्से प हितिपावाता नामरूपाति

गा। नाम्नां रूपाणां च परिच्छित्त्यर्थं चात्र परापाः शक्ते बैन्दुश्चान्तेति शेषः। आसां नित्यानां। आद्याद्या या इत्यादि तिथिभेदेनाक्र
मेण त्रिभिः श्लोकैः षोडशनित्या नामसंगां गिबद्धक्रमादिकमुपदिशति॥ तत्र अंगगाः मध्यनित्यांगगाः आत्मविग्रह
।तन्नित्याविग्रहा सातांतासाः तन्नित्यांतांताः शेषनित्यांताः तन्नद्धाण्यायुधाकारवाहनैः स्वस्थमध्यस्थनित्यावराण्यायुधा
का। वाहनैः तथाविधैः तन्नित्यावराण्यायुधाकारवाहनैः स्वहेश्वरी इति संबुद्धिः एतदुक्तं भवति षोडशनित्या नामसंगां गिबद्ध
ध्याने ष्ठुगि रूपेण मध्ये स्थितया ललितयाः कामेश्वरीप्रभृति पंचदशनित्याः परिवारत्वेन बहिर्ललितास्वरूपशस्त्रमहा
युधवाहनादियुता कामेश्वरी इति मायाश्रंगिबद्धतु कामेश्वरी विग्रहादियुता ललितैव सितसेतरात्मकवेनांगिरूपेणास्थि
तातदनंतरं भगमालिन्यादि विद्यां तास्वतु दृशनित्या अत्र तदहे कामेश्वरी वसंभूतपंचदशनित्याः परिवारत्वेन बहिः स्थि
ताः एवं भगमालिन्यादीनामंगिबद्धेपि तन्नित्याविग्रहा ललितैव मध्ये गिबद्धे तदवशिष्टानंतरनित्यास्तन्नित्यांताः
पंचदशनित्यास्तन्नाकाराः परिवारत्वेन स्थितास्तन्मध्ये पाभवंतीति॥ संबोधनपेप्सादि तिथिभेदेन नवैरसंतः त्रिभि
श्लोकैः स्मर्तव्या इत्युपसंहरति स्त्रूपध्यानं नतेनयथा गादिकं चोपदिशति। तत्र सूक्ष्मरूपाणि तासां ध्यानानि इति शेषः
अनन्वेद इति संबुद्धिः येन मूलध्यानानुसंधानेन ... पुनित्यानित्यापटले इति शेषः लोहितामवविग्रहा लोहिता

६५

कारत्वेनत्वेनस्वेस्वविग्रहवंतं। तत्र तेजोनिचये। सिद्धिं त्वभिमतामिति शेषः। तेन भावनेनेसनेनात्वपः एतदुक्तं भव
तं ति।। श्रोत्रेघ्राधारपद्मेषु लोहिताकारसमस्तरूपपृथक्त्वम् तेजोनिरूपविभावनतत्तेजोमध्येसाध्यसाधककर्मणांसह
१८८ राभावनयासमाहितफलंमाप्नोतीति। परामित्यादिना श्रावकेनपरध्यानमुपदिशति तत्र अखण्डस्वविमर्शतः कटकमुकु
टाद्यखिलभूषणादिविशेषेषु पृथक्त्वेन तत्तदाकारतया स्थितकनकसत्तामात्रवदिदं माकारतयाप्रतीतेषु सकल
189 पदार्थेषु पृथक्त्वेन तत्तदाकारतयास्थितपरशक्तिविमर्शतः निवातदीपसंकाशं देशकालावपरिच्छिन्नत
यानि आत्मरूपात्मिकायाः स्वरूपमुपलब्धमिति शेषः आत्मनात्मसमन्तरूपाणां अनन्यप्रकाशत्वादात्मनः सर्वः
एतदुक्तं भवति।। अखण्डात्मविमर्शतः आत्मनात्मसमन्तरूपाणां रूपत्व निवातदीपसंकाशस्वरूपं परं ध्यानमिति
एतदुक्तं भवति।। अखण्डात्मविमर्शतः आत्मनात्मसमन्तरूपाणां रूपत्वेन निवातदीपसंकाशस्वरूपं परं ध्यानमिति
स्थूलेत्यादिना सिद्धपरसंतेनश्लोकद्वयेन प्रोक्तत्रिविधध्यानेषु साध्यादीनां प्रयोगादिषु ध्यानविभागक्रमम्
स्थूलेत्यादिना सिद्धपरसंतेन श्लोकद्वयेन प्रोक्तत्रिविधध्यानेषु साध्यादीनां प्रयोगादिषु ध्यानविभागक्रमम्
पदिशति।। तत्र स्थूलेनध्यानेनेति शेषः साधयेत्साधयेतासित्यर्थः तुर्विशेषोपरूपंविमर्शात्मकमिति यावत् एम°
।तुर्विशेषे आप्यंरूपंपरूपं विश्रान्तिभूमिरित्यर्थः अपृथक्त्वभावनयेति शेषः अपरिच्छिन्नापापरापरा कौल
स्मादिपृथक्त्वेनसिद्धयामप्याप्य भावसृत्तसत्ताभानपरं विधतरतिवर्णनाच्चतदेवप्राप्यमिति यावत् ब्रह्मादिनाह्वो

केनस्थूलमन्त्रध्यानयोः कर्मणांसिद्धिक्रमं देवी पृच्छति॥ तत्रफलयोगतः समीहितफलप्राप्तितः तासामभिमतादिनाश्रो
केनवक्ष्यमाणायुधविशेषान्पृथगर्थकथनंवश्यजोति॥ तत्र॥ अपिशब्देनत्वत्रपृष्टविविधकर्म्मसिद्धिंवव्हीरतक्रमिति
संप्रदायः महेशानीतिसंबुद्धिः क्रमेणाद्विसप्तवत्तु-संख्यभुजादिक्रमेण॥ वामेमादिनावाञ्छयेमतेन श्लोकद्वयेन॥
पुर्वंसामान्यपरिभाषाक्रमादिकमुपदिशति॥ तत्रवामदक्षिणयोः कारयोरितिशेषः द्विभुजेद्विभुजध्याने॥ वराभयेवराभयस
संमुद्रे॥ एतत्सप्तमादिवचनम्॥ पाशांकुशौचतुर्वाहौ॥ चतुर्भुजध्यानेऊर्ध्वभुजवामदक्षिणयोः पाशांकुशौ इतरयोः प्राग्वत्॥
वराभयमुद्रेवेसर्वेः षड्भुजेचापसायकौ षड्भुजध्याने-प्राग्वतऊर्ध्वभुजयोः पाशांकुशौ-तदधःस्थयोर्वामदक्षक्रमेण
चापसायकौ॥ तदधःस्थयोः प्राग्वद्वराभयमुद्रेवावरमेवअष्टभुजेत्र अष्टभुजध्यानेप्राग्वदूर्ध्वभुजयोः पाशांकुशौ-त
दधःस्थयोः प्राग्वच्चापसायकौ॥ तदधःस्थयो[redacted]
वे॥ दशभुजध्याने॥ प्राग्वद्दूर्ध्वे॥ तदधः प्राग्वद्वराभयमुद्रेच॥ पद्मव्याख्यादिशब्दः अथविषयसंख्येतरविषयः पासि त्रिसादिना
श्लोकेनाभिमतकर्म्माणि॥ तासामभिमतसिद्धिमहत्त्वमुपदिशति॥ तत्र-तस्यसाधकस्यभूतादर्यत्यस्यतथास्वरसेनेनान्वयः आविर्भू
येतर्प्याः सर्वत्रेत्यादिभिर्म्महेश्वरायसंतैराघर्द्दशुष्ठभिस्त्रोवके-शुभाशुभकर्म्मसामान्यध्यानमुपादिशति॥ तत्र-सर्वत्र इमेतन्त्रेसामा

तं

२१०

190

स्यं। सर्वत्रैसार्धश्लोकेन शुभकर्मसु ध्यानं। दशहोराङ्गेषु तु गाथेनाशुभकर्मसु ध्यानं॥ शुभेष्वित्यादिना श्लोकपूर्वार्धेसार्धपादेन शु
भकर्मसु ध्यानं स्थिता इत्यादिना श्लोकावशिष्टपादत्रयेणेतरध्यानं। अस्थि· अस्थिवेत्यर्थः रत्नमयेति सेतद्रूपा दिव्यपात्रां वि
क्रोपात्रां। दिव्यं मुकुटधरा इत्यत्र दिव्यालांतत्वे दिभिः कैश्चिद्दृशा दृष्टत्वात्॥ सर्वाः सपरिवारेति सा अत्र मुख्याणां नानामाम्ना
तत्स्वरूपाद्यवगतमानि॥ एतानि भूषणानि सर्वप्रयोगसाधारणानि। महेश्वरातिसंबुद्धिः विशेषणमित्यादिभिः समीरिता इ
स्यं तैरष्टाभिः सप्तभिः श्लोकैर्विशेषध्यानमभिधाय पूर्वं प्रयोगविशेषेषु सामान्यवाहनभेदध्यानादिकमुपदिशतीत
त्र। विशेषमित्यसार्धेन विशेषध्यानमस्तोति। तत्र। विशेषं। सामान्येन प्रोक्तरूपादितिशेषः। गजेत्यादिभिर्लिखित
मित्यन्तैस्त्रिभिः श्लोकैरष्टादिषु वाहनविशेषध्यानादिकमुपदिशति। तत्र-रक्षार्थम्। आत्मरक्षार्थमिति शेषः। राष्ट्राद्यासन्नादि
षाद्भुः। पुरग्रामनगरपत्तनखर्वटगृहादिविषयः। व्यालादीत्यत्रादिशब्दः सिंहव्याघ्रादिविषयः। एकैकशः समस्ता वा।
नितान्तहृष्टा उशास्वभावांत्रिस्यां स्वपरिवारादिसहितां। सर्वाः स्वस्वपरिवारसहिता वा। लिखितमित्यनेनाप्येष फलत्वमुच्य
ते॥ दाहे इत्यादिना श्लोकेनोच्चाटने दाहने भेदध्यानमुपदिशति। तत्र भीमाः विग्रहादिभिरिति शेषः। हव्यवाहनगाः कमला ग्राम०
तिशेषः। कंकेत्यादिना श्लोकेन विद्वेषणादिषु वाहनभेदध्यानमुपदिशति। तत्र। कौशिकः दिवाभीतः घोरमहाव्याकुलाः घोरपुष्प

निर्विघ्नाः स्वदेहे साहिनाम्लोकेनस्वहृदकर्मसु। वरणाकर्षणादिषु। पिपासावेताहिना श्लोकेनमारणाकर्मसुवाहनमहृध्यानादिकमुपदिशति। तत्र-वा
हनमहेनः ध्यानेनेतिशेषः। सर्वारस्यादिभिः घोरशेषैस्तैः पंचविंशतिभिः श्लोकैर्वाहनवक्त्रायुधादिभेदेनसमाराविजयध्यानादिकमुपदिशति
।तत्र सर्वानिमाः सपरिवाराः वह्निवायुहस्तद्वयान्विताः मन्त्रदृशिताकामहन्त्यैर्वह्निवायूक्तमेरोतिपावत। दहं स्पःस्व सकारस्य वायुसंधुक्षिते
नवह्निनेतिपावत। भामारावाभिः भीमारावं कुर्वंतीभिः वेष्टिता इत्येवं तत्सर्वत्र सर्वा इत्यनेनान्वयः पाविकर्मे वैरिसेनादिनाशाय लाय
नसंस्यहणापाहृपतनेषमतमेनेतिपावत।मस्रुंतः भृद्पंसः उक्तक्रमेण अरिसेनाविनाशादिचतुष्कम्नपतमप्रकारे णा।तद्धिगुणाभुजाः श्र
षाहृशभुजाः पाविकल्पो।वामेःभुजैर्नवविभिरितिशेषांतरगारिभिः संवहन्तिताकारस्थैः स्वदेहैः चितपश्चितस्य सर्वत्रछिंदंतीतिरिसनेना
न्वयः श्चालोपः संरंभः प्रास्रोता सस सर्वत्र विजयमिमनेनान्वयः प्रागुक्तक्रमयोगतः वैरिविनाशादिष्वमतमेनाः अथवा-प्राग्वत्रय
ह्रोतरो॥ तथा प्राग्वद्धिपुविनाशादिना दृतरेः दक्षिणैः पाणिभिरित्सस्य सर्वत्र तैरित्यनेनान्वयः भीमाः विग्रहादिभिः तद्वि
नाव तुरंगां तासां शक्रीनां हृद्विताकरनिवहस्यनवैरभिन्नवदुरंगां विजयमाप्नुयादित्यस्य सर्वत्र तथा इत्यनेनान्वयः तथा
ः प्राग्वद्वामहृद्वितामुजनिवहक्रमेण स्थूलकुठारेधैः मूलैर्धेःकुठारेधेश्च। प्राक्तक्रमणा॥ सेनाविनाशार्थं न्यतमप्रका
रेणः तथैव॥ वामहृद्विताभुजक्रमेण। चर्मछुरिकानिवहैः चर्मनिवहैः छुरिकानिवाहैश्च। वलेरिपूणामितिनि

६७

ना॰
१८१

ध्य: चा विकल्पे। रामहर्ष्यर्तो· वीराणामिति शेष· निग्रहाति मि। हस्ताः वामदक्षिणाक्रमेणेत्यर्थः। पिशाचसर्पहस्ताः। रामदक्षिणहस्त
क्रमेणेति शेषः। अप्सुते·था मे।ति।पाशाकर्त्रीकाभिः वामदक्षिणहस्तनिर्वस्याभिः। प्रोक्तक्रमात्।प्राग्वद्धैरिसेनादिना एणाघम
तमेन। अंकुशाक्रकवाभ्यां। वामदक्षिणहस्तनिवहस्याभ्यामिति शेषः। हस्ते: वामभुजनिवहस्येति निरे। घ्या:मुसले: दक्षिणभुजनिवह
स्येति शेष: तथा· प्राग्क्रमवह्नि चापादि स्मुहस्तमुसलं तेष्वेकादशविधायुधहृदं द्वैम्यतन्त्रायुधहृद्वयुक्तहस्तक्रमेण दधाः
१९१ ना इति पावत॥ ता:शक्ता:प्राग्वद्धैरिसेनाविनाशादिध्यमन्तमेन। अमथितारातिएसना: दहनछेदनताडनादिभिरितिशेषः
तथा ·प्राग्वद्धैरिसेनाविनाशादिध्यमन्तमेन· एकादशाममैदै: वह्निचापादिभिरितिशेषः। चालनीरिपूणामितिशेषः। विविं
त्परस्समपूर्वेत्रनि घ्नतीरिसेनेनान्वयः। तथास्मरणसंयुक्तैः। मूजपेक्ता: प्रोक्तरूपध्यानसंयुक्तैः। साधकैस्तद्धि ग्रहादिभिरु
पत्नक्षितानां तासां निसानां पूजां कापेदित्यर्थः। तद्वस्मरकालेन तथा:प्राग्वद्धैरिसेनाविनाशादिध्यन्तमेन॥ तद्धि गतो
:अष्टनवति संख्ये: तद्धि गतो: अष्टाविंशत्युत्तरशतसंख्ये: तद्धि गणप भुजैर्युताः द्विचत्वारिंशत्संख्यभुजैर्युताः। तथाविधैः राम॰
दहनादिभिः तद्धि गुणाकरा: शतद्वयंसंख्यभुजा। तद्धेतिभिः पूर्वोक्तैकादशविधद्वंद्वहेतिभिः एवमित्यादि मिति। स्थितमि
त्यते स्वतुभि:स्तोके:·प्रोक्तसंख्योमंतरोणापि वांछितं संख्यवक्त्रभुजादि विशेषसहितेन व्याकुलक्रमायुधादिध्यानेनसमर

विजयप्रयोगं तत्साधकविशेषांश्चोपदिशति ॥ तत्र · ए यं । मोत्र · य · मेता । व्याकुलत्वं महस्तके । नामनापटलप्रोक्तप्रका
रेतो निशेषः । गुह्यमसमासंकटादिष्विस्त्रादिशाहोवाद्दुष्टसंकटादिविषयः देवाः इत्येतत्पूर्वत्र विंतयन्त्रिसने
तत्पूर्वत्र विंतयन्त्रिसने नान्वयः । ॐ यं · अभाष्टफलवक्त्रपुष्पादि रूपतः मंगं । पराजयं । वीरेत्यादि निर्मलेष्वोग्रसंतेतेः ग्रन्थि · श्लोके
र्निस्तानो ध्यानविशेषेणोसर्वोपद्रवाणां प्रयोगमुपदिशति । तत्र : बोधादिसंघटे इत्यत्रादिशब्दान्मायादिविषयः । द्विविधैः
सहजमाहृताघैः । हुं हूं पाशमु । शत्रुभिः प्रयुक्तकालमंत्रादिसमुद्भवपाशसं । अग्नेस्तु । आध्यात्मिकादितापत्रयप्रा
स्तकेषु । इत्थं वक्ष्यमाणं ध्यानमकालोऽपि मृत्युभावधारिकाः हिंसुनाम्भां साधकाभावं इत्याना । समसमानाभिः द्वि
नपनादिविग्रहविशेषैरितिशेषः ताः निताः आसां । निसानो महेश्वा इतिसंबन्धः ॥ अलंकृतेत्यादिना श्लोकेन
विश्ववशीकारो ध्यानमुपदिशति ॥ तत्र शक्तिभिस्तु तथावृताः अलंकृत तरूपारूढाभिः शक्तिभिः परिवृताः तथ्य
सादिनावेष्टवाभिसंतेन श्लोकद्वयेन लक्ष्मीप्राप्तियोग्यं ध्यानमुपदिशति । तत्र · तथाविधाः मातृकाद्दिनेत्रादिविग्रहवि
ल्लिष्टाः गजारूढां अलंकृतगजारूढाः तथा · शक्तिभिर्वृताः अलंकृतव गजारूढाभिः समसमानविग्रहाभिः शक्ति
भिर्वृताः संगतास्यत्रमहिलाहूं हं नानाभोपेद्रकोणि नाहूं हं ॥ इति स्थिताः । राजवेशादिसाधप्रयुष्यां । नानाभोगसमो

नं

१९/२

192

यताः नानाभोग्ये द्रव्यविशेषैस्तत्र द्रोणशङ्खादिसिन्धुसमोपेतं ताः सर्वतो तनिजतेभवां आचारगुणानिवादृष्टपीरे
ष्यादिभिर्विशेषः तथाविधेत्यादिनापरार्द्धं तेन श्लोकद्वयेन भूमिग्रासादिकप्रयोगध्यानमुपदिशति॥ त
त्र तथाविधां ध्यायात् तां भार्गवदत्तं कृतरथ्याहृदन्दृष्टः तथा शक्तिभिरावृताः अलंकृततनुथाहृदशक्तिभिरावृताः
तथा संगतां तत्समस्तशक्तिवृन्दसमन्विताः अलंकृततरथ्याहृदसंगतामिरन्तशक्तिवृन्दसमन्विताः भुवं आभा
ष्या मितिविशेषः वैरिमंडलमनाशत्रुगणं एवं तत्त्रिविधध्यानात्॥ प्रोक्तक्रमात् कृतरूपगजाय ध्यानात्
अतुलं निरूपमं॥ कटूलासादिना आयुधमिसंतेन श्लोकद्वयेन निधिग्रासिप्रयोगध्यानमुपदिशति॥ तत्र ना
:नित्याः ध्या. पूर्वोक्तादिनेत्रादिविग्रहविशिष्टाः शक्तिभिः सहितोऽयः मंडलं भार्गवदेकोनपंचाशदिनानि॥
पई. मंडलमात्रमोः वा विकल्पे॥ पावत सिद्धात्मर्थः विधं॥ निसाविघास्वभीष्टामित्यर्थः आवदृशमुखं स्यावजि
वे॥ पूगेत्यादिना श्लोकेन प्रोक्तध्यानेन निधिमासामुघानपंचकविशेषानुपदिशति॥ तत्र तथा॥ अनंतरप
र्वोक्तप्रकारेण॥ तथेत्यादिना श्लोकेन पूर्वोक्तध्यानेन विनप्रयोगादिकविशेषमुपदिशति॥ तत्र तथा. प्रोक्त एमं०
प्रकारेण॥ पर्वतकुंजेषु पर्वतकुहरेषु नानित्याः राजतः राजसकाशात् तापेना सौम्यान्तगुर्वी विं॥ पावताधनेन

साधकस्त्रिंशत्वासात्तावद्भूनमितर्पः समुद्देशादिना श्लोकेन पूर्वोक्तध्यानेनानर्घ्यरत्नप्राप्तिप्रयोगमुपदिशति॥
तत्र·तथा·पूर्वोक्तध्यानप्रकारेण। समुद्देशादिना श्लोकेन पूर्वोक्तध्यानेनासंख्यातोत्तमकनकप्राप्तिप्रयोगमुपदि-
शति तत्र·तथा। प्राग्ध्यानप्रकारेण निर्जनेत्यादिना श्लोकेन पूर्वोक्तध्यानेन महिलाप्राप्तिप्रयोगध्यानमुपदिशति॥
तत्र स्मृत्वा·प्रोक्तप्रकारेणेति शेषः प्रेमनिघ्नाः प्रेमपरवशाः उक्तेष्वित्यादिभिरादितस्त्रिभिः श्लोकैर्नृपादिव-
शीकरणसहितं निगडादिमोचनध्यानमुपदिशति। तत्र·। उक्तेषु तेषु स्थानेषु अनेन पूर्वोक्तेषु करटकाननना-
दिषु निर्जनविपिनान्तेषु द्वादशस्थानेषु तेषूक्तेषु·प्राग्वत्स्थानेषु·प्राणान्स्व विशेषतः सारतामेगपक्षिमशिस्प-
व विशेषेणास्वर्गस्थानेष्वस्तेषु प्राग्वत्स्थानेषु॥ निगडादिनेत्यत्रादिशब्दग्रहणादिभिः कृतबंधनविशेषादिवि-
षयः शतेत्यादिभिर्नवभिस्तैः पद्यैः श्लोकैः समाविजपप्रयोगविशेषमुपदिशति। तत्र·वांछितानि। स्वपरीचितिता-
नि॥ ताः स्थिताः नवधाः नवसंख्येषु स्फुट·सुव्यक्तं। मध्यपर्यंतहृपेसंस्थापयेत्प्राग्वदुक्ति हृपानां तु·तेषु नवसु
पटेषु स्वाध्याहृतानां नृपाणां मध्ये तत्त्वद्धामपद्मपार्श्वपर्यंतहृपे च कीलनं त्वात्संस्थापयेत्॥ तिरस्करिणीकाचुत्तानं॥ ति-
रस्करिणीभिः सहेति शेषः। तिरस्करिणीकानाम प्रावरणपटी। प्रति सैन्याभिमुख्येतान्। नवपटानि तिशेषः वज्रालिवि

नं·
१८३
193

तानिस्सामाभेदपरामर्शेनागमात् । विजयानिसापटलप्रोक्तसमरेश्मितादिचतुर्नवतितमादिश्लोकत्रयप्रोक्तप्रकारेवक्ष्णपंचरात्रात् । लि
खितानिस्सामाभेदपरामर्शेन निवहानं । काहलकादिकमितसक्रादिशाहेधारादिविषयः तद्धेनाविरहेना । अनघेइतिसंबु
द्धिः सूक्ष्मेतादिभिः सिद्धिकृदित्यंतैश्चतुर्भिः श्लोकैः प्रस्तावपुरस्सरं सूक्ष्मध्यानं तेन प्रयोगादिकमुपदिश्यति तत्र तत सूक्ष्म
ध्यानं । आधारेषु तिशेषः तन्मध्ये निसानिवहात्मकतेजो मध्ये । निजवाञ्छानुरूपं सप्तमी हितकर्मानुगुणं तथा । तेजो
पतथा । सषुम्नांतः सषुम्नानाडीमध्ये । तत्र । निजवाञ्छानुरूपं सप्तधं वा विकल्पे । नमागानि मूलाधारादि ब्रह्मरंध्रांतं ब्र
ह्मरंध्रादिमूलाधारांतं मुद्रुं मुहुः आरोहावरोहक्रमेण संयं तेनाग्नेः क्रोभयप्रकारेण । तयोरेवइत्यचतावधारणा । सा ध्यस्यसू
क्ष्मरूपध्यानप्रयोगेष्वनधिकारत्वमुच्यते । श्री इतिषोडशानिसातंत्रेषु श्रीकारादिमतात्मसमपरिपूर्णा सतंत्रस्यप्रपंच
तारसिंहासप्रकाशाभिधानेनसमागानंदनार्थनविरचितयामनोरमाख्यायां व्याख्यायांषोडशनिसाध्यानप्रपंचप्रका
शनपंचविंशपटलेपरिपूर्णापरामृष्ट श्रीः ग्रंथसंख्या । पटलेस्मिंश्चतुर्विंशे पंचाशीतिनभवंति च ॥ व्याख्या ग्रंथाः षो
डशसु अधिकाष्टशतद्रुयातः पूर्वस्मिंश्चतुर्विंशेपटलेषोडशनिसानां प्रयोगेषु ध्यानादिकमुपदिश्यानंतरं षोडशा
नितानां षट्त्रिंशत्तत्त्वसस्पिर्षी स्याविभूतवर्णात्त्वयोगभूतभेदोतन्त्रैर्मन्त्रैर्यंत्रैश्चकालात्मकत्वैतैः प्रयोगादिकंचोप ११५०
दिशत्यथषोडशेत्यादिनाशिवइत्यंतेनश्लोकशतरूपेणपंचविंशेनपटलेन । तत्रषोडशनितानांषोडशस्वराणां ।

षट्त्रिंशत्तत्त्वविग्रहैः षट्त्रिंशद्व्यंजनात्मकैः वा इति शेषः वर्णैः वक्ष्यमाणैः संख्यैः संजातैरिति शेषः तत्क्रमं निर्णेतुं तेषां संख्यो
गभेदं जातैः कालात्मेतो कालस्वरूपत्वं। यतस्ताभेः पाक्तिभेदमात्रं। आमंत्रणानुसंधानभेदेन। बाह्यपूजाभिषेकहोमादि
भेदेन वा। वर्णितं। वर्णावन्नो मात्राः वा मंनापरत्नवक्ष्यमाणामत्तादिविहीनाः स्वरा इत्यादिना श्लोकेन षोडशस्वराणां षोडशनि
त्याभिः षट्त्रिंशद्व्यंजनानां षट्त्रिंशत्तत्त्वैः॥ मातृकानववर्णानां नववर्णात्मकत्वं तत्त्वात्मत्वमुपदिशति तत्र स्वरान्विताः क्रमा
दष्टाः संयुताः ककारादिक्षकारान्तानां पंचत्रिंशद्वर्णानां स्वरैः सह षट्त्रिंशत्तत्त्वात्मकत्वे न भपात्मकत्वात् तदात्मकसमथ
मस्वरस्यापि हाव्यंजनात्मकत्वेनोभयात्मकत्वमस्ति तदुपपद्यसंप्रदायाद्यतरसंहपामप्रथमस्वर एवात्र विवक्षितः इति षट्
त्रिंशद्व्यंजनवर्णास्तत्त्वेषु षट्त्रिंशत्तत्त्वाभिस्तु॥ ये मातृकाख्यानकात्मका वर्णास्त एव नवात्मकानाथ्याः स्युरिति॥ अष्टा
भिरष्टभिस्तैः स्वरैः एकैको वर्गो भवति मातृणामित्याद्युत्तरार्द्धेन ब्रह्म्यादीनां मातृणामष्टवर्गाख्यात्रिमातृकापात्र
ष्टवर्गस्वरूपं वोपदिशति॥ तत्र मातृणां ब्रह्म्यादीनां तु संख्यधारणे। स्वरैः षोडशभिरितिशेषः पूर्ववदन्वयः॥ कादि
दांताद्वैरेषु पंचत्रिंशत्संख्येषु नाथ्यवर्गप्रोक्तरूपेणा पंचवर्गैः पंचभिरेकैको वर्गो भवति॥ नित्यानामित्यादिना नाम भागि
स्यं तेन श्लोकद्वयेन स्वराणां व्यंजनानां च प्रत्येकं योगजातं वर्णसंख्यां तद्गुणितां ज्ञेयानां मातृकाचक्राणां वतं संख्यादि
कीर्त्तिं नत्संख्या नाम द्वानामाद्यैरंतरयुगकल्यादिसंज्ञा वोपदिशति। तत्र नित्यानां तत्त्वसंपेक्षे प्रत्येकं षोडशस्वराणां प्र

४३२०००

ने: ७० सेकं मकारादिक्षकारान्तैः षड्भिः शाखंजनाख्यैः संयोगे : एकत्रिंशता तेषां पुनः संख्यानां वर्णानामिति शेषः पंचाशतां। अस्मिन् पटले ह
मितादिनामकारिता इसंते तान्छंदोघेन श्लोकद्वयेनोक्तानां तत्संख्यानां चक्राणामिति सर्थः एतदुक्तं भवति॥ कृताद्दियुगेषु प्रति
१८५४ युगमामष्टसप्ताधिकपंचशत ५७६ संख्यानां वर्णानां तत्संख्यानां मातृकाचक्राणां चतन्नदृत्मकत्वेन तत्संख्ये
त्तसंख्येर्हैः एकत्रिंशताभवतीति। युगकल्पादिनामभाक्। युगकल्पादिसंसंभजति॥ त्रिसहस्रेत्यादिना श्लोकेन यो
194 क्रमं इत्वाह्तसमाहृत्रिभिः कृतादिवतुर्युगानामब्दानां संख्यामुपदिशति। तत्र : तास : कृतयुगस्य। एतदुक्तं भवति
। एकत्रिंशकालस्याब्दानां षट्सप्तसप्ताधिकपंचशतानां सहस्रत्रयाहृतिजनितां संख्यामाविंशतिसहस्राधिकसप्तद
शलक्षवर्षैः कृतयुगो भवति १७२८००० कृतयुगस्यतुर्यांशहीन्या द्वात्रिंशत्सहस्राधिकवतुर्लक्षविहीनेन स
त्कृतयुगाब्दैः षण्णवतिसहस्रोत्तरद्वादशलक्षमिते वर्षे त्रेतायुगो भवति १२९६००० पुनः कृतयुगो भवति॥
८६४००० पुनस्तत्कृतयुगवर्षचतुर्थांशविहीनेस्तद्वापरवर्षैर्द्वात्रिंशत्सहस्राधिकवतुर्लक्षमिते वर्षैः कलि ११म०
युगो भवति ४३२००० तेषां समं पविंशतिसहस्राधिकत्रिचत्वारिंशल्लक्षवर्षैः एकस्तु युगो भवतीति ४३२००००
मायेत्यादिभिस्तंयुताह इसंतैस्त्रिभिः श्लोकैः कृतादियुगविग्रहवर्णानतद्वर्णानामस्मिन्पटलेवक्षमाणाघटिकाचत्रे

वल्पमालाघटिकावर्णोः सहलेखनेन क्रमादिकं चोपदिशति॥ तत्र मामायेरागितिवाक्स्वेः समदावि
सर्ग नीयः खरव्रकाः। अग्निः इकारः। ब्राह्मः अकारः। खविंदुः एते दुर्कं भवति। अग्रजः। आइति चेत्वर्
णोः क्रमात्क्रमादि चतुर्थगविन्द्रत्वा भवन्तीति। तान् युगान्तानि। दिनान्तरं संपुटकोन्तः। घटिका
दिवसावयवत्वात्। वल्पमालाघटिकान्तरं संपुटकान्वितं वर्णः। मध्यमानौ। वल्पमालाघटिकापत्रालो
मितिशेषः। दिनार्णोर्धं प्राग्वत् घटिकार्णो बुधैः स्मृताः॥ विसर्जनीयरहितवल्पमालाघटिकात्मक पंचदशस्व
राः बिंदुरूपाः। बिंदुकारलिखितरूपाः। वामोर्ध्वदक्षपार्श्वेषु प्राग्वद्वल्पमालाघटिकायंत्राणां मध्यपो
तोदेवतापादतिकृतिशेषः। तस्मान् सर्वमध्यपोतमध्ये प्राग्वत्तरान्तः दुर्कं भवति वल्पमालाघटि
कान्तरं यंत्रेषु घटिकान्तरत्वेन कदाचित्स्वररूपान्तरे लेखनीये सति। तद्यंत्राणां मध्यपोतदेवता
पादाम एव दक्षपार्श्वेषु पंचपंचाशीकृतेषु नानर्णान्तवामपार्श्वे स्वांश्रमारभ्य अकारादीनां पंचे
दशस्वराणां स्थाने प्रतिकल्प्य घटिकान्तरत्वेन तत्कालायातस्वरस्यांशे एकबिंदुतदात्मकत्वेन वि
लिखेत्। तदा तत्कालायातयुगान्तरं मध्यदेवतास्थाने स्वरूपेण लिखेत्॥ एवं तन्नेषु घटिकान्तर
त्वेनलेखनायो। इति शेषः। सर्वत्र। अस्मिन्पक्षे घटिकान्तरयुगान्तरपोर्वि लिखेन सङ्ख्याः

९

त·त·टी० । सृष्टिस्थसंवक्षः॥ तत्रत्याणां संधिकार्यवर्णाः। अविभक्तरूपा इति यावदाहतदुक्तं भवति। प्रोक्तरूप
अस्मिन्मण्डले सर्वत्र घटिकाद्वारसृगा[illegible]योर्विलेखने घटिकाद्वारं स्वरूपं चेतः प्रोक्तरूपप्रकारेण
२६५ कामादिपार्श्वपुरस्वरूपघटिकाद्वारं स्रोत्रो बिंदुरूपं लिखित्वा मध्ये योनिमध्ये [illegible]गातां स्वरूपेण
लिखेत्। अंजनेन चेतरन्मध्ययोनिमध्ये तेन घटिकाद्वाररूपेण व्यंजनेन पृगार्णां प्राग्व सृष्टिस्थ
लहकलप्रगे सविसर्जनीयामितरेषु त्रिषु सबिंदुकं लिखेदिति। सर्वत्रेत्यादिना श्लोकेन घटिका
195 वक्त्राणां विनिवेशनं फलानिर्दिशति। तत्र गर्भन्यासे घसिद्धिकृत। गर्भन्यासे द घसिद्धि
कृदिति पदद्वयं। आगमानां संपिंडितत्वादस्माभिर्न विचारणीयः। आरभ्येत्यादिना प्रवर्तित
स्येतेन श्लोकद्वयेन मातृकाचक्रस्य घटिकात्मकेनन्यो तिष्ठत्येषा व्याप्तिं क्रमश्च पादश्चाति
तत्र। भानोरुदयं लंकायामिति ष्ठो घः। पंचाशत्पालिति तः॥ अकारादिनकारांतानामत्र
स्वरवर्जितानां वर्णानां पंचाशत्पलिकात्मिकेति तः। तस्याः पटवाग्नि रूपि सपाम्भतकायाः। स तदुक्तं
भवति॥ प्रतिपत्तं गतप्रपमादवसे लंकाकेदिनमारम्भैकैकघटिकाक्रमेण मातृकाया तत्र०
अकारादिनकारांतानि विसर्जनीयस्वरहितानि पंचाशद्दन्तरालिपं चानाडघटिकामि

१

रूपंति॥ पुनरपि प्रथमदिवसे त्रिंशद्घटिकाभिर्द्वादशभिः कारादिलकारांतानि द्वादशराशीन् समुपै
ति॥ द्वितीयदिवसे प्राग्वदर्कोदयादेकादशघटिकाक्षरमेकारमारभ्य षट्चत्वारिंशद्द्वादशराशीन् च
त्वारिंशद्भिर्घटिकाभिः समुपैति॥ पुनर्द्वितीयदिवसे शेषघटिकाभिर्विंशतिभिः कारादिङको
रांतानि विंशत्या द्वादशराशीन् समुपैति॥ पुनस्तृतीयदिवसे तदनेनैव चकारादि त्रिंशद्द्वादशराशीन् अकारा
दि णकारांतानि त्रिंशद्द्वादशराशीन् समुपैति॥ चतुर्थदिवसे तदनंतरं तकारादि विंशत्य द्वादशराशी-
न्नकादि मकारांतानि चत्वारिंशद्द्वादशराशीन् समुपैति। पंचमे दिवसे तदनंतरं यकारादि दशाद्वा
राशि अकारादि क्षकारांतानि पंचाशद्द्वादशराशीन् समुपैति॥ एवं क्रमात् पंचभिः पंचभिर्दिवसे
र्मीचकाद्याः प्रोक्तपरिवर्तिक्रममत्रि वपाः षट्संख्यास्त्रयः संभवंतीति॥ योनावित्यादिभिरपो
ष्पतारूपं तैस्त्रिभिः श्लोकैर्घटिकावक्रविरचनाक्रमेण तत्र युगपर्ययदिवसघटिकाभेदनोवि
षालेखेत् क्रमेण तत्र चैकषोडशानि स्वार्वन्तस्यावश्यकर्तव्यानंतरकरणोसाधकस्यापोप्य तोचोप
दिशति॥ तत्र योनौ॥ स्वाधिष्ठाने त्रिकोणमध्ये। त्रिकोणां। स्वानाभिमूलोग्रत्रिकोणांते स्मि

नि:त्र.टी० स्तान्नघो पोनि प्राग्वतातेषु। बाल्यावरणो मध्यमावरणो यो ऽनि त्रिकोणान्तस्य पो स्त्रिषु कोणेषु। प
पीपनित्या ऋवर्णो स्वाग्ने नेत रवच्छमा णासंख्या सु विघा सुगत पपी पसंख्यो प्रा दा वि द्यापीत्र पं दि
न प्रा दा वि द्यापीत्र पंच। बाह्यवृत्ता न्तावरणमाल्येति शेषः। मध्ये मध्यस्थ पो निमध्ये ऽन्ति तापति
१८६ द्विवर्तो ऽत्र मालिन्ये नि समिल्ले न्याय प्रतिदिवस मर्चनस्याव श्य कर्तव्यता मुपादिशति पर्व पर्वणि ऽङ्के
पुपर्व सु प्रति पर्वेति पावरण्मा समात्रेणानेषु पर्वसु प्रतिमासम स्तत मस्मिन्पर्वणि ऽस्मिन्नत्र मध्यमा
196 वमपद्धयो विधानेन पूजो मगुर्मे हा व्याप्यादि कृच्छ्र चो व।। ऽत्र योगतः। द्वितीयेप टलेसह
स्रमित्यादिना सप्तातिन मस्त्रोको ऽत्र राद्धनो के प्रायश्चित्त मकलानि समन्तनादि सु साधकस्येति
शेषः। अथ पमत्रयाटिका चक्रविरचनाक्रमः॥ दृष्टमान स्रमेणाव चं निष्या घ.स गप्रा क्र समग्र
त्ति सूत्र माक्ष्य. तदृ मानेन प्राकं ये त्ति सूत्राग्र स्त संधि मव घम्पात द त्र पार्श्व यो द्वि
सुगत्वा न धि सू द पा तामगं ति पर्क सूत्र मास्फाल्य तदग्र द पाद र भ्य व लसूत्र पश्चिमा
ग्राव धि सूत्र द्वयं विन्यस्य. योनि नि पा पा त योनि वाम दक्षि पा पार्श्वे रेखा मध्यगत: श

रा म०

द्वयं तिर्यग्गरेखां कृत्वा तदग्रद्वयात् तद्योनेस्तिर्यग्गरेखासंख्यांतं सूत्रद्वयविन्यासात्त्रिकोणं त्रिधा
यात त्रिकोणपार्श्वद्वयमध्यगतात्र द्वयं तिर्यक्सूत्रं कृत्वा तदग्रद्वयात्पूर्व तत्त्रिकोणतिर्यग्रे
खासंख्यांतं सूत्रद्वयास्फालनेन मध्ययोनिं कृत्वा वृत्तसूत्रवृत्ते वमार्जयित्वा एवं घटिकाकालात्मि
के चक्रे निष्पाद्य। तत्र बाह्ययोनेरग्राद्यप्रादक्षिण्येन कोणत्रयेषु पूर्वाकृतिधा गतपर्याता
द्विधा द्वारत्रयं विलिख्य तदंतर्गतत्रिकोणकोणेषु पूर्वाग्राद्यप्रादक्षिण्येन नित्या विधा द्वारत्र
यं विलिख्य तदंतर्गतयोनिमध्ये तत्तद्घटिकार्णान् प्राण्यक्षप्रकारेण संहितं पुनर्गार्णां विलिख्य
तत्र कालात्मके चक्रे नानाद्यानेमनोमात्रस्यांतद्विद्वित्वेकादशाद्वादशवा कृतानि तत्संलिख्येद
मित्रेप्रोक्तकालेष्वा ऽनिमासस्मवर्षे दिनेषु॥ पूर्णिमेऽस्तलेखादिनाक्रमादित्यं तेन श्लोकद्वये
न पूर्णमंडलवर्णस्य द्वात्ययोगविशेषप्रक्रियावशेन नानास्मन्तराणि त्रिपुरा विधा ज्ञा
सामनेभावं चोपदिशति॥ तत्र पूर्णमंडलवर्णाः अक्षरास्वराद्यात्रिकोणान्तु ... तानि षट्‌स

स्व॰टी॰ ९२

पालयिकपं चन्द्रातसंख्यामन्त्राणां प्रथमोऽप्रथमान्यन्त्राणां विद्यानामिति शेषः। कामभवत्वे

न भवंतीत्यर्थः। आदितः क्रमात्। अकारादिक्रमतः। षट्त्रिंशत्तत्त्ववर्णाः। प्राग्युक्ताः अक्षकवोद-

कांतावर्णाः। तत्तद्दीपाः। तासां विद्यानादिदीपावर्त्म। कामराजात्मकः। मन्त्रः। आकारे-

णाकृतसंधिकादूतिशेषः। इतीपालिपिरितिशेषः। तासां विद्यानां त्रीपालिपिः। सर्वतः।

वर्णमातास्वेकाक्षस्यापि विद्यास्वाद्विः। वह्निसंख्यालिपिः ईकारत्वात् सांविद्यानां शक्तिबीजत्वे-

नाक्षिप्ताद्युत्पर्थः। एवं। नन्तप्रकारेणात्रैपुराः संज्ञायाम्स्वरूपेणोतिशेषः। एतडकं भवति।

अस्मिन्पटले षट्त्रिंशादित्याद्वे रूविश्रीतिमेनश्लोके नवव्यमातासंख्यानां प्रत्येकं चा-

त्मवर्णारात्मकानां त्रिपुराविद्यानां षट्त्रिंशत्पदमात्रत्वेन प्रोक्ते पुष्पूर्णमंडलवर्णापुपपा

त्मममेकमेकं प्रथमम् अग्रपतिंतं तद्दीतीयाद्यक्षरत्वेन क्रमात्प्राग्युक्तानि षट्त्रिंशत्तत्त्वा-

त्मकान्यक्षराणि पाकारेणाकृतसंधिकानि समुप्राग्युक्तानि षट्त्रिंशत्तत्त्वात्मकान्यपि।

गण॰

आपातं तत्तरं तु तृतीयात्मत्वेन सर्वत्र ईकारमुच्चारयेत् ॥ तेन षडाभ्यां मध्ये वर्णोष्टाक्षरे कसरतरंष्यट । त्रिं
शत्ष्यट्त्रिंशद्विधानां पाघमाघमन्त्ररभवति ॥ तेन वस्य मासामं+ल्यायविधानां भवंतात् ॥ ता
इत्यादिना नित्यश इत्येतेन श्लोकद्वयेन तासां त्रिपुरादिविधानां विनियोगं फलं च निर्वोपदिशन्ति
॥ तत्र तासां विधाः आरोप्य ॥ विलिख्य पाठे पूजयेदित्यत्रान्वयः ॥ संस्था । प्रतिष्ठां कृत्वा । शात्रवाः
शत्रव इत्यर्थः ॥ कृत्याधारस्य त्राधशब्दः इत्यादिविषयः ॥ पुरादिके इत्यत्रादिशब्दो ग्रामपत्तन
नगरखेटखर्वटमहादिविषयः ॥ तस्यात्र्यर्चकस्यामस्य ट्त्रिंशदित्यादिना श्लोकेन क्रमविधानांसं
ख्यातदनुसंख्यातुः फलं तेन तंत्रेणोपपादितमित्यादिकं वोपदिशति ॥ तन्त्र ॥ तदावान्तैः ॥ तासां वि
धानां वेद्यपात्रा क्रमेणोपरिनस्तिः ॥ तदा प्रिकृतादेव्यामत्वं करोतीति यावत् ॥ अत्रात्युपद्रवः
संप्रदायपर्यन्ता पाडुपालिख्यते ॥ आसां विधानां देव्यात्मत्वात् षड्भेद नविधोच्यते ॥ तस्मा
द्विनतियात्मकत्वेन तासां भावस्तिः ॥ तां वेकेकस्या रावर्षविधायापर्यायात्मकत्वेन प्राप्तिं करोता
तियावत् ॥ एवं चातासां विधानां पर्यायात्मकत्वेनाच निश्च । तासां मेकेकस्याएव विधायाः पर्याया
त्मकत्वेन च प्राप्तिं करोति ॥ कृटिका चक्रादिषु पर्यायविधौ लेखनस्यानेघोवपर्यायविपर्याया न्मि
कां विधां तत्तत्पर्यायविधायामह विलिखेत् ॥ पूंगां ते प्युपदादिनन्नियात्वेन नवविधा द्वयं भवति ॥ तदा

७

तं.त.स्न.प. तद्व्यंजकत्वान्नेष्वाँ वक्तिवेनाा तत्त्वमनाद्येष्विप्यादिभिः स्मृमुदाहरितादृत्यंतो स्वस्मिः ज्ञोवे. स्नासां प्रोक्तसं
ख्यानां विद्याविान्नयोगप्रकारांनवनाथव्याप्ति क्रमं षट्त्रिंशत्तत्त्वव्याप्तिक्रमं षोडशनित्याव्या
१८८ प्तिक्रमं चोपादिशंति॥ तत्र तत्त्वं मनाद्येषु॥ आद्यशब्दस्तु विंशपटलोक्तषट्कमादिविषयः॥ त
द्वर्णा तत्त्वाद्विद्यावर्गाश्चतुर्विंशपटलोक्तपातादिवर्गाश्च॥ तद्रूपाः। पंचत्रिंशत्पटलवद्यमाना
षट्भेदरूपाः एतैः प्रथमभेदरूपमंत्रैः॥ अष्टितजापेन॥ राकीतरितजापेन॥ मंत्राः। सर्वे इति शेषः॥
१९९ व सिद्धिः। प्राप्यवत्॥ तद्गुणमवति॥ नित्याविद्या मुख्यमनाष्टितो विद्यामासिर्विद्यासिद्धैककाविधा
तरितंजपेन॥ एवं जपप्रकारः ऊक्तप्राकारेणास्य वर्णान्तरगाणि न्यास्तव त्वास्य वर्ण मंत्रा॥ मंत्रारा
कृत्वा ध्रुवसर्वमंत्रसाधारणाइति॥ अस्य रहस्यार्थत्वाराध्यमुख्वादवर्गेषु व्यः॥ नाधावर्तिः॥ न
वनवसख्याव॥ इति॥ तत्त्वाच॥ इति॥ षट्त्रिंश षट्त्रिंशसंख्यावर्तिः पं.यी मंत्रलसंख्यापषस्य
त्वधिकानि पंचशतानि नित्यावर्तिः॥ षोडशषोडशसंख्यावर्तिः॥ इति शेषः। समस्तव्याप्तिः॥ कृता
दानाम्नित्यादिनासिद्धपइत्यंतेन श्लोकद्वयेन कृतादिषु चतुर्षु जपेषु हगणानाम् क्रविद्याव्या
प्तिक्रमं प्रयोगेषु तत्र हितपजावश्यकर्तव्यता तत्फलानि चोपादिशति॥ तत्र एकप्रः। एकैकावि राम
धाः॥ तत्त्वरूपापाप॥ प्रत्येकं तत्त्वादिशान्वयः॥ प्रत्येकं सदेशस्त्रपात्रातपाताततानतरूपो तत्त्वक्त्वाद्या

शेष्यविद्यानामितिशेषः। अनंतेषु गतानामितिशेषः। द्विशः प्रतिदिनं द्वे विद्ये एतदुक्तं भवति। कृ
तादिष्वपि च तु युगेषु परिवर्तितः प्रोक्तसंख्याविद्याः एकैकस्यादिवसस्य पर्यायक्रमेणैकैका विद्या
भवति। तत्र युगांतेषु केषुचिद्दिनेष्वप्रतिदिनं द्वे द्वे विद्ये भवतः। तत्र वर्षमाभिलिख्यते। यथा।
कृतयुगे प्रोक्तक्रमेणाष्टत्रिंशदधिकचतुःशतोत्तरत्रिंशत्सहस्र ३४३८ संख्येषु पर्यायेषु
गतेषु। अनंतरपर्याये चतुःषष्ठ्युत्तरत्रिशताधिकनवसहस्रसंख्यासु दिनतित्या
विद्यासु गतासु ९३६४ अनंतरं तासां द्वादशनिरूपितानां विद्यानामारभ्य तत्पर्यायशेषम
नंतरपर्यायं च प्रतिदिनं विद्याद्वयं द्वयं भवति। समस्य कृतयुगे पर्यायाणामेकोनचत्वारिंशदद
धिकचतुःशतोत्तरत्रिंशत्सहस्रसंख्या भवंति। ३०४३९। त्रेतायुगे च प्रोक्तक्रमेणाष्टविंशत्यधि
काष्टशतोत्तरद्वाविंशतिसहस्रसंख्येषु पर्यायेषु गतेषु २२८२८ अनंतरपर्याये अष्टचत्वारिंश
दधिकनवशतोत्तरषट्सहस्रसंख्यासु दिनतित्याविद्यासु गतासु ६९४८ अनंतरं ता आद्यंतिमू
पिशाा विद्यामारभ्य तत्पर्यायशेषं अनंतरपर्यायं च प्रतिदिनं विद्याद्वयं भवति। समस्य त्रेतायुगे
पर्यायाणामेकोनत्रिंशदधिकाष्टशतोत्तरद्वाविंशतिसहस्रसंख्या भवंति। २२८२९। द्वापरयुगे च प्रोक्त

२

न॰गा॰दी॰प॰ क्रमेणाष्टादशोत्तरशतद्वयाधिकपंचदशसहस्रसंख्योप्युपर्यायेप्युगतेषु १५२१८ अनंतरपर्याये द्वा
विंशत्यधिकप्यष्टशतोत्तरचतुस्सहस्रसंख्यासु दिनतिथ्यादिघासु गतासु ४६३२ अनंतरं त्रयोदशे
२०० तिपूर्णिमातिथिघामारभ्यानंतपर्यायशेषमनंतरपर्यायेचप्रतिदिनं द्वे द्वे तिथी भवतः। संपूर्णपर्याये प
पर्यायाः सविंशतिशतद्वयोत्तरपंचदशसहस्रसंख्या भवंति ॥१५२२०। कलियुगे च। प्रोक्तक्र
मेणानवाधिकाष्टशतोत्तरसप्तसहस्रसंख्योप्युपर्यायेप्युगतेषु ७८०९ अनंतरपर्याये प्योड
शाधिकशतत्रयोत्तरसहस्रद्वयसंख्यासु दिनतिथ्यादिघासु गतासु २३१६ अनंतरं घटार्द्धद्विति
रूपेतां दिनतिथ्यादिघामारभ्यानंतपर्यायशेषमनंतरपर्यायेचप्रतिदिनं द्वे द्वे तिथी भव
तः। संपूर्णकलियुगे पर्यायाः दशोत्तराष्टशताधिकसप्तसहस्रसंख्या भवंति ७८१०॥ संपूर्णच
तुर्युगपर्यायाः सोपत्तघाद्वयमभवतिप्यद्वसप्ततिसहस्रसंख्या भवंतीति ॥७६०७८। युगानामं
ते प्रतिदिनं दिनतिथ्यादिघाद्वयमननवासनापूज्यपाद मुखाद वगंतव्या॥ युगादिनसंख्यापृथ्वी
तिः श्रास्त्रैसिद्धांतशिरोमणौ दृष्टव्या। पंचांगरामास्तिथयः। रवचन्द्रीसार्द्धद्विद स्वार्क दिनाख्या भवेत्॥
अस्याधः। एकस्मिन्सौरवत्सरे पंचषष्ट्याधिकशतत्रयंदिनानि। ३६५ पंचदशदंडाः। १५ त्रिंशत्प राम

२

लाः॥सार्द्धद्वाविंशतिर्विपलाः॥२२॥भवंतीति॥ तत्र द्वात्रिंशत्सहस्राधिकचतुर्लक्षवर्षसंख्ये ४३
२००० कलियुगे दिनसंख्या पंचषष्ट्यधिकशतत्रयदिनसंबंधान्यशीतिसहस्राधिक
षट्सप्ततिलक्षोत्तरपंचदशकोटिसंख्यानि दिनानि भवंति॥१५७६८०००० कलियुगेप
च दशदंडसंबंध्यशीतिसहस्राधिकचतुःषष्टिलक्षदंडसंबंधानि त्र्यष्टसहस्राधि
कलक्षसंख्यानि दिनानि भवंति॥१०८०० कलियुगगतचत्रिंशत्पलसंबंधिषष्टिसहस्रा
धिकोनत्रिंशल्लक्षोत्तरकोटिसंख्यपलसंबंधीनि षट्शताधिकसहस्रत्रयसंख्यानि दि
नानि भवंति॥३६०० कलियुगगतसार्द्धद्वाविंशतिविपलासंबंधिविंशतिसहस्राधिकस
प्तनवतिलक्षसंख्याविपलासंबंधीनि पंचचत्वारिंशद्दिनानि भवंति॥४५ अत्र कलियु
गे दिनसंबंधीनि दिनानि १५७६८०००० दंडसंबंधीनि दिनानि ५०८०० पलसंबंधीनि दि
नानि ३६०० विपलासंबंधीनि दिनानि ४५ एवं सर्वत्र पंचचत्वारिंशदधिकषट्शतोत्तरै
कनवतिसहस्राधिकसप्तसप्ततिलक्षोत्तरपंचदशकोटिसंख्यानि कलियुगदिनानि भ
वंति॥१५७७९१६४५ तत्तत्पद्विंशदधिकसप्तशतोत्तरविंशतिसहस्रसंख्यानां मंत्राणां
२०७३६ नवाधिकषट्शतोत्तरसप्तसहस्रावृत्तिः ७६०९ चतुर्विंशत्यधिकद्वात

गताब्दाः ४८४५

१५७७९१६४५

३

तं.टी.२५ वीत्तराशीतिसहस्राधिकसप्तसप्ततिलक्षोत्तरपंचदशकोटिसंख्यानि दिनानि भवंति ।१५७७८-
३२८००० तदनंतरं दशमावर्त्तो भवति षष्ठपुराक विंशत्यधिकचतुश्शतोत्तरैकादशसहस्रसं
2.1 ख्यैः पुदिनैः पुः १५४२१०००६ तैरेक विंशाश्मिशतसंख्यैः पुदिनैः पुः ३२-६९ एकैकाविंशाभवंति ।
पंचदशाधिकशतत्रयोत्तरनवसहस्रसंख्यैः पुदिनैः पुः ७३१५ द्वैद्वेविंशे भवतः । तेन द
शमपर्यायपूर्त्तिः । द्वापरादिहे युगपादिनाः कृतनाधामिति । अंकतोपि यथा । ३२५५८३२०-
20) द्वापरादिनानि ।।।४७३३७४४० ३५त्रेतादिनानि ६३११९६५८० सत्ययुगदिनानि । अत्रैते सं
ग्रहश्लोकाः ।। पंचांपगदृशामा३शिति यवः१ पवा० चा३ मा दूं ।०। नृ २वदूतुपाय दिनात्विविपलां
तभ्रकालः सौरेतुवत्सरे ।। वागापवेदो ४ मिदृ रात्रामा ।१ग्रह मूधर ७ मूधरैः ।१ बागापवेन्दुः १क
लिपुजे दिनसंख्याः समारिजा ।। पर्यापात्तन्न विज्ञेयाः ख० वेद १ रसहृ मूधराः ।१ नवश्रन्यों ग
धपातालन ७ पपांपौर्हु वस्राः पुनः ।। वेद ४ द्विश्ने नशश्चावाधा ८ अं ७ मुनी बुद्रा अशिस ख्यपा ।। शेषे
षु वंद्व १ नेत्राशद्विे ४ मृ १ मृः संख्या दिनेषु वापपर्यायित्वं गदे पूर्ण्यो० दृ २ नेत्र २ संख्या दिनगतेः ए
कैकस्मिन्दिने द्वेद्वे विदोते पेत्र मादि ति ।। वर्षदिनाकिंबुधापुगवासरकादिकं द्वापरादिषु एम
तत्सवद्विगुणान्निगुणादिकामिति ।। प्रयोगे पुपपोगा दिनेषु चैत्राद्दिनपपूजनेपास्मिन्देव सप्त ३

योगात्क्रियं ते तन्नादि नपती नीं प्रजनं तेन तदि नपतपशादि लवित्याकं तिथ्यानित्याव तिथ्यधिपोवारे
शो नक्षत्रे राशयश्चेति बुद्धिधाः॥ तेष्वादि नक्षत्रमित्यानसमर्व नक्षत्रस्मिन्पटले वक्ष्यामि॥ तत्र तिथिनित्यार्चनं
तत्र पटले प्रोक्तं तिथीशानक्षत्रेशायोर्नामावने विचित्रानित्यापटले प्रोक्ता॥ वारेशाद्यपनामावर्न
कुलसुंदरीपटले विशेषतः प्रोक्तं॥ तदकारादि नेषफल्पवन् गीडाग्रहसंगात्तात्तत् द क्रमश्चाति॥
प्रयोगात्तत्व संघुप्रोक्तं बुद्धिध दिनपनीमा प्रोक्तं क्रमात प्रजननम्ब शंपविधातव्यमिति॥
धा वित्यादिना परिवर्तन निर्मंतेन श्लोकद्वयेन त्रत्र प्रयोगपटले वक्ष्यमाणप्रकारेण धानु
क्षेत्रेशार्वनमपि प्रयोगादिवसेषु श्रवश्यकर्त्तव्य तया मातृकाल्याहोप्रसक्तोक्ति॥ तत्र धान्वी
शाः डाकिन्यादयः प्रोक्ताः॥ तो क्षेत्रेशाः परिवर्त्तनेम गुल्माकरश्री॥ ॥अथ पंचाशत्ग्यादिम व्य
वदित्यत्रै नवाग्निः श्लोके ४ पटसमत्यधिक पंचशतपर्णा मंडलासुरेत्ता वत्संख्याता तानामष्ट
नी प्रयत्नमेकैक शाखा वत्संख्याता नितव क्रामपुपदिशति॥ तत्र प्रोक्तसंख्यानि षट समत्य
धिकपंचशतसंख्यानीत्यर्थः॥ वन्हिमित्यादिना श्लोकोत्तरार्द्धन नवक्रत्रयं॥ द्वादशाद्ययमि
त्यद्वेनवक्रवतुष्पांतन्नस्वरे णो डशारिवक्रे इत्यर्थः॥ वन्हुरस्वमित्यादिना श्लोकोतरार्द्धेघपा

तं॰टी॰१५ देन चक्रद्वयेनैतानि प्रोक्तानि नववक्त्राणि। वर्णाविन्यासमेतेषां तत्र आसिमन्यपटलेऽनुलोमेत्यादि
नापञ्चत्रिंशेन श्लोकेन वक्ष्यमाणत्वात्। वर्णाविन्यासभेदेन। तेषु द्वासप्ततिभेदेषु नित्याशि
२०२ मेदतः। षोडशस्वरविन्यासभेदेन। ०३क्रमसंख्यातस्मप्तत्यधिकपञ्चशततं संख्या। ५ वड्क्र
मवतोऽप्रोक्तानि। चक्राद्दीन्यत्राप्ता त्रानीत वानां वक्त्राणां वक्ष्यमाणप्रकारेणात त्वात्। रश्मि
२०२ न्यासक्रमविन्यासभेदात्। प्रत्येकं वतुःषष्टिरूपत्वात्संभूयपञ्चक्रमसंख्याः। संभवन्तीति एतेष॥ न
वसु चक्रेषु वक्त्रस्य। वत्र्नरूपस्य वक्त्रस्य। अभिमतं वक्त्रं चक्रं। गपेतः। अस्वारविन्यास
नमीनादिकं वक्ष्यमाणपटलेवक्ष्यमाणप्रकारेणात्र हृदि विन्यस्य लिखेदित्यर्थः। षडङ्गुलपरिमाणत्वा
प्रतिदिशमिति कोणाः। वत्र्त्वेजः। प्रस्पतः। यदा सप्तदशाम्बुजन्ते वर्णानीति शेषः। तदवक्त्रं। तेषु
पूर्वसमाणुल्लसत्त्वेपु कोष्ठेषु। अप्रसारतः पूर्वसमाणुल्लवर्णानां। आदितः। अष्टत्यादिक्रमतः। क्षं
ःहुःइत्यन्तं। ॥ वक्त्रविचनात्रमोपूर्याः॥ समेतलिहं सपदाविधापूर्णतन्त्रान्दशस्थानसधामेदे नप्रा
वत्र्नत्पकुर्वद्धसूत्रं चंक्रत्वां तदवधेमेन षडङ्गुलप्रमाणासूत्रप्रमेणा वत्रनिष्पाघन इति रेकवां ४
गुलान्तां षोडशापृन्नानि मरूपसमदगांहृन्नानि विधाय एकानत्रिंशपटले वक्ष्यमाणक्र

मेरापरितः पादिं शदरान्स मां तालाग्निप्याघव्र लस्कं मार्जारित्वा तद्वीथ्यागतेषु कोष्ठेषु पूर्णाम
त्गुलं संख्येषु वक्ष्यमाणा। क्रमेणा तत्सख्याच्च सातित्रिंत्स्य वृत्रन्स्यो स्मिन्नेव वक्रे वतुःप्याष्टि वक्रा गा
संपाद्दयेत्। सप्रिंशदत्यादिमु षवक्रेषु प्रात्मवमगनां न्यस्य द न रूपं स्मिन्न व वक्रे वतुःप्याष्टि वक्रा
गोसंपाद्दयेत्। सारिशद्दस्यादि सर्वे वक्रेषु प्रात्म वमगत्वा पटत प्रोक्तप्रकारेणानक्रदुक्कार संख्या
हानिपारितावत्रेषु विधाय स्विद्धाधिक्ये ज्योन्रूपेणाष्टत्राणा स्फात्यज द्वन्न स्वराऽभार्जेना ब्न लादद्र
त्मकं वक्रं वति। अष्टास्त्रे वक्रे सप्तत्रिंशादि वर्त्तेः प्राग्वत् षोडशारे श्वक्रपात॥ ॥ अनुलोमेत्यादि
नाश्लोकेन तत्र षु नवसु चक्रेषु वस्यावि न्यासभेद्दक्रमम नुपदिशति। हि। तत्र अनुलोमविलो
मौ चच कारः समुच्चयार्थः। ते ते वस्वरा याविन्यासभेदा आक्रष्यंते। वात्याप्पुतर संपुटे। बा
ह्याभ्यंतराह्वयोः स्थानभेदात् प्रोत्मं संपुट्ट पंचात्याभ्यंतर पराकृत्तो। प्राग्वदट्टद्व पस्यमध्यको
ष्ट्ठ पादुभयतः प्रतिलोमानुलोमेन द्विधा लेखनं तथा। बात्याभ्यंतर स्थानभेदतः॥ तद्रुक्तं भव
ति। प्रोक्ते पुनर्वसु वक्रेषु बाह्योत्कार्मिकावधि प्रत्येकं षोडश कोष्ठात्मिका वीथ्यः। अष्टत्रिंशत्संख्याः
पदितः संभवंतिताता श्ववा ध्यपीनुलोमानुलोमात्मकेषु प्रतिवक्र मषस्वषसु भद्रष्यग्रादि प्रादक्षि
णपेन तन्न क्रूलाशराणां विलेखनवीथ्यो योभवंतिताता सुवीथ्या स्वग्रवाध्यान्य कोष्ठ षोडशाव केवात्याद भ्यं

तत्र प्रवेशं गत्वाप्यो ऽस्त्रराशिं लिख्य प्रदक्षिणाक्रमयोगात्तदनंतरं वीथिगतकोष्ठेभ्यो ऽस्त्राकैककारस्य
प्यो ऽस्त्रस्वराणि त्रिरूपाणि प्राग्वद्विलिख्य. एवं प्रदक्षिणाक्रमेणान्वीथिपूर्वादिसांतानामस्त्रराशेभ्यो
ऽस्त्रस्वरयोजनेन तानि नानि रूपाणि प्रति वीथिकं ओऽस्त्रमुक्तोषेषु प्राग्वद्विलिखेत्॥ अथ पमनु
लोमानुलोमक्रमः॥ एतच्चक्रे पूर्वस्मिन्ननुलोमविपर्ययेणानु प्रथमवस्त्रराशिकं। अग्निस्त्रैव वक्रेषु
त्रिंशत्रद्व्हत्वा शराणां प्रत्यक्षराप्यो ऽस्त्राक्षरस्वराणि त्रीणि रूपाणि तत्रदनुलोमक्रमं वीथिस्थितान्येवा
मंतरकोष्ठारंभतो बाह्यकोष्ठांतं विलिखेत्। तदनु लोमविलोमाभ्यां तद्युगद्वितीयपर्यंव स्त्रराशि
कं वक्रं। अग्निस्त्रैव वक्रेतासु वीथिषु देवरुद्रत्रिंशत्तुत्वा। शराणां प्रत्यक्षरं स्वराणि त्रीणि रूपेषु
बाह्यकोष्ठादिप्पुक्रमात् दष्टसु कोष्ठेषु शेषाणां पौरूपाणि अनुलोमतो लिखित्वा। ततः सर्वाभ्यंतर
कोष्ठादिनिर्गमनगत्या शेषेष्वष्टसु चक्रोष्ठेषु रूपाणि न रूपाष्ट। का। मेक्रमाद्विलिखेत्॥ तद्वत्क्र
मनुलोमवात् सप्तपुटाव्याप्तक्रमपुंगत्तानां पसिकशरांत्यकं चक्रं मवति। अग्निस्त्रैव वक्रे
तासु वीथिष्वेव तत्वा शराणां प्राग्वत् ओऽस्त्रसुरूपेषु आदितः क्रमादष्टो रूपाणि सर्वाभ्यंतरकोष्ठादिबाह्य राम
ष्टसुकोष्ठेषु निर्गमनगत्या वशेषानि रूपाष्टकं क्रमाद्बाह्यकोष्ठारंभतः प्रवेशगत्या चालिखेत्॥ ५

तदनुलोमाभ्यंतरसंपूर्णत्वेपंतघुगवतुर्थवत्सरात्मकंवत्सं। अस्मिन्नेववत्रे। तारवेववीथिषु
प्रागुक्ताक्षराणां प्रागेवत्षोडशसु रूपेषु आदितः क्रमाद्‌षो रूपाणां। अष्टमकोष्ठादि सर्वबाह्य
कोष्ठांतमध्यस्थकोष्ठेषु त्रिंशमंत गत्वा नवमकोष्ठादि सर्वाभ्यंतर कोष्ठांतमध्यस्थकोष्ठेषु त्रि
षट्रूपाष्टकं क्रमात्प्रवेशगत्वा वषिलिखेत्। एतदनुलोमवा। घपराह्णात्मप्रोक्तरूपगापंच
मसंवत्सरात्मकवत्क्र भवति। अस्मिन्नेववत्रे तारवेववीथिषु तत्वाक्षराणां तेषु षोडशस्वेव रूपे
ष्वादितः क्रमाद्‌षो रूपाणां नवमकोष्ठादि मतः सर्वाभ्यंतर कोष्ठांतमध्यस्थकोष्ठेषु प्रवेशगत्वा
वाष्टमकोष्ठादि सर्वबाह्यकोष्ठांतमिश्रकोष्ठस्थकोष्ठेषु त्रिंशमंत गत्वा शेषरूपाष्टकानि विलि
खेत्। एतदनुलोमाभ्यंतरपराह्णात्मकं त्वपंतघुगलषष्ठसंवत्सरात्मकंवत्क्र। अस्मिन्नेववत्क्रे प्राग
त्वाक्षराणां षोडशरूपाणां प्रतिवीथिकं षोडशसु कोष्ठेषु प्रथमे षोडशो द्वितीये पंचदशेत्येवं
तुर्दशेववतुर्थेत्रयोदशे पंचमे द्वादशे षष्ठे एकादशे सप्तमे दशमे अष्टमे नवमेव कोष्ठे क्रमाद्विलि
खेत्। एतदनुलोमत्वा न्यथ्याकीर्णं त्वं प्रोक्तपुगसप्तमसंवत्सरात्मकं वत्क्रं भवति। अस्मिन्नेववत्
क्रे तारवेववीथिषु प्रोक्त तत्वाक्षराणां प्रोक्तानि रूपाणि प्रतिवीथिक्वो षोडशसु कोष्ठेषु षोडशे प्रथमे

तं.टी.२ पंचदशो द्वितीये चतुर्दशे ऽन्त्ये ऽपि त्रयोदशे चतुर्थे द्वादशे पंचमे एकादशे षष्ठे दशमे सप्तमे नवमे ऽ
ष्टमे ऽष्टकोष्ठेष्वादितः क्रमाद्विलिखेत् । तदनंतरं तु लोमाख्यत्र्यख्याकीमार्गाख्यं तं घुगाष्टमसंवत्सरात्मकं
२०४ चक्रं भवति ॥ अस्मिन्नेव चक्रे त्रिंशदष्टदशे चक्रान्तरे चक्रप्रतिवीथिकं षोडशकोष्ठलेकमसु
रत्रिंशत्सु वीथ्यां पुत्र्यग्नवीथ्यां क्षकारस्य षोडशस्वरान्विताननिरूपाविशिवात्संकोष्ठांतर्मा द्वा
भ्यंतरप्रवेशगत्या क्रमाद्विलिख्य प्रादक्षिण्यक्रमाया ततदनंतरवीथ्यादिषु पंचत्रिंशत्सु वीथीषु
204 लादीनां शेषतत्वाक्षराणां षोडशस्वरसंनिबिडान्निरूपाविशिवाप्रागेव द्विलिखेत् । एतद्विलोमानुलोमाख्यं
तघुगष्टमसंवत्सरात्मकं चक्रं भवति । अस्मिन्नेव चक्रे प्राग्वत् प्रक्षिप्यान्तस्त्वात्सु स्वराणां स्व
राभिन्नानां नूपाणां क्रमाद्विलेखनतो विलोमविलोमाख्याच्चैलोमवाद्य संपुटाख्यं विलोमाभ्यं
तरसंपुटाख्यं विलोमभावाद्य पर्श्च चत्वारः च्यां विलोमाभ्यंतरपररः ... ख्यां विलोमभावाद्यख्याक
मार्गाख्यं विलोमाभ्यंतरख्याकमार्गाख्यं तघुगदशमसंवत्सरात्मकं षोडशैकादशसंवत्सरात्मकमपि यथा
क्रमममैकैकवत्सरात्मकं चक्रं भवति ॥ भूयोपि तस्मिन्नेव प्राग्गुक्तनूपे चक्रे त्र्यग्नवीथ्यां अ
कारस्य षोडशनूपाविशिवात्संतोभ्यंतरप्रवेशगत्या विलिख्य प्रादक्षिण्यक्रमापालं तदनंतरवी स्म
थ्यादिषु सप्तदशसु वीथ्यासु ककारादियकारांतानां सप्तदशाक्षराणां प्रत्यक्षरं षोडशस्वरभिन्ना

मिदू पाशिप्राग्वद्विलिख्यः नत्रत्क्रमापातत दनंतरैको नविंशचो घ्यादिषुत्रीषास्व षादशसु वीथिषु
सकारादि दकारांतानामध्यादशा क्षराणि प्राग्वत्स्वरान्विन्यानि नूपाशिप्राग्वद्विलिखेत्तर तदा
संपुटानुलोमात्स्वं नघुगसप्तदशावत्सरात्मकं च क्रांनवति॥ अस्मिन्ने वव क्रेतेनांत त्वाक्षराणां
प्राग्वजोडश स्वरसहितानां नूपाशिप्रागुक्तप्रक्रियामिविलिखत तो वात्यसंपुटविलोमात्स्वं वात्य
संपुटवात्यसंपुटास्वंवात्यसंपुटाभ्यंतरसंपुटास्वं वा त्यसंपुट वात्यपरावर्त्तांस्वं वा वात्यसंपुट
भ्यंतरपराव र्तस्वं वा त्यसंपुटवात्यव्याकोरूपा स्वं वा त्यसंपुटाभ्यंतरव्याकीर्णास्वं वत्नघुगाथा
दशावत्सरादि चतुर्विंशवत्सरांतमेकैकवत्सरात्मकं वक्रं भवति॥ अस्मिन्ने वव क्रे प्रोक्त नूपंमुवी
थ्यां दकारस्य प्राग्वत्षोडशानूपाशिप्राग्वद्यात्यादभ्यंतरप्रवेशनाम्नाविलिख्य प्रदक्षिणाक्रमा
णात तदनन्तरवाथ्यादिषु सप्तदशसुवीथीषु घकारादीनां क्षकारांतानां सप्तदशानामक्षराणां प्र
त्येकं षोडशस्वरांन्विन्यानि नूपाशिप्राग्वद्विलिख्य तत्नत्क्रमापातत दनन्तरैको नविंशवीथ्या
दिषु अष्टादशसु चाथीपुथकारादीनां अकारांतानामष्टादशानां प्राग्वतत्वरान्विन्यानि नू
पशिप्रात्नतत्क्रमाद्विलिखेत्तदा तदाभ्यंतरसंपुटानुलोमात्स्वं नघुगपंचाद्येशाचत्सरात्मकं वक्रं भ
वति॥ अस्मिन्नेव वक्रे त्वाक्षराणां प्राग्वत्षोडशस्वरान्वितानां नूपाशिप्रागुक्तप्रक्रियामिविलिखे

तं.टी.२५ तादाभ्यंतरसंपुटविलोमात्स्वं आभ्यंतरसंपुटे वा ह्यसंपुटात्स्वमाभ्यंतरसंपुटाभ्यंतरसंपुटात्स्व
माभ्यंतरसंपुटवाह्यपरावृत्तात्स्वमाभ्यांतरसंपुटाभ्यंतरपरावृत्तात्स्वमाभ्यांतरसंपुटवाह्य
२०५ व्याकोश्मीरस्वमाभ्यंतरसंपुटाभ्यंतरव्याकोश्मीरस्वैवतद्युगमाद्यशावत्सरात् द्वा२४त्रिंशावत्स
205 रांतमेवैकवत्सरात्मकेवं भवति॥ भूयोपि तस्मिन्नेव पौक्ते नूपवक्रे त्रवीथ्यांध्यकारस्य प्राग्व
त्षोडशरूपाणि चात्वादभ्यंतरप्रचेशागत्याविलिख्यप्रदक्षिणाक्रमापातलदनंतरवीथ्यादिषुसप्तद
शसुवीथिषु तकारादीनां अकारांतानां सप्तदशाक्षराणां प्राग्वत्षोडशरूपाणि प्राग्वद्विलिख्य.
तत्क्रमापाततदनंतरैकोनविंशवीथ्यादिषु अष्टादशसु वीथीषु टकारादीनां क्षकारांतानां प्रा
ग्वत्षोडशरूपाणि विलिख्येत एतद्वाह्यपरावृत्तानुलोमं स्वं तद्युगं त्रयस्त्रिंशद्वत्सरात्मकेच
त्रं भवति॥ २३ अस्मिन्नेव चक्रे तस्यां तत्वाक्षराणां प्राग्वत्षोडशरूपाणि प्राग्वत्क्रमाक्रमाणि विलोम
नंतो वाह्यपरावृत्तात्स्वं विलोमात्स्वं वा ह्यपरावृत्तवाह्यसंपुटात्स्व वाह्यपरावृत्ताभ्यंतरसंपुट
स्व वाह्यपरावृत्त बाह्यपरावृत्तात्स्वं वाह्यपरावृत्ताभ्यंतरपरावृत्तात्स्व बाह्यपरावृत्त त्रवात्संव्याराम
कीर्तितात्स्वं वा ह्यपरावृत्ताभ्यंतरव्याकोश्मीरस्वैवतद्युगवत्सरात्रिंशावभेदादि चत्वारिंश४·वा॥ ७

त्सरां तं यथा ल्लसंमे वै कवत्सरात्मकं वक्रं भवति पुनश्च तस्मिन्नेव वक्रे ग्रवीथ्यां स्वका
रस्य प्राग्वत्षोडशान्‌रूपाणि बाह्याद्‌भ्यंतर प्रवेशगत्या विलिख्य प्रदक्षिणाक्रमात तदन्तरा
वीथ्यादिषु समदशसु वीथीषु लकारादीनां दकारान्तानां सप्तदशानां मस्वराणां प्राग्वत्षो
डशान्‌रूपाणि प्राग्वद्विलिख्य तत्क्रमापातनतदनंतरं कोलविंशवीथ्यादिषु त्र्यष्टादशसु वी
थीषु अकवादीनां यकारांतानां सप्तदशाक्षराणां प्राग्वत्षोडशान्‌रूपाणि विलिख्य तत्राप्य
तंतदाभ्यंतरपराहृत्ता तल्लोमात्स्य मेकवत्सरं शाट्वत्सरात्मकं वक्रं भवति ॥ अस्मिन्नेव वक्रे
षांतत्वात् स्वराणां प्राग्वत्षोडशान्‌रूपाणि प्रागुक्तप्रक्रियया विलेखनाद्‌भ्यंतरपरावर्तविलो
मात्स्यमाभ्यंतरपराहृत्तबाह्यसंपुटरूपं माभ्यंतरपराहृत्ताभ्यंतरसंपुटरूपमाभ्यंतरप
राहृत्तवाह्यपराहृत्ताख्य माभ्यंतरपराहृत्ताभ्यंतरपराहृत्ताख्यमाभ्यंतरपराहृत्तवाह्य
व्याकीर्णाख्यमाभ्यंतरपराहृत्ताभ्यंतरव्याकीर्णाख्यं व तद्युगद्विचत्वारिंशद्वत्सराघष्टंव
त्वारिंशावत्सरांतमेवैकवत्सरात्मकं वक्रं भवति पुनरपि तस्मिन्नेव वक्रे ग्रवीथ्यां प्राग्वद
अकारस्य षोडशान्‌रूपाणि बाह्याद्‌भ्यंतर प्रवेशगत्या विलिख्य प्रदक्षिणाक्रमापातनतदंतरवी
थ्यादिषु पंचत्रिंशत्सु पथाक्रमं क्षकलखहगासघजङशवबछलजररूपत्रमट भटब

तं.टी.१५ डकठपरानतघथदधलस्तेषां मक्षराणां पंचत्रिंशानां प्रत्यक्षरं प्राग्वद्वर्णभिन्नानि रूपाणि प्राग्व
द्विलिखेत्। एतद्वाह्यव्याकारेणानुलोमात्स्वात घुर्णकोनपंचाशद्वर्णात्मकं चक्रं भवति।
२०६ अस्मिन्नेव तेषां तत्वाक्षराणां षोडशस्वरभिन्नानां रूपाणि प्राग्गुक्तप्रक्रियया विलिखेत्। ततो वा
ह्यव्याकीर्णं विलोमात्स्वं वा ह्यव्याकीर्णं वा ह्यसंपुटस्वं वा ह्यव्याकीर्णमंतरसंपुट
206 स्वं वा ह्यव्याकीर्णं वा ह्यपरापरास्वं वा ह्यव्याकीर्णमंतरपरापरास्वं वा ह्यव्याकीर्ण
वाह्यव्याकीर्णस्वं वाह्यव्याकीर्णमंतरव्याकीर्णस्वं वा तद्घुगपंचाशद्वर्णात्मकं द्विभेदरूपं वा
शद्वर्णात्मकं यथाक्रममेकैकवर्णात्मकं चक्रं भवति॥ पुनरपि तस्मिन्नेव चक्रे एवं वा ह्या
वाह्यादभ्यंतरप्रवेशगत्या अक्षकारस्य षोडशरूपाणि विलिख्य प्रदक्षिणाक्रमात् ततदनंतरवीथ्या
दिषु पंचत्रिंशत्सु वीथिषु यथाक्रमे अलकहवसगजघङ· चवलछरजयठमत्रभटबठफ
डपठनग्राधतदथङत्येषां मक्षराणां पंचत्रिंशतां प्रत्यक्षरं षोडशरूपाणि प्राग्वत् विलिखेत्।
एतद्वाह्यव्याकारेणानुलोमात्स्वांत घुगसप्तपंचाशद्वर्णात्मकं चक्रं भवति। अस्मिन्नेव राम
वक्रे तत्वांतत्वालाक्षराणां प्राग्वत् षोडशस्वरभिन्नानां रूपाणि प्राग्गुक्तप्रक्रियया विलेखना

दभ्यंतरव्याकास्मै विलोमारव्यमाभ्यंतरव्याकास्मै वात्थसंपुटारव्यमाभ्यंतरव्याकार्या
भ्यक्त्र रसंपुटारव्यमाभ्यातरव्याकासौवा॰ घपराद्दमारव्य॰ माभ्यंतरव्याकास्मै भ्यंतरपरा
द्दन्नारव्य॰ माभ्यंतरव्याकास्मैवा त्थव्याकास्मैरव्य॰ मा भ्यंतरव्याकास्मै भ्यंतरव्याकास्मै
रव्यं व॰ ज घुणाषपंचाशद्वत्समादि चतुःषष्ठितमवत्सगत्वंचयाक्रमभेदे॰ केवला राम
रात्म केवक्रं भवातीएवं संभूपत स्मिन्नवत्नाम केवक्रैत घुग प्रथम चतुःषष्ठि
वत्स रात्मकानि चतुःषष्ठि वक्राणि भवंति॥ एवं षट्त्रिंशदसंतीमं॰ चत्वारिंशद्गान्ता नाम भेषा
नी वक्राणां प्रोक्ता॰ प्रकारले ख्यत भेदैः प्रति वक्रं पयाक्रम मंतयुगे चतुःषष्ठिवत्सरात्म
कान्येवं संभूय पद्मरागारं नाख्य तघुग वत्सरात्म कानि षट्सेप त्याधिकपंचशतसंख्या
नि चाक्राणि भवंति॥ तत्राप्यास्व वक्रैतु षोडशासु वीथिषु प्रति वीथि कं षट्त्रिंनात्को
ष्ठानि कास्वैप्रवीथ्यां नात्थाद भ्यंतरप्रवेशागत्या अकचादीनां त्रानां षट्त्रिंश
न्त्वात्मकानामक्षराणां प्रत्यस्सरषोडशस्वरेष्वाघस्वरसि न्नानिरूपाणि विलिखवाप्रद
क्षिणाक्रमापातत दनंतर वीथ्यादिषु पंचदशासु वीथीष्वपुरोभ पंचदश स्वरा सिन्नानि तेषां

त॰टी॰ १५ रूपाशीत्यष्टत्रिंशत्संख्यानि षट्त्रिंशत्संख्यानि प्रागुक्तक्रमप्रवेशगत्या विलिखेत् तत्र तद्
ष्टस्त्रे वक्त्रे प्रथमं वक्त्रं भवति॥ एवं व्यञ्जनाक्षरस्वराक्षरविलिखेत् तस्यानवधिनियमेन पूर्वोक्त
२०७ प्रकारभेदैरेतावद्विशिष्टानि त्रिंशत्षड्वक्त्राणि परिकल्पयेदिति॥ कीदृशं कार्यम्॥ प्रोक्तानां पूर्वा
भरणुल्वक्त्राणामिति शेषः॥ भरुद्दहौ आकारईकारौ॥ अकृतसंधिकाविति शेषः॥ नाम्रा
सहितानां षडक्षरध्यकर्मणामिति शेषः॥ नच्चो रवेनं तु इकारस्योद्देशे प्राग्वत् त्रिपङ्क्तिकं क्लि
207 खेदिति संप्रदायार्थः॥ सर्वतः सर्वत्र सर्ववीथिषु योजयेत्॥ भरुद्दहौ इत्यर्थः॥ बाह्य
कोष्ठस्थैः॥ अष्टत्रिंशत्तत्वाक्षरैरक्षरैरिति शेषः॥ प्रागुक्तविधिना क्रमात् प्रोक्तं तु षड्भेद
विधिनाग्न्यादिप्रादक्षिण्यक्रमात्॥ एतदुक्तं भवति प्रोक्तेषु वक्त्रेषु कारिकामध्यस्था
घकादिसहितं आई इत्यक्षरद्वयमकृतसंधिकं विलिख्य तत्र वक्त्राग्रवीथ्यां बाह्यकोष्ठ
स्यासुराहितिभिः सर्ववाधा वात्यकोष्ठस्थैरक्षरैः प्रागुक्तवत् षड्भेदभिन्नैः कृत्सिकाग
नाक्षरद्वयं क्रमाद्योजयेदिति॥ अष्टाविनुत्राग्रवीथि कोष्ठानि वात्यानि कल्पयेदित्यानुश्र राम
क्षिकोर्यः॥ अग्रसंवत्॥ यथा॥ अन्यवक्त्रेषु वतुःषाष्ठभेदाविभिन्नाः पापापराम त्रयोजनक्रमा

स्तथेत्यर्थः। अस्मिंस्त्रिकोणे अन्यत्सर्वं पूर्वमेवास्माभिर्विचारितं॥ ॥एतदित्यादिभिः कुलइत्युनै
स्त्रिभिः श्लोकैस्तत्प्यां प्रोक्तानां चक्राणां साधारणं कोभरूपं तद्विनियोगं। स्तत्फलानि चोपदि
शति॥ तत्र एतदिति प्रतिचक्रं विषयभावहिः तच्चक्राणां। ध्यत्येकं प्रोक्तरूपाद्बहिरित्यर्थः
अष्टच्छदांबुजं। आष्टपत्रमंबुजमिति पायतां अंबुजमित्युक्तान्तदंबुजस्य कर्णिकाम
ध्ये प्रोक्तचक्राणां। विनिर्मीशान्तद्घाकबात्येकं। सीर्थमेकं हृत्रं। विलिख्यतद्बहिरष्टपत्रा
णि विलिखेदित्यर्थः। क्रमशः अग्रादि प्रादक्षिण्यक्रमतः। वागष्टकप्रवशिन्यादीनां मन्त्रा
ष्टकं। प्रोक्तरूपां विलिखेदिति पूर्वन्नोच्यपः। ललितार्चनापामिति शेजः। बालतुद्वयतन्त्रद्वंग
वाजननाम सहस्राक्षरा। युक्तमित्यर्थः। तस्माति प्राणवह्निति चक्रविपपः। द्वेरितो॥ द्वितीयपटलनघटा
पः॥ एतद्दुक्तं भवति॥ प्राणिष्कापां द्वितीये पटले। प्रोक्तकाले प्रोक्तचक्रेषु सर्वमध्यकर्णिका
मध्ये देवतीमावात्यगंधादिभिरभ्यर्च्य देवतापृष्ठभागे श्रीनाथशक्तीः। प्रोक्तप्रक्रियया पाप
वदशा। नेत्या श्वसमभ्यर्च्यपरितो हेतीश्च वह्निर्वीशान्यादीः। समभ्यर्च्य तद्द्विंशद्घिकसम
शतीन्त्रात्रिंशतिसहस्रसंख्याः २००३६ मन्त्रास्तु सघक्तो ध्येतत्क्रमादवंपेदिति। नित्यं प्र
तिदिवसं। एतदनुलोमादिमंगालप्रदवक्रः। विद्यापादतरेषां चक्राणां तन्त्रत्काद्यकालप्रति

१०

तं.टी.१५ षार्वतादि कृत्वा तत्कार्यपरिसमाप्तौ देवतासपरिवारां मुद्राम्प्रदर्श्य गतं तत घन्टं मार्जयित्वा प्रो
क्तप्रायश्चित्तार्घ्यादि कुर्यात्ः पूर्त्तपूर्णाहुतिं तद्रूपां पूर्वोक्तपुत्रवत् लेखनपूजां कत्वा सिद्धं वो
२०२ यं॰ मानकावकार्वं नापु॰ ना कौर्बनेव॰ वर्गोभिधीत्यादि क्षुप्रयादि त्वं नेष्यामिः श्लोकैस्ताभि
र्विघ्नादि निर्मिनै कंपुकां तत्फलावाप्तिं वोपदिशा तो॥ तत्रः वर्मो व्याक्षिप्ता यज्ञलैः॥ पं वक्ति
208 सोपदले यस्य मा गात्रे सोप्यधिकृ धित तजलैः॥ म हत स्वारी मान ताय प्रर णाया॰ तत्र ऩः तलो
विधिवत॰ पूर्वोक्तवच्च॰ विधानप्रक्षिपपा॥ निशिः पूर्वे यदि निशोभः॥ नित्यानां तत्त्वविघा॥
स्वरामीप्यटकिंशल्लेत्वा क्षत्पोगजातविघा॥ आसनेः संप्रोक्ष्य त्वत्र त्रावपः॥ राक्ष्या दे
वतात्वेन वृतप्रोक्षितास हृति शोभाः॥ ताक्षिप्या जन्मानुजन्मादि पौर्णमासीषु॰ आदिश
प्रोक्षितवा पन पुरादौ विशब्दादिव सविशेषः॥ पौर्णमासा शब्द श शेषपर्वविशेषः॥ कर्मः
निष्क नैपां मुद्रिकां॰ अंगुलापकं॥ दाक्षिणा॰ अन्तिच्चे कृरिति शोभः॥ एवं प्रोक्तप्रकारेण॰
निरंतरं शतक्कोकानात्तिलं घृतेन॥ वर्षम्॰ अत्यंत संप्रयोगे द्वितीया॥ तस्या वंघः पार्थिवस्य वं
घः॥ एतद्धि हनसजातिविशेषः॥ तस्य अभिजेव्यस्यावेवरीमे लना॥ आकाशवरपोणि नौसलि सम
यादौ पंच त्व॰ स्वरूपा परिज्ञाने॥ जड्ने॥ प्राग्वत द्वितीया॥ लोकपालसमः॥ तत्र तु राव्वैप

वेन। दिवाकरसमः। प्रतापादिनः। चंद्रसमः सदृशः। आह्लादकरत्वादिना देवीस्वरूपान् परिदृता
स्मितां॥ ॥जपायेत्यादिभिः संप्रदायत इत्युक्तेः पंचभिः श्लोकैः श्रुतुर्विधोपास्ति भेदेन फलावाप्तिं
पंचस्य तन्त्रस्य उक्तरूपा वेतत् ज्ञानसिद्धौ सर्वाणि फलानां प्राप्तिसिद्ध्यं नोतिबोपदिशति॥
तत्र विद्याः प्रोक्तसंख्याः कालनित्याः। षट्त्रिंशत्तत्त्व कपंचाशदित्ति तासामावृत्तिर्विशे
षणां वा विकल्पो। सा धुम्र न त्याग तचिन्त्य थाति न सा धने न। सर्वान् महतज्ञप्राकृतत्त्व
त्रिमाशमघ तेन्दीप्य तो प्रथाइवेत्यर्थः। अस्मिन् प्रकरणे तथा शब्दः पूर्वोक्त प्रकारे जन
पादि विकल्पः। सर्वजन्तुः भौमान्तरिक्षदिव्येषु रोगादात्यन्तादि शब्दौ भूत वेताल प्रेत शाबा
पस्मारादि विकल्पः। कृत्या निवारणो परोत्याप्ति तकृत्या प्राप्ति वर्त्तनो कृत्या समुत्थनो
स्वात्मरक्षां यांमिति शेषः इत्यभिहितप्रोक्त विकल्पः एतद्वक्ता रमाध्याय ग्रहक्षादि प्रवर्त्तन॥
आदित्यचोरादित्यादि विकल्पः राजदुष्कृतं भवन्ति॥ ज्योतिश्चक्रं प्रत्येक तत्र द्रेष्काणा समक
द्वादशराशिमयं भवति। तेन तत्वप्रकाराणि वपत्येक मासत्रयात्मक द्वादशराशिमयानि
भवंति। तस्माद्यथा द्वादशराशयात्मके ज्योतिश्चक्रे ग्रहक्षोदिकाले काले प्रवर्त्तते तथा प्र
तन्वां ज्योतिश्चक्रमयत्वादेतेष्वपि कस्मिन् कस्मिन् वपत्यसाहन्नस्तु त्रादीनि मासतका

तं.टी.२५ स्वसमयाविनितस्य षुगवशभेदक्रमेण । पूर्वं न्ततद्वितीयम् । भिः स्थवनः स्पष्टं दृश्यताग्रतः पाठक त्वा त्र्या
क्या नियादितत्क्रमेण तत्तदपि तत्र षट्क्रात्मकम् तातिपाव तःहतत्मपं । मान्त्रकावक्रमेणांमवं ऽ
२० ष्यं । एतस्य प्रोक्तं च क्रमेण तमस्य भजनेन भिपर्वणि चोक्तं भजनं मं प्रदापनः कन्वमानि
तिपुनरु क्रिटा०मो नमे च तात्पर्यः ॥ ॥ कालप्राणिन्यादिनाच्चावहे हित्यतेन श्लोकद्वयेन
तामेर्णो विधानां च ंइ क्षपद्वाद्वकालभेदेन भजनविशेषांतदवश्यकत्रेव्याप्तां तदकारणोप
२०९ त्यवापचोपादेशति ॥ तत्र कालप्राणक्रमे । शागुनक्रमं वनमरवक्रदार्शिता नुलोमानुलोमा
नुलोमाद्विप्रकारभेदे प्युतत्रतारप्राणप्रकारभेदक्रमे । अत्यक्रमे । तस्य व मेक्रा । केव
वलो क्रंचक्रमे: । तत्रत्वालप्राणक्रमवर्जनत्रत्कमे नुगुणाक्रमे ॥ एतदुक्तं भवति ॥ हृ
दयपद्मे कास्यकर्णारभेदित्वोपासनारंभेच तत्र तं वत्सरात्मकवक्र दुर्दावंतक्रमपद
वेमावत्यपश्चात्रत्वकमे क्रक्रमे भजेत । गुह्यकपद्मे तु तत्तत्क्रमप्राप्राक्रमे भेवमेवभजे
दिति ॥ अपरकृष्णपक्षानुक्रमपशभेदप्रदर्शितः । अप्रमु । पक्षभेदप्रदर्शितत्क्रमः । विधात
व्यं । नित्यकर्मकाम्यकर्मवेतिशेषितिशेषः । अन्यथा । तत्र का रा कारणी ॥ ॥ ॥ कृत्पोत्पन्ना राम
वित्वादिपिलर्लोदित्यत्रैश्रिविधिः श्लोकैः प्रतिलोमानुलोमजेषु कृत्योत्पत्तिशब्दनुमंगादि ११

रूपारोपकत्वानि तद्विधानप्रायश्चित्तं वोपदिशति। तत्र कालेन प्राणं प्रतिलोमाद्यं सालपोग्या
नि अनुलोमादिनिर्गलयोग्यानि वसर्वत्र। सर्वकर्मसु वक्ष्यमाणेषु। एतदुक्तं भवति। कृत्यो
त्पत्त्याद्यमाद्बु। लप्रदप्रतिलोमादिकक्रममवज्ञ ननौ मौ। लघुकर्मसु क्षिपमाणेषु। तत्र कालं
प्राणक्रमं इत्यवश्यकर्त्तव्यतया मज्ञानान्नलदृम गलप्रवृत्तेन भवति। एवमननुलोमादिकर्म
गलफलप्रदक्रममवज्ञानतः अप्रगलकर्मसु क्षिपमाणेषु कालप्राणक्रममवज्ञ नावश्यक
र्त्तव्यजपामेन तनानुत्त्रदंगलफलेष्विनाशकोन भवति। संपुटद्वितयास्वरव्यंजनयोर्वा
द्यान्त्यंतरभेदतः। परा च कृत्तौ। प्राग्वत् भेदतः। चकारः प्रागुक्तप्रकारव त्वक्रमभेदपममुख्या
थः। समारितः। परावृत्त्वक्रमाद्वितयक्रमइ तिशेषः। व्याकीर्णः प्राग्वत् भेदतः। तेषु। प्रोक्त
षमंगलेषु। परप्रपुञ्जेषु। क्रमः। अनुलोमात्मकं निमज्जनक्रमं। एतेष्वनुलोमादिषु
षमंगलेषु। परप्रपुञ्जेषु। अनुलोमानुलोमादिको भेदः। तत्वक्रमसमन्वीघ्रफल
सुमेदेषु स्वरव्यंजनयोरेकप्रकारमनुलोमानुलोमादिको भेदः। तत्वक्रमसमन्वीघ्रफल
प्रलोने। अतममोघश्च भवति। एतस्मिन्पटले ऽत्र सर्वव्याकीर्णत्वादिना व्याकीर्णा व्या
प्रलोने। अतममोघश्च भवति॥ ॥ एतादृग्भ्यादिनातपोवनमित्यतेन
कीर्णावक्रस्यामोघत्वप्रतिपादनात् संप्रदायाद्य॥ ॥ एतादृग्भ्यादिनातपोवनमित्यतेन
कीर्णावक्रस्यामोघत्वप्रतिपादनात् तस्यैव भवमुपदिशति। तत्र। निष्पातसाधकं। तस्मिन्
श्लोकद्वयेनेतासुविघासु निष्पातस्यैव भवमुपदिशति। तत्र। निष्पातसाधकं। तस्मिन्

तं॰टी॰१ साधकोक्त्रीं प्रतीकाहं। असौः साधकः॥८७॥ इत्यस्य आसावित्यत्रात्वपः। क्षेत्रं पुराणाशेत्र मू॥
॥नमसानइत्यादिना श्लोकेन नमसानादिषु स्थलेषु विष्णुग्रामनगरपत्तनादिकरणोपाय
मुपदिशति॥ तत्र क्षुद्रपाद्रनौ। कालमसमौ दिक्षु द्वीपद्वैव स्थपिंडे देशे। यं न्नराजो अनुलोमा
नुलोमारव्ये वक्रे। तस्मात्सर्वं च कारणत्वात् तं न्नराजत्वां जनादि नि जनपदाविशेष्याणां सदेशोज
नपदं भवतीत्यर्थः॥ ॥सर्वव्यापीनीत्यादिना श्लोकेनोज्ञानेन वक्रं चैव भवमुपदिशति॥ तत्र स
र्वव्यापकासीच क्रे राशास्वरव्यंजनात्मिका वाह्याभ्यंतरभेदज्ञाताभिव त्वाच्चित्वक्रा। सा सर्वशब्दवि
षया शिवाच्छाटिता। तन्मूलविद्यावितस्सकलकलसकलदेवजातिः। सपाडे श्वरे शाः। आपि
शांपे न किं पुनरव्यसानमध्याध्यो रेत्यर्थः॥ ॥शिलापाणीत्यादिभिः सिद्धिदायकमित्यन्तैः पंच
भिः श्लोकैर्ग्रामादिषु रक्षार्थं तच्चक्रस्थापनाविधानं तद्वक्रस्थापनेन सर्वदेवतासान्निध्य
सिद्ध्यादिकं चोपदिशति॥ तत्र न वा विकल्पे। विलिख्य। अनुलोमानुलोमारव्यवक्रमिति शे
षः॥ निखनेत्। अस्मिन्पटले ग्रामादावित्यादिपंचषष्टितमश्लोकादिभिस्त्रिभिः श्लोकैर्वक्ष्य राम
माणप्रकारेणारक्षार्थमिति शेषः। पुरादिष्वित्यत्रादिशब्देन नगरखेटपत्तनादि विवक्षितः। १२

त्र॰ देवालये॰ चक्रं॥ अनुलोमानुलोमात्मकमानात्मकावक्रमित्यर्थः॥ संस्थाप्य॰ देवतास्थापन
स्थाने एकस्मिन्नेव वक्ष्यमाणप्रकारेण॰। तस्य॰। चक्रस्य॰। कर्णिकामध्यगो॥ स्यात् इति शेषः॥
वरं॥ अभीष्टदेवतायाः॥ कृपातः॰। प्रतिष्ठापयेदित्यर्थः॥ मान्त्रिश्चासिद्धये॥ देवतायाः इति शे
षः॥ एतदुक्तं भवति॥ प्रोक्तं वास्तु॥ अभीष्टदेशे अभीष्टदेवतालयं कृत्वा तत्र देवतास्था
पनस्थाने मध्ये एकं भवनं त्वा त्वा तं वक्ष्यमाणप्रकारेण॥ शिलादिना बध्वा तत्र प्रोक्तमनुलो
मानुलोमात्मकचक्रं शिलादिषु कृत्वा अधिकारेण पूर्वोक्तां प्राग्वत् तथारेण॰ प्रतिष्ठाप्य देवं
संस्थाप्य॰ अभ्यर्चितस्याथ यायात्तेनोद्घाटितलतत्त्वकर्णिकामध्यस्थानोपरि तद्देवतां वरप्रति
संस्थाप्य तत्र स्थिते तद्देवतासान्निध्यासिद्धिरित्याद्यमादिश्यतो पूर्वप्रसक्तेन आदिश
स्थापना तस्मिंश्चैरेतं देवतासान्निध्यासिद्धिरिनाण्रा मादिश्य ...
पः॥ प्राग्वत्॰। तं॰ तस्मिन् तस्मिन्॰ मध्ये॰ भव मूर्ध्नो॥ अवातात्रं मू॰। मध्ये च प्रतिलिखितं चेति
प॰ प्राग्वत्॰। तत्॰। न॰ तस्मिन्॰ तास्मिन्॰ मध्ये॰ ... इति शेषः मभावात्॥ प्रोक्तं चक्रं कर्णिकाम
ध्ये॥ मेलुः अवात्रम्॥ एतत्॥ तत्र ... तल्पे इति शेषः॥ अमिपूज्य तन्नित्यार्थं चक्रमेण॥ तत्र क्रमात् विधाक्रमेण
ध्यो॥ अभीष्टनित्या॥ इति शेषः॥ अमिपूज्य॰ तन्नित्या॥ इति शेषः॥ स्थापयेत्॥ प्रतिष्ठितं चक्रं॥ मूलविधापा॥ अ
वेत्यर्थः॥ अंतः॥ शिलाघंटितावरणा॥ इति शेषः॥ स्थापयेत्॥ पूर्तिष्ठितं चक्रं॥ मूलविधा॥ पा॥ अ
वेत्यर्थः॥ अंतः॥ शिलाघंटितावरणा॥ पाठ॥ शिलादि निर्वर्तितं घिष्ण्याकारम्॰। उपरि॥ आच्छा
मादित्यार्थः॥ तस्य अवशतं चक्रं॥

तं॰टी॰१ दितत्तलोपरिस्थिरं ॥ शिलादिभिर्घटितत्वात् ॥ पडङ्गेन तस्मिन्नुपविष्टे च क्रमशस्तावाहितां नित्यां
२११ ॥ एवं ॥ ३ ॥ क्रमप्रकारां धादिभिः ॥ अन्यथा ॥ प्रोक्तप्राक्तिपाव्यानिरवेद्य ॥ एतदुक्तं भवति ॥ ग्रामपु
रनगरखेटखर्वटपत्तनादिवास्तुरक्षार्थं तस्मिंस्तस्मिन् वास्तुप्रदेशे सर्वमध्ये ब्रह्मादिक्स्थापि
२॥ तं वंनवमुख्यातेषु नचावटान्तरवात्वातेभ्यामन्तः स्थलानिपाषाणाणावध्यप्रोक्तौघिकार
णोष्टन्यूनमेनूपे अधिकाराणां नवकेऽभ्यानुलोमान्तकमुखमपसंपुटं वा व क्रतवक
मुत्कापि कृत प्राणप्रतिष्ठादिके तस्मिन्नभीष्टां नित्यामावाह्य तत्त्वन्निपक्रमेण ॥ ५ ॥ पर्यन्त
म्नघालभेदाभिः कालनित्या दिशाष्टाध्यक्षीएवति नत्रपादहीनं संपूज्य तत्त्वघक्र नवकमेक
मेकमेकस्मिन्नेकस्मिन्नवटे संस्थाप्यावटोपरितच्छिलाभिराच्छाद्य तत्तलोपरिशिलादि
भिर्दृढतरीशिलापाठनूपाणि नवघिष्ण्यानि कृत्वा तत्र तत्र घिष्ण्ये प्रतिदिनं प्रोक्तक्रमात्तन्नि
भिर्दृढतरीशिलापाठनूपाणि ... सम्पादिरक्षासिद्धिः ॥ एतस्मिन्नेवं कीर्तरेन विघात इति ॥ तत्कालं तत्
संध्यावंदनादिना प्रोक्तप्रमादिरक्षासिद्धिः ... प्राप्तकाल दाशितन वविधके ... होमविधिविधानं हो
दिना श्लोकेन प्रागुक्तेच क्रैव्यामिक्रम प्राप्तकालदाशितनवविचकेऽसुहोमविधिविधानंहो
दिनाश्लोकेनप्रागुक्तेचक्रे व्याभिक्रमप्राप्तकालो क्रानि कुण्डानि नव ॥ तत्र तत्संवत्सरो क्रानि वह्नीतानि राम
रूदक्षिणांगो पदिशति ॥ तत्र तत्कालो क्रानि कुण्डानि नव ॥ तत्र तत्संवत्सरोक्तानि वह्नीतानि सम
नवचक्राणि कुण्डाकाराणि कुर्यादित्यर्थः ॥ सर्वतः ॥ नित्यनैमित्तिककाम्यकर्मसु ॥ गोधनैः ॥ २२

गोभिर्दृष्टिने स्वाग्मिताद्रुक्तं भवति। पूर्वाभिसरादेलसंख्यो ऽनुपू गवत्सरेषु वतुः अष्टिवत्सरेषु प्रोक्तद्
त्रादिषष्टि। द्विंशद्दश्यादिवन्नं नवाकाकाराशिन वकुंडानि कुर्यात् पटलव स्पमासा त्रमात्। द्वि
तायवृत्तादिवत्र्यां तत्राक्षुरस्यामावर्जं कल्प्यपित्वा तत्र संवत्सर प्राप्ते कुंडे सर्वमर्म सुहोमं का
रयित्वा होत्र ग्रामपुत्रानि दुष्यारिता दक्षिणां दद्यादिति॥ ॥यदित्यादि ताड्यमितामित्यं
तेनश्लोकद्वयेन ताभिरुक्ताभिर्विधाभिः पंचविधोपासनेन समाहिता सद्वि विधावे भवा
दिकं वापादिशति॥ तत्र·तत्र तसमाहितं·दुःकंरा। अतिमहतायत्नेन साध्यमपि नु स्वघा
रणो वा समुद्यये·स्थिरः पलत्यवेति निश्चितबुद्धिः एताभिः विधाभिः। आभिः॥ विधाभिः त
पायेस्तैः। प्रोक्तपंचविधोपासनैः॥ ॥पंचाशदित्यादिभिरत्याभूपादित्यतेरघ्नैः समभिःश्लो
कैस्तासां विधानां पंचाशद्धारादि नवशतवारांतमावत्याधिक्कोनफलाधिक्यमुपदिशति
तत्र·विधाइति पदच्छेदः·कृच्छ्रैः व्यसनैः विधाः प्राप्नवन्ता विविधचेष्टा भवाः फलवैविध्यात्। अ
ध्यर्द्धशतवाशद्दुत्रशतवारांभिस्यर्थः। गुणानूपादीत्यन्तोदिशावे नाभिजनादिप्रोक्त्यते। विं
ति। लभंते। साधका इति शेषः। तावतः पंचाशदुत्तरशततवाराः। कन्या इति· प्रथमा बहुवच
नां वा समुद्यये। एषन्ते·वर्द्धन्ते। संपद्यवि ताइत्येतत्कन्याइत्यस्य विशेषणानि॥ विशेष्याः ता

तं.टी.२५ रिप्सात्।। अकिंचनत्वाज्ञ।। असंतोषादित्यर्थः।। त्रिशतैः स्वरैः।। चतुर्भिस्त्रिशतैः।। चतुर्भिः शतैरि
त्यर्थः।। लुः समुच्चये।। प्राग्वत् शेषः।। पंचभिस्त्रिशतैः।। प्राग्वदन्वयशेषाविन्यर्थः।। मूपः स्म
292 मारशः।। शतशतैः।। प्राग्वदशेषः।। तपः।। दासत्वासीमत्यादिभिराद्यः।। तुः प्राग्वत्।। शेषं स्व।
अस्य।। साधकस्य।। तुः प्राग्वत् शेषं स्व।। आसो।। विधानां।। तपः।। प्रागुक्तः।। अस्य साधकस्य।
एवः।। साधकः।। एवभिस्वादिति तदुक्तं भवति।। नवशतवारावत्याप्तिन्प्रकरणोक्तान
212 न्यानिदुर्लभान्यसाधान्निमिद्धं तीति।। ।। आसाभित्यादि सप्तराकारा [illegible] इतेनात्र्द्धनिके
नश्लोकेनशेक्तानां तासां सर्वासां वविधानां प्रत्येकं भजने त्रिविधत्यासादिकमुपदिश
ति। तत्र सुंदरीतिदेवीसवृद्धिः।। द्विनुत्रा द्विवारोच्चारणेन।। तेः।। अर्थोरित्यस्याविशेषणे मात्र।
मातृकामुक्तः।। कुलसुंदरीपटलोक्तक्रमेणासषडंगमातृकान्यासादित्यर्थः।। एकशः।। एकमेकां
विधामित्यर्थः।। एतदुक्तं भवति।। प्रोक्तानामासां कालनित्याविधानामन्यतमविधाम
जते कुलसुंदरीपटलोक्तप्रकारेण पूर्वं सषडंगमातृकां विन्यस्यानंतरं तत्राद्यविधायामत्र पंचा
घेनाक्षरेण हृदयं द्वितीयेनाक्षरेण शिरः तृतीयेन शिखा। पुनरपि तत्र द्वितीयविधायां पंचाक्षरेण राम

कवचं॰ द्वितापे ततोऽत्रं॰ न लीयते नास्त्रं वैतद्विद्या॰ द्धर स्वपद्विशद्वृ॰ ज्वाला तिपुरुषप्रदं गानि क
रन्यासपुरस्सरं विन्यस्य॰ तथा व्यापकं कृत्वा तां विद्यां जपेदिति॥ तेन मंत्रा यथा॰ ॐ हृद
याय नमः॥ ॐ शिरसे स्वाहा॰ ईं शिखायै वषट्॥ ॐ कवचाय हुं॥ ॐ नेत्रत्रयाय वौष
ट्॥ ईं अस्त्राय फट्॥ इति॥ एवं मन्त्रान् विन्यस्य विद्यामुपां जपेत्॥ ॐ सा च विद्या तां समुदाय
मननेन प्रागवन्मात्मकीर्ति नाम ङं गपुरःसरं विन्यस्य जपेदिति संप्रदायः॥ षोडशार्णत्वाद्वि
द्या स्वन्यत्मतमाभि विद्यापास हृमन ततं न नित्या विद्योत्रं न्यास जातपुरःसरं जपेदिति व
संप्रदायः॥ ॥ एक्का इत्यादिना स्मरेद्दिति पतेना ध्यानं तु श्लोकेन तां सर्वसंविद्यादेव
तानां स्वावरणशक्तीनां ध्यानमुपदिशति॥ तत्र॰ ॐ प्रथमं मस्तं द्वितीयं दक्षिणा वामस्त
क्षिणा क्रमेण बोद्धव्याः॥ षोडशनित्यात्मकललिता ध्यानसमानरूपादि ध्यानादासांतद
त्यं प्रतिपादयतीति संप्रदायः॥ तत्र इशाः॥ मूलदेवता इशाः स्वस्मादि सिरितिशोभा॥ ॥ चतु
रस्रद्वय मित्यादि सिद्धिचेत्पतेरद्धी द्वी श्चतुर्भिः श्लोकैः स्तां सा देवता तानि त्यपूजा वक्रमस्य स
वस्याधारतारेखारूपविन्यास रूपमनन्तर वक्ष्यमाणविशेषविधिनेता स्मिन्नावनस्य पूजाव

तं.टी.२५ क्तेतद्दैवताः ज्ञात्र मध्ये विधानं वीथ्यादिशनात् । तत्र । चतुरस्त्रक्षेत्रं तद्बहिर्विभागेन । द्वारदश
२१३ विभूषितापूर्वपश्चिमयोर्द्वारयोरितिशेषः । मध्ये त्र्यंतर्गतिवत्स्वस्योतिशेषः । नवयोनीचा
वकारेणा पूर्वगतं मध्ये वृत्तिशब्दमाकर्षयति । तेनतदृष्टदलं चतुरस्रमध्यका । गाकापालि
लिखितनवयोनीनितताः तत्रद्वेवताः । मध्ययोनौ न च योनिचक्र । मध्यत्रिकोणमध्ये प्रा
गुक्तवाग्वादिरुद्रमाः । त्र्यंतरे । प्राग्वत्स्वस्यपीठेवहारमितः । पञ्चतः । मध्यदेवताः । चक्रा
213 दः स पूर्वपाञ्चमातः । वक्ष्यमाणात् क्षुरलेखनक्रमान्विता यावक्ष्यमाणप्रकारेणावलो
मतः । स्वप्राग्प्रादक्षिण्येन नृपिणीशाक्तिसहितैः । नृपिणीशाक्तिरिति पञ्चाद्युरसहितैः । मा
पाः तद्द्वेखाः समानास्त्री प्राग्वत् । एतद्युक्तमवतितद्द्वेखाप्रपमयुग्मापतितद्वेधाम
पाः तद्द्वेखाः समानाक्षरीप्राग्वत् निलेषु नृपेषु कर्णकपयात्रमप्रवापितदनु नृपिणीशाक्तिरिति
ध्याक्षर स्वयोउत्तरस्वरानिलेषु नृपेषु कणेकपयाक्रमप्रवापितदनु नृपिणीशाक्तिरिति
पंचाक्षरारायुधार्पितः तत्समा क्षुनायोजयेत् । सर्वमंत्राश्चतुर्दशान्तरान्सकामवन्तीतितिम
त्रापयाः । ह्रीं अनृपिणीशाक्तिपादुकांपूजयामि । १४ । ह्रीं चन्द्रानृपिणीशाक्तिपादुकांपूज ग्रम
यामीत्यादयइतितथा । प्राग्वत्तत्तन्मंत्रापयाः । पयाः । ह्रीं ब्रह्मणीपादुकांपूजयामीत्याद
यामीत्यादयइतितथा । प्राग्वत्तत्तन्मंत्रापयाः । पयाः । ह्रीं ब्रह्मणीपादुकांपूजयामीत्याद

पद्धतिः। अत्र पूजाचक्रे सर्वसाधारणोरेखारूपविन्यासप्रकारोपपद्यते। एतद्विहि। चिन्मार्गेन प्रा
ग्दक्षिणतुरश्रद्वयमुत्पादयेत् मध्ये षट्पत्रमंबुजं तत्कर्णिकायां नवयोनि कुलसुंदरीपल्लोक्त
प्रकारेण कृत्वा। तत्रास्मिन्मालेख्य अनंतरश्लोकाः हृदि सिर्वक्ष्यमाणात्क्रमाद्व समाधि। लेखा
तत्र ताः प्रत्येकं प्रोक्तक्रमाद्भ्यर्चयेदिति बलिपूर्णनैवेद्यं च करोतु। पूजांतेऽइति विशेषः। चक्रा
रेणास्मिन्स्तेनैव सर्वसाधारणेन षोडशाक्षरेण पूजाशेषं छिंदद्यादिति मुख्यार्थसमुच्चय
ति। कुलकुण्डलिनी महासत्यां। आद्यपाः विद्यापीठे केवलया। छिन्नतायतत्वतायचैधुर्येण। प्रोक्तरू
पां। तत्परलब्धानोक्तरूपां। अत्रासां कालानित्यानां षोडशानित्यासाधारणा ललितद्व्यावि
वा नान्ना प्रिस्तादास्यं दर्शयितान्याराध्यपादमुख्यादवगतो र्थः॥ ॥विलिख्य त्वादि प्रतिः स
मुद्दसंदिग्धां तत्वानि। श्लोकैस्तासां विद्यानां पूर्वोक्तसाधारणरेखारूपे पूजाचक्रे पूर्वं प्रयुक्त
तविशेषमनेनाविधाक्षरन्यासेन नूपमेदं तद्विनियोग पूजापरिसमाप्तिं चोपादिशति। तत्र ना
श्रा विद्यांडां साध्यादित्रिकस्य समूह इति विशेषः। नत्य पूजाचक्रे विद्याकालनित्यास्ववसतमां। वि
द्यालेखनमेव नित्यपूजाचक्रे कर्तव्यमित्युक्तं भवति। मध्ये। नवयोनिमध्यगतयोन्यां। बा

तं॰टी॰२ न्तोषष्ठपुमकोसर्वप्रथ्यपो न्याः त्वाहि र्मेलाष कोरो पुनर्ह्व हि र्भ्रेताषदलो पुत्रनत त्स्य घारांनत
२१४ त न्मध्य पोनगवविघा प्रध्प मासरां स्व रैर्प्रि त्नां प्राग्व न्योड शस्व रविकृतं त्नोर्वित्वा अग्रा
ग्रप्रादक्षिरापेन॰ आद्येषुद्व न्नवतुरस्रांतरालगता त्रिपु। मायपा हं सेन्वाश्रासं॰। हकारल
214 कारंक्ष कारं॰ हहन्हृत्रो रवोंवनिर्जन्त्यादि पिलो मत इत्येतत्स्वापरयोः काकाक्षि न्नाटो
नाद्येति। तत्र॰ पूर्वं त्राद्यपेनिर्कजिवहौ शवायुवो णेपथ्या क्रमे॰। हकारादि प्रोक्तं वतुष
यं विलिखेदिति। पत्राद्यपेचत्स्यमा। णी मस्तुराणि वक्ष्यमाण प्रकारेण वतुरस्त्र वाथ्यांमि
र्क्म त्यादि तदंतविलोमतो लिखेदिति। वाता घर्मां त्हह न्नं स्या न्न॰। वा ताद्दि॰ आकारादि
अर्णा॰ आद्म्मा इत्यर्थः। त्हदंतं॰ सकारो वाः स्यात॰ स्युः रित्य थः। मातृका पो प वाह्नोवितत
स्माघ सत्र पश्चिषा ना निशेष॰। तत्रास्मीमिति नापुंस को क्रि वव न व्यत्या सश्रादित्या
त॰। द्वा द शद्वाद शक्रमात॰। अकारादि सकारांता वाणानष व त्वारिंशत तदुरस्त्र वीथ्यां प्राति
वीथ्य वांद्वा दश द्वा दश वर्णान्॰ विलिखेदर्थः। तैः। तैः द्विता पपटल प्रोक्ते गेणोशोत्यादि मि। राम
स्वांत॰। हदपे॰। ताः प्र लदेवताः पारवार देवताश्च॰। एतदुक्तं भवति। पूर्वोक्त सर्वसाधारा

गारेखारूपे नित्यपूजावक्रे नवयोनिमुद्रपस्य योनिमध्ये कालानित्याविद्यास्वरूपं तमामेव
नित्यपूजासु विलिख्य काम्यकर्मसु वैतालाद्या दिने कलामसंपुटां विलिख्य तद्विद्याम
ध्यमाक्षरस्य षोडशस्वरविकृतां निरूपयेत् तत्र नवयोनिवक्राष्टकोणेषु दलेषु वाग्रा
घ प्रादक्षिण्येन यथाक्रमं विलिख्य तद्बहिश्चतुरस्रद्वयान्तरालवीथ्यां यत्रेतोनि ऋत्या
दितद्दन्तः प्रादक्षिण्येन अकारादि सकारान्तान्पञ्चत्वारिंशतमक्षराणि प्रविदिशं द्वादश
द्वादशाक्रमाद्विलिख्य तद्दन्तः पद्मबाह्ये ईकारचतुरस्रान्तरालानि निऋत्यादीशान्ते हकारा
दिशेषवर्णत्रयं विलिख्य वा पुंकोशोल्लेखां वा लिख्य एवं त्रिप्रकारेण वा तद्धार्यं त्वाभ्य
र्च्य द्वादशश्लोकोक्तां सपरिवारां तां स्वातमसुद्दृशेत्। एवं काम्यककर्मस्वप्युपास
नेन तत्र तत्फलसिद्धिः। तत्र विशेषो विद्यापासह मध्ये नाम मन्त्रं पविलेखयेत्तेनैवं ड्री सुनेत्रेति पूर्वा
क्षरखाकालनित्यसंख्यानि वक्राणि भवतीति॥ ॥तत्तन्मासतिथ्यादिना श्लोकेन प्रोक्तसंख्येषु
कालानित्यावक्रेषु मन्त्रविशेषेण फलविशेषमुपदिशति॥ तत्र॰ विद्या॰ षोडशनित्यानां काल
नित्यानां वि॰ त्र्यस्रः साधकः स्यात्। एतदुक्तं भवति। षोडशनित्याविद्याभजने तत्तच्छदिनप्राप्तनि

त्यामज्जनेव तत्राद्दिन प्राप्य कालनित्यावक्रस्योजपेत्। कालनित्याविद्यास्वन्यत्वसमज्जनेतद्यक्रम
ध्यस्यएव नित्यशो २०७३६ जपेत्। कालनित्याविधांसमुद्दायमज्जने षोडशनित्यामज्जते वतन्त्रत्संव
त्सरकालप्राप्तान्यतमचक्रेष्वनुलोमानुलोमेषु चक्रेषु सर्वकालवक्राकारेण वृत्ताकारानुलो
मानुलोमवक्रे वास्थित्वा जपेत्। तेन प्रोक्तफलसिद्धिरिति॥ ॥महावक्रस्येत्यादिना भवेदि
त्यंतैः श्रुतुभिः श्लोकैः प्रागुक्तेषु महावक्रमध्ये ललितावावक्रं तत्र तत्फलं तत्तत्कालविशेष
फलविशेषेणा फलविशेषं चोपदिशति॥ तत्र महावक्रस्य प्रागुक्तपूर्णमासादेलपुगवत्स
रात्मकानां वक्राणां प्रथमरूपस्य वृत्ताकारानुलोमानुलोमात्माकस्य तत्तत्संवत्सरप्राम
स्यवा। श्रीवक्रं। ललितावीवक्रं॥ तत्परिशेषपटले वक्ष्यमाणां। ग्रह्वलां सुखकाकारं तेन
महावक्रस्य घटिमिका व्यासविकासमुपपन्नमिति संप्रदायः। तन्महावक्रस्य मध्यश्रीव
क्रमध्ये एतदुक्तं भवति प्रागुक्ता वक्रेषु तत्तत्संवत्सरं प्राप्तं वा केवलानुलोमानुलोमा
त्मकवृत्ताकारं वक्रं वा ललितावक्रनिर्माणादौ स्यकर्णिकाविकासे कृत्वा तत्कर्णिकापां स्थ
स्यमाणालक्षणोपेतं ललितावर्तनश्रीवक्रविधापवन्न दे व्यर्चनात्सर्वाभीष्टसिद्धिरिति। १७

एवं तन्त्ररूपमध्यस्थश्रीवक्रं महावक्रमित्यर्थः। कृत्वोऽत्र त्रिलोहद्वयत्वचम्य तमेधिकारो वि
धानेन। द्विताप पटलोक्तप्रक्रियया। अर्प्पितेसर्परिवाराद्देवीइति शेषः। यतः। पत्त्रादेशेइत्यर्थः।
तत्रन्देशे। आज्ञासिद्धपः। चराचरस्य जगतीति देशा वर्ष्मि त्वीत तथावत्कृत्वा। पूर्ववन्महावक्रस्य
मध्यस्थं श्रीवक्रं कृत्वेत्यर्थः। तन्मध्ये। महावक्रस्य श्रीवक्रमध्यपीठे। मध्ये चक्रमेः ज
लितानित्यार्वनक्रमैः। मीनस्थे भास्करे। सौरिफाल्गुने मासि विधौ पूर्णे। पौर्णमास्यादि
त्यर्थः। सुखधारणी। तेन। पूजनेन। देवी। ललिता। एतत् दुष्क्रं भवति। प्रोक्ते सौरफाल्गुनमासे पू
र्णिमायां। सिंदूरादि। विरचित प्रोक्त महावक्रमध्यस्थश्रीवक्रमध्यपीठे। मध्ये प्रोक्तं वर्णविव
रविभूषणां। सुन्दरां युवतीं निवेश्य तस्यां परदेवतामावाह्य विनिमाचनक्रमेण प्राप्तवत्सरम
र्वयेज्जन्तनोल्ललितादेवानुग्रहाभीष्टप्रदा भवेदिति॥ ॥ तत्र वरार्मजपादिना आप्रपादिद्यते
नश्लोकद्वयेन तन्महावक्रमध्ये श्रीपुष्पपूजनात्मनः सरपि जपमुपदिशति। तत्र नरवरं। अभि
धेनुं। अन्यत्। कुत्तप्रीसत्त्वगुडादि। महावक्रस्य श्रीवक्रावाप्तिं तेषु पूर्वोक्तसंवत्सरात्मकेषु
वक्रेषु तत्र संवत्सरप्राप्तस्य परावत्तपरावत्तालम् कवतुष्पस्य। कृत्वा मध्यगामिति पूर्वश्लो

तं.टी.२५ कांत्यपादेनाच्चयः॥ विधाभिः॥ तच्चक्रक्रमप्राप्ताभिः॥ कालनित्याभिरिति शेषः॥४॥ साध्यपोतिं।
पूर्वत्रसाध्यतन्तुन्न प्रोक्तपोतिं॥ पुरः॥ अग्रे॥ समावाहितदेवतापाः॥ दत्वा॥ प्राग्वच्छिन्दन्निति शी
२९६ र्षः॥ तैः॥ देवतात्मभिः॥ श्रुक्याद्यैः॥ एतदुक्तं भवति॥ प्रोक्तेषु संवत्सरमान्तकावाक्येपुतन्नसंवत्स
रप्राप्ते वा जपप्रोक्तपरावन्नात्मकषट्त्रिंशत्पूर्वेष्वन्यतमस्मिन्केवलानुलोमानुलोमात्मक
216 वृन्दरूपवक्रैवानखरदानिसवासिशस्त्राणि विश्वपतेष्वां नित्याभावात्मीतीसपरिवा
रांतनक्रमेरभ्यर्च्य तत्र यन्त्रप्राप्तक्रमनरूपाः कालनित्याश्चाभ्यर्च्य साध्यशत्रुनक्षत्रप्रो
क्तपोतिं प्रोक्तलक्षणां प्रोक्तप्रकारेण तच्छत्रन्नूपदेवताग्रेऽच्छेदरप्रोक्तवालिमन्त्रेणाबलिं
निवेद्यैवं साध्यशत्रून्बलगुरुलघुतापेक्षया सप्तदिनादहीनं कृत्वा तैस्तैर्देवतात्मभिर्युद्धे
सर्वशत्रून्हत्वा विजयं प्राप्नोतीति॥ ॥दिनतइत्यादिभिः कल्पते इत्यन्तैस्त्रिभिः श्लोकैः॥४॥ प्रागुक्तै
र्विधाराशेरावाप्तकालाविशेषणाफलविशेषललिताविधायाश्चाभिः सर्वविधाभिः स
त्तिंप्रतापवत्वादिकेवोपदिशति॥ तत्र॥ दिनतः॥ वारमेकनित्यत्वावधयः॥ प्रागुक्तविधाः प्रति राम
दिनमेकवारं जपोदित्यर्थः॥ एवं वारपक्षमासषट्त्रिंशद्दिवसैः प्रत्येकमेकैकवारमित्यर्थः॥ वा १८

रेखागावन्त्रौ प्रथमं मार्तण्डवारे वा शितौ कामेश्वरीव गौर्यादिविद्याः अन्येषु पर्वसु प्रतिवारं मादि
न्यादि मार्तण्डकावगणेशकौत्यादिविद्या अथ पर्यायात्क्रमं जपेत्॥ पक्षे त्वेकवारावन्त्रौ पूर्णात्रिपक्षपा
सु पंचदशीषु तिथिषु पंक्तिवत्तु पक्षवत्तु पर्यायत्या। अन्यासु पंक्तिद्वयपंक्तिद्वपौर्त्या विद्या
न पदिति। पक्षद्वयरूपे मासे एकवारावन्त्रौ पूर्वोक्तक्रमात्सु पर्वस्मोसु पर्वसु द्विद्विपंक्तौ
।त्याविद्याः अमासु वर्तुष्वि शान्तितिथिचतुष्के कपंक्तिसु ष्या अविद्या जपेदिति सप्रदायः। ने
त्या नैमित्तिकाः अनुलोमानुलोमा नैमित्तिकाः। अपुत्रादिफलपंचकं। पूर्वोक्तजपप्रकारपंचके
एकैकस्य प्रकारस्याविषयः। क्रमान्तकालात्सर्वाविलंबनक्रमात्। जन्मन्देइलस्पपूर्वा
र्द्वनाच्चपः। ललिता आद्यानित्याः पाप्नः कालानित्याविद्या नि: संप्रदायवतो। पुत्र
पपापदिनघटिकान्रूपपार्वपर्वभजनेनाविधि न्वत्वाकः। आसांविद्यानां नवनाथ स्पव्या
प्याततत्वारं पर्वभजनादौ विधिन्नरूपतपापे तस्य च सर्वनित्याविद्योपलक्षणं। अन्यथा
सप्रदायपात्वात्। अस्य प्रदायत्वादेविपदच्छेदः। अन्यथा। आनित्यविधुरभजनो। अस्य सं
दायत्वात्पुत्रादिरूपव्यास रूपभजनानंतर्भवान्नायव्यासरूपपार्वपर्वजनासंभवात्तद्भूतः।
त्र संप्रदायेन निशेषः। उम्मा त्र्ये। कालान्तरे पुत्रपौत्रादिषु वा॥ एतदुक्तं भवति॥ आनि

तं.टी.२५ विघातिर्ललिताघातानां षोडशनित्याविघातानां पूर्वोक्तव्याप्तिरूपजातेनोपास्यमानात्वत्पाश्रामि
द्धित्वात्त्वात्तत्स्वप्रदापा भवतीति प्रोक्तं रूपम जनवैधुर्ये भजनस्याविद्धितत्त्वादेतत्क्रमवि
२१८ धुरमक्षरक्रमगद्दितं कृतभजनस्यसाधकस्य कालातीतपुत्रपौत्रादिषु वा मत्स्वप्रदापा
भवतीति ॥ ॥ अपदइत्यादि नाशिवइत्यंते तन्त्रश्लोकद्वये ततद्विघाताशेरुपासनतः स्वक
लमंत्रसिद्धिमुपाप्ति तु वैभवं फलं वोपदिशति ॥ तन्त्रे तेनः । भजने बः । कालनित्यावि
२१७ घातानामिति शेषः ॥ सिद्धव्यात्मनादानस्य नासिद्धिरिति । भजनवैधुर्ये स्यात्पिः । ऋशेषणः
सर्वैः । त्रासोः कालनित्याविघातामः । न पासितुः । साधकस्य । अप्रसाधये त्र्यशक्तांदु
ष्कं तात्रं तु मशक्तः । शिवः पारिपूर्णाहंतात्मा ॥ ॥ श्रीः ॥ ॥ इति षोडशनित्यातंत्रे षुश्राकादि
मतास्व्याख्याय तत्पूर्णा स्वतीत्रस्यप्रपंचसारसिंहराजप्रकाशाभिधानेनविवितापामनो
रमाख्यापां व्याख्यायां षोडशनित्याभावकाकालव्यादिप्रकाशनपरःपंचविंशःपटलः पटलःपरि
पूर्णः स्मर्यमासप्तः ॥ ॥ टीकाश्लोकसंख्या ॥ पंचाशीतिरभ्यागम्यार्थानामस्यक्रिः । विद्वद्रिस्थितेः ॥ १८ गम
४६८५०७१३११ रुद्रार्सावाकमेसंख्याति विनाश्रावक्रूपोगतः ॥ ग्रंथसंख्या ॥ व्याख्यायां ग्रंथाः १८

पंचत्रिंशतं नवसप्तसप्तपुत्रकापा ॥ सार्द्ध मेवं समुद्दिष्टाः पटले पंचत्रिंशके ॥ ॥ पूर्वस्मिन्पटले विंशो
पटले षोडशानित्यानां प्रातःकालव्याप्तिमुपदिश्य ततः षोडशानित्यानां व्याप्तिं वै भव
प्रकंत्रिंशकां मंत्रव्याप्तिं तन्त्रपामते श्रीविद्यादिकं वोपदिशत्यथ षोडशेत्यादिना सर्वराव
रमित्यन्तेन श्लोकशतरूपेणाष्टर्द्धिशतेन पटलेन ॥ ॥ तत्र· अथ षोडशेत्यादिभिरष्टभिस्तङ्त्वं
तेश्चतुर्भिः श्लोकैः पटलार्थानुद्दिशति ॥ तत्र षोडशानित्यानामित्यत्रस्पष्टीकरणं पोमवति ॥ प
य· विद्याव्याप्तिस्वरूपतः इत्यत्र· वैभवमित्यत्रव· विद्याव्याप्तिस्वरूपतः ॥ मंत्राणां· भवमं
त्राणां ॥ न्यूनाधिः विद्याभिर्व्याप्तिस्वरूपतः इत्यर्थः ॥ वैभवं षोडशानित्यानां· एतदुक्तं भवति ॥ षो
डशानित्यानां विद्याभिः सर्वमंत्राणां व्याप्तिस्वरूपतस्तासां नित्यानां व्याप्तिस्वरूपतो वै
भवंव्रुवे इति· तत्राभिमंत्रवैभवं· नादेत्यादिना· अत्रैव पटले वक्ष्यमाणानां· तद्रूपं· नादस्य·पश्यंत्या
दिरूपम·। स्थानाख्या· कंठादिस्थानप्रयोगेन तस्य· नादस्य ततः निरित्यर्थः ॥ वाक्यानि पदै
रिति शेषः ॥ मंत्ररूपाणि· मंत्राणां रूपाणि ॥ तानि तु वर्णाः पदैश्च वाचावाचमवत्रिकानि चि
तानि षु वर्णाजानि मंत्ररूपाणि षट्सप्तत्यत-- च --कोटिकानि ॥ वादित्युक्तिवस्सादिनानां

तं.टी.२५

२१८

218

मंत्राणामसंख्यातत्वात् प्रोक्तसंख्यापारकदेशत्वात् तत्सांख्यायं त्राणां तत्समकोटिसंख्यां॥
विद्यापास्त्वात् समस्तकारस्य पंचकस्य मंत्रस्य निर्लाभित पादविद्यापात्रस्मि काल्पितरात्मसंख्या स्यपंचकं
मात्रप्रमितेश्वरीत्र्यादि: त्रामतेश्वरीदेव्याद्यत्वार्थ: क्रमशस्त्र्याचापञ्चवर्गीति:। प्रमतवर्गा:॥ सि
युतेश्च। नित्यानित्यापटलप्रोक्तेश्चसांद्वाभितिशेष। त्वा॥ सि नित्यानां प्रणवादिसर्वमंत्रे ४।५
६०००००००००तै:। मंत्रै:। प्रणवादिमंत्राचरणा:॥ अ॥ रचामेत्या दिनाश्लोकेन नादोत्पत्तिमु
पदिशति॥ तत्र:स्वात्मेच्छाशक्तिद्यावेत:। आत्मेन:परस्परस्येच्छाशक्ताकालमप्राधा
तेनप्रेरितेन। प्राणवायुश्चरूपत:। प्राणत्वस्यजपत्रिंशत्पटलेवक्ष्यमाणस्य चापो
काकारत:। मूलाधारे नित्यानित्यापटले प्रोक्तरूपप्राणितानामितिशेष:। नादरूपं भव:। ना
दस्योत्पत्ति:। प्रथमावस्थेत्यर्थ:। नादरूपमार्गध्यपादमुखादग्रात्र्यवम्। एतदुक्तं भवति॥ स
र्वप्राणिनां नित्यानित्यापटलप्रोक्तरूपे मूलाधारे पराप्राश्च मात्राप:। शक्के:। इच्छारूपपा
कालशक्त्या प्रेरितप्राणवायुस्वरूपापरा संज्ञानादप्रथमावस्थासंजायत इति॥ ॥सप्तवेत्या राम
दिभि:श्लोकाव धीत्यं तेश्च तुर्भि:श्लोकै: प्रोक्तसकलस्पनादभ्यपञ्चपंत्याद्विवेखर्यात्ता वाचो ख्याव २०

स्यात्रयपकथनपूर्वमकारादिक्षकारांतानामेकपंचाशद्वर्णानामुत्पत्तिस्थानान्युपदिशति।
तत्र।मूलः।परावस्थोनादः। तया।ह्याद्यशब्दः।स्वाधिष्ठानामेद्रुमूले। तत्रैवापश्यास्वच्छाशक्त्याग्रद्धः
नीतोनादः स्वाधिष्ठाने जृंभितः पश्यंत्याख्यो भवति। अनाहते हृदयदेशे। बुद्धितत्वसमेतः
तस्मिंस्थाने बुद्धेरुपलब्धिः। तथा: पश्या: अनाहते। तया। प्राग्वद्धक्तः। विशुद्धो कंठदेशतः। वि
शुद्धिसंज्ञे कंठदेशे इत्यर्थः। ततः वैखर्यवस्थानंतरामू। जिह्वामूलाग्रपृष्ठस्थः। जिह्वामूल
स्थो जिह्वाग्रस्थो जिह्वापृष्ठस्थ इत्यर्थः। जिह्वापृष्ठस्थस्तु लेकारादिक्षराणि भवति। क्रमात् प्रो
क्ता। कंठताल्वोष्ठस्थित इतिशेषः। कंठोष्ठान्तः। ल्वोष्ठोपवमा। कंठोष्ठमात्रास्थित इत्यर्थः।
दंतोष्ठद्वयतः। दंतोष्ठद्वयोः स्थित इत्यर्थः। तदुक्तं भवति। प्रोक्तस्थानेषु परा पश्यवस्थावतुष्टया
त्मको नादः स्वेच्छावशात् शरीरादि प्रोक्तस्थानपुञ्जो अकारादि लुकारावध्येकपंचाशदक्षरा
त्मा भवतीति। आदिक्षांतं तत्यादि मित्तत्विशा इत्यंतैर ध्यर्द्धैः बिंदुः श्लोकै रक्षरन्याय दिर्वदत।
पुरःसरं मातृकापाठः सर्वेषां जनानामनावस्थानं तपोरन्यो न्यसंश्लेषजनित नपविशेषाभिः शब
प्रपंचस्थानत्वात्वादिकवोपदिशति। तत्र। आदिक्षांतरता। प्रागुक्तपरारूपामातृकाक्षरो। आ

तं.टी.१५ २१८ 219

ऽसराणां तेषु अक्षरेषु । स्वतंत्राः । वांनतवै धुपैणाप्य क्षरस्वरूपाभिख्यत्रैः । तैःस्वरैः । वांन्पातः अ
क्षरत्वपूर्त्रैः प्राकाश्यपदानत्वातः तद्रूपाणि । मातृका तत्का पटलोक्तप्रभामराज्जला क्षररूपाणि ।
तुदवधारणो संख्यया । तत्रत्रायपः । तैः । ७ क्रमसंख्यपौरक्षुरैः । तैः । पदैः । मंत्राम । वर्णपद
वाक्ये इति शेषः । ८ । वेदभाषान्तभेदतः । अन्यशब्द आर्षादिविषयः । अस्य वाचका इ
त्यत्राथपः । व्याकरणादीनां । नियमादपुताः । अत्र प्रथमादिशब्दो निरुक्तादिविषयः । द्वि
तीयादिशब्दो व्याकरणाघनिपतसंज्ञाशब्दकूटमंत्रादिविषयः । तेषां अक्षराणां एकपंच
त्रिभिः । एवं जातानां भेदाः । पूर्णमण्डलसंख्या एवं प । ६६ स्यां जातानां भेदाः । एतानेव पूर्णमंगु
लसंख्यया संगुणाप्यतस्यो भावद्वाला इ । वा ॥ ३३ ।७७६ षड्स्वरवाकजानितसंख्या भवंती
ति । त्रिभिरस्वरैर्जातानां भेदाः एतानेव पूर्णमंडलसंख्यया संगुणाप्यतस्या घोरोनित्याकलक
इति । ७ ११.२७७६ नवाक्षरवाकजानितसंख्या भवंती । तत्र वसुशरत्रापितत्रडैदास्पूर्णम
णुलसंख्यया संगुणाप्यएवं पूर्णमाणुलसंख्यावधिसंगुणानादतत्लाभेदाभवंताः । तद्रूपा

णां प्रागुक्तप्रकारयोगवस्मायोगजनितसिद्धयोगिनीसं ब्रह्मादिरुद्राणां शक्तिः सामर्थ्य।
स्त्र्य स्य पूर्वश्लोके तावत्पदृश्याप्यपीने।।। लालिते त्यादि ता क्रमाहितातेनार्द्धाद्धेन श्लोके
न ललितावक्रस्यादेवताया: संख्यातासां तत्संख्याविधाप्युपदेष्टुं प्रस्तौति।। तत्र। लालिता
वक्रनववके। वस्यमाणातात्पर्यस्य वक्रस्य त्रैलोक्यमोहनचक्रादि सर्वानन्दमयच
क्रान्तनवचतुरस्रादि सर्वमध्यान्तवक्रनववके। प्रत्येकं प्रतिवक्रं। शक्तयः। गुप्तसंज्ञाः ताः
गुप्तसंज्ञाः शक्तयः पूर्वोदिताः कोटयः। षट्सप्ततिकोट्यधिकपंचशतकोटयः।। ५७६०००
०० तत्क्रमात्। वक्रनववक्रमात्तानीसां तत्क्रकोटिसंख्या तां शक्तीनां क्रमात् पंथाक्र
मम्।।। षट्सप्तत्येत्यादि। त्रिनववतुरस्रकाइत्यत्रैलोक्यमोहनः श्लोके त्रिनवतुरस्रचक्रविधा
उपादिश्यत तावेकाकारानिर्विधानिर्वत्तषट्सप्ततिकोट्यधिकपंचशतकोटिसंख्या
ताविधाउपादिशति।। तत्र। षट्सप्तत्या पंचशतं प्रथमान्यक्षराणि वै।। एतदुक्तं भव
ति।। अत्र श्लोक इत्यादिकं स्वाहतं लानि। षट्सप्तत्यधिकपंचशतान्यक्षराणि वक्ष्यमाणक्रमा
ज्जनितसंख्याविधानां प्रत्येकमाद्यक्षराणि भवंति।। द्वितीयानि वतान्येव क्रमेणास्फुर
यादितः।। एतदुक्तं भवति।। तान्येव षट्सप्तत्यधिकपंचशतसंख्यान्यक्षराणि वक्ष्यमा

तं.टी.२५ तासां संख्यानां गुप्तयोगिनीविद्यानां प्रत्येकं द्वितीयां लक्षाणि भवंतीति तत्तापान्विता-येवा
तान्येव प्रोक्तसंख्यान्यक्षराणि प्रत्येकं वक्ष्यमाणासंख्यानां तासां विद्यानां तत्तोपाक्षुरणि
२२० भवंतीत्ता पोडपेदादितः क्रमाल्लक्षाक्षैः षट्त्रिंशदस्मैः ॥ एतदुक्तं भवति ॥ अकारादिक्षकारा
तैः षट्त्रिंशतार्क्षरैः प्रोक्तसंख्याने द्वितीयाक्षुराणि तेषां मादिनोपीडपेदिति तैः सभा
येरुक्तसंख्यकाः विद्या भवंति ॥ एवमुक्तं भवति ॥ प्रोक्तप्रकारोद्धृतैस्तैर्विद्यारूपैरत्रैव समु
220 स्मतनीयसाहिजेः प्रोक्तकोटिसंख्याएकाकारवत्ता विद्या भवंतीति ॥ षडर्ध ४ सुरेकाकारामक
तैः एतदुक्तं भवति प्रोक्तप्रकारप्रोद्धृतासु विद्यासु विद्यासु शिष्टा विद्यास्ते रक्तौ रेकाका
रा भवंतीति ॥ विनाता ४ ए काकारामित्वितेत्यर्थः तत्कोटिसंख्यकाः ॥ प्रोक्तकोटिसंख्याः
त्रिचतुरस्तकाः चतुरस्रस्वरूपाण्येव पुरा भवतीत्यर्थः ॥ तासु मध्यस्थानां मध्यस्थानां मक्षरा
भ्यानेकानेकं कूटं परिकल्पयेत् ॥ आसां गुप्तयोगिनीविद्यानामत्र प्रोद्धारप्रकारः ॥ अकारा
तानां पूर्वस्मिन्नातुलाक्षराणामेव प्रथमा द्वितीयाषट्तोपाक्षुराणि मनावश्यित्वान्नेपुनः प्रथमाक्षरा राम
रत्वेनास्थितानामक्षराणामेकैकस्य कोटिकोटिसंख्याविद्यानामाद्यक्षुरत्वं भवतीति तत्त्वौ २२

रिषु नतीया स्वरत्वेनावस्थितानामक्षराणां प्रत्येकं विसर्जनीयप्रयोजनात्रैप्रविसर्जनःपो
तानि च त्रिंशदक्षराणि स्वराणां विद्यानां विसर्जनीयोपावत्त्वविधानात् विन्दुश्चानिबद्ध।
त्रिंशदक्षराणि वर्गान्ताक्षराणां चतुर्णां विसर्जनीयप्रयोजनात् रेफलकाराभ्यां तृतीयत्वात्पुनरु
क्तप्रायाणि चत्वारि वर्ग्यरूपषट्सप्ततिसंख्यान्यक्षराण्येकत्वाविशिष्टानि पंचशतानि स्वरू
राणि एकैकविंशति विंशतिसहस्रसंख्यातानां विद्याक्षराणां तृतीयाक्षराभ्यामभवातिरेषु
द्वितीया स्वरत्वेनाभिव्यक्ता तेषामक्षराणां प्रत्येकं कर्षट्त्रिंशत्त्वोक्षरसंयोजनविधा
नात्षट्त्रिंशदधिकसप्तशतोत्तरविंशतिसहस्रसंख्यानि भेदरूपाणि भवंति तेषू क्रमे
ण्येषु रूपेषु तत्वाक्षरयोगे कर्तव्ये तेषां स्वरयोगेनाविधानान्निरुद्धरूपमन्तरेणारूपान्तराभ
भवात् नन्न स्वरयोगइति नाभिलापस मन्याधिकपंचशतरूपाणि पुनः प्रतिवर्गपंचमेरेषुप्र
व द्वयोरेफयोगे तत्प्रया द्वयेलकारयोगेनाभिप्रमानरूपत्वान्न द्वतुषष्ठस्वरजनितानि वृत
श्वत्वारिंशदधिकशतरूपाणि॥ कंवक्षकारवर्गस्य सकारेणयोगकर्तव्यतयानाभिप्रायोः
शरूपाणि वसंभूपूप्रति विंशतिसहस्रषट्त्रिंशदधिकसप्तशतसंख्यानि रूपाणि परित्यज्य
शिष्टानि विंशतिसहस्राणि रूपाणि भवंति तानि विंशतिसहस्ररूपाणि तृतीयाक्षरत्वे

निश्चितैः प्रागुक्तप्रकारपंचशतसंख्यैरक्षरैः संगुणानां कोटिसंख्याविधानां रूपाणां प्रथमाक्षरत्वे
निश्चितैः षट्सहस्रपुष्करपंचशतैरक्षरैः संगुणानां तत्पूर्णपरार्धलक्षकोटिसंख्याविचित्राकार-
णां चतुरक्षररूपत्वे पूर्णलक्षकोटिविधानां रूपाणां भवंतीति ॥ अत्रैककाकारत्वेन तत्तत्पंक्तिव्यानां
विधानां संख्यातत्तु गणितप्राकारेण लिख्यते ॥ यथा ॥ प्रथमाक्षरजौ जनितं तेषु रूपेषु
पूर्वोक्तप्रकारेणैककाकारत्वेन परिगणनरूपाणां षट्त्रिंशदधिकसप्तशतानि तत्तोपाक्ष
रत्वेन प्रोक्तपूर्णसहस्रगुणसंख्यासु रसंगुणानां तं गधागुरुघैः इति ४२३१७ ३६ षडक्षरवा
क्यजनितसंख्यानि रूपाणि मध्यस्थानि चित्राकाराणि विंशतिसहस्राणि रूपाणि ततीया
क्षरेष्वेककाकारेणापरित्यक्ते षट्सहस्रसंख्यैः संगुणानां तत्तानि ज्ञानाश्रमेण मति १
५००० सप्ताक्षरवाक्यजनितसंख्यानि रूपाणि वसंरूप तंग धीगभ घनय इति १७ ४३१७
३६ सप्ताक्षरवाक्यजनितसंख्यानि रूपाणि भवन्ति तेषां रूपाणां प्रथमाक्षरत्वेन निश्चितपूर्णत
गुणसंख्याक्षरसंगुणानां तत्र वर्णपूर्वत्रतस्थौ धारोनित्याकलंक इति वाक्यजनितसंख्या
तत्वाक्षरैः संगुणाप्यातुं गपथजः साधुः सदोघ इति ६८ १७ ११ १३ ६ स्याक्षरवाक्यजनितसं ख्या

ख्यासु विद्यासु एकाक्षरविद्यात्मा गायत्र्योक्तसंख्यासु अंतीतिख्यातिरूपा शिरा एकाक्षरनाथाद्दु
कापोपासितेति ॥११॥ श्री २०९९ ३६ द्र श्रा क्षावाक्जनितमंकाकारत्वेन तत्तत्क्रुद्ध्यानि भवन्तीति
तत्र भेदरूपा विद्यास्वरूपं किंचिन्मुद्रदर्श्यते स्मरामि ॥ यथा ॥ स्वरतं च पोरापरि त्पा गायत्र्य
भविद्यापवर्त्तं शान्तकस्य अ आ क अः । अ आ ख अः इत्यादीनि । अ आ क्ष अः इत्यंतानि
त्वाद्वितीपपंचाशद्वर्णात्मिका विद्यारूपा शिरा । अ आ क अः । अ आ ख अः । अ आ ग अः । इ
त्यादीनि । अ आ क्ष अः इत्यंतानि भवंतीति ॥ नामपायत्यादिनामश्लोके नास्ति पुनः क्रम
ख्याविशिष्टानां विद्यानां अदेवतानां च ध्यानं सावरणपूजनं प्रत्येकं पत्राद्विप्रयोगाश्च
प्रापुगुक्ता तेवातिदिश्यन्ते ॥ तत्र ॥ तासां विद्यानां तद्देवतानां च ध्यानानि पत्रपूजनैः ॥
ध्यानेनार्वपायंत्रे स्तसपूजनेन वा तत्र पंचत्रिंशितः तत्रेद्विविद्यापीतत्वाक्षरैः स्वरमिश्रैः । तत्र
ध्यानादि मातृकापटले । एतदुक्तं भवति ॥ प्रोक्तसंख्यानां विद्यानामेकैकस्या । विद्यापा
भनने त्रासा । चतुरक्षराविद्यानां मध्याक्षरमध्याक्षरद्वयमेकाक्षररूपं प्रतिकल्प्य प्राग्वद्वि
रुक्ताषडंगान्यवविन्यस्य तत्तत्पूजायंत्रादिमात्रीमातृकापटले कालनित्याप्रोक्ता निव

तं.टी.१५ नुरंशद्वयाष्टपत्रांबुजनवपोतिरूपाणि॥ वक्रादीनि विधाय तत्र नवपोतिमध्यपोतिनिरुध्योतत्र
द्विधा प्रागुक्तसाध्यविन्यस्यत द्वहिः कोणाग्रकेतद्बहिर्द्वे लाग्रके मध्ये क्षरोपेततत्वाक्ष
२२२ रस्यस्वरमित्यानि प्राग्वद्विन्यस्य शेषं प्राग्वत् कृत्वात मध्ये प्राग्वद्दावान्ध प्राग्वद्ध्यात्वापू
222 ग्वत्तमभ्यच्य प्राग्वद्बलिं धूपं दत्वा प्रागुक्ता न्यायेनोपांशु कृत्वा प्रागुक्तानि फलान्याप्नो
तीति॥ ॥संस्काराणीत्यादि निर्वीक्षणाभिन्यंतैः पंचभिः श्लोकैर्दीक्षितेनशिष्यस्य क्रियमाणम
त्र संस्कारं तत्वकर्मादिप्रस्तावपुरस्सरमाक्षिपति॥ तत्र संस्कारानाह॥ अभिषेकाकलाक्षोप
देशा॥ नृ॥ अभिन्याद लेवरणान्तरवक्ष्यमाणा॥ नृ॥ गुरुणाशिष्यरक्षणोऽभिष्यस्यानुग्रहे गुरुणा
क्रियमाणान्॥ संस्कारानित्यत्राचयः॥ देहादेर्व्यापारे आदिशब्दः प्राणोद्रियबुद्ध्यादिविष
यः॥ व्यापारः॥ षड्भिरूपबुभुक्षापिपासाशोकमोहजरामरणानि द्विधिक्रमेणप्राणबु
द्धिदेहधर्मादि नृप तस्मिन्नूल्यपरजक भावत्वकारणोः द्वय्यं तैरित्यत्राचयः॥ प्रत्ययं वि
श्वासं॥ एतदुक्तं भवति गुरुशिष्ययोर्देहेंद्रियप्राणबुद्ध्यादिधर्मस्य समानत्वेपि गुरोः प्र एम
णामादिभिः परत्वेशिष्यस्यतैः परजकत्वे चोपपयत्रिकारणभूतैर्निदर्शनैः प्रत्ययं संप्र

त्वय मुमुक्षयाग्निनिष्ठं दर्शयाणामुपादिशतातिसंस्काराः वस्तुनः कस्यचित्त्वाभावे कास्महस्ता
यनयनेनक्रियाविशेषेणास्मह्यत्ताविशेषाधिकाकरणाः तेन शिष्यसंस्कारो दुर्वासितापनयं
नेन परमार्थज्ञानप्रतिष्ठा गन्त्र्यं प्राप्तिषेकाधैः । आघशब्दः कौटुम्बोपदेशादिविषयः । ततोः
शरीरस्य । शिष्यस्येति शेषः । सा शिष्यतनुः । अन्यथा । स्यष्यतएवेत्यर्थः । प्राणस्य शिष्यस्येति
शेषः । वितः संस्कारदृश्यात्कृष्यते । नित्यतास्यानुदेहिनां कृतसंस्काराणां । मितिशेषः । आत्मनः
जीवरूपस्य ॥ ॥ प्राणसमानता । नित्यता । आत्मनोतासाम्या । तत्र रूपत्वसाम्यात् । कस्य । प्राक्
व्यतिरेकेण ॥ ॥ इत्यादि दीक्षितमेवोद्देश्यते ज्ञं वर्तिः श्लोकैः त्वयमाज्ञिप्समर्थं स निर्दिश्यनंस
माधन्ने ॥ तन्त्रा । इत्यादि संज्ञायेः । आदिशब्देन गुरुपादिनयपूजादिफलभोक्तृत्वविषयः
दीक्षायाप्यता प्रोक्तप्रकारेण समीनायेन देहे । इयवध्यात्मादिविवेकस्यपरमार्थ ज्ञान पर्यन्त
त्वात् । तेषां वक्ष्ये इत्यन्वयः । यतः विशेषापादनः । यदवाप्यपत्वविशेषापादनं ज्ञात्वा । महामल
स्यात्मविनाशकत्वात् । देहे हृदि यमनः प्राणसाक्षिणस्त्वात्मनः । देहे हृदि यमनः प्राणेषूपाधिरूपेष
पलान्यमानस्यानादिवासनपातदोपाधिकानां गुणानां स्वगुणेन ज्ञानग्रस्त्वप्रसुषुप्तवस्था

तं.टी.१५ मुमुक्षुदुःखरूपाणामनुसंधानावस्थायां जीवन्मुक्तस्यापि वितः।संस्कारः।वक्ष्यमाणानुपः।तत्त्ववेदिना।
तपोनुपाध्यात्मतोःपारमार्थ्यविदा।सेकेन।प्रोक्तरूढिध्यानेनाभिषेके।गां देहेऽङ्गोपाधिमतो।अ
२२३ शुभं।रोगादिपीडा।वीसरणं।तां।ज्वाला।मालिनोपदलवे धोक्रूक्रमातां।गुरोरिति शेषः।आत्मनो
बुद्धेः।स्वबुद्धेरित्यर्थः।अपथा ध्वनिकृततां।अतस्मिन्स्तद्बुद्धिविनाशनां।तत्पदेशेन।श्रीविद्या
दीनांविद्यानांतदर्थीनांवचास्मिनापदलवक्ष्यमाणानैवविधानाभिनिवेशेन।तस्यः।श्रियस्या
223 श्रियारूढा।जन्मतःप्रभृतिमतोलग्ना।वासनापरिवपः।दुस्तरांतां।दुस्त्यजांवासनामित्यर्थः।श्रि
या।बुध्वा।स्वात्मविमर्शेनगुरूपदिष्टरूपेणापराहंतारूपपरामर्शेन।एवंकृते।प्रोक्तरूपमस्वा
रकरणोद्धिवत्रेःसंसाराज्ञानरूपितविनाशः।संसारज्ञानस्वभावापाबद्धिवृत्तेर्मायाद्यपोहेनसं
सारज्ञानाभावरूपोविनाशोभवतीत्यर्थः।रूपालंभः।स्वरूपस्यात्मत्वात्प्रवृत्तिरहितत्वात
ऽपताविश्रांतिः।उन्मेषः।भावित्यर्थः।भवतः।उन्मेषवृत्तिपूर्वकमत्स्वपः।एवंदुःखेनवर्तितदेहेऽपि
मनःप्राणसंघातात्मकोपाधिरूपलक्ष्यावलवंद्रवच्चदोपाधिकान्यगुणानवस्वगुणात्वेनाभु गम
भवविमोहितस्यजीवात्मनाऽभ्युदयस्यतत्त्वविदागुरुणासंस्कारकरणानामप्रोक्तरूपेणाभिषेके २५

णाम्प्राक्तनजन्मादिप्राप्तोपाधिकाशुद्धानिराकारणां तत्करणात्ततो बुद्धेः स्वभावप्रवृत्तिरूपायाः स्वशात्तान
नाशमुपदेशेन पुनः पुनरूपदिष्टप्रकारस्वात्मविमर्शेन वस्तुविरान्तरूढ्वीसनानाधिनाशं त्वेवम्
वेदाएवं कृतेस्वभावतो वहिर्विषयप्रवृत्ताया बुद्धेर्हृदिस्थ दृष्टप्रवृत्त्यभावरूपो विनाशः ते
नास्याः प्रथमतः स्वप्रवृत्तो स्वरूपस्य विषयप्रत्याहारात्वात्मनि नेवतोदात्मे न विश्रांतिरूपाद्विनाशश्च
क्षुभो भवतइत्यर्थः। प्रतिपादितरूपतो गुरुकृतसंस्काराद्विनिवृद्धे ईर्ष्यासनाविनाशोस्वानु
भवसिद्धो वा तत्र प्ररोहणाभावो। अस्याः बीजरूपस्याशक्तिः। प्ररोहणे शक्तिः। नवीजरूपमित्य
र्थः। तथास्या ज्ञानजन्मादि। आदिशब्दो जरामरणादिविषयः। अन्यथा ज्ञानसंसिद्धजन्मज
रामरणादि। यथा वह्निस्पर्शान्नस्यातां बीजरूपस्या प्ररोहितात्तथाविद्यस्या ज्ञानजन्मादिन भव
तीत्यर्थः। कारणाप्त्रयत्वेव तत्। यथा वह्निस्पर्शाद्बीजरूपेपथापूर्वस्थितेपितत्प्ररोहस्य कारणाभ्यता
शक्तिर्दृश्यते तथा अज्ञानजन्मादौ नादृष्टवासनारूपं कारणांपत्रदृश्यतइत्यर्थः। किं वासंस्काराद्विना
स्वात्मप्रकाशकारणां निदर्शनं तत्र तद्दृश्यतइत्यर्थः। तत्प्ररोहः। कार्पासबीजप्ररोहः। पुष्पादि। आदिश
ब्दः पल्लवलतादिविषयः। तथा। लोलोकाद्यारूढावासना भवतीत्यर्थः। एतदुक्तं भवति। यथा सस्यानां बीजस्य

तं.टी.५ वह्निस्पर्शमात्रेण तत्प्ररोहकारणभूतशक्तिविनाशात्कार्यरूपः प्ररोहश्च न भवति तथा तस्याशिष्या
स्य संसारादिप्रवृत्तिजन्मभूतस्यापि तस्यागुरुकृतसंस्कारपर्यन्तं मात्रस्यापि न नश्यतः स्यात्प्रवृत्तिबीजका
२२४ रणाभूतवदुर्वासनानाशात्तत्कार्यभूतसंसत्यादिप्रवृत्तिरपि न भवति। यथा वकार्पासबी
जस्य लाक्षापाकृतसंस्कारस्य प्ररोहपुष्पादितद्धर्मक्षारणारूपवद्दृश्यापश्यति। तथा तस्याशिष्यस्य
224 मनसो गुरुकृतसंस्कारादिनासंस्कृतस्य प्रवृत्तिर्गुरूपस्यानुभूतिप्रशमा भवतीति॥ एकस्यामि
न्यादावितः संदाइत्यंते रूपस्मिः श्लोके ८ सकलाक्षरपदवाक्यादानां मंत्रत्वमुपदिशति॥ तत्र अ
त्र पारम्पादौ नारहितप्रत्यंतानां पश्मां। नांपस्मां द्वितीयांतानां पदानां रहस्यप्रत्येव द्विशेषं वल
मान्त्वत्राव्ययः। मंत्रविद्यास्वतन्त्रकाः। मंत्राश्च विद्याश्च प्राग्गुक्तप्रकारेण कद्ध्यादिपोगादतं ताव
द्येतइत्यर्थः। ताः। मंत्रविद्याः। साधकानावश्यद्धानाम्नित्यस्यापीपप्रवेदत्पत्राच्यपः। ते वरेषां।
नसाध्यानामित्यर्थः। कथं च नः केनापि प्रकारेण तेव्यां तत्वज्ञानाभावात्। इत्यात्मत्वमायात्मकत्वं।
।साधसाधुत्वविचारविरहितेन सदा द्वाद्दानां साधुत्वासाधुत्वयोः सांकर्यकल्पनात्वदात्तकेशांके राम
रूपामित्यर्थः। समुदये। नादस्य प्राग्गुक्तपरापश्यंत्यादिस्वरूपाणां विश्रान्तिः। पूर्वोक्तानामेवामदाता

कं शिवरूपं। उन्मेषात्मकं। उदयविश्रांतिरूपशिवशक्त्यात्मकं। आत्मस्वरूपं प्रागुक्तमह
मितिरूपं। तैः। अक्षरैः। सह हेति शेषः। कालेन क्रमेणाभ्यस्तं दुःखात्रिवासनानाशतः। भे
दात्मकदुःखोत्थलात्रिवासनाविलयनात्परां हन्तामयं परिपूर्णाहंतात्मकं। स
र्वस्वरूपस्यात्मत्वेन चैवं हि। सर्वपदार्थस्वरूपात्मतेजरूपं विमर्शरूपं वा — ता। इदं रूपस्य
तादात्म्येन सह भवन्तीत्यर्थः। सदात्मकं। सदाशिवरूपं। स्फुरन्तीत्यस्य स्फुरणाख्यत्वतोऽभिन्न
र्थः। अशेषोपाधिवर्जितं। औपाधिकसंयुक्तसर्वविकाररहितं। प्रकाशरूपं। पदार्थानां प्र
त्येकं तादात्म्यत्वेनेति शेषः। आत्मत्वोऽस्वरूपत्वेऽवस्थापितः। तदासतिपरत्वं प्रभ
वतीत्यर्थः। यत एवं। एवं भवतीति। यस्मादित्यर्थः। अतः। अस्मात्। मे मंत्राः। मंत्रा स्वप्रभ
वाः प्रतः। अक्षराः। स्वतः कं भवति। अक्षररूपदेवतामादिरूपाणां। सर्वेषां मंत्राणां मुदयविश्रा
न्तिरूपशक्तिशिवपरमार्थरूपत्वादक्षराणामुदयविश्रांतिपरत्वादुभयात्मकरूपा विह
यपरमार्थरूपत्वात्मनस्ते मंत्रेऽरपदयत्रावेन भावनावेशयोगेन क्रमेण। प्रोक्तरूपपरमहं
तात्मकपरवस्तुस्वरूपत्वात् सर्वे वर्णा मंत्रा भवन्तीति। ॥आदित्यादि मिरापुपुरित्यतो

त्वात् वैवर्णां मंत्राणां वंदीति॥ ॥आदित्यादिभिरास्पृष्टत्वं तेःपंचभिः आकैवैद्युतश्री
मं.टी २५ व वैदिकमंत्रैः प्रधानभूतैरेकोदशाक्षरैर्लक्षिताविघपाव्याप्तिमुपादिशति॥ तत्राष्टद्व
द्वादशाक्षर्णोनाष्टाक्षरस्याषडक्षरस्य द्वादशाक्षरस्य वा वैष्णवानां॥ ॐ नपासां मंत्रा
२२५ णामित्यपवपः॥ अशेषजः॥ पदपदार्थरूपेणाणाविपरतत्वार्थवावकत्वात् पास्वरूपवा
वकत्वात्तत्त्वभेदता॥ व्याप्तिः॥ लालिजाविघपात्वभेदतत्वत्रावपः॥ एवदक्रंभवति॥
225 षडक्षरमंत्रेणा ॐ नमो विष्णवे इतिरूपेणास्य वीर्यदेवतारूपस्य व्यापस्यैर्विष्णुस्वरू
पप्रतिपादनात्॥ अष्टाक्षरेणाव्यापिस्य वा व्यदेवतारूपस्य नारायणास्यनरसमुदाया
वकवारशब्दप्रतिपादितस्य कलाविः॥ अस्य पतनत्वाभ्यानत्वात् अस्यादेवताया ना
रवाव्याविशर्वांनपासित्वेनाप्यजवप्रतिपादनाच्च॥ द्वादशाक्षरमंत्रे पास्व वाव्यदेवतारू
पस्य भगवतोः वासुदेवशब्देन विभुत्वप्रतिपादनाच्च॥ एवं वपरस्वरूपवावकत्वात्
व्यापरस्वरूपपरमार्थपालाविताविघपाव्याप्तिरिति॥ तद्दृतपितत्वार्थवावकता सप
ता॥ द्वादशाक्षरी वतंत्रमूलप्रभृतस्य मंत्रस्य त्रपोमनतःत्रपामनकत्वादित्यर्थः॥ व्याप्ता २७

रूपपरमार्थपा ललितादिविघ्नपाशान्यासीरिति। तद्वतापरतत्त्वार्थवाचकत्वात्॥ प्रासा
दस्यान्त्रौवाचमूलभूतस्यामंत्रस्य· त्रपामनः। त्रपात्मकत्वादित्यर्थः। त्रपात्मकत्वं
नामवाचकज्ञानरूपात्मकत्वात् तस्यामंत्रस्य ज्ञानरूपो बिंदुः। ज्ञानरूपश्चानुस्वार एवास्यो
पेरूपो हकारः। एतदुक्तं भवति। प्रासादमंत्रो शाखवाच्यदेवतायाः ज्ञानरूपरूपा
विकल्पा परमार्थस्वरूपत्वकथनान्नस्य ललिताविघ्नपापाः। सा परमार्थवाचक
त्वं पशूनां त्रैविध्यान्॥ एवदुक्तं भवति। आपराविघ्नपाप्रोक्तरूपपाशस्ववाच्यदेवता
पाशान् ज्ञानरूपात्मनि निर्विमर्शत्वेनीय चतुर्दशस्वर मकारे रेफयामूर्जानुत्तरपरमार्थस्व
रूपकथनेन ललिताविघ्नपाशान्यासीरिति॥ गापश्चाः। साविश्वाः। गत्नरूपतः। वैष्टवमंत्र
पेत्र शैवत्वइति शब्देन प्रोक्तपदपदार्थरूपेशापान्यथी। एतदुक्तं भवति। अनपागाप
न्याखवाच्यदेवतापाशसकलप्रपंचसवितत्त्वस्फुरत्तामात्रत्वे त्रिरूपत्वं समस्तभेदजा
तापोहनसमर्थक्रियत्वं विश्रान्तं तत्त्वबोधनइति। व्याहृतीनां गापश्चाः। पादस्य स्यकारणे

२८

तं.टी.श्व ऋतानां तिसृणामाश्ववदुक्तं भवति॥तामिः स्ववाच्यदेवतायाः सन्मात्रं सर्वं सकलप्रपंच
कारणत्वं तत्कारणान्‌भेदश्चोच्यत इति॥महावाक्य परमात्मा अजपात्मनो॥महावाक्यास
२२५ परमात्ममंत्रस्याजपामंत्रस्य चार्थतदुक्तं भवति॥महावाक्यानस्ववाच्यदेवतायाः
स्वरूपपरामार्थत्वं तत्स्वरूपवद्भासमानप्रपंचस्य तादात्म्यं परमात्ममंत्रेणास्ववा
226 च्यदेवतायाः सकलप्रपंचकारणभूतेन चिद्रूपेणापरमात्मना तत्र त्कापभूतप्रप
चात्मिकायाः स्वेच्छाशक्तेः परमार्थरूपपरमार्थस्वरूपमजपामंत्रेणास्ववाच्यदेवता
याः श्रीकण्ठस्य स्वेच्छाशक्त्युल्लासरूपप्रपंचात्मनापररूपस्याभासनं परमार्थरूपत्वं
च्यत इति॥प्रकाशवस्याः अर्थान्तरश्लोकवत्स्वमात्रारूपस्यैतद्रूपयोगतीपररूपतादा
त्म्यादयं सर्वं यातत्र तादात्म्यन्तानालेतानविधायाद्रूपिश्रेय॥ एतदुक्तं भवति॥ वेदस्य वे
शैववैदिकेषु मंत्रेषु मूलमजानामेतेषामेकादशानां मंत्राणां सकलकारणभूतस्या
वि मात्रवरूपस्य स्वेच्छाशक्त्युल्लासविजृंभितेन प्रपंचेन तादात्म्येन तादात्म्यप्रतिपाद

नातत्वोक्तितापाश्चमवस्येत्यतिपादकंभवतीत्यर्थः। तद्धैलोक्यासमुद्भकंप्रणाम्यं॥ तदात्मक
योर्विद्रूपविसर्जनीयमुक्ताव्यहंतारस्कारयोर्वैलोक्यप्रकृतंसंधिसमुद्भवंशक्तिवं
तद्रूपंभवतीति। शिवशक्तिसामरस्यविग्रहपरमार्थाः पाः। श्रीमहात्रिपुरसुन्दरीतित्यायाः
परमार्थस्वरूपकामकलायां शिवरूपस्य बिन्दोः शक्तिरूपस्य विसर्गस्य चैतन्यौ सांवानुलोम्य
योगपरमार्थीजपात्मकं प्रणामशक्तितद्धैलोक्यमिमान्प्रणवविज्ञानतत्त्वतोनित्या
विद्रवतीति इतरेऽपि तत्सामरस्यविज्ञानं रहिताः। भक्तिमन्तः। नित्यामुक्तालातत्क्रमेण
तातज्ञानं। साधकजने तत्क्रमेरस्यज्ञानं तामरतद्भक्तम वहिः। एतत्सामरस्यरूपज्ञानमंतरे
णापि तासां नित्यानां वै वलंसुदृष्टप्रभवेन्मां भजनेनतन्न। मेशातद्भक्तिमजनेन सामरस्य
रूपपरमार्थज्ञानंददातीति॥ ॥ अत्र श्रीत्यादि सिद्धः स्वितइत्यतः। पंचदशः श्लोकः भक्ति
प्रशंसां भक्तिस्च रूपम भक्तिमजनप्रत्यवायं चोपदिशन्नितत्र अभक्तिमजनं नित्या
नामित्यत्राचष्टेमः। क्लेशदायकं साधकस्येति शेषः। पापानभक्ता। अरि वल्लोदृष्टपक्लोपद

तं॰टी॰ २५ व्यापारः । साक्षाद्योगेनापरोक्ष्ययोगो । साक्षात्कृत्योऽश्रमः । अभ्यासः । पूर्वोक्तदेवतामन्त्रादीनां
। सम्यक्फलसम्पत्सिद्धिः । सर्वफलसिद्धिकारणत्वात् । तत्र कलशानां पश्चात् । प्रथमपद
तो ह्यसुंदरः सुमुखः । स्त्यादिलक्षणसंपूर्णः । तत्रानुयोगः सहृदयः प्रोक्तयोगः । अधिपः संगय
नाश न तत्त्वेत न्काकाक्षिवन्ध्यावापरयोः रथो तोऽत्र । खिलार्थिना । विरूपासिद्धिदायया
विहाल्लौजनादिति शेषः ॥ ॥ सर्वत्रैशेत्यादिना वक्ष्यके । तत्पतेन श्लोकद्वयेनाभ्युते
श्वरी विद्यांस्तवनपुरस्सरं प्रशंसति । तत्र सर्वज्ञे । आपन्नो । दिव्यातरूपां । स्वच्छत्वं प्रदीक्षाप
दां भौतिकादिव्यादानां पाडानां समुद्रूपांतां गां तत्रूपतां । रे कामित्यर्थः । महाघुतिं
॥ नित्यतिशापवे भवां । गुप्तनते श्वरी । विद्यामिति शेषः । जीवानां । प्राणिनां । प्राणापत्रहां
अमृतमयत्वात् । जयहोमावीतर्पणध्यानतपत्रैः ॥ सहेति शेषः ॥ दावेत्यादिना श्लोकेन
नाम तेश्वरी विद्यामुपदिशति । तत्र दावांबुधिर्भवेदाधाः ठ कार्वे कारद्वंद्व [illegible] मिता घावि २७
वेत्यर्थः । अन्याह्नितोपा । वेद्योतिशेषः । त्वद्दंसमापपातकारस्सद्धत्वा [illegible] भाद्धितामावि

226
227

दीत्यर्थः। उपांकं दारू वनस्थैः स्यात्र तीयाऽकाह कारस्फत्र्यों कारांश्चं दुनिष्टतीयाविधेत्य
र्थः। एतेषां बीजानां त्र पाशाणि द्वे वै कं स्वविधात्वं विधृतासा मतेश्वरी॰ पूर्वे प्रस्तितामतेश्व
री विधा इत्यमुक्तेत्यर्थः॥ वासनेत्यादि प्रि॰ श्रीलाका क्वाषाड्त्यक्तैः षड्भिः श्लोकैरस्याः ष
ड्विधस्वरूपभेदास्तं दंगानि शरेत्रमतकलाश्शरीरेषु तन्त्वा सविधानुक्तमेवोपदिशति॥
तल्लवासनोक्तप्रकारेण 'वासनापद्लवक्ष्मणाणास वविधानूपभेदोक्तप्रकारेण षड्विधा
षड्धाता। प्रमतेश्वरी विधा 'षड्रूपभेदा भवन्ति' त्यर्थः। तद्रूपाणि पर्या। तत्र प्रथमं तु
प्रोक्तौ रक्रमं। द्वितीयरूपं तु प्रथमतृतीयद्वितीयकूटयोजनक्रमेण भवति। तृतीयरूपं तु द्वि
तीयतृतीयप्रथमकूटयोजनक्रमेण भवति। चतुर्थरूपं तु द्वितीयप्रथमतृतीयकूटयोजन
क्रमेण भवति। पञ्चमरूपं तु तृतीयप्रथमद्वितीयकूटयोजनक्रमेण भवति। षष्ठरूपं तु तृ
तीयद्वितीयप्रथमकूटयोजनक्रमेण। प्रथमरूपस्य प्रतिलोमरूपं भवतीति। तासां षड्
विधानां। आद्यायाः। तत्र षड्भेदेषु प्रथमप्रथमकूटरूपायाः दीर्घस्वरयोजनं प्राग्वदाकारादयोः। प्र

ता॥ एतदुक्तं भवति। अमृतेश्वरो विधारूपभेदेषु षट्सु प्रथमद्वितीयरूपयोर्द्वयोः प्रथमकु
रुस्थे वा घत्वा न्नस्मिन्दीर्घस्वरयोजनात् ॐ ह्रीं इत्यादिसिद्धौ जातिषु क्रमेणैव पेत्तदुपभेदद्वय
भजने करांगन्यासादिकं कुर्यात्। तेषु तृतीयचतुर्थयोर्द्वितीयकुरुस्थे वा घत्वा
न्नस्मिन्दीर्घस्वरयोजनात् ह्रूं ह्रीं इत्यादि सिद्धौ जातिषु क्रमेण रूपेषु तदुपभेदद्वयभजने क
रांगन्यासादिकं कुर्यात्। तेषु पंचमषष्ठयोस्तृतीयकुरुस्थे वा घत्वा न्नस्मिन्दीर्घस्व
रयोजना ह्रौं ह्रौं इत्यादि सिद्धौ जातिषु क्रमेण रूपेषु तदुपभेदद्वयभजने षडंगन्यासादि
कं कुर्यात् इति। अत्र पं. कूटत्रयपिण्डो षोडशस्वरैः संयोज्य प्रतिकूटं सिद्धिरिति शेषः॥ अमृतसंस्था
नात्.। अनन्तव्यापकं गा क्रमात् तत्कलास्थितिस्थानमार्गं पेत्यर्थः। अत्रांविमृतेनीय
स्वरसंपुटस्वरूपात् हन्ता न्यासस्थानार्थं भूतान् पापनेनेदितम्॥ ॥मन्त्ररूपं भवतीति। तासां।
षसां। वै घानी। आघापा॥ तन्नद्वे देषु प्रथमप्रथमकूटरूपापाः। दीर्घस्वरयोजनं प्राव
ताकरांगयोः। प्राग्वत्॥ एतदुक्तं भवति। अमृतेश्वरो विधारूपभेदेषु षट्सु प्रथमद्वितीय राम

र्थः ॥ एतदुक्तं भवति । अस्य तेषु रीविधायाः प्रथमद्वितीयतृतीयकृतानां प्रातिकूल्यपाज्ञास्वंदाजना
दैकैकस्य कूटस्य षोडशपादरूपाणि भवंति । तानि वर्णाशाक्तयोस्तनस्थानमारभ्य व
स्यमाणक्रमेण तत्तत्स्थानगत्या पंचदशानां पातितिथि नित्यस्य षोडशानां पं पुनरप्यमतस्यान्ते नित्यसेदितिथिप
ष्टा पूर्वपदान्तस्संधिः ॥ गुल्फजानुमेध्रोः शिरसो भालपार्श्वोः स्थितिर्दं सुवामसमारंभात् पुंस्त्रियोर
प्यपक्रमः ॥ शुक्ले पूर्णान्ताः ॥ एतदुक्तं भवति । शुक्लपक्षे पूर्वं दक्षिणपादांगुष्ठमारभ्य मूर्द्धान्त
तत्तत्पार्श्वस्थेषु पंचदशसु स्थानेषु स्यात्प्रतिपदादितिथीनां तत्र प्रथमादिपूर्णान्तपंचदशसु तिथि
ष्वनुपूर्वतिथिपर्यायक्रमेण मारोहक्रमाद्भवतकलापाः स्थितिर्भवति । स्त्रियास्तु वामपादांगुष्ठ
मारभ्य मूर्द्धान्तेन तत्पार्श्वस्थेषु शरीरेषु पंचदशसु स्थानेष्वनु तत्प्रथमादिपूर्णान्तपंचदशसु
तिथिष्वनुपूर्वतिथिपर्यायक्रमेण मारोहक्रमाद्भवतकलापाः स्थितिर्भवति । तासामेव पुंस्त्रियोः
शुक्लपक्षे समारंभपार्श्वक्रमव्यत्यासेपि स्यात्क्रमव्यत्यासो न भवतीति । इतरे कृष्णपक्षे ॥
मूर्द्धादिरंगुष्ठान्ताप्रतिलोमतः ॥ अवरोहक्रमेणेत्यर्थः । भागद्वयस्य व्यत्यासात् । पुंस्त्रियोरिति
शेषः ॥ अंगुष्ठगाः ॥ अमकलेति शेषः ॥ एतदुक्तं भवति । कृष्णपक्षे पुंसो वामपार्श्वे मूर्द्धादिवाम

१
२१

गुष्ठांतं प्रोक्तेषु पंचदशस्वासु स्थानेषु पूर्णिमांत प्रतिपदमारभ्य दर्शान्तं पंचदशसु तिथिषु प्रति
तिथि यथाक्रमं भवरोहक्रमेणामृतकलास्थितिर्भवतीति॥ द्वितीयास्तु दक्षिणपार्श्वमूर्द्धा
दि दक्षिणांगुष्ठांतं प्रोक्तेषु पंचदशसु स्थानेषु पूर्णिमांतं प्रतिपदमारभ्य दर्शान्तं पंचदश
सु तिथिषु प्रतितिथि यथाक्रमं भवरोहक्रमेणामृतकलस्याः स्थितिर्भवतीति॥ ॥तिष्यन्न
इत्यादिना कालभेदेनेत्यंतेनार्द्धघोनैकेन श्लोकेनैतदुक्तं भवति॥ अमृते शरीरविद्याभेदेनानुक्र
मस्वभावतापस्यैकैकस्य भोदस्यैव कूटपवतः प्रातिकूल्यं षोडशस्वरयोजनातां जा
ति षोडशस्वराइ शरपाणि संपा ४८ वर्णात्मिकाइ पाणि प्रोक्तक्रमेणामृतके तीमि
तिस्थानभाडस्याते तेषु पंचदशसु पाणि पुनरष्टारंभ स्थाने षोडशं रूपमेवं षोडश शोडशा विभा
गेनघ्नवत्वादित्यमेतत्तेन साधकः प्रोक्तरूपो भवतीति॥ ॥ध्यानामित्यादिभिः पडिवारिता
इत्यते स्तुतुमः श्लाकारमतेश्वरीध्यानं तत्पूजावतदावरणाक्षाक्षिनिवहमुपदिशति॥ तत्र तावत्
अमृतेशसमूर्त्तिं विधाभेदप्पदूर्नां॥ पासामन्त्रानां॥ एकास्यः॥ तापत्रयरूपाः॥ शुद्धस्फटिकसंका राम
शं॥ सूत्रमिति क्षोभे ४ दधानाइत्युपरितनश्लोकोनार्द्धस्य प्रथमपादेनाचर्यः॥ मूलैकावबन १

त्वं तासां समानैकाकारमार्थत्वात् । अधिगता इति बहुवचनं भेदरूपां गोकारेण । अन्यापुष्टानि
कूर्द्ध्वादि दक्षिणावामदक्षिणावामक्रमेण । स्मरवदनां प्राग्वन्मूर्ध्नि विशेन गाम् । प्राग्वद् ध्या
ना इत्यत्राध्याय: । सूक्ष्मा भरणामूर्छिनता: । सोऽस्मि कमलपैरामरशौरलंकृता: । दशमध्यगा: । तानि
ष्टिशतानि स्मशक्तिभि: । पूर्वोक्तामनताक्षरमध्यमन्त्रेशातिकाभि: । शाक्तिभिरित्यर्थ: । गतदु
कं भवति । अभीष्टमानमशेषावयवं निष्पाद्य हिरेकांगुलमानेन वृत्तं कृत्वा तद्वहि: पंचांगुल
मानेन वृत्तं विधाय तद्वहि: पुनरप्येकांगुलमानेन वृत्तं विधाय एवमन्त्र बहि: विभागेन प्रोक्त
वतुष्टयेन साष्टविंशति: वृत्तानि विधाय तासु पंचांगुलोत्तरालासु दशसु वा ध्यापुरकस्पामेक
स्पां वा ध्यानो दुश शोऽशादलानि कृत्वा तत्र सर्वमध्यकर्णिकायां प्रथाहे वलम मम्तेश्वरी बहि
र्हलचतुमगमालिनी पटतां प्रोक्तमध्यु त्तरशतामना मगालिकाभिक्ति भि: परिवारितां पूजयेत्
न: । छतद न्यासां पंचानामपि मा धारणाँ ॥ ॥ तत्र द्विधेत्यादि भि र्वा मितैरित्यत्रेश्व तुर्भि: श्लोकैरावर
णाश्लोकानां पूजाविधा: द्वैधा: पूजा द्व्या शिवलिंगे मातर्पणावो पदिश्यते । तत्र तत्र द्विधा क्षरोपे
तां पर्वो क्तसंख्यानां प्रत्येकमाधाक्षरत्वेन पोजनीयमित्यर्थ: । तद्वस्मा प्रोक्तसंख्येष्व मतासां द्वेवो
का प्रोक्तसमानरद्वितीयपटलेऽइत्युच्य: । वतुर्द्दशाक्षरा: । प्रतिविधामिति शेष: ॥ कृ त्वेवारव प्रोक्त्वपि

त्यप्रावक्षिरापान्तः अग्रादारभ्येतिक्षोभ्यः। गतद्रक्रं भवति॥ अथ तेष्वेवविधानूपनेरछनद्वे भवतीपस्य
न्यूपस्यप्रथमकूटे एवं मुख्यापान्ततरम न्तक्षरेषु विदुष्यक्रमशास्तिषु ववस भूजष्णुत्तर शतेषु प्रोक्तं क्रमे
णोरकैकमक्षरमुग्धापानन्तरं न्यूपशिरारक्तिपादुकां पूजयामासेति तद्वादशास्तेरापुधार्थं तावसंभूय
प्रतिविधंवस्तुद्दशासरास्तिकात्मिविधात्मिकीत्याभ्यन्तरप्रवेशगत्याग्रादिप्रादक्षिणेपना वर्ययो
ति॥ सर्गाधिकः॥ प्रसूनैरित्य उदक्ष पा॥ श्रीखरादिः। वन्दनमू। वहिः॥ नित्यपूजामार्गः। अयासां बहि
र्वा मन्मथस्यैश्वरी शाक्तुना अस्याः स्मापिपत्तिर्नाम कैवल्यमुद्योत्। वलिपुष्पकं। अग्निवेदीपयाके
म्नाठनोङः शाक्ष्णुमेत्रेशाकुरुकुधामहासप्ती वा तेः। पापसादिभिस्वतुर्भिः॥ ॥ दूरालक्ष्मीरित्या
दिनासांभ्रमात्मायतेनश्लोवद्ध्येनाविधासाधनेविद्यानेसिद्धविद्यालक्षणा वोपदिशति तत्र
दक्षालक्ष्म्यं प्रतिविधमिति शेषः। अत्र तच्च शाहोमो प्रतिविधत्तेहृशांशौडीनासं प्रदापः॥ एवं। उक्तप्र
कारेण। जपादीत्यत्रादिशब्दस्तच्चाशाहोमपूजादिविषयः॥ समुद्रजाजलमिति पूर्वश्लोकस्यपदेना
थयः॥ ताद्वयं द्विधाविधाः॥ एकैक शः। शतात्॥ एकैकशः शतात्। प्रतिजिधासुतासु त्वमसि द्यां स्वमसि द्यामे राम
केकां विधां शतानवारं जपेदित्यर्थः॥ एवं। उक्तप्रकारं जापेन॥ तन्मोपांसमुद्रजलां दुग्धसंतानमारमोसि २

सि:॥ ॥ तेष्वित्यादिनाम्नानं तकारत्रयं तेन श्लोकहृदयेन पञ्चपञ्चाशद्विधानं तस्यानंतसंख्यात्मकत्वं वोपाद
शाति॥ तत्र तेषु नित्यसपर्यामनुत्यतेन लेलेनम्रोनेन पञ्चदशविधिहिविभागस्थिता। तेषु प्रत्येकं षोडशाद
जन्नरूपेषु दशसु पञ्चपञ्चसु तत्र द्विधास्थिसमेतानः। षड्द्विगतेः श्रीविद्यामुख्याभिमतविद्यापामेकैकु
कूटसमेतानः। षष्ठिसंपुतानः। शातासंपातनूपूर्वाक्रमतारणी नित्यर्थः। मध्यालसीकापादतिरो
ध्यः। ततस्तां घंमध्यतो लिखेत। मायाक्षरसमन्वोपेत। स्वमध्यतात्साध्याक्षरसमन्वोपेते जन्नग्रा। स्वलिखिव
तेषां घंस्वरूपं लिखेदित्यर्थः। तेषां ३ क्रमं स्यान्नामक्षरस्वरूपाणि अन्योन्यसंभेदात्लेखनातावा
सनपत्लव क्ष्मामाराभेदक्रमात्लेखनात। अनंतकाः। अनंतानीत्यर्थः। पंत्राणीतिशेषः। अपन
त्रयेत्रावरावनाक्रमः। प्रागुक्तक्रमादष्टन्नवहिविभागस्थिता नित्यप्रत्येकं षोडशदलानि पद्मानि कृत्वा
तेषुष्यष्टसुत्तरशातसंख्येषु देलेषु बाल्याद्यावेशगत्यागाद्याद्यदिप्रादक्षिण्येनामतते श्रीविद्यामुख्य
द्विधास्वाद्यविद्याप्रथमकूटसहितानमतास्मीत्र ष्पष्टसुत्तरशतसंख्याकान्विलिख्यतन्मध्यकर्णिका
पांचतेषां बाह्यदलालिखितादक्षरस्वरूपं षाद्यदलानि लिखितादक्षरस्वरूपं विद्याद्यप्रथमकूटमध्य
गजात्साध्याक्षरोपेतं लिखेतः॥ एतत्त्रयं यमं पंक्तं। अस्मिन्नेव पंक्तेप्रोक्तेषुदशसु पञ्चषु प्रतिपत्रम

मताक्षरेष्वष्टादशसु वासनापञ्चलवक्ष्यमाणाभेदक्रमात पोऽष्टाश्वरपोऽशतभेदेन जाताः पंचसं
ख्या। एवं चतुर्दशाक्षरवाक्ये नोवातीना नानंदादयो धीदामाररादय नराः ८२५५५२२२८२५ ८८००
०इत्येतेषु एकमेकं पंचवासनापञ्चलवक्ष्यमाणभेदक्रमात् दृतदृशापप्रातवहिरवि भागास्य तदक्षा
मतत्वं जनाशतिभेदेन लक्षादौ हरस्तं ग ३६२८८०० इति समस्ताक्षरवाक्यजनितसंख्या भवति। संक्षेप
एककूटजनितपंचसंख्या विंशत्यक्षरवाक्ये नोक्ता ते अन्ननदानभावः सामस्त्ये भुवीर्ण न्याप्ति
द्वितीयमे स्थः ७५५२४६२५५५५५७४४०००० इत्येवमन्यकूटद्वयस्यापि प्रतिकूटमेतत्संख्या
निषंत्राणीभवंतीति। तस्मादेकैककूटे। इवानांय आणामेवपराई संख्या। धेकत्वादनंतत्वां च
न्यामानेतत्कूटं पंचपो वीपषजनिता नोपं वानाविघानाकूटा नरामावादेतान्येवपन्नाणि नवंति
।तेन वामांपरेमाषितानमेदो विघतेइति।। ।।घाक्षत्पारत्यादिना:सपद्दइत्यंतेरष्टानि:श्रीकेः क्षो
ष्ठवन्नरांष्पदूत द्विभिपो गा श्लोपदिशति।। तत्र सुसमाना पदैकं परस्परसमचतुरस्राणि। तत्को
णानात स्पर्शात्क्रमसंख्यकोष्ठस्पर्श त्रस्य च तष्टपुकोणादेषु। चत्वारिंशत्सप्तवक। पंचतत्त्वात्तिंश राम
त्:। कोष्ठोनातिशेष्य:। चतु----शाभितिशेषा:। तेषु चतुर्षु कोणेषु तास्ताः संनिवेशाः साधा

रव्यासक्रमयुतं साधकनामाद्यकर्मीरव्यायुतं तस्मिन्स्पर्थः। प्राङ्मुख्यमारं भातसर्वप्रावीतपंक्तिस्थ
कोष्ठपंचकं मध्यमकोष्ठारंभादित्यर्थः। कोणमध्यस्थपंचके तु तथा कोष्ठाष्टकं रूपैः सप्त
मावारणोवर्तुईगातकोष्ठवतुष्टये एव लिखेत्। वात्यादौ वह्निकोणस्थकोष्ठादौ। अन्यानि तत्
पंचात्रिकोणालिखितस्वाभिरुद्धविघातिरिक्ताः। माध्यानूरयुताविातमद्विघाकूपाक्षराशौ। ठाङ्
विघातिः। तेष्वोयं न्यासः॥ गृहादिपरिरक्षणं। फलमिममिशोधः। अन्यानि मंगलानि। अ। पुः श्री पु
त्रधनलाभादीनि तन्त्रेशोभाराधिवस्मान्नमेकव्याधिनाशकरी यन्त्रं॥ अथ मंत्रपंच
विलेखनक्रमः। प्राक्पश्चिमदक्षिणोदक्षु समांतरालानि विंशतिर्विंशतिः सूत्राणि पास्पात्स्पतेन
कव्यष्ट्याधिकत्रिशतकोष्ठानि भूत्वा घातेषु वत्तर्षु कोणेषु पुनः कोणपंचवलारिंशत्यं वव
त्वारिंश कोष्ठानि समूपाशान्याधिकशतकोष्ठानि प्राग्वद्भूर्जोकारं माजाप्रैलानि षष्ठे घे कोशाप्त
धिकशतकोष्ठे पुवत मदिक्षु प्रतिदिशं प्राग्वत्कोष्ठवतुष्टयं समूपव्योडषकोष्ठानि माजाघि
त्वा तत्र तत्र प्राग्वत्त्रिकोणानि कृत्वा तेषु त्रिकोणेषु मते अष्टौ विघातुष्पदृस्तुप्रथमस्वाभि
मतविघांसाध्यादिसंयुक्तं। कूरत्रयगभीमालिख्याशेषकोष्ठपंचषष्ठ्याधिकशते प्राग्वद

४

२४

नं.८०१ र्वप्रखावीनपंक्तिस्थकोष्ठपंचकमध्यकोष्ठमारभ्य प्रादक्षिण्यप्रवेशगत्या प्राग्वद् मन्त्रान्लिख्य पा
232 धिकशतकूटपंचाशदधिकशताधिकशतादशराशीन् यावत् षष्ठावरणांतं विलिख्य शि
ष्टाक्षरचतुष्टयं सप्तमावरणकोष्ठाष्टके प्राग्वदेव तुर्यगतकोष्ठचतुष्टये कोणकोष्ठचतु
ष्टये च जं विलिख्य वज्रं तत्कोणगतकोष्ठचतुष्टये मध्यकोष्ठे संमध्ये पंचकोष्ठेषु वह्निको
232 ष्ठादारभ्य मध्यकोष्ठांतं प्रादक्षिण्येन दिग्गतत्रिकोणान्लिखित्वा मन्त्रेश्वरि विद्याशष्ठे वि
द्यापंचके प्राग्वत्स साध्यं सर्वान् लिखेदेतत्प्रथमयन्त्रं॥ एतमन्त्रनखूरीद्वितीयादिविद्यापंच
केस्वाभिमतां विद्यां प्रत्येकं वह्नित्रिकोणेषु प्राग्वद्विलिख्य तदनंतरादितदन्यपंचकेस्य तदको
ष्ठपंचकविलेखवल्लेखनातः पंच पंचाक्षरमिमं नृपपूर्वोक्तेन सहमरपंचाक्षरीव्याप्य तेमोकात्रं तन्मया
त्यानकृत्वा प्रोक्तानि फलान्यवाप्नुयादिति॥ ॥प्राक्प्रत्यगात्माभिदप्तिः संपुतइत्सेतेरष्टभिः श्रा
करेकृत्वा प्रकोष्ठान्तकवज्रपंचानि प्रीणातत्राभिमयु तेपूजनेन तत्साधनान्यपि फलं द्रुमविशेषयुजना
फलविशेषावाप्तिकालविशेष्यपूजनात्फलविशेषं चोपदिशति॥ तत्रः अभितः प्राग्वत्कोणचतुष्ट
पे प्रतिकोणमभित्यर्थः॥ दशपंचवसमोपेतांक्रियाविशेषाणामेतन्तः पंचवदनकोष्ठानिमान्जपेद्धि राम ४

त्यर्थः ॥ वज्रैकष्याष्टिके वज्ररूपपंचकोष्टैकष्याष्टिके इत्यर्थः ॥ मध्ये सर्वमध्यकोष्ठे ॰ तद्दिनजां ति
थिं पंचविंशपटले प्रोक्तां सुकालनित्याविद्यां सुतरां ॰ दिननित्यात्वेन प्राप्तां विद्यां ॥ आरभ्या
मधिती ॥ प्राग्वत्साधकादिनक्षत्रगामी ॰ एकैकतः ॥ कोष्ठतरत्यर्थः ॥ प्रतिदिशाच्चिनि शेष्यः ॥ प्रयाविधिः ॥ समन्त्रिरेखविनि त्यर्थः ॥
प्राग्वत् ॰ त्र्यस्रे स्वोदरे ॥ आग्नेयत्रिकोणान्त ॰ पश्चिमादग्नत्रिकोणमारभ्येत्यर्थः ॥ उदयाक्षरात् ॰ पंचविंशपटलो
क्तक्रमात्रे नहिते पंचकोष्ठदयघटिका प्रमाणाकृत मारभ्येत्यर्थः ॥ अमतः ॥ दिवसपंचकव्याप्ता इति क्रम
तः ॥ मिथुनां ॥ नीनित्यां नित्यापटलोक्तामिति ॥ अनुक्रयं त्रो घटिकाक्रमयोगेन ॰ तत्तत्घटिकासु प्रतिदि
ष्टिकं तन्तन्घटिकाप्रमाणमिथुनक्रमादित्यर्थः ॥ तथा ॰ नित्यानित्यापटलोक्तादिमिति त्यर्थः ॥ आय
जासु ॥ भूतप्रेतग्रहाद्युत्थास्विति त्यर्थः ॥ समनबहवनान्यत्यानिपदानि लोगाताजाग्निषु इतिप
दविशेषणानि ॰ तत्र ॰ यंत्रे मगगुलातः ॥ प्राग्वदिति ॥ पूर्वसमुत्रिविधासु त्रिजन्मसु ॰ प्राग्वत् ॥ ॥ एतदु
क्तं भवति ॥ ॥ प्राकुप्रत्यकुदक्षिणगो दकवसमा नरालान्निद्वादश सूत्राणि पास्फाल्य ॰ एकविंशत्यधि
कशतकोष्ठानि निष्पाद्य तेषु चतुर्षु कोणेषु प्रतिकोणं पंचदश ॰ पंचदश कोष्ठानि संमृज्य मध्ये कोष्ठ
तानि प्राग्वद्द्व्याकारं संमाज्य एकविंशति स्थैकव्याप्तिकोष्ठेषु वतस्रषु दिक्षु प्रतिदिशामेकमेकं को

तं॰टी॰२ षंमार्जयित्वा तत्र तत्र समसूत्रिरेखाणि त्रिकोणानि विधाय। तत्र पश्चिमदिगतत्रिकोणमारभ्य त्रिकोणमासु
हितवाभ्यावरणाविंशतिकोष्ठेषु द्वितानावरणाभ्योर्दे - - - - - - - - - णाद्वादशकोष्ठेषु चतुर्थावर
233 णाष्टकोष्ठेषु पंचमावरणावतुष्कोष्ठेषु एवं संभूयपापूकाटतुघाटिका क्रमात्स्रग्नादि नोदयप्रामघ
टिकासराव्युहन्नव्याप्तिघटिकाक्षाणात् तद्द्वेखोदरैप्रादक्षिण्यप्रवेशागत्वा विलिखेत्समवेमध्यकोष्ठे
233 तद्द्वेखोदरैतन्नद्वितनित्याविधां साधकादिनामत्रयग्गर्भमालिख्यात तद्दिनादि प्रतिघटिकं तन्नव
घटिकाप्राप्तमिथुनानि नित्यानित्यापरलोकमंत्रादिभिः प्रोक्तकालेषु प्रोक्तकालावधि पूज
नात्प्रोक्तफलसिद्धिरिति॥ ॥क्रूरेष्विष्टादिभिर्निरतराइत्यतैः पवभिः प्रोक्तैस्तेनैवारप्रतीकाविधि
धानंतत्स्यापनेनष्टहरक्षादिविधानवोपदिशति॥ तत्र पूजयेत्। प्रागुक्तेनैवेघुमंक्रमादिभि
तिशेषाः। वक्ष्यते। पूर्वप्रोक्तैः। पामतोवारकल्पितैः। अहोरात्रस्यमाषुके पकैकपादनूपैकैकवा
रक्तैरष्टभिरित्यर्थः। सुहृक्षितेः॥ नित्यातंत्रप्रोक्तप्रयोगानिपुणोः॥ दिनैः कैश्चित्। कार्पण्योरवत्वाघव
पंक्षपाण्केव्यादिमरागुलादिभिः। प्रपीनाशं। अभिवारकजारमासः। अभिवारः। वज्राभिधुन्नव। पम
न्नपंचंः। सर्वतः। तस्यायं त्रमेककषाष्ठिपदेषु। शक्तिः तद्द्वेखोवांतत्सुटे। तद्द्वेखोवारेफांशो। तानि घटिका ५

क्रारिणा मध्ये घटिकाक्षर मध्ये जलक्यं ... प्राग्वत प्राणप्रतिष्ठापूजादिसहितां एवं नेत्रामा
नकापटलप्रोक्तं मतः। प्रदेशो निरंतरः। सत्र व्यपामाः॥ ॥पूर्णाभिषेककलशादिभिश्चैराचरमि
त्यैतैः पंचभिः श्लोकैर्द्वितीयपटलप्रोक्तस्नपनाभिषेककव ... जपदेवतानां सचत्वारिंशच्चतुःना
ताधिकसहस्रसंख्यानां तासां प्रत्येकं कथ्यमानशास्त्र मंत्रस्वरूपं चोपदेशात्॥ तत्र एवं क्रमाद्द्विती
यपटलप्रोक्तरूपे। तासां शक्तीनां मातृभिः शक्तिविद्याभिः सिद्धा वेग्रहः देव्यात्मा भवति एव
रोप्यामिः। पंचविंशपटलोक्तकालनित्याविद्यासु वशिनीवर्गजनितनित्याविद्याभिः व्यष्टसप्त
त्यधिकपंचाशतसंख्याभिः सहोत्याभिः। तासु सकारहकारजनितनित्याभिस्तत्संख्याभिः नि
त्याविद्याभिरिति विशेषः। समाहिताः। विद्याः॥ षष्ठाभिः स्वरव्यंजनवशिनीवर्गवर्जं। सकारहकारयोः
षट्पंचाशदक्षरचतुष्षष्टपञ्जनितचतुश्चत्वारिंशदधिकशतसंख्यानित्याविद्यारहिताभिरित्यर्थः। च
त्वारिंशच्चतुःशतं चत्वारिंशदधिकचतुः ... तदुक्तं भवति। पंचविंशपटलोक्त २८०३६ कालनि
त्याविद्यासु वशिन्यादिवर्गजनितपंचाशदधिकपंचशतसंख्याविद्यास्तासु सकारोत्यासु प्रोक्तसंख्या
सु विद्यासु षष्ठाक्षरजनितचतुश्चत्वारिंशदधिकशतसंख्याविद्यारहिताः शिष्टाश्चत्वारिंशच्चतुः

६ ३६

तं०टी०२ शतात संख्याविद्यास्ता १४०४ तत्संख्याविषं ठह कारा क्षरविद्यासंभूपचत्वारिंशदधिकचतुः१४४०शतो
त्तरसहस्रसंख्यानित्याविद्यास्तच्छ्रीवक्रीगात्वेनोक्तानांविद्यानामस्याधाररात्र्यक्षररूपाभवंतीति
238 ॥बीजद्वयसमधितामापाश्रीबीजसमाधिता।सर्वादावितिशेषः॥रूपशक्तीतिसहितारूपशक्ति
इतिचतुरक्षरोपेतं।पूर्वोक्तास्याधाररात्र्यक्षररूपचतुरक्षरकालनित्याविद्यानामन्वइत्यर्थः॥समासे
234 पन्नमू।सर्ववरमेदृवीपयरलोक्रमप्राक्षत्रीविद्यासहितमित्यर्थः॥एतत्सर्वमस्याधाररात्र्यक्ष
रनित्याविद्यारूपस्यविशेषणानितानि।पूर्वंसंप्रुक्तानि०॥तासांविद्यापथा।ह्रीश्रीत्र्यक्षर
रूपशक्तिपादुकीपूजयामीत्यादिः।ह्रीआहं।श्रीह्रीरूपशक्तिपादुकांपूजयामिसंतताः॥ता
शीकसंख्याःशक्तयोललिताआवक्रस्येक्षाक्तानामशिमादिमहात्रिपुरसुंदर्यंतानांत्र्यस्ता
वतिसंख्यानांप्रत्येकंपंचदशापंचदशसंख्याविभागेनावरणीशक्तयोमे------तासा
मणिमादीनामपिप्रत्येकंमूलंदेवतावत्षोडशनित्यात्मकत्वात्तस्मात्ताःसंभूयषाडशदधि
वशतोत्तरसहस्रसंख्याःप्रकटयोगिन्योभवंतीतियावत्॥विद्यापाःललिताविद्यापाख्यमयमाविद्या
मयं॥ ॥ ॥श्रीः॥ ॥इतिषोडशनित्यातंत्रेषुश्रीकादिमतस्यव्याख्यापरिपूर्णस्यतंत्रस्यप्रपंचसार सम

सिंहराजप्रकाशाभिधाने नसुभगानंदनाथेन विरचितापी मनोरमाख्यायां व्याख्यायां षोडशनि
त्याव्याप्तिवैभवप्रकाशकमंत्रसंख्याभिप्रकाशनपरं द्वाविंशपटलं परिपूर्णं परामृष्टम्॥ ॥ आ॥
पंत्रसंख्याज्ञानेऽनिज्ञाना गौरीमितां गाढुघ शाव गा॥ सप्तशालुर श्रीरिन्येकविंशा सौ पंत्रसंख्यका:
ग्रंथसंख्या॥ षाद्विंशोपटले प्राक्का व्याख्याग्रंथाश्चतुःशतात॥ परमष्ट पुतान्त्रिंशदधिकं संख्या
यास्फुटं॥ पूर्वस्मिन्षड्विंशेपटले षोडशानित्यानां व्याप्तिवैभवप्रकाशनपरं मं २२००७३८ पंच
८३०२३३२०००० व्याप्तिर्नेभूपाल्पते स्वरिविघादिकं चोपदिश्यानितरं षोडशनित्यानां मातृकाम
तनाथाघै: आचक्रराशाकृतिश्च कालेन प्राणात्मतादिकमुपदिश्य तयषोडशेत्यादिभदित्यंतश्लो
कशतरूपेणासप्तविंशतपटलेनात त्राद्यषोडशेत्यादितिनुपपादकानित्यतैह्त्रितश्लोकोप
दर्शार्थानुदिशति। तत्राकालेन प्राणात्मता। प्रा॥णात्मककालरूपेणा तदात्मता। मातृकाभूतनाथा
घे ४॥ आदिकृतेविसर्जनापाहितैः पंचाशद्भिर्मीलिकाक्षरै ४। पंवृत्तिभूतैर्नवन्निन्त्राघै: आघु
शावेन षड्त्रिंशत्त्वादिति आआ वक्षेशान वचकात्मकेन शाक्तितः तत्र स्य षरानवातीतिरेव
नवतितिश्वासवादीनांतुकालस्पन्दवादितुघादानामपात्रापा॥ दुर्लक्षत्वात्॥ ज्ञातुमशकत्वा

ः७

तं.लो. ३२

ताड्गिरितोऽस्वरूपामिति शेषः। तत्संख्यातेः स्थाम संख्यातिथ्यादिकम् होरात्रात्मरूपसंज्ञा तागतिष्ठाब्र मेशा
234 वक्ष्यमाणाक्रमेण। अहोरात्रस्येत्यस्य पतत्संख्यातेरिति पूर्वेणान्वयः। तद्योगि। श्वासात्मकत्वं। तदुक्ता
तेनान्यदूहयेदिति। तिवर्त्तकत्वं ख्यातं ख्याता। अन्यत्ता। मासवर्षादिकालरूपा। विशेषाणां। गतिवृ
235 त्ती॥ श्वासानाभिति शेषः। ओं तरानाभूतोदयाघात्मकानां। बाह्यान्यादक्षवामपाशवीघुर्हेशा
तातन्नतासिध्युपपादकाशम्भुताश्रुतसिद्धिकराण्यत दुहृतवैती। षोडशानित्यानां तदात्मकानां
म्पात्स्यकादानांस्वरूपेणाश्वासात्मकेन कालरूपेणामेवान्याभ्येतरव्यापिद्रूपं तेषां श्वासानां श्रु
ताश्रुतफलप्रदानवदेशु श्वासांश वाह्यात्यं तरान्तविशेषाश्रयकालत्युद्धृतवतीति। मूलाधारे त्या
दिना पृथ्याक्रमामित्यं तन्मूलोकद्रूपेण श्वासानामुदयंतदृष्टिते दोत्रतसंज्ञा प्राप्तिं तस्य भूतालम
कत्वेनोदयविशेषद्वयमेवोपदिशतीति। तत्र। भूतागौते ड्व ७। नित्यानित्यापदल प्रोक्तरूपमूला
धारप्रदेयविशेषद्वयमेवोपदिशति। तत्र। भूताशसतवः। प्राणाधारव्याः। आदिशवद्स्वपाने
त्यानां दीतरनवतेदविषपः। सः प्रोक्तरूपा वापृथ७ड्डवदेशतः। तपलद्धिस्थानेषु नंवर राम
वक्ष्यमाणानामपुटद्वयगतेषु। पुटयोः रव्र्यो पार्श्वयं तुगामध्याधोरंध्रगाः। निप्पीगूढ्वंदंडा धाम ७

ध्यागतप्रवाहास्थ॥ ॥गुर्वित्यादितिशारे तावित्यंतैः समस्तैः श्लोकैः॰ खेश्वराणामुदयाविशेषेऽड्ड
ष्टस्थानपचनकालविशेषे श्चैकादशविधवड्डरूप्यात्मकत्वं राड्ढात्मकत्वसहितमुपदिश
ति। तत्र। गुन्विकेत्यादिना श्लोकेनैतदुक्तं भवति। उत्पाराप्निनासौपुटपो॰ प्राणाग्रीलंबनु
पेषु चतुर्ष्वपि भूतोदयेषु वामदक्षिणापुटक्रमेण प्रवाहे प्राकृक्रमयहेड्ढद्या त्मकत्वं व्यापोदये
राहुविधुरग्रहाख्यकात्मकत्वं भवतीति। उत्तपापुटस्य॥ खेश्वराणामेवं प्रकारप्रवा
हकारं। गुनुमुख्यं खेवाड्डवगंतव्या। वामदक्षेवित्यस्य पुटाविति पूर्वेणान्वयः॰। तयोः पुटयोः केव
स्मिन्नपि तथा। चंद्रसूर्यौ। जीव॰। तागइत्युत्तर लथ पः। तथा। चंद्रसूर्यौ पावित्यर्थः। अन्यत्रापि
अग्रारयोः मात्मकं परे कुजसौरिकेत्वध्योः॰। तथा चंद्रसूर्यौ। ऊर्ध्वाग्रे। प्रथमाहि ववनमेतत
त्था विड्डसूर्यौ। ऊर्ध्वविरा॰। प्रात्मकत्वविधुरा॰। सर्वं। उक्तप्रकारेण। दशोपस्पष्टीतराइति पूर्व
त्रायप॰। त्वात्याभ्यां। उक्तक्रमेण रूपाभ्यां चंद्रसूर्याभ्यां वकारः। समाहारे॥ ॥तयोरित्यादिनाश्लो
केनश्लोकं चंद्रपराहुरूपयोनां समासं फलमुपदिशति। तत्रात्तारकराः। रूपमरूपविधुरा॰। सूर्याद्
त्यादितिः परमेश्वतीत्यंते श्रवुभिश्लोकैः। चंद्रसूर्यराहुरूपेषु केषु ध्यानिकर्माणि प्रकारविशेषफल

८

३८

तं०टी०

विशेषादिकं वोपदिशति। तत्रासूषुप्तका दशविधेषु मध्यतो ज्ञानमेवायुनेः। पुद्ध मो ज्ञानमेः। सहेतिशेष

२३५ ४। संग्रह इत्यस्य शस्तइति पूर्वत्र यथ ४ अन्यदाखिलं। शिष्यं गजरूपकं मर्जना तावं ड्रे। एकादशशा

दिधे। तथ्यां दूषं वा निष्पं वा। नेश्चित्यमवतीत्यु क्ता। अत्र सीति निश्चित्यनाम्नाति। निश्चित्यवोक्तं का

२३६ र्पतवतीतिपावव अन्यथा वेत्र दन्यथा। अन्ये कथितं च छु मंतवति। अनि श्वयोनि श्वपरहि

तेगर्भप्रश्न इत्यस्य विशेषणां। गर्तप्रश्न इति पदच्छेदः ४। अन्यत ४। मूर्धं अन्य व्यतिरिक्ते। मूर्त्वा। अन्यमूर्ध

मूर्ध इत्याद्यात्य त्रादिशब्दः। निश्चितका प्यप्रश्नविषपाऽ एतदुक्तं तवीति। अनिश्चितका प्यप्रश्नेवं

दृश्वे घदृति। मतं तदुवति। सर्पश्च नपद नति न ति मतंत घृत वतीति। तत्रा अन्यनतारा हृष्या। न संवाति

श्रु मुतानितं वतीत्यर्थः। वामेत्यादिना। शिष्यपीरित्यंतेन श्लोकद्वयेन गुनुगा। शिष्यस्य मंत्रोपदेश

का लविशेषौ तदकरणे प्रत्यवायं वोपदिशति। तत्रादे शिकष्ययोरित्यस्य वामेइति पूर्वत्राचय ४

ततस्याने। वामभागे। तं शिष्यं। ततकर्णे। वामकर्णे। अयवापक्षे। तरोली वृग स्याने। वामदक्षिणावे

तेदत ४। ततकर्णे। जीवस्यों अन्यथा। अन्य प्रकारद्वयवैपरीत्येन। एतद्वामजीवताया। स्थापतेति त्यावि राम

घाविधुरसमस्तमंत्रोपदेश। नित्यानीतु सवाराहा कुनुकुष्ठानी तत्र तपूजा वक्केस्वपुरतं स्थापने ८

यस्मादिति॥ पूर्वोक्तक्रमेण चाद्यन्तश्वासानां भूतादिस्वरूपोदयावगमनोपायान्तर मारोप्य मुख्याद्वयात्त्वा
।व ष्टम्यादिनासुंदरीत्यंतेन श्लोकद्वयेन घटिकादिरूपेण श्वासानां संख्याविशेषैः कालात्म
कत्वोपदेशं तत्श्वासरूपपत्त्यावेव करोति॥ तत्र तासां नाडिकानां। तदुक्तं। नाडिकाषष्ट्यात्म
कं। पुनः पुनः परिवर्तितः। तेषां। श्वासानां सुंदरि तिदेवी संबुद्धि॥ आरभ्येत्यादि। तिथि
वंतिहात्यंतेत्यंतश्लोकैः श्वासानां पुरुषोः पूर्वेयस्य प्रागपदादिभूतेषु तथकालपुटांतरसं
क्रमणाकालत्वमंप्रोक्तमित्यागमनं विपर्यासेफलं चोपदिशति। तत्रासप्तम्यादिशतामवि भूतं श्वासाद्
ति। नवतः। श्वासैः। अन्यन्वापुटांतरे। संक्रमः। पुटांतरसंक्रांतिकालः। तदोतय पुटप्रवाहितया
सदा हु भैवतातिथा चतात त्रापि। संक्रांतपुटोतरेपि। एवं प्रोक्तकालावधिरतोन्यत्रासंक्रांतपुटाश्
पुटांतरसंक्रमइति। पूर्वोक्तकालावधिरेवं प्रोक्तप्रकारपरिहाप्या। पंचदशपरिवृत्तयः। आदौ
पुगानामिति। तेशवः। दर्शप्रतिपदं। प्रतिपदर्शप्रतिपदमित्यस्य पः। प्रतिशुक्लेप्रतिपदामित्यर्थ
ः। सर्वेषां जीवानां। एतदुक्तं भवति। युगादिषु शुक्लप्रतिपदि प्रातरर्धघटिकाद्यमारभ्य पुटयोर्यामदक्षि
णाक्रमेणायं च भूतेषु प्रतिमतं प्रोक्तकालावधि श्वासानां प्रवाहसंक्रमो प्रवाहसंक्रमावेवं पंच

५५

३५

तं.टी.२७ 236 237

दशापुरि वर्त्तितो दिनमेकं तत्वत्पनं तन्मध्ये दक्षिणापुटमारभ्यैवं क्रमाद्वामवर्ति एवं क्रमेणादर्शांतं
प्राते दिनपुटव्यत्यासारं तत्क्रमेणा सर्वेषां प्राणोदयो तत्वत्पवक्रमविपर्यासेनमहात्वमुगल्या
नित्वतर्वतीति। वल्लाविकाद्युत्यादिना श्लोकेन श्वासमानो याम दक्षिणोभयप्रवाहकाले वरा
ह्नानां वस्तूनां वक्ष्याधिक्यमुपदिशति तत्र। वामे। वायो प्रवहति। दक्षिणोदय त्वत्र प्राग्वत्तागतय
त्रैतिव। प्राग्वतामुतामुतपरीक्षणे। वरस्थिरोत पात्मनोकर्मणामिति शेषः। सार्द्धेत्यादिना
श्लोकेन भूतानां राशीनां च श्वाससंक्रमादन्यो मंव्याप्याकारत्वमुपदिशति। तत्र सार्द्धद्वाविंश
ति श्वाससंक्रमात् द्वदशराशयः प्रतिराश्युक्तसंख्यश्वाससंक्रमात् संपद्यन्ते। अहो द्वादशके प्रागुक्त
संख्यश्वासात्मके एकं भूतं तत्वतीत्यर्थं तत्र राशिषु एकस्मिन्नैकस्मिन्निति शेषः श्वासार्द्ध
चतुष्टये श्वासानामिति शेषः षष्ठं तद्द्विकेतव्रति। प्रत्येकं प्रोक्तसंख्यश्वासात्मकेषु द्वादशसु
राशिषु एकस्मिन्नेकस्मिन्नुराशौ प्रतिभूतं प्रोक्तसंख्यश्वासात्मकानि व भूत्वा भूतानि सम्पद्यन्ते॥
॥घटिकेत्यादिना श्लोकद्वयेन प्रतिदिनमुदयघटिकासंख्यानितद्घटिकासु राशीनां श्वा
सात्मत्वं तेषु श्वासेषु भूतानामुदयक्रमं चोपदिशति। तत्र सर्वत्रासर्वेषु दिनेषु। चो घाद्धे एकांतर सप

न्दये इति पदच्छेदः अत्र तदुक्तं भवति ॥ सर्वेषु युगादिषु एकघटिकासु विषुवद्योगाक्रान्तरितेऽत्र एवं त
प इति वा पञ्चाक्षरपञ्चकं दिवसपञ्चकमुक्तं मात् हृदयघटिकाक्षरत्वं प्रतिपद्यत इति । तत्र द्यातिवा
य तत्र नवघटिकास्वात्मकाऽथ एतदुक्तं भवति पूर्वोक्तप्रकारेण घटिकात्मकाः ५ श्वासास्तत्र त
घटिकात्मकावर्षा नूनं अश्वगतं वीनीति । वेपु । श्वासेषु प्रोक्तषट् त्रिंशत्संख्येषु । तदुक्तं भवति
नी । पञ्चाक्षरे पुप्रत्ये तत्त्वास्तमभूतवर्णान्नादिश श्वासा इति शेषः ५ पञ्चाशद्धिकशत त्रपसंख्या ५
एतदुक्तं भवति पूर्वोक्तयोः क्षरदिवस का क्षणात्मिकासु घटिकासु प्रतिघटिकं षट्सु त्रिंशत्सं
ख्येषु श्वासेष्वादितो दशरवाशाद्‌तो दशरवा सास्तत्र घटिका प्राणाक्षरप्राणभूताक्षरवर्णानां
दशानां तदादितः पूर्वोक्तस्वरूपेण मासमुपयान्ति । शेषास्तु पञ्चाशद्‌त्रित्रिंशतसंख्याः ५ श्वासा एवं
दशदक्षिणे नवनं तरभूतादिन तां तानां पञ्चानां प्राणभूतं दशाद्दशाक्षररूपाणां स्वरूपेण मास
ह्वात्वो घंति । एवं भवेत् सति प्रतिघटिकं तत्र रशप्रभूताक्षराणां दशानां सवाणां ह्नाय ५
शेषभूतवत्तु षण्णां भारारां मासभावं त्रपश्चैव गतेके वे घटिकापञ्च भनात्मकं वर्णानां
कातवतीति संख्यातिथि त्यादि । तत्र हि स्वगतं तेभ्य अनुगते योके: प्रत्यादि परस्पर महोरा रश्मा

९०

ध॰

तं॰टी॰ सातंप्रोक्तसंख्यानीकालनित्यादिश्रोवक्त्रस्यषत्रिंतानामेकादशविधानामवान्तरव्याप्तिसमव्या

२३८ प्तिमद्नुसंधानवैतत्वं चोपादिशति। तत्रासंख्याप्ति॥ श्वाससानामतुत्तरत्राच पठ॥ वासनाव्या

238 प्तिं वाराणां व्याप्तिवावासना। अकाप्तिरित्यया। वक्ष्यमाणानामेकादशविधानामितिशेषः॥ सं

हरीतिदेवीसंवुद्धिः॥ यथा। व्याप्त्यानित्या तत्वाप्तिविधानां। पंचविंशपदप्रोक्तसंख्यानां पूर्वा

अहोरात्रश्वाससंख्यानां मध्ये। एक २१॥ प्रतिदिवसे कैकश्वाससहस्रार्थ॥ त॥ पूर्वाक्तश्वाससं

ख्यापाःपरमित्यर्थः॥ दिवारात्राः। पूर्णा षड्तवशाः। संध्याः। संध्या। त्र्यप्रामेकषष्टिसंख्या॥ पूर्णामं

ड तश्वाससंख्यापाःपरमितिशेषः॥ ततः तत्संख्यापाःपरं घटिकाशीकाः॥ षष्टिसंख्या इतिशेष

॥ राशयो द्वादशघटिकाशीसंख्यापाःपरमितिशेषः। ततः राशिसंख्यातः ग्रहाः। नवभूतानि पंक

नवसंख्यातः मातृका। भूतसंख्यातः परमितिशेषाः। पंचाशतविसर्जनीयविधुरावर्णा इतिशेष

॥ शक्तयः मातृकासंख्यातः परमितिशेषः। सैकानवतयः। आपुधाष्टकस्यापि यत्र चतुष्पत्त्वेन

गृह्यमाणात्वान्नं ध्यहेवताविधुरत्वाद्देवी। ललिता। स घौतं ना। श्वाससमष्टिरूपेणाष्टतदुक्तं

तवता। अहोरात्रात्मकानां षट्शतीत्रयेकावंशतिसहस्रसंख्यानामादितः॥ कालनित्यान्नूपाघ्यपुर्दि राम

शदधिकसप्तशतोत्तरविंशतिसहस्रसंख्याः श्वासा भवंति। तच्छिष्टेषु चतुःषष्ट्यधिकाष्टशतसंख्योपा
श्वासेषु षट्सप्तत्यधिकपंचशतसंख्याः श्वासाः ५ पूर्णमंडलवर्णानां भवंति। तच्छिष्टेष्वष्टाशी
त्यधिकद्विशतसंख्येषु श्वासेषु संध्यात्रयरूपनाद्यतत्त्वंतिन्यासकरूपाणिकषोडशश्वासा भ
वंति। तच्छिष्टसप्तविंशत्यधिकद्विशतश्वासेषु षष्टिश्वासा अहोरात्रषष्टिकाक्षरस्वरूपा भवं
ति। तच्छिष्टेषु सप्तषष्ट्यधिकशतश्वासेषु द्वादशश्वासा द्वादशराशिरूपात्मका भवंति। तच्छिष्टेषु
पंचपंचाशदुत्तरशतश्वासेषु नवश्वासा नवग्रहात्मका भवंति। तच्छिष्टेषु षट्चत्वारिंशदधि
कशतश्वासेषु पंचश्वासाः ५ पंचभूतात्मका भवंति। तच्छिष्टेष्वेकचत्वारिंशदुत्तरशतचाशच्छ्वा
सा। विसर्जनीपरहितमातृकाक्षरात्मका भवंति। तच्छिष्टेष्वेकनवतिसंख्या श्वासाः ५ प्रोक्तक्रम
संख्याश्रीवक्रस्य शक्तिरूपा भवंति। एवं क्रमेणाहोरात्रात्मकाः श्वासाः समाप्तिरूपाद्विच्छित्रविग्र
हाविश्वरूपलक्षितात्मका भवंतीति। अत्र पूज्यपादमुखादवगतोऽर्थस्तदाज्ञापादितस्वीतो यथा॥ अ
होरात्रोक्तसंख्याश्वासाः ५ पंचाशदक्षरात्मिकाया मातृकाया द्वात्रिंशदधिकचतुःशतावृत्त्या तदी
त्मका भवंति। पुनरपि विंशत्युत्तरशतत्रयाधिकचतुःसहस्रपरिवृत्त्या ५ पंचभूतात्मका भवंति पुनरे

पितेतव नाड्यश्चोत्कृष्य हाणीव तु॰ शतोत्तर। द्विसहस्रावृत्या तदात्मकात वंति। ते पुनरपि षट्
३३८ त्रिंशतत्वा नोषष्ठशत वृत्या तदात्मकातवंति। ते पुनरपि षोडशानि त्यात्मक स्वराशांप्रवाश दुन्न
रशतत्रपाधिक सहस्रसंख्याप त्या तदात्मकातवंति। ते पुनरपि षष्टि घटिका रूपाः राशा ष सु नर
238 त्रिशतावृत्या तदात्मकातवंति। ते पुनरपि द्वादशराशीनामष्टशतोत्तर सहस्रावृत्या तदात्मका
तवंति। ते पुनरपि श्वासचक्रस्यानां षष्टचतिशक्तीनां पंचविंशत्युत्तर शतद्वयावृत्या तदात्मका
तवंती। अग्रे ग्राम्यदृहस्य पूज्यपाद गुरुवाद वगंतव्यौ नाडी त्यादिना क्रमस्ति त्यं तं नश्लोकद्वयेन
दत्तश्लोषा यथानुद्दिशतिति तत्र। समीरिता स्त्यानातंतीति शेष॰। स्वे स्वेन क्रांतिर्ना स्वस्य छायाप्राण
परित्याग॰ परकायप्रवेशं। मृतशरीरे स्वजीवप्रवेशनं तस्मात् स्वशरीरे तत्प्रवेशनं वा॥ ॥
प्राणित्यादि तिष परेत्यं ते दं यतितमो केचाडीव क्रस्वरूपं तच्च कुंडलिनीत्युतिं वोपदिशति
। तत्र प्राक् प्रोक्त मूलाधारस्याग्नि त्यानि त्याप टत पोन्न स्याम ष्पगो। मशोस्तनम ध्यांध स्पते त्प
र्थं॰ ब्रह्मरंध्रान्ता ब्रह्मरंध्रावसानान्। मुषुम्नेति पूर्वं चप॰। नासाग्रात् द्वादशांगुलेनासा गम
ग्रमा। त्पद्वादशांगुलप्रमाणावधिकेस्यानब्रह्मरंध्रमित्यर्थ॰। तदग्रात् सुषुम्नाग्रात् पुरीत्वाग स्या

नमारत्या पायुगागुदरन्ध्रावसाना॥ अथ आग्रा ३॥ मूलाधारस्वरूपत्र्यस्राग्रकोणाग्रशघ्रज्ञानिकामेह
नवधिवसानानात ह्वा मदक्षपार्श्वाभ्यां॥ कुहूसंज्ञिका यो नाघा इति शेषः॥ जठरीता विश्वोदरा।
जठरमध्यांता। मवया॥ अथ अधश्चोर्ध्वं प्रसृता सर्वगात्रावारणा॥ प्रोक्ते इत्यस्या वैश्वोदरवारमोर
तिपूर्वं याचयो। तद्ध्वदन्ततरो। तदनन्तरत्वामदक्षस्थिता। तत्रदङ्गुष्ठापदो॥ वामदक्षपो:पा
दयो तत्र दङ्गुष्ठावसानिके नववत इत्यर्थः। तश्च वानदनन्तरत्वामदक्षपार्श्वा रं ततः नासा व
द्धयातगो। एतदुक्तान्तवति। मूलाधारं अथ मध्याश्च सुषुम्नापावामपार्श्वमारभ्य शोकिता
वक्राकाराघ्रजमृतसुषुम्नाश्लेषतो दक्षिणातागंजे त्वापुनस्तत्रापि वक्रगत्वानातिदूरेन
पुनरपि सुषुम्नाश्लेषतो वामतागवक्रगत्वा हृदये रूपो। पि सुषुम्नाश्लेषदक्षिणातागवक्रा
श्रयवक्रगत्वा कंठदेशे पुनरपि सुषुम्नाश्लेषतो वामांसजत्रुमध्यं ऊर्ध्ववक्रगत्वा ब्रह्मरंध्रप्रदेशे
पुनरपि सुषुम्नाग्राश्लेषदाक्षिपावकागत्वा भीमुखा भ्रूमध्यप्रदेशे सुषुम्नाश्लेषतो वामनासापुटपर्य
वसायिनी इडासंज्ञा नाडी। नवामि पिंगलानु प्राग्वद्दक्षिणातागारंतादक्षिणा वामदक्षिणा वामवि

नं तत्रे
२५०
250

निम्नपक्कमव क्रगत्या सुषुम्नेर्द्वा श्लेषपर्श्व मर्म्मो मध्यगा दक्षिणा नासिकां तावत वर्तीति तथा अनं
तरवामदक्षिणारततः ४ । नेत्रद्वयगते । तत्र स्वेद्धपपर्वव मिते । जय्या । तदनंतरवामारं तत ४ ।
कर्णगते । तत्र तत्कर्णपर्ववमिते सरस्वती । पूर्वोक्तनाडीरूपा वामे सुषुम्न मध्यस्या नासारंभ्रत ३ जि
ह्वाग्रगामिनी । विह्वाग्रपर्ववमिततत्सां चतुर्दशानां ततसंधिषु प्रधाननाडीसंध्याररुद्र नाडी
नां संधिषु । तासां । प्रधानचतुर्दशनाडीसंध्याररन्ध्रानां तत संध्याररन्ध्रानां व सार्द्धत्रिलक्ष
कं । पंचाशतसहस्राधिकत्रिलक्षमित्य ये ४ । या तिहृ प्रधाना तिर प्रधाना निष्ठा । नाडपः । ना
डिका ४ प्रोक्ताः सः स र्घा । सुषिरा ४ । रंध्रवत्यथ सषुम्ना मध्यगा । सुषुम्ना मध्यरध्रा लतालगता
। तन्मध्यगा । वज्रनाडी रंध्रा तालगता । तन्मध्ये स्थिता । चित्रा नाम प्रत स्थिता । सा त्रि श्रोपले व
तु अग्रपिहित मस्ता कादितः षड्द्विस्मो केवं स्फ मातान्त्र पा श्मसौत्रि कोश मालिरवाप्तहः । हिरण्यगुले व
को शाधिषि त्वात पीर्न ध्वेति र्व्यक्तद्वादशारेषाविलिस्थसर्व मध्ये षुसुषुम्नापाश्राघ हृत्तस्य । धात
गे श्लवं बुद्धापा श्राघक्षरं तत पूर्वता गेल्प अपरे मध्यस्य कोष्ठ कुक्ष्य श्राघक्षरं । एवं प्राणस्थि
ते नको षांतरालेषुव नाडीना मोघ द्वाराग्नि वायु विपप सं शा गाइहा । वेपर्चो ह्रैः सह चतु राम

शास्त्ररीतिमभिलिखित्वा प्रदर्शयेदिति संप्रदायः ॥ ॥ अत्र संग्रहश्लोकास्त्रयो लिख्यन्ते । सुषुम्नालं
वुषा मधी कुहूर्वारणा हस्तिजिह्विका । यशस्विनी पिंगला तु सपूषा सपयस्विनी । सरस्वती शंखिनी च
गांधारी डाभिपास्वगा । विश्वोदरेति नाड्यः स्युर्यंतासां स्थितिक्रमः ॥२॥ धत्रपापुघज्ञा शेषपन्ना
सानेन्नकरणाः ॥३॥ जिह्वाकरणाक्षिनासांघ्रिजठरे तासां प्रदक्षिणादिति ॥ ॥ ममर्मणां स्था
दिति: स्निध्यतीत्यं तैस्त्रिति श्लोकेः रषट्त्रिंशगमर्मस्थानानि तेषु वा पुधारणाफलं वीपादश
तीतत्र । सावनिका । मुष्कपादुर्ध्वपामध्यगता नाडी । कृकाटी । कर्णापारता । सयोः त्रीता
स्थिपार्श्वप्रदेशः ॥ शंखयो । भालपार्श्वोन्नतास्थ्नोः । कपोलतथा कपोलयोः । अत्र षट्त्रिंशतान्मु
तेषु षट्त्रिंशन्मर्मसु उद्धृतस्थानानि षड्विंशतिः ॥ शेषस्थानानि द्वादश संमूला षट्त्रिंशन्मर्माणि ।
एषु मर्मसु दशानामित्यादिति ॥ कल्पतरौ त्यन्तं ॥ पंचति श्लोके, सत्वेसत्ता व पुरः समंदेहस्था
नां दशानां वापत्नां नामानि तत्ताक्रिपास्तदानुतावं वोपदिशातीतात्र । ऊर्ध्वाधोगमनास कोप
रस्यरंश्मख्वलावत् वेदन्नस्वनूपावे कृकाले इति शेषः ॥ प्राणापानौ । प्राणापानाख्यौ नाग इति
रस्यरंश्मख्वलावत् वेदन्नस्वनूपावे कृकाले इति शेषः ॥ प्राणापानौ । प्राणापानाख्यौ नाग इति
नामा । कृकर इति वा देवदत्तो धनंजयश्चेति । कूर्म इति वा पुनामडदान इति वाद्धि कृताङ्गेषु

तं॰टी॰ २२ निमेषकृतासमानवायुःसमानास्यो वायुः ॥ कापाशिंञ्जवराग्रिंग्रहरापधःस्यामित्यर्थः । पावितुं भुक्त
249 हारं । व्यानाख्यः वायुरिति शेषः । समानाख्यो वायुरसं भुक्ताहारस्येति शेषः ॥ अंशाः । संतवा
॥ प्रसाराताप्यायनं वारानुकूल्येनावेलोम्येन । अपथा तथसंचारप्राप्तिकृतेः ॥ विकृतीग
त्वेत । अर्दितादिक्तं ॥ जो वात्मेत्यादिना श्लोकेन योगिनि द्वयं च नोपदेशं तादृगप्रस्तावं च करोतीति तात
251 त्त्वानी वात्मास्ति तद्रूपेणाः । एतदेकं पदं । मनस्या स्तहेतिशेषः । परमात्मनः समनाश्चस्फुरत्तारूपस्य
चिज्जडत्वार्थ ॥ योगतादात्म्यसंबंधः ॥ तस्य योगस्य फलं तदुक्तं भवति लेदरूपवतु प्रतीपमाना
नां जीवमन ॥ परमात्मनाभिदंताविल्प न रूपमेकीयोग इति । यमेत्यादिना तवेदित्यतेन
श्लोकद्वयेन योगस्याष्टांगानामीनि तत्स्वरूपप्रस्तावं तदानुतावद्वापादयति । तत्रातथासन
मुद्राः । अष्टांगानीत्यस्यकाकाक्षिवदुक्तानीति पूर्वेण कर्थ्यपाभीप्सु हरत्र वाच्यं ॥ वयपा
स्वरूपत इति शेषः ॥ ये । अष्टांगस्वरूपे ॥ प्रथमपथ शिवरूपः ॥ तत्रैहेत्यादिना यमइत्यत्रेन
ध्यानद्वैन श्लोकेन योगप्रत्याहारान्यमस्वरूपं चोपादिशति तत्तत्प्रत्याहारा ॥ योगप्रत्याहारा ॥ यम वंना
शकाः । स्वरूपलाभात प्रत्याहृतरूपत्वात । आत्मापरोक्षप्रत्याहृत कर्मणामस्कृयपम ॥ स्वरूपापरोक्षप्रत्या
हृतानां घोक्तानां ब सांकामादीनामनुयोगेत्योपरमतो यथमः ॥ यमात्स्यमिगात यो कादन्नी राम

त्यादिना सेवनमित त्यक्तेनाङ्घ्रिणैकेन श्लोकेनैकादशविधं नियमस्वरूपमुपादिशति । वज्रत
थ्या । यथा यमः । नियमः । नियमाख्यमं गं । समता । लातहा त्यो ॥ त्रिधा शौचं । मनो वाक्कायरूप
त ॥ संतोष ॥ अपरिग्रहता । तत्प्रेत्यादिति । स्मृतमित्यन्तैश्चतुर्भिः श्लोकैस्त्रींस पुरः ॥ सरमब । विधान्या
सनस्वरूपाण्युपादिशति । तत्र मनत्वोपि करणो । योगात्पासद्गतिशेषः । साधकरानि ज्पकारव
रीता । ऊर्ध्वपरास्यादिना श्लोकेनैतदुक्तं भवति । वामपादतलं कनिष्ठासंबंधिपार्श्वस्पृष्टदक्षि
णोरुमध्योपरि दि । कृत्या पादतलं कनिष्ठासंबंधिपार्श्वस्पृष्टवामजंघोपर्याक्रमणेन वामोरुम
ध्योपरि वैवं व्यत्यासक्रमाद्विन्यासेन वामजंघया दक्षिणजंघोपर्याक्रमणेन वपूर्ववद्वि
न्यासात् द्विविधं पद्मासनं भवतीति । तथा । घिवेध व्यत्यासक्रमात् । तपोऽर्धचौः । जदत्त ॥ पो
र्वेसंगभात न्याद तलं दृपांगुष्ठसंबंधिपार्श्वसंगमात एवदुक्तं भवति । वामपादतलांगुष्ठ
संबंधिपार्श्वोपरि दक्षिणोरोर्धाततांगस्पदा । दक्षिणपादतलांगुष्ठसंबंधिपार्श्वोपरि वामोरोर्धाततांग
स्वव प्राग्वद्व्यत्यासविन्यासात् । पुनः ॥ पूर्ववजंघाद्वयोपर्यधोन्याक्रमणाविन्यासाद्द्विविधं स्वस्तिका
सनं भवतीति । व्यत्यस्तेत्यादिना श्लोकेनैतदुक्तं भवति । जंघोर्ध्वसंस्पर्शाद् ऊर्ध्वमूतजंघयोर्व्यत्यास

९८

तं.टी.२४ तलुकनिष्ठासंबंधिगार्श्वाक्रीतमूतलपोःपादपोर्ध्वानुदेशोस्वांतराधिमध्येवपोगपदृवंघताहु
वीनुपारिप्रसारितवाहूदंडप्रकोष्ठविन्यासातापुनः प्राग्वहूघाढूपवात्त्वात्यन्नरस्पशीवि
२५२ न्यासमतेदाघद्विविधंचौरासनंतवतोति।तन्नान्दुत्यादिनाश्लोकेनैतदुक्तंवति।एकंपाद
मूर्घोरन्यतमस्याधोतागेस्वतलीगुल्फसंबंधिपार्श्वेनसंगः कूर्पांतपुनश्चवामदक्षिणाघ्यत्या
252 सेनवकुर्यात्तेनैतद्द्विविधंतद्द्वासनंतवतीति। मनूपाष्णींवामंनानेत्रद्विघेत्तुहृयासवी
सनद्वैविध्यमितिसंप्रदायः। प्राणापामेत्यादितिस्फुरीयतइत्यंतेःपंचतिश्लोकैः। प्राणा
पामतेदाइसंख्यानंततस्वरूपंचोपदिशतितत्रेलाघवः। देहस्योतिशेषः। मूतलत्यागः। तुल
घटयोरेकस्यांपूर्वंस्वसमानप्रमाराणिवेस्तूनिनिक्षिप्यान्यस्यांस्थित्वाप्राणापामेनस्वघटोत्र
तिरितिसंप्रदायार्थः। अत्रमे। प्राणापामद्वातिशीपः। अधमेप्राणापामे। मध्यमे। प्राणापामेरतिश्रो
पः। अल्यासातकालसंयुतातविरकालकृतादभ्यासादित्यर्थः। तेमध्यमाधमाः। मूपुरितिदिव्य
त्वात। मूपासुरित्यर्थः। समत्यसेन प्राणापामाः। अत्रबुवकारं मस्तादित्यत्वात मरुतमित्यर्थः। राम
अस्यार्थद्वैविघतोएकदापकाराक्षरस्मरंक्षितिपूर्वत्राचपः। अत्रन्यदाश्वासं। अत्रवसारयो

सुत्तरत्राचयश्चरिवयोदित्यर्थः०मात्रानामास्वोगुलिस्फोटाष्टककालः०वत्तुआष्मामात्रातिरीति
शेषः०ततुरीयतः०षोडशमात्रातिः कंपइत्यादिनाश्लोकेनयोगासिद्धलक्षणामुपदिशति। वैमल
स्येयिलाघवाः। वैमल्यं मनो। विषयेभ्यस्थैर्यलाघवे देह विषयेप्रकाशइति स्वतेजसो बहिः प्र
काशनवावा। दिवता। मूलाधारेत्यादिनाश्लोकेन प्रत्याहारस्वरूपमुपादिशति। तत्रा। मूल
तः। मूलाधारात्॥ ॥एवमित्यादिनाश्लोकेन धारणास्वरूपमुपदिशति तत्र वारयेद्धा। वायु
मिति शेषः। इच्छावशतस्वा इति मतां। गधारणावशानात। तयेत्याति वृजेदित्यन्तेन वति श्लोके ध्या
रणा। सिद्धिफलाति समाधिस्वरूपसहितामुपदिशति। तत्र तथेत्यादिना। मुवीत्यन्तेन श्लोक
द्वयेन समाधिना त्रिकालज्ञानादिसिद्ध्युपायं दिशति। तथा प्राग्वतारसाबुदाहृत्याप्तस्वे०
स हंसे०लकारवकारे फपकारहकारै अप्रेत्यद्द्रविंदुसहिते०महेति शेषः०व्यापयेत। एवन
मिति शेषः०ततमपीकृता ध्यात ध्यानध्येयादिभेदसमाधिनात तत्तमूतमपाकृतेन तदुक्तं तव
ति। प्राग्यकूलाधारे मन०संयोज्य मतत्रवायुसंधाय प्रोक्तैर्भूताक्षरै०पंचतिः सह तं पवनं
सर्वदेहव्यापनेन स्वदेहे तत्र तमूतमपाकृते प्रोक्तफलसिद्धिरितिस्वेछेत्यादिनाश्लोकेनाक

.टी२२ शरगमनादिसिद्धिरूपायमुपदिशतितत्रास्वेच्छाचारोऽप्रव्याहतगतिः गत्वागतोपथ्याग्त्वगतपुरुष
वत्तुशरीरव्यासंगरहितं तथावभित्यादितिः॥ द्वियेड़त्यत्रे त्रित्रितिश्लोकैः स्वेच्छाक्रोत्युपायद्वयमुपदिश
२५ तितत्रदेहासंत्यजेदिति शेषः॥ प्राणानीरस्वासाते। मह्यात्यसुषुम्नानबन्धेतः॥ नाडीवक्रस्येतिशेष
थातथाप्राग्वत्सर्वात्मना त्मवान्देहपरिच्छेदसंत्यज्यापरिच्छिन्नस्वरूपवान्॥ अथ चा॥ प
253 श्चात्तरेण त्तरसंप्रोक्तरूपाणीस्वादनवत्तत्रचवतुस्त्रिंशोपटलेक्तये त्याद्यात्मवानित्येतश्लोक
त्रयप्रोक्तघूर्णीस्वादनततः ते नवकूर्णीस्वादनरूपेण॥ तद्भक्तं वशिपूर्वोक्तस्थानवारिताम्
प्राणान्मनसासुषुम्ना।। रंध्रप्राणैर्गोणात्तिः श्रीचमाकृष्य वृजेद्ब्रह्मरंध्रात्पानिर्गमप्यावस्यमाणाप
णीस्वादनसंज्ञातानुसंधानेनवीनवक्ष्मिनस्वरूपात वतोति। परकायेत्यादिति वृजेदित्य
नैत्रित्रितिश्लोकैः प्रस्तावपुरःसरं परकायप्रवेशं तस्मात् मूर्धोपि स्वकायप्रवेशं वोपदिशति
चादुःशाकंदुःकरं। परकायप्रवेशमितिपघीत्री त्वपः। अहलौक्यातनः क्रूरव्याध्यादतिः कृतत्वेक्लेश
तावेनपोगनः प्रविश्येत्यूत्तात्रा स्वयः प्राणाप्रतिष्ठाकृविधानततः आहूवानिस्यापटलेइतिशेषः। म्रा
पैः हेनघे पुनुषेरितिशेषः ततस्तस्मात्प्रविष्टान्यशरीरान्तं॥ स्वतनुं॥ यथा प्राग्वत्प्राणा राम

प्रतिष्ठाविधिनासिद्धस्येष्टादेर्नाशीपि तेतत्त्रेनश्चोद्दहानिःशोतोस्तावसंख्यापुरःसंयोगसिद्धलक्ष
णान्युपदिशामि। तत्र तानि लक्षणानि। गुणोः लक्षणोरित्वंतस्य पंथः द्वंद्वहानिःशीतोष्णसुखदुःखा
दिविकारहानिः। सुखावाप्तिः स्वरूपानुसंधानेन। आसनत्र्यादितितवेदितव्यं नैरष्टादशतिः
श्लोकैः प्रस्तावजातफलपुरःसरमासनत्रयमत्युविहाय तु यदि शाति। तत्र आसनत्रयमत्योः पुरुषस्य
चेः चिह्नैः तो साध्यसाधको सुगतिमित्यस्यजातमात्रत इत्यस्य चार्थीगच्छ सुखाद्वर्गं तव्य
शपूर्वासो ऽप्यांकूरां वा। समाश्रयेत पूर्णा विपरोतामितिशेषः। ततः समाश्रयेतः। कूर्वं नकूर्म
रूपांतद्दीतः बराणासतः। नासातिकाकाश्या। नासांतिकपारेगुल्हिद्वया। काश्यावंडकेस
पूरविंवमध्यगयवंडुकरूपेज्योतिषा। नवेदितस्यस्याविलोकपतीत्यु। तरचायुपः। विलोकपती
त्यस्याधंडकेद्दतिपूर्वत्रायपः। तद्धीत। मासत्रपा। वः। तस्यागुत्याघोनाडी द्वयस्फुरगाहीनस्या
नुडांकबंधं। वकारोमिन्नक्रमः। पश्यतश्चेतिपश्चात्तरे। गृहस्थे आदिषु आदिश्यपः। पुरुपत्रनादिविध
पः। आयुध्या धूमोहृश्यतरत्याहूष्यते। व्याविकाव्येतेपनुषंपश्चात कृताः कृश्यपश्यीकृताकः। बाहूरित
वितिहीमितमुखनले। चापकाशाक्रवापमदृशांज्योतिः प्रकोष्ठं। कार्यरमशिवं धर्मोर्मध्ये प्रदेशः। ज

नीतस्मिन्पक्षे अर्द्धमासादूर्ध्वीकृतमगतोऽष्टासहहेति शेषः ॥ विकृतीनिरोजस्कां ॥ छिद्रं रन्ध्रं सद्येरपि
वृक्षादिभि । अकारणान्तकृत्यस्यचार्थवैरस्यदलनेइत्युत्तरत्राथ्यपः । परित्यागेस्वाधीवेरस्यच्छ
छिद्रेपश्चात्पात्यां ॥ निंदनाप्रियवचनाभ्यानिराकृद्धेः परित्यजन्स्वचेवत्सोपरूतांतापंत्वदेवेवरूपत्वो ।
वर्णाविग्रहप्रसादादिति रिति शेषः ॥ इति षोडशनित्या तंत्रेषु श्रीकादिमतारव्यस्यपरिपूर्णस्यतंत्र
स्यप्रपंचसाराभिंहराजप्रकाशाभिधानेन सुभगानंदनाथेन विरचितायां मनोरमाख्यायां व्याख्या
यां षोडशनित्यानां कालात्मकप्रशाव्याप्त्यादिविधानप्रकाशनपरः सप्तविंशपटलः परिपूर्णः परा
मृषं ॥ ग्रंथस्य समाप्तिं विशेषं तंत्रेकव्याख्या ग्रंथान्संख्यायापालादूर्ध्वं पंचपंचाशदधिकं द्विश
तसमतायाः ॥ पूर्वस्मिन्सप्तविंशपटले षोडशनित्यानां कालेनप्राशाप्त्यादिकमुपदिश्यानंतरं
षोडशनित्यानांलोकात्मकत्वमुपदिशत्यथ षोडशेत्यादिविग्रहे त्यंतश्लोकशतरूपोऽष्टाविं
शेनपटलेनत्र । अथ षोडशेत्यादिनाश्लोकेन षोडशनित्यादानां लौकिकात्मकत्वकथनप्रस्ता
वपुरस्सरं सचराचरस्य विश्वस्य तन्मयत्वेन वर्तनमुपदिशति । तत्र लोकात्मत्वं लोकतादात्म
त्म्यं । तन्मयं । नित्यात्मकलोकप्रवर्तते । प्रजायते ॥ ॥ कोलेत्यादिनाश्लोकेनपंचविंशपटलप्रोक्त

कालमातृकयोः षट्त्रिंशोपटलप्रोक्तमातृकालोकयोश्च व्याप्तिं स्मारयतीति । तत्र प्रागेव पूर्वविंशे
पटलेयथाव्याप्ता चक्रयोजनमातृकालोकयोरपि शाक्तरूपमातृकातद्वर्थरूपलोकयोरप्युक्
तावेन मातृकालोकयोर्व्याप्तिरपि षट्त्रिंशोपटले मयात्तवोक्तेत्यर्थः ॥ व्याप्तिमित्यादिना श्लोके
न काललोकयोर्व्याप्तिकथनादि प्रस्तावपुरःसरं नित्यानां कालविग्रहत्वमुपाद प्राति
। तत्राद्ये अस्मिन्नपटलेप्रदायत्रीमिदं विश्वं । तादात्म्ये नविश्वस्य कालपराधीनत्वा
तानित्यास्तत्तत्कालविग्रहाः । सकलविश्वकारणीभूतः कालएवनित्यानां विग्रहइत्यर्थः ।
कालस्येत्यादिना श्लोकेन महानित्यायाः अपरिछिन्नकालात्मकत्वमन्यासां तदवयवभूतकालात्म
कत्वं चोपदिशति । तत्र कालस्य षट्त्रिंशोपटलेवक्ष्यमाणारूपस्वरूपतएवहि । अपरमार्थी
पिप्रकाशतद्रूपस्य ॰ वर्द्धमानाम्याप चदाशानांकलानामिति शेषः ॰ । तथा । समुद्घय एजद
क्तं वतिथोडशकलामयस्य वं इविवस्यात्तपकलारूपापरिछिन्नकालात्मिकापामहानि
त्यापामितरकलापंचदशकरूपावान्तरकालात्मिकानां पंचदशानित्यानांश्च क्रमप्रथमादियो
तिमानस्यतंत्रक्रमप्रथमादिदशात्वं च प्रतिथ्यो वैवाक्रमे तादयति आन्तप्रतीतिर्तवतीतिलो

तं.लो.२ केत्यादिना वैइत्यन्तेन श्लोकद्वयेन पटलशेषार्थानुद्दिशति । तत्र लोकरूपां द्वीपाद्यिक्रमतत्त्वत
त्प्रमाणां द्वीपाद्यादीनां तादृशं मानोपेतमित्यर्थः । तयोरन्योन्यमित्याच्च व्याप्तिं लोकस्यापि
२५५ स्यात्त्वव्याप्तिं कालस्यापि स्यात्त्वव्याप्तिंवत द्ध्रुतेस्थितिं तयोः लोकस्य कालवक्रस्य च षोडशा
255 कारतयां स्योन्यव्याप्तिं नित्या लोकस्थितिं वक्ष्यमाणामित्या लोकस्थितिं मानांनित्याब्लो
कस्थिति शेषः । तासां कवचविग्रहीमित्यानां कवचात्मनास्थितिं साधकानामिति शे
षः । ग्रहाणां सूर्यादीनां नवानामिविशेषः । मातृकारूपा मातृकात्मकत्वाद्धेत्यादिना
ञ्चाहृतुत्यंतेनाक्षरत्रयोत्तरेणाश्लोकद्वयेन लोकरूपतमावोपदिशति । तत्रात्तस्या मेरो
ः पंचाशत्कतयोजनपंचसहस्रयोजनात्तत्तदुक्तंवति । हृत्राकारूपिरापा मूमेर्मध्ये ह
मरूपो मेरुः पद्मस्य कर्णिकेव तिष्ठति । तस्य मेरोः परितो भूमिः प्रतिपार्श्वं पंचसहस्रयो
चसहस्रयोजनात्मिका स्थिता भवति । तस्याविष्कंभयोजनानां सर्वत्र द्रासहस्रदशसहस्रयो
जनावतवतीति । सिंधकृतिः समुद्रैर्द्वीपैश्च । तत्र तत्समुद्रीतरालभूप्रदेशे वक्ष्यमाणानामपि ।
तत्संख्यैर्द्विगुणोत्तरैः मेरुपार्श्वमहामानान्प्रत्येकमुत्तरोत्तरद्विगुणमानैः । एतदुक्तेतव दम

तिाप हामेरोः परितः प्राति पार्श्वं वसहस्रयोजनमितायाभूमेर्द्बहिरपि परितः प्रतिपार्श्वं दश
सहस्रदशसहस्रयोजनात्मको लवणासमुद्रस्तद्बहिः प्राग्वत् विंशतिसहस्रविंशतिसहस्र
योजनात्मकः प्लक्षद्वीपस्तद्बहिः प्राग्वत् चत्वारिंशत्सहस्रचत्वारिंशतसहस्रयोजनात्मकइ
क्षुरससमुद्रस्तद्बहिरपि प्राग्वदशीतिसहस्राशीतिसहस्रयोजनात्मकश्शाल्मलिद्वीपस्तद्बहिः
प्राग्वत्षष्टिसहस्रोत्तरशतसहस्रयोजनात्मकः सुरासमुद्रस्तद्बहिः प्राग्वद्विंशतिसहस्रोत्त
रशतत्रयसहस्रयोजनात्मकः कुशद्वीपस्तद्बहिः प्राग्वच्चत्वारिंशत्सहस्राधिकषट्छतसह
स्रयोजनात्मको घृतसमुद्रस्तद्बहि प्राग्वन्नूननविंद्वारभ्येति सप्ताक्षरवाक्यजनितसंख्य
योजनात्मकः क्रौंचद्वीपस्तद्बहिः प्राग्वन्नाग्निनानीतशोरिरिति सप्ताक्षरवाक्यजनित
संख्ययोजनात्मको दधिसमुद्रस्तद्बहिः प्राग्वत्तन्नानीनूनंकृपातेति सप्ताक्षरवाक्यजनि
तसंख्ययोजनात्मकः शाकद्वीपस्तद्बहिरपि प्राग्वत्नानाजानतुरोनित्यनित्यषष्टाक्षरवाक्स
जनितयोजनात्मकः क्षीरसमुद्रस्तद्बहिः प्राग्वत्नूनंज्ञानदोविचरइत्यष्टाक्षरवाक्यजनि
नसंख्ययोजनात्मकः पुष्करद्वीपस्तद्बहिरपि प्राग्वत्ज्ञानिनानीनाकनाभूरित्यष्टाक्षरवाक्य

ज्ञानेनतसंख्ययोजनात्मक॰ सलिलसमुद्र इति आहृतेन्पस्य महाद्वीप इतिपूर्ववत्त्रावयव॰ वातेत्या
दिनाविग्रहैरित्यनेन सप्तवाक्षरत्रिपादाद्यैन श्लोकपेन वातद्वसलिलौ वृधिकालवक्रयोर्मे
ध्यस्य देशमानं कालवक्रपरिवृत्तिकारणान्तत्तु परिभ्रमणप्रकारं तत्तु कथ्यते दानतन्मा
नराशिस्वरूपं चोपदिशतीति तत्र वातद्वसलिलजलधे॰ मध्ये वातद्वसजिलसमुद्रा तत्र द्यु
विस्तारमानं नानवहिशाद्वन्द्वनतत्सु न॰ पुनरपि जन्तसमद्वीपसप्तसमुद्रसमवाय मध्यविष्कं
तमानात् द्वीपाद्यात्मकं भूरूपं कालवक्रं कालात्मकं वक्रं। तस्य कालात्मकत्वं जगत्प्रि
मणस्य विश्वविकारकारणत्वाद्परा शक्तिमारुतेन महानित्यापाद्च्छाशक्तिरूपमारुतेन
नुत्रां प्रेरितं॰ वकारेण कारणात्वरं नतवतोत्यथि॰ पश्चिमाधोपसव्यतः पश्चिमानिमूर्खमूर्ध्व
घः क्रमात् प्रादक्षिण्येन तत्तु कालवक्रं तस्मात न वोर्ध्वतिर्य॰ ग्वरोत्तरं प्रतिपाश्वतनाद्विगुणरा
द्विगुणमानवीथ्योतिः। अद्भुते॰ समवर्थं स्वर्यमपत्वात् केनाप्य कृते त्याघाते जोमयैः ज्योतीनु
पैः द्वादशारैः भूमध्यादिपरव्योमान्तमभूनौ दूर्वैकाशोरूपै॰ समन्वाणालैरिति शेष॰ अभिवादादि
ग्रहैः॰ मेषादिमानीतराशिरूपैः भ्रान्तं दुक्रांतवत्तिमध्ये वातद्वसलिलजलधि वातद्वपार्श्वद्व राम

पमध्यविष्कंतमानंतद्वागतत्समं घंक्रोडी कृत्यपराशाङ्के रूपमारूत प्रोरितंपूर्वोक्तवात्यसलिलजलज
लाधिवाह्यपार्श्ववाह्यर्मानांतप्रतिपार्श्वप्राग्वतद्विगुणोत्तरमानेबोध्यषकेतदंतरालाष्टको
पेतन्यातोरूपमेषादिराशिद्वादशरूपद्वादशारपुष्कं कालचक्रं पश्चिमाभिमुखमूर्ध्वाधःप्राद
क्षिणापक्रमात्परिभ्रमतो तितोविरत्यादिना स्थितिरित्यन्नेनाद्धोधिकेनैकेनशीके ततत्कालच
क्रवीथिषु समग्रहावस्थानं तेषां स्वोक्तकाले तद्वक्रगत राशिषु वारे शालोक स्थितिर्वा पटि
तानि तत्रांतेषु वीथिषु तासु वीथिषु तेषु राशिषु तिष्ठत्सु ॥ स्थिते ॥ चंद्र बुध शुक्रार्क भौम गुरु
मंदा नाम धरोत्तर वीथिस्थितिक्रमालंघनेनराशिषु । तत्र द्वौ थिगतेषु । स्वोक्तेनाज्योतिःशास्त्रो
तया । पूर्वाशामुखवायुवाप्रपाति वरग्निाति षां । ग्रहाणां स्थिति ॥ जनसत्त्वाविपरीता महच्छपक्ष
पनाशात्मिका । एतदुक्तंतवति । प्रोक्तकालचक्रगतवोध्यषकप्रोक्तमक्रमालंघनास्थित्या स्थि
सः प्रवाति मुखवासन्नं दृढस्तत्र कृतराशिषु स्वोक्तवारे शालोकानामुमत्यादि रूपा स्थितिकुर्घन्नात
। महत्स्येत्यादिती रूपतद्वत्पत्रैरर्घ्यांघन्नैस्त्रित ॥ श्लोके:षोडशानित्यानां मेनुद्दोपादिपर्यापमवा
त ॥ षोडशविधेषु देशेषु कृतंयुगादिवर्षादारत्य प्रतियुगंवतुर्युगवर्षेषु षष्टिरिद्वतिक्रममुपदिश

तं.टी.र

२५६

२५७

तितत्र सदेवा सोमसूर्यदासकलात्मकेन प्रधानरूपेणावतिष्ठती त्यर्थः॥ महाघटितः॥ देशकाला-
तिरनवच्छिन्नप्रकाशरूपत्वाज्जावस्यमेति॥ आप्लावितः॥ संघट्टेन॥ जलाद्यनन्त॥ मेरी रत्नत्र रजंबू
द्वीपाद्यादि संघर्ष वा त्वघस्य जलसमुद्र पर्यन्त वतुर्दशस्या नाम्यता॥ शेषा॥ कामेश्वरपादपं वतुर्द-
शाह्वात्मा मा हेत्यता॥ तदङ्घ्रि संघर्षवा त्वघवा त्वघसलिलजलघे घीहि॥ अत्रा॥ षोडशी॥ प्रतिव-
र्षं प्रतिकृतपुगादि वर्षता॥ नित्याः तलितातव नीत्य त्रत्राब यथा॥ चकार॥ समुघषोडस्यात्र कु-
प्रकारेण एव मित्यस्यप्रोक्तरूपतद्वत्यत्रावयः। अन्येषु त्रेतादिषु एतदुक्तंतवतिमेरुजंबूद्वी-
पलवणासमुद्रलक्षंक्षद्वीपेक्षुरससागरशाल्मलीद्वीपसंज्ञकेषु षोडशसु स्थानेषु कृतपुगादि-
चतुर्युगप्रथमप्रथमवर्षेषु ललितादिवि भ्रान्ता॥ षोडशानित्याः तदानी कत्वेना पित्वात त्रघुणा
द्विनीयद्वितीयवर्षेषु तं जंबूद्वीपादिमेरुपर्यन्ते पुमेरुपय्यंते पु षोडशसु षोडशस्थानेषु लाक्षि ता
दिविज्ञोता षोडशानित्यास्तिष्ठन्ति॥ एवं जत्रघटा गत्वतीयादि तत्तौयादिषोडशषोडशवर्षीय त्रेषु व
तुर्दशसु वतुर्दशसु वर्षेषु लवणसमुद्रादिपरमव्योमान्तेषु शाकेषु वतुर्दशसु वाषोषुल वणाम
समुद्रादिपरमव्योमान्तेषु स्वस्थेषु वतुर्दशसु वतुर्दशसुस्थानेषु क्रमात्प्रतिवर्षं ललितातिष्ठति ता-

लितास्थितस्थानानन्तरानन्तरस्थानमारभ्य तत्तत्पूर्वपूर्वस्थानात्तमन्या॰कामेश्वपादिविन्ता॰
पंचदशनित्यास्तिथिरूपाः॰ एवं वर्षषोडशकवर्षषोडशकेनैकामेकां परिवृत्तिं ततन्नीति कीर्त्ते
देशे कालविकालेषु नित्यादिति॰ समुदारितमित्यन्तेन रहस्य॰ पंचदशतिःश्लोके॰ षोडशनित्यानां
कालचक्रमपत्यप्रकारं कालदेशे कालविपत्यफलं कालचक्रस्य या तद्वीथ्या रूपपरव्योमस्य
तिं घो कृतिगमनं वोपदिशति। तत्र। कालेषु कालचक्रस्य वंक्षकक्षा रूप्योरंतरान्तरालदेशादि
नारा कक्षान्तेषु षोडशसु स्थानेषु। मध्यादि। वंक्षकक्षान्तर्भूमध्याव्योमादीनाः। षोडशनित्याः। मध्य
स्थानलिता। स्वांशतः॰ स्वमानमुच्चान्तरेण। अन्या॰ पंचदशनित्या॰। तत्र देशे काले कालेवा। त
या कलक्रमात पूर्वो रूपगादि वर्षादि षोडशषोडशवर्षपरिवृत्तिक्रमेण। तुर्यदशे च कालता॰ परि
वर्त्तिकालक्रमावदेशतः॰ देशस्यावक्रान्ता कालचक्रेण। भूपृष्ठप्राप्यता कालमस्य पवः॰ रहितजायम
पवत्स्पर्श॰ वा तस्य वीथ्यांशानैश्वरकक्षा। वहिर्भूतवीथ्यां तारकाः। नक्षत्राणि। तद्वाहे॰ नक्षत्रका
शा चहि॰ स्थिति॰ कालक्रस्येति पूर्वं त्राचप॰ तत्र। कालचक्रे। तद्विकाज इदवधि कापरव्योमात
भूता। अपि वेत्तनेन पूर्वश्लोके स्थितिरित्येतदा। रूप्यते। तत्र। सावापूर्वो रूपपूर्वो रूपुगवर्षषोडशा

तं·टीश क्रमाद्वातमयंभिन्नपामयं रतदन्तं नवति। कृतादिवत्युगप्रथमप्रथमवर्षादिवर्षषोडशकषोडशावृ
मालितादपक्षत्रा त्राषोडशनित्याः ॥ क्रमेणाकालवक्रवंद्वक। क्षाभूम्यन्तरालप्रदेश चंद्रकक्षातद
२५८ न्तरालबुधकक्षातदन्तरालशुक्रकक्षा। क्षातदन्तरालरविकक्षातदन्तरालभौमकक्षातदन्तरालगुरुक
क्षातदंतरालशनिकक्षातदन्तरालनक्षत्रकक्षाविनागत ॥ षोडशसु स्थानेषु देशपरिवृत्तिपरी
258 तपरिवृत्तिक्रमतपरिवर्तते नक्षत्रमेरायायापार्श्वत्यावर्डकक्षास्थितनामासमासानित्यैवतत्कालवक्रस्य
धिपातवाति। तस्मादेवं देशकालपरिघट्टितेदतो जम्बूद्वीपादीनां परव्योमान्तानाम् षष्ठानां स्थाना
नाम् एकैकवर्षक्रमेणावर्षाधिपकवर्षाकेनेकति त्याधिपत्यां सिद्ध्यति। यथा जंबूद्वीपस्य कामेश्व
री कुलसुंदर्यौ क्रमात्प्रथमनवमयोर्वर्षयोः ॥ प्लक्षद्वीपस्याद्वितीयो पदशमवर्षयो र्भगमालिनी
नित्यानित्येशालापस्यत्ताये कादशयोर्द्वित्यक्लिन्नानीलपताके। कुशद्वीपस्य चतुर्थद्वादशयो
र्भेरुंडा वज्रेश्वर्यौ क्रौंचद्वीपस्य पंचमत्रयोदशयो र्वह्निवासिनी सर्वमंगले शाकद्वीपस्य षष्ठचतुर्द
शयो र्दूत्यश्वरी ज्वालामालिन्यौ पुष्करद्वीपस्य सप्तमपंचदशयोर्वर्षयो र्हूतात्वि त्रेपरव्योम्नोष्टम ग्य
षोडशयो स्त्वरितानित्ये। एवं देशकालौ नित्यात्मकौ तत्तदिन्नपुक्रमितिदेशोन्त्यादि। तेः पूजनादिप

यत्तेऽपं वतिः श्लोके देशकालतिथिप्राप्तनित्यापूजनं तत्कालविशेषांशुतत्फलं वोपादिशति। तत्रादि
शवर्षचाद्यानां देशकालवक्रतिथ्यानीत्रपाराणां वा द्वयोर्घा। तानि त्यादिघां। तेषु देशवर्षतिथि
षु। तस्या ० तद्देशाद्याधिपाया ० महाशाक्ति ० साधकस्येति शेषः ० त्रपाणां देशादीनां। काल
प्राप्तां। कालवक्राधिपां तन्मासपूर्णायां स्वजन्ममासपूर्णायां वा एवं कुर्याणां। पूजनपहोमादिके
अस्येऽति पगादिति ० असौ साधका ० तत्र देशादिसंयातकाले। एतदुक्तं भवति। समस्तद्वीपेषु
तद्वीपेश्वरानित्यां द्वीपपूजापूर्वं स्वजन्ममासपूर्णायां कालवक्रेश्वरीं नित्यां स्वाव जन्मादिव
सेऽते अपि प्रतिपक्षनु तत्प्राप्तातिथ्यौ अपूजयन्नपि हृत्फलसिद्धिभाग्भवेत्। जात्येत्यादि ति
रश्चि कट् इत्यंते त्रिति श्लोके ० समस्तद्वीपगानभूरुह समकनामतिः ० प्राप्तानित्तन्द्वीपनामानि तत्पू
जनं तं त्रगमप्रगत नित्यापूजनं तत्फलं वोपदिशन्निति। त्रा भूरुह ० यादृपा ० तेषां पानां। तन्न ना
मानि द्वीपनामान्यि। तमुखात न दूरूह प्रावाप्य होरा तितत्रामति ० अनेनुद्वीपादिपरमव्योमात्र ना
मानि। प्रमावाहितिश्च तु थीन मौत्ते ० पृथा। जमेरवे नमश्च इत्यादितित्रा मेरुपमुखषुषोडशसु स्थाने
पुपन्नांस्यत तत्र तत्र कालेकाले। तास्मिंस्तस्मिन्वर्षे ऽज दुक्तं भवति। षोडशसु नित्यासु स्वतन्त्रतीपा

तं.टी २ तिन्यावोडशासुस्थानेष्पुपत्रास्थितातत्रप्रवंपूर्वप्रजपित्वातत्रद्वषेत त्रस्थानगतांभावपक्षतत्र
२५८ त्रित्वार्घनक्रमातप्रनघश्रप्रोक्तनूपप्रातावोतवेदितामध्यदृत्यादितिधिघितेड त्पत्रैस्त्रिनिश्री
259 के मंत्रिकाजवक्रमहाव्योमस्थितिक्रमंकालवक्रेग्रहाशांस्थितेतत्क्रशांवीपदिशतितत्र
महोमहाव्योमनत्थत्रित्रांस्थितामितिशेषः॥ततः कालवक्रातानिस्तोमंनि॥मात्यथ॥ते
त्रमहाव्योमित्यतद्ववसंस्थिति॥मूमिकालवक्रपोरवस्थांनमंघोमहाव्योघः त्र त्रकालभ
चक्रेवासप्रवारनिपुजात्मनोस्ववाथासंवासततत्रड़तशशिषुप्रवारनिपमवतांतवेछाप
रापा॥शक्रेराज्ञातपो॥मूमिकालवक्रपो॥तदुकंतवजिामहाव्योममध्यस्थमूमिकालव
क्रतहनग्रहशीपयाक्रसंसुस्थिरावस्थामनसंततेकाकारप्रमाणांप्रोक्तक्रमसंवासप्रवार
कारणात्त्वत्वलवनंवकेवलंपरापा॥शक्तेरिछेवेति॥तयोरित्यादितिसमुनिश्चितमित्यत्रैनंव
तिःश्रीकैत्रित्पातीकावस्थानत्रत्रदेव्या॥सपरिवारायास्थितित्रप्रजपितुःप्रलेवोपदिंशति॥ राम
तत्रतयो॥महीकालवक्रपोःघावितप्रदेशाद्यछिवतुष्पदहुसारादिप्रागुक्तनूपात्रंगसजी

कुलललितासहस्राविग्रहीकालवक्त्राः। वाराही वतुर्विशेषोनस्वरूपत इत्यर्थः॥ एवं मोक्षावक्र
स्थब्राह्म्यादिमातृषट्के अत्र पंचमी ग्रहणं ललिताविग्रहसामर्थ्योसलिलोद्र कुसागारस्यात
मध्ये चतुरश्रं प्रमध्ये तन्मध्ये कल्पकोद्यानमध्यस्थसद्म मध्यगपद्मरागखंडमध्यस्यरत्नमं
डपमध्येऽतियावत्। अत्र सर्वस्वरूपाणि रितिपदद्वैत्वे॥ मदमंथरवाक्षणां। अत्र नत्ररत्नतोप
श्लो कवस्पमाराणां तंदृष्टये णां संगीतातद्वैनवक्पारिभाषितामित्यर्थः॥ सुसाधकाः सतत प्र
दायि साधकाः तथावि धाह्लाः भूविताः तथाः समुद्यौ अत्र प्रकरणाद्भूतोपकवचनात
नांपदानीललितामितिविशेष्यमभ्याहार्यम्। तां ध्यात्वेत्यर्थः॥ तां सांसपरिवारनित्यानांत
द्विनोदा संगीताद्विविशेषविनोदः॥ कोटीत्यादि तिस्त्रेइत्यत्रैनवति श्रीकैर्नित्यालोका
दिमानन्नत्रदेवीपूजनात्फलं परमपोपस्वरूपंनित्यावैतववित्प्रमातुतावंवोपदिशति
तत्रास मः पामं। कोघापापमतन्मानाच्छितिः प्रत्येकं कोटियोजनविस्तारौरचितिः तत्तीयांशमा
नस्यापोजनततीयांशसहितं तत्पत्रिंशदधिकाशततत्पोन्नरत्पत्रिंशवसहान्नाक्षिकत्रपत्रिं

तं॰टी॰ शक्तकुम्भोजनमानविस्तारायाम सहितस्य रत्नद्वीपपद्मस्याधस्यारत्नद्वीपमध्यगतपद्मरागखंड
स्यतत्वार्णशोभोजननवांशसहितेकादशेन्तरशालाधिकेकादशांसहस्त्रोत्तरेकादशलक्ष
२६० 260 योजनमानविस्तारायामसहितमंडपोप्राशिकमंडपप्रांतेषुपार्श्वेषु मंडपस्येति शेषः तथा
प्राग्वत्तामेत्मप्रः शिवसूत्र ३।७ कृपा। पद्विंशपटलोक्त्या चतुर्ज्ञानेन लामदुर्घामिना। आर्नवं नाम
मनोवाक्कायकर्मणामेकाकारकातस्यपरितः॥ साधकस्यामिवामस्थानस्यपरितः॥ मधु:
नराज्ञाति शेषः॥ नित्यापा॥ सकलानित्यापापाति कायामहानित्यापाः। ज्ञात्वाव्योमन्दपविमर्पान
धिषपज्ञानमया। आवपो॥ शाक्ति॥ शिवयोः॥ एवं कुप्रकारेण प्रोक्ता। पंचत्रिंशपटलेवक्ष्यतङ्
त्यर्थः। सममस्तोत्यादिति मतमडत्य तैरेकोनविंशतितिथ्यो कैरलादनुतावप्रस्तावपुरः॥ मरीचि
त्याकवचवत्तरफलंवीपदिशतितत्रापिशावादंत्यचादिशवेनापरमारादयग्व्यतेसुखाम
येस्वरूपलानतावगववादात्परत्राशब्दस्परतादिविषयपशतपानकोसतपर्केश्रस्यमार्गोइत्युक्त
रत्राध्ययः। इति स्तके। मर्यादंप्रांप्राघीपकर्षात यासमुघपोपोतासोप्यत्रादिशब्दोनावाहितोविघ्र राम
पः। अस्तोजपितानंदहः॥ शांतोमादिहेमपाजादिरहितत्वा अप्रयवानितुपमः॥ ततवातमकंत्वा

दात्मकमित्यर्थः ॥ येनाकृष्टेनाऽहमपि विशिवोपि सर्वतः ॥ वक्ष्यमाणाः सकलस्यानेषु सन्धि
गा विश्वमयत्वात् ॥ पुरतः ॥ पूर्वस्यां दिशि तु सम्मुखे पोऽनन्तरं ॥ आग्नेय्यादि शसि मुत्तरत्राच
पश्चात् तथा सम्मुखे वेतित्यर्थः ॥ हि त्रा दक्षिणापार्श्वे मे वा त्वित्ति पूर्वत्राच पश्चात् ॥ अथ अनन्तरं नैऋती
मित्यर्थः ॥ तथा सम्मुखे ऽनं प्रागुक्तैव तत्वा ॥ अनन्तरदिशं ॥ वा पवादिशं ॥ वामपार्श्वे ॥ अनन्तरां दि
शं ॥ त्वाहितेत्यस्य पाट लपे दितपु नरत्राचपश्चात् तु सम्मुखे ॥ अन्यां ईशानीं ॥ मामित्यूर्ध्वा धरा न्या
गानस्यादिगुपलक्षणां ॥ धा नित्या ना प्रदशमानित्यानित्येत्यर्थः ॥ सेति नो कपताकारवे तु तत्र
त्राचपः ॥ नित्यानालपताकारव्या ॥ नोलपताकानित्येत्यर्थः ॥ अस्य अधोमे पात्वितिपूर्वत्राच
पश्चात्सर्वतः ॥ प्रोक्तं कादशादि स्तुवकारेणा पूर्वत्र पात्वितत्येतदाकृष्यते ॥ हालामालिति
विग्राह ॥ हालामालिनीनित्येत्यर्थः ॥ पालयेदित्यस्य पूर्वत्राचपश्चात् तथा सम्मुखे ॥ अपि त्राचः
सम्मुखे ॥ पापात् ॥ अविवेकात् ॥ संशयात् ॥ अनघवसायरूपावज्ञानात् ॥ सर्वतः ॥ सर्वत्रा सदा
असंशयरूपविज्ञेमित्यात् ॥ श्रुतकमस्विति शेषः ॥ तु सम्मुखे ॥ अश्रुतेष्वपि मु सम्मुखोगा
घेतिसंबन्धः ॥ तथा सम्मुखे ॥ पूर्वोक्तकामादिपंचप्रयत्नपदषोडशाकस्परक्षतु मामित्यत्राच

ने॰ टी॰ २४ पञ्चतत्त्वानीत्यात्मा स्वशक्तिनिष्ठा सहेति शेषः । तत्त्वात्मा स्वशक्तिनिः सहेत्यर्थः । तथा प्राग्वत् स्वश-
क्तिनिष्ठः सहेत्यर्थः । तत्त्वगताः । व्याप्य घ्राणूर्ध्वाः । अपि स्वशक्तिनिः सहेत्यर्थः । वकारेणापि
२५१ स्वशक्तिरात्मसहेति पावकवाचकारात् स्वशक्तिनिष्ठः सहेत्यर्थः । तथा व्योमगताः । स्वशक्तिनिः
सह व्योमस्था इत्यर्थः । हूं इत्यादिकानि त्वत्रादि षड्दीर्घाकि इत्यादिविषयः । गदा तु पाठः । अ-
261 त्मनः शिविम्तः । ग्रहाणामित्यादि । तिरात्मकमित्यत्रैश्वर्तुतिः । श्रीकंठे एवं ग्रहाणां मातृका-
त्मकत्वं तेषां तन्मयमंडलसोमान्यमितिर्शोपदेशादेवं द्वादशात्मकत्वमित तदेषां ग्रहाणां
वं द्वादशकं पो विशेषमंडलप्रस्तावादिकं न करोतीति । तत्र मातृकाविद्याविग्रहं । अकारादिक्षका-
रान्तमातृकाख्याविद्यास्वरूपं विग्रहं । ग्रहाणामित्यपपाठः । विग्रहाणामिति दिव्यत्वात् विग्रह
इत्यर्थः । तेन काराणां तद्धामंडलं । तेषामाधारभूतं स्वरूपं सुधास्वरैः । अमृतात्मकैः षो-
डशस्वरैः मंडलं वक्ष्यमाणरूपं तु ध्विशावेसु धाव्यं जननरूपं । प्राग्वत् सुधास्वरूपं व्याप्त नभू-
पमित्यर्थः । अस्य मंडलमित्यति पूर्वत्रापपाठः । इतरो मादपाठः तन्मयः । वृद्धादित्यमयाव्यते रक्ष
नाहं तु नामेति शावं इस्तरूपीतैवे नवानां पूजासु समुदायपूजासु तन्मयं मातृकात्मकं ।

पृथक्पूजासंस्थं तत्पूजासु तत्पीठवंद्यार्कपीठप्राग्नीत्यादिविरनुग्रहमित्यन्ते चतुर्दशाति स्थी
केत्र्वग्रहाणां समुदायपूजानुसंद्ड विशेषमिर्मीता तत्र तेषां पूजादिकं वोपदिशति। तत्रात्रिह
त्रिहस्तमात्रे स्थापनविस्तारात्यां तिपुर्वकोष्ठनवके चत्र्स घोष्पकोष्ठे वत्वाल्व प्राग्दिगातकोष
त्रपमध्यकोष्ठे वातमध्ये हत्वनय सर्वमध्यहत्रमध्याद्दशादिदृशानदिगात कोष्ठाघत्तरको
ष्ठांतां कमात्। प्राद्याक्षेराय कमात। वातांघष स्वरांतां। अकाराद्दि अकारात्नान्तषोस्वराक्षा। मध्ये
सर्वमध्यस्य कोष्ठमध्याने तत्सामकारेणावृत्तवी ध्यो ४ व त्रेन पात्तराल वी थ्यादपस्वरीय
तत्त्वत ४। षोडुशस्वरप्रसारितमकाराक्षरं। तत्र मंडले। द्वादशादिते ४ एकोनविंशपटले धा
ताद्इत्यादि नाद्यद्व तष ङि रोतश्रीकेतद्दादशधा प्रोक्तेः। नमोन्तैरित्यनं नव तुर्थी वितद्द्यान
त्वनाम नाम स्वितमेव। तु मंत्राय यथा। ॐ धाते न मइत्यादि। ॐ विह्नवेन मइत्यत्रा ४। सोमस्या
घां। सोमनशाद्स्याघ मक्षरं। सोड्डत्येतना। स्वस्यपुष्कं विंदुसंपुक्तेतना। अस्य तत्राघाड्न्यु तरत्राचय
थ तथा। वतुर्थी नमोत्तेना। तत्रा म्नानजस्य प्रीकूनाममंत्रेणात मापा वीनपंक्तिस्य कोष्ठ त्रय मध्य
कोष्ठगतवत्त्रपमध्यवत्तं मध्यगतकोष्ठनवके। वोधविलिखेत प्राग्यदाशा। दिवि व्यांघालकारो

तं.टी.
घं ऋकारं षोडशस्वरपुतं षोडशस्वर प्रसारितं स्वयोगत अविंदुयुतामध्यकोष्ठ षोडशसर्वमध्य
२५२ स्यकोष्ठ मध्ये तत्कारं दाहवह्निसमहितं रफ ईकार विंदु सहितं ॐ इत्यक्षरं प्राक्कालेषु ग्र
ह प्राति कुल्यादि प्यु प वारै पंव ति: षोडशाविष्ट अन्येषु आग्नेयादी शा नेषु शिवे पुत था
मध्य प्राक् कोष्ठयो तत्र दुर्गादि चरां तो मादिको षु तम तग्र हात्मक व्यंज न वर्ग समस्त कंव
262 त षपषड्त्वा घहार समस कं ॥ स्तै: प्राग्वत पत्नीकं प्रसारित मिति शेषु विलिख्य प्राग्वदु त्रवी
ध्यो मध्यं सर्व वृत्त मध्यस्थ्ये वृत्त मध्यं तथा कृत्वा प्राग्वत् वधा कृत्वे त्यर्थ गते षु प्रतिमंड
जति तकोष्ठ तव के तत्क्रमात प्रावदी शा च ता नं प्रादक्षि ण्य क्रमा तत् त्र दुर्गा ना गपर्स्व
भरै तत्र दुर्गाक्षर पंव कामस्मि नु नर त्र समा शी तित्वा श्चोत तत्त्व स्य नाशा व तु र्थी विचक्षण न्यग्र हे
मा तर त्र प प्रे वं सं पा हा व षाव त्र ता रा गीत्य र्थ मध्ये तत्त्व कोष्ठ त कस कोष्ठ स्य कोष्ठ मध्ये व
गी घक्षरं त त्र दुर्गा दिभूत पूर्वोक्ता र समस्त कं नवसु मंडले षु छि जि शे ष अग्या दा या नि त्य स्य को
घा दि चता पूर्व पर पौर्व प एकदा पून पे दिति पूर्व त्रा अत्र प्रदा शिखे दि तु तर त्र अनुक्रमा त नाम
व क्ष्य मा शा क्रमा ता ते प्र शा वा दि न मोते नो म मंत्रै: ना द्याम्र हा रा इति क्रम प्रकार ता ए ते न मंत्रं
व क्ष्य मा शा क्रमा ता ते प्र शा वा दि न मो न्तै र्नामभि मंत्रै:

चैत्राएवं उक्तप्रकारात्तेषु मंडलेषु तेषां ग्रहाणां तेग्रहाः तदनुग्रहं पूजकानुग्रहं तद्दुष्कृतं वर्तिलिप्रा
कूप्रत्यकुदक्षिणोदक् वृत्तबपूर्त्वेकमेकं कृत्ता लमानान्तरालं सूत्रचतुष्टयं मेरुस्फाल्य नवकोष्ठानि तिर्यग्
तेषु कोष्ठेषु प्रत्येकं वृत्तं कोष्ठरेखावर्तुलं यस्य पार्श्वं कृत्वा तदन्तरे केन्द्रं अंगुलमाने नवान्तरपंक्तिर्व्याद्य
सर्वमध्यस्य वृत्तमध्यवर्तिकापाशमानान्तरालं सन्नद्धं प्राकुप्रत्यकुदक्षिणोदगास्यं लनेन नवको
ष्ठानि कृत्वा तत्र सर्वमध्यस्य कोष्ठमध्यगजवृत्तत्रयं पकर्णिकास्य कोष्ठनवकमध्यकोष्ठमो इन्यत्
रं साध्यपुत्तं विलिख्याशिष्ट कोष्ठेष्ट केन्द्रं शाक्तं तगनं अं आं इं ईं ऊं ऋं ॠं इत्यष्टावस्रशरापालिख्य
वा घृत्तवीर्थाद्वयेन्द्वीथ्यां प्राग्वत्षोडशस्वर प्रसारितविन्दुपुतं मकारं पंक्तिप्रादक्षिण्यपातसमा
लिख्यावाह्यवीथ्यां तद्विन्दुकान्ताङ्कान् प्राग्वत्प्रादक्षिण्येन विलिख्य तत्स्त्रीकांक्षिस्य कोष्ठत्रय मध्य कोष्ठ
त्रयमवर्तमध्यकर्णिकास्य कोष्ठनवक सर्वमध्य कोष्ठ ॐ इत्य अरं साध्यादिपुतं विलिख्याशिष्टको
ष्ठके प्राग्वद्दीशा घन्तरीतं ॐ अं अं आं इत्य पाक्ष त्यपाक्ष राशि विलिख्य तत्र वाह्य वृत्तवी
थीद्वयेन्द्वीथ्याः स्वरविन्दुतावि दुपुतं कारपंक्तिप्रादक्षिण्य क्रमाल्लिखित्वा तत्र वाह्यवीथ्यां सा
न्तावाविन्दुयुतीप्राग्वल्लिखित्वा तत्र अग्रपादाशान्त कोष्ठसप्तकगतवृत्तत्रयमध्य कर्णिकास्य कोष्ठन
वकमध्यकोष्ठे प्राग्वल्लिखित्वा तत्र त्रावमध्ये पयावक्षं कं वं नं पं षं इति त्रयं गोलस्वरापेकमे

२५३
263

कंलिखित्वा तद्वहिः अकोष्ठादि क्ष कोष्ठान्तं कचवर्गा द्वितीयगादिकोणातश्चापवर्गाय वर्गाश्च वर्गाः समस्ता
क्षरपं वकपं वकं मोमा पावु धापाम्हो रवो गुरवोराहवोश्च क्रापाकेनवोइत्येतानि प्रत्येतं — ततिसम
नामानि यथाक्रमं केकं सपो ज्येवं सं भूपाषा दशराशीनालिखित्वा तत्तद्राशिवत्तवी थाद्यपद्धपेप्रा
ग्वदन्तर ततद्यांश्यां तत्तद्गाग्रहराशिस्वरविकृतानि यथाक्रमं मं केकपंक्तिमादशिस्वात तत्तद्रात्स्
वात्स्या यांघ्रपन्मात्त्की लिखित्वा एवं रवमं इलानि निष्पाघ प्रोक्त क्रमेण साग्रहाणां प्रोक्तत
त्वाति कृत्यादिषु प्रशावादिवत्य्यीनमोन्ने नामाप त्रेरक्के स्याके द्वारशति॰ एवं इस्यसासो
मायनमश्वतीमादीनां कृतो मायश्च में ॰ इत्यादिति॰ चंकेनवेनमः इत्यत्र प्रोक्तं इत्यादितिरधना
तप्रोक्तफलसिद्धिः॰ एवं क्रमेश्रुतग्रहाणां मह्यादिस्तु श्रुतग्रहाविदिस्तु चवचल्लातातास्करेत्या
दितिरीश्वरीत्यत्रैतन्नवति॰ श्री कैः पूजाकालं ततप्रस्ताव पुरःसरं वेदार्घ्यतोः पृथक् पूजामंडलन्न
चिमश्रीणाइवाणितत्रपूजनं वोपदिशति तत्रात द्वारपेयथाक्रमं रविवारे सोमवारे वपूर्णा के।
पूर्णायामित्यर्थः॥ स्वोद्ययो॰ स्थितयो॰॥ आदित्ये मेषराशौ दशमताग स्थे मध्याह्नगते। अष्टतराशौ राम
ततीयताग गतेवंद्रे नतो मध्यांग ततेतन्मध्ये हृन्नयुगलान्तर्हैन्नमध्ये रेखावातिरषति॰ सं जातेइति शे

मध्ये॰ अस्यसकाशीतिपदेपूर्वदृत्यत्राचय० मध्येतत्त्वकोष्ठमध्ये इत्यर्थः॰ अस्मत्तारागा॥२॥ अथ मेप
रलेषाकमित्यादिसस॥ त्रिंशच्छ्रो।कोनराद्दु प्रोक्तातजकारजुकारठकारवकारसकारातबींद्दश
स्वरविकृतावेतमायान्नाशीतिसंख्याताक्षोविसर्जनीयान्नासत्त्रशीतिसंख्याता इमध्येसर्वम
ध्यस्यकोष्ठमध्येदावगतो। ठकारमध्यस्थ्यांतत्पूर्ववंड्मंडनकोष्ठमध्यप्रोक्तं ओंकारं कृत्वेति
तित्रक्रम०। ग्रथितं कृत्वेत्यर्थः। ग्रथिता। एकोनविंशतिः। विसर्जनीयात्रैरूपतारौः पंक्तिः स्व
रविकारविध्वरै०॥ एकत०॥ अन्यत्रमेनास्वे०॥ कृत्वाविंवारवीरितिपूर्वत्राचयो०भात्। त्राविंवे।
नागविंप्रोक्तरूपतः। प्रोक्तमंत्रो पवारा धे०। द्विवत्तानः। वन्तद्रूपं कृत्वातद्वारेत्यर्थः। एकोन
विंशैएकोनविंशतिमित्यर्थ०। अस्यारेखाइतिपूर्वत्राचय०। तन्मध्येषुतं द्रे रेखाजनितकोष्ठच
तुःशतकमध्येष्वित्यर्थः। प्राग्वुताईशादिप्रादक्षिण्यप्रवेशगत्याश्राशादिकाल्पतान्क्रकका
रादिकाक्षमकारान्तान्पंचविंशतिवर्णान्॥ वैविंदुति० स्वरैपुताक्षरएकेकं षोडशस्वरा विकृ
ताक्षैतै० ककारादिमकारान्तैः स्वरविकारान्तैः। स्वरैः ओं आपृते०॥ रविकृतमकारसहितैः। वह्निदशा
शौः। अग्निभूता स्वरदशकेनविलिपिं मातृकाविलिस्येत्यस्यालिपिमितिपूर्वत्रविशेदाकारमित्युन

तं.टी.२

२५८

264

रत्नवर्काकादिवद्वयपश्चात्तन्मध्ये मंडलमध्ये प्राग्वत् नामामं त्रोपचारादिति। एतदुक्तं तवतित्रिहस्त्यायाम
विस्तारमाते नवत्रित्रिष्याघतत्वाहूरेकांगुलमाने वहृत्तेति ष्याघसर्वमध्ये हृत्तमध्ये कर्णिकायां प्रा
कृपाप कृदक्षिणादि कुवश्र ष्यातिरष्यातिरेखाति ८ समात्रशलातिरेकाशातिकोष्ठानि निष्याघतेषु
कोष्ठेष्वाशादिगात कोष्ठादिशदक्षिणापप्रवशागत्याप्रोक्तान्समस्ता क्षराणि स्वरविकृत्यात्र शान्ते
मेख्या निमायातानि विलिख्यामिष्टमवं मध्यकोष्ठे मध्ये वकारमालिख्य तदरे प्राग्वत्तान् क्रोद्दृत्त
क्षरं समाध्यादकं विलिख्य तद्वहिर्वृत्तवीथ्यां स्वरविकारविधुरान्मंत्राक्षरं पंचवकग्रथिताम
त्रकांविन्यस्येव मेन मंडुलकर्पूरचंदनाभ्यां विरव्य प्राक्तकालेषु प्रीक्तनाम मंत्रेणाप्रोक्तोप
चारादेः संपूजयेत् वंलाततः प्राग्वन्मोनेतवत्रवृत्तिष्याघप्राग्वत्तत्कर्णिकायां प्राकूप्रत्यकु
दाक्षिणोदकवसमात्रशलाएकोनावे शत्येकोनविंशातिरेखाः ८ समालिख्याथ तु ८ शतकोष्ठानि
निष्याघतेषु कोष्ठेषु शादिक्षिणापप्रवेशोमत्या ककारादिमव्यकारान्तानि पंचविंशति मक्षराणि साधु
त्येकं षोडशास्वरविकृत्या षोडशाषोडशसंख्याजातिसंभूपवतुः ८ शतसंख्यानिसविंदुकानि विलिख्य सम
तद्वहिर्वृत्तवीथ्यां स्वरविकारविधुरककारादिमकारान्तैः पंचविंशतिरक्षरैः स्वरविकृतमकार

रूपषोडशकेन वह्निभूतात्मरदशकेन संभूवैकपंचाशद्वर्णैः सविंदुकैरेकाक्षराग्रथितां मातृकां स-
विंदुकीं विलिख्याष्टवर्गेतास्मदेडलं प्राकृवंदनादिनाविलिख्य वक्त्रप्रोक्तकालेषु प्रोक्तेना मंत्रेण द्वादशराशि-
प्रोक्तोपचारा घोरर्षकेव्वा ध्येयेत्। तेन प्रोक्तफलसिद्धिता। आतापीठे हृत्सादितिर्यग्ग्रहेइत्यत्रैस्त्रिति श्लोके-
स्तत्र सार्द्धं धाररानवग्रहमंडलालेख्यनस्यानविशेषोपदेशं प्रोक्तपूजातिदेशपटलाद्यनिगमत-
ग्रहाराणां त्रित्वात्मकत्वोपदेशं च करोति। तत्रवाविकल्पो। अन्नाहृतेन नाघावरकरहिते। तत्रावि शेषा-
देशो। ततः क्रमतः। विशेषादेशक्रमतः अविधापाः। नित्या नामिति शेषः। असेचालनलिते वा सर्धविग्रहा। अ-
र्धनोपदेतना। विग्रहा॥ ॥इतिषोडशनित्यातंत्रे पुश्चाकादिमतास्यस्य परिपूर्णस्य तंत्रस्य प्रपंचसारसिं-
हराजघकाशातिधानमस्तुताऽनंदनाथेन विरचितापां मनोरमाख्यायां व्याख्यायां षोडशनित्यानां ह्री-
ककालतादीत्यादिप्रकाशानपरमषाविंशपटलं परिपूर्णाम् अष्टं॥ ॥ग्रंथसंख्या॥ ॥अथ विंश-
तुपंचाशिप्रोक्तान्येकादशात्मनु। सपदाशीतिरधिकाव्याख्या ग्रंथाः शतद्वपातो॥ एवं हीस्मिन्नथ विंशेप-
टले षोडशनित्यानां लोकक्कालतादत्यादिकमुपदिश्यानन्तरं षोडशनित्यानां त्रित्वादिहोमार्थं मंडपकुंडा-
दिविधीराणां दिक्रममुपादिशत्यथ षोडशेत्यादिवाक्येन तमित्यत्र श्लोकशतरूपेणोक्तो नवत्रिंशे न पटलेनातंत्र-

तं॰टा॰१

२६५

265

अथ षोडशोत्यादिति शंत्रि। दिग्यन्त्रे अनुतिष्ठेत् कौषः पर ज्यं योदिशमुक्त्वान्यथाकरणो प्रत्यवायोपदेशं वकरो
ति तत्र। मंडपादेरित्यत्रादिशब्दः कुंडादिविषयः। वा व्यादान्त्यत्रादिशब्दो मेखलादिविषयः। तं पाम
डपादानां नद्यानां कूरमोम्यादिविहिताग्रद्धस्य मानात्र छ्यातां तदक्षयैर्यतां अग्रोऽर्द्धक्षानां चायनं॥
त्रप क्रमोपसंहारो। पुरस्तात्त्रे गुपरिष्टान्त्रं वा पेः। प्रोक्तमंडपादिगुणाविधानैः। पपाहृषं। प्रोक्तगु
णविधानवल्लीनेरपा। नरकं। देवताप्राप्तिकृत्यमितत्वं यथः॥ ज्ञातानोरित्यादिति। कलं चेदित्यन्ते ऽथं
वतिश्लोकैः शंकुछायया दिक्परिज्ञानक्रमं पञ्चभिः समहितमुपदिशति। तत्रानातानोर्यन्त्या। आदित्यस्य दक्षि
णोत्तरायणक्रमगतितेदजातपाछायपेतयावता। कर्मा॥ मंडपकुंडानन्मानातिशेषाः। तज्ज्ञाता। ताननुगत्वा।
सुमसमत्ते। जलयन्त्रादितिरिति शेषः। कृत्वेतितित्रक्रमः। वृत्ते कृत्वेतिपावता। तन्मध्यविंदुमध्याद्वयेतावि
याविशेषणं। वृत्तमध्यस्य स्थमङ्गाविंदुमध्यांशं कुमध्यपयातथेत्यर्थः। अंजुरवचारणो। तस्यशंकोः। हृ
तेदृश्येतत्पूर्वापरयोरचेति। पूर्वापरहृपे। पूर्वापरान्मिकयोर्द्वयोर्दिशोः॥ ॥कृत्वा। प्राग्वदिहृ कृत्वेत्यवयः।
तदवितः। ताभ्यांतद्द्वयमस्तितः। तथा। तद्वपम्त्वविषभ्या। समप्रमानपरिच्छता। ताभ्यां। तद्विहृद्वयानशय राम
केनार्द्धमानेनान्योन्यतुल्येन पारिभ्रांतस्या। कृत्वावत्तद्वपावत्तद्वपंकृत्वेत्यर्थः। तयोः। पूर्वापरगोर्द्वयोः।

मंष्ठें श्वेषसंजातमध्याद्दक्षरे न्तरस्थितेऽन्त्यस्यात्तन्तरं मध्ये छिद्रपेऽइत्यतीतद्दिशोभ्योष्ठ्यां। प्राक्प्रत्यक्सूत्रम
ध्ये। प्राक्प्रत्यगात्मकसूत्रे च मध्येतु ४ समाहारे। दक्षिणोत्तरं दाक्षिणोत्तरं। तेषां मंदुपादानां। सूत्रैः। म
त्रैः। सूत्रोग्रैः। एतत्तत्कृतघातिजीमूतौघपरिवेष्टिततताबोद्दिवसेष्वादिरात्रिनिरतावृत्ते देशे जलपंत्राद्दितिश्
मुसमाकृतस्य दर्पणोदरसंकाशस्य भूतलस्य मध्ये बिंदुं कृत्वा तदवष्टंतत ४ प्रतिदिशं द्वादशां
गुलमाने वृत्तनिष्पाघतन्त षडंगुलमानपरिणाहमूलमुत्तरोत्तरपरिणाहापचयेन सूचीमात्रा
कृताग्रपरिणाहमन्त्वा कृजिंशं कुं कुंद्वादशांगुलमाने छस्य सहितं वत्रं काष्ठशिल्पिवरेण निर्मितं
तद्वृत्तमध्यस्य बिंदुमध्ये यथा शंकुमूलपरिणाहमध्यं तवतितथा संस्थाप्य तच्छंकुच्छायापाग्रस्य पू
र्वाह्णे तद्वृत्तरेखापातत्विष्मताजे यत्र संपातस्तत्र च ततोऽपराह्णे तच्छंकुच्छायापायग्रस्य तद्वृत्तरेखायामेवं ताजे
यत्र संपातस्तत्र चावविहं विधाय तं बिंदुद्वयं प्राग्पिपतसूत्रं तत्पूर्वापरं परिकल्प्य तद्बिंदुद्वयं वष्टंते न तद्वि
न्दुद्वयान्तरालमापस्य च ष्टाधिकेनाद्धमानेनान्योन्यासमेन किंविदन्योन्यसंश्लिष्टं पूर्वापरं वृत्तद्वयं विधाय
तद्वृत्तरेखा दक्षिणोत्तरसंविद्वयं प्राग्पि प्राक्पश्चिमसूत्रमध्यगत्यातिर्यग्वेणापतत्सूत्रं च दक्षिणोत्तरं परि
कल्प्यात प्राक्प्रत्यकुदक्षिणोत्तरसूत्रद्वयमेवपातात् द्वयमाणा द्वक्ष्माणा मानेनतत्यन्तरूपपरिकल्पित

तं०रा० २ सूत्राग्रैस्तैस्तेषां मंडपकुंडादीनां प्राक्प्रत्यक् दक्षिणोत्तरात्मकदिक्कु वतुष्पंकल्पयेदितीति ॥ राज्ञामित्या
२५५ दितिश्लोकस्यामित्यत्नैर्द्दृश इति श्लोकैर्मंडपानि मार्गक्रमं तत्र वेदीकुंडनिर्माणस्थानानि वोपदिशति ॥ तत्रा
नवहस्ते नविस्तारायामं संपुतं ॥ नवहस्तमं नविस्तारिणा नवहस्तमानायामेन वसंपुतं ॥ षोडशस्तंतासं
266 पुष्टं ॥ प्राक्प्रत्यक् दक्षिणोदक् च प्रत्येकं समानशालं प्रसारितसूत्र चतष्पषोडशसंविष्ठिति शेषः ॥
वतुर्द्वारं दक्षिणोत्तिशेषा ॥ वंदनमालपादतिमालपापिविहिता शे------हिता शेषकोणातात्रैकं तत्रि
तागैकताग त० ॥ मंडपस्यत्रितागैकतागत० ॥ मध्यतः० ॥ मंडपतध्य---पारंतुष्पमध्यत० ॥ तदति
त० ॥ वेदामपि त० ॥ तथा ॥ एकत्रिंशे पटलेवक्ष्यमाणमेषादिमापामात---शाराशिस्यानामकेषु व
समुद्घपोकल्पयेदित्यस्यकुंडानामत्वेनोत्तरत्राच प० ॥ वतुष्कं ॥ कुंडानामिति शेष० ॥ एतदुक्तं भ
ति ॥ प्राक्प्रत्यक् दक्षिणोदक्वमनवहस्तमानविस्तारपाणौवा त्य कोणावतुष्पये चतुर्ति० प्रतिदि
क्षि द्विक्रमानदिक्कु चतुष्कंयेषतिम ध्यतहिमतित० कोणाच्चतुष्पपेवतुर्तिम्यसं भूपषोडशस्तंमै० मं
पुतंरि० शेषपिहितकोणावतुष्पयं प्रागादिषु मंडपवतुर्द्वाद्वारिषु दं वरवई स्वयङ्ग त्तारव्यादुग्यतनु ... राम
० क्रमानकल्पितवंदनमालपोपेतेनतोरणावतुष्पेनपुतंत्रि हस्तमानविस्तारपा ॥ मेकत क्षिनवके

येतं मंतु पंचविधापत्वेत न्मध्यव तुरस्रंत स्मध्यस्थतक्षि मध्येकहस्तमानोन्नतिपुष्कांत्रिहस्तापामविस्तारा
न्ध्यासादर संका वेंदा विधायतत्परितोतात्पूत कूपषके द्वा द्वादश राशिस्थानेषु प्रतिदिशं द्वि द्वि
क्रमेण कुंडाष्टकं प्रतिकोणमेकैकक्रमेण कुंड चतुष्पंचवसंसं भूय द्वादश कुंडानि वक्ष्यमाणा क्र
मेणान्नपाशा होमाभिषेकादि मंगलप्रयोगार्थं विदध्यादिति। तेषां। द्वादशानां कुंडानां। रूपं। चतुर
आघात्मकं। कुलीरशब्देन कर्कटको राशिरनुच्यते। च:समाहारे द्वंद्वः ७ देशो। चनकुंडानि चत्वा
रारेणा कुंडानि स्थिरराशिषु। प्रोक्तं वृषादिषु चतुर्षु। विदध्यात् चतुरश्राणि। चतुरस्रं चतुष्पंचविध्या
दित्यर्थः ४ त्कुर्यात्। कुंडानि। तानि चत्वारि चतुरस्राणि। अनुक्रमात् वक्ष्यमाणक्रमेण कुंडानि कुर्या
दित्यर्थः ४। उत्तपात्मसु। प्रोक्तं मिथुनादिषु चतुर्षु राशिस्थानेषु योनिकुंडानि। योन्याकारवक्ष्यमा
णलक्षणा कुंडानि। मंगले। प्रयोगे इति शेषः ४। अमंगलेषु। प्रयोगेषु इति शेषः ४। चरेषु। चररा
शिस्थानेषु। अर्द्धशशांककं। अर्द्धचंद्राकारम्। स्थिरेषु। स्थिरराशिषु। अपि शब्देन पूर्वं कुंडानामुक्त
दष्टतेत्रिके णानि त्रिकोणानि कारेणा। परेषु उत्तपराशिषु। तुर्यदिशो। चतुष्टये। कोणानां। प्रतिश्री
घ ४। अष्टकोणकं। अष्टास्रपत दु कृत्वा विशेषकुंडपवात्ये स्यतत्क्रमषके प्राग्मादिचतुर्दिग्गतासु च

१६८

मं.पा.१ तस्य षुतत्कृषु एकस्यापि एकस्यां द्विद्विराशिक्रमेणाकोणादिगतानुतत्क्रियेषैकैक क्रमेण संभूय प्राकृनकि
२४६ गतस्यानद्वयेन तत्तरस्यानमारत्य प्रादक्षिण्येन कुमशोशानकोणान्तक्रियपर्यन्तं मेषादि द्वादशराशिस्था
नानि परिकल्प्य तेषु स्थानेषु मंगलप्रयोगे मेष कर्क तुला मकर राशिषु तत्र कुंडानि चत्वारि वृष
267 सिंह वृश्चिक कुंभराशिषु चतुरस्त्र कुंडानि चत्वारि मिथुन कन्या धाप मीन राशिषु पद्माकाराणि च
त्वारि कुंडानि वा पुनरमंगलप्रयोगेत मेषादि चरराशिं चतुष्टये ईव ड्ढाकारकं ड वतुष्टयं स्थिरराशि
चतुष्टये त्रिकोणाकारकुंडचतुष्टयमुभयराशिचतुष्टये क्रमात पंचाश्रषडस्रसमाश्रो बा श्रात्मकान्य
केकं कुंडानि वक्ष्यमाणमेव भूप तत्र चतुरस्रपा न्यर्द्ध वृं इत्रिकोणपंचषडस्रसप्ताश्राष्टाश्रा । आसांनव विधा
नां कुंडानां मानादि लक्षणानि शृणु ॥ शिवति ॥ ॥ मध्यमेत्यादि ति ८ कल्पनामित्यत्रैस्त्रिभिः श्लोकैरंगुल्या
दिमानक्रमेण कुंडमानवोसन्नाचोपदिशति ॥ तत्र मध्यमांगुलित्यादिनाश्लो नैतद्दुक्तं तवतीप
उमान दक्षिणोत्तरस्य मध्यमांगुलिमध्यपर्वप्रदेशपरीणाह मानं त्रिधाकृत्वा तेषां त्रयाणामंशाना
मेकांशः ८ सर्घत्रासिम्बत त्रैं गुलिमानं तवेदितव्यं ॥ ते ४ अंगुलिमितो ४ मुष्टिरिति नाम ॥ वितस्ति ८ नाम मा राम
नत्रितिगुणो १ त्रिगुणितो मुष्टिमानां ३ द्वादशांगुलमानमेरित्य ८ अरत्निः ॥ संजानद्वयेन वितस्तिद्वये

नात्र्यंगुलिचतुर्विंशत्येतिपावता हस्तः॥ संज्ञा तदर्द्धपतयेः॥ अरत्निद्वयेनाक्षपा चत्वारिंशद्देदंगुलि
तिरितिपावता॥ शिवे इति देवीसंबुद्धिः॥ तदर्द्धपा हस्तद्वयं॥ व्यामः॥ नाम॥ तन्मेता॥ व्याममा नानरोन्नतिः॥
नरशामाना नमित्यर्थः॥ मानरो न्नतिः॥ तन्मानै॥ षशतवत्यंगुलमामाने॥ अत्र वयचै प्रमाणे श्वा एतद्
हस्तवाताम वे॥ षां कुंडानामापामविस्तरखातानां प्रत्येकं चतुर्विंशत्यंगुलविशिष्टत्वात् संभूयद्वा
सप्तत्यंगुलैश्चतैमेखलानामुत्सेधविस्तारयोः चेत्येकं द्वादशांगुलविशिष्टत्वात्तत्संभूयष
स्मवेजंगुलात्मकत्वाच्च परिणाहं तं षशतवत्यंगुलात्मकत्वाच्च तत्संख्यांगुलमितपुत्र्यादेहोत्रमित्
मानातिकुंडानामिति प्रागित्यादितिमोत्रत इत्यत्रैः पंचभिः श्लोकैः समचतुरस्रकुंडनिर्माणक्रमचतुर
स्रे कुंडे स्थितेन रकुंडे वितरकुंडनिर्माणप्रस्तावसंहितमुपादिशत्॥ तत्र तन्मध्ये॥ प्राक्प्रत्यक्सूत्रमि
ध्ये विहितकल्पतं कृत्वा विकृत्वेत्यर्थः॥ तत्पूर्वतः पश्चात्॥ विहाय पूर्वतः पश्चाच्च॥ द्वादशांगुलमानतः॥
प्रत्येकमितिशेषः॥ परं॥ आधिकं॥ तत्रापि॥ तत् पतेः॥ प्रोक्तद्वादशांगुलद्वादशांगुलमानेऽपि॥ तत्पो
॥ प्राक्प्रक्विहितयोः॥ अवसंचत॥ अत्र वपंन समादित्यर्थः॥ तयोः॥ दक्षिणोत्तरं हस्तपद्मयोः॥ तत्र
दक्षिणोत्तरतिर्यक्सूत्रे॥ मानतः॥ द्वादशांगुलद्वादशांगुलमानतः॥ अधिकमितिशेषः॥ तदग्यामि

तं·टा·१ प्राक्प्रत्यक्कूदक्षिणोत्तरसूत्रं चतुष्पथाग्रात् मध्याद्विहस्तमानात् प्राक्प्रत्यगायतं सूत्रं तत्र द्वादशाङ्गुलमा
नतः ॥ पाजपेदित्यस्य चतुष्पथमित्यत्र चपट ॥ एतत्कुर्वीत ॥ प्राक्कल्पितादिक्कुक्रमात् प्राक्प्रत्य
२५८ गायतं सूत्रं मात्स्याकल्पेन मध्ये विकृत्वा तद्विहाय पूर्वतः पश्चिमतश्च द्वादशाङ्गुलं द्वादशाङ्गुलमा
नेषि कृत्वा दधिकां शं माज्ञैयित्वा ज्ञधिहृदयं पार्श्वतेनैतत्सूत्रं तुल्यमानमग्नेयाद्यं परतः ॥ किञ्चि
268 दर्ध्वं नमस्मिन्नेष्वपदं पंविधायतः पार्श्वे दक्षिणोत्तरं हस्तं प्राप्य प्राक्प्रत्यक्कुर्यात् सूत्रं मध्ये कुर्यात् पद्म
ते दाद दक्षिणोत्तरं सूत्रं मात्स्याकल्पेनत्रापि मध्याद्विह्रातद्वादशद्वादशाङ्गुलमाते दक्षिणोत्तरतश्चिह्न
द्वयं विधायतल्लदं चिकां शं वमाज्ञीपित्वा तत्सूत्राग्र चतुष्पावलम्बनेन द्वादश द्वादशाङ्गुल
माते चतुष्कोणेषु विहस्तपदचतुष्पविधाय तत्तद्योतन्न दक्षसपदशाविप्राक्प्रत्यक्कुसूत्र
द्वयं द्वयं दक्षिणोत्तरं सूत्रद्वयं पवसं भूयः सूत्रं चतुष्पथमात्स्याल्पसमचतुरस्रं कुर्यादिति ॥ तास्मित
समचतुरस्रो ॥ त्र्यत्याति ॥ कृत्वादादि ॥ मावतः ॥ चतुरस्रं कुंडं प्रोक्तं षस्मि चत्वंगुलमाता दस्रूनाधिक
मानतद्वितिपावत ॥ ॥ तेपानित्यादितिरात्मनाद्यत्ते प्रतुरिति श्लोके ॥ पञ्चप्रस्तावहत्रकुंडं तिमीशाकुरा राम
मादिकमुपदिशति ॥ तत्र तेषां ॥ कुंडानां तुस्मकुरागम कांश्री वे इति संवृद्धि ॥ तमक्षापाद पाठी

मध्याष्टादशांशेन चतुरस्रमध्यसूत्रमानस्याष्टादशांशेन तिर्यक्सूत्राद्बहिः दक्षिणे नरापतति
र्यक्सूत्रयोः प्राक्सूत्रात् बहिः ३ तथा परितः ४ अग्नितः ३ कोणेषु चतुर्षु। सा। मू ७ अत्रान्यत ११ अत्र
न्यस्मिन्नुदिक्चतुष्पदस्य थे ३। तेनावद्धमाणविधानेन सर्वाणि कुण्डानि। तत्समानि। चतुरस्रप
रिणाहमानस्य मानानि। एतदुक्तं भवति। प्राग्वत्समचतुरस्रं कृत्वा तन्मध्ये विष्कंभमानमष्टादशधा
विभज्यते एकैकांशमानात्। प्रागात् दक्षिणे नरापाततिर्यक्सूत्राद्बहिः। प्राक्प्रत्यगापतसूत्रप्रा
गग्रतः ४ सार्धेन मानेन चतुरस्रमध्यस्थहस्तपद मध्याद्वलयं चनेन भ्रमाद्यत्नाकारं कुण्डमानं कल्प
येत्। एवं कृते कोणचतुष्टये चत्वाद्बहिर्गतं भूमिमानं दिक्चतुष्टये लभ्यते तत्समानि सर्वकुण्डानि वक्ष्य
माणविधानेन षट्साचत्यंगुलपरिणाहं तत्चतुरस्रक्षेत्रसमानि भवन्तीति। तन्मध्ये त्यादिना शिवे इत्य
नेन श्लोकद्वयेनार्द्धचन्द्राकारकुण्डनिर्माणविधानोपदेशं तस्य हस्तकुण्डस्योक्तचतुरस्रापातः कल्पनि
गमनं च करोतीति तिर्यक्सूत्रात्। तन्मध्यदशमांशं। चतुरस्रवृत्तसूत्रमानस्य दशमांशं। तु ४ समाहरेत्। अथ
उद्धृतं ३। प्राक्पाश्चिमतः ३। तन्मध्यात् पश्चिमदिग्गतात् तिर्यक्सूत्राद् घोडशांशमानेन कल्पित दक्षिणो
न्नरापततिर्यक्सूत्रमध्यात्। तथा। तत्सून दक्षिणो न्नराग्राबधं तिर्यग्वतपेन। विधानेन। इत्यनेन

३१

तं.ट।२

२५८

२०१

तद्दक्षिणोत्तरं तिर्यक्कृत्वा त्वग्रद्वयं चतुरस्रान्तर्बहिः त्रीस्त्रींतंशान्प्रसारयेदित्यर्थः। एतदुक्तं तव
ति। चतुरस्रस्य मध्यबिंदुं तन्मानेन दशधा विभज्य तेष्वेकैकोशं त्यक्त्वा प्राक्पश्चिमतः परित्यज्य बहिर्द्वय
यं कृत्वा तत्पश्चिमबिंदुद्दक्षिणोत्तरायतं तिर्यक्सूत्रं चतुरस्रान्तर्बहिः पंचांशात्त्रयांशत्त्रयाधि
कमास्फाल्य तदग्रद्वयावधि तत्कल्पितपश्चिमसूत्रं बद्धसूत्रसंधिमध्यात्। वक्त्रं च तेन प्राक्सूत्र
स्यैतदग्राविंदुद्वयध्यांशांशमानेन तन्मानादर्द्धचंद्राकृतिकुंडं तवेदितम्। एतत्तद्वयार्द्धचंद्राकारं कुंडं म
र्द्धचंद्राकारकुंडं वा क्रमतः मंगलामंगलयोः शिवे ज्ञातसंबुद्धिः। तस्येत्यादिना राशिरियत्यं
नश्लोकद्वयेन त्रिकोणकुंडनिर्माणक्रममुपादिशति। ततालातस्येवा चतुरस्रस्य वा पार्श्वयोः। दक्षि
णोत्तरपोः तन्मानेनाप्रसारितसूत्रमानेन। तद्वयग्रावलंबनात्। प्रसारितपश्चिमसूत्राग्रद्वयोर्व
लंबनात्। एतदुक्तं भवति। प्राक्चतुरस्रं कृत्वा तद्वद्ब्रह्मसूत्रं प्रागग्रं बहिर्नीत्वा प्रसार्य तं चतुरस्रविष्क
तं मानं षोडशधा विभज्य तेष्वेकैकांशेन पश्चिमतिर्यक्सूत्राग्रद्वयपार्श्वयोर्बहिः प्रसार्य तदग्रद्वयात्तत्र
त्रमानोपेतसूत्रद्वयस्य प्राक्प्रसारितब्रह्मसूत्र— —पे अस्पाता त्तदेव ध्यास्फाल्य त्र्यस्रं कुंडं कल्पयेत् राम
स्पतद्मंगलप्रयोगे स्थिरराशिषु चतुष्पूर्दितमितिद्य मध्येत्यादिना सिद्धिकृदित्यन्वेश्चतुत्ति श्लोके

योनिकुंडनिर्माणसंधानमन्तदुच्यते गमनं तत्पलं वा पदिशति। तत्र तन्मध्यपंचमांशेन चतुरस्रस्य
मध्यमानपंचमांशेन। तत्कोणमानेन तन्मध्यकोणयोरन्तरमानेन पश्चिमदिक्कातान् सूत्राग्राव
धि। वृहत्सूत्रपश्चिमाग्रादिमध्यस्य तिर्यक्सूत्रोत्तराग्रावधि। तथा दक्षिणाग्रावधि। वृहत्सूत्र
पश्चिमाग्रादिमध्यस्य तिर्यक्सूत्रदक्षिणाग्रावधि प्रिये इति देवी संवुद्धि ४। तन्मध्यात्तिर्यक्सूत्रवा
ग्रद्वयावधि। ततः चतुरस्रमध्यास्य दक्षिणोत्तरसूत्राग्रद्वयावधेनैव तदूर्द्ध इति देवी संवुद्धि ४।
ग्रद्वयावधि। ततः चतुरस्रमध्यसूत्रमानस्य पंचमांशेन वृहत्सूत्रस्य प्रागग्रबहिर्विकासं तत्कोणं तत्को
णद्वन्तवर्ति चतुरस्रपश्चिमभागस्य दक्षिणोत्तरकोणयोर्द्वयोर्न्न्यस्तपादाशान्तमाग्रेपादिक्वा
द्वचतुष्पात्मकचतुरस्रपश्चिमभागस्य ... सूत्रद्वयास्फालनेन लक्षितं ततः सूत्रद्वयसंपातविदितमध्यदेशावष्टं
यथा तत्कोणसूत्रद्वयपर्कोणसूत्रद्वयावधिमानेनोत्तरकोणदेशकुप्रत्यकुवृहत्सूत्रपश्चिमाग्रादिदक्षि
णस्त्वत् कोणसूत्रद्वयकोणसूत्रद्वयावधितदक्षिणकोणे ततः सूत्रपश्चिमाग्रादितदक्षिणाग्रावधिवन्म
णोत्तरमध्यात्तिर्यक्सूत्रोत्तराग्रावधित दक्षिणकोष्ठे ततः सूत्राग्रावधिसूत्रद्वयास्फालनेन वक्रलितमग्र
क्षतन्मध्यतिर्यक्सूत्राग्रद्वयमारभ्य प्राक् प्रसारित वृहत्सूत्राग्रावधिसूत्रद्वयास्फालनेन वक्रलितमग्र
क्षतन्मध्यतिर्यक्सूत्राग्रद्वयमारभ्य प्राक्प्रसारितं कुंडमुक्तफलसिद्धिकरमिति। तन्मध्येपादिना कुंड
लकमस्य मपराश्चात्मकस्यानवतुष्पपेप्रो क्तंपोनि कुंड

तं.दा.२

२८०

220

कमित्यत्रैनश्लोकद्वयेनपंचास्रकुंडनिर्माणविधानमुपादिशति। तत्रादौ तन्मध्यसूत्रमांशेनाचतुरस्रमध्य
सूत्रमानस्यसप्तमांशेनतिदिति त्र्यस्रसूत्रानित्यस्यविशेषणं। मा नेनावकाशितमानेनाकृत्वा वृत्तं। कृ
त्वेत्यर्थः। तथा ततश्चतुरस्रमध्यसूत्र हृत्सपदमध्यावलंवनतत्यर्थः। ततः शमानानातचतुरस्र
मध्यसूत्रत्रिपादमानेनात त्रातेषु विहृषु। एतदुक्तं भवति। प्राक्कृतचतुरस्रं कृत्वा तन्मध्यमानमस्य
सप्तमांशेन वृद्धसूत्राप्राग्रग्र वहिर्विकास्यतन्मानेनतचतुरस्रमध्यस्य हृत्सपदावलंवनतो
भ्रमाद्वृत्तंलिख्याधतचतुरस्रमध्यसूत्रं चतुर्धीकृत्वतिष्ठ्यांत्रयोंशान्तत्रापमानदत्नेवृद्धसूत्रप्रा
राग्रादिपरितश्चपंचविहृतितिविधापतत्रनविहृत्विदंस्मात्रूपाति। पव— —त्रागापास्कल्पतत्वात्पन्न
पवत्रखेडमार्जनात्पंचास्रंकुंडं मंगलकमिति॥९॥ पुनराशिस्यान वहिर्दिक्कुंडं कृतवेदिति॥॥त
मध्यत्रादिनाषडस्रकमित्यंत्रेनश्लोकद्वयेनषडस्रकुंडनिर्माणविधानमुपदिशति। तत्रतन्मध्य
षोडशांशेन। चतुरस्रवृद्धसूत्रमानस्यषोडशांशेनाविकास्याचतुरस्राद्वहिरितिशेषः। अथ चधा। अथंप्रा
चताद्वृत्ताम ध्यस्या हृत्सपदमध्यातावृद्धसूत्रमानस्याष्टकनां विहृ। एतदुक्तं भवति। प्राग्वच्चतुरस्रं राम
विधायतन्मध्यमानं षोडशधाविततदपतेषुषोडशेन वृद्धसूत्राग्रं वहिर्विकास्यतन्मानेनचतुर

५ गर्भसूत्रस्य सूत्राधिकमाने नविकाशानंकिमर्थमुक्तं मान[illegible]साम्यस्येवेषु लात. वंद्रः षष्ठोशान्विधायतस्य विंशांशीमारस्याविहृकार्यमित्याधिकमवि

स्वमध्यस्यहंसपदमध्यावालंबनेनयमाद्दूत्रनिष्पाघतमध्यविक्षतमानार्द्धे ततमध्यतिर्यक्सू
त्रदक्षिणाग्रादिप्रतिनोवत्रेविहृपटकृविधापततत्रविहृाविहृंज्यारूपंसूत्रषटकमास्फाल्यततत्र
वापनूपवत्रतखंडमानंनेतान्गलेकमशिकव्यराशिस्यानतनिक्षतिदिकुप्रोक्तंषडस्रकुंड
तवेदितितानध्येत्यादितिष्ठशिवेड्त्यत्रेत्रितिस्त्रितिंश्लोकेसमासकुंडनिर्माणविधानंततकलं
वोपदिशातितत्रात्रमध्यपदशांशोना।चतुरस्रस्यमध्यसूत्रस्यदशांशेनविकास्याचतुरस्रे
वचहिरितिशेषशकृत्वावत्रावत्रेकृत्वेत्यर्थःअतथ्या।प्राग्वतानततत्रतत्रस्थमितिशेषः।तच्चतुः
षष्टिताजेषुचतुरस्रमध्यसूत्रस्यचतुःषष्टिताजेष्पु।त्रयस्त्रिंशांशमानतः।त्रयस्त्रिंशदंशमान
तः।वापगं।वापराशिस्यानगता।तास्तदूकृतवाता।प्राग्वत्समचतुरस्रंकृत्वातन्मध्यमा
नंदशधाविभज्यतेष्वेकांशमानेनततहूलमत्रेवहिर्विकास्यतमानेनततचतुरस्रमध्यस्यहंस
पदमध्यमवषन्यवत्रंकृत्वाततचतुरस्रमध्यसूत्रमानंचतुःषष्टिभागीकृत्यतेषुत्रयस्त्रिंशदंशमाने
ब्रह्मसूत्रंप्रागग्रादारभ्यवत्रेसमविहृानिकृत्वाततत्रविहृाविहृंज्यारूपेणासमसूत्राणिपास्फाल्यत
न्नवापनूपवत्रखंडमार्जनादेतत्समाप्तंवापुदिगतवापराशिस्यानप्रोक्तंवैरिनाशकंरेकुंडत

तं.टा२ वेदितान मध्यस्थेत्यादिद्वौ इत्यन्तैः स्पातिः श्लोकैरष्टाश्रकुंडनिर्माणविधानं प्रोक्तं कुंडानां मे
खलादिनिर्माणविधानं च ------ दितमुपदिशति। तत्रात्र मध्यस्थाच्चतुरस्रमध्यसूत्रस्य
२६१ चतुर्विंशांशमानेन चतुर्विंशांशमानेनवाच ------ शेषः॥ पूर्वकोणार्द्धमानतः॥ पदर्द्धनिर्वृत
चतुरस्रकोणसूत्रस्यार्द्धमानेन कोणाद्दत्तकोणाच्चतुष्पार्श्वयोः॥ कृत्वा चिह्नानि
271 कृत्वेत्यर्थः॥ दिवेद इति संबुद्धिः॥ एतदुक्तं भवति॥ पूर्ववच्चतुरस्रं विधाय तन्मध्यसूत्रमानेन चतुर्विंश
तिधा विभज्य तेष्वेकैकांशमानं तत्र दिक्षु॥ प्रतिदिशं प्रसारितसूत्राग्रे पूर्ववच्चतुरस्रं प्रोक्तकरणात्
धाय तत्कोणसूत्रस्यार्द्धमानेन वाद्य चतुरस्रकोणाच्चतुष्पार्श्वयोः पार्श्वयोर्वक्ता दुतयतः प्रतिरेखं
विहृद्वयं द्वयं क्रमात संपादाष्टा चिह्नानि कृत्वा तत्र दिक्ष्वाधिक्यं प्राग्वत्सूत्रचतुष्कमास्फाल्य तद्ब
हिर्गतकोणमार्जनादीशादिकस्यमानराशिप्रोक्तमष्टाश्रं कुंडं कल्पयेदिति एतत्पद्मां कुंडानां मेख
लादिकमित्यत्रादिकमित्यत्रादिशब्दोपात्यादिविषयः॥ प्राज्ञे इति संबुद्धिः॥ ॥ वेदित्यादिनास
मारितामित्यन्तेन श्लोकद्वयेन षष्ठ्यं कुंडादिकल्पनोपायोपदेशः कृतिं गतं च करोति तत्राव त्र राम
मध्यभुवः॥ वत्र मध्याविष्कंतस्याः त्रिगुणां॥ त्रितिगुणितां स्ववांवितेनास्ववांस्थिताञ्च मानेनातदश्र

रिाद्दुषा। अयं तत्कुंडानि तेष्वेषु पंचविंशे पटले। वकारःसम्पुष्टयो। कोटिहोमादिषु वक्ष्मारीषु त्रपदे
शाब्दो महासंख्या होमादि विषयप८। एतत्तु कुंडवर्तिः। प्रोक्तक्रमात्तव तंत्रं कृत्वा तन्मध्याधिष्ठंकं न मातं स्वातो
षा। असंख्यपावितव्यं तेष्वु तत्र दंशा लपमाने तव तंत्रे पारिवाश्चिर्हाग्निस्वेषा। श्रिसंख्यातिविधा पव तत्र
द्विहा। द्विहूं ज्यानूपा। रिासू। त्रा। रिा। स्वेषु। श्रिसंख्यानां या स्थापल्य तंत्रघा पनूपारिावत्र खंडानि मा तुं पिल्वा
एवं मातृकापटलप्रोक्तषट्त्रिंशदक्षरादिपंचत्रेषु तत्रत्कुंडेषु चकोणादि महासंख्याहोम प्रोक्तकुंडे एषु
वृ वि धां तत्समारिजमिति। प्रोक्तषित्यादि लिराास्तिके रित्य त्रे॰ षट्तिंशो के४ कोटिहोम कुंड प्रमाणं
होतः संख्यात्र होमप्रकारं होऽदहिराां गुरुदज्ञिराात्तत्कोटिहोमकर्तव्यकालविशेषांस्तद्विधा
होतलक्षरांवोपदिशति। तत्रा। प्रोषु। मग त्वा। मे गतलेदत४। अथ न्यतमे न तदनुगुणो व हस्तप्रमा
राके। अथापामेनविस्तारे रााव। तपा। वक्ष्यमाराालवूगो धिघाविद्धिः। क्रमातास्त्रिंशत्पटलवक्ष्यमारा
होमविधानक्रमात्। एतदुक्तवक्ष्यमाराो त्यालादि समुद्भव — — इषु वत्तदनुगुणं कुंडनवहस्तप्र
मारां वक्ष्यमाराामेखलादिपुतं कृत्वा घतिादिवसंदिव संपद्य कान्दिकुविदि कुस्थरं षतिरषतिः पु
रुषे वक्ष्यमाराालक्षरासंपन्नैर्वक्ष्यमाराा विघपास्यातिमतमिद्धिपपत्रं होमं कारयेदिति। तेषां होत

तं.दा२ गां द्दघादित्यस्य मुखमित्यादितिरष्टतिः पदे ऽर्द्धितापांतैः प्रत्येकमुन्नत्वं चापष्ठांशेदघातापंवसुपंवसुदि
२७२ ने प्युगोवर्मिद्दपमात्राप्रागो ह्नकमत्रापा मुव०प्रमाणा हृ ह्नस्यातिरा हासमयहस्तप्रमाणोन त्रिंशद्धं
ई तिवर्त्तनं । दशनान्येवगेत्वमीति । तद्विगुणाः । एकशः । एकैकहोत्रांतान्येवावर्त्तनितैः । होतृतिः
समानमुदाहृतं । षोडशाव्याजातमिति । दैव्योत्पातेषु । ग्रहनक्षत्रादिविकृतिषु । अयाघपालनलि
272 तपा । इतिस्पामह्ने । षोडशानित्यानीतह्नै । ष । अष्टैकै । ष । नित्यनैमित्तिकादिक्रमतनपरैषु प्रोक्त
त्पादिनाश्लोकेन कुंडानां खातमानमुपदिशति । तत्रार्त्रिषचतुर्विंशत्यंगुलमानं । तस्याके
ष्टहोमप्रोक्तेन वहस्तमानकुंडस्य ॥ ॥ सर्वेषामित्यादिनाश्लोकेन सर्वकुंडमेखलामानंत्याऽ
तिमासांवोपदिशति । तत्राचितरस्वपतदर्द्धकैष्टाह्नादशांगुलान्यांगुलचतुरंगुलमानैः । एषमा
न कुमावित्तारस्य वा घरादिकृत्सोर्द्धस्यो ह्नोदिवचा ह्नव्याषप्रतदर्द्धनवानामहाकुंडरहितमं
सर्वकुंडानां पारित स्वैकैकांगुलमानानवाहिरयोमेखलाद्वादशांगुलमानाविष्णारेणावतुरंगुलमानोत्सेधेन
वपुनोध्रुत्वातदुपरिवात्वेपरित्तश्चतुरंगुलमानमुत्काद्तदंतरकांगुलमानाविस्तारेणावतरंगुलमानोत्से राम
धनवपुतान्द्रितोयांमेखलान्तदुपरिप्राग्वत्तवात्वेचतुरंगुलमुन्नमुत्कातदद्दन्नादिंगोत्से धार्त्तीच

रंगुलमात्रमिता वृत्ततीयां मेखलां वक्ष्यन्त्वात्तन्मेखलायां होतुरासनात्मग्रपार्श्वस्थ ध्येवक्ष्यमाललक्षणो
योनिं कुर्यादिति ॥ ॥ दैर्घ्यमहेत्यादेर्नत्रिपेइत्यं तेन श्रीकद्व्ययेन महाकुंडस्य न्मेखलामानं योनिनि
र्माणाविधानं च तद्वासनाकथनप्रस्तावसहितमुपदिशति तत्रातुर्द्धिशेषा हस्तमानत ४। चतु
ष्चत्वारिंशदं — लमानतश्चातिसृणां मेखलानामिति शेषश्चातेषां मेखलानां द्वित्वात्वात तासा
।५। एतदुक्तं भवति महाकुंडस्य परितो विस्तारेणाष्टाचत्वारिंशदंगुलमि
मित्यर्थः ॥ ॥
नामुत्सेधेन गाणांगुलमतमानिताम धो मेखलान्तदुपरिवात्यानः षोडशांगुलमानमुत्का
ततैत्रविस्तारोत्सेधात्षोडशांगुलामातांस्तापां मेखलां कुर्यादिति। योनिस्वरूपतश्च निर्माणा
बस्याः वासयोनिनिर्माणस्यापि येडेति संवुद्धिथ बहिःषिन्यादिति: समूहतद्व्यन्नेरन्ध्रा दैर्घ्यतु
तिस्रो वै योनिस्वरूपं तन्निर्माणाक्रमं तद्वासनां महाकुंडस्य योनेनूहेन मानञ्चाहिंवोयेरिशाताः
तत्रा। वहिः मेखला मध्यात्। प्रथममेखला मध्यभूतप्रदेशाद्वाधितान्ति मात्रकाद्यां द्वादशां
गुलोत्सेधकल्पितनालां। अश्वत्थदलसंनिभां। अश्वत्थपत्राकारां विनस्यापासमपुक्तां। द्वादशां
गुलायामसंपुक्तां तदर्द्धं नतु विस्तीर्णं षडंगुलं विस्तारयुतो। सर्वतश्च समर्घषु कुंडेष्वास्तोकं किंचितासघं

तं.टा.३ नथसर्वस्या अस्य कारणभूतस्येत्युत्तरत्राचयथाशतदकुंतवातास्वेकुंडेषु होतुरासनप्रदेशेषु
263 यमन मेखला मध्यप्रदेशभूमौ द्वागुलायाम विस्तारमेकांगुलोत्सेधं वेनुरस्रपाठस्य दाकृत्वा
नदाद्यु परितन मेखलाग्रान्मध्यजन मेखलोपरि पाहिस्तरणार्थं कृतं द्रोन्नमेखलास्या
273 र्शवि अत्राकारं नालं कृत्वाजन्नालसंबंध्यपरितन मेखलोपरि षडंगुलमानविस्तारमध्यां नत्र
देशाद्यभयपार्श्वयुग्मसंकोचितग्रांद्या द शांगुलमानायामामेकांगुलोत्सेधामश्वत्थपत्राकार
मूलात्किंचित्‌ घमान्नि म्याग्रापोनि कुर्यादिति। तत्न कुंडव्यतिरिक्त कुंडानांयोनिकामेजानायादेवे
तिसंप्रदाय ४। कारणभूतस्यात् त्वस्याविश्य कारणभूतस्या जातरूपतत्वस्याप दद्राजदयविश्रांतिस्या
नां महत्वापूर्णत्वात्‌। तत्रायोन्या अ्रतो। अपरिछिन्नाति कायोनेः॥ महाकुंडस्याकोटिहोमप्रोक्तकुं
डस्याप्रमानं योनेरिति शेष ४ समहत॥ समयरहे नात होय थावितस्तिमानंन मेखलस्याकुंडस्य नालोत्से
धमानं विनास्तिः तघोनेर्धिस्तारमानमंगुलषट्कं आयामानं वितस्तिः उत्सेधमानमेकांगुलंतिदाहे
स्तमात्रमानमेखलस्य महाकुंडस्यतन्मानानितकियत्रातिलप्रकारगन्तव्यानातिविलिख्यंतेन समन
लमानमष्टावत्वारिंशदंगुलानायोनेर्धिस्तारमानमरत्नि ४ आयामनामान हस्त ४ द्वयोधमानमंगुलव

तुषयंवायोनिकुंडस्यतन्मेखलोपरियोनिःछूत्रंपिनैवतत्कलसिद्धिकृदितिसंप्रदायः — — तिमितादि
नोनयेत्यत्रेनोर्द्ध्वाघेनश्लोके. द्वपेनसर्वकुंडमध्येनातिनिम्नोंशः ।। वेक्षानन्तरंघस्रशार्मा हाकुंडस्यप्रोक्तवहू
हवकल्पनंचोपदिशति । तत्र । विधानतथवक्ष्यमाणप्रकारेण ।। वारुणविग्रहं । अत्र त्नाधिकमानं । चतुर्दि:
प्रतिदिशमिति शेषश्चावसमग्रछपे । घटवि:शुटतिथ अपिवे त्यनेनत्र्यगुलैरितिपूर्वश्लोकादाकृष्यते । संतं
दुक्तंतवत्ति । प्रोक्तानांसर्वकुंडानंकुंडमध्यस्यहंसपदावलंबनेनप्रतिदिक्षांदशांगुलमानपरिमाणंहन
त्रिनिष्पाद्यतद्दृत्तान्तरालेषडंगुलोत्सेधपृतंपाठंकृत्वातन्मध्यस्याहंसपदावलंबलेनप्रतिदिशंचतुरंगुल
मानेनवृत्तत्रिनिष्पाद्यतद्वहिःष्षडंगुलमानेनचवत्रंकृत्वातद्वृत्तवर्त्तमध्यंकर्णिकांपरिकल्पतद्वहिःस्थ
वृत्तान्तरालचोष्याष्टाद्दलविधानेनचसंभूयाविंशत्यंगुलमध्यसंस्थानातिपप्रकुंपादितिमन्तंतनिकुं
डे । कोण । होमप्रोक्तेकुंडेर्धहस्तंपदान्यत्निमानविस्ताराएषांसकुंडेनातिपप्रदेशस्योत्सेध दलविस्ता
रमवेपडंगुलात्मकेकर्णिकामानंचतुरंगुलात्मकंतदानवहस्तविस्तारापामस्मही कुंडेनातिपद्मस्यतत्रेमा
नाविकिपत्रोत्तुहेनतन्मानसंख्याविस्त्वते । यथा तत्सैवमानानि । अष्टोत्रशतांगुलसंख्यानि । द्दषमाना
नि । प्रागादिशामष्टावरशतांगुलानि कर्णिकाईविस्तारमानानिद्विसप्तत्यंगुलानि । संभूयप्रवृद्धषष्टंतमानं

संख्यानि तद्दलमानानि। प्रतिदिशमष्टाग्रशताङ्गुलानि कर्णिकार्द्धविस्तारमानानि द्विसमस्त्यं गुंल्मानि संभूय
यत्नविषक्तमानां गुल्मानि षष्ट्युत्तरत्रिशतसंख्यानि तत्वत्रिनवानां नानिपङ्क्तां तथा तन्मानेन॥ ॥ध्यानमित्या
दिना श्लोकेन श्रीमत्स्वक्रोधमिवेताशेन अग्नेर्द्धीनह्वपप्रमता वपुर४सरं सो भ्यस्यानमतिदिशपङ्कूरध्या
नं प्रस्तोतितान्तत्रानि त्यासमाकारध्यानं तत्रत्रित्वा प्रोक्तस्थूलरूपध्यानं प्रियेपे इति संबुद्धिः॥ द्विशोर्षेत्या
दि। तेरारितस्मित्यन्नेत्रित्रिति श्लोकेरथ्ये ४कूरध्यानमुपदिशति तत्र चालिधारूपं। सत्यादिगुणानि देने। निशोषथ
सत्ये भाक्षिणौ ४। इतरैः ४। वामे हस्ते ४ सर्पिसुतां जनं। सर्पैः। पक्षं हिमपाला। अत्रापुधक्रमस्तर्धू भुजा
घाधरां रभुजां तामित्यवगंतव्यं ४। व्याप्तवक्त्रां। विवृतवक्त्रां॥ ॥चक्षुरित्यादिना श्लोकेन नाग्रेजिह्वात्यतिरित्वी
गेषु होमे ब्रह्मचारीसमुपदिशति। तत्र चा। वाससमुद्यमो। तासाधक॥ ॥नंतद्र - - - । न जिह्वासमकार्ध नत
त्रहोमं तत्फलं चोपदिशति। तत्रात ह्व क्रूपोः। अग्रे र्धक्रपोः। जुहुयात ब वकारादि - - मसकेद्दत्यर्थ ४। क्षरा
ता प्रोक्षमंडलादिकालानंघने न॥ ॥हिरण्यपेत्यादिना श्लोकेनाग्रोहृक्षिप्तावक्रूनिघतवनुषपनामोत्पु
पदिशति तत्र प्रयाधिका ४। रूपादिति शितपावताजानुः। अग्नौ॥ ॥सुप्रभेत्यादिनाश्लोकेन वामवक्त्रोज राम
ह्वा जपनामानि तदर्चा जिह्वार्थः सर्वकर्मसुसिद्धिप्रदत्वं चोपदिशति। तत्र। नामानि। ४। वामवक्त्रगता ४। स

घार्थसाधकः सर्वहोमेषु तत्र तिलाज्यादिद्रव्यानित्यहोमं तस्यामेव कुर्यादिति संप्रदायः ॥ ॥ इतरास्विन्द्रादि
नासुंदरीत्यनेन श्लोकद्वयेनेतरजिह्वाषट्केऽपि होमस्य कर्तव्यकथनप्रस्तावं वक्तुमाह ॥ अत्राऽऽद्यतरासु व
हुरूपा त्वजिह्वाख्यातारक्ता सुवर्णा सुपिशाङ्गा ॥ जिह्वायां जतः जिह्वाद्वितानमन्तरं ॥ ३ कृष्णायां ॥ तत्र लक्ष्मीनुरूपा
यां सुंदरीति संबुद्धिः ॥ ॥ आज्यामित्यादिना श्लोकेन नित्यहोमं द्रव्यान्युपदिशति ॥ तत्राप्युत्तमा द्रव्यं वक्ष्या
मि कथितानि ॥ तत्र द्रव्यं तिलसहितं तन्दुलं नित्यके ॥ नित्यहोमे ॥ ॥ कुशेरित्यादिना श्लोकेन श्रुतकर्मस्वा
वारादिषु वपरिसराणीयनेदमुपदिशाति ॥ तत्राभवत्रातं त्रेष्वन्येषु घाटनादेषु प्रियेऽद्भुते संबुद्धिः ॥ ॥ ॥ न
क्षत्रेत्यादिना श्लोकेन कुरुकर्मसु होमद्रव्याण्युपदिशति ॥ तत्र नक्षत्रवृक्षैः ॥ २७ ॥ काविंशोपटलेबटलेस
नितमस्तोका दिति ॥ त्रिति श्लोकैर्नुक्ते ॥ ३ ॥ रिपोरिति शेषः ॥ ३ ॥ तद्योनिरक्तस्य वनुराः ॥ एकविंशपटलेत्वेकी
नाख्याति तन्मास्त्यापीति तमश्लोकद्वयोक्तरिपुनक्षत्रयोनिरक्तपाद्वितसा ॥ ॥ तथा ॥ मूद्धाप ॥ तन्मांसैः
रिपुनक्षत्रयोनिमांसैः ॥ तत्र जज्ञ ॥ तत्रस्यलेपटले ॥ ॥ प्रसूनानीत्यादिना श्लोकेनैकैकाहुतिद्र
व्यप्रमाणमुपदिशति ॥ तत्रातथा ॥ एकमेकं ॥ अन्नार्धदीनामादेशकः ॥ ३ ॥ पायसादिनलतण्डुलादिविषयप ॥ ३ ॥ नि
ष्कमात्रमित्यनेनैवाज्यादीनां प्रस्थमानेनाशावशावत्याहुतीः ॥ ३ कुर्यादितिपावन ॥ ॥ प्रातरित्यादिना श्लो

वोन होतुस्तत्कालपरिक र्मोपादिशति। तत्राप्रसन्नादि त्रवदन इत्येतत्रिन्पनैमित्तिकमंगल होमविष
यः॥ ॥प्राङ्मुख इत्यादिनिनुदाहृतइत - - - - - द शति: श्लोकैः सर्ध मंगलहोमानां सामान्यं पुरन्ताद्यप
रिष्टाद्यजत्रन्त। विधि चूरहोमस्यापितत्सा - - - - वोपदिश्यति। तत्रा न्यस्तगात्र इत न्त्रित्या प्रोक्तन्याममंत्रे
रितिशेषः। तत्रस्यामि। तद्यो निस्यामिकुं ।स्या॥ ॥नेवा। तत्रनवकोष्ठे। प्रागादिषु कोष्ठेषु समस्तइत्यजि
ह्वाइत्येतद्विशेष्यं। मध्यो। कोष्ठे। व ।रक्षनित्यहोमो कृप्रकारे णाविहितं तन्त्रित्या कृपं स्मर रा। त्रुग्ध
पदस्य त्र्यं नत र श्लोके पूत्नपे दित्यनेन। चपः। जकू नाम तिः। प्रोक्ते वहे आ नान्ते तिशेषः। वः सम
यो। छास्त्रादिके। शक्तिबीजतस्मावीजद्याद्दिके। चन्द्रोष्ठा। ना। अग्रेश्वसप्तजिह्वा नो। तमन्त्रापया
हा श्रा त्र्यग्रये स्वाहा हुंहीं श्रीं रुरापायै स्वाहा। इत्यादयः। मता जना। ताजनसहितं। कृत्वा दे न्यः।
नमइति शेषः। अनता। त्यक्त शेषमंगोरांतन्मध्ये। कुंडमध्यादर्ले। प्राकूपश्चिमपोनुचरा थ्रे दक्षिणोत्तरयोः प्रा
गये अमध्यस्यमेखला। खातविशेषयापलो श्राखकृपन्वकैः। पलोशाश्वकूपोरन्तमपत्रकैः। तत्राद्यता
हुताः। पंचमेपट लेरा को न षष्ठितम श्लोको न रोद्धं न ज्ञन न्नर श्लोका ष्ठपादे नवो कृक्रमेणात ता दिवा
नास्मर रा पृथ्वी प्रतिलिद्ध त्रवनवा हुतो अपरिवारश कीनां मेके कानती श्वा। मूलबः। तत्रन्नित्यावि घपा।
ना यमित्यात्म भूतजैः। नव नाथपेव दयानित्यादिनानित्यात्मापोषाक्षर पंवभूतात्मको मंत्रे रितिशे

षष्ठस्वाज्ञास्थानगतां स्वच्छमध्यान्तर्गृहद्विदलपद्माधारमध्यस्थशक्तिरूपमहावह्निस्वरूपतादात्म्यं गतं
।परिस्तरणापूर्वं कोपरिस्तरणां पूर्वादिदिति तन्त्रोक्तरीतेषु समस्ताता दर्भपरिस्तरणादर्भाग्रगणात दुक्र
नवतिाविषरे प्राङ्मुखस्थित ॰ प्राणायामपुरस्सरं न्यासं कृत्वास्याप्यताद्यं जलेन कुंडहोमद्रव्यं संप्रो
क्ष्य कुंडमध्यस्थनाभिपद्मकर्णिकायां प्राक्प्रत्यक्दक्षिणोदक्वदन्तं णालिखितरेखावतुष्टयेन
नवकोष्ठानि निष्पाद्याद्यतोयेन संप्रोक्षातो जनन्यग्निहितोंगारं हस्ते गृहीत्वा कृत्वा देव्यौव मंइतिमंत्र
णातस्मादंगारमुकुलं दक्षिणस्यदिश्यपास्यस मोजनन्नमंगारं कुंडमभितस्त्रि ॰ प्रदक्षिणां परिभ्रा
म्यतन्मध्यस्थकोष्ठे तं वह्निं संस्थाप्य ह्रीं ललितायै दिनवात्रत्यावधारसुखमजनतापक्षियपापरिच्छे
दनात्कुंडमध्यमेखलायां परितः दर्भैः ॰ प्रागग्रैश्च दत्ते ॰ कुशैर्वा परिस्तरण लाक्षाश्च कुर्यात् रन्यत
मस्य नत्रैर्हवापरिकल्प्य मध्ये वह्निं दत्त ॰ प्राग्वदिकुंडकोष्ठेषु स्वात्तमतादिमपञ्जिह्वा ध्यात्वा ह्रीं
श्रीं अग्नये नमः ॥ इतिमध्ये। वह्निं संमध्य व्याहृत्या ह्रीं श्रीं ह्रीं र गायायै नमः ॥ इत्यादि तिस्वादिमतादेभिः
समाज्यहुतमंत्रैः समभ्यर्च्य। ललिताहोमेन तज्जिह्वासंत्रैः स्वाहान्तैस्तासु प्रत्येकं नवनवाहुतीर्हुत्वा
नित्यनैमित्तिकमंगलहोमेषु वह्निं जनन्नित्यादिविग्रहमंगलकर्मसु जनप्रोक्षाविग्रसमरणांपूर्वं श्री

तं.टी.२ विघातः तीयखंडादि ताः नित्याम्पाप्रतिद्विद्धः न वतवा हुतोऽर्ध्यत्यात द न्या नित्या होमेत त्वा द्विद्धा मंत्रैः
स्वाहान्तैस्तासमुपत्ये कं नवनवाहुता इत्यानित्य नैमित्तिक मंगलहोमेषु वह्नि तत्रान्नित्यावि ग्रह
२६५ ममंगल कर्मसु तत्र प्रोक्तविग्रहं तत्र पूजाक्रमे शीघ्रं का हुताः स्वमनन्तीयावि घ पानित्य नै
मित्तिक पोठषोड शाहुती अघ ते नहत्वो काम्येन तजक प्रपूर्ण हुडवो स्ततृत्तसंख्याहुतो अहुत्वाल
276 लिता होमेनाथमंत्रैर्त्तिथिनित्यपातादिनं निजपया माष्टाक्ष रेण मूलमंत्रैश्च तदितरन्नित्या होमेन
यमंत्रैरेवहुत्वा प्राग्वत्परिषिच्यावाह्य देवीवितावद्यनखाद्या धारस्थं शक्तिरूपमहावह्नि
नातादात्म्यं विना व्यापरिस्तरणादिभादि कंतद्वन्द्वौ होदग्धा तदस्मनाति लकं कृत्वा तत्सन्नित्यावि
धाहूतसंस्वामावन्नी प्राग्वत्यासंकुर्यादिति ॥ क्रूरकर्मसु त्वाभिचारादिषु ॥ ॥ तेवधित्या दिति
धी छित्ता नित्यनैरहा धोः षट्तिः श्लोकेठ क्रूर होमानतत्र रत्नतच्छा स्पर्थं हीतकत्रैव्यतदर्थं पूर्वा
क्तदिनानित्या मिथुना र्थं नक्षरामहितं सूक्ष्मपरहोमाद्यपस्योत्तरपटले वक्ष्यमाणत्व प्रस्ता
वसहितमुक्तनिशमनंतत्फलं वोपदिशतीति त्रानातत्रानित्यसंठप्रतिदिनेतत्याउ क्तप्रकारेणावि धा एम
यातन्मन्निस्यावि धयासंपूजयेत्तातत्रनि त्यामितिशिष्ठा नित्य क्रमाज्ञानन्नित्या पानित्यपूजाक्रमातत ३८

तन्त्रनित्यापूजानन्तरं तन्त्रदिवसविधाया॥ पंचविंशपटलेप्रोक्तं तन्त्रादिनित्याविधिपासहेतिशेषः॥२६॥ पूर्णमुद्रि
ता षोडशपटले प्रोक्तं तु षष्ठिकोष्ठात्मकं पाहि मामिति तत्र लक्षणात्मकमन्त्रमितिशेषः॥२७॥ सर्वं कुण्डहो
मानन्तरं साध्यकर्त्तव्यं कुण्डादिषु समाप्तिं कुण्डादिषु मेखलातासां नान्यादि निर्माणविधानमारं तत्तु विंश
षाउक्तं तस्मिन्नात्रिंशपटले इतरस्य पूजन होमस्य तत्त्वागारस्य त्वरत्र प्रोक्तानीत्येतद्दिशेषः॥२८॥ कुण्डहो
मान्ते प्रोक्तप्रकार होमातापापानि॥ अप्रगलानां नाम ध्यानमित्येतद्दशाविविषयः॥२९॥ नानवाप्यानि
त्येतदितिमतविषयः॥ ॥इतिषोडशनित्यानां तन्त्रेषु श्रीकादिमतारण्यास्पपारिपूर्णीस्पतन्त्रस्वतन्त्रस्य पूर्ण
चषारसिंहराजप्रकाशानि ध्यानेनसुतगानंदत्ता येन विरचितायां सनातनपो रव्यापां व्याख्यापांषोडश
नित्यानां होमार्थमण्डपकुण्डादिनिर्माणविधानप्रकाशनपरमेकोनत्रिंशं पटलं परिपूर्णं परामृष्टं॥ ॥ग्रं
थाशिनसह्रि॥ ग्रंथसंख्या॥ नहंतिपंत्राशपेकोनत्रिंशेस्मिन्नपटले कृताः॥ अद्य त्रिंशद्धिका व्याख्या
ग्रंथः शतत्रयात्ता पूर्वस्मिन्नेकोनत्रिंशे पटले षोडशनित्यानां होमार्थमण्डपकुण्डानिर्माणविधानमुप
दिश्यावत्तरं षोडशनित्यानां सामान्यावास्तुदेवतानां तत्र तत्पूजनं तत्फलानि नहोमविधाना
नि तत्त्वलिंसहोमविधानानि परहोमविधिं चोपादिशत्पथषोडशनित्याघशेषतदन्यत्र श्लोकतरूपेण

२५

तं०८२ त्रिंशेन पटलेन। तत्रा। अथ षोडशे त्पादिति हुंत्वमित्य श्चै त्रिंतिऽश्लोकैऽपटलार्थं स्तिज्ञाना नानुष्ठानवै।
266 धुर्ये शासर्वमंत्राणां रेऽफलं चोपदिशति। तत्रा। तां मां। वास्तु दे-वता नां। तत्राव क्रे। तं। तवा। तत्फलानि।
वास्तुदेवता नां। तत्राव क्ले। तं। न वा। तत्फलानि। वास्तुदेवतापूजाफलानि। तद्धोमविधानानि। वा
277 स्तुदेवताहोमविधानानि। नयावलिं। वास्तुदेवतावलिं। तत्फलानि। सूक्ष्म होमफलानि। परंत
था। परहोमात्फलानि। क्रमेण। उद्दिष्टे नेति शेषऽ। देवेशी ति संबुद्धिः। पैऽ। प्रोक्तव तज्ज्ञा तानुष्ठि
तेऽक्रवं। निश्चितं॥ ॥वतुरस्त्राक्रुति रित्यादि। तिस्लेङ्गत्यत्रै समाप्तिः। श्लोकैर्घास्तुदेवतोत्पत्तिकारणात्रदुत्प
त्तिन्नं संख्यां ततपूजाघकरणो प्रत्यवापं पूजायलं बलघक्रादि विधानकथन प्रस्तावसहितमुपदिशा
ति। तत्रा। सर्घनाशकृत्। सर्घप्राणिनां हिंसात तत्परः। तस्या। अस्तु रस्पादेवाऽ। वृद्धादेऽपऽकृत्वे त्पेस्य
समुद्यमत्पनेतपूर्ध्व चाचपऽ। तेः। देवैऽ। आवपोऽ। शक्ति शिवपोऽ। तन्निराशापा। असुरवधापा। मिाअ
वंति। अस्माकं। देवानां। तुद्धिशेषे दर्प्पशां। तं। अवध्य वा तिमानोत्य त्रागर्द्यनिघा पराणां। न वेता दर्प्पशी तिं कथ
यस्मि। तेन। वास्तुपुरुषासुरेण। उक्रोसतीति शेषऽ। तेः। देवैऽ। मपाश्वि वे नानिघनं। मरणां। तस्या। वास्तुपुरु णम
षस्या। दुक्षशवं दुष्करां। ता। असुरां। तस्या। असुरस्यास्यापयेत। स्वार्थें। णा। नाम्भि हतत्वा निष्ठेदित्यर्थः। अस्या।

त्रिपंचाशदित्युत्तर चाच्च वः॥ त्रिपंचाशता देवानामर्थो ऽस्मिन्निति शेषः॥ अपमत्राचपश्चज्ञस्यासुरस्यापि घनस्य दुःश
कत्वात् तत्र वनोत्खातत्वान्न छरीरेति स्पदाक्रम गाय देवानां त्रिपंचाशत्कं तिष्ठेदितिमपादेवा इ प्रतिनि
योज्य प्रोक्तमिति तेषां॥ देवानां॥ तेषु पूजाविमुखे॥ कृतानां त्यस्मो त्तर त्रसु कृ नानी त्ये तद्वाद्दि शेषं तस्मा
त्॥ हेतोः॥ तत्तेषां देवानां तच्चक्रादा ज्यत्रादि शावस्तत्र देवतास्थिति तद्दीत चक्र प्रतिष्ठादिविषय श
तो तच॥ ॥प्रा॥ऽपादेति॥ रितमिति तेश्वतुर्तिश्लोकैर्ग्रन्थु देवतावक्रनिर्माणविधानमुपदिशति॥ तत्र
तैश॥ त्रास्य॥ लितसूत्रे॥ समाति॥ समां तरलानि॥ तेषु॥ कोष्ठेषु॥ नवा कोष्ठानीत्य च पा॥ एकेनुकुपात॥
एकोकुर्यादित्यर्थः॥ तद्बहिः॥ एकाकृतकोष्ठ नवकोद्बहिः॥ वीर्यामिति शेषः॥ वनपुकोणाच्चाय वा
कृजकोष्ठ नवकाद्र॥ बात्य वाश्चाद्बपोरिति शेषः॥ तिर्यक्सूत्र वतुष्कतः कोष्ठानां त्या चपः॥ प्रति
कोणं कोष्ठद्वयस्यैकैकतिर्यक्सूत्रक्रमेणातत्या र्द्धपौः॥ सधावीया कोणा कोष्ठपार्श्वयोः॥ द्वे द्वे
कोष्ठे इति शेषः॥ तद्वीथ्यां॥ मध्यवीथ्यां मध्यतः॥ एकीकृत द्वि॥ द्विकोष्ठयोरिति शेषः॥ बहिः॥ वाह्य
वीथ्यां॥ द्वात्रिंशता॥ कोष्ठानीति शेषः॥ एतदुक्तं तवति॥ प्रकृप्रत्य दक्षिणोदकूवस मानराल द्वशदश
सूत्रे स्फालने नैकाशीति संख्य कोष्ठानि निष्पाध नत्र मध्ये कोष्ठ नवकमेकीकृत्य तदनन्तर खात्स्थ वीथ्यां प

३१०

तं.८२
२७२
278

रितः षोडशसंख्यकोष्ठात्मिकायां प्रतिदिशं त्रिभिन्नांशकोष्ठात्मकीकृत्यतद्वाथ्यां प्रतिकोणमेकैकक्रमे
णावशिष्टकोष्ठचतुष्टयं त्वन्तर्बाह्यवीथ्यागतचतुर्दिशं प्रतिकोष्ठेषु प्रतिकोणमेकैकक्रमेण कोष्ठचतु
ष्टयं चैवं क्रमान्प्रतिकोणं कोष्ठद्वयं कोष्ठचतुष्टयमन्तर्बाह्यवीथ्या द्वयमेकैकान्तिपंक्तयकोणचतु
ष्टयस्यार्द्धकोष्ठद्वयात्मकमेकैकक्रमाद्देवतापृक्स्थानपरिकल्प्य पुनस्तद्द्वितीयवर्त्यपीतन्नत
कोणगतपपार्श्वयोः कोणद्वयं कोष्ठद्वयमेकीकृत्य पुनस्तद्द्वयं प्रतिदिशं मध्येमध्येशिष्टमेकैकको
ष्ठचतुष्टमाणक्रमादक्षरन्यासार्थं परिकल्प्य पुनः तद्बाह्यवीथ्यां द्वात्रिंशत्कोष्ठात्मि द्वात्रिंशद्देवता
स्थानान्येवं संभूयाक्षरन्यासस्थानकोष्ठचतुष्टयं पञ्चाशद्देवतास्थानानि भवतीति ॥ सर्वं
प्रक्ष्येद्व्यादिति । समारितावृत्य त्रैर्ध्वंदशातिब्ज्ये(?) के त्रिपंचाशद्वस्तु देवतानामानि प्रोक्तचक्रे प्रोक्तस्था
नेषु तासां स्थितिक्रमेतत्रत्रामन्त्रां स्वोपादृशितात्र । सर्वमध्यो(?)ऽकीकृतनवकोष्ठात्मकस्थाने तान
वहिःशतदलचक्रवीथ्यमामितस्त्वेकीकृतकोष्ठत्रयात्मककोष्ठत्रयात्मकेषु चतुर्षु स्थानेषु । मताक्षाद्य
र्षिका दश । अनन्तावतुर्थं ब्रह्मषो । देवानि शेषः । तद्वपे वज्रादाशमपितः शतदद्भ कोष्ठद्वयेवाह्यकोण राम
गजार्द्धकोष्ठद्वयात्मकोणगतार्द्धकोष्ठद्वयात्मितयर्थ ३ । पर्यवतापादक्षिसपेन । प्रपेदतिसंवृद्धि ॥

तुङ्गनजयौ ॥ रुद्रोनुद्गजपस्थातोदेवाष्ट अष्टौ ॥ अनंतरश्लोकवक्ष्यमाणा शार्ङ्गादीशतारद्वौष्ठ प्रणावाद्येष्ठानमो
न्तेरित्यनेननन्तेत्र्यासांनत थीविमक्षमत्वं ॥ वोध्यते ॥ तथा ॥ प्रादक्षिण्येनानपणोन प्राक्नाद्यात्र त्वादीक्ष
॥ तथार्चयेत् ॥ प्रोक्त ॥ मेशानश्रन्नाम मंत्रेरर्चयेत्सर्वमित्यादिनोत्तरार्द्धेनंपंचनामानि ॥ ॥ वरकीमि
त्यादिनापूर्वार्द्धेननामत्रयं ॥ महेश्वरोगिरितिसंवुद्धिष्ठ वहिः ॥ सद्यवाद्यवाथ्यां ॥ अघोदेवाशादिशं
प्रतिदिशमित्यर्थः ॥ ॥ ईशानेत्यादिनाश्लोकेननामाष्टकं ॥ अग्निरित्यादिनाश्लोकेननामाष्टकं
॥ नैऋतिरित्यादिनाश्लोकेननामाष्टकं ॥ एनेनिऋत्यादपष्ठ ॥ वायुरित्यादिनोत्तरार्द्धेननामपंच
कं ॥ अर्गल इत्यादिनापूर्वार्द्धेननामत्रयंतन्ना अर्गलः दितिरितिपदच्छेदः ॥ ततः ॥ वाद्यादयश्च
एतदुक्तंभवति ॥ प्रोक्तेवक्त्रोएकीकृतनवकोष्ठमध्ये प्रोक्तरूपंचक्लासान्तत्वाद्यवीथ्यां प्रतिदि
शमेकीकृतत्रित्रिकोष्ठात्मकस्थानचतुष्टये प्रागादिप्रादक्षिण्यक्रमादर्पकादीश्वरनुराक्षात
त्वाद्यवाथ्योः प्रतिकोणानिर्पिक्रमात्स्फाल नोत्तराईद्वपकोष्ठकेवहरादीशांत्रे प्रादक्षिण्यक्र
मातसाविन्नादावयोपुनस्तमध्यरीथ्यांप्रतिकोणांशाष्टकोणापार्श्वद्वयेपोकीकृतकोष्ठद्वयद्वयोत्यत्रे
ष्वष्टसुस्थानेषुवडगोदशान्तं प्रादक्षिण्येनमर्चाहानष्टोपुनः सर्वेवोत्तद्यवीथ्यामाशानकोष्ठादिद्वा

तं०ट२ वाव कोष्ठेषु प्रादक्षिण्येन यथा तावत्‌ द्वात्रिंशत्‌ देवांश्च तत्र नाममंत्रैः प्रणवादितिनं मान्त्रैः पूजये
दिति॥ ॥द्वितीये त्वादितिस्तिनित्य त्रैखिति श्लोके ४ प्रोक्त वास्तुव ब्रह्म पृथ्वी च्या प्रतिदिशमेकैक
२७८ क्रमाद ब्रशिष्ट कोष्ठ चतुष्टये पुणादि वर्गान्या सक्रममुपदिशति तत्राद्वितीय ब्रह्मा या मध्यस्य चतु
ष्कं। प्रतिदिशमेकैक कोष्ठ क्रमात। कोणसूत्रतः ४ कोणसूत्राभ्यां। तेषां चाप्येकैक कोष्ठस्य स्थान
२७९ चतुष्के। क्रमात। प्रादक्षिण्येन। प्राच्यां। प्राक्कोष्ठस्य स्थान चतुष्टये। पुणासपिर्या पविन्त्यार्याख्यान् तत्र
त्कालीन पुणार्यां। पर्याय निर्वाणांच्यं च क्रमात। प्राग्वत प्रादक्षिण्येन। तथा। प्रादक्षिण्येन। दक्षे।
दाक्षिण्याप्यं शिवस्य कोष्ठस्य स्थान चतुष्टये। भूमा त्यागस्यापित्स नूपग्रहणां। कर्माणिका क्षा। द्वितीया
वितक्रमात। तच्चरे। उत्तर कोष्ठस्य स्थानचतुष्टये। पूजयामिति वत्वार्य्यं क्षेत्र। ति। अत्राव ष्टे। तान्ना। प्रोक्ता
न चइ ह्यादीश। प्रत्येकमित्यादि नापाय सेवितं तेन श्लोक द्वने येन वास्तुदेवता। नो होमार्थं कुंडादि वे
हो मद्रव्याणामाहुति संख्या घोपदिशति॥ तन्ना। नैः ४। प्रोक्त नाम मंत्रैः स्वाहान्तैरित्यर्थः ४ हुनेद्धा। लुद्वया
दित्यर्थः। चतुरश्रे द्विदिग्मुखः॥ अत्र संधि विद्ध्यवा ताहुं द दम्नुखः ४। प्राङ्मुखः ४। क्रमात। एकैक क्रमांता वा राम
विकल्पे। तद्वत। प्रोक्त संख्यालंघने न। एतद्भूतवति। चतुरश्र कुंडे प्राङ्मुखः ४ प्रोक्त प्रकारेण वह्नि स्थापना

दिगुरस्तारं तेनं कृत्वा क्षौद्रादि त्रपाम्नुते ब्रीह्यादि॥ तिथौ पायसे श्वब्रह्मादीनां प्रत्येकमेकैकद्व्योरा।
ग्रीष्मसंस्थारो रत्नतमसंस्थापा आहृतानुहृयादिति॥ ॥ वालेत्यादिना श्लोकेन तेषां बलिविधानं तद्व्या
ति वोपदिशति। तत्र। तेषां ब्रह्मादीनां दुग्धकदलीफलापूपादिसंयुतां शतत्रियावि शेषणं। अपूपा
दान्यत्रादिशब्दो घृतादि विषयः ॥ जट्टकृतवर्तितान्तेषु त्रिपञ्चाशत्स्यान्तेषु क्रान्निपञ्चाश
द्दैवतान्याचात्यर्घ्यगंधपुष्पधूपदीपैरभ्यर्च्य पायसेनैतत्वा कुड्यौघोर्घ्यप्रत्येकं बलिसिक्थानि तद्विधान
न्तरमन्यानि पात्रान्तरे यथास्यात् तन्निवेशपरक्रांवरोहमाशास्वरूपा॥ गोःखग्रुपा॥ शि॥ शिः पुरुषेराव तस्य
त्वरेदेवताय तनन दीतीरप्रारव्यान्तवनस्थानमूलानामत्पतमप्रदेशस्यांडलेपथास्वराननिक्षिप्य प
श्चादनषक्षारक्षितिः सं दृष्ट्वा विद्या जापास्य हृमेत्यत्यस्तगात्रे देवतामातवेदिति॥ ॥ एवमित्यादिति मं
वेदित्यं तेः समतिः श्लोकैः ४ प्रतिवर्षस्वाग्रहे वास्तुदेव। जार्चनकालं तत्र दिवसे तज्यार्घं कापालिक्रमात्र
जपफलं राजादिसृष्टादिघेतदर्घं तस्यावश्यव। वन्तव्यतालदकरणो प्राय वाय वोपदिशति। तत्राएवं। ग्री
ष्मक्रमातरा स्वागृहे। माघकं गेहे मंडले प्रोष्ठवके। कुर्यादित्यस्य वास्तुपूजामित्यानेन पूर्वत चयथ।
तादिवसे। वास्तुदेवतापात्तिदिवसे। निम्पातकाले षोडशान्नित्यामन्त्रा। यथा देहीनां तपुरुषमन्यादह

३१२
१०२

नानामच्युतद्रोरिमान्नाद्यशावृक्षितररसपंचकविषय ॥ ज्ञात्वातत्क्षात्रामृत प्रेतादिकानिङ्मन्त्रादिशवी
पस्मारकृत्यादिविषय ॥ अश्रुतानि दारिद्र्यादान्यमंगलानि । तद्गृहे । आधितवास्तु देवताभिः परिरक्षितत्वा
हा॥ सर्वत्र राजनिवासस्थानेषु मंडपादिषु तथा च महिषीगृहे राजमहिषीणां गृहे विनिवासस्थानेषु तथा ॥
सर्वादिस्थितिदिक्षु मध्ये वेदतथा तुरवधारणों नवेतां प्रोक्तक्रमात वास्तुदेवतापूजा न कृतावेता ॥ ॥ त्रिलो
न्यादितिः समस्तद्वीपे इत्यत्र द्वादशस्थानेषु वैरधिकरणेषु वास्तुवक्र निर्माणविधानादिकं गृहादिषु न
प्रतिष्ठानतकलं वोपदिशतीति त्रिलोहास्मनलेखहिरण्यपरूपतामास्मितलेप्य । हस्तप्रमाणके । पिम
राधामाधवाना त्रदैवतना भक्तिप्रोक्तिद्वितीया नानाविशेष ॥ तेषां द्वितीयापात्रत्वं पूजयामास त्यस्पन्दद्वालेख्याके
त्वेनोपदिष्टत्वात् । मूर्त्यादिना मवतुषपविलेखने द्वितीयाचत्वाविधानमघा । साधागतेंहृह्रोस्वादरे ॥ तत्रा
वृक्षे । तान्यावंदेवाराधकापि । अनुपहतदेशेत न स्थापितदेशे ॥ त्रि ॥ ॥ त्रिवारादहानंरवद्घोकादिषिन्यत्रादिशि
व ॥ उप नताद्विविषय ॥ विदध्यात ॥ प्रोक्तवप्रकारेणावास्तुदेवतावक्रप्रतिष्ठादिकमिति शेष ॥ ॥ ॥ ततन्यादि
नावेडत्सल्लेनार्द्घाघन्नेन श्लोके नसूक्ष्मपरहोमे ॥ सिद्धिकच्यतप्रस्तावपर ॥ सरसंक्षेपातमूक्ष्महोमविधा राम
नत्र द्वैतवं वोपदिशति । तत्राव ॥ समाहारे । प्रपेडतिसंवृद्धि ॥ अवमूलोधारके । बोडशपटलप्रोक्तरूपो

वाच्यवाचकरूपां वाच्यवाचकात्मकां तथा चरूपमायां प्रकारेणा येन विधानेनाध्वा च प्रोक्तः शक्तिः शिव
योः ॥ एतदुक्तं भवति मूलाधारस्थ कुंडलिनी शक्तिः सुखिनामिव हृदौ वाच्यवाचकात्मकं प्रपंचं यावदुत्
पादयेन्नहि वर्णविधाने तावत्पोः समसः माधके जायते इति । तद्विधानमित्याह । इत्यत्र नाद्यं
घेनश्लोकेन तद्विधानं मूलाधारवाह्निस्थानं कुंडलिन्याः स्थितिं तद्रूपं तत्तत्क्रियां च वदेत् वा पद्य
ति । तत्रानद्विधानं सूक्ष्म होमांगविधानं प्राणशक्ति भोः इति पदद्वयमीश्वरः संबुद्धि । अधुना । अस्मि
न्पटले । तद्रूपं कुंडलिनीरूपं तत्क्रियां कुंडलिनीक्रियां । विशदं सुस्पष्टं । प्रतीत इति देवसंबुद्धि
॥ ॥ अथ वक्ष्यामीति । किं वनेत्यत्रेत्यनुवृत्तिश्लोकेस्तद्विधानकथनप्रस्तावपुरःसरं तद्विधानी वे
देषु प्रशस्ति नद्धे भावादिकं वोपादेश्यास्मिन्पटले प्रोक्तं हूतव शेषस्पष्टं निशपटले व द्वंपमा
सा त्वं कथयति । तत्र विधानं सूक्ष्महोमांगं । अधुना । अस्मिन्पटले । पत्र । विधानं परं । निरतिशयं ।
वनिता गर्भीभावानुदरं । पतत्यपापासराहितं । ववील्यदक्षिणा घाथिव्यपक्षं छुशायणा घापास्मान
पेक्षत्वादनुसंधानमंत्राद्याया । अनन्यापेक्षानिर्देहात्मतु विशेषर्तिंगुपदूषा घारपेक्षत्वात्तत्तु । वतेद
प्रतीजोः ख्याल्मत्येवविलपनानुसंधानमात्रत्वाद्याय मनत्वहंकेशविश्रांतेः स्थानं । सकलं विकल्प

४३
४३

तं॰टी॰ ३

२८१

281

विलयरूपत्वात् निःशेषकल्मषां स्वव्याप्तौ रेकाताता तासुखा स्पदं ॥ स्वस्मिन्नेव मननेयात्मकत्वा
द्विश्वमयाच्चमन्त्रा अस्मिन् रूपत्वो जेता तस्मात् ॥॥ ॥ नित्यत्वादितित्तौ रूत्यत्रैः पवतिः श्लोके सूक्ष्म
स्वरूपं तदनुसंधानेन न्नंद्वौ मत्रकारेवोपदिशति तत् न्ननित्यानित्योदितो । नित्यानित्यापटलेशोहे
तन्नूतात त्रौ क्रेपवास्थितो हृदयाब्रह्मनाहतवक्रोवूलंरधाधठशिरः कपाले ब्रह्मरंध्रप्रदेशा
धोताग्रे बधोमुखपप्रमध्ये । तत्त्र्यात्मको । अग्निसूर्यसोमात्मकं । आधानित्याब्रिवशुके । सा वि
घा रवशा त्रयं । मेषामित्यादिना श्लोकेन तदुक्तवाता मूलाधारे वस्यात्मकं श्रीविद्यापा ४ ॥ प्रथम
खडमूर्द्धमुखप्रसततेजस्कत्वात् तदादिवूलंरधा त्र हृदये सूर्यात्मकं आविद्यापा ४ मध्यमस्तं
ड सततयातठप्रसंत तेजस्कत्वात् तदादिमूलाधारांतवृहारंध्रान्तगवब्रलंधा घठप्रदेशाधो
मुखपप्रवासिकागर्भ्यो विद्यापास्ततापखंडं चंडो मेकप्रमत्तमयत्वे नाधोमुखप्रसततेजस्क
त्वात् तदादिकमूलाधारांतमेवंवेद्या । सद्यापात्मकं खंडत्रयगमागमानुसंधाने नाद्यो न्यमेकम् । तत्र
मयमनसा सह स्तात्मानवलावयेदिति । तथाप्रोक्तप्रकारेणात मेयं । कनकादिति त्रमुकुटा शम
दितेदृवदिति शेषठ । विकल्पावेधुरां । तेदरहितां । तेषा त्रयाणां । अग्निसूर्यसोमानां । व्याधेकारोप

ष्ठी। वामार्गानां प्रागुक्तानां षड्दशोपटले अकारादाद्यादिनावलुठषष्ठितमेन श्लोकेनाति प्रेतत्वे
नोक्तानां। द्वात्रिंशा अग्निसूर्यसोमात्मकवर्गविशात्रिपे स्यतमाध्या। अमतमांवर्णावर्गांतिठ।व स्त्वपमा
णाग्नमपुत्तिठएतद् हातवर्णानांबदे दशपटलोक्तानि सूर्यसोमात्मकक। लामनरेखा त्रयात्मा तथा
ति प्रेतानां वर्णानांमध्ये सोमात्मकषोडशास्वर वर्ग सूर्यात्मक ककारादिनकारान्तषोडशव
र्णवर्गोग्न्यात्मक थकारादिसकारान्तषोडशवर्णा वर्गो वा न्यूनमाध्यां वर्गाध्यां द्वितेजोमयाभ्यां
तन्नादितरतेजोमयं वर्णवर्णा न स्यमाक्रमाणक्रमा ततेत्ता दीर्घः॥ पुटितानि तानि जानन्तोपातित्र्यक्ता
ति ठषोडशाभिर्विद्यांतिठ प्रोक्ते। नाद्विकल्पे स्वतेजसि वस्त्वमात्रां क्रमेणा जुहुयादिति॥ ॥पुटिता
नि नादिति ठसमाभ्यज्यन्तैः पंचाशैः श्लोकैः प्रागाग्निहोत्रमन्नादिकमुपादिशति॥ तत्र भानु
हि इर्णोः। कुलामतेसूर्यात्मकरेखास्था ककारादितकारान्ता ठषोडश वर्णा भानुवर्णाः। हृदिति
सकार ठतदासने वह्निरेखास्था नामाग्रे पाक्षराणां प्रतिलोमक्रमात् सकारस्य प्रथमतो वितथा
तन्नाव कन्नूपहछवेनतदादि थकारान्ता वह्निरूपाः षोडशविण्णि ब्यती तस्मात्ककारादितका
रान्तैः षोडशति भानुवर्णाः। सकारादि थकारान्तैर्वह्निर्वह्निवर्णात षोडश यिरतिवर्णास्वरान्तः। तत्कुला

नं.८१ सनेमो मात्मकरेखास्या नकारांदाश्वं ड्रात्मकान्मातारे ॥ प्रणावेन हुं फ्रू तौ इत्य च्रहुंकारमायोगिन्
२२२ मुखादवगंतव्यः ॥ निश्चला शय ७ । अनन्यमना ७ तन्मंत्रा पथा कस्मोंखाषोड इत्यादय ७ तत्र ७ षोड
स्मामा ७ षोड शा वह्निलानुपुरस्थे ॥ यकारादिसकारान्तानामनुलोमा तन्नकारादिककारान्ता
२८२ नां प्रतिलोमानां वर्णानां पुटस्थो ७ वाडूः । स्वरैः । ताहृत प्रणावेन हुं फ्रू तौ इत्यर्य ७ क्रमात । अक
रादि विसर्जनापान्न क्रमात । तन्मंत्रा यथा । थतौ । दाणौ ॥ इत्यादय ७ मः कों इत्यन्ना ७ षोड शा । वं
नुपुटन्नस्थे ७ । अकारादिविसर्जनापांतानी मोम्यषोडशवर्णानान्न कारादिककारा न्तानोलानु
षोडशवर्णानां पुटांतस्थो ७ वह्निसैः । यकारादिसकारान्तैः । तथातारे ॥ हुं फ्रू तौ इति यावत । तन्मंत्रा
पथा । अ थतौ आ दाणौ । इत्यादयः । अः सकों इत्य त्राः षोडशातानुवंहृपुटन्नस्थैः । ककारादितकारा
न्तानांतनुवर्णानां विसर्जनापाघकारांतानां वइवर्णानां पुटन्नस्थैः वह्निगौ ः । यकारादिसकारान्तैः ७
तु या प्रणवन्नारोगा हुं फ्रू तौ ७ तन्मंत्रा पथा कथः ॐ । खवं ङ गधौ ॐ इत्यादय ७ तस ॐ इत्य त्रा ७ षोडशा । वं
इवह्निपुटस्थान्नैः ७ । स्वरा । णां अकारादिविसर्जनीयांतानांसकारादियकारान्तानां वपुटन्नस्थौ ७ ॥ ताअ
स्मौः । ककारादितकारान्नै ७ । अप्यातारे ॥ हुं फ्रू तौ इति तद्दा फ्रूष्यतौ तन्मंत्रा पथा । अकसों । आ राम

रवषोऽ इत्यादय ४ । अअः इत्यंताः षोडश वह्निवं दुपुटांतस्थे ४ । यकारादिसकारांतानां विसर्ज
नीयाघकारांतानां च पुटान्तस्थे अतद्वृत्तारेणाहं कृते थं ४ । ते ४ ककारादि तकारान्तः । तन्मंत्रा यथा
यकः ॐ द्रवां ॐ इत्यादय ४ । तत ॐ इत्यन्ताः षोडश ॥ एवमुक्तप्रकारेणां षधिप्रकार प्रोक्ततेदा
नां मन्त्राणां तारेण वनुत्तरं क्षरात्मकत्वेऽसत्यपि संप्रदायेन ते कृतसंधिकाएवालेखितांताः । तेषां ष
डुधते दप्रकारप्रोक्ताशं प्रोतिलोम्याशतं धात्वोडशषोडशमंत्राणामिति शेष ४ । एवा अनुलो
माविलोमाभ्यां होमं ॥ दिव्यवातास्वोमस्यादित्यर्थ ४ । अक्षरै ४ । तेजस्त्रयात्मतिरिति शेष ४ । ते दू
रीते ४ । प्रोक्तेषु द्विनस्तु त्रशत रूपेषु तार्थैः षोडशतिमंत्रै ४ । अखिलं ज्ञानं ज्ञाने ज्ञेयात्मकं । ते
ज्ञातृज्ञानज्ञेयात्मति धीचे कुरूपोस्त्रितित्रितिरक्षरे ४ । समंतात् प्रथम्न रूपं तत्कृत वतिराणं
प्रोक्तेषु द्वादशसुमेदेष्वेतीषु तेदमं न रूपोस्त्रितयज्ञानस्यैघविकरूपेस्त्रितित्रितिरक्षरैस्तन्त्र
तेजस्त्रयात्मकं वाच्यमखिलमर्थरूपमपयग्रूपं कृत्वा मूलधारस्थानिर्विकल्परूपस्वात्ममहा
वह्नौ होमंस्यादिति ॥ ॥ तेजस्त्रयेत्यादि नोसमारितमित्यन्तेन श्लोकाद्वयेन शक्तिशिवशागत्य
स्तरूपस्य तेजस्त्रयात्मकत्वा मितरयं वैतीति कविग्रहस्पष्टं ग्रहीजात्मकत्वमनुष्टि स्वरूपं वाप

तं.टा.१ दिशामिवं तत्रा श्रावयोश्चाशक्तिशिवयोर्यतद्वपुष्ठा अनश्वरं एवं पुष्ठा अन्यानिपंवा तोतिक्रान्ता न्त्र
२८२ वयोः प्राक्तना तन्मवी। तावस्थेयां प्रोक्तं तेनस्वपतादात्मता वस्थैर्य॥ ॥ तत्रेऽप्यादिना श्लोकपूर्वा
र्द्धेन कुंडलिनीस्वरूपं देवीपृच्छति। तन्न स्फुटं सुस्पष्टं॥ तीम्रेत्यादिना श्लोकोत्तरार्द्धेन कुंडलि
२८३ नीस्वरूपकथनं प्रास्तौति। तत्रा। ता कुंडलिनी। हंसं। देशिकवराक्षाद्देतेजानुमशाका त्वा तापर
माऽङ्गुतम। नानात्मकत्वा नादालंकत्वाच्च॥ ॥ मूलाधारेत्यादिति॥ सार्धक इत्यर्थ॥ षट्‌ति श्लोकैः
कुंडलिनीस्वरूपमनुभावो वोपदिशति। तत्रा तेन। प्राणा। कारेणासा। कुंडलिनाम हाभ्रान्ति।
विश्वप्रकाशत्वात्। पापाशीर्षा। विसर्जनीयशीर्षा। ती। मा पाऽ घरस्रोतदात्मना ॐ ह्रीं हंस
चरंती। स्वर्गे इत्यजड्‌गुनरचसुषुम्णा मध्यदेशे इत्यस्य विशेषणं॥ सा। कुंडलिना॥ ॥ दा अत्यासन्नतः।
एवां ग्रन्थरूपा। सुधिं शोषस जन्तुतां यति। मूलाधारादिनिर्गत्य तदुपरि श्रोत्रादीन्द्रियगामिनी। स्वेच्छा
दशाऽहता स्वेच्छ स्वेच्छाप्रेरणापरवशा अन्यादाति स्यां प्रसुप्तभुजगाकारतयाः स्थितापां॥ निःशा
कारेभुवनस्थितिवता। अप्रकाशतया। एतदुक्तं भवति। यदा स्वात्मस्फुरत्तारूपिणी बुद्ध्या राम
त्मिका कुंडलिनाशक्तिर्मूलाधारात प्रसुप्ताभुजगाकारतो विहाय स्वेच्छा प्रेरिता ऊर्द्ध्वंगता व्याप्ताव

स्वदेहात् चक्षुरादीन्द्रियद्वारा विनिर्गत्य विषयं कवलीकरोतीति तदा विश्वप्रतीतिर्भवति। पुनः स्वेच्छया यदा
मूलाधारे सा प्रसुप्तभुजगाकारमात्मस्वरूपतां प्राप्नोति तदा निःशास्त्वं धकारे भुवनास्थितिः ततः विश्व
प्रतीतिश्च स्यादिति। एवंप्रकाशाकारां तां कुण्डलिनीं। देशिका देशदर्शिता देशिकोपदेशदर्शितां
मामपि। शिक्षितवत्यामू। जीवन्मुक्त इत्यादि॥ साधक इत्यन्तेरन्ध्रहृत्स्थिति। श्लोके जीवन्मुक्त
लक्षणमुपदिशति। न त्वात्मसम्बन्धमानसः। हृष्पिद इति दुःशोकहर्षातिभूमिगः॥ शोकहर्षयोरु
परिगतः॥ निरुपाधिकसन्तुष्टः॥ स्वतावसन्तोषयुक्तः॥ इच्छाधीनेच्छयापुनः॥ अपरप्रेरितवृद्धिः॥
समाधिसित्रत्थरागाद्वेषातावात। जीवन्मुक्तः॥ जीवन्नेव मुक्तः परमार्थतः स्वात्मनो व्याघातत्वादित्य
र्थः॥ ॥इतर इत्यादिना। यो निखिलस्तत्त्वैनानुभाघत्तेत श्लोके नैकलातरहितस्यापि देव्यद्वैनात्मकालेन
तत्त्वसिद्धितात्वकुञ्चकं न्नदवनादिरहितस्य प्रत्यवायं वोपदिशतीति नाइतर॥ यो कलातरहितः॥ देव्या
ऽ॥ स द्वैकारणभूतायालालितापाथ कालेनात द्भपासनादिगौरवलाघवशातकालङ्घोत्या विल
वनेनइतरः। तद्भक्तमवीदिरहितः॥ नशाति वहतिः॥ अपरमार्थज्ञानसंघो विविधजन्मतिः॥ मूर्खः। अ
विवेकी अविद्याघनो द्वावेतस्यैत दुन्नरत्रमदेरित्यस्यस्य विशेषांशाच्च नात्रवित्रथ कन्नव्याकन्नव्यज्ञान

रहितश्चञ्चध्येयोपातियोनिषण्णा चैनो वैधिर्षयो पुपरवशोतवतीत्यर्थः॥ नित्यास्वित्यादितिशाच

तइत्यान्नैरह्नीघोस्त्रितिश्रोकेत्यासुतक्रैदेप्रत्यंतद्वाक्रिवैतवंरत्यावैतवंविग्रहाद्यतेनेस्वरेशात

दुपास्तिं वोपदिशति। तत्र। प्रक्षा शै। मकुरुकटाक्षादितिः। पापकर्म। शै। अज्ञानदुर्घासनाघुपह

तकुसितः। पहल्लात्। तद्विवलात। प्रागुक्तलक्षणः॥ जीवन्मुक्तलक्षणः। तरेः। प्रागुक्तलक्ष

णोतवेदित्यत्वपः। तां। तद्वि। अस्मिन्सपटले वक्ष्यमाणरूपां देवताइत्यस्यभवं तोत्यनेनाच

पः। लोकपालौघाइत्यत्राघशाद्वस्त्वपरिंशतकोटिदेवादिषयः॥ तद्वैक्रिप्राप्तसंपदः। अज

हरूपता। द्वि। प्राप्तैश्वर्याः। वहुनानाषणोनामहशाः। अनघेइतिवपदछेदः। तावपामात्यम

ताएवइत्येनेनपूर्वत्राचपः। अहंक्षावः। त्रिकाले। संध्यात्रयो। विग्रहोचितः। नास्तिविग्रहः

अनेनलक्षुनानाम। पिसंक्ष्यानपोपात्तेरवशपकर्मव्यताकथितेतिसप्रदापार्थः॥ इदंसं

त्यादिनाश्लोकेनराहूं नपंवाभिविंशपटलप्रोक्तमात्तकाग्रहाणांचशांतस्त्रियांतेनपंवसर्गरय

ीतनतहर्णाख्यापवक्रस्याः। विधोत्यादिनाश्लोकेन। राम

नविस्रुतांनांमस्मदेतानांवनित्यानांस्वेच्छाविग्रहात्मकत्वमुपदिशति। तत्र। विधिविष्णुशिवा। मतां।

ब्रह्मविष्णुरुद्रात्मकत्वं। तासां षोडशनित्यानां निर्णेतृ पाशे ध्रुवा॥ अन्यत्॥ अन्यत्तत्रैकपदिश्यते॥
तस्य पाविग्रहा॥ वेकारस्य षोडशनित्यामयविग्रहाः॥ ॥परन्तु पश्चिमेत्यादि नाम महानित्ये ने ना
वाद्वैश्वाकेन परन्तु परन्तु पहोमकथन प्रस्तावपुरःसरं सिद्धा साध्य साधकत्वे पूसिद्धा नामेवतत
परहोमयोः पतामितरेषामुत्तये षान्नदयोऽपतां वोपदिशति। तत्रा तुर्य्यशेषेमि हं द्रुतां समस्तं तेद
चिन्मयतानमकत्वात्॥ यत्सिद्धिःअपरन्तु पहोमता वसिद्धि॥ सिद्धरूपाणां प्रागुक्तानां॥ अस्मिन्नेवप
टले प्रोक्तसूक्ष्महोमसिद्धानां॥ अन्तेषां साधकसाध्यानां॥ तावत्॥ परसूपहोमस्येति शेषः॥ तथा
सिद्धवत्॥ ॥प्रक्षीणेत्यादि नाम्नो कोन्नरार्द्धेन तत्परहोमतोवसिद्धानामानुतावहंदी कृत्य
नित्यामुमामनुपलब्धिकरणामुपदिशति। तत्र प्रक्षीणाशेषपापानां। दृश्यैककरणाश्मादितिहूंशं कृ
नहाहींसनानां। ततञ्जरसेविनां॥ विदितपरमार्थसेवा। देंञ्जस्य रायणां॥ ॥नित्येत्यादिना स्लेइत्यन्ते
॥ अन्यैः॥ अटाति॥ श्लोकैस्तत्प्रस्तावपुरःसरं नित्यातत्कुलक्षणो। पदेशं प्रोक्तनिगमनं च करोति
॥ तत्रानित्याविद्यासु। षोडशनित्यानां विद्यासुंदरातिदेवी संवुद्धिः॥ आमुष्मिकामं शास्त्वांप

तं.रा.२ रमार्थपरिज्ञानात्। संतोषः। अवाप्यविषयेच्छाघातावात। नित्यप्रणीता। देशकालाद्यनवच्छिन्नता
वेनासुखिनः स्वात्मपरमानंदानुतवरसेन त्यागिता। नैरपेक्ष्यं। ज्ञानात् सदनुसंधानं। कृतज्ञत्वं
२८४ गुरुवरणानानतनपुगलभजनपरत्वं। अनुद्धतता। इतरानपेक्षा। अकार्पण्यं क्षुद्रविषयमुद्दिश्य
महाप्रयत्नराहित्यं। अदीनत्वं। अक्षुद्रतावः। पूरश्चिवा। निनुघमः तेदराहित्यात्। दयालुता। सर्वप्रा
२८५ णिषु। मनस्विता। उदारता वश्च। वैषम्यं मनःस्थितो मातहानो४। मातहान्यो मनःस्थिताव वैष
म्याभितिवा चप४ प्रीतिरोषाभावः। सर्वप्राणिषु प्रीतिः क्रोधाभावश्च कल्याणशालता। मंगल्या
वरणरवतावताकल्याणातिभिवेशित्वं। मंगलकर्मस्वतिनिवेशात्वां कल्याणकीर्तन। मंगलमय
भावनां महतां नामानुताव कीर्तनं। अकल्याणकथालापवैमुख्यं। अकल्याणेषु कर्मसु तदा
वारवगल्पस्वभावनां लोककथालापवैमुख्यं स्वेष्टपास्थितिः। अपराधानतपास्थितिः। सदैश्वर्यं
राजवोरदुर्नानात्पाद्यनुपहतमहिमत्वं। तोष्टृत्वं। लोकं शक्तिमत्वं। वैष्टिकत्वं। सर्वदेवताविग्रहेक्ष्य
नुस्यूतनित्यात्मभावाव्याभिवाशित्वं। अजिह्मता। अकुटिलहृदयता। सर्वानुकूल्यं सुरनरतिर्यगाद्यै राम
दैन्नसर्वतिग्रहाणां नित्याविग्रहात्मकत्वप्रतिपत्तेः। संगतिप्रियुत्वं। नादस्वरूपस्यनित्यात्मका

त्याता वीक्षितासयः स्वस्तो स्मादित्र विषयातावावाश्च जयोषि प्राज्ञवद्भिनं स्वस्यातिरामामात्म कृताव
सिद्धे ४। अप्य मत्सरः ४ स्वसमानाधिकराहित्यादास यीत्र र स्ववांछा। दूततातातादास्य सिद्धिवांछा॥ ॥ अप
द्धिकल्पे त्यागादिनाश्लो के तपरहोम स्वरूपं स्थूलसूक्ष्महोमयोरपि तन्मयात्वेचोपदिशति। तत्र वि
कल्पस्वरूपं सकलादेश्वाविकल्पकारणास्वरूपं॥ निर्विकल्पे केपरस्वरूपोति धानं॥ वेलापनाम
तदुक्तं तवति। संकाल्पविकल्पकारणम् मूतस्य मनसो निर्विकल्परूपे स्वात्मनि विलापनं परहो
म इति। एतस्यां परहोममयांतद्भावत्वेन्यादिति: समारितइत्यत्रै श्रुतुति श्लोकैः स्थूलसूक्ष्महो
मयो ४ परहोमेन तादात्म्यावासूनान्नदनुसंधानं चोपदिशति। तत्रान्तद्भावववि कवेन्या नी
।से।मितपुष्पफलादि तेदेदति त्रानां वस्तूनां होम इष्याणां। तन्मयत्वात। अग्निमयत्वात। ऐकारू
पं। अप्य प ये वृत्ताय ४।५ एतदुक्तं तवति। समिदादि सकलवस्तूनां स्थूलहोमादग्निमयत्वेनैकरूप
मुदारितमिति। तथा। एकीकुर्यादित्यथ ४।७ एतदुक्तं सवति। सूक्ष्महोमात् स्वमूलाधारमध्यस्थकुं
लिनीमुखाविसर्गमहावह्नौ सकलशब्दोदयविश्रान्तिपदे नानारूपभावचक्रे शब्दे स्तद्भावव्यापनतयान्वे
घवेन्न विदात्म नैकीकुर्यादिति। स्थितिरित्यादिनाघघेन सघतेद विलापनाम॥ स्थितिरेवपरहो

मीतवतीतिमतां तत्र मुख्यतो ह्यात्मरूपमहावह्निज्वालारूपिष्वपि ह्यात्मरूपापृथक्रूपता महाशक्तिह्या
त्मरूपवह्नि॰ ततस्त्वात्मा। तदिच्छा ह्यात्मरूपमहाशक्त्यष्टेदित्यर्थः। सेवय्येषां रूपाणि तेष्वात्मरूपमहा
वह्निज्वालारूपिणः। तेषु ह्यात्मरूपमहावह्निज्वालारूपेष्वान्तरिंधने रूपेषु। अनन्याधिष्ठितप्रका
शरूपेष्वपि परमार्थात्मनि। सन्मात्रस्वरूपोऽस्थिरे। अविकारिणि नित्यैर्वैर्व्युर्थो न विलापः। निरवशे
षविलयनतावः। एतदुक्तं भवति स्वरूपमहाशक्त्यष्टारूपेष्वपि निरधिष्ठानप्रकाशात्मकेनेषु सक
लरूपेष्वपि परमार्थतः स्यु॰ रितितत्वरूपे ऽविकारिणि सन्मात्रे ह्यात्मनि तेषां त्रि॰शेषविलयनताव
॰परहोम॰ समीरितदति ॥ ॥ तेष्वित्यादिना रूपतइत्यन्तेन श्लोकद्वयेनोक्तकुंडेषु सामान्येन चतुरस्र
कुंडे भुतकर्म होमविधानमुपदिशति तत्र चतुरस्रोऽन्तरूपे। अष्टप्राक्रूपे अन्येषु चतुर्ष्वपि दिशेषु
प्राक्रूपत॰ अष्टौ क्रुविधानेन ॥ ॥ प्रागित्यादिना क्रान्तस्वशद्बन्तन श्लोकद्वयेन मंगलादिकर्मसु होतुर्दि
गविशेषाणि मुख्यमुपदिशति। तत्र प्रागुदक्शिवदिग्वक्र॰ प्रागानिमुषत्वेदगति मुगभक्तिवाद गतिमु
खत्व वृद्धिशेषे। दक्षिणास्य॰ दक्षिणादिङ्मुख॰ तुष्टिशेषोगदे॰ गदार्थी पाक्षमो वह्निमुख॰ वह्न्यादि ॰ान
ङ्मुखः। वायुमाखव॰ वायुदिङ्मुखः। राक्षसोऽरमुख॰ निर्ऋतिदिङ्मुखः। पाश्चमास्य॰ पश्चिमादिङ्मुखः॰

डिंशपटले प्रोक्तक्रमेणादक्षवामतागयोः प्रतितांधं वदशांपंवदशस्थानतेदक्रमेणास्थितानी
त्यर्थः अत्र हति प्रयोगाविवसे विप्रस्थानानि॥ अत्र न्यासश्लोकं वक्ष्यमाणा॥ नसर्वतश्चक्रमेत
।तयावक्ष्यमाणप्रकारेण॥ ॥सितेइत्यादिति॥ वर्त्ततइत्यत्रैरद्धौ विके स्थितिः श्लोकोपुरुषो
रांयोषितांचविषयरितु निक्रमस्थानान्युच्यदिशति। तत्र। सितेइत्यादिना श्लोकेन हृद
यस्थानानि। सितेशुक्लपक्षे। स्तनगले स्तनेवगलेव भ्रूशंखमूर्द्धमध्येषु। भ्रूशंखमूर्ध्नी
मध्येषु। तत्र मूर्ध्नि मध्ये शंखभ्रूमध्ये तथा शंखमध्ये भ्रूमध्ये वाकेशीत्यादिना श्लोकेन स्था
नाष्टकं। तन्मध्यकाणेवा मकंठे॥ ॥ आचित्यादिना श्लोकेन दशस्थानानि। तत्र। अत्रिपा श्व
शवे नांघ्रिपष्ठदेशाउव्यतो। अंगुष्ठे। वामपादांगुष्ठे दक्षिणो। दक्षिणपादांगुष्ठे। अं घ्रौ। अधि
पष्ठे संधौ। तदनंतरसंधौ॥ जानुगुल्फे। जानोगुल्फोद्वितिक्रमप्रकारेण॥ सितेतरे कृष्णपक्षे। वा
मादौ वामतागे प्रोक्तहृदयस्थानादि। एतदुक्तं भवति। शुक्लपक्षे प्रथमादिषु कृष्णपक्षप्रत
मादौ वामतागे प्रोक्तहृदयस्थानादि मूर्द्धान्तेषु नवसुस्थानेषु पुनस्त
शी नासु त्रिंशत्तिथिषु पुंसां दक्षिणभागे हृदयस्थानादि

द्वाभ्यपार्श्वेपद्ध्वादिपादांगुष्ठांतपंचदशसुस्थानेषु पुनर्हस्तशिरःपादांगुष्ठोदिना भ्यन्तैपपस्सु
स्थानेषु च विषस्यपरिवसंमूपत्रिंशत्स्थानेषु च सद्यारोजन्ततिथिषु तन्तत्स्थानेषु दंष्ट्र
गावामपार्श्व विवितिमयक्रमेण च विषस्यपरिवर्तिन्संभवतीति॥ ॥विषनाशाय मित्तोदिता
ष्टसिद्धये इत्यत्रैरक्षाघोषेति श्लोकैः पुत्तलप्रयोगेन द्वेषकालं तदंगं तन्त्रसाधनन्तत्फलं
च पुत्तलाकरणाकथनप्रवृत्तावादिसहितमुपदिशति॥ तत्र विषनाशस्यसमविंशति नक्षत्रे
षु प्रतिनक्षत्रं विषस्पृक्प्रोक्तनाडीवतुष्टयकाले विषस्याते। अन्नन्तरप्रवीक्षे। पुत्तल्या इ
ति शेषः। तुर्यधिषोवा। सेवकाख्येन। संकोचक इति मत्स्यविशेषः। तीव्रे रोगस्थिमयेनतदृढ
जतीव्रसंज्ञस्थिमयेन। बवूलादिसमुच्छैः। कंटकैरितिशेषः। वाविकल्पे। तया विषयेदि
दित्यर्थः। अयत्रा। श्रृंगेतद्विद्धं। कंटकादिविद्धं। तदंगं व्याधिनाद्दूत्पीत दुत्तरन्तशत्रुदेहजमे
त्यस्यविशेषणं। कालातीतप्रयोगस्या गौरवलाघवादिना कालज्ञोत्पादितं चेनाह। एवं निश्चिते
ज्ञानिना तदंगव्याधुमेत्यन्ने नेति शेषः। पुत्तलीकरणांपुत्तलानिर्मितामाविधानं॥॥ होमइ राम

स्यएवताञ्चि पुनाशापतानि क्रूरकर्माणि कुर्यादितितात्पर्य्यं वतातष्ठिरिपोर्दैवतानांह्यं। आस्तिकं। रिपोर्दै
वत्या ह्मणादिविषयः॥ वर्जनेना आचारं। आलोच्यतत्रे ज्ञेत्तेषामानुतावादिक मित्यर्थः॥ अन्यथाप्रे
क्षान्यथाकरणे। वा विकल्पे। एतद्दुष्कृतवातिरिपोरतिचार प्रयोगादिषु तस्य देवता भक्तिमास्तिक्य
माचारं गुरुंतपः श्वीचर्तिमं अज्ञानविद्या अविज्ञात्वा तेषामानुज्ञावादिकं तद्विडिगालोच्यतस्य प्राक्तो
तस्यातिचारादिकं न कुर्यादन्यथाकरणे तत्फलस्य नैष्फल्यं स्यात्तत्प्रयोक्तुर्नाशनं वा तत्कीर्तितं॥
॥ रिपोरित्यादि रित्यादिना श्लोकेन क्रूरप्रयोगारंभकालं गृहादिषु तद्देशविशेषादिकं चोपदिशति तत्र
वृषभतमो॥ जन्मर्क्षराशी श्वंडलग्रा राशेर्वेति शेषाः॥ कालेन दूदयकाले। वृषभराशिगे स्याने॥ अ
नेन रश्लोक द्वयं वक्ष्यमाणाराश्यात्मकेषु स्थानेषु द्वादशसु। तद्विनाद्वारं शायरिपुविनाशप्र
व्याभित्यादि ना स्थितमित्यन्तेन श्लोकद्वयेन मंडपगृहादि सकलवास्तुनो द्वारराश्यात्मतत्तमुपदि
शति तत्रावहो। कौ णाद हिंमो स्थादेशे। तन्निर्ऋत्या विदिशि। पश्चिमातः॥ पश्चिमादिशि। वायोः को
णोत्तरत अन्तेरस्यादि शैर्यां दूशो कोणो। सुस्थितं काल वक्र स्य राशीव क्रवत्र मतोत्यर्थः॥ एवमि
त्यादिनाश्लोकेन प्राकानिगमनं वक्ष्यमाणद्वादशाराशीनां प्रतिराश्युदयकाल घटिकासंख्यां चोपदि

५०

तं.८२

२८७

२९७

८

यातीति तत्र एवं । ग्रहक्रमात् राशिक्रमेण राशीनां स्थितिक्रमं कर्माणि क्रूरत्वादि शेषः ॥ देशान्तरं देशान्तरकाले

नाकालेनवा कालवञ्चनं अपि वपवस्पु ॥ एकैकराशेः क्रमयोगतः ॥ अपूर्वक्रमवक्रस्थितिना कालेन दे

रायो द्वेषम्यात् प्रशासनशास्त्रोक्तक्रमयोगेन रवस्वदेशराशीनामुदयघटिकामानवशात्वक्ष्यमाणप्र

कारेण सप्ताधिष्ठितराश्यादिक्रमयोगतः ॥ ॥ वैचित्रीलादि नाम्नी श्लोकेन कालवक्रो ग्रहो गांगातिक्रमम

पादिशतीति तत्र वैत्रादिषु । अन्तर्दिवत्वात् तत्रादिशब्दः सौम्यामविषयप्रथम तु विशेषो यातीति । एकैकसौ

रमासस्यैकैकराशिभुक्तिक्रमेणेति शेषः । तथा तथाविधैः अस्मैः वृद्धादीति । अग्रहणमण्डलैः । ज्योतिःशा

स्त्रे तत्र ग्रहपरिचारिप्रोक्तकालविशेषैरित्यर्थः ॥ ॥ देहस्थित्यादिना श्लोकेन सकलप्राणिनां देह

स्पद्वादशराश्यात्मकत्वमुपादिशतीति । त्रातहृत्मपादि मीनान्त वृ... मेषाणां तानुराशीनां ... हृदयगुह्य

नेप्यु ॥ ॥ त्रयाणामित्यादिना श्लोकेन प्रोक्तकालविग्रहराशिवशेन मुताम्रुतकराशीयत्वमुपादिश

तीति तत्र लग्नाशांदिशकालविग्रहाम्नकानां । अनुगुणयेन । आनुकूल्येन । अन्यथा च कूलं घनेन

एवं कृते कृतप्रकारलंघनेन अमृतामृतप्रयोगे कृते ॥ ॥ तद्यत्यादि नाम्नी श्लोकेन पुत्रली प्रयोगार्थं पम

देहे विषामृतस्थानयोर्ज्ञातव्यत्वमुपादिशतीति । तत्र तयोस्मस्पामृतस्थानकानी त्यत्राच यथ ॥ बा

अन्यातिप्रोक्तेनराशिनाहतद्रुकुंडवितहोतुरातिमुख्यादिकूते दैपितान्नान्दिशं प्राचीं परिकल्प्य कुंडं नि
मयिजुहुयादिति॥ ॥स्वदेशोत्थादिनाश्लोकेन स्वदेशादौ प्रोक्तकमंसु प्रोक्तदिङ्मुखतयाग्र वश्य
कर्तव्यतान्नद करणे प्रत्यवायं चोपदिशति। तत्र गेहादावित्यत्रादिशब्देन पुरादि विषयं श्लो
कं शि। प्रोक्तातितद्दिशा प्रोक्तदिशि अन्यथा विपरीतकरणे॥ ॥कुंडादान्यादिनाशेषतद्रूपत्वेन
श्लोकद्वयेन कुंडादिकरणाशक्तानां स्थंडिले होमविधानपुरःसरं स्थंडिलनिर्माणविधानमुक्त
निगमनसहितमुपदिशति। तत्र तु विशेषः। भुतले गोमास्थिलोष्ठादिर्विवर्जिते सा घनाकुले वात
त्रा प्रोक्तप्रकारेणाहृतद्रुको [illegible] कन वके। मध्ये। सर्वमध्ये। कोष्ठमध्ये॥ ॥इति षोडशनित्यातंत्रे
षु श्रीकादिमताख्यस्य परिपूर्णस्यैतं न्यस्य प्रपंचसारसिंहराजप्रकाशाभिधाने मुतगातं दनाथे
नाथवितायां मनोरमाख्यायां व्याख्यायां वास्तुदेवता। व क्रतस्तु नादि सूक्ष्मपरहोमविधानप्र
काशनपरं त्रिंशः पटलः परिपूर्णमगमत्॥ ॥अथ संख्योपूर्वं मिंतिं त्रिंशे पटले षोडशनित्यानां वा
स्तुदेवताच कृतत्पूजादि विधानसहितं सूक्ष्मपरहोमविधानमुपदिश्यानंतरं षोडशनित्यानां हि समन
विद्यानामसौ [illegible] मदेन कर्म होमादिविधानमुपदिशति॥ ॥सूक्ष्मामित्यादि विधानतद्रूपत्वेन श्लोक

३म
तं०प्र०
२८८
298

नातत्रूपेशो कत्रिंशे न पटलेन। तत्र सक्ष्मामित्यादिना वाटनैरित्युक्तं नश्लोकद्वयेन प्रोक्तानि गमनम
हितं प्रोक्तुं ऽहे पुत्री क्तविधानेनारिमर्दनविधानकथनं प्रस्तौति। तत्रा। तेतव कथ्यिता अत्र र
घोस्मिन्वयंटले द्विसतिध नरो गनिग्रहो घारनमित्यत्र हृदेषशब्दो मारणाविषयः पृथनिग्रहशब्दापुद्दा ह
पुपराजयादिविषयः ४ वाटलोऽध्यायः। त्रापुद्दीपमित्यादितिरान्मनाशनमिनत्यत्रैस्तु तुर्तिश्लोकेरभि
वारकस्मिकरणाकाले ज्ञातव्या। शांतदनवेक्षणे प्रत्यवायं वोपदिशति। तत्रालग्नो क्तश्चानुग्रहा
नः त्रयोदशे पटलेत क्तन्मेत्यादिनाषड्शीतितमश्लोकोत्तरार्द्धाधार्द्धद्वयेन प्रोक्तनक्षत्राणामा
नुशापतत्र तदाधिक ग्राह्याणां। तत्त्वपोगकाले गोवरग्रहाणां वस्समुद्घये। अष्टकवर्गविफल
मिति शेषः ४ अत्रपाराः॥ प्रोक्ता। नामापुर्वच्छेद शापफलमोवरफलाष्टकवर्गफलानां। आनुगुण्ये।
अनुकूल्ये। आदिवाचस्परितोः प्रातिकूल्ये इत्यर्थः। अमथा कुर्याद्यादि। तान्येवारेवा। कारेति त्र
क्रमः ४ तत्रप्रातिकूल्यतच्चेत्यर्थः ४ एतद्दुष्कृतावतिशिपीरतिवा रकालेज्योतिश्शास्त्रेहोरास्कंधो
क्तप्रकारेणातस्पतत्का। लिकमापुद्दीपगोवराष्टकवर्गेषु ग्रहाणां स्थितिं विचार्य तत्रपानुकूल्या राम
तविचारकस्मिन कुर्यात तन्मनवे क्षमघूरकर्मा। शाकुंधीशांता। येवनाशपत्रि। तत्त्वप्राप्तिक

त्यादिनाश्लोकेन द्वादशराशीनां मध्ये त्यादि। त्रित्रिनक्षत्राद्युद्भवत्वाद्दशद्वादशांसकानां वक्रमेणा

धियतीत्युपदिशति। तत्राप्यंशकराशिपाः अंशकानां मेषादिराशीनां वपतयः॥४॥ नक्षत्राश्रि

त्यादिनाश्लोकेन प्रतिनक्षत्रं वतुश्चतुरंशकक्रमेणाष्टशतभूयोऽष्टोत्तरशकानां मध्ये त्वरशतपुत्त

लाविशेषप्रवृत्तौ। तात्र तावत्य ४॥ अष्टोत्तरशतसंख्या ४। प्रथम इत्यादि तिस्त्र एव नैस्त्रितिश्लो

के ८पुत्तलीमानविशेषानुपदिशति। तत्र प्रथमे नवके। अश्विन्यादिश्लेषान्तेषु नवसु नक्ष

त्रेष्वपु। अन्याशके षु इतरग्रहांशकेषु सर्वाः पुत्तल्यः वतुर्दशांगुलमानेन वतुर्दशांगुलिमा

नमिताइत्यर्थः। द्वितीये नवके मघादि ज्येष्ठान्तेषु नवसु नक्षत्रेष्वपु॥ अन्येषां वेन्द्रार्कराहितग्र

हांशकानां। अध्यर्द्धोस्यु स्त्रयोदशांगु लीनामंगुलीसंख्या इति शेष ४। ततीये नवके। मूला

दिरेवत्यन्तनवनक्षत्रेषु। अन्येषां प्राग्वत्कुजादीनामंशकानां। त्रयोदशांगुलिमाना द्विसम

मीरिति एवमित्यर्थ ४। एकविंशत्य ४। सर्वेत्रोतशं वृ ४। प्रोक्तसंख्याक्रमस्तथा प्रथमनवके प्रोक्त

संख्यामानमेव द्वितीयतृतीयनवकयोरपात्यर्थः॥ पुत्तलीत्यादि तिस्त्रित्याइत्यन्ते स्त्रितिश्लो

के ८पुत्तलानिर्माणाइव्याख्युपदिशति। तत्रावक्रिहस्तमर्दचितां कुलालकरमृत्तिकासहितां

५२

तं०पा०

२५४

२४९

८२

विज्ञान्त्तत्स्मलवणां। श्मशानमृत्ततद्भस्मसहितं लवणं। शुंठीपिप्पलिकायुतं। शुंठीपिप्पल्यौ। ऊर्णा
युतं। मरिचं। मरिचचूर्णं। गृहधूमं। गृहधूमधूसरं विमुनरसौनरसंगता। निर्मुच्या घष्टद्व्यामिषदी
पुत्तलिकं भावारयामि। साध्यर्क्षेच सैः। साध्यनक्षत्रप्रोक्तवृक्षे। पिष्टं। इत्येतन्माषचूर्णेन
त्यस्यविशेषणं। सिक्थकोऽमधूच्छिष्टे। वैरिदेहजरोमाद्यैरित्यत्रादिशब्दो न खपादपांस्वादिवि
षयः। अपैनैरित्येतद्व्यानुष्यातिरिक्तं पूर्वोक्तं हृमभस्महिजेषु त्रिषु चेति॥ ॥पुत्तलीत्यादिना न स
ह्यत्र नैन श्लोकद्वयेन पुत्तलीदेहयोनविताणीकारणवशान्नद्रवयवमानान्युपदिशति। तत्र
पुत्तलादेर्घ्यमानं। तत्रदैर्घ्यकवशेन प्रोक्तपुत्तलीदैर्घ्यांगुलमानं एकतः। एकांशेन तालपात। अंश
त्रयेण। त्रपातं। प्रागवत। करे प्रादयोः। अर्द्धं शेन। करे द्वयमर्द्धांशेन प्रपदद्वयं चैव न्यथ असर्व
न। पुत्तलाप्रयोगे। प्रयोगान्ते। प्राकृतानां पातालेत्यादिभिर्व्याप्य पादितृतीयं। ततः श्लोकेऽक्रूरक
र्मप्रयोगान्तकालादिसमुपदिशति॥ ॥तत्र पातालेत्यादिना श्लोकेन षड्विधं क्रूरकालमुपदि
शति। तत्रामृत्युजे। मृत्युयोगो। दिनजमृत्यो। मेषादिराशिस्थनक्षत्रांशे बुनवद्धौ शोरषमासपा गम
मावेइतिपावत॥ ॥वेडाशीत्यादिना श्लोकेन दशविधक्रूरकालमुपदिशति। तत्र वेडाशब्देन

पुष्य के। योगो कारणा को। कारणा न क्ष त्रे कारणा केइ त्यर्ने नांघ क्षत्रे। किं पुनरिज्य र्थ ४। ज्योति ष शास्त्रे। व्या
वितस्त व ता निविलि स्व्य ते तन्न नौ वा र व्य ४ पातान योग ४। नो लित्ते दस मांस स्थस्यो त्यौ या नि यदो दयात
तदा तो क्ष द्व्यो वी गः पा ता ला गहि तः शुभे। विष योग ४। वा तु धा सप्त मी वा क्षिव द्वे षष्ठ प्ष मी त था।
द्वाद्वा हृ ष मी भौ मे तु वि घ्ना घे र व व यो बु धे। मि इ व स्त्व व पो जा वे वि ष्ठ च मी ह यो। स्य ते। एका दशी श्रुते
द्रौ व मं दे स्मृ ति थ वौ वि षं। पं च हृ रि शा कौ स प्ता घ ष इ ष ति थ्यि तिध्रि षा त्र श्च वा व चा ज या स्ये इं श्वो ता त्र
स्पृ पे वा रत ४। मन्तु [illegible] पो गा ४। वस्वा ध्य विय मा श्री शि मे त्र वि न्नास घो न्न रा। वि त्रा शि मु न रा
म्रु विषा व प द वृ के। मात। वि त्रा स्पु त र प्पा लु पो मे न वा मे इ वे ष्ठ वा पे। हा ति घ्ना दि ति श्रो ता प्र त्य वो
कौ दि वा रगा ४। ना श यो गा ४। पि त्रं द्रा ग्रे शा मू ल क्षं वा स्पा ज्ञा पा ते पृ ता। सूर्या दि वार ४ व्रा म शो ना श
यो गा ४ स मा रि ता ४। दि न स्त्वा व ४ व सु ह स्त वि शा खा द्वे वृ ष्या ही यो स्य ते क्ष ते। द्व द्वे घे व तु र्था श ४। बु
म शो म त्य वो हि वे ता। क्र क च यो गा ४। नि थ्ये स्त्र वा र स्प च य न्न सं व्या पा ज यो द शं स्मु मि लि ते कृ ते सा ति
स्म त स योग ४। क्र क चा ति धा व कृ वि व र्ज ना यु ४। शु भ कर्म सु ध्न वं वं गा श वं डा पु धां सू र्या वि षि त
मं मा र भु जं ग पि त्त न त्वा। वृ द्धि षु मे व श्रु तीन [illegible] मू य क्र म यो दि वे ना व ग रा पा शी तो शु ना सं पु ते। धि
२

जेत
एडी

श्चैतानं ति थेप तत्पावित थं वंडीश्वचं डायुधं तस्मिँ न्नात्म हि ते प्सु लिनिजहितं कार्यं नंकायं बुधै थ।
महाशूलं। त्रूत्रि काघाः समसम तारा: पू वादिषु क्रमात मं ग्र हादि मुखं त त्व म हा शूल म शोतनं।
कार्याह्विंत क्षत्राशि।।त्य जे दाजेकपा ला दे ह्रि सम्रवारात परे।षं ज्ञा वां नव का ला।।स्यु हीष घ्रवाप्तं
वि ना।र स्यत्सूगां।धान्य स्त्रव तुरोरा शास्य जेहि घ्रानु जस्कूराश।तं।जेष लन्घ्रनक्ष न्नै रकसू रागाभिति
स्म तं।कंटकस्थूरां।तो मे नार्कै गासं पुक्काद्दक्षा घावति कं मूलगं। मला।ता वन्ति तेस्थूराकंटका
स्थो ह मे त्र मात।।धमा घावाजिघा मू नकूर कावति घर्घ कांताता वति कंटकस्थूगासं तुंत न्न पम
प्यलो वदा।पंवार्क्क दो षा ४ वाला त्वोद्द शो गोप्पाला क्कै घ्रै शेलघुमारषे।त्यर्क्क चपं च धू मा घालप्रेत
इत्यैपुतिमम्पजेत।।रात दु कृत वति।।रिपोराय दृ यशो वराप्र — — गग्र हे षु प्रातिकूलेपु पाताल पो
गादिनि ४ प्रोक्त दोषैर्ई ष दिवसे तदष्ट म रात्रौ विषनाड्यां वा प्रारब्धं कूसमं सघ ४ फलती
ति।।वं समुच्चयोऽएवं कृ प्रकारे ११।। ।।वक्ष्ये त्यादि।।नि:सभारि तान्तत्यन्ते श्च तु र्षिश्लो के दशा ॥ राम
दिषु पुकर्मसुषट्सुपु त्र लो प्र पोग प्रक्रिया मु पादि शा ति तत्र सम्पक् सर्वा वप का शेतं प्रोक्त ॥ ४२
गत ४ प्री कृ मा ने न ार पु दे ह्व उ रो मा दि पोग त ४।।क्रापि सम्मुच्चपो।।श्री स व हो तु रा स त स्प स्या ने पा

दपोठस्थानो होतुष्ठपादविन्यासप्रदेशस्याधःस्थानेपिष्टस्तत्रानुज्ञात्वापिष्टजातमहाः ।
तनुज्ञाः । पुत्रधारं गत्वा होतुरासनादिस्थाने तत्र पंक्तिमाता अपि समुद्धपे । सर्वं प्रोक्तप्रका
रेण । साधारणावश्यादिषु प्रोक्तकर्मस्वविशेषः । एतद् कृतवति प्रोक्तमाना घृतं दद्य
नेन साधारणाद्ध्यायकारयेदिह जरोमादिविस्मृताद्वि सर्पीसिद्धसर्पीमयसंपो
वेवतिसद्वसा इष्टतन्त्रवक्षणौ कां प्रोक्तं द्व्याष्टक होपितां व संरूप वतत्त्वः पुत्र
ली कृत्वा तामुक्तमातापिष्टसर्पीं होतुरासनस्याधस्याने परं सर्पी होतुः पादविन्यास
प्रदेशस्याधस्यानेतनु सर्पीं कुंड सध्यस्थनातिप्रस्याधस्याने वस्थापयित्वा सिक्त
सर्पीकुंडादुपरिस्थितोरशातिप्रक्वं विष्वंतदानुशासूर्ध्वपाद समवाकूर्श्वोर्षामंतरेलं वस
नामसर्द्धं वनु नमन्त्रेणा वद्धवसाधारणां कृत्वा च । नित्यश्रादीनि कर्माणि वस्तुसमानावि
धानक्रमेण कुर्यादिति ॥ ॥ सर्प इत्यादिना श्लोकेन क्रकर्मसूक्तं वक्तुं वोपदिशति ।
तत्र सर्पशीर्षमन्त्र वा ॥ सर्पशिरः कल्पितस्कंधं । अश्रुतकर्मसु विद्वेषोद्यापनेनाारणादिषु ।

तं॰टा
-८४
३०१
301

वैरि पो न्यस्तनावै रेनक्षत्र प्रोक्तू पो नितु धिरे शात पादः न्यसमस्पशी षिश्रवाद्दत्पेताद्धिने
ष्या॥ ॥त्रिवे॥सो नाद्दात मूम्लत इत्यं तेऽवतु तिस्रो केऽतिवार कक॰ मोरिराकुं डं होतु ति
मुखा कर शापां दि शं तद्दृशाविशेषं होतु नः पेशारस्या विधा नं तद्द करणो प्रपो कुः प्रत्यवा
पेरापं संधि देशीत ल्वा॥ मेशाः तकूर शायत्वतदकरणोराष्ट्र स्य प्रत्यवापं वो प दिशति । त
त्र पम दि स्रु खः। दक्षिणा दि स्रु खः। तत्रा त्र तिवार म॰ मो त्रात्म सिद्ध पे प्रपो कुः प्राणा
दि सि दुचे त्र राति न पति॥ शत्रूराजा॥ त्र मुं प्रपो कारं। कुर्यात त्रतिवार म॰ मो त्रात्म सि
द्ध पे। प्रपो कुः प्राणादि सिद्धपे त्र राति न पति॥ शत्रूराजा॥ त्र मु प्रपो कारं। कुर्यात त्राति
वार मिति शेषः। द्वं पुं त्रा ते वार प्रपो ग स्यानि राष्ट्रां शनकैः कालक्रमेण॥ ॥ त्र तदु म
त्यादिना श्लोकेन शत्रो नु मादकरणं विधानं हो ममुप दिशति। तत्र। त्र तद् इ म मपिटु
यो॥ त्रस्त दु मो दुवकाव मापि द्वे। तत्य लै ४। त्र क्ष पलैः। जलाहे मादल हे माद लारसे राम
कैः प्रुतैः॥ ॥ न त्रे त्यादिना श्लोकेन शत्रो मारणहो म प्र पो गमुपदिशति॥ तत्र॥ नक्त मा

मसमिद्भिर्ग्रो कांजकाष्ठेध्वपहो। तत्फलैः कांजपलैः तथा वचूरजलाप्लुतेः। उन्मत्तेत्या-
दिना श्लोकेन शत्रोरुन्मादकरणविधानं हि समुपदिशति। तत्रातो द्वौजुकैः। उन्मत्तसमी-
धैः। तत्पत्रैर्विलुप्तैः। उन्मत्तपत्रोत्थरसप्लुतैः॥ आरग्वधेत्यादिना श्लोकेन रिपुमार-
णप्रयोगमुपदिशति। तत्र तत्समिद्भिः। आरग्वधसमिद्भिः। तत्फलैः। आरग्वधफलैः
वितस्तिमात्रैः द्वादशांगुलमात्रैः। अनुष्करेत्यादिना श्लोकेन रिपोस्तीव्रज्वरेण मारण-
प्रयोगमुपदिशति। तत्र। अनुष्करसमिद्भिः। अनुष्करकाष्ठसमिद्भिः। तद्बीजैः। अनुष्कर-
बीजैः। तत् घृताप्लुतैः। अनुष्करतैलाप्लुतैः॥ सौवीरेत्यादिना श्लोकेनारातेः कलहाम-
रणप्रयोगं हि समुपदिशति। काञ्जरजलाप्लुतैः॥ वज्रसौवीरकैः। आरनालाप्लुतैः॥ स-
र्षपेत्यादिना श्लोकेनारिपोर्ज्वरेण मारणप्रयोगं हि समुपदिशति॥ तत्र सर्षपाज्यप्लुतैः।
सर्षपबालोत्थतैलाप्लुतैः। शुंठीमागधीमरिचैः। त्रिकटुकेनावैरिजन्मर्क्षवृक्षाद्भवै-
रितन्मनक्षत्रीकृतवृक्षकाष्ठसमिधैर्ग्रोतमति॥ शत्रोर्ग्रसितेः॥ प्रागुक्तेत्यादिना विनाश

८५
तं·दी·अ पोदित्यन्नेन श्लोकद्वयेन पुत्रलाभो होमस्य विधानेन शत्रुविनाशनप्रयोगमनुपादिशति तत्र
प्रागुक्तैरित्येतद्व्यैरित्यस्य विशेषणान्तरकृत्वा विधानतः। श्लोकमानादित्युक्तं सर्षपानुघृ
3.2 प्लुतमेभिः कृतः सर्षपानुष्ठानप्रयोगस्त्रैलोक्यं तं सिद्धैः। निशि मध्यरात्रे इत्यर्थः। प्राच्यादि
त्वान वपपत्वेव चत्वारिंशो कचत्वारिंशश्लोकद्वयेन प्रोक्तप्रकारेण द्वादशधा वि
302 त्वातदंशी:। छिन्नैः कुद्धविन्नः। क्रूरा वित्रैः शत्रुघातातिरोषः। अरुणांवरः। करबापवष्ट्र
घरारकुसुमांधपुष्पादिपूतः। रक्तस्रग्रक्तगंधरक्तसुष्या क्तासत्यादिपूतः॥ अनु
ष्ठेत्यादिना श्लोकेन वैरशान्तौ दाहज्वरप्राप्तिप्रयोगमनुपादिशति। तत्र ततवोजे
त्थानुष्ठकरवीतैः। सप्ययोषिकैः सप्रपिशिः। कल्पितलाक्तगतिः॥ वैरीत्यादिति श्लोकेन चान्यत्त
त्रैर्व्यद्वेषितिश्लोकेन इमकुश्मनिपातादिव्याक्षेन रिपुविनाशप्रयोगमनुपादिशति।
तत्रातइकृसमृतैः वोररदस्रत्रपोत्सु इवरक्तप्लुतैः। तत्र रुद्र वसमिधां। आपां। आपिवे
तस्यैः। निर्वातितत्र्याशानिपातेन सलिले निमग्नहानेनापापवेकेपितनेन॥ अन्यः। अप राम

स्माराद्यैः। वाथ विकल्पो। निंबपत्रे इत्यादिना अर्द्धदग्धेन विद्वेषणप्रयोग हो समुपदिशति। तत्र।
वस्त्रमेषु मुण्डपातनैः। निंब जैः। बीजैः। तिशोषः। करंजैः पत्रैः फलैश्चातशोषः। सर्षपतै
हसितैः। सर्षपाद्व वतैला प्लुतैः॥ ॥नीव त्यादिना इति इत्यत्रे नाड्डीघेन श्लोकेनोच्चाट
नप्रयोग हो समुपदिशति। तत्र नोवपोगे। नो वसंबेपातालपोगे। हुने ता। जुहुपादिति
पाय स्तत द्रुस्न खंडैः। रिपुनस्तत्र पक्षा खंडैः। दिनैः प्रोक्तैः। पिंड लादिति॥ ॥मत्युपत्रे इ
त्यादि नाश्लोकेन शत्रुवाहनदात्रिलो रोगेभिनाशन प्रयोग हो समुपदिशति। तत्र मृत्युपत्रै
॥ विषवृक्षपत्रैः। ततकांडैः। विषवृक्षसमिद्भिः। ततबीजैः। विषवृक्षबीजैः। तच्छुबीं विषवृ
क्षफाष ज्वलितवह्नौ। हुने तनेत। जुहुपात। वहाः। हपाः। गोरके इत्यादि तिर्भिलायो रिपु
नेषि प्रिश्लोकैः तोपंगोत्पत्रेरोगादितर्वैरितिध नप्रयोग हो समुपदिशति। तत्र अथ
मराश्लोके। अथ मराश्च पुदपसमपे। ककाघोरत्वत्रा घशब्दोऽस्यसव्यादि विषपः। शनै
ः क्रमशः। विवस्यानेनादिना विषपुतांगोपमर्कः कै। पमकं केसंज्ञे काले। अर्द्ध प्रहरके। अ
र्द्ध प्रहर संज्ञे काले। पमकं वा अर्द्धप्रहा संज्ञपाः कालविशेषयोः। स्वाद् पञ्चोतिः स्ताद्वा द्वि

८६

तं० १३ मार्गाणामभिख्यातो सर्वो गवात योर्द्धार्द्धपिण्डस्थपमकंटकाश्च वासरे मंदगीतार्द्धप्रामान्व वा
रेक्रमाद्ध्रुवेदितो शीर्षापुत्तल्पादितिशेषः॥ वाधिकल्पे तत्र दीः॥ प्रदूतवशार्षे गावप्र
३·३ हरादिना दृत्पत्रादि शब्दः छेदनादि विषयः॥ वाविकल्पे तत्र क्षेत्रे त्यादिनापसाल
पमित्पत्तेत्रेनार्द्धार्द्धेन श्लोकेन दाहज्वरे रोगे पुमारणाप्रयोगमुपदिशति॥ तत्रस्था
पितेरां॥ स्थापतशराणां॥ गर्तितां पेह सलिले गर्द्दभीमूत्रेण शनैः॥ के श्रीहिवसैः॥ मधुच्छिष्ट
३०३ त्यादिनार्द्धद्वयेनोन्मादद्वारे रोगे प्रमारणाविधानमुपदिशति॥ तत्रेतां॥ पुत्तलां॥ लिशा
तेनतापयेत्॥ तामित्यादिना द्वयेन पुत्तलोत्खननप्रयोगं द्द
मध्यरात्रे॥ तां पुत्तलां॥ प्रोक्तकंटकादिसलाम
पुमारणाविधानमुपदिशति॥ तत्रेतां पुत्तलीं तातकां वेधयेद्धांसि॥ प्राग्गुहेरित्यार्द्धेदिना
नविद्धांगीं॥ पितृगेहे॥ श्मशाने॥ निशि मध्यरात्रे सर्वमाहारे॥ ॥ प्राग्गुहेरित्यार्द्धेन विधान
नापमां तां पामित्यन्तेन द्वाभ्यां श्लोकद्वयेन सन्निपातज्वरे रोगे पुमारणाहोमविधान
मुपदिशति॥ तत्र प्राग्गुहैः॥ अस्मिन्पटले समविंशादिश्लोकात्पामितिशेषः॥ तद्र्व्यैः पुन राम
लीविधानप्रोक्तद्रव्यैः अत्र शेषैः द्वादशतिः॥ तथा प्रोक्तमानेनतांशत्रुनक्षत्रवृक्षसतिमि ८६

तां पुत्तलीं। आरातिमहाकृत्तुं हैः। आरातिनं दृत्वा वक्षःकाष्ठैः। बलामोऽपि द्विः॥ रिपुनन्दनत्रय
क्षसमोऽपि द्विः॥ त्रिशिमध्यरात्रेऽपातिपपाली लपारिपुरितिशेषः॥ ॥ तथा विधेयं त्वादि मा
लाक्षताऽस्ति त्वचेन श्लोकद्वयेन पुत्तलीं खननादिशेषे मारिव सोतव मासमुद्दितां गार
कवारे श्मशाने गेहे वा एवं दिक्पालतनेस्त्र ग्रन्थाटके। अग्रपीठस्पाठस्याध स्थानो नित्यापन्नध्य
रात्रे। मृत्तिका द्वौ रित्यन्त्राघशवः प्रेतादि विषयः॥ निवृत्ता। अश्शतिवनं। अलक्षितांस्त
तद्धृतावविशेषणां॥ ॥ सर्जपानित्यादिलिङ्गमधिश्व वेतिः। तत्रैष द्विः श्लोकैस्तोपज्व
रेणारिपुविनाशाय पुत्तली प्रयोगविशेषमुपदिशति। तत्र सर्षपानित्यादि द्वेनद्व
यं वतुष्टयं। मा धर्मक्षं स्वहृक्षस्य शाकलैः। आपिसं मुखपीकलेतिति त्रक्रमः। पुत्तलि
कां कृत्वेत्यर्थः। ततः श्मशानप्रोद्भृतं भाष्टकेनात द्वक्षोत्रः। पुत्तलीवक्षः प्रदेशातः
घापातितित्रक्रमः॥ आरिनामविधाय त्यर्थः। पत्रां द्रव्यस्यारिनामद्रव्येत द्विश्व ष्य
सा जप्येत्यस्याविधानित्यत नावपः। पुत्तलीं प्रतिष्ठितशान्तां॥ जात्रापयतिनोऽमन्त्रां॥

तं.टी.अ
3.8
305

त्रापरवंड स्यप्रातिलोमतेदानिमर्कसुवतांसप्युवेद्यामवत्यतामां।माध्यमस्यामाध्यतस्त्र
स्पावघक्षे।सप्तमनक्षत्रे।निवघ्नतां।तांपुत्रलीतिवघ्येत्यर्थः।जुघिशेषेतानव
४सजलजुना।अर्कः८व लोट्टवतंतुना।जावहस्तेना।प्रवहतवा।सपुटपाश्वहस्ते
नतां।प्रतिलोमजां।विद्यां।शुद्धांविहो।तैः।सर्षपादितिईच्येः।महत्स्वं।महस्तवार।तुर
वधाणो।तांपुत्रलीतिद्विने।प्रयोगाद्दते।सः।साध्या।शिवेद्दतिमवृद्धिः।। ।।साध्यवृ
स्पादितितीवेदित्यत्रैश्रुतुतिस्मांके।जपेत्साद्दतप्रयोगत्रद्दहराणां।विधानादिकंवोप्रदि
शतितत्र।अर्कद्रध्या।अर्कवक्षोत्पलदग्धेनावजीहारेणावजे।लतोत्पत्रह्ना
रेणावरसमुद्रमयो।वह्नि।तोरणा।विष्कृतदानुशिप्राम्बत।अर्कतंतुसूत्रेणामाध्यमा
मादिसंपुटेनावनः।शालिरेवतासाध्यकस्येनामसंपुतो कुंडलंहद्ध कुण्डालुपरितताम
।सिद्धिः।साध्यनक्षेत्रवत्ससमद्भूतमभिद्धिः।तुविशेषोतत्तश्नाराहुकैः।अर्कवक्षी राम
शाणिमयहैः।।निशांतराणामेस्परास्त्रेतुरवधारणोतततश्चातेनप्रयोगेणावस्यावैरिणः ८७

तोप्रलंबितां पुत्रलीं। तदा कोदरीतता कज्जलीदरीते नखवनतैना। अस्मात् प्रयोगात्तात
स्य ज्वरान्निस्पतया। प्रोतृप्रकारेणातमेत्यादि वोपसर्गैकेरित्यन्तेनाध्यर्द्धेन श्लोकेन त
त्रत पुत्तलाखननविशेषाद्रिपुमारणप्रयोगविशेषमुपदिशातितत्रैतथातीसा
ध्यन स्वाभिमितां पुत्तलीं वंडिकापतनेत्र अग्रपाठा घस्यान्तेदूति शेषः। तद्योनीसाध्यन
क्षत्र योनितलत पुरः। वंदिकाप्रपीठेनि हन्ये त्पस्पत योनिमितपूर्वन्ताधयः। तद्वे
लस्य वालिमित्यन्तेनाध्वयः। तुष्टिशेषे। उपगवि। हेनौः। स्वगेहेत्यादिनार्द्धद्वयेन तमु
त्रेत्याज्वरादि रोगोछापनप्रयोगविशेषमुपदिशाति तत्रखात्वा पुत्तलादूति शे
षः। तदुपरि पुत्तल्युपरि स्त्रयविच्छिन्नमित्यस्य काकाक्षिमापेनोभयपत्रा वृपेः। पूर्व्वा
मिवर्द्धनादित्यन्ते नोत्तरत्रज्वरादिगासदस्तत्व इत्यनेनर॥ ॥ताभित्यादिना न्यत
दृत्यत्रेना द्वाभ्यां श्लोकेन पुत्तलीविशेषरधतनादुघाटनप्रयोगमुपादिशतितात
त्रातीसाध्यस्वैव संभूतां पुत्तलींतथाकृतरूपां प्रोक्ष्य मानदितः। तु विशेषेनु नुज
घा। स्थिसंपुतां। क्वा घ्रतघास्थिसंपुतां पूर्व्वरूत्रे॥ अर्कैव क्षततु कृतरूत्रेणा। अ

तं०चो०३ निामद्वारात्राराक्षोत्तदण्डेशान्नोरितिशेषः॥तथा॥विषमित्यादिना॥ मदेत्यत्रेन श्लोकद्वये
न विशेषशब्दप्रयोगमुपादिशति॥ तत्र तथाविधं तत्र कृत्वा नहूत्ते निभिर्गता॥ ३ कूर्मा गतः॥
उ०५ तत्र देशकानुगुणा भाने नवि जलमध्यस्थकावर्मेन ड्ड॥ विलोलमूर्षिकावर्म ध्योप
रि शाखा घाधकवा ध्वस्तकपोः कूर्मादिति शेषः॥ मा ध्याख्यपापुत्रा मा ध्यादिना मत्स्य
305 पुत्तांतिव नेदित्यस्य पुत्रलाकोकापुत्रमित्यनेन पूर्वं त्वा चपः॥ पितृगेहे हो स्थे श्रा तत्र
थवा विकल्पो मातृगेहे वं डिकापत्तनेन तापकर्त्री सत्यामिति शेषः॥ ॥ तादृत्यादिना
तवेदित्यत्रे नाध्यर्द्धं नश्लोकेन पुत्रला षतना विशेषात्तरिपुकुलोत्सादनं प्रयोग
मुपादिशति तत्र ताः॥ पुत्रला॥ तवान वसंस्थिताः॥ प्राप्यताः नत्र त्र वक्ष्ये प्रोक्तमान
तः॥ मा ध्याख्यादात्यत्राद्दिशाव कर्मविषयः॥ तद्दिघाजापनि द्धास्ताः॥ प्रतिलोमात
कतान्नीय विघातिमं त्रितः पुत्र लोः तव कुलोत्सादनं शत्रुकुलोत्सादने॥ ॥ एवमि
त्यादिना श्लोकोन्नराद्देन श्रोकृता नीतिकरवा त्रावि षय प्रयोज्यत्वमुपदिशति॥ तत्र एवम
वे प्रोक्तपुत्रलाखवनीदोवधानेन॥ दूरेत्यादिना द्धेन हू रस्थितानां रिपूणां मतिवारश ८८

योगं देवी पृच्छति। तत्र कथं केन प्रकारेण॥ ॥ वदामासीत्यादिनार्द्धाधेन श्लोकेन द्राक्षित
वैरीनिधनप्रयोग कथनादि प्रस्तावसहितं तत्रामधर्म्ममुपादिशति। तत्र वदामोम्मस्य प्र
योगमित्युत्तरस्त्राध्यय:। तत्त्व प्रादेहेति स्वबुद्धि:। येन प्रयोगेन निश्चलं स्यात्। अत्रातेरि
तिशेष:। नत्साध्येत्यादिना नाशमोणात्पन्नं नाध्यर्द्धेन श्लोकद्वयेन हू। स्यादिति वन प्र
गहोम मुपादिशति। तत्र तत्साध्यवृक्षै:। हरस्य शत्रुन् स्तत्र वृक्षै:। अश्वो रातं। अश्वो त्र
रशतं। ता:। पुत्रला:। प्रागुदीरिता सोरद्रुपसिद्धा:। अर्के वज्री स्नोराम्यामिसिद्धा:। सम
राका:। साध्य नाम कसि समेता:। तत्र वंशकप्राना पघका:॥ । स्वाश्विनो प्रयमोराद्वि
रेवत्यंता शीतात्मोत्तरशातां शाकप्रोक्ता नावृनिर्मितदेहा:। ता: पुत्रला:॥ वैरि दिङ्मु
खे:। शत्रुनिवासदेशादिङ्मुखे:। तत्र दंशककालो तत्स्मुत्रलीमानानुगुणांशे ककी
लो। कथमित्यादिनार्द्धेन वलवत्तर मांत्रिकाभिरक्षितवैरिणांनि हंतुमुपपदे वा
पृच्छति। तत्र कथं चा। केन प्रकारेण मांत्रिकवला। प्रवल मांत्रिकाभिरक्षित:। रिपु
निशेष:। निहंतुं शक्यतां प्रजेता। वध्यता प्रजेहित्यर्थ:। तामित्यादिना पद्धीनतद्वेशितघ

८ ॥

नं॰टी॰ ३॰ 306

नो पापकृद्यनं प्रस्तौतीति तत्र शिवेइति देवो संबुद्धिः तस्मात्त्र्रातेः तेरित्यादिनार्द्धदृपेन वेरि

निघनो पापमुद्दिश्य तीति तत्रेत्री त्रातिरंदो विधानतत्परैः तस्मात्त्ररत्नैः स्वप्रयो ज्ञा

रंतकालादिति शेषः कारयेतीति तदशनिपौर्शिव वश्नितीतिति शेषः तेः द्विबद्धेष तेतीत

स्मिश्च त्र्यरातौ मुशकं मुकं त्रूताश्च पाता रक्षकाता वात ॥ ॥ ताताताधिकमित्यादि

नाड्वी धेन श्लोके नाताम्यधिकत्वादिपुतस्य राजादिकस्यानिध नप्रयोगप्रकारं देवी

पृच्छतीति तत्र तातााधिकेप्रोक्तापुर्दापादित्रिविधग्रहान् कुल्पेन देवता पास्या

दिनावाधिका कथं केनाप्रयोगतः प्रयोगवादेवे शातोश्वरासे बुद्धिः उपापदित्य

त्वाद्दुपापाः तदाशीत्यादि श्लोकेन पृच्छार्थं कृष्ण प्रत्तावपुरःसरं तमर्थं स्तौतीति त

त्र प्राज्ञे इति संबुद्धिः पांप्रोक्तप्रकारादिति शेषः ॥ ॥ सद्धेत्त्रादि नाविधा नतदृत्य त्रै

नस्त्रीक द्वपे मम हा मांत्रिकावरस्थितशत्रोरातेर्वा प्रयोग मृकृ निगमनो पेत मुप याम

दिश्यानात यासिद्ध मंत्राहोतृरूपी कल्पे ति शेषः आतिख्यिाश पाक्षापर प्रपुरुपाये

रतेषु हह दपाशीतैः॥ सिद्धमंत्रैः पान्याद्विक्रमात प्रातिपामं सिद्धिं पुनुश्चक्रमात तेन प्रयोगम
तन्निषं तांता प्याधिक राज्ञाहि लिघतो रक्षितसाधि। अप्यांम हामंत्रिकादि तितित्यर्थः
अपत्न तद्द न्यस्य कुर्यादित्यु त्तरत्राक्षपः। एवंप्रकारेण॥ ॥इति षोडशनित्यातंत्रेषु श्री
कादिमतान्व्यस्य परिपूर्णास्य तत्रस्य प्रपंचसार संहराउ प्रकाशाति धाने नसुत्ताग
मेदनाथेन विरचितायां मनोरमाख्यायां व्याख्यायां परिमर्द्दन विधानप्रकाशन्य
र मेकत्रिंशंपटलेपरि पूर्णं[illegible]४ठं॥ ॥ग्रंथसंख्या॥ ३६८॥ ॥एकत्रिंशेतु पटले
नस्याग्रं त्रसमुदारिते। व्याख्यातंग्रंथसंख्यातुसाध्य श्याशतद्वयं॥ ॥पूर्वोक्तेन
कत्रिंशेपटले शत्रुमर्द्दनहोमविधानादिकमुपदिश्यानन्तरं षोडशानित्याविघ्न
सिद्धानां सौम्यहोमविधानमुपदिशत्यथहोमविधिर्ल्पदुदारित रित्यतश्लोकशत
नूपे[illegible]त्रिंशेनपटलेन। तत्र॥ ॥अथेत्यादिनातेदृतमत्रेनायद्वनश्लोकेनप
दलार्थकथनप्रकारस्तदुतवंवप्रस्तौति। तत्रतालिलाविघपाश्रौविघपाशावेदति
देवोसंवृद्धिःपेनहोमेन। प्राक्तेदृतिदेवासंवृद्धिः। इत्याकालादि मेइत्यादृत्य—दशावः

तं.टो.३ कुण्डादिविषयः॥ ॥प्रोक्षेष्वित्यादि नार्द्रद्रव्येण सामान्येन होमादिविषयेण समुपादिशति। तत्र प्रोक्षे
षु एको नविंशे पत्तौ वा दिते कुण्ड इति शेषः। ३ कृष्णागरुणा। एकोनविंशत्पत्तलोकृपरिलेष
३.७ न परिस्तरणादि विधानेन॥ ॥शुक्लेत्यादि तण्डुलत्यन्नेर्घ्नोद्धः स सर्पिः शाको शुक्ल
प्रतिपदादि पूर्णा तिथिषु षोडशपादि सिद्धिकर होमं जलजपुष्पैर्देनु पादिशति।
307 तत्रहुते। जुहुं पादित्व होमः भुरत्रपसं सिद्धौ। क्षीरं सर्पिः सिद्धि तिर्दधिघृतं मधु तिद्धि
सिद्धेः। श्रुतेः। अमु कुलापातितामा नाशाद्गौ। जंतदूषितानां घ्राते नगम्य पदे नुष
तेः। नपति संस्थितः। संपततिरिशोषः। तेषु पूर्वं प्रथमादितिथिरूपेषु। अहे। पदैः। सि
तेः। सितवर्णाः। तेषु। प्राग्वद्दिवसेषु। अनुरोनुत्पलैः। अनुराकुमुदैः। वषोदृनेषु। प्रा
ग्घृत अघ्र्यं नादं घोत्पलेप्रोक्तं पुष्पहोमप्रयोगेषु तन्नन्तु प्पस्तत्रतत्रा घृतमधु
प्पतातेः षट्तिः। अष्टशाम्लितपकजद्वपकलारैलावकैर्रवद्वपैः। तदृ नहीमाः। श्युक्ल
प्रथमादितिथिरूपादिवसेषु होमतः। तैः प्रोक्तं पद्विशतिशोषः। तादृनषु शुक्लप्र
मादितिथिः। नूपादिवसेषु पर्याविधा। प्रोक्तः परिस्तरणा परिषेवनादि विधानेना॥ रा.प १८०

प्राग्वत्सद्भिः ॥ दूं ट इव बाह्यैः ॥ कृष्णपूर्वं दुग्ध वा ह्यैः ॥ तु विशेषो ॥ ॥ तत्र त्र्यादि तिथ्युक्तौ रित्यत्र त्रयोधा
र्द्ध तवर्तिश्लोके कृष्णपक्ष प्रतिपदादि शान्त्रितिथिनूपादिवसेषु होमद्रव्यविशेषेल
क्ष्मी प्राप्त्यादि सं संपत्करं होमाविधानमुपदिशति तत्रापि तैः ॥ शर्करातिरितिपावत
तेष्यु ॥ कृष्णपंचदशतिथिनूपेषु ॥ हुतेत ॥ जुहुयादिति पावता ॥ तद्वत् कृष्णतिथिपंचदश
कनूपेदितो ॥ अकलुषा शपः ॥ प्रमत्रहृदपः ॥ तादृ नेप्राग्वदृ नीतयाशवेदनत्रिमधुरा
ष्टावनमुत्पतीतादिवसेष्यु ॥ प्राग्वतीतु द्विशेषितादृतेः ॥ प्राग्वतातेः ॥ नालिकेरफलक्षो
दैः ॥ ष्टादिनेषु ॥ प्राग्वत्कृष्णपक्षतिथिनूपेषु ॥ सः ॥ सो घृकः ॥ षड्भिस्वतेः ॥ सिता गुल
डाक्षाखवगञ्जीरीफलकदलीकोरफलक्षोदैः ॥ तेः प्रोक्तैः ॥ षड्भिः ॥ भावस्त्रसिताग्व
यपोक्तैः ॥ समानवर्णावसस हितापासितवस्माप्या ग्राः क्षोरा हूतैः ॥ आपिः ॥ समुद्यप
तेः ॥ प्राग्व---द्विर्द्वयैः तेः ॥ प्र प्राग्वताद्यतैः ॥ षड्भिर्घैः ॥ अविक्षोरसंस्तुतैरितिपद्छे
दः ॥ नालिकेरफलक्षोदशंशहूतैः ॥ नलकेरफलक्षोदस्य नक्षा राले ॥ आपिशब्देनष
माषुपादित्यतदत्रापप्याकृष्णतोतैः ॥ प्राग्वाषड्भिः ॥ ॥ तथेत्यादिनाह्नितावत्यत्रेनाहोमं

तं.टी.३ घेनश्लोकेनमुक्तपक्षे प्रोक्तपुष्पावेद्धनक्रमपक्ष प्रोक्तसिताहि द्रव्यषट्केनवसंपूपद्धाद
शतिर्द्रव्यैः समस्ते नूपेश्वानित्यहोमात गोमूत्रहात्पवासः सिद्धिकरत्वमुपादिशतितत
३.८ त्रतथोद्धाद्दशतिः। थुरुक्कष्ठपक्षपोः प्रोक्तैर्द्व्यादिशतिः। वाविकल्पोवित्पशः। प्रातिदि
308 नंतद्घोत्पादितिमनोहरिपित्यत्रैः समानिश्लोकेरक्तवाप्रादवसमस्तुसंपतकारणाद्धो
मद्व्यासपुपादिशतितत्रस्मिताश्रैः। सितोपताश्नैः। तुर्धिशेषैः। क्षीरांघ्नैः। मव्याघृ
हृत्स्नारपुवतुर्थ्वसतमाहूः। तथाप्रोक्तविधानेनघृताद्दैः। प्रोक्तगव्यादिष्टमत
तमघृताहूैः। वाविकाल्पोसितोपतैः। शक्करापतैः। तैः त्र्यत्रैः। ताद्रूष्यंतिलंतद्दूल
ःतिलमिश्रतद्दलैः। धासिक्तपनसास्थिपरागकैः। क्षाराम्रिकुश्रितपनसवाजपंश
गैः। तैरेत्यादिनासमस्तद्रव्यैः समसुवारेषुहवनात। संपत्करत्वादिकमुपादिशति
तत्रतैः समस्तैः। द्रव्यैरित्यर्थः। समस्ताहूैः। समस्तैर्हवनद्रव्याद्यैः। समसुवारेष्विति
शेषः। जद्दिनेः। एताद्दिनादिमंङ्गलप्रोक्ताद्दिनेः। विघ्नाहवनवैतवातलालिताविघ्नावे। रम
तवाद्धोमवैतथाघातत्रद्दित्यादिनाश्लोकेनतत्संपत्प्रोगाहोमादिवसेषुकत्रव्यमुप

दिशति। तत्र तन्नादिनेषु तत्र तत्प्रयोगादिनेषु तद्विघाते कायत्नालिना विघ्नानक्षत्राङ्गद्वेग
न्नाशवाद्धोवेत्यर्थः॥ ॥ अश्विन्यादौ त्यादिना क्रमादित्यत्रैवाध्यर्द्धतस्त्रोकद्वयेनाश्विन्या
दिपुनर्वसुनक्षत्रेषु क्रमात्संपतत्कारहोमद्रव्यान्नवकं तदाप्लुवतत्व्यनवकसहितमुप
दिशति। तत्र हुनेतत्कृपाता क्रमात। एकैकक्रमात॥ ॥ शालात्यादिना श्लोकेनाक्षेरा
र्द्धेन द्रव्यषट्कमुक्तं तन्न गौरतैरक्षिलैः सितवर्णैस्तिलैः कृष्णवर्णैस्तिलैश्च तथा विघ
त्या घर्द्धेन द्रव्यात्रितघृततल्फलं वा तत्र तथा॥ वेधैः सर्षपैः सितसर्षपैः कृष्णसर्षपै
श्च। क्षौद्रैत्यावृत्तरार्द्धेनाप्युद्वनद्रव्यषट्कं। तत्र केरोदशब्देन नालिकेरोदकमुच्यते॥ ॥म
हिष्येत्यादिना घर्द्धेनाप्लवनद्रव्यत्रयं तत्क्रमेण। तत्र माहिष्यजाविकाक्षीरप्लुतैः महि
षीक्षीरजाक्षीराविकाक्षीरप्लुतैः तैः॥ इद्रव्यैः प्रोक्षेत्। नवसु प्रोक्तेष्वश्विन्यादिषु क्रमात
एकैकाप्लुते केकद्रव्यक्रमात॥ मघेत्यादिना मघपद्ममत्रेनार्द्धे घनाद्धीन्नेन श्लोकेन मघा
दिनवसु क्रम॥ मात्संपत्वौत्कारहोमद्रव्याणामुपदिशति। तत्र तथाजुहुयात्तान्नवतिः॥ अन
न्नाचल्पमातोश्वमाकादिभिः॥ अपिः समुघेर॥ ॥ त्वाष्ट्रकैरित्यादिना घर्द्धे नद्रव्यवत्पप॥

तं.टी.३ माषान्नैरित्यार्घर्द्धं तद्व्यावतुष्षष्ठेपादुकं मुद्गान्नैरित्यार्घर्द्धं संपतकरहोमद्व्यमेकं तत्ताह्य
३.९ वतद्व्यं तत्फलं वा। तथेत्यादिना क्रुवाज्यमन्त्रेनाङ्गाघेतश्लोकद्वपे नमूलाद्दि नवनन्द
त्रेषु संपतकरहोमद्व्यमनवूकमुपदिशति। तथा एकैकक्रमाता तयाप्रोक्त विधाने
309 नापृथुकैरित्यार्पर्द्धं तद्व्यवतुष्पपेतलाजवतद्व्यं वा। तत्र पयः स्रुतैः। क्षीरस्रुतैः। श्रा
र्द्धेत्यादिना नगार्द्धं तावोषदिवसपंचवकहोमद्व्यपूपपंचकस्पद्व्यपंचकं तत्रामाषापि
ष्टतिलौद्रवैः। एषांपिषोडवैश्व एतानि शान्त्यादौ व्युत्तरत्राप्रयो। रत्यस्यापि शेषमाणाने
पिजपादिफलसमर्कमूलादिनक्षत्रनवक प्रोक्तहोमसाधारणां मध्येत्यादितिस्रद्
त्पत्नेश्चतुर्तिश्लोकैः। सिद्धादि शुतपोगे प्युसंपत्करहोमविधानमुक्तहोमद्रूतहोमकथ
न प्रस्तावमाहितमुपदिशति। तत्रासिद्धयोगे प्युतिथिवारादिसमायोगात्रेषु पतद्व्यैः।
श्रवाप्युमतिमितेद्व्यैः। तत्समयः। द्विमा शेनक्षत्रवारा। दिसमायोगेशे त्येप घृपैः। ऋमत्ताव्या
पोगेषु। गुलवी। अमृतालता। श्राद्दरातताकृतिः। रत्नपोगाव्यादिषु त्पतमास्मरव्यग्रेहे रविसुध राम
तांगतेलग्राद्द्रशामस्मितौ। श्रृहृमोहत्पलैः। ऋहृणार्करवैः। श्रुतैः। प्राग्वमूकुलाघबलाबर

हि तेऽघः। अधिकं न पद्धिताख्यो दत्यस्य योगेऽत्ये तद्विशो ब्धांस्त्वात्पुष ताशास्थितत्वोदि
यत्रांशो वायदा मे पञ्जु लोकर्कटके पुत्र मातके जग्मु वृद्धंशास्थिताः तदा मकराशग्र
हपे वेनेषा वतानुने ताजुहू पातापतद्रत्येः। अर्को पुमातिम तेः। ततद्व्यापदितामंप
र्की। परमेश्वराः तिदेवो संवृद्धिः॥ ॥स्वक्षेत्रेत्यादि नातत कुले इत्यत्रे नश्लोक हृप
नयहत्वमिकरहोमकालेद्व देव्यंवो पहिदिशति। तत्र स्वक्षेत्रगो एककत्रिंशो पूटले
तो मेत्यादिना श्लोके नद्रोहृ स्वस्वराशिगतेः। अर्कादिषु स्पतम स्मिन् ग्रहे इति शेष
:। स्वोच्चगो मिषवृषमकरकन्या कर्कटकमीनतुलाराशयो स्व्यादिन ग्रहाणां क्र
मादुच्चराशयः। तेषु रव्यादिषु स्पतमे ग्रहो स्वस्वांशे च्चोच्चराशौ पदा स्थितः तत्र लो
लो वा विवक्ष्यो चेत् ग्रहे स्पतो तन्ग्रहत्स्पतो मितमि श्रेः। शार्कि रोमिश्रेः। त्रुपश्शोषा विघपा
तु तिता विघ्यात त्रतप्रोक्ते स्वस्वप्रोकृक्षे त्रो घराशिषु स्थितापदा ग्रहा तेषु तत्व
चो साधककुलेमा सेधित्यादि तिमि श्चितामित्पत्रे श्वनुतिश्लोके स्त्रि जन्मसु हो मे जपत
र्पणापूजा विघानेतत्रमपत मस्याहस्यकर्तव्यतानन्दकराणां प्रवायंवोपादिशति।त

८३

तं.टी.३ त्रपं तद्दिने मासेषु द्वादशस्विति शेषः। हुत्वा प्रत्नातिलैः। तेषु मन्यतमेन द्रव्येणेत्यर्थः॥
नित्यं प्रतिजन्मत्रपं तद्दिने पु। त्रिजन्मादितेषु। विधा सहस्रं। सहस्रवारं दिनं निन्यंतं
३९ पा। सहोते शेषः। तस्य जोपरनुः। कुत्रचिन्न देशो। कश्चिद्दिनस्य स्पष्टकृशसंतवद्देत्येत द्विशो
भ्यः। वंद्ववासितैः। वासमुघपं तद्दिने। जन्मत्रितपो। अंबेधा जन्मात्रितपः॥ होमजपतर्प
णापूजने षुन्यतमेनेति शेषः। पदिष्या तवं ध्यजन्मात्रितपोपादितस्या। मात्रिकस्य रो
310 गादेोत्यशादिश्ववैमूतादिविषयः। ग्रंथस्थे इत्यादि। तितास्यदं तवेदित्यत्रै। त्वृति श्लो
केः। सूर्यादिष्वपुस्वक्षेत्र खेटोग्रहस्थेषु पापित्व क्रमं तत्फलं तदकरणे प्रत्यवायं वा पादिशति। तत्र
वा द्वयं समुच्चये। विधा ललिता। विधा सहस्रं सहस्रवारं वा द्वयं विकल्पे। शतवारं शिवं॥
प्रायश्चित्तस्यापः मात्रिका। तस्या मात्रिकस्य। रोगतः। रोगः। अथवा कुर्व प्रोक्त प्रकारतज
नं कुर्यच्छशीकृत्वा तास्यदा स्वप द्वा पर पक्ष पोः॥ ॥ बलाशीत्यादिना श्लोकेवा गात्वप्रहोम स्प
विधानमुपदिशति। तिल त्रपल्लैः पत्रैः कांडैः मूलकैः। पलाशी। मन्त्रैरित्यर्थः। कुर्ववा ८३
पिपकोपात्यर्थः॥ ॥ अर्केत्यादिना श्लोकेनैषा विहोमविधानमुपदिशति। तत्राऽर्क

वत्सपुष्पैः।इक्षुं।आज्यतिलमधुं।पंडलाद्वा।प्राग्वदेकोनपंचाशद्भिः।तस्माच्चार्कवत्सस्याम
लतः।मूलैः।खंडमूपैः॥ ॥त्वैत्यादिना श्लोकेन लक्ष्मीप्राप्तिकारहोमविधानमुपदिशति
तत्रपद्मैरित्यादिनाल्कतापावृक्षववनानां वतुर्स्मापद्मानांविल्वप्रसूनैस्पत्राविल्वशब्दत
वल्वध्येतिप्यफ्कातेनसंवंध।तयात्रिमधैधकृः।हूनेतानुहूयावपालक्ष्मीः।तद्वप
गामाधकस्यवंशगामिनी॥पप्राह्नेरित्यादिनाश्लोकेनवंलक्ष्मीप्राप्तिकरहोमविधा
नमुपदिशति।तत्रपद्मालैः।पद्मफलान्नस्यमधितातः।मधुराज्यकृः।त्रिमधुराकृः।तावा
हिनैः।पंडलादिनैः॥ ॥वंपकैरित्यादिनाश्लोकेनलक्ष्मीपुत्रसिद्धिकारहोमविधानमु
पदिशति।तदिनावधिः।पंडलदिनावधिः।तैरेवेत्यादिनाश्लोकेनसरस्वपमालान्पामूमः
प्राप्तिकरहोममुपदिशति।तत्रैतैः।वंपकैः।एवावधारणोपंगाले।तोमेनुभिर्श्रेष्ठेन्द्
संख्यिवैमकाराशिःस्थितेवस्समाहारे।विरित्यादिनाश्लोकेनांगोशतप्राप्तिकरलक्ष्मी
पुत्रमृत्यानांप्राप्तिकरहोमप्रविधानमुपदिशति।तत्रैतैः।वंपकैः।ध्वोघजेहप्यतराशिगावृ
तहिनैः।पंडलात।शागुः।गवांशतपुत्रः।तद्वदंपंडलात।त्रिमधघृतैः।तश्रंपकैरितिशेषः।

तं·टी·३ ततेत वित्पत्वात्क्लतेतेत्पर्थः॥ त्रपांगो भूमिपुत्र तर्गामा॥ ॥पाटलैरित्यादिनाश्लोकेनकन्यासि
द्धिकरहोमद्रव्याण्युपदिशति। त्रतगरोत्थैः। प्रागुक्तजलजपुष्पैर्न्नंद्यावर्त्तपुष्पैर्वा। कुट
३११ जैः॥गिरिमल्लिकापुष्पैः अपिः समपुष्पे॥ ॥तैरित्यादिनाश्लोकेनधनवस्त्रप्राप्तिकरहो
ममुपादिशति। तत्रतैः। पाटलतगरलाजकुटजैः॥ घृतसंमार्द्दर्शतनाहृतैः। मंडलान्त॥ ॥श्री
311 तपत्रैरित्यादिनाश्लोकेनलक्ष्मीप्राप्तिकारहोमार्थंपुष्पपंचकमुपादिशति। तत्रावकेशी
रेषवकुलैः। विवाकिलैः। मल्लिकाविशेषैः। अप्याप्रूवत्रताहृतैरित्येतदाकृष्यते॥ ॥म
ल्लिकेत्यादिनेतिसमुन्निश्चितमित्यत्रैश्रितिः श्लोकैःप्रथमादिपंचम्पंतानिधियपुष्पसंप
त्करहोमतेदानुपादिशति। तत्रमल्लिकेत्याद्यर्द्धेनपुष्पपंचकं। तत्र। मेरुरातैः सुरपर्णी
पुष्पैः। समस्तैः। ताम्बेकैकस्यात्रिध्यानतत्पुष्पपंचकसमुदायैः। वशब्दोविकल्पार्थ
ः। तैरेतान्प्रोक्तरूपंवाविधपुष्पैरेवातथा। एकैकशस्समस्तैश्चेतिपावनात्मरूपरोगैःसहितैश्च राम
बठादिनै॥नद्दितेष्ठ। प्रोक्तामंडलाग्राण्यफलकालावधिः। प्रप्रकरणसमान॥ ॥क्ला
९५

रत्योदि नोतम इत्यनेन श्लोकद्वयेन सामान्येन नंत्वादिप्रसंगात्तिथिपंचकेशावदैकै
कसः समस्तेष्वसंपत्करपुष्पहोमविधानमुपदिशति तत्र कमलद्वयेः रक्तकमलेश्वप्रा
ग्वता ह्रीं द्राक्षैः । नत्वादिप्रसंगात् प्रतिपत्षष्ठ्येकादश्यादिपं चसादृश्यात्पंचदश्यन्त्रं वा
विकल्प्येति शाकन्द्यैरा ह्यैः । पंचबलिः ॥ ॥ केलकोत्यादिना श्लोकेनानघाविविन्नवासं
सिद्धिकरहोमविधानमुपदिशति तत्र तुर्विरोषातहिनैः । प्राग्वन्मंडलानालततोमा
घके दूतिशेषः । अन्यघा राम्रा वराद्यपारिमा ॥ ॥ धिते रित्यादिना श्लोकेनासितवासा मुक्ता
द्यमनूप्यसिद्धिकरहोमविधानमुपदिशति तत्र तथालमतेऽतिपावतां हुनेदि
त्यादिनाश्लोकेन वांछितकालस्मासिधिकरं वहोमविधीनमुपादिशति तत्र दूर्व
जुहुपातात थ्या । सोऽहूलूते रितिपावता पत्रैः तथा लम्प्या ॥ ॥ पद्मपर्णा नत्यादिनाश्लोकेना
नीषवर्णावासः सिद्धिकरहोमविधानमुपदिशति तत्राविद्यपाललितापाः । प्रियपद
ति संवृद्धिः तद्वर्णा ॥ नेहवप्रसूनवर्मानि ॥ ॥ मरिचैरित्यादि तिः सिताच्चितैरित्यते श्रूतु
ति श्लोकैर्वशितावकर्षणावशीकारणपुनुषवद्धिः । तद्वर्णाभिनिशिकरणारज्वलश्मासि

तं.टी.श्री द्धिकरसमस्तप्राणिवशीकरणहोमविधानान्युपादिशति तत्र निशामुखमध्यरात्रेषुद्

१५५ षुदापितां वतितां। पारम्भे नुकुसुमैरित्यत्र कुसुमशब्दः पूर्वोद्दिष्टसमुद्भवैरित्यत्र वश्य

३१२ योग्याः। तैः। पाटल्यादिति बहुतैः पुष्पैः। अपि शब्दः समुच्चये। तैः अष्टभिः पुष्पैः। तिशी

312 प्राग्वदर्ध्वरात्रौ तैः प्राग्वत पुष्पैः। सिताचितैः शर्करापुक्तैः॥ ॥ अत्रेरित्यादि तिर्च पाद्रस

नैर्घ्रितिश्लोकैः रक्तपुष्पवश्यासिद्धिरहोमविधानं चोपदिशति तत्र नित्यहवनात् प्रीति

नहोमेनानात्थैव घृताक्तैः। तिलतण्डुलैः। तिलैस्तण्डुलैश्चतुर्विशेषे। तथा। मध्यरात्रे तथा॥

प्राग्वत्॥ ॥ आज्येरित्यादिना श्लोकेन केवलाज्यहोमस्य फलमुपदिशति तत्रातुर्धिशी

षादिनेनुष्ठैः। मंडलावा वस्मसमुच्चये स्तु। तद्वत्यादि त्रिशश्लोकपद्यत्रैपंचाति श्लो। कैस्ता

घवकततकाल कृत्वाप्यसाद्दंतंलक्ष्मी प्राप्तिकामस्य होम सिध्योर्होममुपदिशति तत्राक

समुच्चये। सितां धस्वां वर्णमन्त्रा सितशब्दः प्रत्येकमन्वेति। दृश्वालक्षितं। सितैर्दूर्वैः घृतै राम

तापाः। सितवर्णापाः। द्विगुणो भाग्य रूपमात्रेन। दृश्वाशेषे। सितमितमंडल। विशेषणं। वा वि

कल्पे। सितदुग्धधतोपेतं। शर्करादुग्धघृतोपेतं। सिंधुक। मित्यस्य काकाक्षिल्पायेनोतपक्ष

चपः दृष्ट्वेति पूर्वजन्मनि त्वेसु न्नत्रेव्याविघ्नांलालितांविघ्नांश्रिपंमे देहि। देवोति सम्प्राहरौ।
विघ्ना हृत्वा। ततस्सिवपकं। तथानुतुष्टा सवत्सा स्नितगोस्तार पवि तमत्रं सितदुग्धं च तस्य मे
सप्तेन तु कृत हिनं। हुतं दिवं नैरतं। प्रातिदिव सांविजपशः। पाकजावं तदत्त्वां सा घकुला
माल्लक्ष्मीः। अद्भुताः। अप्रसेपवैतवाः॥ ॥पापसेरित्यादि नाश्रीकुतलक्ष्मी प्राप्तिकारं पूर्णि
स्वर्कवारेषु वहमम् पुदिशति। तरं पापसप्तितिशेषः। वस्सम् घृप॥ ॥सेवत्सेत्यादि तिर्जा
तीमन्नैरध्य दुस्सपति श्लोकैः सपल्प्रासिकत्रालिवेदपेताः। नवनीत सहितकल्हारादि पुष्पैः
सम्पुपदिशति। तत्र तद्दिनान्नं। अनुषितांतु विशेषे। कल्हारप्रसूने दार्घिकास्य विकलितक
ल्हारप्रसूनो दत्त। ततः दार्घिकापाः ततां सि नवनीतकल्हारप्रसूतं नत्वाद्य त्याज्यो नेत्यर्थः
ः हुतेन जुहुयात्। अग्नौ संस्कृतेन इति शेषः। तदुग्धे कालेस गालाधिष्ठित राशेश्च तुथी राशुद
य कालेता वदिनैः। मंडलान्तातयाघवलन्पापाः। सवत्सा पाधवलवशीयागोः। तव नीतां त
नातनिसर्पः॥ सितांवुजे। प्राग्वत। सितपद्मेन गां हि तिनेतत्र पितदुग्धकाले। सत्पवार प्रपो
गेन। मन्गुवारसप्तकप्रयोगे। तथान्नुर्ग्गा समुद्भूता। सवसासरूत्ती गोसम्भुद्भूता। मनवनी
तन दिना त्रम्भितिशेषः। ततः दार्घिकापाः। उध जैत्य थः॥ द्वैशेषे। ततपद्म। प्राग्व मौनेत्यर्थः।

तं.टी.३२ अष्टतिघटिः।खेरखेरिति शोषः।शिवेदूतिसंबुद्धिः।तथागुरुवारे तो वनीता कृता।नवनीतक
षिताभिः।अघोरवमध्य स्योल ग्रामध्वशमे रात्रिस्थितेदूत्पर्थः।अघ गते।कदृष्टुराशिगतेतदृ
393 यगामिनो॥ ॥साधककुलगामिनी॥ ॥केवलमित्यादि।नाद्वहपेन केवलसितापेत नवनी
तहोमफलमुपदिशति।तत्र केवलपुष्पहारितं।सितोपहे नाशार्कुरोपेतनकान्तिलक्ष्माध
313 नारोग्यविजपे।मद्वृतिशोषः।वंधूकैरित्यादि।नामासतइत्यत्रेता द्वांघिनम्लोके नकिंशु
कचूतपुष्पादध्यनहोमफलमुपदिशति।नवनैः।सहकारपुष्पैः।दध्यनहोमात्॥दधि
मिश्रितान्नहोमाल॥ ॥श्राद्धेष्विमादितनुदारितेतिमत्रैस्समपतिःश्रीतिजवांछितसिद्धिकां
तद्विवितपत्रहोमविधानं तद्विधाहवनवैतवं वोपदिशति।तत्र निशिश्मशान्द्वारे ल्लोद्रुमिया
वताम्पेदलान्मांसतो वा राशे।काप गौरवलाघवानुगुणपतः।नघानवनीतमसेतविलिख्य
तिजवांछितं मितिशोषः॥वाममुखपे।निशिमध्यरात्रौ।नुर्धशोपतेः।नागवल्लीदलैः प्रोक्ष
कलत॥प्रागुक्तंसंइलादितः।वंपकमूनुहः।वंपकवल्लस्यातेः।वंपकपत्रैः॥तद्दिनैः।प्रावतार ताम
द्विधानतः।प्रोक्षहोमविधानतः॥सितेःशर्कराभिः।तेवांछितं।अहपाततत्यमपत्रैरि

त्रिशेषः। तस्यास्त्वातिसन्तस्यामादुत्तिषोडशनित्यातन्त्रेषु श्रीकादिमतान्तर्वस्यपरिपूर्णस्यतं
त्रस्य प्रपंचसारसिंहराजप्रकाशाभिधानेन मृतानंदनाथेन विरचितायां मनोरमाख्या
यां व्याख्यायां सौम्यहोमविधानप्रकाशनपरं द्वात्रिंशपटलं परिपूर्णमगमत्॥ ॥प्र
घसंख्या॥ ॥१७॥ ॥द्वात्रिंशे पटले प्रोक्तव्याख्याग्रन्थश्शतान्यथ एकाधिकद्वासप्ततिः
न स्पुयंत्रा। शिवश्ववैपूर्वमिह त्रयस्त्रिंशे पटले षोडशनित्याविद्यासिद्धानां सौम्यहोम
विधानमुपदिश्य तदनन्तरं तेषां वाञ्छितप्राप्तिकशक्तिललिताविद्यापाशःस्वरूपं तेदसमुद्धा
निकाभिविद्यं त्रयपुपादिशत्यथ षोडशेतत्प्रपातिधानकमित्येतत्श्लोकशतेनरूपेणात्रयस्त्रिंशेन
पटलेन। तत्र। अथ षोडशेत्यादिभिः क्रमादित्यन्तैः पंचभिः श्लोकैः पटलार्थकथनप्रस्ता
वपुरःसरं तदर्थानुदिशति। तत्र आधारकलकारणभूताप्रधानेत्यर्थः। ललितानामं जो
शेषः। उक्तानां तत्तत्पटले। तत्प्रा ललितापाः। तत्सिद्धिधाते दसंतत्वैः। तच्छ्रीविद्यातात्रीप्रवंशमु २४
वत्वक्षरतेदाः वत्विंशतितत्वंवाक्षरविद्यातेदा। पंचविंशत्यधिवशतत्तत्षट्स्क्षरमेदावि १२०
शत्याधिकं सप्तशतं। अत्र पुनरुक्त। मूलाक्षराणां षण्णां प्रस्ते कं षोडशस्वरयोगतः तेदाः बसाविंति १२०
सारूप्य षट्पुत्रां तवशत्याधिकं सप्तशतं तेदाः। तेरिमे अन्येषां तेदनप्रकारं पंचविंशे पटले ९६

वक्ष्यतात्तिग्रपाविधि। अन्यन्नाधिकप्रमाणादित्रिशूलान्तानां गुवराणां कमलतजनत्व्यवेतसांयं
त्रैश्रीवक्रं। विश्वान्तं विग्रहं पंचमन्त्रिधामक्रमलेयोता वृत्त्यानां बोडशानां नित्यानां नित्र्यारसो
बष्टौ। तस्य। ललिता पाः। वंसत्तनोहारे। पूजावक्ष्यमल वक्रकक्रमलक्षणपंपू जावक्रं। अमृतता
स्त्विन्यादिना श्लोकेन पंचपंवक्रं। तत्र अमृतात्यघंटां अमृतघटाख्यं। अतःपरं। सितूव
ज्ञपंचविधानो पद्दे शातपरं। यथा विधि प्राग्वातान्महालिंगं। महालिंगातिधानं कौमि
पंत्रे।। पोतिसंजेपंत्रंतदृजवज्रकृवज्रवज्रपंत्रामित्यर्थः। तदेवंवमहाकारमहावज्र
वज्रातिधानं पंत्रामित्यर्थः। वक्रो ष्ठपंत्राणां कोणकाणांसमविषमतद्वाघात्मकान्यते
तानि पंत्राणिक्रमात्। तद्विबकूमान्। नव। हृत्त्विमित्यादि तिःसिद्धिदमित्वं तैः पोडशभिः
श्लोकैर्ल। लितायाः अतिषेक। नित्यपूजा श्रीवक्र निर्माणसमुदाय मात्रादिक मुपदि
शति।। ।।तत्र नवहृत्तित्यादिना श्लोकेनाभिषेवे ऽस्थंडिलं पूजायां वश्रीवक्रस्य मानं
मुपदिशति। तत्र वाविकल्पसमुदायेहृत्तिमा त्रैस्थंडिले इत्यर्थः। एतदनुक्तं मान श्री
नां पादिमकलाङ्गीवक्रमाणे श्रीवक्रस्य स्वे द्वा मानत्वं तस्य समर्पावानाविनिर्माणोपयो गय
तदकारणोपुष्पावापवोपदिशोति। तत्र तुर्धिशोषे। सुविहिते समानाननिमितश्रीवक्रे। अ

यस्मिन्न कृत्लक्षणादि रहितो । तथापि ना ॥ अत्र मध्या ॥ अत्र अनुला ॥ ॥ अत्र पेशेत्यादि । तेन नवमीत्यत्र
स्मृतिः । श्लोकैः । श्रावणे कृष्णस्य कालिकां तागेतत्रिवत्वारि शघोन्यानकं । स्यात्तिसंहारात्मकं प्र
त्येकं पंचाक्षराणां तत्तद्द्व त्रिविधं मध्य वक्रद्वयमुपादिशत । तत्र चतुरस्रके एको नविंश
पटलोक्तं नूपतत नव त्रमध्य तिपंक्तिः । दक्षिणो त्र रविपात तपोदित्य स्पसूत्राणां त्पंत तोत्र
त्रत्रावृपः । अस्मिन्न श्लोकोक्त राधिकां दिव्यत्वात । नवान्न वसंख्यानि तिपुत्तिप कूसूत्रे पुन
वास्तु । द्वि पश्चिमादि तत्ता । पमपं मे मसूत्रे । तत्र स्पष्टो तपाग्रके । चत्रस्प ष्टोतपाग्रे । तद्द्वयोः ॥ च
त्रस्य पूर्व सूत्र पोः । अत्रात्राग्रवतुष्कादि । आरभ्येति शेषः । मध्यम सूत्रोत वः ॥ प्रत्यगापतन्त्र
सूत्रस्य प्रागग्रा नैपश्चिमाग्रा त्रंवक्रमात् । प्रोक्तं व्यत्यासक्रमात । सूत्र चतुष्कसे सूपे त्पर्धः । नु
रवधारणो । षट्कोणास्यात । त्रिसमगवृत्तसूत्रस्य प्राकृप्रत्यगग्रावृत्तौ पसमप्रमंतिप्य कूसूत्र
त्रद्वंद्वक्षिणो नराग्रांतषेट्कोणास्या नुसं मूषेव त्पर्धः । तारवधारणो चतु मंमानुगुणपतव्य पश्चाद्वि
स्वितषट्को णागतं मप्रमं चतुष्पयते द्वे ता नवमं प्रथमाग्राम्यापि । श्चिमादि नव मंतिपकूसूत्रा
ग्रद्वयात प्रथमंतिपकूसूत्राग्रद्वयो घत्रारत्ये त्पर्धः । तुर्ण्यसप्तमाकाबाधितपं सप्तमसूत्रपोर्म
ध्यावधि चतुर्थ षष्ठांतद्वयारं ताज । चतुर्थसूत्रस्याग्रद्वयारं मा तत्षष्ठसूत्राग्रद्वयारं तोघ तिथौ

तं॰टी॰ २ षडंगुलिनापरांवा अथ परेखा मध्यात् लांगुलितो परेखा मध्यात् तांवा तथा व्यत्यासक्रमात् तापं च मकारा
योः पंचमा तिर्यग्रेखाग्रयोः आरंतातातलता परांगुलेनापरकृलमध्यगा बाह्यरित्यादिना: परमेश्व
३१५ रीत्यत्रे श्रितिः श्लोकैः सतद्वात्सयस्य रेखासात्मकपद्मद्वयं चतुरस्रानि मिरादिवपमुपादिशतितत्रबहिः
प्रोक्तं चक्रं वा त्र्यंगातवत्रातवाहिः अथ हृदंतोऽमि सुषुम्नातत्क लिकोदरे प्रोक्तं च चं न्तस्य विलेख
315 नोपक्यातसमद्ग्व हिरपि केसरायमिकं च त्रित्रिष्पाधनद्वहिरष्टपत्राणोतिपावतीतथातद्विगुणाकृ
तो षोडशपत्रं रूपं अष्टपत्रकमलातवहिः स्यवत्र वान्तं षोडशपत्रकमलस्य केसराग्रे मिकं च
त्रं निष्पाद्य षोडशपत्राणि। षड्विंशत्रः। कर्णिकोदरे प्रोक्तं समध्यावक्रद्वयं निमीलार्थमिकं तहु
हिस्तत्सं लग्नवपावृ। शिकाच्यमिकंतद्वहिरष्टपत्रपद्मकेसरार्थमिकततप ग्रात बाह्यस्ततपर्प
तस्मात्स्याद्यमिकंनद्वहिः षोडशपत्रपद्मकेसराग्रमिकं। तपरिवेषा धमिकं च वसंस्पपष्टमिव
त्रैरित्यर्थः। अथ मिः अथ सूत्रैः पूर्वोक्तं चतुरस्ररेखावतुरूपेन साद्धं सूत्रस्य सूत्रैरित्यु तरत्रा वपात
स्यवतरस्रस्या। प्राक्प्रत्यक्। द्वारसपुनः। प्राकप्रत्यकपार्श्वयोः चतुरस्रविस्तारमानस्थानद्वयदा
रसंपुतमित्यर्थः। दक्षिणोत्तरतः। चतुरस्रस्यरेखात्रपाता चतुरस्रविस्तारमानेनमध्येततः
कुपार्श्वमात्रिर्यग्रपरेखा त्र्यंशेनात्यर्थः। तथापि धायकोणगुणिर्यकृतत्रस्थलुलिस्तान्यानुक्रमा

ताद्विधाकुर्याद्यतत्वारि पदानि इत्यतेन तदङ्कं नवतिवतुरस्रकोणाकोमवतु षष्ठे प्रतिकोष्ठकं स्व
त्रास्फालनेन द्विधाकुर्यादिति। परमेश्वरा तिसंबुद्धिः॥ ॥लेनेत्यादि तिः सिद्धित्प्रित्यन्ते श्च
तुर्दिक्षु कोके ललिताव क्रस्यसहरूप्रसादात लभ्यते त्वत्र ह्रस्व शाणादिकं वोपादाहृदिशतिातत्रइ
दाप्रोक्तं। लत्यस्य हूरूता क्रमात्। आविद्धि नपारं पपञ्चमसंसिद्धकं सोगमर्मसा वारानरलताश
कूलप्रस्त्याविषेकात्रत्वविदोगुरोर्द्धितापेपटलेग्बूलक्षणोत्यादि नि धनादितिरित्र त्रेद्धिपंचा
शन्नम श्लोकादि तिःषट्तिः श्लोके: गृह्यक्रमात् लघ्वाविघ्नेनसाधकेनेत्यर्थः॥ सुसमं। अस्य
पूर्वाद्येकपूर्णाणां। सर्वलक्षणोऽत्र नतरवक्ष्यमाणैः। अधोमुखैः। त्रिकोणैः। नवतिः। स्तंमूपएव
सूत्रैस्त्रस्थैः। ब्रह्मसूत्रस्थितोग्रैः। एततश्रीवक्त्र अतिसंदं। अतएवाः हृत्रनव षषड्स्त्रनाद्य
गतवतुर्दशाग्रेषु प्रोक्त प्रकारेणा प्रथमलिखितषट्कोणाग्रषट्कं॥ तदस्य षाषट्कं। व
न्नास्य षट्नादिन। आश्रोषट्कं। तथा गृह्य प्रकारेणाममितिः। अनन्तराधे वक्ष्यमाणलक्षणोपेत
ःषड्कूरुषासंधिस्थानामितिशेषः। द्वपसंगमात्तरेषपातिशेषः। तद्यतुर्विंशतिपुतं। संधिवतु
र्विंशतिपुतं। अपमत्रवकुं। तस्यैपनपक्षे त्रिहस्तमानवक्रस्याविावनाक्रमः। सुसमैसुद्धेम् तत्रलोमं। राम

तं.टी.३ ध्येहं प्रापदं विधाय तत्समं दशहस्तान्तमारभ्य प्रतिपार्श्वं षोडशांगुलमानक्रमेणावृत्तं निष्पाद्य
तद्वहिस्तत्र लंबमंत्र वृत्ते तद्वहिरंगुलदशांगुलत्र्यंगुलदशांगुलमानक्रमेण संपूर्य प्रथम
३९५ निष्पादितेन नवकेन तस्य हस्तेन बद्धकेसरत्वं तत्राष्टवा स्यातो विधाय तत्र प्राक् प्रत्यक् सूत्रस्य
त्र दक्षिणोत्तरात्तिर्यक्सूत्रमध्यस्थत्वेन वस्रर्वा ल्वाव न्तात बहिः प्रतिदिशं दशदशांगुलमानावष्ट
316 म्भाल्पतनमसूत्राग्रचतुष्टयस्पर्शितत्सर्वं वा स्यावत्नेय त्र्यंपत्र संपातस्त न्तस्य षोडशपि कपा
लत्र तमसूत्राग्रचतुष्टयस्पर्शि षोडशपि कपा व वन्तु स्वत्वारिंशदधिकशतांगुलमानेषष्टिः सू
त्रैः परितो वर्वाहिर्विभागेन समं चतुरस्रद्वयं कोणाकोणं संहितं कृत्वा चतुरस्रस्य पश्चिमप्रा
चीनवाथीद्वयं मध्यं ह्रस्वा द्दक्षिणोत्तरयोः पंच पंचांगुलमानेन मध्ये कोणतिर्यग्रेखां कृत्वा त
योमध्यस्थांगुलदशकमानेन समं चतुरस्रं द्वारद्वयं विधाय तयोरारपोर्दक्षिणोत्तरतो दश
दशांगुलमानेन तिर्यक्सूत्रमेकामेकमाल्यापतधतुरस्रदाक्षिणोत्तरवोथ्यां स्थास्यत्रात प्राक्
प्रश्चिमतो दपाद्दशांगुलमानेन तिर्यक्सूत्रमेकैकं कृत्वा न चतुरस्रकोणाकोणकोष्ठचतुष्टयेत पम
पसूपं कोणास्त्रमेकमेकं संपूपतधतुष्पं वाल्याभ्यां तरतो विधाय तदत्र दशांगुलमानव

त्रबाह्यवीथ्यां दिक्ष्वादिक्षु ततस्त्रालेषु वंशमूपत्रोऽश्वादलान्यथोत्पतुल्पमानानि सोपदजा
नि नव्याघततं तदृशांगुलमान यत्नैर्न्नवी थ्यां दिग्गु दिक्षुषद् लानि प्रागवद्विधाय ततः सर्वप्र
थमप्यवत्रमध्ये दक्षिणोत्तररेखां मार्जापि त्वा द्विम मवं त्र्यंगुलमानात्मकं न तु सर्व मध्यमानि
रपदलेव तुर्धी श्रष्णो वा द्विव क्ष्यमाणक्रमाद् षव त्यौरिंश दंशो कृत्वा ततस्त्रिहस्तसूत्रे प्रागा
दि·षट्षट् तं वांश मानेति पकृ सूत्र त्रपकृत्वा पु नरां पि पश्चिमादि षट्षट्षडं शमाने जि
यकृसूत्र त्रपवविधायत आग्नेदिस्तापसूत्र स्पससमसूत्रस्प वमा ध्ये वस्य मानसमान
गुणतिर्यक्सूत्रत्रपास्पस्थानेकत्रव्यतपापनमापरिकल्पानैः समनवसुतिर्यक्सूत्रेषु
सर्वपाश्चिमस्थं सूत्रं प्रथमं परिकल्पतत्क्रमात्तेषु तोपसमसमरेखा द्रूयं व न्तस्पार्शि कृत्वा
तत्र तृतीयसूत्राग्रद्वयोदि कुलसूत्र प्रागग्रव त्र संपातां तं सूत्र द्वयं तत्र समसमसूत्र ग्रद्वयादि
कुलसूत्र पश्चिमवत्र संपातां तं सूत्र द्वयं व संपूप सूत्र व तुष्पमास्कालपषट्कोणां कृत्वापु
नस्त्र वमरेखामाध्यादि प्राग्विलिखित षट्कोणपश्चिमम्नानुसूत्राग लिवशीनपावद्वितीय
रेखोत्तरपार्श्वांतं सूत्रद्वयंतत्र प्रथमरेखा मध्यादि षट्कोणाग्रांतं मसद्वयानुगुणान लिवशी

तपावद् प सरोरवाग्रद्वपो तं सूत्र द्वपं सं नपसूत्रवतुष्पं समि वतुष्पानुगुणा मास्याल्यपुनर्व
ह्लसू. त्र प्राग्रांदि प्र मारि स्वाद्धपे त्वष्प सू. त्रौ तपपार्श्ववपोः सं पा तस्य नवापू सू. त्र सध्यात प्रसा
रितरे स्वाद्धपे पंप्र म सू. त्रो तप पार्श्वपोः सं पा तस्य वानुगुणा न य म· सू. त्रो तपपार्श्वादि प्र स्व
सू. त्रां तव सं नपपमवितुष्पपा नुगुणांस त्रद्वपमास्या स्वपे ततत सू. त्रद्वपस्य वृ ह्लसू. त्रपत्र
संपानः तत्पार्श्व मादिव तद्ध तिसं कु सू. त्रस्यस्या नं तव तिपुनस्तत्स प्र म सू. त्र म ध्यादि पश्चिम
तत्र तपपार्श्वस्य म मद्वपानुगुणपे तपाव तत्र थ मतिर्य कु सू. त्रो तप पार्श्वं सं प. पवतु म पानु
गुणपे त सू. त्र द्वदामास्या त्पपुनार जम तिप कु सू. त्र मध्ये सारम्यप्र थम सू. त्र म ध्यात प्रसारि
त सू. त्र म ध्य द्वयावधि प्रसृत तु पातिः पकुं स्वाग्रे द्व पा तं सू. त्र द्वपं वि न्यस्तेन पुनरपमरेषाम
रेखा म ध्यादि पश्चि मतः प्रसृ तसूत्र द्वपस्य तु परि स्वाम ध्यादि प्रा कु प्रसृत सू. त्र द्वपस्य वसंपा
तद्वपानुगुणांतव म सू. त्र मध्यात पश्चिमतः प्रसृतो म परि स्वाम ध्यावधि तिर्य कु सू. त्र प्र सारयेत् त
त एवं सूत्रं तद्ग्रद्वयादि द्वितीयपरिस्वाम ध्यात्रं मध्यांत्र मम द्वपानुगुणेप तसू. त्रं द्वपमास्फालये त् एम
ताल तस्य म सूत्र म ध्यादि प्रसृत सूत्र द्वपस्य वो तप पार्श्व यो प त्रं सं पातस्तत्संपात द्वपानुगुणाम

पमसूत्रमध्यात पश्चिमतः प्रसूतसूत्रद्वयपार्श्वधिदीर्घवृत्तौ वांकुर्यात् तंमापंवमरे खातद्वयंद्वयमा
र्ध्यन्तर्नी परिखा मध्यावधि सूत्रद्वयपार्श्वस्पृश्यात्मा वृत्तसूत्रमानवासमात्रपोनू वासनाविप्रश्चि
त्यादिष्वप्या ॥ ॥ अस्यार्थे त्यादिना श्लोकेन प्रोक्तप्रकारमन्त्ररेखापथादृष्टवक्रं । नेमीवतत्रपजं
मताम नर्ध्यधिशोभानुपादिशतीति त्रज्यस्यव्याप्रोक्तलक्षणव्यतिरेके मानमदिष्टस्यत्र्यादि भवं:
सौधिविषपः । शास्त्राद्वेषमित्यादि पलपं वक्रमर्वकार्यप्रपश्चतीत्यर्थः । तस्मादित्यादिना
श्लोकेन प्रोक्तप्रकारवक्रे पञ्चपतौ कृत्स्नमुपादिशतीति तत्र श्लो तन्त्रो बद्धे । एवावधारी
तोलं । स्थितांतित्यां प्रतिदितं ॥ ५७ समः ॥ शिवसमः ॥ ॥ विधावेत्यादिना सुंदरमित्यंत्रेतश्लोक
द्वयेन ललिता पाश्रा वक्रा नर्भीत सर्वमध्याव नार्धतवनु ईशादिवक्रस्य मानसंकेत
मुपादिशतीति नावत्रपो सदैवं सर्वमध्यव त्रापाक पश्चिमरेखापो मध्यावृत्तसूत्राप्रतिपा
कावत्वारिंश सहावतिः । अष्टवत्वारिंशादंशामित्यर्थः । अस्य पदस्य विधायेत्यनेनावयः । प्रा
गादिति पंक्तसूत्राणा मोवीतीति शेषः । षट्सु षट्सु वपंक्तसु अंशेष प्राप्तिरित्ति शेषः । पश्चिमात पश्चिम
वृमसूत्राग्रस्य सर्वमध्यतन्त्रस्य वसंपात मानमारेत्यर्थः । षट् त्रये षट् षडंशमानेष्या नत्रयो । अपि

तं.टी.३३ सम्पुटयेदेवं चोदितास्त्वादीनां तन्मध्ये प्रागादितत्त्वोपरि त्वस्य पश्चिमद्वारादितत्त्वोपरि त्वस्य च मध्ये मर्मपुष्के
ना:म मर्मसितेदपुष्किवशात् तत्र तत्त्वस्य चतुरस्रत्वस्य च संपातस्थाने। तेन विनेनाणवं सर्वप्रध्यस्य
वक्रस्य च मानोपदेशात् ततमध्य वक्रं तुल्यमानं च चाह्यमपि प्रतिपार्श्वं चतुर्दिशं त्यक्त्वा षट्स्वष
स्वं शेषं वेशाद्दलपरिवेषं चतुरस्रादीनामन्वात्र रमानं चल्ल शस्यापनात् गुणांप याशोतन्मिद
संप्रदायः। विद्याप्राप्त्ये हिमकलातिषेके षट्कं तस्यापनपक्षे त्रिद्रुत्तमानं चक्रं कत्रे वपां विद्या
प्राप्त्यातिषेके कलशानां तत्र कस्य चतुष्पस्य वास्या पतनपक्षे पूर्णातिषेकेषु स्मचाति कलशस्था
नव्याप्तिरिक्तानि देवतास्थानानि केमाद्वपंपरिवेषं दलास्तु पटलानि द्वादशरूपव्याप्तिमिक्त्वा चतुरस्रं
वप्रो क्रूरजमारं अपेतं पूर्णातिषेकेषु मावतिकलशस्थापनक्षेमपर्यन्तध्यस्वातिमुरवात्र कोणा
प्रतिबिम्ब मर्म त्रतालमेकमेकं विदं विधापाविद्वाधिक्लृप्ते त्रितिः स्त्र त्रमे ध्वीत्वे कं परितस्त्रिकं चसं
मूप त्र्यस्त्रं चतुष्पं कुर्यात॥ विद्याप्राप्त्यातिषेके च। कश चतुष्पस्या॥ पतनपक्षे प्यो वं कुर्यात्। पुनः
पूर्णाभिषेके तु एकत्रिपंग्रखपोन्यो न्यातिमुखत्र्यस्त्रं क्षपं चतुष्पुरितिचतुष्प्रस्थानद्वयप्रदेशेषु क्षिको
णानि विधापाषट्दले प्पु चतुरस्त्रादे प्राग्व हिस्स्वस्वेविधापनात्यांपां जपेदामं हार्णमन्त्र कशले पप

स्थापनपद्मे प्रोक्तक्रमेणामहावज्रं कृत्वा प्रखवत्सर्वमध्ये हेतिवतुष्पपद्मस्थानद्वारप्रदेशेषु त्रि
कोणानि विधाय पाष्टदलेषु वतुरस्रगातदेवताष्टकस्थानेषु व बहिरग्निकोणानि विधाय पसंभू
पषसावातित्रिकोणेषु प्रतिरेखं समात्रवालं विहृत्वपंकृत्वा विहाय घिहं नवसूत्रास्थाने
नप्रतित्रिकोणांवा मध्यान्नत्रालं षोडशत्रिकोणानि कृत्वा तान्यापीजपेतात त्रसर्वमध्यपीत्वा
लेखनपूर्वकाणो द्विनोपपलेख्यान्यानमपस्त्रिभिः। अत्र नवकुंतस्थापनेनपोनिषुवतुष्कं म
स्थापने पद्मपोनिस्थान त्रिकोणाघतुष्पषेसर्वत्र सर्वमध्यस्थापनोपकुलएववारिमान
तोयपूरणापः। इतराः किल श्राद्धिद्विप्रस्थमानतोयपूरणीपाद्। तिसंप्रदायः॥ ॥ अथापि
न्यादि निरापुंपाद्य स्यंत्रेश्वतुतिश्रीवैललितायाः पपूरूपसकलशक्तावरणापारेपूर्णां पूजा
वक्रं तत्रपूजाफलं वीपदिशति तत्र श्रश्रांत्वा तिमुखादित्यर्थः। व तत्र श्र श्रा इवाहित्वकोणात्रयस्य
षास्य षिवकपेतिपाव तापंवंटशब्दुदानिवपतोवहिः। दूत्पने नेतदुहूंतवतिावत्रातवाहेः। वे
शरार्थंव तंत्र श्र श्रातवहिरत्रत्कोणांकृत्वा त्वातत्र वाद्येपंवशब्दुदानिलिखेदित्यर्थः। अषपत्रे
वुञ्ज इत्युक्ता कसरार्थंव त्रमालेख्य ततवाहिरपपत्राणां विलिखेदित्यर्थः। बाघो अषपत्रपप्र

११४
३१९
तं०टी०२
319

वाह्येपुतानवहिःचतुर्द्दशदलंपद्मंतद्विगुणाढ्यंद्वाषोडशदलंपद्मंप्राग्वत्षोडशाक्षरंदाशस्वादिशेषां
।सर्वत्रचक्रेषुदलानामग्रवात्तरमानंकुर्यात्लोर्द्धंब्रह्ममानंचतत्कल्पयेत्ताम्नपुरेताम्रोब्रह्म
सूत्रंद्व्येमध्यंदत्वातत्रयाकुर्यात्ताविशेषंपंचत्सस्य।अत्रैवमग्न्यादितिहितापात्रैःपदेरचयेत्।तस्य
पद्मंचक्रस्य।मध्येसर्वमध्यत्रिकोणमध्येतांललितांतत्रयानित्यत्वेनाक्रान्तिकाघुक्रूचक्र
णपश्चात्त्राथा॥२॥अन्तर्ह्निकोणस्यप्राग्रेखावन्नपोमध्ये।पार्श्वयोःअन्यस्मिन्कोणपार्श्वरे
खाद्वयमध्यतद्वृत्तयोःअन्योतिथिनित्याःअशीमादिपश्चतथापुष्पमा॥एतदुक्तंतवातास
समेभूतलेहृत्सपद्मंविधायतत्रसंदंशस्थानमारभ्यप्रतिदिशमष्टादशांगुलमानेनत्र्यस्र
नवत्रत्रिष्वा।ह्यातद्धत्रमध्येष्वातिमुर्वापोतिंसमरेखां।निष्पाद्यतद्वहिर्द्ध्यंगुलपंचांगुलमान
क्रमेणापूर्ववत्रिष्यादितत्रवृत्तेनसमहस्तमदशावृत्तानिनिष्पाद्यतत्रैकैकान्तरतासुपंचांगुलवी
थीश्चषट्स्वंतरालवाह्यगत्यापंचदशदलांकुर्याद्प्राग्दक्षिणपश्चिमोत्तरस्थिताःसर्ववाह्य
स्याष्टादशदलेषुप्राक्प्रत्यकुद्दलद्वयंद्वारस्थानंपरिकल्प्यएवंआक्रमाद्दिग्विदिक्रमेण। राम
प्राग्वघतुरावश्याशिमादीनदंतषोडशदलेषुप्राग्वन्नित्याव.लात्तदन्तषद्दलेषुप्राग्वदेव १०२

गकुसुमादीस्तद्वन्मध्ये तु द्विशद्दलेषु प्राग्वेत संख्या। तेशपालीस्तद्वन्द्विशद्दलेषु प्राग्वत सर्वसिद्धिप्र
दादीस्तद्वद्द्विशद्दलेषु प्राग्वत् सर्वज्ञादीस्तद्वत्त्रिषद्दलेषु प्राग्वत् वाग्देवताः सर्वमध्यस्थेच
त्रतन्मध्ये त्र्यस्रे पार्श्वरेखान्तराले प्राग्वद्वंतीस्तद्वन्तरांत्रये प्राग्वत्पीठेश्वरीस्तवन्मध्ये शग्व
दैवीवेव क्रमात प्रोक्तृ क्रमागाद्यपोदे। ताश्चतास्मिन्शरऐंह्रींकें। प्रपूजनात्। त्र्यस्रपदस्याश्रप
माप्रोतोस्मिन्नेता वपः। तासांसपत्ने वारकपादे व्याः। महतोरा जादिन्तेरन वर्हा पांज्ञा नात परमा
र्थादिशेषः। ध्यां शिवं। पूघामिरतेसादेनो ह्यौ केनप्रवांह्रीं श्रोवक्रेसमर्चयेत् फलमुपादिशतात
त्राप्रवंसिन्नप्रोक्ते श्रावक्रे। ७ कृ क्रमसमसमध्यितं। वतुर्थादिपटले त्रपद्यौ हृत्वा वेनक्रमसमसमाध्यितं।
श्रियं पत्रे ह्रिं के द्रव्यार्थाः। ज्ञाना नात पाद्विंशपटलव क्षमागा। शपरमार्थाशतघा। त्र्यप यथरूपेशा। श्रावा
शहिशंव वः समुत्तुद्धपेम ठसाधकः। परामस्वगातिद्वेोसंबुद्धिः॥ ॥ घट्टपापित्यादिन्तरपयत्व
न्निद्दित्यत्तैर्न वातिः श्रोकेरम नपटत्व्यापडादिज्ञा। प्राग्वतकोष्ठेषु। मध्ये प्राग्वत्कोष्ठे। तत्रीपार्खेडं
घटपोः वोबात्या मय त्रयवन्नपोः। तिपग्रिवोः। सप्तैसय थेः। समत्रतः। परितः। तेपुकोष्ठेषु विघातात्रापि
सुरसमक श्रा विघातान्नावपवेइस्वमस्तन्तूपा सुरसमकं। बिंदुविसर्गाभ्यां त्र्यतुखोरगादिसर्जनादि
नवसहेति शेषः। पंचा मतां वुजां। त्र्य षष्ठपटले ज्याक। मित्यादि ना सप्तमेशश्लोको नरा द्वैनप्रोक्ता

तं.टी.३३ मृताक्षरपंचकसहितमंबुजं । आद्यनालं आद्यामृताक्षरसहितनालं ह्रीं द्वयपत्रकेशरकर्णिकं । त्र
यद्वंद्वशवः । पत्रेसमंधि ॐ इ नापोर्ध्वाधि रूपतश्चपो अपः । द्वितीनतो पाक्षरसहितं पत्रं चतुर्थामृता
क्षरसहितकेशरं पंचमामृताक्षरसहितकर्णिका । मित्यर्थः । वस्रमाहारे तेनां वज्रमित्याह । स्पतोघ
320 पवर्त्तितघटस्याधःस्थाने । मध्येसप्तमध्यकोष्ठस्थैः स्थितानां पदखंडोदरो । सोध्याक्षरोपेते । सा
घकघाध्यकःसोपि । कृत्वा तु ममृतं घटं । आमृतघटं संस्रुतघंत्रं कृत्वेत्यर्थः । अपमन्त्रापरवनाक्रमा
। मृसमेमृतलेताब्जमाः । नाभ्रमेणावकृत्सं कृत्वा ततवहिरेकांगुलमानेन वक्त्रं कृत्वा तदन्नमध्ये
प्राकृप्रत्यकृदक्षिणोद कृव समं तरालं द्विद्विसूत्रा स्फालनवकोष्ठानि निष्पाद्य तेषु कोणकोणको
ष्ठचतुष्टयेत्रीविघाप्रपमखंडं त्यादक्कोष्ठचतुष्टयपते तताद्वितीयपदखंडं ततस्तत्वं मध्यकोष्ठेतात्री
यखंडं मा घकसाध्यकः सोपि तेवर्तितालित्य ततप्रागात कोष्ठमध्ये चतुरंगुलमानेन प्राग्वत्वत्त
पोरत्रशालवायां समानराल संमधा कृत्वा तेबुत्ते समसु कोष्ठेषु आविघातात्री पदखंडस्य व्याप्त
रूपाक्षरसप्तकं प्रागात् प्रागदक्षिणापकूर्मातविलिख्य ततप्रागात कोष्ठमध्ये चतुरंगुलमानेन
प्राग्वत्कृतमुखं कृत्वा ततघटमुखे षोमुखं पंकजं घटस्याधःस्थनेनूर्ध्वमुखं पंकजं वा लिख्य तद राम
बुजपीठकमात्रालेलंजः इत्यक्षरद्वयं तत्पोः पत्रमृत कः । कः । द्वत्यक्षरचतुष्टयं तत्पोः केसरस्थाने वं वः द्र १०३

त्यक्षरद्वंद्वं तपोः। कर्णिका पापां संसः ऽत्यक्षरद्वंद्वं वा लिखेदेतदमृतघटात्मकं पं ॥ तद्वतो ति।
ज्ञ क्मक्ष्मैं पु। श्रीं ख्रीति शेषः। त्र्याविलशान्तपेऽ त्यत्रा खिलशब्दे न कूर्दशागोवरोऽपाताल प
व्यत्रे। वस्त्रमाहारो मन्त्रारोगशब्दे नवातापृष्ठरोगा च्यते। त्रिवर्णमित्यत्र संयोगोद्दीतो पा। तु
विशेषात्तयाद्वि: तोयपट्टलो घा। लिखेत्कप्रकारेण। विजपावाद घृतपृ द्वादि प्रीति शेषः। सुव
र्णरजतेता। म्रेते पुत्रि ष्वत्य तमेपदे ऽत्यर्थः॥ सिद्धलिंगाग्। मधच्छिवं मपलिंगात्र भंतं। ह्रौं डु
कलशान्त्र्गते। एतदुक्तं भवति। पुवर्णरजतताम्रे श्वत्यत माधिकारणे तदमृतघटद्वयं पंत्रं विधा
य गुलिका कृत्य प्राणप्रतिष्ठादिकं कृत्वा तत्व सिक्थ मयलिंगतानि धायतासुगं कलश मध्ये संस्था
प्य तत कलशं क्षौद्रेण पूपतत्कलशमुखं सराव राविधाय तत घ्रुवितसंख्या प्यतदुपरि मुपी
ठं विधाय तत्र प्रोक्तविधाने नवासितम नफलपर्यात्र देवी सपरिवारामभ्यर्च्य पुनः प्रोक्तफलासिद्धौ
सत्यामुद्धास्य क्षमेस्वि निततक्षीद्रादिकं विसर्जयेदिति॥ ॥ तीव्राचे त्यादिना ह्रौं वेतो पिकाह्न वुन
र्वरिक्षाविधानमुपदिशति। तत्रातानीपाविधापुटि ते। श्रा विधापाद्रुति शेषः। तामसाधकसाध्यकर्म
णां। बुद्धिशेष। अग्निकादा विलम्बनादि शब्दः केपूरादि विषयः। एतदुक्तं भवति। कनकमयेऽपदे न्य्रा

तं॰टी॰३३ तिघाता त्रायस्त्रंद्र सतुलोम प्रातिलोम सम्यो मरे पंक्ता शो सापाशो नमापीशस्थप्र थायुटि तो तवति त
था तदा लिख्य त आपीशो साधकं तद्रूपं शेसाध्यं तपोरंशाले प्राग्व तकसि वा लिख्यो ऽसि कादि भू
 षणान्तं पू. तेकु. त्या प्राणा र प्रतिष्ठा प्यौंसम प्रस्पर्श तद्वारणात प्रो कूप. ला सिद्धिता जि॥ ॥कूते
 त्यादिना श्लोकेनास्त तघटा द्यापं त्रस्य तटकादिषु स्थापनं तत फलं वो पदिशति तत्रा तथा प्रा
क्प्रकारेण तका दिष्विस्य त्रादि शब्दे नदा कूपादि विषय मध्यतः मध्ये तत्राप त्राधिष्ठि त नटाक
दिषु॥ प्राक्प्रत्या गस्यादिति श्लोतन दूत्य त्रै नवा ता श्लो के सिद्धव न्नपंत्रात न्यासात्रत प्रत्यपो गा
स्त्र त्र सूत्रा लिवत तस्तवन सा हृत मु पादिशति तत्रा तेषु कोष्ठेषु कोणाप्सु चतुर्स्विति शेषः तव तुर्वि
शतिकोष्ठा नो तु त्र र त्राव्यपः। प्राजपादित्यस्य एकतः कोष्ठ चतुर्विंशति कोष्ठानि प्रति को णं वे
ष्ठ षट्कू षट्कू संभूपत्य यः। शेषेषु कोष्ठेषु निर्द्धारणे सप्तमी॥ विलिख्य दिक्षु पदं स्यात् त्रिकोणा नो त्यने
नाच्यपः दूतिशेषः। संभूय चतुर्भिः प्रांगणं ताता प्राकू त्रिकोणा रं ताता॥ प्रवेश ततः। प्रवेश गत्य तिपाव
ताता त्री पस्य। आविघाता त्रीपर्व तस्या तेदो त्य चतुर्विंशति। पंचास्त्रं शपटल वद्धयमाणा प्रवेश्य रास राम
चतुरस्रा दक्षिक पदो त्य चतुर्विंशति संख्या ता विघाः। विलोमेना त्र प्रादक्षिण्यपातेन मध्यस्थे कोष्ठे

ततः श्रीविघातात्रीपरावंडां समाध्यं साधकसाध्यकर्मोपेतांत्रसिद्धवज्रातिघां। सिद्धवज्रसंबं
अथप्रत्रावरवनाकूमः। प्राकू प्रत्यकू दक्षिणोदकू वसमांत्रराला षसूत्रास्फालनादकोनपंचा
शतकोष्ठानिनिषाघातेषु प्रातिवो गांषट्षट्कोमेगासंमूपवतुर्षु कोणेनुवतुर्विंशानकोष्ठा
निशिर्षमध्ये वज्राकारं यथा भाजपित्वा शिर्षेषु पंचाविंशतिकोष्ठेषु प्रातादि शमेके कूकोषे न
संमूय वतुर्तिंशतमसु दिक्षु षु वज्ञाग्रे ईक्षिकोणान्निवि धाप तेषु प्रांग्रा घप्रादक्षिणेय प्रवेशणा
त्पा श्रीविघाता त्रीपरावदूप्रथमे मूलांशतु विंशातितदाशाकूमेणालिखोसपषसवमध्यकोष्ठे
तं त्रान्तीय दैवंद्विलिख्य तत्पीपीश साधकंलटूफीशसाध्यं तयोःसंधौकूर्मवालिखेद्ततं
घवज्रातिघंपत्रामेतिः अनिष्टानोः अमंगलानां ततसिद्धवज्रंयंत्रांविवादजेदूपस्पकेगोड
सेतत्वविशेषं। तत्राय त्रैः प्रावतत्क्वितीपपटलोकूप्रकारेण। अतिषिं वेता नरनारी नृपादि नामि
त्यस्यवश्यापद्गत्यते वाचपः। नृपादिनामिति। एवां त्रे श्रो ... कूः। तुसामुषपे। अमुनासिद्धवज्र
यंत्रेण। समं वेतवाद्ग। असोएवं वे त्रामूत्वे ततः। अपपाजानांविषहृदप। अस्ये पा साधि कुनं
त्वेनवेदनातक्विपुनरित्यर्थः। प्राकू प्रत्यागत्यादितिः प्रिपेदुस्तत्रैः षाड्भ्लोकेः कोष वज्रयं त्व
तिर्मीणा विघानमे ततपटलो कूपंत्रफलकथनप्रस्तावसहितमुपदिशातातत्रादौ। सूत्रैःत

तं·टी·२२ त्रापत्रे तथा प्रापत्रे । नवाशीतिशतद्वयं एकोननवत्यधिकं शतद्वयं तेषु । कोष्ठेषु । निर्द्वारगोसप्र
322 भी । कोष्ठा । नामसपण्ड शीतित्पनेनाचपः पूर्ववत्तवत्वा कारं पथ्यौ तत्वतितपे ... यः । षट्त्रिंशता
ति कोणांसं भूपवत्प्रश्च त्वारिंशदधिकं शतसंख्या नात्पयः । । शोष वर्ज्या । शिष्ठ पंचचत्वारिंश
323 दधिक शतसंख्य कोष्ठात्मके वर्ज्या तु विशेष । चतुर्थिः कोष्ठे । प्रतिदिशमित्पर्थः । दिक्कुत्रिकोणा
कं प्रातिलक्षण कमेकं त्रिकोणा । विधापुनत्पस्याद् कूत्रिकोणाक । मितपूर्व त्रावपः प्राकुव हि मिध्या
322 ताप्राच्यां दिशिवांह्यं भूतपंक्ति मध्यस्थ कोष्ठात् । प्राक्त्रिकाणां तत्र भूतपंक्तिस्य कोष्ठपंचकेनमध्या
कोष्ठात तद्वार स्पेत्वर्थः । प्रादक्षिणाय प्रवेशतः । प्रादक्षिणाय प्रवेशगत्या । ततद्वितीयो पसले दाता । आ
विधाता त्रीपखंड स्यपंच त्रिंशपत्त्र प्रोक्तपंचा क्षरी त्यपत्र ते दाश । विंशत्युत्तरशत संख्यात्मक
323 तु विशेषा । ततः अनन्तरं वंन्समाहारे । तान्नापांच दम्भितिशेषः । समाध्यां साधकसावकर्ण पुटक । मध्या
तः वद्ध न्यपंच त्रस्पात यात्र अनन्तरश्लोकवक्ष्यमाणा क्रमेण नवसु भिषेषु कोष्ठेषु त्रिशोः त्रिरावत्त्या ।
दक्षत्रयो दक्षिणातातागकोष्ठत्रयो मध्यो मध्य कोष्ठत्रयो ततयो मध्ये ... बामत्रयं द्विताप कूटास्ते
स्तता पकोमध्यत्रपे प्रोक्तपले ख्पतत्वीप कूटं समाध्यादिकं लिखेदित्पर्थः । ताविशेषे । अपपत्र पम
विरवनाक्रमः । प्राकूप्रत्यक् दक्षिणोदकूवसमात्र रालार्थ द्वाभ्यां दशमूत्र स्फालनादेकोनन

वत्युत्तरशतद्वयकोष्ठानि निष्पाद्य तेषु प्रान्तकोणांशषट् त्रिंशषट्त्रिंशत्कोष्ठक्रमेणासेमूपवचतुश्च
त्वारिंशदधिकशतकोष्ठानि शिष्टं मध्ये वज्राकारं यथा तथा मार्जयित्वा पुनः। शेषवज्राकार
पंचचत्वारिंशदधिकशतकोष्ठात्मके प्रतिदिशं बहिः क्रमेण ... मूपकोष्ठचतुष्टये
न कोष्ठचतुष्टयने कैकेन त्रिकोणान्कृत्वा तस्मिन्षट्कोणे त्रिंशदुत्तरशतकोष्ठेषु प्रागात पंक्ति
स्थकोष्ठापंचके मध्यकोष्ठमारभ्य आविधाता त्रीपरखंडस्याद्वितीयमेदान्तविंशत्युत्तरशत
रूपार्श्वाद्दक्षिणप्रवेशान्त्यविलिख्यास्मिंश्च मध्यकोष्ठेषु तथेसुदक्षिणपंक्तिस्थकोष्ठत्र
येऽष्टाविंशाप्यापः। प्रथमंखंडं वामभंपंक्तिस्थकोष्ठत्रये मध्यमंखंडं मध्यपंक्तिस्थकोष्ठत्रये दिमातात्रि
कोणचतुष्टये तात्रीपरखंडं वा लिख्य तत्र तात्रीपरखंडं प्राग्वत् साधकः साध्यकर्मणि वा लिखेत्
ष्ठावज्रपंत्रमुक्तविनियोगाद्रति मंत्रसिद्धिर्दुसिता प्रियेइति देवी संबुद्धिः॥ ॥तत्रेदत्यादिति
र्यक्पिंक्तिस्त्रे रेखा त्रि तिस्रो केर न तत्परलोकानां पंचानां सर्वपापफला न्यतिदेशतः। एवं न रूपतः श्री
पदेशा तातानां त्रेस्मिन्त्रत्पतं त्रेषु अस्मिन्नतं त्रेतान्य तंत्रेषु वा नतफलानि एवां आस्मिन्फलेप्रा
नापं त्रारणां एकैकं। एकैकस्यपंत्रस्य सर्वा पफलानि न हेतुना॥ अन्न अस्मिन्फलानामपानवैः। सा
ध्यसाधककर्मणा तन्नैः। अतः अस्मात्साइहपलेस्वर्वं पंत्रं॥ ॥प्राकृप्रत्यगात्यादिति नुदिनोरित्य

नैऋत्यपादे श्वातिः श्लोके देवज्ञालिंगानि ध्यानतं अनिर्मा शायि ध्यानमास्मि न्यटलें प्रोक्तं पंत्राराणां मुनुतावंवी
नै.टी.२३ पादे शालिः तत्राअ शेवंपं वर्धि शातिंपंवाविंशात्याधिकं षट्शेत मिति यावता तेषु कोष्ठेषु अग्नासम
३२४ तिं कोष्ठ । वि प्रातिकोणासित्यर्थः ॥ विष्ठा त्रपादे शाघिकाश तत्रपकोष्ठ रूपे वृद्धौ वतुर्तिः कोष्ठे
पूर्व वता एकत्रि क्रमेणे त्यर्थः तेषु वनुषु अश्रेषु तुः समुघ्यप समाध्यां ता धकमा ध्यकमपि
३२५ नां प्राग्वतानन्तं तप्य मापा वह्नि मध्यां शेष कृपा दिति यावता शेषषु कोष्ठेषु सर्व मध्यस्थ्य को
ष्ठस्य पाश्चमाघे कादंशान् कतिपि कुर्यात्क्तस्य एकविंशति कोष्ठेषु मध्य कोष्ठस्य ॥ तेपं कृतमि
गात्रं संमा कृत्वा एकी कृत्य तपोः एको कृतकोष्ठयोः । तया प्राग्वत तपोः तथापयाषष्ठा ना पि
ङि केतवतः हूं द्वौ । कोष्ठे तिपमिति शेषः एतद् कृतवति पाश्चिमा दिद्वादशदशमपंत्तमो मत्रमध्या
कोष्ठस्योत पपार्श्व पोरे कैकं मुक्त्वा तदनंतर कोष्ठपो द्वेपे नर्मादि येदि ति । ततः अनन्तरं तथा प्रा
ग्वता तपोः एकी कृत कोष्ठद्वयोः । अधो धं । हिव्यत्वाद घन द्वि मि तिपा वता व स्म मा हा रेत था
ग्नपपार्श्वपोः एतद्वृंतवत्विनव मत्रपा दर्शपंद्वापोत्त त्रमध्यकोष्ठस्यो तपोपार्श्वयोः कोष्ठपो राम
द्वि पं द्वपंपु स्का तदनंतरकोष्ठयोर्द्व पद्धपं मा जपदि ति नि दध्यो पपि । अनंतर पूर्वमेकी कृत
योष्कोष्ठयोपोर ध श्वापरिवातश्चा । अषमवतुर्दशपंवदशापंक्तिषु तत्रमध्यकोष्ठयोनु तपपार्श्वे १०६

पो: कोष्ठोनां नपं केवलानि पंचरखा मार्जनितन्यु विशेषेणपरि तनकोष्ठ द्वपमार्जनं केवलमर्द्धं नस्व
तिपंक्तिस्यर्थः ।। एके कवद्ध पंक्ति पाण्या क्रामतः ।। एं तदुक्तं तचान्ता अष्टमवर्तु ई शपंचदशपंक्ति बुतन
मध्यकोष्ठस्यात पपार्श्वयो: कोष्ठानां नपं त्रपंमुक्तात दनं तस्मिकस्मिके कोष्ठं मार्हयो दितीय
नश्चोद्धं पूर्वस्मे कीकृत कोष्ठामु पांक्तिषु परितनपंक्ता मे वेत्यर्थः ।। द्वै द्वे ।। कोष्ठ अंतः प्रथम मा
र्जित कोष्ठस्यान्यथा जिपंक्ति न्यर्थः ।। ततः अन्नंतरं पारिपार्श्वयो: ।। त्रिगन्न पकोष्ठ नवकस्येत्यर्थः
दशखंडानि रेखाभिः खंडनातखेदशां नरेखाभ्यां ततस्मा दृशालिः खंडैर्नवकोष्ठानित
वतोति दशरखाणामार्जना न्नवकोष्ठान्येकीकृतानीत्यर्थः ।। शिष्टैः नवभिः कोष्ठैः ।। तु विशेषाम
ध्ये एकीकृतखंडदशकस्यातथा इत्यस्य मार्जयेदित्यनेन पूर्वत्र संबंधः ।। पद्याम ध्ये शिष्टैर्लि
गंत वेततथा नकोष्ठानि मालावदेकीकृत्यादि त्यर्थः ।। एवं च कृत्वापेमाव त्वारि बाहु ।। अधिष्ठानम
ध्या पीठिकालिंगमते: कोष्ठैरित्यर्थः ।। शिष्टैरिति लिंगान्येकीकृतानि वकोष्ठानि पुष्टं त्यर्थः ।। द्विशन्तद
शपंचवाअत्र वकारस्यसमाहारार्थत्वादेव संख्या विधिकांसघोतपतोति संप्रदायः ।। तस्मातषो
डशाधिवंशातद्वपामि त्यर्थः ।। पार्श्वयो: नपरिवेत्यर्थः ।। सष्टानि एकीकृतानि कोष्ठानि नाएक विंशति
पुण्यं ।। एकेन विंशतिपुं गन्गाएकवत्वारिंशादित्यर्थः ।। मध्यस्यपंक्ति दशकोष्ठानि कापातानि पंक्तूटा

तं·टी·३२ द्वौ दिक्स्थौ द्वौ घः क्रमात् तस्थितापो। अस्य पंक्तिर्वापि त्यत्राद्रूपः सर्वमध्यो। अधिष्ठातापंक्तिकपोमध्यको
ष्ठासमसाधक। मः समा धरू साध्यकमोपि तो।द्रा।ग्लि।पि नता।न्नी।पकू। पित्यर्थः। सवत्रपंत्र मात्रो। लिंग
3२५ पे पद्म।पंक्ति कोपरिस्थे षु। नवसु कोष्ठेषु। दृपंनि द्वौ रो।स मम्री। पार्श्व प्र।के प्रतिपार्श्व न्नि न्नि क्रमे
ण तु न्न मुघपो पूर्ववत्। अन न्नरप वौ क्रैव न्नपं न्न व त। विघा गो घं। अवि घापा: प्रथमकूपं दृ
3२६ गोप कूं व·त दृक्षिणा कोष्ठ त्रपे वो वाम कोष्ठ त्रपे वक्रमा। दृ तिपावत्। प्राग्वदारं ततः। कोष्ठवन्न
पंत्रवन्न प्रा कृ अ अं तर्गतिपं कृत्सा मध्य कोष्ठ मात्स्वत या। प्रादृ। क्षि।प प्रवे श ग न्यो। तिपावत। ज दृ
वा मन ताप ट ले व क्ष्य मा।णां म व घ। लि।पि -रा तं विंशत्पुत्रं रा ता। मित्यर्थः। दृं शः पर्पापतः। तत्र वन्ना
गपं न्ने। अपमत्रविव हि क्रमः। प्राकू पुत्य कू दृक्षिणोदकू व स मा त्रा लं व दृं शति व द्धं शति मू न्नी
स्फा ल ना नु पं वा विंशत्यधिक षट् शतं कोष्ठा। निनि ष्ठा घतेषु प्राति का।मध्ये मसत्य व सम तिको
पं क्रमे ना। सं मूप द्वाद शाधिकशत त्रप कोष्ठा। नि श्राप व। न्नो कारं प था। जया मा। नीपत्वा पुनश्च
ष व न्ना का रे न्न पो दृ शाधिकशत त्रप कोष्ठा न्न के प्रति दृ श मे कत्रि क। क्र मे णा सं कृ प कोष्ठ व तु ष्ठ पने वै
कत्रि कोणां कृत्वा तेष्व ता श्री पा विघां प्राग्वन्न साधक मध्य कमोपि ता मा। लि स्य ता द्धि ष स पु नव त्यधिक
शतत्रप कोष्ठेषु पश्चिमा घे का दृ शा न्न कसर्वमध्य स्थपं कृत्वा। तन्नवमध्या। थ कोष्ठ स्य दृक्षिणां वामपा। राम

स्थ्यपोस्तिपंक्ति रूपेण कोष्ठत्रयं त्र्यपं म्र्यो यो गत पार्श्वमादि द्वादशादशास पांक्तिरूपेत त्रस्म

ध्य कोष्ठस्यो भयपार्श्वपोरेकमेकं मुख्यात्तिपंक्तिरूपेण प्राघतद्वयं द्वयं पश्चिमादि नमवम

त्रयोदशापां क्तिद्वयेत त्रमध्य कोष्ठस्योत्तपपार्श्वयोः कोष्ठद्वयं कोष्ठद्वयं मुख्यात्तिपंक्तिरूपे

ण प्राग्वत द्वयं द्वयं पश्चिमाघष्ठ सप्तचतुर्दशपंचदशापां द्वित्रिद्विक्रि रूपेतत्र स्तो ध्य कोष्ठस्यो

तपपार्श्वयोः कोष्ठत्रयं त्रयं मुख्यत्वेकमेकं कोष्ठं पुनश्चैकां कृतकोष्ठमुपंक्ति रूप

रितत्तपंचदशवं त्मामेवोभयपार्श्वयोस्तिपंक्तिरूपेण कोष्ठद्वयं कोष्ठद्वयं पततन्नस्था

लाक्रमेणा लिंगरूपकोष्ठनवकस्योभयपार्श्वयो रुपारिव द्वारे स्वामान्ने ते न नवको

ष्ठान्यष्टादशपां क्तिस्थकोष्ठेषु मध्यस्थकोष्ठपंचकं वसंमृपेक चत्वारिंशत कोष्ठा

निमध्ये चत्वारिंशद्धिकोष्ठैः साधिष्ठाने लिंगं वाहूर्वं नोशिष्टानि षोडशाधिकशतद्व

यकोष्ठानि चयपथानि यामाज्ञीपित्वा तल्लिंगगा चत्वारिंशत्कोष्ठमध्यगतो धाधिः क्रम

रूपपंक्तिस्थकोष्ठदशके श्रो विघातान्नी परवशमुकृप्रकारेणालिख्य तस्य सर्वमध्यको

ष्ठे लिखितता त्रापविधाहस्वे वोदरसाधकं साध्यं कृष्णवापांडि कोपारि नवकोष्ठात्मके

मं॰टी॰ ईशदक्षिणपार्श्वस्थकोष्ठत्रये आनीतापाः प्रथमकूटं वामपार्श्वस्थकोष्ठत्रयोद्धितीयकूटं व
सम्पूर्के पञ्चोत्दशसु कोष्ठेषु विलिख्य पारिशेष्याल्लिङ्गगतकोष्ठचतुर्विंशत्यामपि हि तेषु चत्वा
३२६ रिंशदधिकशतद्वयकोष्ठेषु प्राकृत्र्यंशा अग्नेर्गतपंक्तौ मध्यकोष्ठमारभ्य प्रादक्षिण्येन प्र
326 वेशागत्या वा त्रीण्यपि षिघाद्धितीयतो द्वात्रिंशत्यधिकशतस्व त्रयं द्विद्वारमालिख्येत्
परमेश्वरीति देवास्त्र वृद्धिः॥ ॥एकादीत्यादि त्वात्त्वमित्यत्रैर बालीश्लोके लिंगान्नमा
॥ विधानं तत्र प्रयोगानुसंधानात् पादिशति तत्र काविं द्विद्वयस्य वद्या एककोष्ठ
दिप्रमपंक्तिकं कोष्ठद्वयं कोष्ठद्वयं वर्द्धनेनाग्रपर्यन्तपरिमितशेषः॥ एकोनविंशकोष्ठा
त्मएकोनविंशसंख्याकोष्ठपर्यन्तमेवं क्रमात्ते बध्या दशमपर्यन्त्रयामेकोनविंशतिकोष्ठ
नितवाग्नितलावधीत्यर्थः॥ प्राग्वत्तव लिंगात्कृत्क्रमेणा मध्यतः॥ सर्वमध्यपंक्तिमध्यग
तसप्तकोष्ठानुसारेणेत्यर्थः॥ वस्तामृथ्यं चत्वारिंशाड्भिः कोष्ठैरित्यर्थः॥ एवाचघारणो तेषु॥ को
ष्ठेषु मूलादिसर्वार्धः॥ तत् प्रथमकोष्ठादि परितः॥ अधिष्ठानोपरितनपंक्तिपर्यन्तं प्रादक्षि यम
ण्येन मध्यात्त्रां मूलादिसप्तमपंक्तिमध्यकोष्ठान्तं विन्यसेदित्यस्योत्तरश्लोके विधाइत्यनेन

संबंधात्समध्याः क्रमात् प्रवेशागत्यादिं शारातां विंशत्यधिकशतं तत्प्रपेदुरिति देवी संबुद्धिः । लिंगस्य म
ध्यकोष्ठात्रं । लिंगं मध्यकोष्ठपदपत्रं तद्धोगतकोष्ठे । पुनर्वेष्टकृत्वा क्रमाद्द्विन्यस्य तदन्तरेतल्लिंग
मध्यस्थ कोष्ठात्रासितिपावता शिषं । विद्यावतुष्टपकोणेषु बुवक्ष्यमाणे वतुरस्रकोणेषु
वापक्यादितिन्निरत्यत्रमितिशेषः । विधा पवतुरश्रं वतुरश्रं विधा पैन्यर्थः । तु विशेषे । पोसृन्न
द्वपनिपातनात् । प्रतिदिक्षामन्त्रवाह्यर्धिभागे नेसर्थः । सर्ववाह्ये । गकृ नरूपस्य वा त्वेतद्वाचवद्ध्वंप्र
थमकोष्ठाधारेवासंबद्धा । तस्य वतुरश्रस्यान्तपरि । नमपोमध्ये इ । तिशेषे । षुपपात्प्राघः । समालि
खेदित्यस्योत्तरत्रपदोपादानि त्यनेनास्संबंधः । सप्तकोष्ठेषु । वतुरस्रप्रावीनवाथास्यामप्तको
ष्ठेषु पदापादानित्यत्रादि शब्दोपुगघटिकास्मीदिनानि त्यादि विषयः । अस्मिं काश्वर्गानित्यर्थः ।
निस्यपपपापज्ञानिते । विघे मध्ये । सप्तकोषेषु मध्यस्थे तुं समुद्रपे । प्रो कृ क्रमे रा । लंगा प्रमध्यात्
लिंगात्रपंक्तिमध्यकोष्ठमारत्येत्यर्थः । अतितः प्रादक्षिण्येन । पदिकापावातदधास्थितकोष्ठा
नां प्रागेवविनिपकृत्वात । पंक्तिस्वेदित्यस्योत्तरश्लोके । वेघाइस्पनेनास्संबंधः । तथा प्रवेशादग
त्यादृशैव मेरुलिंगं मेरुलिंगं कृत्वेत्यर्थः । तु विशेषे । अपमत्रमविरवनाक्रमात्प्रपमपेकंव

तं॰ टी॰ ३ तुराश्रं कोष्ठं विधाय तदुपर्युत्तरपार्श्वयोः प्रतिपार्श्वमेकैकक्रमात्संपूर्णप्रतिपंक्तिकं कोष्ठद्वया
तिवृध्या सर्ववमूलादिदशसपंक्त्यां प्रत्येकं चतुर्विंशतिकोष्ठानि पश्चात् पीठीकृत्वा तत्र शसपंक्त्या मुत
326 पत्रषट्पट्टकोष्ठानि मुक्त्वा तन्मध्यस्थकोष्ठसप्तकानुसारेण तदुपरि प्राग्वघत्वारिंशत्तातैः
कोष्ठैः कैलासाधिष्ठानापंक्तिकं लिंगं तत्र बहिस्तदग्रगतदक्षिणोत्तररेखया प्रथमकोष्ठाधःस्थ
327 दक्षिणोत्तररेखपावसंबध द्वाविंशतिकोष्ठप्रमाणोपेतं दक्षिणोत्तरमेकैकस्त्रंपुरस्तत्प
पार्श्वयोर्दशांशपंक्त्यो बहिरर्द्धकोष्ठप्रमाणप्रदेशात् बहिर्द्वाविंशतिकोष्ठप्रमाणोपेतं प्रा
कृप्रत्यगेकैकसूत्रं तत्र बहिःपरितस्तत्सूत्राग्राग्रावधिकं वमं मरूपावृतिः स्तत्रैपरितस्स
मवतुरश्रद्वयं प्रतिकोणमेकैककोष्ठोपेतं पश्चात्पार्श्वयोर्वत्तत्र प्राग्वाद्वितोपतेदोल्कांवि
शत्यधिकशतविधास्वरूपं मूलकोष्ठमारभ्याधिष्ठानोपरितनपंक्त्यवधिपंवदशोत्तरश
जसंख्यकोष्ठेषु प्रादक्षिण्यप्रवेशगत्या तत्र मध्यकोष्ठात् प्रत्यावर्णाः षड्विंशदष्टाविंशति
विंशतिचतुर्दशाष्टषडेकक्रमाद्वरणासप्तकं तदन्तरमेकलिंगाधिष्ठानापंक्तिकातत सम
रालमध्यकोष्ठवत तपरिशिष्टा विधा चतुष्पंबहिः चतुरश्रकोणचतुष्पंचापव्योदिनैत्र

मंतमेवैकक्रमाद्येवं संमूपाविंशत्याधिकं शतं विद्यादितस्य स्थानत्रयं ततोलिंगपिंडिकाकोष्ठच
तुर्विंशत्के लिंगाग्रपार्श्वे मध्ये एककोष्ठमार्गस्य पिंडिकार्धे स्यपार्श्वेऽर्पयन्त्रं प्रादक्षिण्यपद्वे श्रमत्यात्तमुक्त्क्र
र्मता। त्रीपविधावतुरस्रते द्वात्रिंशत्तुर्विंशतिमालिख्यानंत्रे बहिश्चतुरस्रस्य प्राचीनवीथीसमा
नराजं सामधातिमज्यते पुसस्समु कोष्ठेषु पार्श्वं मावामपार्श्वस्य कोष्ठत्रये क्रमात पर्वापानि
त्याविधाक्षरत्रपदक्षिणापाश्वास्यकोष्ठत्रये दिनबित्याविद्याक्षरत्रपंमध्यकोष्ठे युगासम
हितं घमेदृश्यं वविन्यसेदिति। तत्रापंत्रेणत्राव धारणो। तां लालिंतां समपट्टिवा रां पटादिवित्य
त्रादिशब्दः वनकरततवाद्याश्मादिविमपः। ततपंत्रातिस्पशः। अनुद्देनातां लक्षितां प्राप्य
त॥ ॥प्राकृप्रत्यागत्या द्वितिरिषदाइत्यइत्यत्रैवाद्विः श्लोके महालिंगपंत्रनिर्माणविधाना
दिकमुपदिशतितित्रा। सुसमानि। आपामविस्तारवैषम्यातावाततिस्यकोष्ठसमुदायन
पस्पार एकपार्श्वाधीनागे। अधःपंक्तामेकस्मिन्पार्श्वे। ततः। तस्याःपंक्तेरित्यर्थः। समुद्घपे
नपरिभ्रपदुपरीतिपावतास्यम्भवैवं मेकादशावधिषद्सप्ताष्टनवदशैकादशसंख्यावद
धीतिपावत। मानपेतां कोष्ठानाय धः। उपरिष्टात। अपमादिषुषट्पंक्तिषुस्थितिशेषः। वस्त्र

तं०टी०३ पूर्वपोतस्यापंवषडादिक्रमस्यायवावधारणो। प्रातिलोम्य कोणदशादिपंचकान्त्रक्रमादित्यर्थः। तथा
कूपातापथाधिष्ठानपिंडिके षट्कोषष्ठया कोष्ठे स्तत्रलेखात्वेन वक्ष्यमाणाविंशत्यधिकशतवि
धातेदसमसंख्यकोष्ठेतवतः पार्श्वतस्तत्रे नाधिष्ठानपिंडिके भवतः। पेनक्रमेणापार्जनादधि
ष्ठानपिंडिके भवनस्ते नक्रमेणतदन्यतपार्श्वे मार्जपेदिगावः स्रमुद्धे पात्रपारिष्ठात्रयोदश
पंक्तेरित्यर्थः। नुविशेषोपंचाविंशतिकोष्ठके लिंगं। अस्योत्तरानवतीत्यन्नाचपः। अन्यानि। लि
गकूपादीनात्निकोष्ठानिपार्श्वस्यमार्जनात्पार्श्वस्यकोष्ठमार्जनादवशिष्टानीत्यर्थः। प्र
पेदूत्तिदेवीसंवृद्धिः। ततद्वितीयावितेदजाः। विधाइत्यर्थः। निगोपंचाविंशकोष्ठात्मको प्रथ
मतेदोद्वतानीयस्यातिशेषः। तत्र भद्रस्य। लिंगमध्यस्य कोष्ठस्यवाधितां प्राग्वत्सान्ध्यादि
कंमध्ये। अधिष्ठानपिंडिकपोरन्तरालस्यकोष्ठत्रेपा। तद्विनजो। प्राग्वदृद्धिधा प्राप्तिदिनजो।।
प्रयोगादिनजां वा। अरघेदृत्तिदेवासंवृद्धिः। तत्लपंन्ते। अपमत्राविरवनाक्रमः। प्राकू प्रसकूद
दा। ससाद्ऋवसमंतालमेकाविंशत्येकविंशतिसूत्रस्फालनाघ्रतुः शतानि कोष्ठानि भि
ष्पाद्यतदद्यःपं त्ह्यामेकपार्श्वे पंचकोष्ठानि तस्मिन्नेवपार्श्वे दिवापादिसप्तमपंक्तावधिजन्त्स राम
ध्यष्टनवदशैकादशकोष्ठानि वर्जयित्वान्तस्मिन्नेवपार्श्वे पादित्र्यपोदशांतपंक्ति ।। ११०

षट्के दशान्तवाप्यसमपवाद्पंचकोष्ठानि येषु पुनस्त्वांशिमले चपार्श्वे वतु द्वेशाघृपाद्दशान्तपाङ्क्तिपं
चके द्वादश कोष्ठानि तद्पारेटा नमित्ता तावं शावं शान्तकं पांक्ति द्वय: तमात्रपेनं त्रनत्वरम न्याश्म
न्याश्रीपिप याषष्ठा षडा कोष्ठे रधिष्ठा नपिंडिकेमवतव तमत्याव शिष्टकोष्ठ ॥ निपुत्रमामा
तेपता ॥ एवं कृतेष कमा षष्ठा कोष्ठे रधिष्ठानपिंडिके त्रितिः ४ कोष्ठे तत्पोर त्राले पंचविंशतिति
: कोष्ठे लिंगमध्ये वं कुमान्म हालिंगं निबाघाधिष्ठानपिंडिकप्रो: पश्चिमपंक्तिस्यमध्यकोष्ठा
दिप्रादक्षिण्यप्रवेशगत्यादि घाद्वितापतेदास्तल्लिंगगतपंचविंशतिकोष्ठे षुमपंक्तिमध्यको
ष्ठादिप्रादक्षिण्यप्रवेशगत्याद्विघाप्रथमतेदास्तमध्यकोष्ठे स्ववांछितमधिष्ठानपिंडिक
पोर त्रालकोष्ठ नपेपंचमादिनानि त्वां वालिरवेदिति ॥ ममत्रिरेखामित्यादिति रनुतावतइत्यै
त्रिति: श्लोकैपांनि वक्रनिर्माणादिकमनुदिश्यातात नपोनिं ॥ खातिमुखवत्रसंतस्यापोत्या:
तुविषिषामध्यत:म ध्येतलतस्त्रवशततत्र द्वे खानुगुमन: कुर्यात्दशमस्त्रा शिा ॥ त्रिमुखत्रे षुत
यापद्यैकविंशत्यधिकश्चतपोनपमं तवन्नितथेत्पधो: समं ममा त्रालं त्र त्रालमामि द्वते
ममत्ता ॥ मसंतवाह ॥ अत्रपोनिवक्रेपरित: अग्रादिप्रादक्षिण्ये नाता: ॥ द्वैतोपतेदपाविधा: ॥ तस्मा
मुघपेत्र पमत्रविरचनाक्रम: ॥ खातिमुखवंशं मनिरेखाभिकापोनिमुखवेत्रिषाघतद्वेखात्रपदं

ते.टी.३३

३८५

329

दश्यति द्विशतिश्चिहैममा नसालमेकादशमावितत्र्यतद्वेखाविहयुविहीताविहूतंतत्रतसूत्रानुगु
णपाद्यथामपप्रेदं संमूपाश्चिंशतमू नास्याल नातृंक विंशत्यधिकशततपोन्या नकं वक्रांवं
शत्यधिकशततपोन्यानकंवक्रौ क्रविधापतद्योनिघत्रादि प्राग्दक्षिणाप प्रवेशगत्याता नीप
विधाद्धितोपतेद्दा नशिषमध्यपोन्यां स्ववांछितं वधिन्यतेद्दितातत्रापोनिवक्रांतां लक्षितां
सपरि वारामित्यर्थः। प्राग्वत् ७ क्रविनिपो गेषु वं संमुखपोत यातथापयापथाप्रपु कूर्न
यानयेत्यर्थः॥ ॥ममिनरेखामित्यादितिस्सिद्धपोइत्यंते त्रिति श्लोके वंजवज्रनिमांणावि
धानादिक मुपदिशति तत्र प्रागग्रं पूर्वमुखनिकौणांपोनिः। अधोमुखान्नेकोणां वसमुख
पोलंगतं। अन्यो मम्मृधा दिक मुपदिशः। क्रमेणाति पग्रेवपेकपेवोतपंव पादि त्यर्थः। तन
वक्रे। अन्यतः अधं गते अश्वामरेखामारत्या धें गतपोनिदक्षिणारेखा वा धे तद्दक्षिणारेखा
मारत्येतर वामरेखावाधेतथा समनपालम्मिति पावतातेपकु सन्। अश्रपोन्यांमधा
स्थां पूर्व पंतमाता प्राग्गावज्रवज्रकोष्ठौष्ठाद्वार प्येत्यर्थः। तथा प्राग्दक्षिणापेनाता। प्रथम एम
तेदविधा। शेषवज्रस्था मध्यवज्रस्थामित्यर्थः। अपमनधारवनाक्रमः। मध्ये हंसपदं विधा ११२

वक्रं वा रत्यो तपा वतसंवर्ग्यापूर्वो भूपूर्वो कूव वक्र बान्धरितः । विषमं विषमसंख्य कोष्ठात्मकं चव
तुरश्रं समसमसंख्य कोष्ठात्मकं चतुरश्रं तेषु चक्रेषु समसमसंख्यं कृत्वा तेनांतरी कृकूसादित
र्थः । तेषु त्रिपेन तत्पंक्तावितिपूर्व त्र्यसमालिखेदित्युत्तरत्र वाच्येति तेन पंक्तौस्थित तेषु कोष्ठेष्वित्यर्थकं तं
पुविघातेदास्यसमालिखेदि समपः तेषां कोष्ठानां मध्यस्थकोष्ठतः विषमकोष्ठे चतुरश्रे मध्यम
ध्यस्थकोष्ठे समकोष्ठे चतुरश्रे मध्यस्थ कोष्ठचतुष्टये वा मध्ये तिरश्चाध्यातावावा । अपमत्र
वेरवनाक्रमः । प्राकूप्रत्यकूदक्षिणोदक् चवचतुःपं वस्रू नास्पालनाघवृक्रमा लव कोष्ठात्म
कं षोडश कोष्ठात्मकं वक्रं विषमं समं च विधापनत्र्यपरितत्स्वपोश्च प्रतिदिशमेकैकपंक्ति च
इतक्रमात समभूपपोक्ति चतुष्टयपंक्ति चतुष्टयवर्द्धनेन विषमसमसंख्यकोष्ठात्मकसमच
तुरश्रारोवक्रायो वा तिमतानुगुणां वहुनि निष्पाघतेषु प्रतिपंक्तिकं कोष्ठेषु वांछितसंख्या
दि वांछितसंख्यादि पक्रमे पापदं कानृधीधापंक्ति क्रमान्निये कुपंक्ति क्रमाद्विवधपंक्तिकोणा
क्रमाघसमसंख्यामालिख्यतत्र कोष्ठेषु तत्तं कानुगुणाताना पाविघाते देथ कमे कमालिखा
मध्ये निज वांछितं वा लिखेदिति त्र्यंशकानी लेखन क्रमस्थितिरहस्योपि पादपदविहितु त्पंक्त्या
नायपादाद्दागाय थासं प्रदापं वातिख्यातो त्र्यं न विविषमसंज्ञा लेख न क्रमे त्र्य घात्रा अंको विष

नेटा·३३ त्रेविलिखेत्तदनुभुजमध्यात्तस्य दक्षिणात्वादृक्षाद्कोष्ठात्र्यैरैकैर्द्वनजाघुत्रैरेकवा कोष्ठानि पूरयेन्मो
33० त्रिगत्यापं तति वेव वहिः। प्रतिमाशेर्न ध्यकोष्ठे लिखेदंकमनंतरं द्विधा पंक्तिलिख्य कोष्ठांकसंख्यापः
330 पूर्ववामतः इति। अत्र त्रिविषमतद्वादिज्ञानक्षणामुत्तरत्रैव वक्ष्यति॥ विषमेतदेत्र ध्र्वायोरूपताश्चि
त्पिर्पयूगतश्च विषमकोष्ठपंक्तिकल्पितेसमवतुरश्रवक्रे॥ भुजमध्यात्तस्य दक्षिणात्तात्स्यस
र्ध्वदक्षिणापार्श्वस्थपंक्तिकोष्ठे भुजमध्यस्थ कोष्ठादानंत्याः कान्त्रतखेदित्यर्थः। इष्टादीष्टोनरै
पारैकल्पितयोरेषमादौ विलिख्य ततः प्रतिकोष्ठमुत्तराधिकैः तैस्तैरंकैः। घनजाघुत्रैरेकवा
अतोष्टसंख्या। धनोत्पत्रैराघुत्रैर्धायक पंक्तिघनसमुदायेन त्र्याघुत्रपनं वक्ष्यति। तदाघुत्त
रैरंकैर्वेत्यर्थः। कोष्ठानि परापैदित्यस्यत्र्यंके। रैत्यनेनाच्च पः। भंत्रिगत्या पूर्वलिखित पंक्तिकोष्ठा
नन्तरां तं तरदक्षिणपंक्ती मू घातिस्त्रविगतिकोष्ठेन त्र्यरमनंतमंकां लेखेदित्यर्थः। पततिवेत
वहिः॥ सर्ववदक्षिणपंक्तिकोष्ठसर्वार्ध्वपंक्तिकोष्ठवा लिखते कोष्ठस्य वामकोष्ठे विसर्गतो
न्यर्थः॥ द्विधापंक्त्यादि। अंत्रिगत्यावप्रतिराशिगाउपालब्धेस्या नसतिलेखनोपमनेतरमंकपूर्वक राम
लिखितकोष्ठस्य वामकोष्ठे लिखेदित्यर्थः। गणदृक् तवविम्॥ विषमतद्दै निजसर्वदक्षिणापं ११९

यतस्तंदं शस्थानावगाहिप्राकू प्रत्यकू ब्रह्मसूत्रं प्राग्वदत्तितोजनितमत्स्यद्वयावगाहियाम्यो
दकूसूत्रं वास्फाल्यत तंसंदं शस्थानमारभ्ययाम्योदकूसूत्रोतयपार्श्वयोः समप्रमाणोविहृद्वयं
कृत्वातद्विहृयोरंतरप्रमाणोपेतंसूत्रयो द्वयं तद्विहृद्वयमारभ्य प्राकूपश्चिमेमयोर्ब्रह्मसूत्रा
वधिब्रह्मसूत्रावधिसंमुखयसूत्रवतुष्टयंयथात्र अयोन्यानकवत्कंलथास्फाल्यततब्रह्मसू
त्रतिर्यग्रेखांवमार्जयित्वात्र अयोन्योर्वामदक्षिणारेखयोर्द्वयंद्वयंवतुतिश्चिह्नपंवधापेवधा
वितव्यतद्विहृद्वक्रमवशात्र अवामरेखादिंपोनिदक्षिणारेखान्तं अत्र दक्षिणारेखादिपोनिवा
मरेखान्तं वसमृत्पावसूत्रास्फालनेनतत्रमध्येपंचविंशतिवब्रकोष्ठानिविधापंतरततप्राकू
थगमारभ्यप्राग्दक्षिणाप्रवेशगत्वाश्रीविधाता त्रीयप्रथमतेदाशाशिष्टमध्योनजवाछितवधि
न्यसेदितितत्रावत्ववत्वपत्रेपूर्णासुपंचमीदशमीपंचदशमीषु॥ ॥तथेन्याद नामृतेमाश्चत
मितात्रेनाध्यद्वनभ्रौकद्वयेनमहावज्रवज्ञातिधातंपंत्रमेवमृत्युपरतोपंचं नानिर्माणाद
धानादिकंवोपदिश्यतितत्रातथाविधायप्राग्दन्योन्यसंगतेअत्र अयोनाविधायाद्वितीयमेदा
विधाःतथाशिष्टमध्येत्र्ययमत्रविरवनाक्रमः॥ प्राग्दन्योन्यसंगतेअत्र अयोनिवकंविधायते

तं॰टी॰२ मघोप्राग्वद्दशमरू न्नास्फालेन नादैकाविंशत्यधिकशतां वज्रकोष्ठानि निष्पाद्य प्राकूत्र्य अस्मार
म्य प्रागाद्ग्रामाप्रवेशगत्याविधाद्वितीयपतेदानाशाबमध्ये स्ववाम्कृतं वलिखेदिता।तत्रमहोव
३३१ ज्रवज्रपंत्रीपूजनाद्यैरित्युत्राद्य शब्द:स्यापतादिविषय:॥एवंरूपप्रकारेण।न तोपोषध्य वि
धाति:ना ग्रीपाविधात्तोपतेदाविधादि:॥अष्टनप्रकारेत्वेकपंन्नमदाहन्नाले नलिखितव्यता।प्रा
ग्वत्त्रार्थपोतिवर्द्ध।वेधापतन्मघोबाद्दिंशातपंद्दिं शतिसूत्रस्पातनादैकोसवर्ततिकस्मश
331 तवज्रकोष्ठानितिधापतत्रप्रागातथं।गादिप्रादक्षिणाप्रवेशगत्यवास्तनापटलेवक्षवमस्यवी
थीपविधात्तोपमेदानावंशत्यधिकंसप्तशतपरिशिष्टं पुनर्नवमकोष्ठेषु त्रित्रिकोष्ठक्रम
याग्राविधाकृत्वपंमध्यस्थिताग्रीपवृत्तप्राग्वत्स्वमनोफितं वविन्यसेदिति।एवंकोष्ठवज्रा
दिष्वपूर्वकोष्ठानिपरिकल्प्याविधातेदानविंबमसमन्यसेतातो॥अन्यपरिकल्पितापंत्रतेह
॥एवावधारणे॥कोष्ठत्वादितिरागमेइत्यत्रेरद्धोघे:पंवति:श्लोके।विंबमसमकोष्ठवतुरश्र
श्रवक्रेणुपंक्तिस्थमनोषितंसंस्वमकानालिखेतदानुरूपसंख्याविधाकृत्लेखानातनन्ना राप्त
निप्रन्नाराप्तमाषासद्दृष्ट्वाबोसद्वेतंन्नात्रारोह्रूवंचापादिशाति।तत्त्राप्याविधीत्पनेन्नकोष्ठेषु वि ११३
वासिजमखाँच.लेखनस्पातत्रां तरोद्घ.वघोतपति।ननबोडशकोष्ठादीनवकोष्ठपोड्शकोष्ठ

हिमाद्रि मध्यमग्रे कोष्ठे आद्यं मं दां वि न्यस्य प्रतिपंक्तिपंक्तौ वामकोष्ठस्याधो वं कोष्ठे द्वितीयं मं कं सर्वाध
स्त्याद्रि । न्यस्य कोष्ठे न्तोयं तद्वामे चतुर्थं पश्चात् तस्य द्विगुणावालिख्य उपरितनकोष्ठेऽब्धेकेकस्मि
न्नालिखितं ॥ सति अनंतरं पंक्तं तत्प्रतिपाशिद्दिक्षिप्ता कोष्ठे विलिख्य ततस्य विवामादि विलिख्य
तदेव पुनरयं नोध्याधश्चत्यो नेत्र पूर्वं लिखितं ॥ कोष्ठस्य वामकोष्ठात् प्राग्वत् विलिख्य ततः सर्वत
स्य ॥ न्यस्तव तोति ॥ विषमाते लिखेद् वा धाद्यं श्लोकचतुष्कं । गर्ते तु विषमे कर्णाव चतुष्कं व ज्ञेता लिखे
त वर्गाणं द्विति त्रिति हृत्वा फले त्वेकं वा नाक्षिपेत् । शेषे अन्त्यस्य कोष्ठं व्यत्यस्य प्रतिपुंक्ति कात्रा
द्यन्तवर्गा पोरूध्वं धिः पंक्तिषु यथाक्रमं । अपंक्तिशेषो व्यस्य स्तिद्विवृत्तततसि — तः त्रिति हृतफले
कोष्ठं पूर्वतत कंस्य पोः क्रमात् । व्यत्यस्य शेष कोष्ठानि वर्ग्मादि हरतस्त्र शाद्धि तोय फलशेषाय
स्तत मंख्या पांक्तान्यपोः । व्यत्यस्ये द्विगपो । त्तिपंक समां कं सर्वपंक्तिपः ३ ति । अस्यार्थः । गर्ते तु विषमे
विषमतः चतुष्कं यस्य पाते ॥ विषमगर्तः । तस्मिन् वृत्ते ज्ञातो लिखेत् । आसित्रगर्तवतुष्कं पे अतोष्ट मवं
प्रथमं संकल्पतत् कोणस्थं द्वितीयं तत्र तपार्श्वस्थं तृतीयं ततः कोणस्य चतुर्थं संकल्प्य प्रतिवर्गाधि
पमतङ्गोत्क्रमादं कान् प्रक्रमान् विलिखेदित्यर्थः । वर्गीयं क्लितित्पादौ षवतुष्कव गाँषु एक

लं.टी.२ पंक्तिसंख्यां त्रीतिर्द्वबालघं पलघ्न। वितसंख्याप्यता॥ हारशेषघ्नो देकमेतत फले पोन्यं तदा घं फलं सं
तवाता तत्र मूलसंख्यानि कोष्ठानि प्रथमस्ववर्तुर्थं वर्गपो रूधां वः पंक्तिषु प्रतिपंक्तिं तत्र तत्पंक्तिकोष्ठक्र
332 मात्रातिलं घ्नतेत विन्यस्यन्स्योदित्यर्थः। अत्र पंक्तिशेषद्वन्त्यादिना द्वौ घ्नेनेकेन व्यत्यस्त व्यकोष्ठ वि
शेषः कथितः। पथाप कवर्गपंक्तिसंख्यां द्विगुणां कृत्वा त्रिभि र्विताव तत्पनतत्फलं तत्पंसंख्यं तवति।
332 शेषसंख्यात्व न्यू वितस्य तव्या। तत्रा द्वितीय पफलमुत्तप कसा कोष्ठेष्व कान्तु क्रमेण प्राग्वव्यन्य
स्य तत्र तत्पंक्तिषु प्रथमफलोपान्त्र संख्यावशेष संख्याघ्न वितस्या तव्या। तथा तावद सुक सांकोष्ठ
व्यति एकू कोष्ठे ष्ठं कान्तु प्राग्वत क्रमात व्यत्यस्येत। तद्वितीय फलादि पूर्व स्यापिता द्वितीयफलशेष
संख्यापा वत्संख्या मतो छं। पंक्तिद्वयं तत्पवर्गपोक्तिपिश्रू पासु पंक्तिषु पंक्तिकोष्ठ क्रमान्नीतलंघ
नेतव्यस्या स्यादित्यर्थः। एवं कृते सर्वतसाम्यात वतीत्यर्थः॥ विषमगर्तान्त लंघने लघूपाय आक द्वपंपद्ध
त्य फल संख्यातो पंक्तिमार भ्य पंक्तिशः स्वोका स्य फल संख्यातातिपर्कु व्यत्यस्य तत्परं। क्रमाद्धृत पको
ष्ठात्र कोनान्ये वीतयोरतः। अत्राघन्नवर्गपोः प्राग्वत व्यत्यस्य द न्यवर्गपोः। अस्यार्थः। सर्वप्रथं मवतु र्थ॥ एम
वर्गपोक्तिपश्रू पपंक्तिषु ऊर्ध्व पंक्तिम्रम घः पंक्तिं वा समार भ्या गापित्या ताभ्ये व पंक्तिषु एकहीनाघ फलसं ११४

१०	१	१५	८
१५	३	[illegible]	१२
६	१६	५	११
१३	१६	[illegible]	११

ख्यांपंक्तितिपंक्तिपतश्चान्यो न्यपंक्तिशःप्रावर्तव्यन्यस्यान्ततः प्रमेकांपंक्तिमुल्लपकस्मिकोष्ठावाधिव्य
न्यस्यतवृत्त्वा वशिष्ठपंक्तिरतप कोणकोष्ठस्यानेव-च व्यत्यगोताएवं कृते प्रथमवतुर्थवर्गापो-र्ध्वादि
घठपंक्तिषु प्रतिपंक्तिप्रथमस्पतोमस्यकोष्ठान्ये वव्यत्यस्तासंतवानिविताप्तनोप वर्गापोः पूर्वो
र्ध्वक्रमतोपफलशेषसंख्यांपंक्तिमपितिपद्धत्यसदिति पर्थः। समतद्दलेखनेऽत्र ध्यधः। श्लोकं समम
तद्दवतानंकाश्यपूर्वमश्वस्यवर्मनाम्यस्पेकात्रेरेणा थपुनश्चास्वस्यसंलिखितततच्छिद्रस्यावा
ऽप्यदितद्व्रत्रद्वतगबाधनाइतिश्लोकार्थः। षोडशकोष्ठात्मके समतद्दखवाममार्गघः स्थकोष्ठ
आदिमसंकंविन्यस्यतस्मादश्वगार्गणाऊर्ध्वादिद्वितीयपंक्तिक्रमेण कोवामतो द्वितीयकोष्ठेऽदू
तीयपंक्तेर्तत्यंकावेवसर्वदाक्षेणाकोष्ठेन्नतीपंक्तिवांघस्थपंक्तौवामतल्लतीपकोष्ठेवतुर्थो
ववित्यस्यावलोमगत्यावतुर्थादिद्व्यमात्रांकोपरितनोपरितनंकोष्ठेषुपंचमाद्यष्टम
न्तानंकान्विन्यस्यतदृष्टमादिप्रथमांकोपर्युपलक्षिताकोष्ठानांगजामार्गेलक्षितेष्वष्टसुको
ष्ठेषुनवमादिशेषाष्टकांविलिखेदितिसमगर्तविन्यासेऽद्धाघश्लोकसमार्गतेपिः कृत्वापर्योनि
षोडशर्तिविदैः॥ प्रातिवर्गावतुःकोष्ठेपार्वोक्तक्रमतो लिखेत। अत्र स्याद्दितन्नच्छिद्रसिंगऊमार्गेणा

ते॰टी॰३३ वांत्यतः॥ इति॥ अस्यार्थः॥ षोड्शतिः षोडशतिः कोष्ठेरेकमेकं वर्गा प्रतिकल्प्य प्रतिवर्गा समतद्धो कू
प्रक्तिपापावतुरश्वतुरो कोष्ठक्रमा प्रतिलोमक्रमात्क्रमेणाधिन्यस्य पश्चात्तदक्षी कादिप्रथमां
333 काङ्कं व्युत्क्रमात् तत्र नगातमामगोलि। खिनकोष्ठेषु शेषाकारक्रमाद्विलिखेदिति। कोष्ठाष्टक
333 क्रमात् प्राग्वत् प्रतिवर्गं लिखेत्तु वा ऽन्त्यद्वन्द्व प्रक्रिया चरेरीतौ तदुद्वं गावतिा समगान्तत्तु द्रव्यो कृत्वा।
प्रतिकोष्ठगं कालनामष्टकमष्टकं प्रथमं वन्यस्य अन्य वर्गालिखिता अंकादिप्रथम यवर्गालिख्य न पु
यमा। कान्तं विलोमतस्तत्र नगजमार्गं गाथा पांकाश्च लिखेदिति॥ द्विष्टकेषां कोष्ठहते लव्धं
पुनर्हरताच्चेकसर्वपदाद्यं नपूलशेषो वर्गाद्कोऽद्दर्यादिष्टा त्वामेकैकं पंक्तु वावुद्दिष्टघनस्य अ
घुत्तरानपन्नप्रकारः कथितः पथा। उदिष्टं कमेकं पंक्तिकोष्ठसंख्यापावितन्मतत्रत्वफलसंग
पंक्तिकोष्ठस्यातपंक्तिस्थो संख्यात्विकमपापश्यतद्दृष्ट्वा कृत्यतस्यं संख्यापावितजेवा नत्र नफलमुत्तरं
वतिताग हारशेषश्चादिति वतो॥ ताच्चेव सर्वपदाद्यं घनमपमादियुत्ततं॥ पुनः॥ गुणाएततपंक्ति के
ष्ठस्या नपंक्तिस्थो कमनुतत्तकं पलादृत्यद्दिष्टा पिंम्पष्टा द्राष्टो त्ररौ लिखितसर्वभद्रै खवेकैकपंक्तिस्थ राम
सुमुद्रपाकानयनं कथितं॥ अस्यापा मर्थः॥ तत्र भद्रसर्वपंक्ति कोष्ठसंख्यास्वकमपोश्यतद्वीकृत्य

तसंख्याया पासं गुणपदस्य तत्प्रमत्वादिद्वंसपोज्यत दे कप अंक्ति कोष्ठसंख्यया गुणयेत् तास्ततः फलमेकपं
क्तिस्थं कस्य मुद्रायोतव तासि। आदिक्विपुत्ररतं ईविषमप पंक्तिकोष्ठतः वतुश्चतुश्च पः षट्कै ततद्ववि
षमगम्भंकं। तद्ध तवतुष्का ५ पक्तो नो त ई स्यातासमगार्तकं। इत्यर्द्धी घेन श्लोके नविषमतद्दादूलक्ष
णाकथितं। प्रति बाहु त्रित्रिको ष्ठ पंक्त्यादि द्विद्विकोष्ठपंक्तम् अत्र वतुरश्रविपमतदसंज्ञंत वातः प्र
तिबाहुषट् । षट्कोष्ठपंक्तयादि वतुश्च तुष्कोष्ठपंक्तेनुत्तरेतद्दविषमगार्तसंज्ञं। तद्व घतुश्चतुष्कोष्ठपंक्त्या
दि वतुश्चतुकोष्ठप क्तमुत्तरं मल्ला द्विसमगार्तसंज्ञं वेत्ति। अथ प्रकृतं यथा व्याख्यातं॥ कुर्यादेना द्वकोप
त्या श्री आदि श्वदेनि घनादि विषयः॥ विभूत्या घामत्वस्त्राघ शब्दो विषयः। पच्चा। इति षोकादितः
देवी। तत्संवृद्धः। प्रोक्तं प्रागेवेति शेषः। पत्रास्मिंध्येति धामगम्। पेत्रापि द्विसंपदे त्रागम॥ ॥ इति पारशा
सातंत्रेषु श्री कादिमत व्याख्यानपरिरौपूर्तिस्य तंत्रस्य प्रपंवसारस्मिहराजप्रकाशपतिधाने स्तुर्गानं
दनाथेन विरचितायां मनोरमाख्यायां व्याख्यायां तत्ति तंत्रप्रकाशवपर त्रपाद्रि शपटलं परिप
र्णा परामृष्टं॥ ॥ ग्रंथसंख्या॥ ॥ त्रपादि शतुपटले व्याख्याग्रंथा न्नदोरिता॥ साध्यर्द्ध पादाधिका नव
तिःवश्चतुःशतं॥ ॥ श्री वक्र घाति पंत्रास्मि प्रीक्तान्येकादशात्क्रमात। त्रहोत्वत्रामनमामिताधाकोष

तं॰टी॰३ भवानवाप्यर्वस्मिंस्त्रयस्त्रिंशे पटले षोडशनित्याविद्यासिद्धानीवांछितप्राप्तिपलानितत्स्वतात्विद्यापाः
स्वरूपातेदृ समुद्धातातिकानि विघं त्रासुपदिश्यानंतरं तषोलोवू वं मंत्वारस्करा प्रयोगा च विद्यातेरुप
३३४ दिशत्यथ षोडशेत्यापात्मवानित्यत्र श्लोकशतं रूपेणा वर्तत्रिंशे न पटले नानतत्र ॥ अथ षोडशेत्या
दिरति: । क्रमेणावेत्पनेअतर्हि श्लोकैराशत्ता वपटलाधीनाहशातातत्रा इहपटलासंदरीति संबु
334 द्धि: सिद्धसारस्वतमित्यादिनाश्लोकेन विद्याषट्कमुपदिशतितत्रा त्रिपुटा गारुडे । त्रिपुटा विद्या गारु
डविद्या वातलश्चेत्यादिनाश्लोकेन विद्याषट्का । जंपलक्ष्मी मित्यर्द्धेनापि द्यात्रपंगोपालतेदास
हित्यर्थ: । समधाइतितदुद्धारक्रमेवक्ष्यमाणा ॥ लातत्रोषधानिसकलभुजंगमविषहरणानि
स्वेद्याक्रान्त्रकतराणि वा ॥ ॥ शुद्धविशेत्यादिनाविग्रहेत्यन्तेन श्लोकद्वयेन सिद्धसारस्वतविद्या
स्य रूपमुपदिशतितत्र शुद्धि: ॥ ऐकारस्वेनाविंदुनासहेतिशेषः । ततः अत्र नरत्वरसमान्य विशेषः । मा
याहृल्लेखा । वपद्यहृदाहस्वैर्वाहपुकूरिफ ईकार विंदुसहितशकाराश्श्रीबीजमित्यर्थ: । हंसहच्चेज
सांपाणाग्नधकतिदाहवरस्वकैः । हकारसकारखकारफकाररेफा मिबिंडे दुसमभमाविसनत्रर बीजमि
त्यर्थ: । पुनश्चअनत्ररमंक्षां । हसहद्धद्धसइपदाहवतेरा । पिसमापे: । हकारसकाखच्छं हकारद्धपरप राम
ऐकारविसर्ज नार्णन्मभि: स्तसमभि: समभिरक्षरै: । पंचमबीजमित्यापावेदात्रसततविग्रहासप्ताविंशोप

एतेष्वागुरुक्रमतेश्वरीविद्यापाः प्रोक्तध्यानविग्रहाः प्रयोगविशेषे ध्यानविशेषः प्रोक्त एव तन्त्रेतेत्यर्थ
ः॥ पटलेस्यादिनास्त्रोक्तेनाक्षिरपटले प्रोक्तानां विद्यानां मंत्राध्यानयोः परितावो मन्तेतन्त्रा अनु
क्तानां विद्यानामित्यर्थः॥ निजविद्यपास्त्र स्वविद्यपाषोडशी तेनावधीतेन गुरुक्रमेणान्त
र्थः॥ मायापाटले खपाटीर्घस्वरदककृतित्रये तत्पर्थः॥ वा विकल्पे॥ अग्ग्घामन्तविग्रहाध्यानानिवि
पाव तावस्सम्मुखे घपे॥ अनुल्लितेध्यानेद्विशेषः॥ एतदुक्तं भवति॥ अनुदारितध्याने सतित
न्हेवताध्यानमनतेश्वरीध्यानसेवितावृपोवृतइत्यादितिमहाद्भुतमित्यत्रैस्थितिस्त्रोके
विद्यापाप्तासाधनप्रकारं सिद्धविद्यमारस्वतविद्यवाद्विप्रयोगवोपदिश्यातितत्रप्रथावृतः॥ श्री
राहस्ये कुलसुंदरी कुलसुंदरीध्यात्वापंचदशपटले प्रोक्तकुलसुंदरीविग्रहध्यात्वेत्यर्थः॥ सि
द्धमनुः॥ सिद्धविद्यः॥ अनन्तरसिद्धसारस्वतविद्यपापंचत्रैते॥ दिव्यत्वागंत्रेताभिरितपावतात
विशेषाकन्पकां॥ अग्नविचतुश्चेद्विपाभितिपावतावरस्याद्वयोतां कल्पां वृपांतच्छ्लोकच्चेभिजं
त्रतितत्रक्रमोवपः॥ श्लोकपांतेवृपादितिसमाहितः॥ अथ महाद्भुत्यापापाह रतीगस्यः क वयाणाः
दसमुद्रपो॥ त्रिकालध्यानयोगमतानिमृग्रवद्र्धमानकालस्थरीपञ्च॥ केनेत्यर्थः॥ महाद्भुतांम

ते॰टी॰ ३३ हावमत्कारभूतं पश्याम एवमेत्यादिना श्लोकेन मन्तुं जयविद्यास्वंरूपमुपादिशति। तत्रामृः। नुकारः।
खेनां विंदुनासहितेति विशेषः। ऊ। ऊकारः। ध्यास्वेताछकारबिंदुन्यासहिताहू त्सकारः। मा। पा। मसवि
३३५ ताविसर्जनीयसमन्वितं। पालपालिद्विरुक्तं। पालपपालपपालपेत्यर्थः। ततः। ध्यता सरद्वयं प्राति
लोम्येन प्रतिक्रमात्। अत्र प्रयोगेषु तु प्रथमं प्रणवाद्यघस्त्रत्रयमुच्चार्यानन्तरं पापालनोपस्थाप्या द्वि
३३५ तीयात्रमुच्चार्यं ततः पालपयुगं ततो व्युत्क्रमेण। घस्त्रत्रयं वौ घ्रेदिति संप्रदायार्थः। विघ्ने आ
दितिरेवतद्रमन्त्रैः त्रिभिः श्लोकैर्मृत्युंजयविद्याद्वोढुं ध्यानस्वरूपमुपादिशति। तत्र दीर्घस्वरमुजा
हृदाय दीर्घस्वरषट्कमिति नमस्कारेण सहविंदुनेति संप्रदायः। स्वान्यानां नाम्नां विग्रहं। विन्नपेदित्येवं समा
नप्रकारेण। आद्येत्यादिना घट्टेनेतद्रूपं भवति। आद्यघस्त्र नालंध्वितोपासहदलं त्तोपासरका
र्णिकमध्ये धौमुखोसितकमलेद्वपंसकल्पं तयोरन्तराले। सितकमलेद्दलेषु। सधाडंगैतत्पप्रद
पाक्षरमौलिस्थचंद्रकला। निस्पन्निस्पन्तसुधा इंगि। सुस्थितंवर्णितः। हरिशोन्या घीपुष्ट वतुष्टपंवामार्दे ताम
करादितद्धः वरान्तमप्रादक्षिण्यक्रमेण। तत्राविन्नेतिष्यार्थी नामुद्रा। स्वेकेन स्वापयचक्रेन॥ ॥ त्तो

पेत्यादिना श्लोके नात्र पुंसेयं विद्यास्वरूपमुपदिश्यति। तत्र जलतापप्रशमतोयधारा:। सिद्धसारस्वतविद्या
न्तोप वीजं श्री वाजमेत्यर्थ:। एतत् श्रीत्रिपुराविद्याया: प्रथमं वीजमित्यर्थ:। द्वितीयं तदनंतरं। सिद्ध
सारस्वतविद्याया द्वितीयं वीजं रसा वह्निस्वसहित: पागग्नातरग इकार। विंदुतिसहिता: कवर्ग:। तेन
कामवीजमुच्यते तै:।। त्रितिवीजै:।।। त्रिरितिरित्यादिनिश्चरे इत्यत्रे पंचाति श्लोके: त्रिपुराविद्या
या: षड्गानि साधनक्रमं सिद्धाविद्यस्य प्रापाति पापानि सनस्यानन्यावारध्याने वीपादिशति
तन्नात्रिति: वीजै:। ह्रूं हूं वारद्वपमुद्यारतै: तु। विशेषेत्रिसहसकारतास्तापासितिशेष: तेन ज्ञपेनवम्स
मुद्वै द्यपे। नर: साधक:। त्रा। त्रापुधक्रमत्तदक्षिणामाधरहस्ता। दिवामा भाहस्ता त्र्यंप्रादक्षिणेनवी
दव्या:। स्रटति:। संमूपेत्यर्पा:। दुर्धानाइत्यस्यानत्ररपूर्वश्लोकोत्रशाईनसंवेद्य:। तस्या:। देव्या: स्थि
ता:। नवासो नामार्थ:। देव्या एवंमान त्वतानि:। शाक्तिति:। तां।। देवां।। खेचरत:। त्र्यपथक्रमावेना। मू:
स्वेत्यादिनासुमाधेत इत्यत्रे नाध्यद्वे नश्लोक द्वपे नर्गहदमंत्रस्वरूपं तत्साधनप्रकारवीप
दिशति। तत्र भू:। ॐकारस्वेनाविंदुतासहिता इति शेष:। एततत्का काक्षिवपूर्वापरयोरखेति।
हंसदाभ्यां। हकाररेफाभ्यां। त्र्यंन्योन्यं पुष्टिवाभ्यां। मरूद्वहा दसपादसपासहितोमरुद्वहामरुद्व

तं.टी ३२ वह्निश्च इत्याद्यन्यर्थः। ते वाकार ईकारअकाराः ते नम हृदादि वर्णाः पञ्च कूपथाणीति संप्रदायः। तेन
हं ह्रां ह्रूं रूप क्षार त्रयं निष्पन्नं। वैं इ मोहाख्य क्षरणां व तुष्टो। वैरि मो हाति त्र्यक्षराणां वतुष्प यस्व
335 रूपग्रहणं। गरुड इति वा। वकारेणाग रुड रूपस्य त्र्यक्षर त्रयस्य च स्वरूप ग्रहणं। त्वं घो त्पतौ। जवा पकारः। स्व
वह्निग्रासः। वह्निना सहितो ग्रासः। वंहिरिति कारस्य संज्ञा पूर्वग्रेत्वमास्या तसंप्रदायाद्धूकारं ग्रा
336 सइति क्षकारः। इकार सहितः क्षकार इत्यर्थः। हं सा हैं सद्वयं हं सद्वयक्षर द्वयं। हिं संद्वय क्षर द्व
यं वा तथा स्वरूपग्रहणं। त्रयो विंशार्णाः। त्रयोविंशति वर्णात्मकः। अपरा गेणु वंद्रसूर्प वोरिति शेषः।
सुसाधितः। तवेदिति शेषः। जपतर्पणाहोमाद्यैरिति रित्यर्थः॥ ॥फणीत्यादि नानवधे द्विपनेना
र्दां घेन श्लोक द्वयेन गारुड मंत्रसिद्धस्य प्रयोगविशेषात् तत्फलानि तत्तु ध्यानं चोपदिशति। तत्रापि
शा वा द्येरित्यत्राद्य शब्दो भूत प्रेतापस्मार कृत्यादि ग्रहः। वसम्भुद्यपेत्रिविधेऽस्त्रैः स्थिर कृत्रिमजंग
माख्यो विषजो विशेषः। म. छिं ताद्य गतसंवानरगातामनकाम्दहैकामस्य श्वि क्षप्रदे शोविषवेगेनसंकुचि
तप्राणात्। शातनं ने नाशात वा रमति मंत्रनेन। कुकुर्वं जामाऽऽवमत्यच्चतिन्न कृतोवे चूपे:। ताप्युवंकु रूप
र्वतदित्यर्थः। मेरुसमं विग्रहस्य महत्वपावस्त्र तपावाति भुगत्व तः। आहितान्निप्राणकृत्वा विषपातान्॥

पद्मोत्पादितनाम्नो केनसकलमनुजंगमविषयाश्शनगोचरं तत प्रयोगं वोपदिशेति। तत्रपद्माक्षवाचे
त्पस्त्रैलंलघुमुपायोगुनमुखादेवगंतव्याः। प्रणावमित्यादिना दृशाक्षरैत्पत्रंनतध्याद्वेनश्लोकद्वयेना
श्वानुरूपं विद्यामुपादेशाहि। तत्र वराहं सामग्रा इति मध्यमपदंदलोपो समासः। तेन वराहं सामग्रा
इत्यर्थः। वरःहकारः। हंसाग्रा इकारसहितो हकारः। अवापकारदाहः रेफः। नतश्च्युतश्चेः। सकारस
हितोप्यकारः। शून्यां बिन्दुं व्यापात। शून्यां बुन्यामिपावता। अत्रविपद्धवद्मपर्पापत्वातसंप्रद
पाद्यश्वतपादिति शकारः वकारसहितः सकारइत्यर्थः। सदाहोग्नः। इकारसहितो रेफइति यावतः
हं दद्यमरुंद विनं वकारं आकारसहितः सकारः॥ हंसः॥ हकारो मरुतापुत्राः आकारसहितः षडंगत्वा
दिति विघ्नपात्यन्ते रक्षांघेः बाद्धिः श्लोकेः रवारुदविघ्नपात्रंगावेसाधनप्रकारं। सद्धाविघस्यप्रयोगं
स्तं तद्धा नं ततफलं विवाश्वीपदिशति। तत्र मापपाप्राग्वद्धद्वेखपा। अक्षरलक्षकविद्यापादूरसं
ख्यां लक्षकादशलक्षा भित्यर्थः। ततः विद्यायां सिद्धायामित्यावतां तं साध्यं। आतीनासावापोवव्र
रीरंप्रोक्तकारैरांदासवदित्यर्थः। अनपात्रं श्वारूढास्यपपा विघ्ना। लोहितास्वस्थी। लोहितवर्ण
स्वस्थोहक्षेणादि। क्षिप्राकारेणेत्यर्थः। वामेनाप्राग्वत। समुज्वलां विविधवर्णां। अन्यामप्यग्रे हिंकारमप्यादि

तं॰टी॰ ३३ सपाशेन । तयोर्वा मिकुरस्यो नेत्यर्थः । हे भवेन्नाह तात घोर्दृष्टिक्षमाकरस्य हे भवेन्नाह तं ॥ स्मरन्त्या ग्ने कूरूपां
देवीं प्रणवाभित्यादिना श्लोकेनान्नपूर्णाख्यां सप्तदशार्णसंविद्यामुपदिशति । तत्रानमसा नमः प
336 देनाप्रणवादनन्तरं नमद्रूपहरद्वयं । तथाभगुघपे । ततो वतोत्ता । तावतिदृति वदुरक्षपा । तीं मंहेश्व
रीति । माहेश्वरीति वदुरन्नपूर्णे । अन्नपूर्णेत्याहेति । अन्नपूर्णे स्वाहान्ते इति षट् क्षणा रीणां तन्मनुः । अ
337 न्नपूर्णाया विद्याया विधायेत्यादिना ततः कुत्र विदित्पन्नेस्तिति श्लोकेनान्नपूर्णादेव्या अर्चनानिध्यानं विद्या
माघन प्रकारं विद्यावेद्धस्य फलं त्यानि फलानि वोपदिशति । तत्र चाग्रयाप्राग्वनहद्वे खपा विद्यां अन्न
पूर्णाख्यां । अहमुखे प्रातःकाले तस्य जपितुः । भुजंगत्रासकरणाद तासहुनवर्ती किं नातोऽइववशे
अस्य कूपरमेश्वरावलोकनशाला हि सपात्रे तादृसपात्रादितेल्पं त्वोपपवमा ॥ हे पपात्रमापूर्ण
तां विद्याजपं वाक्ष अन्नपूर्णा पाः ॥ ॥ तथेत्यादिना सदेत्यन्नेन श्लोकद्वयेन नान्तस्य व्याभारानवाभिवि
घवो धीनं ततफलानि वोपादिशति । तत्र तथान्तत्तस्य तां भुजंगत्रासनन्नपूर्णां नदाम्लोके सकौतु
कानन्नावलौकन कौतुकं । अप्याप्यां नक्षा भाग । भ्यां वरं । अतीव ॥ तस्या ॥ पाः विंतुः एवाव धारणो ॥ ॥
हंसेत्यादित्यादिना सिद्धिदाविद्यां तन्न नश्लोकद्वयवेननवात्मकपौविद्यास्य रूपमुपादिशति । तत्राह राम
सहतमा । सनतसौ हकारसकारक्षकारमकाररांरसांवृव्य मदाह केमकारवकाररपकाररेफैः स हि

तालामातृकैः अङ्गन्यासैः न्यस्तनवो ह्य मन्त्रस्याप्यवाप्य धारणो । क्षमाक्षं रां श्रुकारं वाहिं । ईकाराक्षरस्या
न्ते नवाक्षिका प्राप्य तत्तुर्विशेषो ति विद्यादेः पादाक्ष विद्या ॥ ॥ प्रणव मित्यौ दिज्ञा श्रीबे. नदेवी
हृदयाविद्यास्वरूपमुपादिशति । तत्र प्रणवं । प्रथम मक्षरं । त्रिपुटा त्र्यर्णा त्रिपुटा विद्या पाक्ष
लोयमक्षरं कामबीजं । एतद्देवीहृदयविद्यापादिक्ताया क्षरमित्यर्थः । नमसो नमस्कृत्यक्षरे
येन न्यलीपवतुर्थाक्षरभूतेन वंतुरक्षरसंभूपे दृष्टियावत ॥ ॥ ध्यानमित्याद्दितिर्विजया
वहेत्यन्तैः पंक्तिः श्लोकैर्देवो हृदयध्यानं सकलमन्त्रविद्यासिद्धं देवतानां स्वप्रेक. यफला
वाप्ता । दिकंवोपदिशति । तत्र ध्यानमुक्त्वा नमुक्त्वा ॥ अस्या देवी हृदयदेवो विद्यां पाप्ता । तप
मुद्रः मितिपावनात्तु विशेषा । सर्वमंगलं ॥ ध्यायेदित्यर्थः । अत्रो बध्यपो संज्ञा गुरुमुखादव
गन्तव्या । ततपत्रवारिराणि स्योस्वर्णपृष्ठी प त्रवारिणा । मू.पाद. तस्य वपो । मङ्गल्या विवेनिसप्र
दाप्ताः । सुश्रुते निद्रा चिरा धवरक्षिरापादं रहितेन तच्छिप्राज्ञाकंठ हूत्कः प्रोक्तोष घद्य मल्लिप्ता
ताकं तहें त्का । तत्राज्ञे ति भ्रूवामध्यांत त्राक्षालिपमध्या नत्रये मरिव तमापकं ॥ लिखितं हृद्येव
॥ आज्ञास्थिता मन्मध्यास्थिताग यास मुघपो । मादेवात साधकं । अस्य साधकस्यासौ तागपा

तं॰टो॰ ३३ दिफलसंदृष्टौ कृपफलं॥ आगमप्रामाण्यमित्यादिना श्लोकेनाशेषविद्यास्वरूपमुपदिशति। तत्र रूढ इदीप
तेद्दत्यक्षरं पंके पोगेखरीत्यक्षरं वतुष्पत्वात्। दैत्यक्षरं दुपं द्वादशान्तरासं भूः मेजि पावत। गौरीत्या
दि। तेदूं पादित्यत्र श्लेष्ठ तुर्तिं श्रोवे गौरीविद्याप्राने तदुक्तंवसाधनं ध्यानं सिद्धविद्यत्य प्रयोग
विशेषान्फलं तद्दादिकंचोपदिशति। तत्र ध्यानेत्यादिनोत्तरार्द्धं [illegible] नध्यानं सिद्धविद्यप्र
प्रयोगविशेषान्फलं तद्दादिकं चोनेन तदुक्तं तवति। प्रागुदारितां श्रीन्नू स्वरूपं वृक्षांतां गो
रादेवी निजाम नो विसाधयतो तावु विशेषे॥ निशापाहरिद्रया। निजवामो नुप्रदेशतः॥ चक
स्यवामो नुप्रदेशो। साध्यनाम समोपेतां। साध्यसाधककर्म साम समोपेतां। एतां गौरीविद्यांत
न्नतो साध्यमनाइत्यर्थः। तथाः पथांसंप्रदीपभावनया। विद्यां गोपाइति शेषः। तदेवंआवि
लंविजंत्रैनपा गौरी विद्यया। हृपगौरीमनुद्वपालं। आश्वारूढ विद्या गौरी द्वपा। विद्या तत्र आधिक
श्रमदृशाश्वेतिपावत॥ आग्रिरित्यादिनां पंचदशाक्षरं तत्रैतेनाध्वर्दुन श्लोलेन मन्त्रसुवर्णपु
दा विद्यास्वरूपमुपदिशति। तत्र। आग्रिः इकारः। नादश्चतधुहुः दृकोरो रात्कारोपु चः। तो प्रदे
एवाद्यारता आस्य मंत्रस्य प्रथमं द्विलपवर्णा वेवत्लापवातुर्थवर्णोनिवतइत्यर्थः। नेतो घरो ३ का राम
रसहितो मकार इति पावत। एतौ द्विलपौ। आस्य मंत्रस्य द्वितीय मक्षरमेव बष्ठम लरामित्याद्यः॥ १२

तोस्मात्तत्पंचमषष्ठवर्णानेव सप्तमाष्टमवर्णौ स्यातामपि इति पावता।काकोता।काव॒ इति

त्रालपक्षराणे।ामुद्रास्वाहेतिमुद्रास्वाहा इति वत्वार्ण क्षराणि।।पंचदशाक्षराणां संभूय इति पाव

त।। ।।कूलं गइ स्थादिनादिनेरित्यनेनाष्टघेनश्लोकेनोगान्विध्यानेसाधनक्रमं सिद्धविद्यास

फलसिद्धिंचोपदिशति।तत्रगायपा।प्राग्वद्धघ्रस्वपालां दृवोल्लक्ष्मी क्षप्रदा।स्वां दृवां सर्वम

गलां सर्वमंगलोसमानविग्रदांकरलापूजमध्यतः।कदलीवनमध्ये पूगवनमध्ये वा।त्रिसंध्या

र्घासमोपेतां।।निक्षिपादिद्यावत्तोमादेवोतक्षरा।लक्षरवर्णप्रदाति नः।प्राग्वत्।।। प्रद्योतवि

त्यादिनाश्लोकेनत्निष्कृत्रपतदाविद्यास्वरूपमुपदिशति।तत्र नवबीशानवकेणीतिवत्वार्ण

क्षराणि।।कनवकूंवतिसेपुतं।कनवकूवतिइंतिपवाक्षरा।।स्वाहा इति क्षररद्वपांउ घरे दितिशे

षः।द्वादशाणि संभूय इति पावतो।तेषत्रयप्रदा।प्राग्वत्रामतस्मार्थतस्य।।नित्य शइत्यादिनाश्लो

केनतिस्त्रत्रयप्रदाविद्यासाधनप्रकारत्नमासिद्धिंचोपादिशति।तत्रत्रिलक्षवं जपित्वावस्मि

गाः।संमूय षट्त्रिंशतलक्षवारं जपितेत्यर्थः।उक्तां निष्कृत्रपरमित तस्वरसिंमित्यर्थः।अवाप्नुयादि

त्यस्य।निःसंशइत्यनेनवसंबंधः।।। ।।खेरइत्यादिनाक्लिरित्यंतेनश्लोकद्वयेनातीष्टवादिनां विद्या

स्वरूपंतत्फलंतत्साधनक्रमंतत्ध्यानंचोपादिशति।तत्रावरः।एकारः।प्राणोमनुघकू।।आको

तं॰टी॰ ३३ रसाहितः ककारः व्याप्तं प्रकारः आरोणो धराधिनः उकार सहितः ककारः व्योम द्वयं मरुद्घ वीसुश्रि
श्रो घारित णाकार द्वय मकार पुष्कारं पश्च धरपावुतः ऽकार साहितः तकारः वा । ए कारः । प्राणाः
336 ककारः विद्या त्र्यक्षरे तिपाववमंगाला कृतिः । सर्वामंगलादेव्याः श्रीकृद्विग्रहा ॥ ॥ सिद्धेत्या
दिनाश्लोकेन मातंगेश्वरी विद्यास्वरूपमुपदिशति । तत्र सिद्धसारस्वतस्यादौ त्र्यक्षरात्मि ।
339 । सिद्धसारस्वतमंत्रस्याद्यास्ति त्र्यक्षरात्मिका मातंगेश्वरी विद्यापा आपि प्रथम भूतान्यव
रात्मिकाश्री लानिवाम वलसूखाश्र वोजानिमातिविद्दीक्षदिति त्वादि सरूपात्मास्याद्वादृत्यश्री
द्वयं त्री । प्रथम भूतानिवा मवाक्ति प्रातिलोमा तत्कानु: । मातंगेश्वरी विद्याद्वादशीत्यो
दितो हिमता लित्यत्रैवं वलिश्लोकेन हि विद्याक्षर सख्यांतदंगानेता हि घासि द्वयपलानि विद्यासाध
न प्रकार देवता ध्यानं वोपदिशति । तत्राद्यं मातंगेश्वरी विद्या । माया कूतोगः । प्राग्वद्रहम्ले खपा
न्यस्त रेफ मा: । तां विद्यां तेन जपेन । त्र्यसौ विद्या सर्वपाद्धि नमितिशेषः । अस्यां श्लोके प्रथमपा
दे लेकाक्षराधिकं दृश्यतां त्तात्पर्य कृवस नाम रणो द्वालां । र कृवसन रणामाँडितां तन्तु सुमंडुगलं ।
सौगंधिके: पकुसुमशिरो मासां । वसमानांगनाः । वसमानः कार स्वरा भूत्याद्विनाति सांडिताम
दितिः ॥ ॥ ॥ मातंगी न्यस्त्यादिना । समाविताद्यस्य त्रेन श्लोकस्यापिनराज्यलक्ष्मा विद्यास्वरूपमु

पदिशति॥ तत्रासां त्रिंशदादृत्यद्व नतट्टहन नवनि॥ गांतनी नाम विद्यायां द्वितो पल्लत्सक्षरद्वयं हृ
ल्लेखो श्री वीज नृपयन्त्र लक्ष्मी विद्यायाः प्रथमा द्वितीया वर्द्धयेत वर्तते॥ रसावरखैरं बुलेख
रणकाररवैं दुतिरचेतो बकाराः पृष्टिश्च॥ बालाग्रा अकास्वद्वद्वकार श्लैप शकुन्तया॥ इति पाठवत्॥ राज्यदे
राज्यलक्ष्मीति श्रीराज्यदे राज्यलक्ष्मीति सप्ताक्षराणि॥ हृदयादि विसर्ग नाम सहितसमकारइ
तिपाठवत्॥ वृत्तमात्रपं॥ अर्घाक्षरत्रयं प्रतिलोमक्रमेणा न्यथः॥ षोडशाक्षरा संपूर्णेति पाठवत्।
ध्यात्वेत्यादिना श्लोकेन तद्ध्यानं तदुपासनक्रमं पुरा शिवः फलावाप्तिं चोपदिशति॥ तत्रतां
राज्यलक्ष्मीं च नृपां॥ वेजपानि न्यासा माला विग्रहं॥ ॥ प्रशांत निर्त्यों दुलाविस्तृतिव्यत्ते॰ न
श्लोकद्वयेन नाम हारलक्ष्मी विद्या स्वरूपमुपदिशति॥ तत्र श्री पुटे मायां॥ श्री बीजपुटितं हृल्लेखां क
मले इत्यक्षरत्रयं कमलालयो लपोकमले॥ इत्यक्षरात्रयोऽरुपरलये इत्यक्षरद्वयं॥ प्रसीदद्वित
यं प्रसाद प्रसाद इति षडक्षराणि॥ श्री घन्त्रयं॥ श्रीबीजद्वयपुटितहृल्लेखां विपाठवत्॥ महालक्ष्मी
नमः॥ इत्यक्षरषट्के महेश्वरीति देवीसंबुद्धिः॥ सप्तविंशाक्षरी॥ संपूर्णेति पाठवत्॥ ॥ बीजत्र्या
दाष्टदा इत्यनेन श्लोकद्वयेन तद्ध्यानं तदुपासनक्रमं तत्फलानि सर्वाभीष्टसिद्धिकरत

ते॰टी॰ ऊनकालं वोपदिशति ॥ तत्र वीजं तत्पाघ ईदेन दुःखं नवति ॥ अस्याविद्यापाध्यानमस्य उग्रः ईदितीय
पघस्तत्र पस्याविराव आषडंगानि विहितानि स्फुरिति ॥ ध्यानं च विजपात्रपं विजयानि तस्यापाध्यानम
३५६० स्या अपि ध्यानमिति पावत ॥ विजयादी त्यत्रादि शब्दो विघ्नमंगल न्नपुण्यल्से त्रादि विषयः
तुलास्थे ॥ तुलाराशिगते ॥ पूर्णायां चेत्ताभास्यां ॥ उपासकानित्यादिना स्फुरेत्यत्रेनश्लोकद्वयेन सिद्ध
३४० लक्ष्म्या विद्यास्वरूपादिकमुपदिशति ॥ तत्र ज्ञान कं दाह वह्नि स्यात ॥ ज्वकार ज्वकारत विंदुतिः ॥
प्रथमं वा ज्वमु द्यापि जि पावत ॥ नमः ॥ मकारः ॥ हे सोम ट घुः ॥ आकार सहितो हकारः ॥ वंडत न
॥ इत्य क्षरवतुष्टयं सकर्णवर्णाः ॥ सं कषद्दति वर्णत्रय ॥ व्याप्य आरकारेणासहितो काकारः ॥
केलिमथानेवर्णाः ॥ कालीम ध्याने दृति पंचवर्णाः ॥ इत्यक्षमायन्या ॥ विसर्ज स्ये नसहितो हका
रः सप्तदशाक्षरा त्मर्यति पातत आघेनत्याहितिर्धुवशेत्यनेः ॥ षड्दुः श्रीकैस्तदंगानि तदूपा
स नकर्म नत्रफला नितस्यानित्योपास्य धानं प्रयोगश्चो नादिशक वीपहिपुतिल त्रा आघेन वीज
नप्राख्वल स्वरति त्रनतदृशां थकं शतचारा मितत्यर्थः ॥ सासिद्ध लक्ष्मीः ॥ इत्यादो मन्त्रादि शब्दः
नाज्वरागग्रहमपादिविघ्नपातस्याः सिद्धलक्ष्म्याः ॥ देवे शांति संवृद्धिः ॥ मंगले प्रयोगे ॥ मंगलासमा ॥
सर्वमंगलासमा नाद्यग्रहा पुद्ध मार्गादित्य त्रादिशब्दो गिरिका त्रीरादि पार्थस्थल विषयः ॥ यथैव

त्यस्य ध्यानमिति पूर्वेणान्वयः तत्पातकं तोषणानुरूपं त्रिनेत्रैः द्विरूपत्वादन्त्राणि भीरिति पावतामाध
कानां षट् हेतिका। तन्न तत्प्रयोगानुगुणमिति पावन॥ ॥ग्रामेत्यादि॥ तेन त्यशद्दत्यत्रैत्रिति अं
कैनित्यावनानवक्रमिति प्रमाणानादिकमुपदेशानां तत्रान्तन्त्रा ऋत्वाम त्राषकास समानत्राल
मित्यर्थः। तथा पथा प्रति कोणमिति कमेक कोष्ठमवाह्निषष्ठतेन चेत्यर्थः। तदन्तं त्रः वीध्यां
तिशेषः। त्र्यपं कोष्ठत्रयं एतद्दृष्टं तवतोद्विनीयवाध्यां प्रति दिशं मध्ये एकमेवं कोष्ठमवाह्नि
ष्ठतेन तथा मानये द्वितीयमव्यादि एतत् क्रियाविविंशो बरां। सर्वमध्यकोष्ठे त्र्याघमद्धं
पथोत चेत्यर्थः। मंत्रवर्णाविषो द्वंद्व शत्र्यवाशेषामिति पावनः। नाम। साध्यादौ नां प्राग्मध्य
ध्य कोष्ठे त्र्याघमक्षरं पयात चेत्यर्थः। मंत्रवर्णात्रिषो त्र्यास्त्र्यष लिखिवनवोनोदरे द्वितीपाव
ता मध्ये द्वत्यन्तत्रर श्लोकेवश्य मासात्वात प्रदक्षिणात्रयात। वाह्यलेखेदिति पूर्वत्रात्वपात त्रव
चे त्रयमंत्रविरचनाक्रमः प्राकुप्रत्यकुदक्षिणोदकुवमसमानराल सूत्रोष कोष्ठकास्य
लनंदेकोनपंचाशत्कोष्ठात्मकं समवतुरश्रं विधाय तन्नतवास्ववाथागत कोष्ठेषु चतुर्विंश
त्यां प्रति दिशं मध्यस्य मध्यस्थ्या॥ कोष्ठपंचकपंचकोणारवत दंत्रवीथास्थ कोष्ठेष्वके

तं.टी.३ प्रतिपत्तो गाम्ने कमे कं तत्र दुतपपार्श्वांस्या॥ कोष्ठा भागं वा शिन्त्रा शा नतो पक्षान्ये को कुन्य कोष्ठस
३४१ मदृश कोष्ठेषु सर्वमाध्य स्या कोष्ठे सा ध्या। दृसमोप ---- तं वा रवर्वार्थ। स्पष्टे ष्ठ पु को
341 ष्ठे घ्याद्दि प्रां दक्षिणपे त त पवा स्वचो थ्यादि कोष्ठ च तप्रपे प्राग्वा त्तातद्वा वा कू दला वा को
ष्ठ ववतुष्ट पेवाय वा दिनेर्नित्यं तं वधि शा या: समुद्रशा तान क्रम सा वालिखेदिति॥ ॥ कलावादि
त्यादि ति विनियो गक्कैरित्यत्र श्वतुति श्लोके लीलिता विघाया गोपाल नृपत्वे वतन्मस्त्रि मे दांत्त
दृपास्तिफसा नित मन्त्रोद्धार प्रसावादि सहितमुपादिशति। तत्र श्राघ्या नित्या वामलन्ति क्ल
परमार्थ कृत्स्नरव: स:। घाग्व त्वक्प्ल: स्वशं। कृति:। नित्या तिरशि मादिति श्चा। तेनो वपुषा। तेषी
वपुषां ते:। मं त्रै:। लक्ष्मा कान्त्रिपश्चो वडपायोऽप्य संसुता:। साधका इति पावत ध्यानावा त्रि नि
योगा कै: सहेति पावत। अस्मिन् श्लोके प्रथमपादे त्वसृधिकं देव्यं व्यात॥ ॥ स्थिरेत्यादि ताश्लो
के न सिद्ध गोपालमंत्र स्वरूपमुपादिशति। क्लिन्त्रा। स्थिरा रसा व्याप्त वनस्थो। गकार लकार यकार
औकार विंदु भि: कृत नृपेण महामनुः संत्रृपावे तव न या। प्रसाव दृप मध्यस्या:। प्रणावपुटित:। राम
प्राचै रित्यादि ति: क्रमादित्य त्री स्त्री ति श्लोके पादद्वय गोपालमंत्रस्य रूपं तदंगा। नतदारांघ न क्रू

मंत्रोपादेशात्। मन्त्राः प्रोक्ताः। सप्तमे पटले सहंसेत्यादिना पंचविंशत्साद्धोनेकपादार्द्धश्लोकद्वयेनेति पावज
।एकैकतः प्रत्येकमेकैकं बीजेनान्वमतः। सप्तमे पटले। प्रथमं इत्यादिना त्रिंशाघेनाघर्द्धश्लो
केन प्रोक्ताः कामराजादिनामानि। प्रोक्तकल्पानि तेनैव ता वा सौः। कामराजस्य पंचबाणमंत्रैः
तैः पंचकामबीजैः। अत्र वकारस्य माहात्म्यैः तु द्वये समभ्युच्चयो। एवं कृत्वा क्रमात् तदेतद् दृष्टत्व
ति। प्रणवे पुटितो महामनुः सिद्धगोपालसंज्ञः। मंत्रः। पंचसु कामबीजेष्वेकैकं वाग्पुटि
तेन महामनुना क्रमात् कामराजगोपालमन्मथगोपालकंदर्पगोपालमकरकेतनगोपा
लमन्नेति वै गोपालमन्त्राः पंचमन्त्राश्च सद्यः पञ्चभूतमकाराक्षरमन्त्राः। प्रथममन्त्रः। अनेन स
हंसस्य गोपालमन्त्रा समन्त्रा।ति। आद्यः तपुसिद्धगोपालमन्त्र इत्यर्थः। बीजकः। नेत्रन्यासम
र। हितद्विपावक। इतरेऽष्टमन्त्राः। कामराजगोपालाद्याः। तत्र तवीतत्तत्त्वेना। नकृतवु
नेत्रिशेषः स्यात्। दिव्यात्वात्। स्पुरितिपावकथ्यथा वविदाद्धाख ------ न्त्रः मेरोत्यापिद्धस्य
षपंत्राक्षराणां मध्यस्थे। एषु समस्तव्यस्तमं॥ ॥या न्नगात्यादि। तेखाप्रपादितन्त्रे स्म ---- कषाय
त्रानिति ध्यानकालावरूपेणावारेषु सप्तसु मन्त्रेनक्रमात्तिवेघता॥ ध्यानादिक बोपादशानि। सवतानि।

तं.टी. सिद्धगोपालादिसंज्ञानितन्मंत्रयुतमध्यानिनि तान्निजामं त्रिलिरेवतकारिणीकारिणावारेषु सप्तसप्तात
षां सिद्धगोपालादीनां सकलेष्टप्रदेत्यस्य पूजादिरूपेनेनप्रदर्शनं त्रसंवधाः नित्यंप्रातर्धारं दु
३४२ ग्धक्षौद्रघृतात्रकेवल दुग्धैः क्षौद्रैः घृतामुत्रैश्चवर्जयितः ॥ शार्ङ्गशापेतेनालिकेरैः ॥ तैः ॥ दुग्धाधिः ॥
॥ अरणा सिंपादिनाश्लोकेन तेषां ध्यानमुपदिशति ॥ तत्र अरुणोवर्णा विंशवादितंत्र अथ
342 रकाराध्यांगं डात्वा तां अन्नपाशा घापघवतुष्टपार्थं द्वौ दिवामदक्षिणावामदक्षिणा ॥ गाव
मेणा ॥ शक्तिभिः ॥ गोपावेषधृता तिरीतिपावतु ॥ सुवर्णत्यादिनाश्लोकेन सकलदेवतामे
पणेक्षोपाचोवघपोगादि विधानमुपादिशति ॥ तत्रा सुवर्णपुष्पासितमोवधप्रावेल अव
गतव्या ॥ तिज्जनामप्रिणा प्राग्वता ॥ ह्रू कंठजालेपनतःप्रावत ॥ अत्रितत्पूर्तिपोगावेद्यानं
गुरुमुखादवगंतव्यं ॥ अग्रां धामित्यादिनिरात्पवानित्यत्रे ह्रिति श्लोकेन द्वे वतानामपरा
रेवेद्धे वो त्कांतिवीवधप्रयोगं रूपदिशति ॥ तत्र अग्रां धामित्यादिनाश्लोकेनो षधानि सप्त ॥ ॥ वै
णीकारत्यादिनाश्लोकेनैषच्चानिदशात दोषधानामान्यराध्यमुखादवगंतव्यानि सप्तं ॥ सर्वाणि
समतागानी ॥ त्पर्थ ॥ सितेन शार्ङ्गरयाताझ्लिप्तत्रयः ॥ ततसप्त देवं शो ॥ बधालिप्त ॥ ज्ञादि तपः ॥ तन्मप ॥ ॥ तम
देवतामपः ॥ आत्मवावृतवनाह्रोपात ॥ ॥ इति षोडशानि त्यात त्रेषु आकादेमताख्यस्पंपप्रवृतिस्म

स्यांतत्रस्यप्रपंचसारसिंहराजप्रकाशाभिधानेनमुनागानंदनाम्नेनाविरचितापांसनोरसाख्यापांख्या
ख्याध्यांसिद्धहाराख्यानांदिविद्यास्वरूपप्रकाशनपरैश्चतुस्त्रिंशंपटलैः परिपूर्णापरासम्पद्॥ ॥अथसंख्या
॥॥२६६॥॥ ॥ ॥चतुस्त्रिंशेनुपटलेव्याख्याग्रंथाः२नद्वयोषट्‌त्रिंशतानाःपुनसो क्रमपंत्राम्पषेचंत्रवे॥॥॥
नर्वास्मिन्चतुस्त्रिंशेपटलेषोडशनित्याविद्यासिद्धानांलोकचमत्काराग्यपोगादिविद्यासिद्धपादिश्या
नंतरंषोडशगीनित्यादीनांतत्रत्यारिवारश्मीदीनांवखातालेनवासनादिकंविद्यास्वरूपंत
दैवतप्रस्तारप्रकाशादिकंचोपादिशति॥ अथषोडशनित्यादिसिद्धपद्धतत्रश्लोकशतरूपेणपंच
त्रिंशेनपटलेन॥ तत्र॥ ॥अथषोडशनित्यादिसिःपूर्वंतेत्यतेस्वरूपोविशत्याश्लोकेगुरुपूजादि
केमुद्रादर्शनात्रनित्यानस्विस्वरूपपरिवारन्यासजपतर्पणहोमाभिषेकोपचारादानांवासु
नामुपदिशति॥ तत्रषोडशनित्यानांपरिवारादिसहितानां स्वात्मत्वेन हृदि पमनःप्राराधा
कात्वेनाप्रतापमानान्स्वरूपत्वेपपावासनपाः। तन्मपूर्तासिद्धिः॥ नित्यामतासिद्धिः॥ प्रत्यक्षा
अपरोक्षानुभवविषया॥ आद्या॰ विमर्शमंतरेणा किंचिदपि स्फुरं ज्ञातुम्शक्यत्वात्॰ स्वसंवेद्य
स्वरूपेत्यर्थः। विमर्शमयी। विमर्शमात्रविग्रहा॥ एतदुक्तं भवति॥ आद्या॰ विमर्शविग्रहा शक्तिरे
व गुरुमातमयः। गुरोःरं ध्यात्वेनानवरं ध्यत्वेन एतदुक्तं भवति॥ यथा देहरूप देशाग्रहणे मनुपादे

२नासिकाद्वयं गुदश्रोत्रे २

तं॰टी॰३ यमोवनं वाक्कपतेत्तथ्याविमर्शपद्मार्थ्यध्यगुरोः कल्पक्षैणाधुकानामर्थप्रचक्षिरनथादिपरतिष्ठ
त्रत्रः श्रोत्र द्वपंचाद्याः दिग्ध्यर्थ्याद्वृद्धय मुपस्थं वसेद्धा॰ ३ त्रर त्रयपमानुष्यमितिसंप्रदायः॥ स्वन
३४२ या॥ अतस्मिंस्तद्बुद्धिं ननश्चैत्वोमाणि प्रवक्ष्ये कोऽशः॥ रूपःपंचमी॥ व्राह्मादिषु पंचमी त्वालावार
हो त्यर्थः॥ जनकात्मकाः॥ माधवानानां नकवट्॥ मितप्रदानेरामिनवस्पत्तमनकरीश्यात्कारे
३४३ तिपावतः॥ माताः॥ मातरूपी शक्तिः॥ माधवकानां मातवद्॥ मितप्रदा शक्तिरित्यर्थः॥ एतदुक्तं भव
ति॥ स्वात्मत्वे नपारिमावनापानन्तकाजनन्यारेश त्वेनतोहे ह्यपबुध्यादे प्युसेनातो धर्माध
र्मो वा राही कुरुतु॥ छामसको भावयेदिति॥ युरुषार्थीः॥ धेर्मादयः॥ तत्वधारणो॥ सागराः॥ म
त्रपात्रिरवसानतं पावाराः नद्वीपो मवेद्देहः॥ देह नाचा सोपलक्षः॥ मेवत्वं नववत्वाना क त्व॰
द्वापस्पोत्रिपावतः॥ धातुरोमाणि॥ ३०॥ तःशुक्रमज्जास्थिमेदोमांसरोमत्वकुरु॥ धिरे दि धा प्रागाधि
न्यतेत्र मेः॥ संवल्पाः कल्पतरवः॥ संकल्पपुरस्सरं कामितिप्रदत्त्वापफला सिद्ध॥ सोधारा॥ सोऽश्रो
परलोविशुद्धाद्यो द्वन्द्वादि मिरकषद्धादि नवभिः श्लो केडीकिन्यादीनी देवामध्यानतेत्वे
ऋाम्॥ लोधाराघाजापर्यन्ता॥ निम्नप्रकृतिगमानिश्चानानीतिपावत॥ अतवः॥ वसन्तायाः॥ म
घ्रापाः॥ इडापिंगलात्मकं वं द्वाकैसंयोगादनुमितकालात्मकत्वात्तस्थीनाधाटागाम त्वामेव राम

त्वामित्यर्थः॥ग्रहे हृत्स्थे राशिचक्रे॥ग्रहनक्षत्रसंहितराशिचक्रे॥कालात्मा: कालस्वरूपात्मा॥
पश्चिमामुखः॥पश्चिमां दिशं मुखं इति पार्वति॥ज्योतिश्चक्रस्य प्रत्यङ्मुखत्वात्॥ते नाकारये
तापूर्वाभिमुखं कालात्मकं देवता॥भिमुख्यापि पश्चिमा पूर्वाभिमुखं व्यासा ध्रुवकस्येति॥पार्व
ति॥अस्य तु कालस्यातात्विकं स्वरूपं कथितं बाह्ये देशे पटले कालेन तु त्वामि विना चत्वारिंशत ८
श्लोकपूर्वार्धेन इति पार्वति॥स्थिथ:॥अत्र तु पञ्चदशे अध्याये कथितं स्थिरं रूपं नैवेत हृद्यन्तं भव
ति॥हृदि स्थिता शोदातास्वात्मस्वात्मना तन्नमेत स्वरूपार्थस्वरूपे तत्र कथितं इति॥अत्र
कालचक्रे स्वपीडानां चत्वारिंशश्लोकेन प्रत्येकं तत्त्वत्त्ववासनापंचमे पटले व्याख्याता॥
ना तात्स्वात्मा॥पूजकं इति पार्वति॥ज्ञानः स्वकीया अस्मिन् पूजोपकरणानीति पार्वति॥ज्ञप
बहिःस्थितं ज्ञातुरिति शेषः॥श्रीचक्रपूजनामिति पार्वति॥पूजनं श्रीचक्रस्येति पार्वति॥तेषां
ज्ञातृज्ञानज्ञेयानां एकीकरणं॥तो धात्मकत्वेनेति पार्वति॥एतदु क्रम वत॥तेषां ज्ञातृज्ञा
नज्ञेतिस्वात्मनो भिन्नवस्तुतोपमानज्ञातृज्ञानज्ञेयानां केवलं भिन्नत्वरीत्या स्वात्मस्वरूपत्वेन प्र
तोपमानो ज्ञातापूजकस्वकीयपत्वेन प्रतीपमानं ज्ञानं पूजोपकरणानि ज्ञेयं स्वाव्याप्यत्वेन पू
ज्यमानो ज्ञेयपूज्यं श्रीचक्रं तेषां वोधात्मकत्वेनापत्तेर्भावः पूजना भिनतासिरूपः सिद्धपदे

तं.टी.३

३४४

३४५

वित्रप्रोता माध्याः रसाः अंगाराद्यपीतवं ।। नियविधिसंपुताः ।। निपातितद्धन्नामसद्विनाः संस्थूयदश्रश
क्रसद्गत्यर्थः अर्णय ।। वुभुक्षापिपासाशोकमोहजरामृत्यवः ।। पुण्यपापे कर्मणामी स्थूयाद्वोभू
तेद्विपस नाम्नि ।। ऋवात्मिपर्वेन्द्रियाणि ।। दशाव मनसासहितानि नौज्ञा । कर्मेन्द्रियाणि पञ्चवनादा
नविसर्गपादाभिगमनन्दः ।। दोष्याः वाता दयः ।। प्रोक्ताः सप्तविंशतिपटल इति पावत ।। संप्रोक्ताः प्राक्
त्परलो ।। अप्रातिरसप्राथमी नपोपानोसता विसर्गिनपाज्जषव्याः ।। वहुयोदशाधातुषु समृदोष
त्रपश्चसंभूप लेवा तिगावताम्प्रोक्ताः ।। अस्मिन्पटले अरत्रामिरित्वादिना पवाशत्रमेन श्लो
केनागुणाः सत्वादयः तमात्राः ।। शादयस्तन्मात्रा रूपा समस्ताः पंचतात्वरूपमने मापुरुषस्वापयत्वं ।
प्रभुत्वेऽप्रसिद्धमुख्यरूपतया पवितात्मेगुरुषरूपतया चामनसः त्वः दुदन्तुमनुः ।। विष्णुषरपरमा
र्थस्वरूपाणां सरस्वामिन्द्रियाणां तन्नाम्नि पेपुष्टेरकत्वात ।। इन्द्रियाणां मनदथीनां मनस्य
प्रवाल्लिरूपेणावो ।। मपाक्रिपात्मकत्वात् बुद्धिनुपादानं तेन नपुनः क्रिलोष ।। षाथ्योरागः तत्वन
पत्र्ातिप्यावत ।। तपोवध कत्वे सामान्याद्विद्वेषः स्पाद्वंकुशः ।। द्वेषपादवारकत्वाव ।। वस्वासि
नीति देवासे बुद्धिः ।। अव्यक्ताहंकृतिमहद्भ्यः कोशाः प्रतिलोमतः ।। महादहंकृतिः ।। अव्यक्तक्रमा राम
तत्त्वाकाराइत्यर्थः ।। अत्राव्यक्ताशब्देन प्रकृतिस्तत्त्वं ।। महतद्रूपेन बुद्धितत्त्वं । अहंकृतिशब्देन

हंकारतत्वमप्युक्तं।संविल्कामेश्वरः।सकलात्मकं चैतन्यं कामेश्वर इतियावत्।स्वात्माविवि
वविश्वाविकल्पान्स्वस्वरूपतयाविलाप्यषतवस्तुभासते।सस्वात्मा।देवतो·द्योतमानत्वा
ता।लाक्षिता·निरवद्यरूपत्वा।विश्वाविग्रहा·ज्ञानज्ञेयाविग्राहा।तद्विमर्शः।स्वात्म
विमर्शः।स्वात्मानुसंधानमितियावत्·एतदुक्तंभवति।सर्वस्यस्वात्मन्यनुरागात्क
।ह्रिं।अविद्विषयेष्वनुरागात्हृदयेमनसः स्थिरस्वभावाद्य तदनुरागोज्ञो हित्वामिति।इतिभा
वना·।त्वात्मत्वभावना।सिद्धिःप्रत्यगात्माप्राप्तिरितियावत्।तत्रव धारणो।अनल्पाविकल्पा।स्वा
त्मचंसाधनास्थैर्यादितियावत्।मुद्राःयोनिमुद्रादिसकलमुद्राः।वैभवभावनात्तत्रत्रव
स्याभारा प्रकारान।आत्मनइतियावदृश्वलिपा।अननुसंधानसमयेपि।स्वप्नादावपीत
र्थः।तन्मयत्वाप्रमत्ततास्वस्वरूपभावस्थैर्यस्य।एतदुक्तंभवतिप्रतीतिसंबुद्धिः।असत्का
रः।मएवोपचारइत्यपनमस्कारस्तिसंबुद्धिःसत्कारस्यएवोपचारइति।प्रयोगः।अभिमतसिद्धि
करः।अनभिमतनिवारकाः।क्रियाविशेषाः।तत्रधारणो।विकल्पानांहेतोः।विकल्पानांहेतुरवि
वेकस्तस्याःस्वात्मनि।विमर्शरूपो।एतदुक्तंभवति।स्वात्मत्ववासनयादुर्वासनाविनाशः।प्रयोगाः

तं.टी.३ ह्नादात्रारीणां मंत्राः प्रयोगसाधनानि एवंचारोमंत्राःश्चेत्यर्थः। सर्वत्र विषयीरवात्मत्वे स्वात्मत्ववासना
यायिन्त्यर्थः। स्थैर्यसाधकं। स्थैर्यकरणं एतदुक्तं भवति। स्वात्मत्ववासनास्थैर्यसाधनेनावेमर्शः। त
३४५ द्वासनास्थैर्यपरमार्थप्रयोगसाधनमतानां चमंत्राणां विश्वात्मनोऽरैकात्वाकानिर्दिष्टा तानि
पूर्वापरत्वेन विमर्शात्मकत्वान्नानितद्वासनास्थैर्यसाधनानोतात तत्र सकलमंत्राणां प्रकाशाः
३४५ श्रीविद्याद्यात्मतद्रूपश्च्याभावनिर्णीवानि रूपतापरत्वमुत्तवस्थांतिसकलपंत्रात्मकस्य श्रीव
क्रस्यापि तद्रात्मकत्वेकालोध्यायाविमतानि तवचक्रोदयप्रतुक्तमादीतिनित्याना उद्देशका
स्मिवेप्रोक्तं। आदिमध्यान्तवर्जितानां अनुस्यूतरूपतया त्वपरिच्छिन्नतानुसंधानं एतदुक्तं भ
वति। देव्याः संध्यासु नतनं स्वात्मनः स्वपरिच्छिन्नत्वएवेति। अप्रमाः। गुप्तयोगिन्यः। वक्रगा। मन्त्रः।
श्रीवक्रस्थाः। याः। मंत्रविभवपटले प्रोक्ताः। ताः शक्रपः। तु स्मगुप्तयो विश्वविकल्पानां हेलवः।
विश्वस्यादिविधविकाररूपलोतिकराः आत्मतयइत्यर्थः। तरवघोरताः। स्वात्मनः। स्वस्य एतदुक्तं भव
ति। निजदेहेंद्रियगावविग्रहभावोन्नासइतिातन्मयतां रूपभावनां श्रीविद्यात्मकत्वे सानंदकामय
त्वे नवस्वरूपभावनासम्यग्गारिकां। चतुर्थपटले कामकलारूपतां श्रीविद्यात्मकत्वं प्रथमेपट पम
लेमंत्राणां विंशतिदोषपरिहारात्मकत्वेनमातृकामयत्वं चात्र घटितं शेषपटले प्रोक्तोऽर्पविश्व। १२७

तिस्तत्स्वरूपानुसंधानमित्यर्थः॥ अस्तमयः॥ विश्रांतिः॥ एतदुक्तं भवति॥ लोकनकसत्रामात्रे भूषणादी
दीनामिव स्वरूपसंरक्षणमात्रं विश्वविकल्पानां नित्यास्यानं विलापनं नेहोमइति॥ अ
प्रोक्तानां सर्वेषामू॥ अग्नौ यास भेदभावनं॥ अत्यन्तिक भावनं तर्पणं॥ स्यात्मनो॥ विश्वाकार
व्याहृतानुभव सजातात्पादित्यर्थः॥ भोहंतानादिदुःखानां॥ कं॥ भाविष्यत्पाकत्र्व्याकं
प्यज्ञानां भावो नाहंतावादिदुःखानां॥ कामो॥ विषत्तपातत्र्व्याकत्र्व्यज्ञानां भावो भेदः
विसंज्ञा प्राप्त मज्ञानं॥ आदिना च सत्वगयच्छान्त नमाहत्वादिविषयः॥ तेरूपत्रदुःखानां॥ आ
धातिम कालीनां॥ आत्मानिर्विमर्ष प्रणितरा हिंस्याचदेवो निस्मीरातिम पेभप स्त्तगायः रूप
पक्षोतिः॥ वृत्॥ अपुनः प्रतिह पोष्ये॥ तार्थशिप्पा सर्वा अपः॥ लादीमात॥ महाना॥ विभुत्वात॥ एवशक्ति
त्वा घत्र्पा धानां॥ देहादिविकारकारणभूताः सत्वादिगुणात्रपापपाः॥ तेषां॥ वुरवधारणे॥ राग
त्पस्था त्मिनइतिशेषः॥ एतदुक्तं भवति॥ रजःपंकादितिमिराका शस्पवसत्वादिगुणोस्तदुत्पन्नवि
कारैरश्वालेपात्व भावनोपते शाइति॥ दिक्षिणागुरोः॥ भेदशून्यत्वं॥ तस्मिन्नात्म समर्पणरूपातःशु
श्रूष्पा गुरोः॥ ध्येय आत्मतानस्योतिपावत॥ नधिरूपेणाः सितासितपक्षपोः॥ परिणाम भावलोकनं
वन्दुमसालेसितातकल्पनं तू त्वाकामे स्वरोनित्या घाः॥ एतदुक्तं भवति॥ वद्भमराले सितासितव

लातां दृष्टिं स्वपदे न्युष्येति तद्रूपः काल इति यतस्तस्मात्त्रिधा रूपकालोत्तिकाः कासेऽपि दिनत्या
तं॰टी॰३ श्रेति। किं वाति चिमिस्या नानाभावान्तर कालाभ्ये कः चंतां श्रितावान्तर कालाभिकाभि श्रुंद्र मगुल
त्वेनोपलक्षितस्य पूर्णपंचस्याधिकारपंचाशत्वमातासांपरात्मनित्यात्मकस्वस्वरूपेणापर्यष्टकमा
३४५ वनयानन्दुपात्रिश्यौ क्रौति सं प्रदायार्थः। कनिष्ठाद्याः अंगुल्यः। तेषां अंगुल्या स्तकपं वमस्तूता
नां। अन्योन्यसंभेदप्रकारैः। अन्योन्यसंवंधप्रकारभेदैः। तत्र पंचता। स्वात्मनो मुद्रापरमा
346 र्थरूपभेदयोगविशेनः पूर्णपंचता॥ ॥ललितापाङ्गयादिं मित्तक्षिपाल नाभिजं तैर्व्याकुला द्
रक्रमलिविन्ते। ग्विभिः श्रीकैराघापाललिता। विघोपा अक्षरवाच्यमर्थमुपादिशति॥ तत्र ल
लितापाः। आविद्यातार्नाय स्वरस्येति पावतः॥ अभिः। पारे। मिजः। सकुलौ चः स कलशवद्धाः।
शोभेरा। अक्षरेणाः तु समुपघोतेन प्रोक्त प्रकाराणवयवार्थाः तान्नायस्वंशानु समुदायभावान्त
इदं अनंतरवक्ष्यमाणा ध्यानस्वरूपां अक्षेषतो गताते पूर्व तंत्रे तेन समाविष्टरूपं व्याचिक्रूपं जगत्
तिपावशात् हे शिवास्य कंशक्तिसमयीश्वरीति देवी संबुद्धिः। तस्याः। पीतहस्ते त्वायाः। वः समुद्रोपे
। अर्थः। अक्षरवाच्यः। तु स्वधारणो। का येतः। अनंतरवक्ष्यमाणा श्लोकैः सर्वजन्त्रेषु। एतस्मान्त्र श्रा
दन्यत्र गोप्यतः। अतिरहस्यत्वात्। व्योम्ना। आकाशाक्षरेण। प्रथमेन प्रकाश्यमानो गौस्ता। आकाशरूप

स्यस्वरतात्मकत्वात्स्वातंत्र्येशोरात्मप्रकाशनैकरूपं स्वरूपं समानत्वं स्वरवत्स्वरूपवत्पात्प्रतिग्रहणात्प्रक्षरेणा
तिकोत अग्रेरूपितादात्म्येन ग्रासकात्मकत्वात् न तयोः प्रकाश्यग्रासकरूपयोः ॥ विसर्गः तदात्म्यपर
मार्थात्मना कालं तं तादात्म्यविमर्शनिर्णीतिः ॥ एतदुक्तं भवति ॥ तद्धन्त्रिविस्य नव्योम्ना क्षरेणा स्वात्म
नः प्रकाशरूपत्वात् वद्धा क्षरेणाग्रासात्मकत्वेन तद्रूपपरमार्थविसर्गत्वपरोक्षवशात् संपिलना
मेवं नवतुर्थस्वरेणा तदात्मकत्वेन तत्परमार्थरूपबिन्दुनातद्वैचित्र्यप्रतोतिराहित्यान्न द्वैतानिशा
तिस्वस्त्रिरूपतइति ॥ ॥ अथत्यादिभिः क्रमादिर्यतेश्वतुर्भिः श्लोकैः परापरादिमालांतानां मंत्राणांत्र
वैधानेषामक्षरपदविन्यासं नवहृदयरूपवतत्वं त्र्यां प्रस्तावसहितमुपदिशति ॥ तत्रमंत्रवी
र्यसुसिद्धानां अस्मिन्मते वक्ष्यमाणामंत्रवीर्यज्ञातानंसुसिद्धानां इतरेषांमंत्रवीर्यज्ञानसिद्ध
रहितानां परांगुःनाम्ने व्याप्तावतावक्तर्पः प्राग्वत्तीया ॥ बीजकाः बीजसंज्ञामंत्राः मंत्रकाः प्रा
ग्वत्सामालामालाः मालामंत्राः नासुःमालासु तथैवानविशुतरएवेत्यर्थः ॥ तेषां भेदानां क्रम
तः अक्षरमंत्रभेदादिनवाक्षरमंत्रभेदात्मितिशेषः ॥ ॥ पाठेत्यादिभिःसमुत्र्यपेदित्यंतेस्त्रिभिः
श्लोकैः स्वप्रक्षरमंत्रमारभ्य नवाक्षरमंत्रावधि समविषमत्वेनाभिधानस्य मंत्रजातस्याक्षर संद

तं० ३२ त्रिविकल्पत्वगणितसंख्याक्रममुपदिशति तत्र षट्‌त्रिंशदादिमन्त्रभेदानामेतदुक्तं भवति एकत्वद्व्यादि
मिश्रसंगुणानाद्भुः। तत्र षट्‌संख्यात्मकर मेदानामिति चतुर्विंशतिर्द्वयत्वाधुत्‌विंशतित्यर्थः॥ २४ चतु
380 रक्षरमन्त्रस्येति यावत्‌। अक्षर मेदषट्‌केवल्तिभिः संगुणाप्यचतुर्विंशति संख्यातत्वाइत्यर्थः। शतंविंश
347 तिसंपुतः। पंचाक्षरमन्त्रभेदानामिति यावत्‌। चतुरक्षरमेदानां पंचभिः संगुणानाजाता इत्यर्थः॥ १२०
सविंशतिः सप्तशतं। विंशत्यधिकं सप्तशतमित्यर्थः॥ ७२० षडक्षरमन्त्रमेदाइतियावत्‌। पंचाक्षरमे
दान्षड्भिर्हत्वाजाता इत्यर्थः। चत्वारिंशद्विरचितं सहस्रपञ्चकं सप्ताक्षरमन्त्रमेदानामिति यावत्‌।
प्रागवत्षडक्षरमेदान्सप्तभिर्हत्वाजाता इत्यर्थः॥ ५०४० पुनरष्टाक्षरमन्त्रमेदसंख्यातया
चत्वारिंशन्सहस्रपञ्चकं त्रिंशतविंशति विंशत्यधिकशतत्रयोत्तरं चत्वारिंशत्सहस्राणी
त्यर्थः॥ ४०३२० प्रागवत्सप्ताक्षरमेदानष्टभिर्हत्वाजाताः संख्या इत्यर्थः। ततः नवाक्षरमन्त्रमे
दसंख्योदितचत्वारिंशत्सहस्राणि सप्तशतं त्रिशताद्विषष्टिसहस्रसप्तशतीत्यर्थशीतं विंशतिरित्याशात्सुत्रप
यातः। षट्‌ष्वाशीतिसहस्रपुतत्रिलक्षमित्यर्थः॥ ३६२८८० प्रागवदष्टाक्षरमेदाननवभिर्हत्वाजाता
संख्येत्यर्थः। इत्थंक्रमप्रकारेण सप्तानां त्र्यक्षरादिनवाक्षरान्तानां तामिः संख्याभिः। क्रमेण॥ रम
इक्षाश्रुसदमेदसंख्याः॥ ॥ प्रस्तारेत्यादि मिश्रादितात्पर्यं तेद्रेशाभिः श्लोकैस्तेषां मन्त्राक्षररसंदम

भेदानां प्रस्तारक्रमानुपदिश्यातितत्र नातेषां भेदानां देवीविसंबुद्धिः ॥ एतैः प्रकारैः एवावधारणोयं
त्रपद भेदानां ॥ मंत्रेषु पदानां भेदान्तर्गतिर्यग्रेखा द्वपा मव्यादाक्षिणां रेखा द्वपा ॥ एकांगुलांतरालाः
स्ति तत्र रेखा द्वे पो भिधो त्र्यधो धीः ॥ दि व्यालादधरूर्ध्वरूपाद्य त्वर्थः ॥ रेखा सप्त तत्र त्र्यं चैकांगुला
त्रयलाम्रितिपावतनएषां अक्षर भेदाविन्यासं पंत्रप्रकारः ॥ पंचैवम ल्वाकारादशावधिम्बन्नु
रक्षारादिभेदावन्यासं पंवज्सपंपीन वद्दशरेखाः क्रमान्निखेदित्यर्थः ॥ तद्धोवद्धं
देखाः ॥ तदूर्ध्वाधोरेखाः ॥ अधोवस्रूपतन तलसंख्यांगुलावधिः ॥ त[redacted]धिः ॥ तत्र
द्वे दसंख्यांगुलावधिः ॥ तिर्यग्रेखासाप्तवतीश्च कृत्वाः [redacted]कैकांगुल
[redacted]ः पूर्वलिखितद्वितीयातिर्यग्रेखादितत्र द्वे दसंख्या ॥ स्तत्तिर्यग्रेखास्त्रैकैकांगुलांत
रालं लिखेदित्यर्थः ॥ तेषु कोष्ठेषु अवप्रथमाक्षरस्य प्रथमभंकं द्वितीयाद्यु रस्य द्वितीयमं
कमेवमुत्तरत्राप्यक्षरसंख्यभंकामितियावत ॥ एतदुक्तं भवति ॥ प्राक्प्रत्यक्दक्षिणोत्तरकुवसूत्र
त्रवतष्य सप्तवक्रमेण ॥ स्फालनात्रिर्यग्रूपेण कोष्ठत्रपंकौ द्वत्रीणि पेताल्पटपंत्तपो जाताः ॥
तासु पंक्तिषु अक्षरभेदान् द्वं विलिखेत् ॥ एवमुत्तरत्रापि तिर्यग्रूपतत्र दतत्त्वरसंख्याकोष्ठपेता
स्तते द्वे दसंख्या ॥ पंक्तारधाघः ॥ परिवल्प्यान्त्रतत्वतद्वे दाद्विलिखेदितो ॥ सर्वादसस्थितेष्वेषुको

तं॰टी॰३५ ग्रोक्षितिपावत॰। कोष्ठपंक्तिषुः कोष्ठानां पंक्तिषुः॥ अन्न क्रमात्॥ कुर्याद्घुघाघ्य॥ आद्ये कोष्ठपंक्ति
पंक्तिष्विति पावत॰॥ द्वि द्वि क्रमात्॥ द्वि द्वि पंक्तिक्रमात् एक गन्तारं तथिवावतो ता। तिपावत॥ यो द्विता
३४८ नुन्त्र भरत स्वयोपलन्ता मृतानि नपावत॰॥ एतदुक्तं भवति॥ तिपंक्त्र पत्रि त्रि कोष्ठात्मिकासु
पंक्तिषु षट्सूत्रपरी द्वि द्विपंत्रिक्रमारेन॥ मेवं रवे ड पारिकल्प्य प्रथमस्वराप क्याराघ्ये त्वाघ्ये
348 कोष्ठे प्रथमप्रथमं केन द्वितीयस्वराप्यंक्तिद्वय स्याघे त्वाघो। कोष्ठे द्वितीयपं द्वितीयमे कन्त्ती
यस्वरापंक्तिद्वय स्याघे त्वाघे ततोपंततोपमेकेवं वा॥ अन्तरमेदृष्ठ द्विन्यासे न्यसेदिति॥ एतेन॥
क्रमेण॥ अन्यत्र सर्वत्र व तुरक्षरादित वाक्षरांतत त्रतमेद न्यासेदिति पावत॰॥ एतदुक्तं भ
वति॥ चतुरक्षरादितवाक्षरांत भेदप्रस्तारेत न्तु दसंख्यास्तन्त दक्षर भेदसंख्याव भजप
तन्नत्फलसंख्यानिः पंक्ति॥ मेरे क्रमेवं खंड पारिकल्प्य प्रथमस्वरामपंपंक्ति स्याघेवाघे कोष्ठे
प्रथमप्रथमं क्रमेवं द्वितीयादिषु स्वरापं। क्रष्याघे त्वाघे कोष्ठे। द्वितीयाघं कानेयक्रमा
दाघाघ कोष्ठाकारेणा धीचं॰ क्रमपंक्त्यां वा दितानं क॥ न्यूस्यादिता द्वितीयपंक्तौ प्रतिपंक्ति राम
कं द्वितीयकोष्ठात्मको धींयं॰ क्रमपंक्तौ प्रथमे स्वराशोर्भाक्षे पश्यंवा आद्य स्वरालिवि

गुत्वास्माकलनात्तु वाच्यत्वेन क्रमात्स्वाणां ग्रीत्वां बुद्धवाक्षराणीत्यार्विंदुकानि दशदशोर्द्ध्वपंक्त्या घःपं
क्तिपर्यंतक्रमो द्रष्टव्य इति ॥ वातइत्यादि । निर्व्योमरूपिणी मतंगेन व्याकुला स्वरक्रमलि
खितैः पंचभिः श्लोकैरस्मिन्स्थाने समस्तमेव विघाख्यरूपाभिधानसंकेतरूपाणि भूतनाम
भि प्रत्येकं क्रमेणादशादशोपदिष्टानि । तत्र वर्णानां मरुत्तां वायव्यानां मरुद्गणानां दशनामभि
स्पधः । वर्णानां तैजसानां तेन सामिति दिव्यत्वात्तेजसामित्यस्य धः । आप्यानां रसानामम्भगणानामिस्मद्
ला । दिव्यानां त्रसंधिक्तः । भौमानां भूमिसंबंधित्वाद्वर्णानां वर्णानां शस्वराणां । आप्यानां आप
तांधेनावस्मानां । व्योमरूपिणां प्राग्व्यवस्थानां आक्षराणां आप्यानां त्र्यम्बकंधितां वसन्तो आ
काशात्मकानां ॥ एतैरित्यादि नान्यापेराड्स्यंजेत श्रीकण्ठपेन प्रोक्तानामेषां नामामप्यस्मिंस्तंत्रे मंत्रो
मंत्रोद्धारकथनपरत्वेन गोप्यत्वात्स्पतंत्रस्य वपरमार्थाभिधायित्वे गोप्यत्वाद्यपरमेश्वरे रौंवा
रोरुपविनयत्वासिध्ये श्लोकानुराणां व्याकुलत्वेनैव प्रकारः प्रस्तपते ॥ तत्रैवाद्यधारणा । अत्र
तत्रे ॥ शिवेइति द्वेत्वोसंबुद्धा । तस्मात्कारणात् ग्रंत्रे निह्नवयोगेनात्र नंतरवक्ष्यमाणा श्लोको
क्तनिह्नवप्रकारेणासुः समुच्चयेपधानिह्नवरूपार्थगर्भमाता यावत् । पृथावधारणा । अत्र वापदः ।
प्रथमेपटलेवतुर्थे राधेः संयुक्त इत्यादिनात्रयोर्विंशतिश्लोकच्छ्येने लिपावत ॥ ॥ वत्रेत्यादिना

तं·टी·३५ व्याकुलाक्षरक्रमाल्लिखिते तत्श्लोके नानापद्यभाषाव्यञ्जनांसकलसन्दर्भाणामिष्टानुरूपं व्याकुलीकरणा
सम्प्रच्छरणायोरेकाकारमुपायमुपदिशति॥ तत्रवृत्तजातौ तः। अनुष्टुब्बादिवृत्तोत्पन्नाक्षराणि॥
348 अङ्कैः। अक्षरसंख्यासमानसंख्यैः व्यत्यस्तक्रमयोगतः। परस्परमितिपावत्स्तैः। अङ्कैः। भेदया
जनेव्याकुलीकरणसम्प्रच्छरणं॥ एतदुक्तं भवति॥ अभीष्टमोपवृत्तश्लोकस्यपादाक्षराणां
349 सरसंख्यानुगुणामेकद्विव्यादिकाङ्कपंक्तिरूपेणाविलिख्य तेषु द्वौ द्वौ अंकौ परस्परसवर्णमङ्क
मित्रक्रमेणयथा तथाविन्यस्य तत्तक्रमांकगर्भपद्यं कृत्वा तेन व्याकुलीकरणसम्प्रच्छरणा
वकुर्यादिति॥ तस्योदाहरणमनुवृत्तेतिलिख्यते। अनुष्टुभः पादाक्षराणामष्टौ तत्संख्या
काः अङ्कपंक्तिरूपेणालिखिताः॥ १२३४५६७८ तेष्वंकाः प्रथमाष्टमौ द्वितीयसप्तमौ तृतीयषष्ठौ
पंचमसप्तमौ वपरस्परं व्यत्यस्य जाताः क्रमांकाः पंक्तिरूपेण लिखिताः। कल्पे पादिक्रमेणानक्र
मांकगर्भश्लोकैः। देवानन्तार्थगामीपस्त्वलाबुजनोखरः। तंत्रोमिव्याकुलान्यलीकाव्याव
चैवकेवलः इति॥ श्लोकेनेत्यादिनाश्लोकेनतस्यश्लोकस्य संप्रदायबलाद्भावात्स्वबुद्ध्या
यत्नेषु इष्टानुरूपानर्थानतत्त्वक्रीकाम्संदर्भव्याकुलीकरणापरमोर्थान॥ कर्तुं दृष्टिशक्तानोभा रण

सर्वाष्टपदिष्वाति:।।तत्र:। अत्र नाम्नीत्यत्व आसन्ने दक्षिणेगाः अनंतानु:।श्लोके ह्मव्याकुली वरराणाक्रमसमे
दगमोनेतिपावत:।अष्टौ छंदांधानुनिपूवाप्यव्याकुलीकीरणाक्रमानिहू वाथ्यसर्थानतरं द्योतकानिवर्थः।।
।।अनुप्रमीतेरित्यादि निपातानां तद्व्यंते श्रुतुनिः श्लोके नित्यानिवृत्ता सिद्धस्यंत्र तनिणानस्यसनोहि
गालेष तात्सत्वासिधेनत्र देवतानामिच्छानुरूपा संपिनत्रा णां मंत्रा णांनिनागाप्रकारमष्टपदि स्थानि।।
नतः।।अनुप्रमीतेः।गच्छशान्द्वपरं हिते।रस्यविग्रहे।।ह्रदयंगमे इत्यहि शेषः पावतुष्टयमत:।स्थिरीतर
णापेक्षपादे वज्ञानेवा सप्तोष्याये क्षे पाद।वाविकल्पे।स्थित्वा।प्राङ्मुखं इतिसंप्रदायार्थः।।पाठमि
त्यस्यानंतरवक्तव्यमाणा श्लोक्ये विभ्यस्ये उपनेन संबंधः।धवालिनोदरं।श्वेतवर्णानुलेपनेनेतिपा
वतावस्थिनः।पीठ्पठ।।पांपो।।पास्य।।वाविकल्पेष्टमीदये।।श्रुमराश्यदयो।ष्टमग्रहोदयेवा।अ
स्यसंप्रदायार्थी।लिरव्यताइडापामेवप्रवर्तत:श्वासस्यप्रवेशावस्थायामितिाकुवंन:।रेक्रवद
त:।कृत्वोक्मणा लोपवाक्षी।कोष्टाःसकमुत्क्रमणालघुत्वेत्यर्थः।।सार्द्वेसमिप्रस्यपूर्वश्लोकेगपदृश्न
तदृमनेनसंबंधः।एवंद्रक्रं भवत।प्रागुक्तपंचाशत्कोष्टात्मकंवक्रं विधायतत्रोर्ध्वादिपंक्तिपंचके
तिर्यग्रपेक्षादशदश कोष्ठेषु पथ्यापदेशं श्रीमृतलिपीत्रक्रमाद्विन्यस्यदेवोमवर्णपदितिसंप्रदाया

तं.टी.३ तुस्वारतः। सविंदु कतकारादिक्षकारान्तमनुलोमक्रमेण हंसो विसर्जनाय लकाराद्यकारान्तं क्षकारं
तेवं क्रमात्प्रतिलोमक्रमेणेत्यर्थः। एवं प्रतिदिनमनन्तजपादित्यर्थः। कुर्यान्मंत्री मंत्ररवपेदित्य
३५० र्थः। अभीष्टाध्यागमक्वा। मृत्युत्यादि। पिद्धमार्गे गतिपावतः। प्राक्प्रयोगतः। वक्ष्यमाणमंत्रवर्णस्व
रूपात्वानुसंधानप्रयोगतः॥ ॥नमइत्यादि। नाम्बिकाप्रयोगवइत्यनेन श्लोकद्वयेन सकलमंत्रव्यापकं
क्रूरत्वं सौम्यत्वं मिश्रत्वं चोपदिशति। तत्र। नमोग्निवायुप्राणार्णाः। अग्निकाश॥ इन्दुरग्रेपाक्षरवा वक्ष
रप्रवुरा मंत्राः। सौम्यकराः इति शुस्येतिपावतः। भूतोपग्रवुराः। भूम्यन्तरतोपाक्षरप्रवुराः। मंत्रा इति प्या
वतः। सैव्याः। इपाम्या॥ सर्वैः सर्वदा सर्वनेतिपावतः। गोद्विकराः। अग्निमता। यस्येतिपावतः। एषां क्रू
रमता क्षरराणां सौम्यरतः क्षरराणां वा न गोमासंभेदबाहुल्यात्। अन्योन्यसंयोगप्रकारभेदबाहु
ल्यात्। अग्रणा वुः मत्राः। ताः। अग्नावः। तशान्ततानितक्रूरसौम्यमिश्रादिप्रभावानुगुणाः। एतद्गुक्तं भवति।
क्रूराक्षराणां सौम्याक्षरसणावन्यूनाधिकप्रयोगवशात्बहुविधभेदा मंत्राः। स्वैकप्रयोगतो मज्जनादुःसिद्धाः
स्वस्वक्रूरसौम्यमिश्रादिस्वभावानुगुणफलताः॥ ॥मंत्रार्था इत्यादि। सिरिषसिद्धिदाइत्यन्ते खिन्नः। श्लोकेन
मंत्राणां सर्वेषां सामर्थ्यालोचनेप्रकारे तैर्विध्यं तत्रैव धोनन्त्राविधानां सर्वथा नानुपासकस्य नामर्थालिखनं

तत्रत्फलं चोपादिशति॥ तत्रः त्रिविधाः सिद्धाद्यधिकारेणेदं दिति यावत् ज्ञातव्याः। मंत्रार्था इति शेषः। सिद्धिकां
क्षिप्तिः। मंत्रविद्यादानामिति यावत्। त्रिविधाः सिद्धसाध्यसाधकाद्या इति यावत्। वर्णस्य प्रत्येकमंत्राक्षरस्ये
त्यर्थः। तद्रूपाविश्रान्तिपदे तद्रूपाविश्रान्तिस्थाने। पराख्यस्वरूपे इति यावत्॥ बुद्धिनिवेशनं तदनुसंधानात्।
तादात्म्यादिति यावत्। एकः। अधिक इति शेषः। एतदुक्तं भवति सर्वमंत्राणां मध्ये ... रस्य मुद्रूपात्मकत्वात्
तत्रदृश्यक्षराणामपि प्रत्येकपराख्यस्वरूपादेः तत्पर्यालोचनादित्वात् मेरणोदयं तेषां पुनस्तादात्म्येन तस्मिन्ने
वधिश्रान्त्या वसर्वमंत्राणां। पराख्यस्वरूपमेव स्वरूपमिति। सिद्धैरनुसंधेयमिति। अन्यः। अर्थ इति यावत्।
सर्वतः सिद्धमुत्पाद्याभिर्वोक्षराणां व्याकरणप्रोक्तप्रकृतिप्रत्ययादिविनिदेनासिद्धमुत्पाद्य तत्रमंत्रार्था
नुसंधानं एतत्साध्यविषय इत्यर्थः। वाच्यवाचकसंभेदभावनां वाच्यरूपाणां पंचभूतानामव्यक्तात्म
कतयावाचकरूपाणामक्षराणामनां तदव्यक्तीकरणादपरमार्थशक्तित्वाद्यतादात्म्यभावनामित्य
र्थः। एवं साधकविषय इत्यर्थः। ईरिताः इतीरिताः। अविधायायार्थ इति यावत्। एताः मंत्राणां पंचप्र
काराणां। पिण्डकर्तरीबीजमंत्रमालासंज्ञानां। दृष्टसिद्धिदाः। तदनुसंधानेनाभ्युदितेनेति यावत्॥
सनवीर्यमित्यादि। सिरीरिवदस्तेक्षिप्तिः। श्लोकत्सगतपत्रविधागतास्यागतस्य वीजभूतस्य ज्ञानचक्रवस्यम
न्तीर्यमित्यधानस्यपरमार्थस्य स्वरूपतत्त्वज्ञानेनतेलं तान्तेर्षां स्तरस्य फरणं चोपादिशति॥ तत्रत्यं तवीर्यम

तं.टी.३५ मंत्राणां परमार्थस्वरूपं प्राप्नोदिति देवी संवृद्धिः। पुरस्तात्पदार्थस्वरूपात्मना आत्मना रातततमंत्रवीर्येणा द्वा
तानुप्रवेशेन चेतनं ज्ञानमात्रमंतर्बहिरनुप्रवेशपदे वर्णाद्यपि नाचेत्यपदार्थ॥ नाद व्यमुक्तः। वीव नेव मुक्तः। पाद्यां तस्य
349 ज्ञानात्मको वएव मुक्ति रित्यर्थः। अछेजमा। तां प्रसूतां आप्रसूत्री तां नाशशक्तिमंत्राणां प्रवृत्तिकारणशक्तीनां प्र
वी तां वचामेच्छन्त्वेषां तत्रानिक्रियारोदू॥ शाब्द्रहननविष्णु नुद्राणांतिनत्पर्थः। प्रपव स्प। ज्ञात ज्ञीन प्रप्र
351 पस्य। अपि शब्दः समुच्चये। कारणामन्त्रे विद्यस्येति शेषः। गुणत्रयं सत्वरजस्तमांसि तेपरिस्फुरत्तीनां प्र
पंचस्यचत्रै। विघ्नानगुणत्रया दिवत्स्यरूप इत्यर्थः। अमीषां गुणानां चसमाहारे। अनेन गुणानां तेजः शा
न्ति पूर्वानावेत्यर्थः। कारणं। प्रागवत्। उदात्तं। अषां विशेषपटले कारणपरमेशानततवे वेवलकेवल
इवि तत्तवस्पानुसंधानसिद्धिः। सकलकारणाप्रवृत्तेछाशक्तमना विघ्नपाः स्यस्यचाप येछेनानुसंधा
नासिद्धिः। सम्यक्। अपि मुख्यकरणपूरकेछा शक्तजावः। प्राणाः। अनपि मुखपमेमंत्राणां। प्रकार्यक
रत्वान्तु। मंत्रवीर्यपोगान्मंतरेणामंत्रविघ्ना नामकार्यकरत्वालसंप्रदायाद्विच्छित्यर्थं तत्प्रकारान्तरा
ज पालिख्यते॥ प्रथमं तावत्कलाध्यातेन घोरोनस्य द्वात्रिंशपटले वक्ष्यवक्ष्यमाणपरमार्थतयाख्यपंशक्ति
मूलाश्च विद्यावपवह्नतत्सकलतेजः शाक्मप्रत्रिगुणौ रंतालितासकलानितत्वदेवी कृत्यतदुभयमनुष्याना णम
तबात्वात्पन्नत्ररमाप्येतावद्वात्याभिति क्रमातन्न वृछात्मकोकी कृत्यतदात्मनाभजनं मंत्रवीर्यपोजनप्रकारइ

ताद्वित्याभजने केवलद्वन्द्वोभावपवभूतोरेतरमंत्रभजनेष्वा वाक्यवभूतेरोपप्रावर्तकीकुर्यादिति संगदा
य:॥ ॥असम्प्रदायादित्यादिमिशिरेतन्नित्यंतोस्मिन्निश्चोक्तमंत्रविद्यादीनां त्रमोपादिवधमभ्यद्व कार्यः॥ प्रागु
क्तसम्प्रदायकानिटामनसाहृदवनुपदिशति॥ तत्र असम्प्रदायकं। अकार्यकरणात्मकमन्यथापलदक्वा मंत्राणां
मंत्रविद्यानां त्वापेपकथनेन। प्रथमपटलप्रोक्तलक्षणस्यारहितनाशिष्योपदेशेन। सदाप्रयोगात्। नित्य
नैमित्तिकपुरश्चरणाभजनक्रमामनुपेक्ष्यकामतो नवरतप्रयोगात्। भजमानकालेनित्यनैमित्तिकका
म्येषु प्रोक्तकालमुपेक्ष्यइतरकाले भजनात्। संतापात्। उक्तकरत्वेस्वाभिमतप्रवृत्तप्रादत्वेन॥ गुरोरवद
या। गुरोरननुमतानुष्ठानात्। प्रथमपटले विमुक्तादिवस्तोक्तपाक्रीवाराविपरीत्यनुष्ठाना
त्। निषिद्धावारयोगतः॥ तत्रत्यटलोक्तमिष्पावारस्यान्यथानुष्ठानात्। देवताद्रोहतः। देवतानिन्दाप्र
तिपक्ष॥ सर्वपरिवादानवस्थया। सर्वजनपरिवादेन अपादिष्वनवस्थया वा। असम्प्रदायात:॥ अनाप्तसूत्र्य
गुरोर्व्यवीपत्रादिषु। निरीक्षणा ह्यालव्यमात्रस्वरूपात्। अज्ञानात्। देवतानुमंत्राणां परमार्थस्व
रूपस्य॥ अज्ञेव। भजनात्। मंत्रविद्यादीनां न तसम्प्रदायकं। प्रोक्तदोषैरतथैः मुखमंत्रविद्यानामभिमुखत्वक
राणां वाप्युपसूः। तत्र मंत्रविद्यानुसंधानासिद्धयः॥ ॥नास्तिकेष्वेष इत्यादि। निलेक्षणासिनं तेश्विमिः श्लोकैः

तं.टी.३॥ मंत्रसिद्धानां षोडशलक्षणानि उपादिशति॥ तत्र नानाविधं इत्यादिना श्लोकेन सप्तासिद्धविद्यानिः॥ नाति
३४२ ब्रूसनवविवित्यामित्यादिना श्लोकेन पंचमसिद्धविह्वानि॥ एकरूपमसित्यादिना श्लोकेन बलीरिविह्वानिः
प्रोक्तानि गमनं चा॥ ॥ प्रनोरथानामित्यादिना ब्रिपइत्यंतैश्चतुर्भिः श्लोकैर्मन्त्रसिद्धेश्चतुर्दशविधत्वंप्र
योगिच्छु गुणाविधानादिकं चोपादिशति॥ तत्रा मूरापमसिद्धपः॥ चिरकालस्थापानिपरब्रपोजनानिपा
३५२ निकर्माणि॰तानि पुराणानीति तेन्मोसिद्धयः॥ वाह्ये मूलादीयत्रादिश्रवो महाहं वस्त्रादि विषयः॥ त्राचि
संवादः॥ दृष्टादृष्टयोरितिप्रावतः साक्षिप्यत्वं॰स्वस्यांनिकृत्रिमाप्यावन॰दिप्राणां॥ जांगमस्यावरदीनां॰जा
नाश्रात्मनइतिपावतः॰मनो॰मंत्राविद्यादिरित्यर्थः॥ सर्वतः॥ सर्वा इत्यर्थः॥ नासभ्या॥ त्रासिद्धमन्त्रेणान
कर्तव्याइतियावत्॥ ब्रिपेइति देवासंबुद्धिः॥ ॥ नराणामिमित्यानि तिश्चकत्इत्यंत्रैश्चतुर्भिः श्लोकैर्मंत्र
विद्यादीनोनामन्यान्यसकारणं वैरमुपादिशति॥ तत्र॰ वृस्समुघपे॥ रविनोत्तिति देवासंबुद्धिः॥ ए
वावधारणो॥ गुण॰ मतसमचयाव॰ सत्वादिगुणानां मूतानां वसमत्रपात॰ त्राग्रेपानां॰ त्राग्रेपाक्षरप्र
वुराणां॥ त्राग्रिदेवत्यानामित्यर्थः॥ मंत्रविद्यादीनामितिपावतः॰ वःसमुघपे॥ सोम्यानां॥ प्राग्वतः॰ त्राप्पाः
प्राद॰॥ तरवधारणो॥ वायव्यमंत्रनां॥ प्राग्वत॰ वःसमुघपे॥ सोम्यानां॥ प्राग्वत सोम्याक्षरप्रवुराणां॥ म॰सि राम

देवत्यानां व्याप्ता तयोरभिन्नेति यावत्। स्वादि देवत्याः मंत्रविद्यादय इति यावत्। पुनर्देवत्यस्य मंत्रविद्यादे
रिति यावत्। स्वदेवत्येषु मंत्रविद्यादिषु द्वैतेति यावत्। सौम्यानां प्रायश्चित्तादीनां च रागाणां प्राप्यत
स्यात्। वैरस्यात् इति यावत्। तथा। क्रूराणां सौम्यानां परस्परविरुद्धं स्यादिति यावत्। एवंविधारराणां। चारि
तानरसिंहयोः॥ परस्परं वैरं स्यादिति यावत्। शाक्तानुपक्षिणां नाम च वैरमिति वक्तः। सुदर्शनेने
ति यावत्॥ ॥मंत्राणामित्यादि॥ कदाचन त्वं तेषामेव। श्लोकस्यास्य तु कदेवमंत्राणां देवतानां व
वैरीकरणं तेन मनप्राप्तित्वादि हाराया पंचापदिशति॥ तत्राप्राऽर्थे इति देवीसंबुद्धिः। येन वैराक
रणेन। वैरस्य मननं। अनुदिनमननक्रममेलादधिकक्षुद्रादिभावमेदादिति यावत्। अज्ञानात्
परमार्थस्वरूपस्येति यावत्। आशयापाकलेश्येति यावत्। तेन वैरस्य मननेनाव: समुद्भवेत
स्मृत: कारणात्॥ जीवितं आधिष्ठानमिति यावत्। यन्निष्ठानादिव्यत्वानां च यं च निष्ठानित्यर्थः॥ ॥
गुरोरित्यादि नातिसरन्नादि संतेन श्लोकद्वयेन गुरुमंत्रदेवतानां समस्य ऐक्यमननक्रममुपादिशति॥
तत्र गुरोः। सत इत्यर्थ:। कालेद्वितीपपटले स्थिरे इत्यादिना वक्ष्यमाणे शास्त्रोक्ते रूपेन प्रोक्ते इति यावत्
त॥ दीक्षया॥ अभिषेककल्पनादि प्रकारेणेति यावत्॥ आदरात् गुरुशिष्ययोरित्यर्थ:। तदात्मना॥ ता
दात्म्येन॥ एकरूप॥ अनुदिनमिति यावत्॥ हन्यात् देवतेति यावत्॥ रिपुत: रिपो: रिपुरणाभ पात:॥ पे

तं.टी.३५ नाके नाविद्याद्येन स्वा॥ लिख्यो न वा वो वलमपातस्वा चिकाल्यो व्यास नेवास्य्यादि पुसमभ्यसितस्यर्थः॥ ॥पो पदृत्या
दिना श्लोके न सकलतन्त्रो क्त मन्त्रविद्यादीनां सम्पकू सिद्धिकरमक्षरोमाद्यं गुलिका रूपं प्रस्तौति॥ तत्र॥
343 तस्य मन्त्रस्योतपावत. वर्षं व्याधिवितिमिता गुलिको तिपावत। स्यादित्यर्थः॥ तन्त्र दृश्यो ह्रसं ख्या भिः॥
तन्त्र मंत्रेष्वेकै का क्षर स्य पावन्तीपावथ्यः पुरिव न्यस्ता वना भि स्तत्त्व दक्षरो व घोतामं शा तं ख्या भि हि व
353 पावत. गुलि का मन्त्रा सिद्धिदाः तन्त्र मंत्रा सिद्धिदा इत्यर्थः॥ ॥ तपेत्या दिना श्लोके न गुलि का विनियोगक्र
मसुपादिशति॥ तत्र तपा. गुलिकपाः तच्छारणा गुलिका धारणा। तातृवादः॥ तद्गुलिका म क्षणा. तद्विले
पन. तद्गुलिकाविलेपनं. तत्त्वजा॥ तस्या पूजा. तया पूजावः॥ तथा सिद्धिला भो यः प्रागुक्त लक्षमास्सिद्धि
लाभोयः॥ न वान्यथा॥ न संशय इत्यर्थः॥ अस्मिन श्लोके प्रथमपादे त्वेकाक्षराधिकाक रणं दृष्टव्या
त॥ ॥सितेत्यादि सिसिद्ध पद इत्यन्न दृशभिः श्लोकैरकारादि सकारान्ता नामक्षराणामेव तन्त्रोदितपंच म
वक्तमेणा वर्णानां दृशद शौषधानि धानान्युपदिशति॥ तत्र सितर क्त वन्दनो॥ सितवन्दनं रक्तवन्दनं
च॥ पिप्पलः॥ अश्वत्थः॥ लज्जालुका कुमिवंदितौ। ओठाघे॥ तत्र दूर्वनं॥ तत्र दृश्यक्षरा णा तन्त्रहृव
नानां वा र्व नमेतत.॥ लघुः॥ अगुरुः॥ बिल्वोदुं वरः॥ अत्र द्विवत्वा द्वेल्वश्च दुवद्वातिपदच्छेदः॥ सगस्याविस राम
ज नाय स्या अस्य पदता क्षरा नन्त्र मं तत्वात. पथग्रहणं॥ क्षकारस्यक्कारे अकारयोगानवकत्वात्पथो॥

अथ मतुन्नावातेषां प्रावतपौत्रान्वाराही मुशलात्मधः॥ श्रीबधैः। तेषां प्राप्वेतत्तन्तत्कार्यो
र्थसंसिद्धौ तत्रत्कार्पार्थमिद्धार्थान्ध्रुवालिं अन्तालिलि करीप्रसादिशांतिः॥ श्रीबधैः। तेषां प्राप्वताम
ङ्कौ लेख्यादिश्लोकस्यान्तपादस्याक्षरांधिवाकरसांदिव्यत्वात्॥ अन्नौ स्वधा नाम व्याख्याता नि नामान्या
द्यपादसुखोदवगन्नव्याप्तिः। तत्रन्यथासाद्धिप्रप्राग्युक्तविधानेनेत्यर्थः॥॥ श्रीः॥ ॥इति षोड
शानित्यानन्त्रेषु श्रीकादिमताख्यस्य परिपूर्णस्य तत्रस्य तत्रस्य प्रपंचसारसिंहराजप्रकाशाभि
धानेन सुभगानंदनाथेन विरचितायां मनोरमाख्यायां व्याख्यायां नित्यानां स्वात्मत्वेन वास
नापास्तन्नद्वियाख्यरूपानेदप्रकाशप्रस्तावादिकस्य वस्वरूपप्रकाशनपरं पंचत्रिंशं पटलं प
रिपूर्णपरामृष्टं॥॥ श्रीः॥ व्याख्यानग्रन्थसंख्या॥ पंचत्रिंशत्तमः पटलः पंचाष्टकमुद्दारे नामस्मा
धिकाव्रतवतिव्याख्याग्रन्थाः शतत्रयम्॥॥ पूर्वस्मिन्पंचत्रिंशे पटले षोडशनित्यानां स्वपरिवाराणां
स्वात्मत्वेन वासनादिकमुपदिश्यानन्तरं षोडशनित्याविद्याराधनानां तत्तत्साध्यस्वरूपादिकमुपादेश
ति॥ अथ षोडशनित्यादिमन्त्रशाकाद्यन्तश्लोकशतनूपेणाध्यषट्त्रिंशेन पटलेन॥ तत्र॥ अथ षो
डशनित्यादिभिः सदाद्य॥ त्यत्तेईशाभिः श्लोके संत्रोक्ता र्थनिगमनपुरस्सरं विंशतिविघ्नप्रश्नं वदन्नास्य

तं॰ टी॰ ३ वक्ष्यमाणस्यपरत्त्वावनं स्वरवरूपतस्तापोपद्रुतत्वं रत्वं वोपदिशति॥ तन्नाभ्रघनोऽयशेत्यादिनाश्लोके
न तशत्रोक्त। थीदेवोतिगणपति॥ तत्र॰ता निविधानानि। वस्तमुत्तापोमहेश्वरेतोश्वरसंवुद्धिः॥ ॥आ
348 साभित्यादिनाश्लोकेन परमार्थस्वरूपं तज्ञा स्वरूपप्रकाशोपापपरमार्थस्वरूपस्यप्रथेपं वस्यप्रका
शकारणं वदेवो पृच्छति॥ तत्र॰ता सांभोऽयश्न नित्यानां। ते। तव॰॥ शिवस्य। अत्र तच्छ्वे न नित्यानु
354 ग्रहात्मकत्वं गु॰साक्षपेनानादिमायाकलितत्वात् नुग्रहं। शिष्यपप्युपलक्षपतोतायतत्पस्मो
न॰गुरोरिति पावन॰।मोसम॰ दैव्याः॥ निश्चपमूतापाः॥ अत्र न्यव्याः सकलवेदागमेषूपादिष्टस्वरूपाणां॥
पण्यार्थतःस्वरूपं किं परमार्थस्वरूपं किमिति पावतः॥ एष प्रथमः प्रश्नः॥ ततां परमार्थस्वरूपप्रकाश्यो
पायं पृच्छति। कथमिति। द्वितीयः प्रश्नः॥ विश्वं किंप्रकारं वहुरूपजेत्यत्तेतद्रूक्तं भवति। परमार्थस्वरू
पस्यैव प्रकाशो पद्रुपते॰ तथापरमार्थस्वरूपं विश्वं नानाकुसुमादिवत्तस्तौ सामत्र्यं तरेणवहुरूपतो॥
तत्किंप्रकारमिति। एष तृतीयः प्रश्नः॥ ॥ प्राणिनामित्यादिनाश्लोकेन प्राणिनां पुण्यपापयोरसंबंधं तत्स्व
रूपपापस्वरूपं तत्प्रकारणां मुक्तस्वरूपजन्मकारणास्वरूपं संमतस्वरूपं वप भ्रुवतिः॥ तत्र॰प्राणिनामसं
वधेषष्ठा॥ किंरूपाणि। किंरूपेणोत पावका। एतदुक्तं भवति। प्राणिनां पुण्यपापा त्मकत्वं केन पुज्यतद्भवम

तिवतुर्थः प्रश्नः। केः कर्णिनिरीति शेषः। तथान्युरापपायत्वासितियावत्। इति पंचमः प्रश्नः। मेनेभ्यां प्रारीणावा
वाते कारणेन। इति षष्ठः प्रश्नः। कापञ्चकरीतिसप्तमः प्रश्नः। तस्य तिष्ठकाइत्यष्टमः प्रश्नः॥ ॥ केष्वित्यादिनाश्लो
केन प्रश्नबद्धं। तत्रः तस्य वर्धस्या। वस्स मुग्धरे॥ ॥ कालेत्यादिनाश्लोकेन प्रश्नबद्धं। तत्रः कः परस्तथा। वस्तुः
तो जीवपदोपाधिकः परइतियावत्। सर्वं। विंशतिविधात्मना नधानितिप्रावृतत्य यावत्तस्य याधी
तः। मे॥ नित्यापुग्रात्वापात्र्यते वामित्याद्यतियावत्। प्रमोद्यताश्चरसंबुद्धिः॥ ॥ येनेत्यादिनाश्लोकेनद्द
ष्टार्थानां वेदशास्त्रेषिपिसंवादिस्फुटकथनं प्राथ्येयमिति ज्ञोत्रायेजः प्रकारेणेतियावत्। कथ्यते।
यदि विशेषः। ततः स्वरूपं स्फुटं। अनुभवयोग्यं नातिसंक्षेपविस्तरं। आतिसंक्षेपातिविस्तराभ्यां ज्ञातु
मशक्यत्वात्॥ ॥ यत्त्वयेत्यादिनिस्सन्दाद्दृत्पंतेश्चतुर्भिःश्लोकैः पूर्वोक्तकथनपीठिकापुरस्सरं तदनुमा
मावं तत्तूपक्रत्वंवोपादृश्यतामित्यापतद्दृविवृत्तिहेतोः॥ शिवइतिदेवीसंबुद्धिः॥ तेनाप्रश्नानाम् एवावधारणे
कथ्यमाना नस्मादितिशेषः। पेह्ननैः। वक्ष्यमाणौरीतियावत्। स्वस्वरूपं परमार्थस्वरूपं लभ्यते। प्रका
शते। समयकु। अनुभवयोग्यं। अंजसाप्रेयावत्। एवं हेतो इतः। तत्रादितिशेषः। अन्यत्रः सर्वत्र। इतरेषु
तत्रेषु वेदेषु वेतियावत्। निरूपवक्रतः। अतिरहस्यत्वादितियावत्। अस्मिंस्तन्त्रे। अंजसा प्राप्यवयावत्।

त.टी ३ तत्त्वास्वरूपं द्वयकं । वाच्यमविनयः । तुर्येशोभो ॥ निदर्शने ॥ तत्त्वात्म्यकाशनपरो इति यावत् । नते ॥ उन्नरवे
नोपदेष्ट्वोरर्थैः । उत्क्रमक्रमाद् । वक्ष्यमाणगोपायपोरन्यत्र रोगोनिष्पावत् । दुर्लभं । अनादिसिद्धत्वात् ।
344 शनैः । कालेक्रमात् । अभ्यासं वलात् इत्यर्थः ॥ तत्स्य शुद्धस्फुटाशेषस्फुरत्ता मा । सज्जपत्वं परमार्थत
याशुद्धत्वमलेपकत्वात् । अशेषस्फुरत्तात्वं तत्तदात्मकत्वेन भासमानत्वात् । अत्रात्मसाक्षादस्य तुर्य
355 प्रियोजनायः । एतं दुष्कर्मवशात् सांख्यकौलिकोपप्रक्रमस्थानरत्वेन बद्धस्य मायोपायोरन्यतमेन दुर्ल
पं वासनांशनैर्जित्वा सत्य शुद्धस्फुटाशेषस्फुरत्ता तामवेदिति गुल्य । गुहायामनिहितं । अतः प्रकाश
मानत्वात् । रहस्यं । केवलगुरुकरोक्षादेव लभ्यत्वात् । परमं । स्वव्यतिरिक्ताभावात् । गोपयेत् । अ
भक्तेभ्य इत्यर्थः ॥ तावतः प्रकारत इति यावत् ॥ ॥ प्रतज्ज्ञानमित्यादिनापयार्थं तद्दृष्टं तेनाध्यर्द्धेन श्लोके
नप्रत्ययमप्रत्यस्योत्तरत्वेनपरमार्थतः स्वरूपमुपदिशति ॥ तत्वेन तज्ज्ञानं । वाङ्मनसयोरविषयं वैतन्म्य
इदमोज्ञानं । इदमः प्रतीतिः । पतज्ज्ञानं प्राग्वत् । अहमस्तथा । अहमः प्रतीतिरिति यावत् । अत्र । तयोः
त्वस्यकाकाङ्क्षिन्यायेन पूर्वत्रापरत्र वसंवधः । नयानं तस्मात् वृषी । इदन्ताहन्तयोः समेदमस्याहं इद
मेवाहमहमेवेदमित्यादि प्रतीतिसम्बन्ध इति यावत् । अपि च । किं वेत्ति यावत् । प्रतज्ज्ञानावाङ्मनस राम
योरविषयं दानाचिह्नि । चित्ताभासत्वेतिपातनत् । प्रे ॥ शिवस्य गुरोः । पञ्चाध्यतः । पञ्चास्वरूपतद्वृतिया

प्यावत्॥ एतदुक्तं भवति॥ प्रतप्तलोहोग्निरूपवद्व्याप्तविश्वस्यैवैतन्यस्य मूर्तौ देहादिष्वात्मके
षु देहेषु बुद्ध्यात्मनोपलब्धिस्थानात्मैक्यं कृतदेहमात्रमहमिति तदिमं तद्धामिज्ञानं विश्वमिदमि
ति॥ किं च। प्रमेदाभिन्नाधाकारेण नयोर्दर्पणे त्वन्यसंवेधवान्नुसंदधाति तन्तत्तत्र तत्तदाकारता
नतया पद्येतन्यमात्रमेव स्फुरतीति विवेतन्यपदार्थतामेव पुर्विद्धोतितातसां॥ नोहशानैत्पानां॥ अ
न्येषां देवतानां शिविकावत् चैतन्यात्मचैतन्यस्वरूपं वपुरितिशेषः॥ ॥ ता मादित्यादिनाभव
दित्यन्तेनार्द्धार्धेन श्लोकेन द्वितीयप्रश्नस्योत्तरत्वेन परमार्थस्वरूपप्रकाशस्योपादितत्वात्तत्प्र
क्षोणपात्ररस्या निगमनम्॥ हितमुपादिशति॥ तत्र एववासनापाः प्रोक्तप्रकोकारेणासमस्तभेदे
षु चैतन्यस्वरूपं मात्रानुसंधानवासनापाः॥ विनाशादन्यथातथा। अत एव दक्षसनापाविना
शादितिपावत्। स्थिरः। कटकामुकुटादिविकारेष्वनुवर्तकसत्तामात्रप्रकाशवदितिपावत्॥ नित्यः।
कालानवच्छेदात्। अप्रतिघः। सत्यत्वात्। महान्। देशानवच्छेदात्॥ तस्या हृदयस्थप्रोक्तस्फुट
पापेन॥ भात्याहृदयप्रतिभोऽशनितातं त्रेभुकस्य विंत्रस्य नामतः श्रीश्रीकस्फुटोपायेनावाचि
कल्पो। भावतां स्वात्मप्रकाश इतिपावत्। एतदुपायस्यातिसुगूढत्वाद्गुरुमुखादवगन्तव्यं॥

तं.टी.३ शब्दरूपेत्यादिना श्लोकेन तन्नामप्रश्नस्योत्तरत्वेन प्रपंचप्रकाशस्य प्रकारमादिक्रमुपादिशति ॥ तत्र हि रूपा
न्तरमयानामकत्वात् इत्यनेनोत्तरत्वविंशप्रश्नस्यात्र एकस्य नप्रसंगः प्रपंचस्य स्वरूपमारोपा स्वरूपस्मा
355 रयति । वस्तुमुख्यो अन्तयोः । शब्दबुद्ध्योः परमार्थरूपे वा परमार्थरूपे च समप्रवृत्तत्वात् ॥ एवं दुःक्रम भ
वति । परमार्थवदपरमार्थेपि शब्दबुद्ध्योः प्रवृत्ते च प्रपंचो नाम रूपाभ्यां प्रकाशत इति ॥ ॥ तेनेव
त्यादिना द्वितीयतुर्यप्रश्नस्योत्तरत्वेन प्राणितानां पुण्यपापात्मकप्रकारं तदपरमार्थकथनपुरस्स
356 रमुपादिशति ॥ तन्न नेनाशब्दबुद्ध्योर्द्विरूपेणः एवावधाधारणोः । प्राणितानां बद्धबद्धो । वेत्रेनं
व्यापारः । एतत्तु क्रमभवतिः । शब्दबुद्ध्योर्द्विरूपेण पुण्यपापकर्मसु वर्तनमेव प्राणितानां पुण्यपापात्म
कत्वमिति ॥ ॥ पश्चात्पश्चेत्यादिना भाजनमित्यत्रेनाधच्छिन्नश्लोकेन पंचमजनषष्ठप्रश्नयोरुत्तरत्वे
न पुण्यपापकर्मस्वरूपं प्राणितानां जन्मकारणं वोपदिशति ॥ तत्र अर्थेषु । शब्दादितन्मात्रास्य व्यापा
रः इन्द्रियाणामिति गावत् । एतत् तु क्रमभवति । यथा यथा लम्पविदो विषयेषु तन्मात्रास्वरूपमात्रांगीकारान्त तेनेवा
संगाच्च न तरात नन्द्वि बयोष्वि इन्द्रियाणां व्यापारः पुण्यसंज्ञो भवतीतिः । अन्नर्थेषु । अन्यत्राः शब्दादयः तेषु तन्म
मात्राप्रातिपाविमानमन्तरेणापुत्रां दिमावान्न नर्थास्तेषुः । अर्थसंकल्पः । पश्चात्पबुद्धिः । मनसा इत्यस्य

अर्थसंकल्पइत्यनेनपूर्वत्रसंबंधः । एतदुक्तं भवति ॥ विषयेषु पेषु शब्दादितन्मात्रामात्रप्रतिपत्त्रिभं
तरेणापुत्र्यौ ॥ नकलत्रादित्वेन तेषु प्रनरसंयोगाभवापसंज्ञोन ततो ॥ तथा अपथा सज्ञानेनेभिपा
वत ॥ नानारूपाणि ॥ जरायुजादिरूपाणि ॥ यो रूपारेदैः ॥ निष्पत्तौवाभानन्द ॥ मन्नहृपपाह भिन्नपनन्नु
रित्यादिभाववत्त्वम् एतदुक्तं भवापथो श्रोत्रं । द्रियस्य च - - - - विषयः । तागेन्द्रियस्यापरः । वक्षीरेने
परपनरूपा ॥ रसनेन्द्रियस्य रसः । घ्राणेन्द्रियस्य गंध - - - वानास्यगुणाः शब्दः । वायोः शब्दस्पर्शौ । अग्नेः श
ब्द, स्पर्शरूपाणि जलस्य शब्द, स्पर्शरूपरसाः । अवनेः शब्द, स्पर्शरूपरसगंधाः । तस्मात् शब्दादितन्मात्रा एवभूता
निष्पन्नतानि । भूतान्येवान्योन्यसंयोगविशेषाज्जरायुजाण्डजस्वेदजोद्भिज्जात्मकत्वेनोत्पत्तिपरिणामस्य
पविनात्रात्मकाविरूपाणि । तान्येवतानारूपाणि त्रैभौतिकभवंति । तत्र दूपेषु स्वात्माघमिमाना नन्नत्वमा
वासिद्धे विकोरे दुःखाद्यनुभवंतीति ॥ ॥ पाथायर्थमादिनाश्लोकेन स्वप्नादिदशामात्रानां वतुसंप्रश्नाना
मुन्नरत्वेनमुक्तेः संसृते वद्धस्य बंधस्य वस्व रूपाण्युपदिशति ॥ तत्रयाणां अध्यवसानमर्थानां मुक्तिः । घटश
णावादिविकारेषु मृत्तन्मात्रज्ञानवद्दृश्यमानाविविधरूपेषु वितत्तन्मात्रप्रतिपत्तिर्मुक्तिः शिविपा
वनः । तद्विपरीतता । अपथाभज्ञानमितियावत । भोवनं बुद्धेः । अपथात्मज्ञानस्य बुद्धिधर्मत्वात् न । वौ

तंत्रटी ३ सतां बंधः। अपथात्मज्ञानमानादि दूर्वासितमेवेति भावः॥ कर्मत्तु पादित्यादिना श्लोकेनैकादशप्रश्न
स्योत्तरत्वेन मुक्तिप्रदातारं तत्प्रकारं वोपादिशति॥ तत्र कर्मक्षपातः। अज्ञानकार्यत्वात्कर्मणः कारणाका
२५७ र्यपोरभेदोपचारात्। अज्ञानक्षयादित्यभिप्रायः। सत्तुरीरित्यत्रसतापाश्मिंमत्त्वे। द्वितीयपटले श्वरव्योमा
दिभिरेकषष्ठितमार्धेकादशभिः श्लोकैः प्रोक्तविधानोक्तः। कृतपूर्णाभिषेकत्वमस्मिन्पटले प्रो
क्तपरमार्थस्वरूपेष्वेप्यवगुरुत्वं। प्रथमपटलेस्तु त्वरइत्यादिनैकोनविंशश्लोकेन प्रोक्तलक्षण
संपूर्णत्वं तु स्वधारणे। कटाक्षोक्ति। विमर्शतः। काशो विशेपटलेसर्वामाप्त इत्यादिभिरेकचत्वारिं
३५ शादिनवभिः श्लोकैः प्रोक्तत्रिविधप्रकारोपमतमः। हत्कि:। श्रीविधापाश्चात्मिन्पटले प्रोक्तपरमार्थ
स्वरूपस्यवोपदेशः। विमर्शस्तु प्रोक्तप्रश्नोत्तरप्रकारेण शिष्येण स्वरूपानुसंधानं। तस्मात्। कटाक्षो
क्ति विमर्शैरितिभावः। एतदुक्तं भवति। मतयोगाच शेषमात्रदेहे तत्कि। स्फुरणावशादेव जंतुत्वबुद्धि:
तद्विकारादेव देहगताहंताभ्यान्नास्याः बुद्धीन्द्रियाणां व्यापाराणां पुण्यपापादिनानाः प्राणादेहानां वशास्त
फुत्वान्निःफलस्यास्य सर्वस्वसमुत्कटाक्षोपदेशाद्विमर्शैः परमार्थत्वात्सर्वजंतूनां भावनं भवतीति॥ तूत गम
रैः। उपायैरितिभावः॥ कथं तत्पावनादेव संप्लवामि जिपावतः॥ ॥संस्तोरित्यादिना श्लोकेन द्वादश्या

प्रश्रयी नम्रत्वेन संस्तुतः परमकारणं तत्स्वरूपं तद्वैभवं वोपादिशति ॥ तत्र ॥ कंदं ॥ दिव्यत्वात् ॥ कन्दः ॥ परम
कारणमित्यर्थः ॥ अविवेकः ॥ देहात्मविवेकाभावः ॥ अनादित्वात् ॥ महान् ॥ ब्रह्मादिस्तंबान्तेषु सकल
जंतुषु सततमपानत्वात् तापदायित्वात् तस्यपराधानं अविवेकपराधीनमिति पावत् ॥ जीवभुवनं ।
जीवत्वोकः परिवर्तते ॥ तन्मजरामरणाद्यावर्त्तिभ्रांतिरूपेणेत्यावत् ॥ ॥ तत्वानीत्यादिना श्लोकेन नत्व
योदश प्रश्रयी नम्रत्वेन स्वरूपाधिगमेश्वसाधनभूतानां ज्ञानज्ञेपानां त्रपाणां ॥ तत्वामकता
दितरस्वरूपाणामतत्वात्मकत्वं वोपादिशति ॥ तत्र ॥ तत्वानि ॥ संज्ञयेति पावत् ॥ तत्वानि ॥ सत्यानि
वेवस्य ताद्वात्म्येन स्फुरणात्वात् ॥ सर्वैः ॥ आ ॥ पापतदिपावत् ॥ सर्वत्र ॥ सर्वदिहास्थितिपावत् ॥ ज्ञानज्ञान
ज्ञेपमयानि ॥ ज्ञातृज्ञानज्ञेपात्मकानि ॥ नापानि ॥ नविनाशात्मकत्वेन प्रतीतानि ॥ अत्यानि ॥ असत्यानीति
पावत् ॥ ॥ कावदोरित्यादि सिवि — — सितंतेसामदशाभिः श्लोकैश्चतुर्दश प्रश्रयी नम्रत्वेन बुद्धेः
समाधिकशतगुणास्तदनुभाववोपादिशति ॥ तत्र ॥ तत्र ॥ वरिष्ठतिशेशः ॥ दुर्वकवावामविषयत्वात् तस्य
स्फुटं ॥ अनुभवयोग्या प्रावेद्दितिदेवासंवीसंबुद्धिः ॥ विंशाविः ॥ प्रश्रयानामितिपावत् ॥ इत्यादिन्यत्रापि
त्रापेन प्रोक्तनामचतुष्टयस्याधीपूज्ञावितनपर्यायमात्रत्वं कथयति ॥ पदितपस्यवस्थित्यत्तेनाचपः ॥

तं.टी.ऋ सर्वतश्चक्षुरामादितः। तदित्यादिना श्लोके गोत्र दशगुणाः। तत्र तत्। वक्तव्यं स्वरूपमिति यावत्।
अक्षय्यावि दुपलंभातौ कुत्वात् ताप्य त्वा। विश्वव्यापी। स्थूलं सूक्ष्मं पिपीलिकादिस्वरूपं दे द्वेष प्यत्य
३५८ तस्य करणरूपत्वात् तादृश्यं। अतीन्द्रियत्वात्। अतिस्फुटं। ज्ञानस्वरूपत्वात्॥ नित्यं भावरूपमसाववे
विध्यात्। सर्वं। सकलजन्तुषु वैविध्यमात्मा परं। विश्वातालात्मा परं। विश्वात्मानं। यथार्थमिति पा
वत्। अनामयं अशरीरत्वात्॥ अरूपमित्यादिना श्लोके नवदशगुणाः। तत्र सर्वक्लेशकरहरं। त्रिवि
३८६ त्वात् सर्वक्लेशकरः। सर्वक्लेशहरमिति वा। सर्वतत्त्वाकारहरं। सर्वतत्त्वाकारं सर्वतत्त्वाहरं वा सर्वेषां।
प्राणिनां प्रतिपाद्यत्वात्। सर्वतः। प्रकाकारत इति यावत्॥ सत्त्वेत्यादिना श्लोके नवदशगुणाः। तत्र
अव्ययं। निर्गुणमिति यावत्॥ अपापमित्यादिना श्लोके नाष्टगुणाः॥ तत्र। अपापं पुण्यरू
पमिति यावत्॥ ॥सर्वेत्यादिना श्लोके नवदशगुणाः॥ न तत्र विविक्तपरमात्मकांचिवेकपरमार्थस्वरू
पम्॥ ॥ तत्रारकमित्यादिना श्लोके नाष्टगुणाः॥ तत्र भोगरूपं। प्रराज्यरूपं॥ ॥ गानिष्पमित्या
दिना श्लोके नाष्टगुणाः। तत्र सुखासुखं। सुखरूपं दुःखस्वरूपं वेति॥ ॥ क्रोधेत्यादिना श्लोके
नपंचदशगुणाः। तत्र अस्पन्नं सद्रूपं। क्रोधादिविद्रूपं रहितं॥ ॥ अपकषमित्यादिना श्लोके नाष्ट
गुणाः। तत्र प्राणाधो दुःखगाहं॥ ॥ मानिष्पमित्यादिना श्लोके नाष्टगुणाः॥ ॥ निर्दोषइत्यादि ना ग

श्लोकेनाष्टगुणाः ॥ तत्र सर्वदोषात्मा तादृशदोषात्मा सर्वेषां प्राणिनां भिन्नतया वर्तते ॥ अ
स्तेयेत्यादिनाश्लोकेन दशगुणाः । तत्र । अवश्यः स्वतन्त्रः । तेन गुणेन स्वप्नमपि । शिक्षामपि इयमयाव
त् । एतद्दुःखं भवति । विनश्वरूपस्य स्वेच्छयोपलब्धिर्बुद्धिरिति । मनसा । श्रवणमपि स्वात्मनि केतिया
वत् । एतद्दुःखं भवति । उपलब्धिः स्वरूपं तदेतत्तन्नित्यत्वं हि वर्तते स्ववपदा । स्थितात्तदाविदेतिसंज्ञ
ति । अभये क्वात्तुविवेकात्मा । धीविनश्वरूपपोरपथ्ये [illegible] । विदात्मनो वेमशता तिपावत् । अप्र
ज्ञाः पदः । तद्विवेकवान् । धीविनश्वरूपपोरपथ्यं विमशतातिपावत् । इति । आत्मा विमेदित्वं
ख्यातापयश्रीवत्वात्सिद्धं । पापात्मस्वरूपं प्राप्यप्राप्नोति । अवतारगव्यापकत्वात् । ना । वापमुद्वये
सः । बुद्धेपाया तस्य वेत्रा ॥ योगीत्यादिना मपंधकं वेदेषागमेषु वपरमार्थविदस्तत्तमतानुगुणांश्रो
कमनेनतत्सर्वं चु धाधीनमितिपावत् । तेन । बुद्धेर्पीयात्तस्या वेदाए वावधारणे ॥ ॥ ख्यातमनइ
त्यादिनाश्लोके तपं वदशप्रश्नस्योत्तरत्वेनेति पाशांशस्वरूपमुपादिशति ॥ तत्र । ख्यातमतः । स्वस्य
मनोवत्याः मनोव्यापारेण याम्स्वधानेन्त्र पलं घानीतिपावत् ॥ भूतशक्तात्मा विग्रहात्मा ॥ पंच
भूतशक्तिस्वरूपाणि । तुरवधारणेषाएतद्दुःखं भवति । स्वस्य मनोवत्त्यास्वस्यावियपगुहात्मा पुरुष

त.टी.३ तच्चानिमृतशक्तिस्वरूपां शाणीशियाशाणीति॥ ॥भूतात्मेत्यादि तानोश्चे। तजोद्दशासप्रदक्ष्याणाद
शातांपुरश्चानां च पाशाणीमुत्तरत्वेन प्राणानां जीवस्यपरस्य च स्वरूपमुपदिशति॥ तत्र॥ भूता
354 त्मनु॥ द्विसंघातश्चक्तिर्वेतनाजं भणां डाणाः इत्यतेन तदुक्तं भवति॥ पंचभूतस्य च रूपाशाणावुद्ध
श्वसंघातसामर्थ्य तवेतन्यस्याविजं भणामेदाः प्राणाः इति॥ तत्स्याद्धि भूताः। देहं ङिपाङ्गिस्वरू
359 पानुसंधानपूर्वत्वाद् एतदुक्तं भवति॥ विद्रुपलब्धिस्वरूपा बुद्धिः स्वाधिवेकावस्थापां देहादि
रूपतापानुसंधानपूर्वकत्वेनिर्विकल्पनावसंजातं भव इति॥ तत्त्वता। तथाथास्येनाऽएतदुक्तं
भवति॥ यदा विद्रुपलब्धिस्वरूपिणी बुद्धिः स्वस्वरूपपरामर्शात्तदेहे द्विपातानामपथा स्या
नदा भवत्येनानुसंधानपूर्वकत्वेन निवृत्तादात्म्याभावाद्बहिरिव स्वबर्हिःस्पशणाविश्रास्यति तदापर
संवीलभवदिति॥ ॥कालइत्यादि शिरश्चेइत्यंतेन बद्धिः श्लोकैरेकोनाग्निपास्यपुष्कस्योत्तरत्ते
नकालस्वरूपादिकमुपदिशति॥ तत्रतुरवधारणोपूर्वः॥ चतुर्दशपुष्क्रस्योत्तरे। तदेकामित्या
दिनिमिरितिपावत्॥ पवनगुणावेविध्यापुराणसमस्तवाणात्तः समस्तगुणावाणातथापि॥ अशाका रण
मपातिपावत॥ समेनसां वदे प्रातइतिपावत॥ अहोरात्रादौत्यत्रादिशब्दः पक्षमासऋतुलौदिवि

ध्यपः तु समुच्चयोव द्वाकौदात्पत्रादिषो वो घौमादिविषयः । तेन कारणेन ना तन्मयता न्यस्य कथनं अत्रो
दात्रादि रूपतया कालस्वरूप कथनं ॥ एतदुक्तं भवति ॥ चन्द्रार्कादि ग्रहगतिवशात् कल्पिता गणादि
विषयः कालस्य तत्त्वतो वपुर्न भवति ॥ ततः तस्मात् लवत्रुट्यादी त्पत्रादिशावा । कस्मात् काष्ठादि
विशयः । यत्र स्वरूपो भाष्यते । अतन्मयत्वान्न गवाक्षकाः परिच्छेदकाः । विश्वस्यापि यावन्न तुर
व धारणे ॥ ततः कालस्य रूपं कालस्य तद्रूपासित्पत्त्वयः । अत्र तच्छेदे नतं त्रादौ प्रोक्त कालस्यानुभा
वं सम्मतया ॥ तत्त्वविद्रूपं एतदुक्तं भवति । अनाद्यन्त विग्रहं तदीयं स्वरूपं यन्न तद्देवकालस्य स्वरू
पमिति । लवत्रुट्यादीत्पत्रादिनावः प्राग्वत्कलाकाष्ठादि विषयः । यैः । लवत्रुट्यादिभिः ज्ञायते ।
अनुमायते । तस्या नालिनापत्रनिचयस्य लवइति संज्ञा ततत्रिंशद्भागो तं लवादिस्वरूपं । त्रिंश
द्भिर्दुरिति निति यावतन त्रुटीत्यादिशारोरवानः त्रुटिकला काष्ठादि संज्ञावा निति यावन्तः । एतद्
तैः अवति त्रिंशद्भिर्लवैस्त्रुटिः । त्रिंशद्भिस्त्रुटिभिः कला । त्रिंशत्कलाभिः काष्ठा । त्रिंशत्काष्ठाभिर्निमेषैः ।
अष्टभिर्निमेषैर्मात्रा । मात्रा एकः श्वासः इति । एकश्वाससमारभ्य । दिवसात तत्स्वरूपं सम्प्रविशेषपटले
काष्ठिता । दिवसादिवत्पुनः तत्स्वरूपं पञ्चविंशेपटले काष्ठितं तस्मादिह नोच्यते । इति डक्कप्रकारेण ।

तं॰टी॰३ ॥ ——— घालस्य॰ तत्स्वरूपं प्रोक्तमात्रस्य॥ तं त्वादावस्मिन्सूत्रे लेवास्वरूपस्येति शेषः॥ भावनातः॥ विम
र्शनतः॥ पतत्स्वरूपं तत्तस्य॰ कालस्य स्वरूपं भाविपावनतः॥ अत्र कालस्वरूपकथने॥ ॥ अनुत्तरत्वादि
२५० ना घस्मो इत्यंतेनाध्यर्द्धेन श्लोकद्वयेन निःशेषप्रश्नस्योत्तरत्वेन ग्रहणम्॥ स्वरूपाद्युपदेशपुरस्स
रं कविगमनं करोति॥ तत्र तावत् प्रश्नः॥ कालो वध्यरूपा विरूपाः॥ काले क्वापि क्वापि काल
360 क्रापि देशं दिवापवनः॥ वक्रभ्रमात्॥ स्वस्वगतिवशादिति शेषः॥ पुनः॥ पुनः पुनरित्यावर्तनं॥ भू
तानां त्वत्राद्विशेषेऽवबुद्ध्वा न्द्रियप्राणादिविभागः॥ तद्विकाराः॥ भूतादिविकाराः॥ प्रपंचः॥ तत्पतिते शेषः॥
एतदुक्तं भवति॥ अत्र गौतिश्च कैव्र हगतिवशात् भूतादीनां नानाविधविकारः प्रपंचरूपा
इत्यत्र तस्य तत्प्रश्नं गानेतां परश्रस्योत्तरत्वेन प्रपञ्चस्वरूपमुपदिष्टम्॥ तेः॥ एहीए दावुभावेतात
स्मां॥ भूतादिविकाराणां देव॰ प्रभो रतिद्वपमा अस्य बुद्धिः॥ ॥ तत्वाधात्वादिनो नराद्देतत्प्रश्नात
रातता रस्म्यपीठिका वंधं करोति॥ तत्र वस्त्यापिमोमे कथितमपि॥ अघुना॥ अपि॥ ति शेषः॥ अघापा
तिपावता॥ ॥ जननजित्वादि मिनुपदेशात इत्यंतेश्च तुर्थाः श्लोकनुपश्लो॥ दैर्घ्वादशविधप्रश्नस्वरूपा राम
दिवाभूपादेशज्ञा॥ तत्र॥ जननजित्वादिना श्लोकार्द्धेन प्रश्नवतुष्टयं॥ ॥ अरूपस्येत्यादिनात्र र्द्द

द्वयेन प्रश्नत्रयं ॥ तस्मात्वोत्पन्न इति यावत् । कुतः हेतोः । तत्कालपरमात्मनोः । अनाद्यंतविग्रहयोः
कालपरमात्मनोः ॥ ॥ मुक्त इत्यादिना श्लोकेन प्रश्नद्वयं । तत्र मुक्तः जीव इति शेषः । परे जीवा इति
शेषः । वा । विकल्पे । अनंतदुःखं संभवति । एते जीवाः प्रतिनिमेषं मुक्ताः यद्यपि कालस्यानादित्वात् प्रभू
त भावो पुत्पत्तेत्यापीत्यानां प्रागेव अनंत प्रपंचः प्रसरणीयात्तं । तस्मात् अनादित्वात् अनंतप्रसरणाद्यं
यं मुक्ता एव जीवाः पुनर्जीवाः सर्वथा परे जीवाः संभवंति किमिति ॥ कथमित्यादिना श्लो
केनार्धेन प्रश्नद्वयं । तत्र । अनन्तः । देहात् बहिः इति यावत् ॥ ॥ दिगादित्यादिना पद्दशत
इत्यन्तेनार्धाधिकश्लोकेन प्रश्नादिकं । तत्र कीदृशः कस्मात् अवकाशो येन प्रकारेणेति यावत् ।
इत्याद्यन्तत्रादिभपद्दो जीवादृहोपो । विनिर्गमनप्रकारस्य तत्र । मुगतित्वात् जीवनकालस्य वप्र
अविषयः । येनाश्रितेनानंतरेण । अस्य प्रश्नस्येति शेषः ॥ ॥ प्रागुक्तेत्यादिना श्लोकेन प्रश्नच
तुष्टयस्योत्तरं कथयति ॥ तत्र प्रागुक्तबुद्धिवैविध्यारब्धकर्मविपाकेन । [illegible] नादिप्रयोगात्मके देहे
प्रागुक्तबुद्धिवैविध्येन जीवस्याविर्भावः । आरब्धकर्मा तत्तत्त्वाद्विपाकस्तद्विशिष्टानिः । तत्त्वं देह
दुःखं संभवति ॥ प्रागुक्तबुद्धिवैविध्येनारब्धजीवोपलब्धिकर्मतत्तद्विपाकत एवं जनतं प्रसरणं च

तं॰टी॰ ३ तीइति द्वयं देहपरिग्रहात्। इमे तद्द्वयं देहे स्वात्माभिमानात्। एतदुक्तं भवति। जीवस्य जनन
मरणाकारणात् देहाभिमानमात्रमेवेति॥ ॥ प्रतप्तेत्यादिना श्लोकेन पंचमादिप्रश्नस्योत्तरं कथ
349 यति। तत्र। अर्वस्थानाभिन्नस्य काकालिन्यापेनपूर्वश्चोत्तरं नवसंबंधः॥ एतदुक्तं भवति। प्र
तप्तलोहपिण्डेऽग्निरिवात्मवत्स्यराविश्वपारेवस्थानमिति पंचमस्योत्तरं कथितं। अथ विष्पापेपर
स्यावस्थानवाररांकुतदूतिप्रोक्तस्य षष्ठप्रश्नस्योत्तरं तादात्म्यादेवेति कथितं॥ कालयोर
361 न्योन्यावस्थानेकथाभिति प्रोक्तस्य सप्तमप्रश्नस्योत्तरं तादात्म्यादेव वर्त्तनमिति कथित
मिति॥ ॥ मुक्ताइत्यादिनान्तरमाभित्यन्तेन श्लोकद्वयेनाष्टमनवमप्रश्नयोरुत्तरं कथ्य
पति॥ तत्र जीवाः अंतवः। तुरवधारणे। आविर्भूताः दिव्यत्वादाविर्भूता मुरत्यर्थः॥ कु
तश्चन हेतोरित्निशब्दः। अपूर्वाः। जीवा इति पाठवतां। बुद्धेः सूत्यं अथ्यात्प्रतिपत्तिरितिपाठवतां॥
अशक्यतः। नभआदिः तत्र वर्णितपाठवतां। मुद्रिकारेण मुद्रा। मुद्रिका भासमानरूपा मुद्राः मध्य
स्थितषष्ठदादिष्वाणीयेति शेषः। मध्यस्थितषष्ठादिविग्रहां मध्यस्थितषष्ठदादिस्वरूपविग्रहं स्वाधि ष्ठान
ग्रहं जीवादि रूपतः। अंतु रूपतः स्वांतं तु रूपत इत्येतिपाठवतां बुद्धेः॥ वितस्य रूपस्य भूतयोगाविरी

र्थे यस्य लब्धिरिति तावता विशेषण पातित्वे दयाज्ञानतस्य रं तस्माद् नांश पादानत स्वरूपादन्याभि
न्यश्चैः॥ एतदुक्तं भवति॥ मध्यः ह्रिष्टौ घाधिकरणोष्वाशं पितया मुद्रिका या समानविग्रहा मुद्रा
स्वाधिकरणान्य कतन मध्य ह्रिष्टोदिना स्वरूपा स्वाविग्रहकारा भूता॥ मुद्रिका स्वरूपार्थ
स्वस्वरूपात्म न्याविशेषयतीव भूतयोगाविशेषेण चुविस्त्व रूपस्योपलब्धिस्वरूपा॥ मेकावृ
द्धिःस्वाधिकरणान्तर भूतसमवायात्वाकीयोपादाना मकांव तत्स्वरूपाद्यास्वस्वरूपमन्ते
विशेषयतीति यतस्तस्माद् नन्तर्वं बुद्धेः कृत्यादि ते॥ मभूमेरित्यादिना सलाङ्गलं तेनश्लोके
ध्वपे न दशम प्रश्नस्योत्तरा॥ दंकंकथयति॥ तत्राकुतोऽत्रतः॥ इच्छा त्राक्रिवे म बादि लिपावता त
त्र भूम्यां वस्समुद्यपे॥ अन्यत्र॥ भूमेरिति शेषः॥ व्यक्ताव्यक्तौ स्यातिः॥ व्यक्तरूपेणावा व्यक्त
रूपेणावास्थावि॥ एतदुक्तं भवति॥ भूम्या म व्यक्तरूपं न लंच न नं दृश्यते॥ वहिरपिव्यक्तरूपं जल
कल्पितागतं दृश्यगा भूगोप्य व्यक्तरूपोग्रे॥ रूपकान्तकाष्ठादिषु म प्पमादिना दृश्यते॥ वे वहिरशन्या
घाकारेणाव दृश्यते॥ अनेकधा गन्धादिभेदात् इति शेषः॥ कालताइपतः॥ कालशांव कल्वे नातिया
वतः॥ देहं तर्पयत्यादिना घर्ईनेक दशप्रश्नस्योत्तरं कथयति॥ तत्र तेषां पंच भूतानां प वधा॥ तन्नदाका

तं.टी.३ रेसोऽधिशेरव्याः॥ एतदुक्तं भवति। देहेषु घनरूपं प्र(?)भिः। इयरूपं जवात्र सूक्ष्मरूपो भाभिः। प्राणो वा पुनर्मु-
नम इति॥ जीवानामित्यादिना द्वद्वपेन दादश प्रश्नस्योत्तरं कथयति॥ तत्राऽऽगतेः प्राप्तिमतु-
३८२ रवघोरत्वात्। वीपितः शुक्रशोणितपोगादित्यर्थः। आरभ्यति शेषः। एतदुक्तं भवति। मातापित्रोः शुक्रशो-
णितपोगादारभ्यैव देहे जीवस्य प्राप्तिरिति। जीतादात्म्या जीवात्मभावो संगतो। दिव्यत्वात् संगतो विप-
३८१ वर्तत्र। देहे जंभतो न्नपलभ्यते। मा। आगाजीरोपयोषः। आमनात्वेनात्स्वातंत्र्यादितिपाचनः।
एतदुक्तं भवति। मातापित्रोः शुक्रशोणितसंपोगादारभ्यैव देहेतन्न देहेत्वनवच्छिन्नरूपाविन्नवा
तं आज्ञाऽऽत्मभावमुपगतानुपलभ्यत इति पतः देहे जीवानामागतिरस्मेति॥ तत्रेत्यादिभिः स्व
पमित्यंतैरर्द्धश्लोकैश्चतुर्भिः श्लोकैर्द्वाविंश प्रश्नावसान प्रोक्तादशपदस्यातात्पर्यप्रश्नस्योत्तरद्वयं कथ्य
पते॥ तत्र तत्र देहप्रारब्धविरमात्। अहमित्युपलब्धिः प्रारब्धकर्मनिवृत्तिरमात्। तदभावात् मर
णात् जीवानां देहान्निष्क्रान्तिप्रकार इति यावत्। मरणान्निष्क्रान्तिसमाभिरयं वर श्लोकेऽभिधानाभि(?)
नेनसंबन्धः। एतदुक्तं भवति॥ अनवच्छिन्नस्य चित्स्वरूपस्यस्वेच्छया देहेषूपलब्धिस्वरूपां जीवभावम्
वमुपगतानां बुद्धीन्द्रियद्वारा बहिर्गतानां पापविभ्रंशपदावियोगानानुभवति। तदा जाग्रदवस्थापदा

पुनःस्मातन्त्रीतिशिष्ट्यादिशिष्येभ्योनिवर्तनात्तत्त्वेदेशस्यातत्त्वंद्विषयानसेरातितदारवस्थावस्था·पदापुन
र्मात्तरूपादिपीतिवन्नास्तिपरमार्थवेनात्मस्वरूपेविश्राम्यतीतितदापुरुषस्यप्रवर्ततोऽतिपरिण्ततराधितवरू
पस्यबुद्धिस्वरूपतयादेहादिषुअनुपलब्धिःसास्याःअभ्यरतोनितरारागादिमत्त्वेतन्मात्रमन्नसत्त्वपरमार्थ
तोऽनीवस्यदेहप्राप्तिर्मनादिप्रतोनिरूपातापात्रैवंइत्येवेतिसिद्धाःकृतनिश्चयाभवन्तीत्यर्थः॥मेदाः
पूर्वावस्थायामितिशेषः॥प्राक्॥स्थूलकण्ठ्यस्सर्वमयोरवावधारणो॥तस्य॥शिष्यदेहपा॥विवेकान्·
देहात्मनोःस्वरूपविमर्शात॥स्वगो॥स्वस्वरूपंगतोस्मृत्यापश्चात्करस्मतोदेहपा-वावस्थायामे
दोनविघतद्वतिनदेहात्माविवेकानादेहात्माविवेकाभावात्·देहाद्विशेषतरवदृष्ट्याभिमान
त्यागःदेहाभिमानराहित्यमितिपावतत्कृतरेष्वापामराणां॥सः॥देहाभिमानत्यातः॥अस्यकालत
इत्यनेनोत्तरत्रसंबंधः॥साध्यानाःसहरुकराक्षेसत्यम्नादिडुर्वासनाबलात्ज्ञानतःकृपातात्पर्ये
णादेहात्मविवेकाविमुख्यानांसाधकानांसहरुकटाक्षादुपलब्धपरमार्थस्वरूपानुभवत्वात्सत्पी
पानेऽशेषापरिमुक्तदुर्वासनानांवस्तुमुख्यपे॥कालतः॥कालधर्मतः॥शरीरविनाशादितिया
वत्·एतदुक्तंभवति॥पामराणांसाध्यानांसाधकानांवदेहात्मविवेकाभावाद्देहविशेषतर

तं.टी.३ वदेहाभिमानव्यापो। भवतीति॥ पुष्पादिष्वनु मासेपुनःस्यु॥ अन्नरायणा॥ इतियावत्‌नराकोपक
३५४ राठता। श्मुरूपक्षाष। म्पुक्षराद्धादीना यक्तृपस्वपक्षाषमीपः वाद्धा। न्नन्निधिधिष्वितियावत। सुराति
त्वस्पन्दापकमित्यनेन दक्षिणायतेन कृष्णाण स्पुन्नरादीदार भ्पश्मुक्तोषमीषू वाद्धा नन्नि
धिषुवमरणा हूर्गतित्वस्पन्दापकमितिकथितं। सिद्धःजा— णार्थः। नु। विशेषः पूर्वतः। तेनःहे
तुना॥ अस्या। सिद्धस्य॥ निधनं। देहादिश्लेषः। सर्वतः। हेशतः प्रकारतश्चेति शेषः। तयाः। पथ्वी
नरायणो। राकोपकंठेकावव। वाणा॥ णाम्पादिनुक्षेत्रे षुभगुपतनादि प्रकारतश्चेतिपपात
येत्यर्थः। एवावधारणो। नु। विशेषे। अपं। सिद्धः॥ ॥ देहवत्वइत्यादिना श्लोकेनप्राणिनांवु
द्धैवैविध्यकारणांस्तोपपाद्निकदेवीपच्छति॥ तत्र। सर्वेतः। प्रकारतइतिशेषः। प्रमोइतीश्च
—— बुद्धिः॥ ॥ भूमिष्ठत्वइत्यादिनाश्लोकेन तद्दुन्नरंसमतिदर्शनंकथयति॥ तत्र॥ आश्रयनसो
तदृष्टन्नस्थलविशेजनशातः। दृदाष्टान्निके प्रकृतिविशे। जवशादिनिपावत —— नहुन्नेभव—ाम
ना मेहतमप्रानेगगअप—॥ न्नोपानांरसभेदवदेह वत्वेसमानेप्पा॥ अप प्रकृतिविशेषवा

तदुक्तिसमनंतरमाश्रयविशेषः॥ केनाप्यतइत्यादिश्लोकोपायमाह॥ सर्वकर्मग
वश्राच्चुपायविशेषस्य ज्ञाप्यतइतिशेषः॥ कर्मभिः कर्मभिर्हृष्टैः तैर्योपकाररसादिति वक्तव्ये वक्तः। दा
र्ढ्यन्निकेवुद्धिकायेरश्रियावतः। एतदुक्तं भवति॥ तोयानांरसादिभिरिव स्थूलविशेषवशात्बु
द्धेः कार्यविपक्षत्रातिविशेषोभवतीति॥ यद्येत्यादिभिः स्वस्वरूपकथितं तेस्त्रिभिः श्लोकैर्गु
मुखोद्देवतायांविध्यादिकमुपेयनिदर्शनं प्रतितामुपादिशति॥ तत्र-त्रयश्चाप्यगतइतितरूसामा
न्यग्रहणामंतरेणविशेषग्रहणात् तद्गुरोरप्यधिकारिविशेषमुपलक्षयन्ति। इतरैः। छेदे नाद्यैः। बु
द्धि तद्देशेकालेवेतिशेषः। अपक्रमश्च यत्व्याप्तजिमित्यत्र अशुष्कशब्देनदेहात्मविवेकात् गुरोर्दे
हादेषु षुतात्पर्यमिति यत्नव्याप्ततिशा वेदनशिवस्य तदुपास्त्या दिषु नात्यंतकोपलक्षणानिवक
स्या। वि। प्रथमेपदेलेवतुतिशिष्टैरित्यादिना प्रोक्तलक्षणासंपन्नस्यापि शिष्यावत॥ प्रतिज्ञामने
तिशेषः। ईश्वरस्य प्रतिज्ञेतियावत्। विषयतः हेतोः स्वस्वरूपकं त्रिभातात्तातं॥ सहरोरित्यादिना
श्लोकेन सहुठमेवा प्राप्तस्वरूपस्य विशेषं देवोपदिशति॥ तत्र अन्यदुर्लभैः। यथावदलच्च ज्ञानानां

१४६०

ग्रं ८६५०

तं॰टी॰३६ ३६५ 365

दुर्लभः॥॥ आत्मिरूप्यामि त्यादिभिः तेइस्थैतैर्वर्णाभिः श्लोकैस्तदुन्नरत्वेनात्मवतास्स नवत्वारिंश च्छन्द
रागानां तरणात तडाङ्गैत्यादिकं वोपदिशानि॥ तत्र॥ आत्मिरूप्यामि त्यादिना श्लोकेन लक्षणमाह।
तत्र आत्मिरूपं आत्मितः स्वरूपभावः। सर्वात्मभावइतिपावत। सोदर्पं वा। असंदेहः विघ्न
अतितिमिरपीतिपावत। सतोषःस्वानुभूत्या। परिप्राप्ता। स्वनपतपानेरपेस्वाव्र। तपाद्वि
तता। संसारिस्थितिग्रावत। रागद्वेषाविप्रणवित्तता। स्मग ते तात्प्रत्यप्रावादि
तिपावत॥ ॥सुलमत्वामित्यादिना श्लोकेनस्य या सत्यादिना श्लोकेन लक्षणमाह
व॥ तत्र: अविनलौ अर्थांप्य पपानतीपंतोता भारी रस सभा चम तरे राविणयेषुरा
गतः प्रवतिसिद्धस्पन पावतः॥ ——है। अविराद्विपत्वोनात्पा धाशयात्मता। सोल
प्पादि तिपावत॥ ॥वर्येत्यादिना श्लोकेन लक्षणमावतुषप॥ तत्र वर्याशब्देन दृष्टादृष्टानुपपत्ति
त्वमुक्तम॥ जिलावितैःकपटनृतपेः॥ ॥पुरुषार्थे त्यादिना श्लोकेन लक्षणमाह॥ तत्र॥ पुरुषार्था
र्थकथनात्वेताकरणा कौतुकं। पुरुषार्थविना कौतुकं पुरुषार्थकथन कौतुकवेतप च पः अस्तेप सम
सन्निः स्तिपकर्मगापसन्निः प्राप्तिर्का शास्त्रार्थेप्विनिपावेता। परलोकानुवितनो परस्वरूपाव

लोकनगुणयं ततं। आगमाभ्यासङ्गतिप्रावर्तं त॥ देवतेत्यादि नाश्लोके नलक्षणापंचकांत
ऋ देवतापू.ज नस्तोत्र वैभवालापशालता। देवतास्तोत्रालापशीलता। देवतावैभवालापशी
लता वेतियं श्यपो व्रतो। पापानां॥ निषिद्धकर्मणामनिवार्य घृत्य न्न कर्मणां वः स्वयापरेषां
वा हितानामितिपावत. पुण्यकरणोत्सवस्य वपरेषां वा हितकरणो॥ परस्तवनेत्यादि नाश्लो
के नलक्षणाघटूकांत नपरस्तवनतिंदासु. परस्तवनेषु: परानिंदासु च॥ ॥ अगोपनमित्या
दिना श्लोवेतलक्षणासप्तकम। तत्र अगोपनं। आगमादानामितिपावत. गोपनं प्राग्वंदा
गमादीनां। गुरुर्विपागणावारस्तवर्ना। गुरोर्विघापावत. गो आगमानामानाराराणां वस्तवनं। प्रा
णिनां संसारक्लेश निवर्त्यं धीस्वरूपास्मिथ्यचेतिपावत. एतानि. प्रोक्तानि सप्तवत्वारि यद्ध
क्षणा। तेतु विशाखे एवावधारणीनानेः। आत्मज्ञानवतः। ते आत्मज्ञानरहिताः॥ ॥ तदित्यादेर्मि:
सदाइ तथैन्वा सेः श्लोके रात्मज्ञानवतां समावारस्त्र सप्रपादे शान्ति॥ त न. तत्कस्या आत्मज्ञानवतां
कृत्यां निरस्ताशेष संसारलो— — —ज्ञानां। वितर्क वाग्भिर निरस्ताशेषसंसारवान्।निरस्ताश मोर्क्ष
वान लाशेषा ज्ञानवा वो प्याधि चेव. वानात ग्रंथयोजना। अतस्मिंस्त— —संसारः

१५०

तं॰टी॰३ अत्रास्मि र्व्यो तस्मिन्नन्वद्वैरज्ञानं तद्विमर्श हानिरविवेकः। देशकालवु वाचानित्य
न्देशा नुगुणाचारः। कुलाचारस्त्वानितपावत्र। गुरुरा आदिकल्पितान्त॰। गु
३५६ शब्दा मममपटले गुरुतद ग्रतः इत्यादिनाश्लोकेनप्रोक्तपूज्यविषयः। तनादौ त्यज्यादिशब्दः। तत्समा
नपुरुषाविषयः। देहस्थेयं स्वभावत इतिपावनः। अत्रास्मि तोपानानांपदानामुक्तः स्फुर्ता त्रयत्र श्लोके
३६६ विमृशेदिमनेनावपः। अस्यार्थ व्यापोरानः। दृष्टादृष्टानुपपुक्तामिविपाचयः। हाल तः स्वगात्र॰।
पतिताचगाघुवि स्नाता दुर्लभ्यात्मः। येधुमिः। विनैः राजादिभिरापदुर्लंघ्यात॰। का नतः स्वगात्र॰।
तिता नः पुरुदारानितिपावतः। अशुभात्मनः। अशुभस्वभावात॰। घूतात्स्वापवादतः। इत्यत्रघूत
पपः। बाद शब्दोवादजल्पाविनि। प्रतिविषयः। त्वादिनाइत्यत्रादिशब्दः प्रदक्षिणानमस्कारादिवि
षयः। गुरोः कृपालापककपास्तो त्रागमावलोकनैः। गुरोः कृपायाः गुरोरालापानां च गुरोः कपालिः गु
रोः स्तोत्रैः। गुरोरोर्लेखागमावलोकनैश्च। तद्गुणैः। गुरुगुणैः। अस्मिंश्लोके चोचान्तरश्लोके वन्तोपान्तो
नापदानां मावोतेत्यनेनाचपः। तत्रोपाधिकैः। गुरुरूपाधिकैः। पुरुषेरितात्यादिन्नतापातेद्गुत्रिषु। राम

तो·पाव: तंत्राणी — इतिशोधकआवातुरैक्याम — — — स्वरूपापवति ॥ तच्छुद्धेन तंत्रस्यानुभावकत्वं तो। तुरवपा
-यत — — इत्यर्थः। इभाव कुपतो। तुर्य धारणे। कृपावन आप स्वरूपी सर्वः। देभीक्ष· क्षिणां वे एषी तीनैर्व्रतुमा
२ केवशीति केवेतिपावन॥ कापाच ने नास्तिकापा। नास्तिकापवचेतिपावन॥ वितापः अपी पवि तिपावन।
मदहपः जोऽयवः। पेद्दैने गडिधापार धौ लापा। पतं चात्मिस्वदिनाप्रो केनेपापा विधिप्राप्त तंत्राणी वतोप
लमु पदिशा॥ तत्र विधिवत। निर्पनै तितिका दिशो त कापात॥ सः पंजन परःपूर्ण दृशाकृः। — — —
इतिपावन॥ ॥इतिश्रीऽशाति स्या तंत्रपुरश्री कादिमता प्य: स्वपरिपूर्णस्व तंत्रस्य रप कारसिंहराजप्रका
शाविधानेन सुमना दंडनाथेन विरचितो यं प्रमोरमाख्या ख्यायां दवतां शिकाशिष्यप्रवचाहीतो
परमार्थस्वरूपप्रकाशन परेण दूरं वंदप्रिटलं परिपूर्ण — — नष्टम॥ ॥ग्रंथसंख्या॥ पररिशेपटलोहि
पाठितततत — उत्तमगपार्द समसबिभ्यवा — — ग्रंथा: शतद्वयमा २॥२६७॥ ॥तंत्रप्रकरण — स्व
च्छंदीमत कादिमतादिषु॥ शतानां नवकं त्वे कत्रिंशता वसमन्वितम॥ ९३१ मुक्ति मूल नमधु पभागपर्वं
सिद्धिमा॥ संमत सुरश्रीरित्येकविंशा त्स्वहर संख्यया॥ — — — ९१९९३१४१९५.५५६४ कादिम
तेतं तेषु कावि तंत्रज॥ कोल — — — पितानिता॥ संमूलश्रीकादिमत तंत्रे व्याख्या — संख्या — — — —
ग्रंथसंख्या॥ ... शा — मूलं पवा — टिप्पण — — — — पुस्तको परिगामाद्रको
लीला — — — — — — मूल पमार्ग नसिंहराजू। तंत्रो त्वेधीन वास मानिता नतेन कादिमतस्य तु॥ सुम

तंत्र.टी. गानन्दनाथेन रचितायां [illegible]पटले [illegible] सामाप्ते
३५८ [illegible] तंत्रराजटीका मनोरमाख्या ॥ श्री — — [illegible] कादिमते तंत्रराजस्य टीके [illegible] संपूर्ण — — —
[illegible]ख्यान सः । व्याख्या मनोरमा [illegible] — — — —

अजेय	स्वर्ग [illegible]	
[illegible]	[illegible]	
[illegible]	[illegible]	
[illegible]	[illegible]	

५६५०

षटचंद्र[illegible]पटल
तंत्र

षट्चंद्रपटलतंत्र
टीका
श्लोक ८७००